

TR83 BÖLGESİ MEVCUT DURUM ANALİZİ

OKA

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

T.C.
ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI

TR83 BÖLGESİ MEVCUT DURUM ANALİZİ

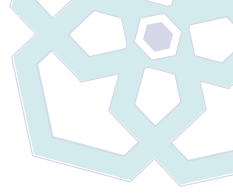
OKA

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

2012

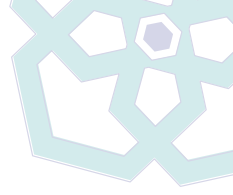
TABLO LİSTESİ.....	IX
ŞEKİL LİSTESİ	XIV
I.YÖNETİCİ ÖZETİ	I
2. SOSYAL YAPI.....	23
2.1 GİRİŞ.....	23
2.2 NÜFUS.....	23
2.2.1 GİRİŞ	23
2.2.2. NÜFUS DİNAMİKLERİ.....	23
2.2.3. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER.....	30
2.2.3.1 Yaş ve Cinsiyet Dağılım Özellikleri.....	30
2.2.3.2 Yaş Bağımlılık Oranları	33
2.2.3.3 Hanehalkı Büyüklükleri.....	34
2.2.3.4 Kentleşme Oranları	35
2.2.3.5 Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları ile Toplam Doğurganlık Oranları	36
2.2.3.6. Doğuşta Yaşam Beklentisi	36
2.2.4 GÖÇ	37
2.2.5 NÜFUS PROJESİYONLARI	43
2.2.6 SONUÇ	44
2.3 EĞİTİM.....	46
2.3.1 GİRİŞ	46
2.3.2 BÖLGEDE OKUR-YAZARLIK ORANLARI.....	47
2.3.3 OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	49
2.3.4 İLKÖĞRETİM (ZORUNLU TEMEL EĞİTİM)	50
2.3.5 ORTAÖĞRETİM.....	52
2.3.5.1 Genel Ortaöğretim	54
2.3.5.2 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	56
2.3.6 YÜKSEKÖĞRETİM.....	57
2.3.7 ÇIRAKLIK VE YAYGIN EĞİTİM	62
2.3.8 EĞİTİM VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ	64
2.3.9 SONUÇ	66
2.4. SAĞLIK	68
2.4.1 GİRİŞ	68
2.4.2 SAĞLIK SİSTEMİNİN YAPISI.....	68
2.4.3 KORUYUCU SAĞLIK HİZMETLERİ.....	71
2.4.4 SAĞLIK EĞİTİMİ.....	72
2.4.5 SONUÇ	73
2.5 KÜLTÜR	74

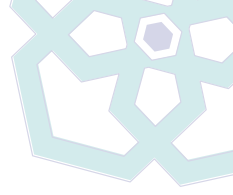
2.5.1 GİRİŞ	74
2.5.2 TARİHİ YAPILAR VE DOĞAL GÜZELLİKLER	74
2.5.3 MÜZELER	76
2.5.4 BÖLGE SİT ALANLARI TESCİLLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI	77
2.5.5 İLETİŞİM KAYNAKLARI VE SOSYAL MEKÂNLAR	79
2.5.5.1 Kütüphaneler	79
2.5.5.2 Tiyatrolar	80
2.5.5.3 Sinemalar	80
2.5.5.4 Yerel Matbaalar ve Yazılı Medya.....	81
2.5.6 SONUÇ	82
2.6 KADININ GÜÇLENDİRİLMESİ	84
2.6.1 GİRİŞ	84
2.6.2 KADIN NÜFUS	84
2.6.3 KADININ EĞİTİM DURUMU	86
2.6.4 KADIN VE ÇALIŞMA YAŞAMI.....	87
2.6.5 KADINA KARŞI ŞİDDET	92
2.6.6 SİYASİ KATILIM.....	93
2.6.7 SONUÇ	94
2.7 GELİR DAĞILIMI, İSTİHDAM, ÇALIŞMA HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK HİZMETLERİ.....	97
2.7.1 GİRİŞ	97
2.7.2 GELİR DAĞILIMI	97
2.7.2.1 Türkiye’de Gelir Dağılımı.....	97
2.7.2.1.1 Bölgeler İtibarıyla Gelir Dağılımı	98
2.7.2.1.2 Kentsel ve Kırsal Gelir Dağılımı	102
2.7.3 İSTİHDAM.....	103
2.7.3.1 İşgücüne Katılma Oranı (15+ yaş).....	104
2.7.3.2 İstihdam.....	106
2.7.3.3 İşsizlik.....	114
2.7.4 ÇALIŞMA HAYATI	118
2.7.4.1 Çalışma Koşulları, İş Güvenliği ve İstihdam	118
2.7.4.2 Sendikalar	121
2.7.5 SOSYAL GÜVENLİK HİZMETLERİ	122
2.7.6 SOSYAL İÇERME VE YOKSULLUK.....	126
2.7.7 SONUÇ	130
2.8. KURUMSALLAŞMA.....	132
2.8.1 GİRİŞ	132
2.8.2 KURUMSAL ÖRGÜTLENMENİN MEVCUT DURUMU.....	132

2.8.3 YEREL İDARELER.....	133
2.8.3.1 İl Özel İdareleri.....	134
2.8.3.2 Belediyeler	134
2.8.4 BÖLGESEL GELİŞMEDE KURUMSAL YAPI	135
2.8.5 BÖLGEDEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	136
2.8.5.1 Bölge Dernekleri ve Vakıfları.....	136
2.8.5.2 Bölgede Hizmet veren Ticaret ve Sanayi Odaları (TSO) ve Ticaret Borsaları	138
2.8.5.3 Bölgede Bulunan Oda ve Esnaf Sanatkar Sayıları.....	139
2.8.5.4 Bölgedeki Memur ve İşçi Sendikaları	139
2.8.6 SONUÇ	140
2.9 SOSYAL YAPI: DEĞERLENDİRME	141
3. İKTİSADİ YAPI	144
3.1 GİRİŞ.....	144
3.2 TARIM	147
3.2.1 GİRİŞ	147
3.2.2 TOPRAK VE SU KAYNAKLARI	151
3.2.2.1 Bölge Arazi Varlığı ve Toprak Yapısı	152
3.2.2.2 Sulama	155
3.2.3 BİTKİSEL ÜRETİM	156
3.2.3.1 Düzey 2 Bölgeleri Bitkisel Üretimlerinin Karşılaştırılması.....	158
3.2.3.2 Bölgede Öne Çıkan Bitkisel Ürünler.....	161
3.2.3.3 Örtü Altı Sebze Tarımı	165
3.2.3.4 Organik Tarım	165
3.2.3.5 Tarım İşletmeleri.....	166
3.2.3.5.1 Türkiye ve Bölge Tarım İşletmeleri Büyüklükleri.....	167
3.2.3.5.2 Tarımsal İşletmelerde Üretim	169
3.2.3.6 Tarımsal Mekanizasyon.....	170
3.2.3.7 Tarıma Dayalı Sanayi İşletmeleri	171
3.2.3.8 Tarım Ürünleri Dış Ticareti.....	172
3.2.4 HAYVANCILIK.....	173
3.2.4.1 Hayvan Sayısı ve Hayvancılık İşletmeleri.....	173
3.2.4.2 Hayvansal Üretim ve Verimlilik.....	177
3.2.5 SU ÜRÜNLERİ	180
3.2.5.1 Bölge Tatlı Su Balıkçılığı ve Balık Yetiştirme Tesisleri.....	181
3.2.5.2 Deniz Balıkçılığı.....	184
3.2.6 ORMANCILIK.....	185
3.2.6.1 Bölge Orman Varlığı.....	188
3.2.6.1.1 Orman Varlığının GSYİH Açısından Değerlendirilmesi	188

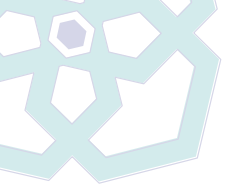

3.2.6.2 Orman İşletmeciliği.....	190
3.2.6.3 Ağaçlandırma Çalışmaları ve Erozyon Kontrolü.....	191
3.2.6.4 Orman Köyleri	191
3.2.7 SONUÇ	192
3.3 SANAYİ.....	194
3.3.1 GİRİŞ	194
3.3.2 TR83 BÖLGESİ SANAYİ SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ	194
3.3.3 SANAYİ SEKTÖRÜNÜN BÖLGE EKONOMİSİNDEKİ YERİ.....	197
3.3.4 BÖLGEDE SANAYİ SEKTÖRÜ İSTİHDAMI.....	198
3.3.5 SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ	199
3.3.5.1 İmalat Sanayi	200
3.3.5.1.1 Yoğunlaşma Katsayısı Analizi	201
3.3.5.1.2 Değişim Payı Analizi (Shift-Share Analysis).....	207
3.3.5.1.3 Bölgemizde Öne Çıkan Sektörlerin Analizi	209
3.3.5.1.3.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	211
3.3.5.1.3.2 Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı; Saz, Saman ve Benzeri Malzemelerden Örülerek Yapılan Eşyaların İmalatı	213
3.3.5.1.3.3 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	215
3.3.5.1.3.4 Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler ile Saat İmalatı.....	217
3.3.5.1.3.5 Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	220
3.3.5.1.4 Sanayi Alt Sektörlerinde Karşılaştırmalı Rekabet Üstünlüğü	221
3.3.5.2 Madencilik ve Taşocakçılığı	228
3.3.5.3 Enerji.....	229
3.3.5.3.1 Elektrik Tüketimi.....	230
3.3.5.3.2 Yenilenebilir Enerji Kaynakları.....	231
3.3.5.3.2.1 Rüzgar Enerjisi	231
3.3.5.3.2.2 Güneş Enerjisi.....	232
3.3.5.3.2.3 Biyoenerji.....	232
3.3.6 SANAYİ ORGANİZASYONU	233
3.3.6.1 Küçük Sanayi Siteleri (KSS).....	233
3.3.6.2 Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)	234
3.3.6.3 Samsun Serbest Bölgesi.....	236
3.3.6.4 Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)	236
3.3.6.5 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB).....	237
3.3.6.6 İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM)	238
3.3.6.7 Ticaret Borsaları	239
3.3.7 SONUÇ	240
3.4 HİZMETLER	241

3.4.1 GİRİŞ	241
3.4.2 HABERLEŞME	242
3.4.2.1 GSM Abone Sayıları.....	243
3.4.2.2 Sabit Hat Telefon Sayısı.....	243
3.4.3 İNŞAAT	244
3.4.4 TURİZM.....	246
3.4.4.1 TR83 Bölgesi Turizm Değerleri.....	248
3.4.4.2 TR83 Bölgesi'nde Turizm Hareketleri.....	250
3.4.5 MALİ YAPI VE BANKACILIK	253
3.4.5.1 Vergi Tahakkuk – Tahsilât Miktarları ve Oranları.....	253
3.4.5.2 Bankacılık, Mevduat ve Kredi.....	255
3.4.6 DIŞ TİCARET	258
3.4.6.1 TR83 Bölgesi'nde İhracat ve İthalat	258
3.4.6.2 Fasil ve Ülkelere Göre TR83 Bölgesinin Dış Ticareti	262
3.4.6.2.1 İhracat	262
3.4.6.2.2 İthalat.....	263
3.4.6.3 Karadeniz Çanağındaki Ülkelerle TR83 Bölgesinin Dış Ticareti	264
3.4.7 SONUÇ	268
3.5 BÖLGEDE GİRİŞİMCİLİK, YENİLİKÇİLİK ve KAMU YATIRIMLARI, YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ	270
3.5.1 GİRİŞ	270
3.5.2 YENİLİK GÖSTERGELERİ.....	270
3.5.3 BÖLGEDE AÇILAN-KAPANAN İŞYERİ SAYISI	272
3.5.4 TR83 BÖLGESİNDE KAMU YATIRIMLARI.....	274
3.5.5 YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ	276
3.5.6 SONUÇ	279
3.6 BÖLGEDE İŞLETMELERE YÖNELİK DESTEKLER	280
3.6.1 SAMSUN-KASTAMONU-ERZURUM BÖLGESEL KALKINMA PROGRAMI	280
3.6.2 İŞLETMELERİN REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI VE DIŞA AÇILMALARINA MALİ DESTEK PROGRAMI.....	280
3.6.3 KOSGEB DESTEKLERİ	281
3.6.4 SONUÇ	282
3.7 EKONOMİK YAPI: DEĞERLENDİRME	282
4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON	286
4.1 GİRİŞ.....	286
4.2 ALTYAPI	286
4.2.1 GİRİŞ	286

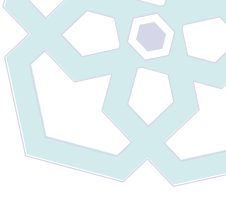

4.2.2 SU KAYNAKLARI VE KANALİZASYON ALTYAPISI.....	286
4.2.2.1 Fiziki Coğrafya ve Jeoloji	286
4.2.2.2 Bölgedeki Su Kaynakları	286
4.2.2.2.1 Akarsu Havzaları	286
4.2.2.2.2 Yüzey Suları	287
4.2.2.2.3 Yer altı Suları	289
4.2.2.3 Su Temini ve Kanalizasyon Altyapısı.....	290
4.2.2.3.1 Kentsel Alanda Su Temini.....	290
4.2.2.3.2 Kırsal Alanda Su Temini	292
4.2.2.3.3 Kanalizasyon Altyapısı.....	294
4.2.2.4 Bölgedeki Su Kaynaklarına Bağlı Proje ve Altyapı Unsurları	294
4.2.2.4.1 Sulama Barajları ve Hidroelektrik Santraller	295
4.2.3 ENERJİ ALTYAPISI.....	298
4.2.3.1 Bölge Elektrik Üretim Kapasitesi.....	298
4.2.3.2 Doğalgaz	301
4.2.4 ULAŞIM ALTYAPISI	306
4.2.4.1 Bölge Karayolu Ağı.....	306
4.2.4.2 Deniz Yolu Altyapısı.....	309
4.2.4.3 Hava Yolu Altyapısı.....	311
4.2.4.4 Demiryolu Altyapısı	312
4.2.4.5 TR83 Bölgesi'nin Dâhil Olduğu Uluslararası Projeler	314
4.2.4.5.1 TINA Projesi.....	314
4.2.4.5.2 Samsun-Kavkaz Tren Ferry Taşımacılığı.....	315
4.2.4.5.3 TRACECA Programı	316
4.2.5 SONUÇ	317
4.3 KENTLEŞME VE YERLEŞME	319
4.3.1 GİRİŞ	319
4.3.2 BÖLGEDE KENTLEŞME.....	319
4.3.3 YERLEŞİM KADEMELENMESİ VE BÖLGE MERKEZLERİ.....	321
4.3.4 MEKÂNSAL YAPI VE SEKTÖREL İLİŞKİLER.....	326
4.3.5 SONUÇ	328
4.4 YAŞAM KALİTESİ, ERİŞEBİLİRLİK VE MEKANSAL ORGANİZASYON: DEĞERLENDİRME.....	328
5. ÇEVRENİN KORUNMASI VE KORUMA ALANLARI	330
5.1 GİRİŞ.....	330
5.2 ÇEVRE KİRLİLİĞİ	330
5.2.1 SU KİRLİLİĞİ.....	330

İÇİNDEKİLER

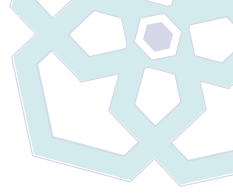
5.2.1.1 Giriş.....	330
5.2.1.2 TR83 Bölgesinde Su Kirliliği.....	331
5.2.2 HAVA KİRLİLİĞİ	332
5.2.2.1 Giriş.....	332
5.2.3 EROZYON	335
5.2.4 ATIKLARLA İLGİLİ VERİLEN HİZMETLER	336
5.2.4.1 Katı Atıklar	336
5.2.4.2 Atık Sular.....	339
5.2.5 SONUÇ	340
5.3 KORUMA ALANLARI, FLORA VE FAUNA.....	341
5.3.1 GİRİŞ	341
5.3.2 AMASYA İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI.....	342
5.3.3 ÇORUM İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI	343
5.3.4 SAMSUN İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI.....	344
5.3.5 TOKAT İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI	345
5.3.6 SONUÇ	346
5.4 ÇEVRE: DEĞERLENDİRME	347
6. ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI ONUNCU KALKINMA PLANI VE BÖLGESEL KALKINMA ULUSAL STRATEJİSİ ÖNERİLERİ	349
KAYNAKÇA.....	374

TABLO LİSTESİ

- Tablo 2.2.2.1 TR83 Bölgesi Nüfus Gelişimi
- Tablo 2.2.2.2 Şehir ve Köy Nüfusları
- Tablo 2.2.2.3 TR83 Bölgesi İlleri Nüfus Gelişimi
- Tablo 2.2.2.4 TR83 Bölgesi İlçe Nüfusları, 2011
- Tablo 2.2.2.5 Türkiye, Seçilmiş AB Ülkeleri Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu, 2008
- Tablo 2.2.2.6 Yıllara Göre Nüfus Yoğunluğu
- Tablo 2.2.3.1.1 Nüfusun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2011
- Tablo 2.2.3.1.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye Nüfus Yaş Grupları, 2011
- Tablo 2.2.3.2.1 Yaş Bağımlılık Oranları
- Tablo 2.2.3.3.1 Toplam Nüfusa Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
- Tablo 2.2.3.4.1 Kentleşme Oranları
- Tablo 2.2.3.5.1 Bebek, Çocuk Ölüm Hızları ve Toplam/Genel Doğurganlık Oranları
- Tablo 2.2.3.6.1 Doğuşta Yaşam Beklentisi, TR83
- Tablo 2.2.3.6.2 Doğuşta Yaşam Beklentisi, Türkiye
- Tablo 2.2.4.1 TR83 Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı
- Tablo 2.2.4.2 TR83 Net Göç Hızı
- Tablo 2.2.4.3 TR83 Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Göç (2010-2011 Dönemi)
- Tablo 2.2.4.4 TR83 Alınan ve Verilen Göçün Dağılımı, 2010-2011 Dönemi
- Tablo 2.2.4.5 Yeterlilik, Çekim ve Gelişmişlik Düzeyi Sıralamaları
- Tablo 2.2.4.6 Göç Nedenleri, 1995-2000 (%)
- Tablo 2.2.5.1 Yaş Dağılımına Göre Nüfus Projeksiyonları, TR83
- Tablo 2.3.1.1 TR83 Bölgesi İlleri Eğitim Sektörü ve Genel Gelişmişlik Sırası
- Tablo 2.3.2.1 Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı
- Tablo 2.3.2.2 Bitirilen Eğitim Düzeyi oranları, 2011
- Tablo 2.3.3.1 3-5 ve 4-5 yaş gruplarında okul öncesi okullaşma oranları, 2011/12 Öğretim Yılı
- Tablo 2.3.3.2 Okul, Şube, Öğretmen Ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları, 2011
- Tablo 2.3.4.1 Okul, Şube, Öğretmen Ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları
- Tablo 2.3.4.2 Okul, Şube, Öğretmen Ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları, 2011
- Tablo 2.3.4.3 Okul, şube, öğretmen, öğrenci ve derslik sayıları, 2011/12'
- Tablo 2.3.5.1 Ortaöğretim Okullaşma Oranları
- Tablo 2.3.5.2 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları
- Tablo 2.3.5.3 Okul, şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları
- Tablo 2.3.5.1.1 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları
- Tablo 2.3.5.1.2 Genel Ortaöğretim Okullaşma Oranları
- Tablo 2.3.5.1.3 Genel Ortaöğretim Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları
- Tablo 2.3.5.2.1 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları
- Tablo 2.3.5.2.2 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim okullaşma Oranları
- Tablo 2.3.5.2.3 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları
- Tablo 2.3.6.1 Bölge Üniversitelerindeki Öğretim Elemanı Sayısı ve dağılımı, 2009/10 Öğretim Yılı
- Tablo 2.3.6.2 Bölge Üniversitelerindeki Öğretim Elemanı Sayısı ve Dağılımı, 2001/02 -2010/11 Öğretim Yılları Arası
- Tablo 2.3.6.3 Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyinde Öğrenci Sayıları, 2009/10 Öğretim Yılı
- Tablo 2.3.6.4 Bölge Üniversitelerinin SCI, SSCI, AHCI'da Yayımlanan Yayınların Sayısı
- Tablo 2.3.7.1 Yaygın Eğitimde Eğitim kurumlarına göre kursiyer, Öğretmen ve Derslik Sayısı,2009/10 Öğretim Yılı
- Tablo 2.3.8.1 Bölgede Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre İstihdam Oranları, 2009

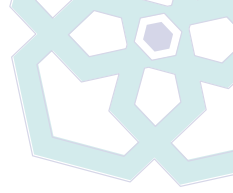
- Tablo 2.3.8.2. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2009 (Bin kişi)
- Tablo 2.4.2.1 Hastane ve Yatak Sayıları, 2010
- Tablo 2.4.2.2 Sağlık Kuruluşları
- Tablo 2.4.2.3 Sağlık Personeli Sayıları, 2010
- Tablo 2.4.3.1 Tespit Edilen Doğumların Yaptırana Göre Dağılımları
- Tablo 2.4.3.2 Acil Yardım İstasyonları
- Tablo 2.5.3.1 Bölge ve Türkiye’de Müze Sayısı, Eser Mevcudu ve Ziyaretçi Sayısı
- Tablo 2.5.4.1 Bölge ve Türkiye’de Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı
- Tablo 2.5.4.2 Bölgede Diğer Sit Alanlarının Dağılımı
- Tablo 2.5.4.3 Bölgede Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Dağılımı
- Tablo 2.5.5.1.1 Bölge ve Türkiye’de Halk Kütüphanesi Verileri
- Tablo 2.5.5.1.2 Bölgede Halk Kütüphanelerine İlişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi
- Tablo 2.5.5.2.1 Bölge ve Türkiye’de Tiyatrolara İlişkin Veriler, 2011
- Tablo 2.5.5.2.2 Bölgede Tiyatrolara ilişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi, 2000-2008
- Tablo 2.5.5.3.1 Bölge ve Türkiye’de Sinemalar İlişkin Veriler
- Tablo 2.5.5.3.2 Bölgede Sinemalara İlişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi
- Tablo 2.5.5.4.1 Bölge ve Türkiye’deki Yerel Matbaa Sayıları
- Tablo 2.5.5.4.2 Bölgede Yayın Bölgelerine göre Gazete ve Dergi Sayısı
- Tablo 2.6.2.1 Nüfus Göstergeleri
- Tablo 2.6.2.2 Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar, 2011
- Tablo 2.6.3.1 Cinsiyete Göre Okur-yazar Nüfus Oranı
- Tablo 2.6.3.2 Farklı Eğitim Seviyelerinde Okullaşma Oranları, 2011/12 Öğretim Yılı
- Tablo 2.6.4.1 Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma, İstihdam, İşsizlik Oranları
- Tablo 2.6.4.3 İşgücüne Dahil Olmama Nedenine Göre Kadın, (Bin kişi)
- Tablo 2.6.4.4 Cinsiyete Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı
- Tablo 2.6.4.5 Cinsiyete Göre İşteki Durum, 2011
- Tablo 2.6.4.6 Meslek Grubuna (Isco_88) Göre İstihdam Edilen Kadın (15 + yaş), 2011
- Tablo 2.6.5.1 Düzey 1 Bazında Fiziksel Şiddet İstatistikleri
- Tablo 2.7.2.1.1 Yıllar itibarıyla Gelir Gruplarının Yüzde 20’lik Dilimlere Göre Dağılımının Karşılaştırılması, 1987-2010
- Tablo 2.7.2.1.1.1 Bölge İllerinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Miktarları, 2001 (ABD Doları)
- Tablo 2.7.2.1.1.2 Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2003, 2010
- Tablo 2.7.2.1.1.3 Hane Gelirini, Düzey 2 İBB Bazında Gelire Göre Sıralı yüzde 20’lik Dilimler Ayrımında Dağılımı, 2003
- Tablo 2.7.2.1.2.1 Yıllar itibarıyla Kentsel ve Kırsal Gelir Dağılımı, 1987, 1994, 2003, 2010
- Tablo 2.7.2.1.2.2 Batı Karadeniz’de (Düzey 1 İBB) Hane Gelirinin Yüzde 20’lik Dilimler ve Kent-Kır Ayrımında Dağılımı, 2003
- Tablo 2.7.3.1 TR83 Bölgesi İşgücü İstatistikleri
- Tablo 2.7.3.1.1 İşgücüne Katılma Oranları
- Tablo 2.7.3.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılanları Sayısı ve Oranları (Bin kişi)
- Tablo 2.7.3.1.3 Bölgede Geniş Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı
- Tablo 2.7.3.2.1 Bölge ve Türkiye’de İstihdam Oranları
- Tablo 2.7.3.2.2 Bölge ve Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı
- Tablo 2.7.3.2.3 TR83 İstihdamın İşteki Durumu, (Bin Kişi)
- Tablo 2.7.3.2.4 Karadeniz Bölgesi’ndeki 4 Düzey 2 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2011
- Tablo 2.7.3.2.5 Bölgede İstihdamın İmalat Sanayi Kollarına Göre Dağılımı, 2009
- Tablo 2.7.3.2.6 Bölgede Farklı Sektörlerde İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı, 2011
- Tablo 2.7.3.3.1 Bölge ve Türkiye’de İşsizlik Oranları
- Tablo 2.7.3.3.2 Yaş Grubuna ve dönemlere göre işsizlik oranı % 15+ yaş, 2011

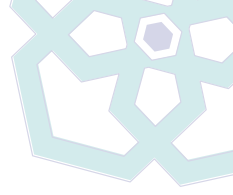
Tablo 2.7.3.3.3 Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları %, 2011
Tablo 2.7.3.3.4 İş Arama Süresine Göre İşsizler (Bin), 15+ yaş
Tablo 2.7.3.3.5 İŞKUR İstatistikleri, 2011
Tablo 2.7.3.3.6 Bölge Merkez İlçelerinin İşsizlik Oranları ve Sıralaması, 2000
Tablo 2.7.4.1.1 İşyeri, Zorunlu Sigortalı Sayıları ve Ortalama Günlük Kazanç, 2010
Tablo 2.7.4.1.2 İşyeri Büyüklükleri, 2010
Tablo 2.7.4.1.3 Ücretli veya Maaşlı Çalışanlar (%), 2008
Tablo 2.7.4.1.4 İşçi Olarak Çalışanların Cinsiyete Göre Sayıları, 2008
Tablo 2.7.4.2.1 İşyeri ve Sendikali İşçi Sayıları, 2008
Tablo 2.7.5.1 TR83 Bölgesi Sosyal Güvenlik Kapsamı, 2008-2010
Tablo 2.7.5.2 Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan ve Aylık Alan Nüfus, 2008,2010
Tablo 2.7.5.3 Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılığa Göre İstihdam
Tablo 2.7.5.4 Yeşil Kart Sayıları, 2011
Tablo 2.7.6.1 Aylık Alanların Dağılımı, 2008
Tablo 2.7.6.2 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Kuruluşlar
Tablo 2.8.2.1 TR83 İlçe Sayıları, 2011
Tablo 2.8.3.1 Belediye ve Köy Sayıları, 2011
Tablo 2.8.3.1.1 İl Özel İdarelerinin Gelir ve Giderleri
Tablo 2.8.3.1.2 İl Özel İdareleri Personel Durumu
Tablo 2.8.3.2.1 Belediyelerin Gelir ve Giderleri
Tablo 2.8.3.2.2 Belediyelerin Personel Durumu
Tablo 2.8.4.1 Bölgesel Gelişmede Kurumsal Yapı
Tablo 2.8.5.1.1 Bölge İlleri Vakıf Sayıları
Tablo 2.8.5.3.1 Bölge ve Türkiye'de Bulunan Aktif Oda Sayısı, Oda ve Esnaf Sicili Olan Aktif Üye Sayısı
Tablo 2.8.5.4.1 Bölgedeki Memur ve işçi Sendikaları Dağılımı
Tablo 3.1.1 TR83 Bölgesi GSYİH ve Nüfus Payları
Tablo 3.1.2 Bölge İllerinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Dolar)
Tablo 3.1.3 Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen Gayri Safi Katma Değer, 2008
Tablo 3.2.1.1 Tarım Sektörü GSYİH'si Endeksi
Tablo 3.2.1.2 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Katma Değer
Tablo 3.2.1.3 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölgesel Gayrisafi Katma Değer Türkiye Payları
Tablo 3.2.1.4 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Sayıları
Tablo 3.2.2.1 Dünya Ortalamasına Göre Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı
Tablo 3.2.2.1.1 Arazi Varlığı (ha), 2009
Tablo 3.2.2.1.2 İllere göre tarım alanları (dekar), 2011
Tablo 3.2.2.1.3 Kullanım Kabiliyetine ve Toprak Sınıflarına Göre Arazi Dağılımı (ha)
Tablo 3.2.2.2.1 Sulama Alanları (ha), 2003
Tablo 3.2.3.1 Türkiye ve Bölge Bitkisel Üretim Miktarları
Tablo 3.2.3.1.1 Bölge ve Türkiye'de Ürün Verimleri (kg/ha), 2010
Tablo 3.2.3.2.1 Bölge Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarları (ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011
Tablo 3.2.3.2.2 Bölge Sebze Üretim Miktarları (ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011
Tablo 3.2.3.2.3 Bölge Meyve Üretim Miktarları (Ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011
Tablo 3.2.3.4.1 Türkiye ve Bölge'de Organik Tarım, 2011
Tablo 3.2.3.5.1.1 Türkiye ve TR83 Tarım İşletme Büyüklükleri, 1991-2001
Tablo 3.2.3.5.1.2 Bölge Tarım İşletmeleri Sayısı ve Parsel Büyüklükleri, 2001
Tablo 3.2.3.5.2.1 Türkiye ve Bölge Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hanehalkı Sayısı
Tablo 3.2.3.6.1 Türkiye ve Bölgede Tarımsal Mekanizasyon, 2010

Tablo 3.2.3.7.1	TR83 Bölgesi Tarıma Dayalı Gıda Sanayi İşletmeleri
Tablo 3.2.4.1.1	İşletme Tipine Göre Hayvan Sayısı, 2001
Tablo 3.2.4.1.2	Bölgedeki Hayvan Sayısı ve Türkiye Toplamına Oranı
Tablo 3.2.4.2.1	Bölge ve Türkiye'de Hayvansal Üretim (ton/yıl)
Tablo 3.2.5.1	Türkiye Su Ürünleri Üretimi Miktarı (ton)
Tablo 3.2.5.1.1	Bölgede Baraj Göllerinde Avlanabilir Balık Stok Miktarı ve Balıklandırma Çalışmaları
Tablo 3.2.5.1.2	Bölgede Avlanan Tatlısu Ürünleri Miktarları (ton)
Tablo 3.2.5.2.1	Samsun İli Deniz Ürünleri, 2010
Tablo 3.2.6.1.1	Türkiye ve Bölge Orman Varlığı
Tablo 3.2.6.1.1.1	Ormanlık GSYİH'sinin Türkiye Ormanlık GSYİH'sine Oranı
Tablo 3.2.6.2.1	TR83 Ormanlık Ürünleri, 2009
Tablo 3.3.2.1	Sektörlerin Türkiye GSYİH 'si İçindeki Payları, TR83 Bölgesi, 1987-2001
Tablo 3.3.3.1	Sanayi Sektörünün Bölge İlleri, Bölge ve Türkiye GSYİH'si Payları, 1987-2001
Tablo 3.3.3.2	Bölgesel Sanayi Katma Değerinin Toplam Sanayi Katma Değeri İçindeki Payı
Tablo 3.3.5.1	TR83 Bölgesi Sanayi Alt Sektörlerinde Kayıtlı İstihdam
Tablo 3.3.5.2	Sanayi Alt Sektörlerinde Girişim Sayısı, 2009
Tablo 3.3.5.3	TR83 Bölgesi Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (1000 Dolar)
Tablo 3.3.5.4	TR83 Bölgesi Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (1000 Dolar), 2006-2008
Tablo 3.3.5.1.1.1	İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Yoğunlaşma Katsayıları, 2008
Tablo 3.3.5.1.2.1	Sektörel Düzeyde Değişim Payı Analizi
Tablo 3.3.5.1.3.1	Farklı Analiz Yöntemleriyle Bölgede Öne Çıkan Sektörler
Tablo 3.3.5.1.3.1.1	Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri
Tablo 3.3.5.1.3.1.2	İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları, 2008
Tablo 3.3.5.1.3.1.3	Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002
Tablo 3.3.5.1.3.2.1	Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri
Tablo 3.3.5.1.3.2.2	İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları, 2008
Tablo 3.3.5.1.3.2.3	Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002
Tablo 3.3.5.1.3.3.1	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri
Tablo 3.3.5.1.3.3.2	İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları,2008
Tablo 3.3.5.1.3.3.3	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002
Tablo 3.3.5.1.3.4.1	Tıbbi Aletler İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri
Tablo 3.3.5.1.3.4.2	Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler ile Saat İmalatı Sektöründe TR83 Bölgesi Dış Ticareti (Dolar)
Tablo 3.3.5.1.3.4.3	İşletme ve İstihdam Edilenlerin Payı, 2008
Tablo 3.3.5.1.3.5.1	Mobilya İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri
Tablo 3.3.5.1.3.5.2	İşletme ve İstihdam Edilenlerin Payı, 2008
Tablo 3.3.5.1.3.5.3	Mobilya İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002
Tablo 3.3.5.1.4.1	İthalat Değerine Göre Sıralanmış Fasılların RCA Katsayıları ve Rekabet Düzeyleri
Tablo 3.3.5.1.4.2	İhracat Değerine Göre Sıralanmış Fasılların RCA Katsayıları ve Rekabet Düzeyleri
Tablo 3.3.5.2.1	Madencilik Sektörünün GSYİH Payları
Tablo 3.3.5.2.2	TR83 Bölgesi İlleri Maden Potansiyelleri
Tablo 3.3.5.3.2.1	Türkiye'nin Yıllık Toplam Güneş Enerjisi Potansiyelinin Bölgelere Göre Dağılımı
Tablo 3.3.6.1.1	TR83 Bölgesi İlleri KSS Sayıları ve KSS'lerde Yer Alan İşletme Sayıları
Tablo 3.3.6.2.1	Amasya İli OSB'leri
Tablo 3.3.6.2.2	Çorum ili OSB'leri
Tablo 3.3.6.2.3	Tokat İli OSB'leri
Tablo 3.3.6.2.4	Samsun İli OSB'leri
Tablo 3.3.6.2.5	Bölge İllerinde Kişi Başına Düşen OSB Alanı(m ²)

Tablo 3.3.6.4.1 DTİ Proje Verileri, 1999-2005
Tablo 3.3.6.4.2 TEKMER Proje Verileri, 2006-2008
Tablo 3.3.6.6.1 TR83 Bölgesi'ndeki İŞGEM'ler
Tablo 3.3.6.7.1 TR83 Bölgesi'ndeki Ticaret Borsaları ve İşlem Hacimleri
Tablo 3.4.1.1 Düzey2 Bölgelerinde Hizmetler Sektörünün Türkiye İçindeki Payları, 2006
Tablo 3.4.2.1.1 Karadeniz Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı, 2004-2008
Tablo 3.4.2.1.2 Karadeniz Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı Yıllık Yüzde Değişimi, 2004-2008
Tablo 3.4.2.1.3 TR83 Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı
Tablo 3.4.2.2.1 Karadeniz ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı, 2004-2008
Tablo 3.4.2.2.2 Karadeniz ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı Yıllık Yüzde Değişimi, 2004-2008
Tablo 3.4.2.1.3 TR83 Bölgesi ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı
Tablo 3.4.4.2.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Turistlerin Tesise Giriş, Geceleme Sayıları ve Ortalama Kalış Süreleri, 2011
Tablo 3.4.4.2.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Tesis, Oda ve Yatak Sayısı, 2010
Tablo 3.4.5.1.1 TR83 ve Türkiye Vergi Tahakkuk ve Tahsilât Miktarları
Tablo 3.4.5.2.1 TR83 Bölgesi Banka Şubeleri, 31.12.2011
Tablo 3.4.5.2.2 TR83 Bölgesi Banka Mevduat ve Kredileri, 2009-2011
Tablo 3.4.5.2.3 TR83 Bölgesi Protestolu Senet Adedi ve Değeri, 2009-2011
Tablo 3.4.6.1.1 TR83 Bölgesi İhracat Rakamları
Tablo 3.4.6.1.2 TR83 Bölgesi İthalat Rakamları
Tablo 3.4.6.1.1 TR83 ve Türkiye; İhracat – İthalat Rakamları, 2011
Tablo 3.4.6.1.2 TR83 ve Türkiye; İhracatçı Firma Sayısı ve Firma Başına İhracat Değeri, 2009-2011
Tablo 3.4.6.1.3 TR83 ve Türkiye; İthalatçı Firma Sayısı ve Firma Başına İthalat Değeri, 2009-2011
Tablo 3.4.6.1.4 Bölgedeki ve Türkiye'deki İşletmelerin İhracat Yapamama Nedeni, 2005
Tablo 3.4.6.2.1.1 TR83 Bölgesinde En Çok İhracat Yapılan 5 Fasil, 2011
Tablo 3.4.6.2.1.2 TR83 Bölgesinde En Çok İhracat Yapılan 5 Ülke, 2011
Tablo 3.4.6.2.2.1 TR83 Bölgesinde En Çok İthalat Yapılan 5 Fasil, 2011
Tablo 3.4.6.2.2.2 TR83 Bölgesi'nde En Çok İthalat Yapılan 5 Ülke, 2011
Tablo 3.4.6.3.1 TR83 Bölgesi ile Rusya Federasyonu Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar
Tablo 3.4.6.3.2 TR83 Bölgesi İle Ukrayna Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar
Tablo 3.4.6.3.3 TR83 Bölgesi ile Gürcistan Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar
Tablo 3.4.6.3.4 TR83 Bölgesi ile Romanya Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar
Tablo 3.4.6.3.5 TR83 Bölgesi ile Bulgaristan Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar
Tablo 3.5.2.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye'deki Yenilik Göstergeleri, 2007-2011
Tablo 3.5.3.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye'de Açılan ve Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011
Tablo 3.5.5.1 Genel Teşvik Sistemine Göre Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Sektörel Dağılımı, 2010
Tablo 3.5.5.2 Bölgesel Yatırımlara Göre Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Sektörel Dağılımı, 2010
Tablo 3.6.3.1 TR83 illerinde KOSGEB Destekleri, 2009
Tablo 4.2.2.2.2.1 Samsun İli Göletleri
Tablo 4.2.2.2.2.2 Tokat İli Göletleri
Tablo 4.2.2.2.2.3 Çorum İli Göletleri
Tablo 4.2.2.2.2.4 Amasya İli Göletleri
Tablo 4.2.2.3.1.1 TR83 Bölgesi Belediyelerince Kullanılan İçme ve Kullanma Suyu Verileri
Tablo 4.2.2.3.1.2 Kaynaklarına Göre Belediyeler Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Dağıtılmak Üzere Çekilen Su Miktarı
Tablo 4.2.2.3.1.3 İçme ve kullanma suyu şebekesi ve arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı ve nüfusu
Tablo 4.2.2.3.2.1 Köy İçme Suları Envanteri Fiziki Hizmet Sıralaması
Tablo 4.2.2.3.2.2 Köy İçme Suları Envanteri

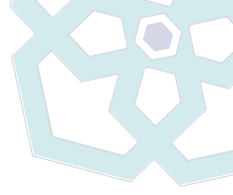
Tablo 4.2.2.3.2.3 Köy İçme Suları Envanteri
Tablo 4.2.2.3.2.4 Köy İçme Suları Envanteri
Tablo 4.2.2.3.3.1 Bölgedeki Belediyelerin Kanalizasyon Sistemleri Durumu
Tablo 4.2.2.4.1.1 Çorum'da Bulunan Barajlar
Tablo 4.2.2.4.1.2 Amasya'da Bulunan Barajlar
Tablo 4.2.2.4.1.3 Samsun'da Bulunan Barajlar
Tablo 4.2.2.4.1.4 Tokat'ta Bulunan Barajlar
Tablo 4.2.3.1.1 Elektrik Üretim Kapasitesi
Tablo 4.2.3.1.2 Kullanım Yerlerine Göre Elektrik Tüketim Dağılımı
Tablo 4.2.3.1.3 Kayıp Kaçak Elektrik Kullanımı
Tablo 4.2.3.1.4 Bazı OECD Ülkeleri Net Elektrik Tüketimlerinin Sektörel Dağılımı, 2008
Tablo 4.2.4.1.1 TR83 Bölgesi Toplam Yol Uzunlukları
Tablo 4.2.4.1.2 Motorlu Taşıt Sayıları
Tablo 4.2.4.3.1 TR83 Bölgesi Havaalanları İstatistikleri
Tablo 4.2.4.4.1 Hat Kesimlerine Göre Tren-Kilometre, 2009
Tablo 4.3.2.1 Bölge Nüfus Yoğunluğu, Kentleşme Oranı ve Nüfus Artış Hızı, 2010-2011
Tablo 4.3.2.2 Bölge Kentsel ve Kırsal Nüfusları
Tablo 5.2.2.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Kükürt dioksit (SO ₂) Miktarı Yıllık ve Kış Ortalamaları, 2007-2010
Tablo 5.2.2.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Partiküler Madde (PM10) Miktarı Yıllık ve Kış Ortalamaları, 2007-2010
Tablo 5.2.3.1 Yeşilirmak Havzası, Kızılırmak Havzası ve Türkiye Topraklarının Erozyondan Etkilenme Şiddeti
Tablo 5.2.4.1.1 TR83 ve Türkiye; Katı Atık Hizmeti Verilen Belediye Sayısı, Nüfusu; Toplanan Atık Miktarı, 2010
Tablo 5.2.4.1.2 TR83 ve Türkiye; Katı Atık Bertaraf İstatistikleri, 2010
Tablo 5.2.4.2.1 TR83 ve Türkiye; Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi Verilen Belediyeler, 2010

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 2.2.2.1. Türkiye ve TR83 Nüfus Artış Hızları
- Şekil 2.2.2.2 1965-2011 Nüfus Değişimleri
- Şekil 2.2.2.3 TR83 Nüfus Yoğunluğu
- Şekil 2.2.3.1.1 TR83 Nüfus Piramidi, 2011
- Şekil 2.2.3.1.2 Türkiye Nüfus Piramidi, 2011
- Şekil 2.2.3.2.1 Toplam Yaş Bağımlılık Oranı Değişimi
- Şekil 2.2.4.1 TR83 Verilen Göç, 2010-2011
- Şekil 2.2.4.2 TR83 Alınan Göç, 2010-2011
- Şekil 2.2.4.3 Okuryazarlık Durumuna Göre Alınan ve Verilen Göç, 2008-2009
- Şekil 2.2.4.1 İlköğretim Okullaşma Oranları
- Şekil 2.2.5.1 TR83 ve Türkiye 2013, 2023 Nüfus Piramitleri
- Şekil 2.3.5.1 Ortaöğretim Kurumlarının Bölge illeri, Bölge ve Türkiye'deki Dağılımı
- Şekil 2.3.6.1 Bölgede Fakülte, Enstitü, Yüksekokullar, Meslek Yüksekokulları ve Konservatuvarların Dağılımı
- Şekil 2.4.2.1 TR83 Bölgesi Sağlık Personeli Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı
- Şekil 2.5.3.1 Bölgede Müze Ziyaretçi Sayısının Yıllar İçerisindeki Eğilimi, 2000-2008
- Şekil 2.6.2.1 Kadın Nüfusun Medeni Duruma Göre Dağılımı
- Şekil 2.6.4.1 Kadınların İşgücüne Katılım Oranlarının Yıllara Göre Değişimi
- Şekil 2.6.4.2 İşgücüne Dahi Olmama Nedenleri
- Şekil 2.6.4.3 Türkiye'de ve Bölgede Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı
- Şekil 2.7.2.1.1.1 Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimlerinin Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Sıralaması, 2001
- Şekil 2.7.3.2.1 Bölge ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2011
- Şekil 2.7.3.2.2 Bölgede İlçe Bazında Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı
- Şekil 2.7.3.2.3 Bölgede İlçe Bazında Hizmet Sektöründe Çalışanların Oranı
- Şekil 2.7.3.2.4 Bölgede İlçe Bazında Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı
- Şekil 2.7.3.2.5 Bölgede Cinsiyete Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı
- Şekil 2.7.3.3.1 Yıllara Göre TR83 Bölgesi'nde İşsizlik Oranları
- Şekil 2.7.3.3.2 Bölgede İlçe Bazında İşsizlik Oranları
- Şekil 2.7.4.1.1 İşyeri Büyüklükleri, 2010
- Şekil 2.7.4.1.2 Meslek Grubuna (ISCO_88) Göre İstihdam Edilenler (15 + yaş), 2011
- Şekil 2.7.5.1 Türkiye Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Nüfusun Dağılımı, 2010
- Şekil 2.7.5.2 TR83 Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Nüfusun Dağılımı, 2010
- Şekil 2.7.5.3 Kayıtlı ve Kayıt Dışı İstihdam Oranları
- Şekil 2.8.5.1.1 Bölge İllerindeki Dernek Sayıları, 2010
- Şekil 3.1.1 Düzey 2 Bölgeleri Gayri Safi Katma Değerleri, 2008
- Şekil 3.2.1.1 Tarım Sektörünün GSYİH İçindeki Payları, 1987-2001
- Şekil 3.2.2.2.1 TR83 Arazi Varlığı
- Şekil 3.2.3.1.1 Düzey 2 Bölgeleri Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi Karşılaştırması, 2011
- Şekil 3.2.3.1.2 Düzey 2 Bölgeleri Sebze Üretim Miktarı Karşılaştırması, 2011
- Şekil 3.2.3.1.3 Düzey 2 Bölgeleri Meyve Üretimi Karşılaştırması, 2011
- Şekil 3.2.3.1.4 Düzey 2 Bölgeleri Bitkisel Üretim Miktarı Karşılaştırması, 2011
- Şekil 3.2.3.1.5 Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri Sıralaması (TL), 2010
- Şekil 3.2.3.3.1 Bölgede Örtü Altı Sebze Üretimi, 2010
- Şekil 3.2.6.1 Türkiye Orman Varlığı Haritası

- Şekil 3.2.6.1.1.1 Orman GSYİH'sinin Toplam GSYİH İçindeki Payı, 1987-2001
- Şekil 3.3.2.1 İllerde Sanayi Sektörünün Türkiye GSYİH 'sı İçindeki Payları, 1987-2001
- Şekil 3.3.2.2 İl Bazında Kişi Başı İmalat Sektörü Yatırımı Oranı Dağılımı (2000-2009)
- Şekil 3.3.2.3 Sanayi Sektöründe Büyüme Endeksleri, TR83 ve Türkiye
- Şekil 3.3.3.1 Sektörlerin Bölge GSYİH İçerisindeki Payları, 1987-2001
- Şekil 3.3.5.1.1.1 İstihdam Edilenlerin Sayısına Göre Uzmanlaşma Matrisi
- Şekil 3.3.5.1.3.1.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Üretim Endeksi, 1997=100
- Şekil 3.3.5.1.3.1.2 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2005-2011
- Şekil 3.3.5.1.3.1.3 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2005-2011
- Şekil 3.3.5.1.3.2.1 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2003-2009
- Şekil 3.3.5.1.3.2.2 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2005-2010
- Şekil 3.3.5.1.3.3.1 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2005-2011
- Şekil 3.3.5.1.3.3.2 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2005-2010
- Şekil 3.3.5.1.3.4.1 İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde İthalat Gereği Katsayıları, 2002
- Şekil 3.3.5.1.3.5.1 TR83 Bölgesi Mobilya İmalatı Sektörü Dış Ticareti
- Şekil 3.3.5.1.4.1 İthalatı Yüksek Olan Fasılların Rekabet Düzeyleri
- Şekil 3.3.5.1.4.2 İhracatı yüksek olan fasılların rekabet düzeyleri
- Şekil 3.3.5.3.1 Düzey 2 Bölgeleri Elektrik Üretim Kapasitesi, 2005
- Şekil 3.3.5.3.1.1 TR83 Bölgesi'nde Sektörler İtibariyle Elektrik Tüketimi, 2010
- Şekil 3.3.5.3.2.1.1 TR83 Bölgesi Rüzgar Enerjisi Potansiyeli
- Şekil 3.3.5.3.2.2.1 Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası
- Şekil 3.4.3.1 TR83 İnşaat Sektörü GSYİH İstatistikleri, 1992-2001
- Şekil 3.4.3.2 TR83 İnşaat GSYİH / Türkiye İnşaat GSYİH Oranları, 1992-2001
- Şekil 3.4.3.3 İnşaat Sektöründe TR83 Bölgesi İllerinin Bölge İçindeki Payları, 2001
- Şekil 3.4.4.1.1 Turizm Açısından Değerlendirilebilecek Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklar
- Şekil 3.4.5.1.1 TR83 ve Türkiye'nin Vergi Tahsilât/Tahakkuk Oranları, 2007-2011
- Şekil 3.4.5.1.2 Vergi Tahakkuk ve Tahsilât Miktarları (TR83 / Türkiye), 2007-2011
- Şekil 3.4.5.1.3 TR83 Bölgesi İllerinin Vergi Tahsilât/Tahakkuk Oranları, 2007-2011
- Şekil 3.4.5.2.1 Mevduat ve Kredi Miktarlarında Bölge İllerinin Bölge İçindeki Payı, 2011
- Şekil 3.4.6.1.1 TR83 Bölgesi İhracat Rakamları
- Şekil 3.4.6.1.2 TR83 Bölgesi İthalat Rakamları
- Şekil 3.4.6.3.1 Karadeniz Çanağı Ülkelerinden Yapılan İthalat, 2011
- Şekil 3.4.6.3.2 Karadeniz Çanağı Ülkelerine Yapılan İhracat, 2011
- Şekil 3.5.2.1 TR83 Bölgesi İllerinin Yenilik Göstergeleri Toplam Tescil Sayısının İllere Göre Dağılımı, 2007-2009
- Şekil 3.5.3.1 TR83 Bölgesindeki Açılan ve Açılan-Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011
- Şekil 3.5.3.2 Türkiye'deki Açılan ve Açılan-Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011
- Şekil 3.5.4.1 TR83 Bölgesi Kamu Yatırım Miktarları, 2002-2011
- Şekil 3.5.4.2 Bölge / Türkiye* Kamu Yatırım Miktarları Oranları, 2002-2011
- Şekil 3.5.4.3 TR83 Bölgesi İllerinde Kamu Yatırımları, 2002-2011
- Şekil 3.5.4.4 TR83 Bölgesi Kamu Yatırımlarında Sektör Dağılımı, 2002-2011
- Şekil 3.6.2.1 Sunulan Projelerin Sektörel Dağılımı
- Şekil 3.6.2.2 Desteklenecek Projelerin Sektörel Dağılımı
- Şekil 4.2.2.2.1.1 Türkiye Su Havzaları ve TR83'ün Konumu
- Şekil 4.2.2.2.3.1 Belgeli Yer Altı Suyu Sondaj Kuyuları
- Şekil 4.2.3.1.1 Elektrik Abone Sayılarının Türlerine Göre Dağılımı (2008)
- Şekil 4.2.3.1.2 Elektrik Tüketiminin Sektörel Dağılımı (2008)
- Şekil 4.2.3.2.1 Mavi Akım Doğalgaz Ana İletim Hattı

- Şekil 4.2.3.2.2 Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları
- Şekil 4.2.3.2.3 Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları Projeleri
- Şekil 4.2.3.2.4 Uluslararası Doğalgaz Ticaret Hatları
- Şekil 4.2.4.1.1 Bölge Karayolları Trafik Hacmi
- Şekil 4.2.4.1.2 Bölge Ulaşım İlişkisi
- Şekil 4.2.4.1.3 Devlet Yolları Toplam Trafik Hacimleri
- Şekil 4.2.4.2.1 Samsun'un Lojistik Açısından Konumu
- Şekil 4.2.4.3.1 TR83 Bölgesi Havaalanlarına İnş-Kalkış Yapan Yolcu Sayısı Eğilimleri
- Şekil 4.2.4.4.1 Türkiye Demir Yolu Ağları
- Şekil 4.2.4.4.2 Samsun Hafif Raylı Sistemi
- Şekil 4.2.4.5.3.1 TRACECA Güzergâhları
- Şekil 4.3.3.1 Amasya Kent Makroformu
- Şekil 4.3.3.2 Çorum Kent Makroformu
- Şekil 4.3.3.3 Samsun Kent Makroformu
- Şekil 4.3.3.4 Tokat Kent Makroformu
- Şekil 4.3.3.5 TR83 Bölgesi Merkezleri ve Etki Alanları
- Şekil 4.3.4.1 Mekânsal İlişkiler
- Şekil 5.2.3.1 TR83 Bölgesi Erozyon Risk Haritası
- Şekil 5.3.1.1 TR83 Bölgesi Koruma Alanları

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

SOSYAL YAPI

NÜFUS

2011 yılında TR83 Bölgesi'nin nüfusu 2.717.685'dir. TR83 Bölgesi nüfus büyüklüğü bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içerisinde 11. sırada bulunmaktadır. 2000-2011 yılları arasında ise bölge nüfusu azalmıştır. Bu düşüşün nedenleri arasında bölge dışına yaşanan göçler ve azalan doğurganlık oranları bulunmaktadır. Samsun en fazla nüfusa sahip ilken, bu ili sırasıyla Tokat ve Çorum izlemektedir. Bölgenin toplam yüzölçümü 37.523 km² olup Türkiye'nin yaklaşık yüzde 4,9'unu oluşturmaktadır. Bölgede km²'ye düşen nüfus 97'dir. Bölgede nüfus yoğunluğu en fazla olan il km²'ye 138 kişi ile Samsun olup bölgede Türkiye ortalamasının üstündeki tek ildir.

TR83 Bölgesi kentleşme oranları Türkiye ile kıyaslandığında incelenen dönemlerde bölgenin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bölgedeki kentleşme oranı ise yüzde 65'tir. Bölge içinde kentleşme oranı en düşük il yüzde 57,1 ile Tokat, en yüksek olan il yüzde 64,8 ile Çorum olmakla beraber Çorum'un Samsun ve Amasya illeriyle arasındaki fark oldukça azdır.

Tüm bölge için çok önemli bir olgu olan göç, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerinden bölge dışındaki iş, eğitim ve sosyal olanakların daha gelişmiş olduğu şehirlere doğru yaşanmaktadır. Bölgenin verdiği göç aldığı göçten fazla, dolayısıyla net göçü eksi değerlerdedir. Binde -9,18 ile TR83 Bölgesi verdiği göç aldığından fazla olan 6. bölge konumundadır.

EĞİTİM

Eğitim, sürdürülebilir kalkınmanın hiç şüphesiz temel taşlarından birisidir. Tek başına eğitime erişebilirliği artırmak yeterli değildir. Bunun yanında, belki bundan da önemli olan eğitimin kalitesinin artırılmasıdır. Bölgedeki illerin durumuna bakıldığında, Amasya dışında illerin tamamının okur-yazar nüfus oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Okur-yazar toplam nüfus oranlarına baktığımızda, Amasya'nın 2011'de yüzde 95,3 ile ilk sırada geldiğini, bunu yüzde 94,8 ile Samsun'un takip ettiğini ardından ise sırasıyla yüzde 93,3 ve 92,7 ile Tokat ve Çorum'un geldiği görülmektedir. Bölgede ve Türkiye'de 15+ nüfusun eğitim düzeyine göre dağılımına bakıldığında en fazla paya sahip olanların ilkokul mezunları olduğu, arkasından lise veya dengi mezunlarının geldiği görülmektedir.

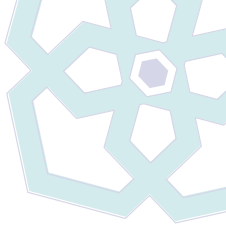
2011/12 öğretim yılı okul öncesi okullaşma oranlarına bakıldığında bölge illerinin tamamı her iki yaş grubunda da Türkiye oranlarının üzerinde bir performans göstermiştir. İlköğretimde iller ve Türkiye ortalaması arasında çok büyük fark bulunmamaktadır. Ancak Tokat ilinin yüzde 93 okullaşma oranı ile diğer illerin gerisinde kaldığı görülmektedir. 2007/08 Öğretim Yılından 2010/11'ye kadarki süreçte hem Türkiye hem de bölge illerinin ortaöğretim net okullaşma oranlarında önemli bir iyileşmeden bahsetmek mümkündür.

2009/10 Öğretim yılında genel orta öğretim okullaşma oranında bölge illerinin tamamı Türkiye ortalamasının altında iken 2011/12 öğretim yılında Samsun'un (yüzde 35,89) toplam okullaşma oranında Türkiye'yi geçtiği görülmektedir. Okullaşma oranı en düşük olan il ise yüzde 27 ile Tokat'tır. 2011 Yılında bölgede mesleki ve teknik ortaöğretim seviyesinde hizmet veren toplam okul sayısı 259, öğretmen sayısı 5.289 ve şube sayısı 3.250 şeklindedir. Toplam öğrenci sayısı ise 85.766'dır.

Bölgede Samsun hariç her ilde bir üniversite bulunmaktadır. Bu üniversiteler devlet üniversitesi iken Samsun'da biri devlet üniversitesi biri özel üniversite olmak üzere iki üniversite vardır. Samsun'da kurulan Canik Başarı Üniversitesi Karadeniz'in ilk vakıf üniversitesi olma özelliği taşımaktadır. Amasya'da Amasya Üniversitesi, Çorum'da Hitit Üniversitesi, Samsun'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) ve son olarak Tokat'ta Gaziosmanpaşa Üniversitesi hizmet vermektedir.

2009/10 Öğretim Yılında Türkiye'de 302 olan Mesleki Eğitim Merkezi sayısı bölgede 17 olup

bunun bölge illerine dağılımına baktığımızda Amasya'da 4, Çorum'da 3, Samsun'da 5 ve Tokat'ta 5 adet bu alanda çalışan kurum olduğu görülmektedir. Yine aynı öğretim yılında Türkiye'de toplam 969 adet olan halk eğitim merkezi sayısı, bölgede 48'dir. Bölge illerine bakıldığında ise Amasya'da 7, Çorum'da 14, Samsun'da 17 ve Tokat'ta 12 tane halk eğitim merkezi olduğu görülmektedir.

SAĞLIK

Toplumu oluşturan her bireyin sağlık hizmetlerine eşit şekilde ve ihtiyaç duyduğu her zaman erişebilmesi, bireylerin refahlarına ve beşeri sermayenin gelişmesine olan katkısıyla önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede toplam 64 hastane vardır ve bu hastanelerdeki toplam yatak sayısı 7.884'tür. Bu hastaneler içinde 10 özel hastane olduğu ve toplam yatak sayısı içerisinde özel hastanelerin payının sadece yüzde 7 olduğu görülmektedir. Sağlık kuruluşlarında çalışan personel sayıları hem ülke ortalamasının, hem de gelişmiş ülkelerin ortalamasının altındadır. 2010 yılında hekim başına düşen nüfus bölgede 675, Türkiye'de ise 605'tir. Yatak doluluk oranları bölgede Türkiye ortalamasının altındadır. Bu oranların düşük olması önemli sağlık yatırımları olan hastanelerde varolan kapasitenin yeterince kullanılmadığını göstermektedir.

Bölgede son yıllarda sağlık alanında yaşanan önemli uygulamalardan biri Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde aile hekimliğidir. Temel sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliği artırmak amacıyla Aile Hekimliği Uygulaması 2005 yılında başlamış olup, bölge illerinden Samsun ve Amasya 2007 yılında ve Çorum ise 2008 yılında aile hekimliği kapsamına alınan illerden olmuştur. 13 Aralık 2010 tarihi itibarı ile 81 ilde aile hekimliği uygulamasına geçildiğinden tüm sağlık ocakları kapatılmıştır. 2010 yılında aile hekimliği birimi başına düşen nüfus dağılımına bakıldığında Tokat'ta birim başına 3.525, Amasya'da 3.600, Çorum'da 3.257, Samsun'da ise 3.572 kişinin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bununla beraber, sağlık hizmetlerine erişilebilirliğin artırılması amacıyla 2000 yılından itibaren gezici sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bebek ve çocuk ölüm oranlarında bölgede büyük bir düşüş yaşanması, iyileşen sağlık hizmetlerinin bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca, bölgede bulunan Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı Tıp Fakültesi ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp Fakültesi sağlık personelinin yetiştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır.

KÜLTÜR

Bölge 15.000 yıl öncesine giden tarihiyle zengin bir kültürel birikime sahiptir. Ne var ki değişen dünya koşulları kültürel sürekliliğin kaybolmasına neden olmaktadır. Yine bölgede kültürel varlıklar açısından bir diğer tehdit unsuru da koruma ve yaşatma bilincinin düşük olmasıdır.

İletişim kaynakları ve sosyal mekânlar açısından bölge illerine bakıldığında Samsun'un ekonomik yapısındaki gelişmişlik ve buna bağlı olarak çevre illerinin çekim alanı olması ilin nüfus yapısı ve yoğunluğunda neden olduğu değişikliğe bağlı olarak ili kültür ve sanat merkezi haline getirmiştir. Samsun'u sahip olduğu kütüphane, tiyatro salonu, sinema salonu ve matbaa sayılarına göre değerlendirildiğinde Çorum takip etmektedir.

KADININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Bölgede toplam nüfusun 1.345.425'i erkeklerden, 1.372.260'ı kadınlardan oluşmaktadır. Bu durumda bölgede, her 100 kadın için erkek sayısını veren cinsiyet oranı %98,04'tür. Türkiye'de kadınların okuryazarlık oranlarının erkeklere kıyasla düşük olduğu fark edilmektedir. Ancak 2000 yılı ve 2011 yılı verileri kıyaslandığında önemli bir iyileşme yaşandığı da görülmektedir. 2000 yılında bölgede yüzde 79 olan okur-yazar kadın nüfus oranı 2011 yılında yüzde 90,94'e yükselmiştir.

Bölgede kadınların işgücüne katılma oranı oldukça düşüktür. Erkeklerde yüzde 69,9 olan bu

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

oran kadınlarda yüzde 36'dır. Her ne kadar bu oran Türkiye genelinden yüksek de olsa erkek nüfusa kıyasla düşüktür. Bunun temel nedenleri arasında kadının eğitim düzeyinin düşük olması, iş piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmaması ve kadınların geleneksel ev ve çocuk bakımı sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranı 2009'a kıyasla 2011'de TR83 Bölgesi'nde azalırken Türkiye'de artış göstermiştir. İşgücünde olmayan kadınların işgücüne katılmama nedenlerinden en çok dikkati çeken ülke genelinde de olduğu gibi ev işleri ile meşguliyettir. 2009 yılından 2011 yılına ev işleri ile meşgul olanların sayısında azalma olurken, iş arama ümidi olmayanlar 130 binden 271 bine yükselmiştir. Bölgede kadınların en çok istihdam edildikleri sektörün bölge ekonomisinde ağırlığını koruyan tarım sektörüdür, arkasından ise hizmet sektörü gelmektedir. Bölgede sanayi ve ticaret sektörlerinde istihdam edilen kadın oranı ise çok düşüktür. Kadın emeği daha çok tekstil, hazır giyim, gibi emek yoğun sanayi dallarında özellikle ucuz emek olması nedeniyle tercih edilmektedir (YHGP, 2006).

Kadına karşı şiddet günümüzde ne yazık ki yaygın bir şekilde devam etmektedir. Şiddet konusunda Düzey 2 ve 3 bazında istatistikler olamamakla birlikte, Düzey 1 bazında yayınlanan istatistiklerden, TR83 Bölgesi'ni de içine alan Batı Karadeniz Bölgesi'nde ise eşi veya birlikte olduğu kişiden fiziksel şiddet yaşamış kadın oranının yüzde 42,9; eş dışındakilerden fiziksel ve cinsel şiddet gören kadınların oranının yüzde 2,9 olduğu görülmektedir.

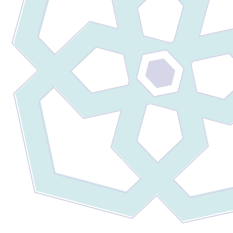
GELİR DAĞILIMI

TR83 Bölgesi'nde 2001 yılı itibarıyla kişi başına düşen GSYİH'nin (1.559 ABD Doları) Türkiye ortalamasının (2.146 ABD Doları) altında olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH bakımından bölge içindeki sıralamada da farklılıklar göze çarpmaktadır. Samsun ve Çorum illeri sırasıyla 1.680 ABD Doları ve 1.654 ABD Dolarlık kişi başına GSYİH ile birbirlerine çok yakındırlar. Amasya 1.439 ABD Doları ve Tokat 1.370 ABD Dolarlık kişi başına GSYİH ile sıralamada oldukça geride kalmaktadırlar.

Hane gelirlerinin istatistikî bölge birimleri sınıflaması (Düzey 2) bazında gelire göre sıralı yüzde 20'lik dilimler ayırımına dair yayımlanan en son veri 2003 yılındadır. Buna göre TR83 Bölgesi'nde nüfusun en düşük gelirli yüzde 20'si gelirden yüzde 5,8'lik pay alırken, en yüksek gelirli yüzde 20'si yüzde 46,3 pay almaktadır. Bu haliyle ülke geneline göre biraz daha dengeli bir dağılımdan bahsetmek mümkündür ancak Bölge'de Bursa, Hatay, İstanbul, Adana ve Şanlıurfa dışındaki bölgelere göre daha dengesiz bir gelir dağılımından bahsetmek mümkündür. Bunda bölgenin ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olması büyük paya sahiptir.

Bölgemizin içinde yer aldığı Batı Karadeniz'in 2003-2010 yılları arasında gelir dağılımında yaşanan değişim incelendiğinde, gelirden en yüksek payı alan yüzde 20'lik dilimin gelirden aldığı payda yüzde 45,6'dan 42'ye bir düşüş yaşanırken en düşük payı alan yüzde 20'lik dilimin gelirden aldığı payın yüzde 6,3'ten 6,8'e yükseldiği görülmektedir. Bu gelişme bölgede Gini Katsayısında yüzde 0,39'dan 0,34'ye bir iyileşme sağlamıştır.

1987, 1994, 2003 ve 2010 yıllarında yapılan gelir dağılımı araştırmaları ülke çapında kentsel ve kırsal gelir dağılımı bağlamında incelendiğinde her ikisinde de Gini katsayısının sifıra yaklaştığı görülmektedir. Ancak kırsaldaki iyileşme kentsel alandaki iyileşmenin biraz altında kalmıştır. 1987 yılında kırsal alanda 0,41 olan Gini katsayısı 2010 yılında 0,37 olurken kentsel alanda 1987 yılında 0,44 olan Gini katsayısı 2010'de 0,38 olmuştur. Sadece 2003 yılında yayımlanan, TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin de içinde bulunduğu Batı Karadeniz Düzey 1 Bölgesi'nin kentsel ve kırsal gelir dağılımına bakıldığında ise kentsel ve kırsal gelir dağılımı arasında fazla bir farklılık görülmemektedir. Ancak

kırsal kesimde gelirin çok az da olsa daha eşit dağıldığı söylenebilir. Bu durum Türkiye geneliyle de paralellik göstermektedir.

İSTİHDAM

2011 yılında toplam nüfusu 2.717.685 olan TR83 Bölgesi'nin çalışma çağındaki nüfus toplamı ise 2.004.000'dir. Bu Türkiye'nin toplam çalışma çağındaki nüfusunun yüzde 3,73'üne karşılık gelmektedir.

TR83 Bölgesi kapsamındaki illerde işgücüne katılma oranı yıllar içerisinde azalış göstermektedir. Bölge illerinde istihdam oranları Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölgede istihdam yaratan temel sektörün tarım olduğu görülmektedir. Tarım 2011 yılında Türkiye genelinde yüzde 25,47'lik bir orana sahipken bölgede bu oran 45,48'e çıkmaktadır. Dolayısıyla, diğer sektörlerde ortaya çıkan bölgesel istihdam oranları Türkiye ortalamasının altındadır. 2009- 2011 yılları arasında ücretli çalışanların oranları artarken, ücretsiz aile işçilerinin oranı azalmıştır. İşveren ya da kendi hesabına çalışanların oranı ise yüzde 28'dir.

İşsizlik rakamlarına bakıldığında, TR83 Bölgesi'ndeki toplam işsizliğin Türkiye genelinin altında olduğu görülmektedir. Bölgede cinsiyete göre işsizlik oranları incelendiğinde ise yine işsizliğin hem kadınlarda (yüzde 5,9) hem erkeklerde (yüzde 7,5) ayrı ayrı Türkiye genelinin (yüzde 14,3 ve 13,9) altında olduğu görülmektedir. Ancak kırsal alanda özellikle kadın işgücü için istihdam ücretsiz aile işçiliği biçiminde olmaktadır. Dolayısıyla, denilebilir ki işsizlik ya da gizli işsizlik bölgede önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir.

İmalat sanayi kolları olan tarımsal üretime dayalı gıda, içki ve tütün (yüzde 30,2), dokuma, giyim ve deri (yüzde 15,5) sanayilerinin yanı sıra, metal eşya ve makine (yüzde 15,7), taş ve toprağa dayalı sanayiler (14,5) ve orman ürünleri ve mobilya sanayilerinin (yüzde 12,4) bölgede önemini korumaktadır. Bölgede farklı sektörlerde işyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında büyük çoğunluğunun 1-9 kişi çalıştıran işyerlerinde olduğu görülmektedir. Tarımda bu oran yüzde 99 iken sanayi ve hizmetlerde sırasıyla yüzde 51 ve 55'e düşmektedir.

ÇALIŞMA HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK HİZMETLERİ

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun aylık bildirgesi alınan işyeri istatistiklerine göre 2010'da Amasya'da 4.507, Çorum'da 5.688, Samsun'da 14.541, Tokat'ta 5.159 işyeri bulunmaktadır. İşyeri sayılarının 2008 yılına kıyasla azaldığı görülmektedir. Bu işyerlerinde çalışan zorunlu sigortalı sayılarına bakıldığında Amasya'da 31.191, Çorum'da 46.021, Samsun'da 110.895 ve Tokat'ta 42.642 kişinin çalıştığı görülmektedir. 2008 yılına kıyasla zorunlu sigortalı sayısında artış gözlenmektedir.

Çeşitli sektörlerde çalışanların çalışma koşulları incelendiğinde sürekli ve düzenli iş olanaklarına sahip olan kişilerin sosyal güvenlik, çalışma koşulları ve düzenli olarak ücretlerini alma gibi konularda daha iyi şartlara sahip oldukları görülmektedir. Geçici işlerde çalışanlar ise daha az iş güvenliğine sahiptirler, düşük ücretlerle ve bazı durumlarda sigortasız olarak çalışabilmektedirler. Meslek grubuna göre istihdam verileri incelendiğinde tarım ve hayvancılıkta çalışanların çoğunlukta olduğu ve diğer meslek gruplarında istihdam dengeli bir biçimde dağılmaktadır.

Sosyal Güvenlik kapsamındaki dağılıma bakıldığında SSK'lı olanların yüzde 49 ile çoğunluğu oluşturduğu arkasından ise yüzde 33 ile Bağ-Kur'luların ve yüzde 18 ile Emekli Sandığı'na bağlı olan nüfusun geldiği görülmektedir. Bölgede iller incelendiğinde sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfus oranının en fazla Tokat ve Samsun illerinde olduğu görülmektedir. Amasya ise sosyal güvenlik imkanlarından yararlanamayan nüfusun en az olduğu ildir. Emeklilerin toplam nüfusa

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

olan oranının yüksek olması ise prim ödeyen nüfus üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bölgede bu oran en yüksek olduğu il Amasya, en az olduğu il ise Tokat'tır. Sosyal güvenlik kapsamı dışında olan nüfusun büyüklüğü kayıt dışı istihdamın yüksekliğine işaret etmektedir. Kayıtlı çalışanların gelirlerinin prime tabi olması ve işveren için bir yük oluşturması kayıt dışı istihdamı artırmaktadır.

2011 yılında kayıt dışı istihdam oranı hala yüzde 50,5'tir. Bölgede kayıt dışı istihdam oranının yüksek olması, tarım sektöründe çalışanlar (toplam istihdamın yüzde 45'i) içinde kayıt dışı çalışanların oranının yüzde 79 olmasıyla ilgilidir. Sanayide kayıt dışı istihdam yüzde 34, hizmetlerde ise yüzde 22'ye düşmektedir.

KURUMSALLAŞMA

Merkezi yönetim kapsamında TR83 Bölgesi'nde 4 valilik ve 47 kaymakamlık bulunmaktadır. Bölgede bulunan belediye sayısı ise 181'dir. İl belediyeleri içinde sadece Samsun'da büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Bölgede mahalli idarelerin kurduğu çeşitli alanlarda faaliyet gösteren 107 birlik bulunmaktadır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2010). Bölgedeki köy sayısı ise 2.605'tir. Bölgede en çok köye sahip olan il Samsun iken, arkasından Çorum gelmektedir.

Diğer taraftan, Sivil Toplum kuruluşları (STK) toplumsal bilincin oluşumunda oldukça önemlidir. İllere göre faal dernek sayısına bakıldığında dernek sayısının en fazla olduğu il Samsun (1.715) olup bunu sırasıyla Tokat (574), Çorum (574) ve Amasya (414) takip etmektedir. Bölgede toplam 3.277 dernek bulunmaktadır. Ülke içerisindeki yüzdelerine bakıldığında Samsun yüzde 1,85; Tokat yüzde 0,62; Çorum yüzde 0,62 ve Amasya yüzde 0,44; bölge ise yüzde 3,37'lik oranlara sahiptir (İçişleri Bakanlığı, 2012). Ayrıca, bölgede biri Samsun diğeri Tokat'ta olmak üzere iki adet Vakıflar Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır. Bu müdürlüklerden alınan bilgiye göre Samsun'da toplam 44, Tokat'ta 33, Çorum'da 39 ve son olarak Amasya'da 16 adet vakıf bulunmaktadır.

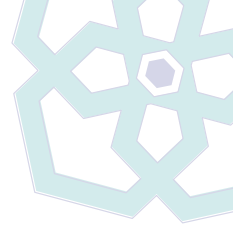
Türkiye'de bulunan toplam 181 TSO'nun 18'i bölgede bulunmaktadır. Bunların illerdeki dağılımı ise Amasya'da 4, Çorum'da 3, Samsun'da 6 ve Tokat'ta 5 şeklindedir. Ayrıca Türkiye'de 113 olan toplam ticaret borsasının 9'u bölgede bulunmaktadır.

Bölgede aktif oda sayısının en yüksek olduğu il 72 oda ile Samsun olup bu ili sırasıyla 42 oda ile Çorum, 35 oda ile Tokat ve 28 oda ile Amasya takip etmektedir. Oda ve esnaf sicili olan aktif üye sayısına baktığımızda ise Samsun başı çekerken Tokat, Çorum ve Amasya, Samsun ilinin takipçileri konumundadır.

Son olarak, bölgede toplam memur sendikası sayısı 255'tir. Bunların 61 tanesi şube, 193 tanesi ise temsilcilik olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Samsun'da bir adet de genel merkez bulunmaktadır. Bölgede toplam işçi sendikası sayısı ise 44'tür.

TARIM

Tarım sektörünün ekonomideki payı hem Türkiye hem de TR83 Bölgesinde azalma eğilimi içindedir. Ancak bölgede yaratılan tarımsal gelirin, kırsal yerleşim nüfusunun ve tarımsal istihdam oranının büyüklüğü, sektörün bölge ekonomisinde hala önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir. Bölge tarımsal alan ve üretim bakımından oldukça zengindir. Birçok bitkinin ve hayvan ırkının yetiştirilmesine uygun koşullar bulunmaktadır.

İKTİSADİ YAPI

Bölgesel gayrisafi katma değer incelendiğinde bölgede 2004 yılında yüzde 22,7 olan tarım sektörünün bölge ekonomisi içindeki payının 2008 yılında yüzde 18,6'ya düştüğü görülmektedir. Bu oran sektörün Türkiye ekonomisi içindeki payının (yüzde 8,5) iki katından fazladır. Tarım sektöründe bölge GSKD'sinin ülke GSKD'sine değerine oranı ise yüzde 6,2'dir. Tarımsal istihdam incelendiğinde ise, 2004 yılında sektör bölgedeki toplam istihdamın istihdamının yüzde 60,9'unu karşılarken, 2011'de bu oranın yüzde 45,5'e düştüğü gözlemlenmektedir. Bölge 2011 yılında tarımsal istihdam sayısı bakımından 3., tarımsal istihdam oranı bakımından ise 5. sırada yer almaktadır.

Bölgede orta ve büyük işletme olarak tanımlanabilecek tarımsal işletmelerin oranı ülke genelinden daha azdır. Bölgedeki tarım işletmelerinin çok küçük olması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Küçük işletmeler çoğunlukla kendi ihtiyacı için üretim yapmakta, standart kitlesel üretim yapamadıklarından pazarda söz sahibi olamamaktadır. Bu durum gelir düşüklüğüne yol açmakta, çiftçinin tarıma olan ilgisi azalmakta, köyden kente göç hızlanmaktadır.

Bölge bitkisel üretimi 2011'de 9,69 milyon ton olarak gerçekleşmiş ve ülke toplam üretiminin yüzde 6,83'ünü karşılamıştır. TR83 Bölgesi'nde 26 bölge arasında tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretiminde 4., sebze üretiminde 2. ve meyve üretimi bakımından ise 16. sırada bulunmaktadır. Türkiye'de 1086 TL olan kişi başına bitkisel üretim değeri, bölgede 1824 TL'dir. TR83 Bölgesi, bitkisel üretim miktarı ve verimlilik açısından Türkiye'de ilk sıralarda yer alsa da, bölge bitkisel ürün verimleri ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde elde edilen verimlilik rakamlarına ulaşamamaktadır.

Bölgede üretimi yoğunlaşan olan ürünler; arpa (biralık), buğday (diğer), kaplıca, tritikale, çeltik, mercimek (yeşil), nohut, haşhaş (tohum), kenevir (tohum), soya, fiğ (yeşil ot), fiğ (dane), haşhaş (kapsül), tütün, şekerpancarı, ayçiçeği (yağlık), kenevir (lif), soğan (kuru), pırasa, kırmızı pancar, turp (bayır), domates (sofralık), biber (dolmalık, salçalık ve sivri), fasulye (taze), barbunya fasulye (taze), karnabahar, lahana (beyaz, kırmızı, karayaprak), marul (kıvırcık), ıspanak, üzüm (sofralık, şaraplık), kivi, elma (Amasya, golden, grannysmith, diğer), armut, ayva, muşmula, şeftali (diğer), erik, kiraz, vişne, kızılcık, bade, iğde, dut, Trabzon hurması, fındık ve cevizdir. Bölge tarımsal ürünlerinin markalaşması ve bölge ekonomisine daha fazla katma değer sağlaması için, söz konusu ürünlerin verimlilikleri artırılmalı ve hem yurtiçi hem de yurtdışı pazarlarda bu ürünlerin tanıtım ve pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

2001-2010 yılları arasında örtü altı sebze üretim miktarı bölgede yüzde 107 oranında artmış ve bölgenin ülke toplam üretimi içindeki payı yüzde 2,88'e ulaşmıştır. Bölgedeki mikro klima alanları ile denize yakın, kuzeyi kapalı alanlarda örtü altı sebze tarımı yaygınlaştırılarak bölge tarımsal geliri artırılabilir. Organik tarım verileri incelendiğinde, bölge organik ürünler üretiminin ülke üretiminin sadece binde 3'lük bir kısmını karşıladığı görülmektedir. Bölge organik tarım için gerekli olan ekolojik yapıya sahip olmasına rağmen bu konudaki potansiyeli şu ana kadar yeterince değerlendirilememiştir.

Bölgenin uygun iklim şartları ve zengin bitki örtüsü hayvancılık açısından büyük bir potansiyel yaratmaktadır. Bölgede bulunan 181.044 adet hayvancılık işletmesi genellikle küçük ölçekli olup, bitkisel üretimle hayvancılık bir arada yapılmaktadır (yüzde 98,7). Bölgede tarımsal işletme başına düşen küçükbaş hayvan sayısı 3,9 iken büyükbaş hayvan sayısı ise 4,4'tür.

Bölge, sığır sayısı yönüyle önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge, kültür melezi ve yerli sığır sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında üçüncü sırada yer almasına karşın, kültür ırkı sığır sayısı yönünden dokuzuncu sırada yer almaktadır. Kültür sığır sayısının diğer bölgelere nispeten az olması

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

bölgenin birim sığır başına verimlilik değerlerini düşürmektedir.

Bölge sığır sütü üretiminde dördüncü sırada yer almaktadır. Bu durum, süt sığırcılığı işletmelerinde birim hayvan başına süt verimi ortalamasının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede 2002 yılında 26.602 ton olan et üretimi, 2009 yılında 18.107 tona gerilemiştir. Bölgede et üretimindeki düşüş Türkiye'ye oranla çok daha büyük seviyedir (yüzde 32). Bölge toplam et üretiminde yedinci sırada yer almaktadır. Bölgede kesim yapılan sığırların önemli bir kısmını yerli ırk sığırların oluşturması birim hayvan başına et verimini düşürmektedir.

Bölgede, yumurta tavuğu üretiminde Çorum, broyler üretiminde ise Samsun Türkiye'nin önde gelen üretim merkezleridir. Bölgenin yumurta tavuğu sayısında Türkiye içindeki payı yüzde 9,2'dir. Bölge, yumurta tavuğu sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında 3. ve broyler sayısı yönünden 13. sırada yer almaktadır. Bölgede üretilen yumurta, 2009 yılında Türkiye'de üretilen toplam yumurtanın yüzde 8'ini oluşturmakta olup bölge yumurta üretiminde Düzey 2 Bölgeleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. 2009 yılında 9.100 tonluk tavuk eti üretimi ile bölge Düzey 2 Bölgeleri arasında 10. sırada yer almaktadır.

Bölgede su ürünleri üretimini geliştirebilmek için önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Samsun'un Karadeniz'de yaşayan her tür balığın rahatça avlanabilmesi avantajına sahip olması ve bölgede elde edilen balıkların bu ilden iç kesimlere pazarlanması nedeniyle bölge su ürünleri üretimi ve pazarlanması yönünden en önemli il konumundadır. Ancak balık üretimi mevsimlere göre bazen ihtiyaçtan fazla olmaktadır. Avlanma sezonunda büyük miktarda avlanan ve fiyatı çok uygun olan hamsi, istavrit ve palamut gibi türlerin bölgede kurulacak işleme tesislerinde dondurma, konserve ve salamura gibi işleme ve muhafaza teknolojilerine tabi tutularak tüketicilere diğer zamanlarda sunulması, balıkçılık ile bölgede yaratılacak katma değeri artırmada önemli bir yaklaşımdır.

Yüzölçümünün yüzde 35,2'si (1,3 milyon ha) orman alanı olan TR83 Bölgesi zengin bir orman varlığına sahiptir. Ancak bölge orman alanlarının yüzde 48,6'sı bozuk niteliklidir ve verimlilik bakımından komşu bölgelerden geridedir. Bölge orman alanının ülke alanına oranı yüzde 6,3 olmasına rağmen, bölgenin ormancılık GSYİH'sinin ülke ormancılık GSYİH'si içindeki payı 2001 yılında sadece yüzde 3,85'tir ve ormancılığın toplam GSYİH içindeki payı ise bölge illerinde yüzde 0,3 ile 0,4 arasındadır.

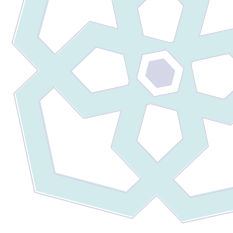
Bölge ormanları değerlendirilmesi gereken birçok ürünü içermektedir. Bilinçsiz tüketim, gelecekte bölge orman varlığının azalması, erozyonun artması ve orman köylerinden şehir merkezlerine olan göçün hızlanması tehlikelerini yaratmaktadır. Bölgedeki köylerin yüzde 81'i orman köyü statüsündedir. Bölgede 2000-2011 yılları arasında orman köylerinden şehir merkezlerine yoğun bir göç yaşanmıştır. Orman köyleri nüfusunun toplam köy nüfusu içindeki payında ciddi düşüşler yaşanması, orman köylerinin verdiği dış göçün ve bu köylerdeki sosyo-ekonomik sıkıntıların bir göstergesidir.

SANAYİ

TÜİK tarafından açıklanan 2001 yılına ait GSYİH verilerine göre TR83 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 10. sırada yer almaktadır. Bununla beraber kişi başına düşen GSYİH bakımından bölgemiz 15. sıradadır. Bölgenin GSYİH ve nüfus paylarının yılar itibarıyla gerilemiş, bununla beraber GSYİH'nin nüfusa oranı 1987 yılında yüzde 0,65 iken, 2001 yılında yüzde 0,72'ye yükselmiştir. Bölge nüfus payının GSYİH payından daha fazla bir oranda düşmesi kişi başına düşen geliri yükseltmiştir.

TR83 Bölgesi'nde ülke GSYİH'si içindeki payı bakımından ilk sırada yer alan tarım sektörünü, hizmetler ve sanayi sektörü takip etmektedir. 1987 yılında bölgede yüzde 30 olan tarımın payı,

2001 yılı itibariyle yüzde 20'ye gerilemiştir. Aynı dönemde ülkede tarımın payı yüzde 17,8'den yüzde 12,1'e düşmüştür. Sanayinin payı ise bölgede yüzde 15,7'den yüzde 19,4'e yükselirken, ülke genelinde kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştır. İncelenen dönem itibariyle bölgede ülke geneline paralel olarak tarımdan diğer sektörler bir geçiş yaşanmıştır. Ülke genelinde bu geçiş hizmetler sektörü ağırlıklı yaşanırken, bölgede sanayi ağırlıklı gerçekleşmiştir. Bu durum bölgede sanayileşmenin yetersizliği ile açıklanabilir.

Tokat, 1987-2001 dönemine ait verilere göre sanayi potansiyeli en yüksek olan il olarak ön plana çıkmaktadır. Tokat'ın güçlü bir sanayi varlığına sahip olmasının temelinde yatan Tokat'ta kamuya ait büyük ölçekli sanayi işletmelerinin varlığıdır. Bununla beraber ilde istihdama ve gelire büyük katkısı olan Tokat Sigara Fabrikası ve Tokat Yaprak Tütün İşletmesi gibi kurumların özelleştirme sonunda kapatılması, ilin sanayi potansiyelini olumsuz yönde etkileyebilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çorum ili ise 1980 sonrasında gelişme gösteren ve bu gelişmeyi kendi kaynaklarıyla sağlayan yeni sanayi odaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Çorum'un 1980'li yıllarda kalkınmada öncelikli yöre kapsamına alınarak önemli ölçüde teşvik alması, organize sanayi bölgesinin kuruluşu ve yaratılan sermaye birikiminin ilde yeni yatırımlara yönelmesi ilin yeni sanayi odağı olarak ön plana çıkmasının altında yatan başlıca nedenlerdir.

Bölgenin Gayri Safi Katma Değer verileri Türkiye ortalaması ile kıyaslandığında bölgede sanayi sektörünün payının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün bölge GSKD'si içerisindeki payı 2004 yılında sanayi sektörünün payından yüksek iken, verilen yıllar itibariyle payı azalmış ve 2006 yılında sanayi sektörü payının altına düşmüştür. Bununla beraber, bölgenin ülkemize kıyasla tarım ağırlıklı yapısı varlığını sürdürmektedir. Bölgenin görece tarım ağırlıklı yapısı istihdam verilerinde de kendini göstermektedir. Ülke çapında istihdamda tarımın payı yüzde 25 civarında iken, bölgede tarım istihdamı bu oranın yaklaşık 2 katıdır. Bölgede sanayi sektörü istihdam oranı ise Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

Bölgede sanayi, istihdam ve girişim sayısı bakımından imalat sanayinde yoğunlaşmaktadır. Bölgede imalat sanayi ihracat ağırlıklı bir yapıya sahipken, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalat ağırlıklı bir yapısı vardır. Bölgede imalat sanayide yoğunlaşma katsayısı, uzmanlaşma matrisi ve değişim payı analizine göre öne çıkan sektörler olarak tespit edilen sektörler:

- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç)
- Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektörleridir.

Bölgemizde de tarımsal üretimin yüksek olması "Gıda ürünleri ve içecek imalatı" sektörünün bölgemizde önemli bir sanayi kolu olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç) sektörü ülke çapında homojen bir yapı göstermekte olup, geleneksel sanayi merkezleri dışında TR83 Bölgesi gibi diğer bölgelerde de önemli bir istihdam kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektöründe bölgemizde ağırlıklı olarak tuğla, kiremit, çimento, kireç ve mermer gibi ürünler üretilmektedir. Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı sektörü ileri teknoloji gerektirmesi ve kalifiye işgücü talebi nedeniyle gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmış bir sektördür. Bölgemizde bu sektörde kayıtlı olan işletmeler, tıbbi alet ve makineler (serum seti, tansiyon aleti, kan ölçme makinesi, vb.),

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

hastane alet ve makineleri (sterilizatör, otoklav, etüv, röntgen cihazı), enjektör ve şırıngalar, cerrahi el aletleri, ortopedik aletler, laboratuvar alet ve makineleri, ameliyat masası gibi ağırlıklı olarak sağlık hizmet ve araçları imalatında yoğunlaşmaktadır. “Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar” sektörünün bölgesel dağılımına bakıldığında başta İstanbul olmak üzere büyük ve sanayisi gelişmiş kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Sektörün yoğunlaşma katsayısı 1’den büyük olmasına rağmen, TR83 Bölgesi’nin sektördeki payı görece düşüktür.

İthalat ve ihracat değerlerini dikkate alarak hesaplanan RCA katsayılarına göre bölgede rekabet gücü en yüksek fasılların;

- Öğütülmüş tahıl ürünleri
- Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları
- İzole edilmiş tel ve kablolar
- İç ve dış lastik

En düşük fasılların ise;

- Atık ve hurdalar
- Halat, ip, sicim ve ağ
- Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler
- Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar

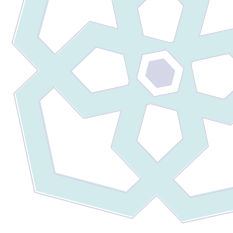
olduğu tespit edilmiştir.

Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe bölge için en önemli madenler bentonit, mermer, linyit, antimon ve kromdur. Bölge illerinden Samsun, maden çeşitliliği ve rezervi bakımından sınırlı potansiyele sahip iken bölgedeki diğer illerin yer altı kaynağı potansiyeli yüksektir. Tokat antimuan ve bentonit gibi önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yataklarına sahiptir. Amasya ilinde ortaya çıkarılan önemli madenler arasında maden kömürü, bakır-kurşun-çinko, manganez, bentonit ve seramik-refrakter killer olup ilde işletilen maden kaynakları kömür, mermer ve kalkerdir. Çorum’un çok çeşitli metalik ve endüstriyel hammadde yataklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Maden kaynaklarının yanısıra bölge Kuzey Anadolu fay kuşağı boyunca zengin jeotermal kaynaklara sahiptir. Bölgede bilinen kaynaklar kaplıca ve içmece olarak veya kür ve tedavi amaçlı hizmet vermektedir. Bölgede yer alan jeotermal kaynaklar Samsun’da Havza ve Ladik, Amasya’da Gözlek, Hamamözü ve Terziköy, Çorum’da Figani ve Hamamlıçay, Tokat’ta Reşadiye, Artova ve Sulusaray kaplıcalarıdır.

TR83 Bölgesi hidroelektrik enerji potansiyeline ve yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir. Kişi başı elektrik tüketimi bakımından bölge, 26 Düzey 2 bölgesi arasında 19. sırada yer almaktadır. Elektrik üretim kapasitesi bakımından ise TR83 Bölgesi I I. sırada yer almaktadır. Bölgede hem hidrolik hem de termal elektrik üretim kapasitesi mevcuttur. Bölgede elektrik çoğunlukla hidroelektrik santraller vasıtasıyla üretilmektedir. Bölgede sektörler itibarıyla elektrik tüketimine bakıldığında sanayi sektörünün %38’lik pay ile ilk sırada yer aldığı, konut tüketiminin ise yüzde 33 ile sanayiye takip ettiği görülmektedir. Ülkemizde ise bu oranlar sanayi tüketimi için yüzde 46 ve mesken tüketimi için yüzde 24’tür.

Yenilenebilir enerji kaynakları açısından rüzgar enerjisi potansiyeli incelendiğinde bölgenin bu bakımdan çok zengin olmadığı görülmektedir. Bölgemizin içinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi

güneş enerjisi potansiyeli ve güneşlenme süresi bakımından diğer bölgelere kıyasla en düşük potansiyele sahip bölgedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından biyoenerji, canlı organizmalar veya bunların yan ürünlerinden elde edilen bir enerji türüdür. Biyoenerji türleri biyodizel, biyoetanol, biyogaz olarak sınıflandırılmaktadır. Biyoetanolün elde edildiği bitkilerden başta şeker pancarı olmak üzere, mısır ve buğday üretimi bölgemizde oldukça yaygındır. Ülkemizde üretilen şekerpancarının yüzde 8,2'si, mısırın yüzde 3,24'ü, buğdayın ise yüzde 9,7'si bölgemizde üretilmektedir. Biyodizel üretiminde kullanılan soyanın yüzde 21'i, ayçiçeğinin yüzde 4,52'si, kolzanın yüzde 1,45'i bölgemizde üretilmektedir. Kanatlı hayvancılığın yaygın olduğu Çorum ili başta olmak üzere bölgemiz illerinde kentsel ve hayvansal atıklardan yararlanma yoluna gidilerek biyogaz üretimi gerçekleştirilebilir.

Sanayi organizasyonuna bakıldığında, bölgemizde 2012 Ocak ayı itibarıyla toplam 27 tane küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. TR83 Bölgesi'nde toplam 16 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bu OSB'lerden Samsun'da bulunan Gıda OSB, Suluova ilçesinde bulunan Suluova Besi OSB ve Havza Tarımsal Ürün İşleme ve Tarım Makineleri OSB ihtisas Organize Sanayi Bölgeleridir. Diğerleri ise karma OSB'lerdir. İhracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye yatırımlarını çekmek suretiyle sermaye girişini hızlandırmak, dış pazar bağlantılarını genişletmek, ithalatı ucuzlatmak, istihdamı artırmak gibi amaçlara hizmet etmek üzere kurulan Samsun Serbest Bölgesi Samsun Limanı içinde bulunmaktadır. Bölge üniversitelerinden Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Samsun Ticaret ve Sanayi Odası (TSO) ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) işbirliğinde bölgedeki sanayi kuruluşlarının üretim ve yatırım projelerine teknik bilgi aktarımı ve fizibilite raporları sunacak Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) bulunmaktadır. Bölgemizde biri Tokat, diğeri ise Samsun'da olmak üzere 2 adet teknokent ya da diğer bir ifadeyle Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB) bulunmaktadır. TR83 Bölgesi'nde Çorum'da 3, Samsun'da 4, Tokat'ta 2 tane olmak üzere toplam 9 adet ticaret borsası bulunmaktadır.

Bölgemizde geçmiş dönemde uygulanan Samsun-Kastamonu-Erzurum Bölgesel Kalkınma Programı kapsamında KOBİ'ler desteklenmiştir. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmaları ile KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dış Ticaretin Geliştirilmesi Mali Destek Programları kapsamında işletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmalarının sağlanması, işletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen bir yapıya kavuşturulması ve yerel önceliklere uygun mali destek programlarının yürütülmesinde, bölgesel düzeyde deneyim ve kapasitenin artırılması hedeflenmiştir. Bu programlar kapsamında 141 KOBİ projesi Ajans'tan hibe almaya hak kazanmıştır. Bölgemizde KOBİ'lere mali destek sağlayan bir diğer kuruluş ise KOSGEB'tir.

HİZMETLER

Günümüzde teknolojinin devamlı yenilenmesiyle sürekli olarak hizmetlerin niceliği ve niteliği artmaktadır. Hizmetler bölümü, net olarak tanımlanamamakla beraber tarım ve sanayi sektörleri dışında kalan bölümler hizmetler olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada hizmetler bölümünde haberleşme, inşaat, turizm, mali yapı ve bankacılık ve dış ticaret bilgileri bulunmaktadır. Bölgede GSKD (Gayrisafi Katma Değer)(Sanayi Bölümünde detaylı tanımı verilmiştir) verilerine göre hizmetler tarım ve sanayinin önünde olsa da bölge rakamları Türkiye ile karşılaştırılınca hizmetlerde bölgenin 26 Düzey 2 bölgeleri arasında orta sıralarda olduğu görülmektedir. Tokat hariç diğer 3 ilin GSYİH rakamlarına bakıldığında hizmetler yüzde altmışın üzerinde pay almaktadır.

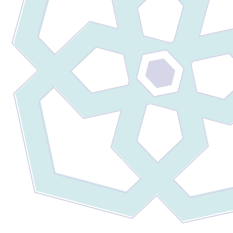
Haberleşme kısmına bakıldığında bölgede haberleşmeyle ilgili önemli bir sorun gözükmemektedir. Teknolojinin artışıyla sabit telefon hat sayısında azalma olurken GSM hat sayısında artış

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

görülmektedir. Birçok internet sağlayıcısı üzerinden hizmet verildiği için bölgedeki internet kullanıcı sayısı net olarak bilinmemektedir, kablo TV hizmeti ise bölgede yalnızca Samsun'da bulunmaktadır. Yıllar içinde inşaat sektörü tüm GSYİH içinde Türkiye'de gerilerken bölgede de bu gerileme görülmektedir. Nüfus artışı hızı azalan bölgede talebin azaldığı düşünülebilir. Samsun, bölgede bu sektörün yarısına yakınına oluşturmaktadır. Özellikle Samsun dışında bölgede kış mevsimi uzun ve inşaat mevsimi kısa olunca, inşaat başına harcanan zamanın ve dolayısıyla da maliyetlerin artmasına neden olmuştur. Turizm sektörüne bakıldığında bölge; tarih, kültür, doğa, mağara, inanç, deniz, kış, yayla, mağara, termal turizm gibi birçok turizm çeşidini içinde barındırır da turist sayısı ve geceleme rakamları Türkiye ile karşılaştırınca bölgenin yüzde bir civarında pay aldığı görülmektedir. Özellikle yabancı turistlerin geceleme sayısında bölge, ülke çapında geridedir. Tesis başına yatak sayısı bölgede altmış iken Türkiye'de bu rakam yüz yirmidir; bu da bölgedeki tesislerin düşük kapasiteli olduğunu göstermektedir. Ancak, Türkiye'ye oranla daha düşük bir doluluk oranı olan bölgede tesislerin sayısal eksikliğinden çok, kalitesinin artırılması gerektiği gözlenmektedir.

Vergi tahakkuk ve tahsilât rakamlarında yıllar içinde Türkiye'de olduğu gibi bölgede de artış vardır. Ancak daha önemli olan tahakkuk eden verginin tahsilâtı oranında hem Türkiye'de hem de bölgede yıllar içinde düşüş gözlenmektedir. Bölge, bu veride Türkiye'nin yüzde beş altında seyretmektedir. Bölgedeki illerin bu oranı birbirine yakındır ve yüzde seksen civarındadır. Bölge tahakkuk ve tahsilât rakamları, Türkiye'nin yüzde 1'i civarını oluşturmaktadır. Bölgedeki bankaların yaklaşık yarısı Samsun'da bulunurken, bölge topladığı mevduatlardan fazlasını kredi olarak kullanılmaktadır, bu da diğer bölge mevduatlarından bir kısmının bu bölgede krediye dönüştürüldüğünü göstermektedir. Karşılıksız çıkan senet anlamına gelen protestolu senet adet ve miktarlarına bakıldığında yıllar içinde hem Türkiye'de hem de TR83 Bölgesi'nde artış görülmektedir. Hem sayı olarak hem de miktar olarak protestolu senetlerin yarısı Samsun ilindedir. Bölge, sayı olarak Türkiye'nin yüzde 3,5'i civarında iken miktar olarak bu oran yüzde 2,5 civarındadır. Bu da göstermektedir ki, Türkiye ile karşılaştırıldığında bölgedeki protestolu senet başına düşen miktar daha düşüktür.

TR83 Bölgesi illerinden yapılan ihracat ve ithalat tutarlarına bakıldığında 2009 yılına kadar bölgede ihracatta ve ithalatta artış olduğu görülmektedir. 2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz ile beraber dış talebin düşmesi bölgenin dış ticaret hacmini etkilemiştir. 2011 yılına dış ticaret hacmi tekrar artmıştır. İhracatın yüzde altmış beş; ithalatın yüzde seksenini Samsun oluşturmaktadır, bu ili Çorum takip etmektedir. Turizmde olduğu gibi dış ticarete de bölge, Türkiye rakamlarının yüzde biri civarında oranlara sahip olarak, düşük bir düzeydedir. 486 milyon dolar ihracata karşılık 1,2 milyar dolarlık ithalat vardır. Firma başına ithalat ve ihracatta da durum benzerdir. Bölge ihracatı seksen beş ayrı fasılda yüz kırka yakın ülke; ithalat ise seksen dört fasılda doksanına yakın ülke ile gerçekleşmektedir. Bölgede en çok ihraç edilen fasıl kazan: makine ve cihazlar, aletler ve parçalarıdır. Bu faslı sırasıyla Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni; Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer; Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgöl ve kavun kabuğu; Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları izlemektedir. Bölge ihracatında 2011 yılı itibariyle en büyük payı alan ülke Almanya'dır. Bu ülkeyi Irak, Endonezya, İtalya ve Suudi Arabistan takip etmektedir. Bölgede en çok ithal edilen fasıl demir ve çeliktir. Bu faslı sırasıyla hububat; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve mumlar; canlı hayvanlar; bakır ve bakırdan eşya izlemektedir. Bölge ithalatında en büyük pay alan ülke Rusya Federasyonu'dur. Bu ülke tek başına toplam ithalatın yüzde 30'una yakınına oluşturmaktadır. Bu ülkeyi ABD, Almanya, Ukrayna ve Çin takip etmektedir. Karadeniz Çanağı'ndaki ülkelerden en fazla ithalat Rusya Federasyonu ile en fazla ihracat ise Gürcistan'la yapılmaktadır. Dış ticaretin daha da artmasının yolu limanların daha etkin kullanılabilmesinden geçebilir. Dış ticarete dikkat çeken önemli bir özellik, birçok ürünün yetişebildiği ülkemizde hububatın çok fazla ithal

edilmesidir. Bu da üretilen hububatın ülke ihtiyaçlarını karşılamadığını göstermektedir. 104 bin dolarlık ihracata karşılık 240 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Bir diğer dikkat çekilen fasıl, demir ve çeliktir. 111 milyon dolar gibi önemli bir değerinde ihracat yaptığımız bu fasılda 342 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Hizmetler genelinde sektörlerin toplamına bakıldığında Samsun, bölgenin yüzde 50'sini oluştururken Samsun'u Çorum takip etmektedir.

GİRİŞİMCİLİK-YENİLİKÇİLİK

Girişimciliğin tespiti için açılan ve kapanan işyeri sayıları kullanılmıştır. Bölgede 2008 yılı hariç açılan firma sayısının daha fazla olması, girişimcilik açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak 2011 yılı hariç, bölgede kapanan firma sayısının ülke genelinde kapanan firma sayısına oranı, açılan firma sayısı oranından büyüktür. Yıllar içinde bölgede en fazla açılan ve kapanan firmanın Samsun'da olduğu görülmektedir. Sırasıyla Çorum ve Tokat, Samsun'u izlerken, açılan kapanan firma sayısının en az olduğu il Amasya'dadır. Yalnızca açılan firma sayısını girişimciliğin bir ölçütü olarak alırsak Türkiye ve TR83 Bölgesi'nde benzer iniş ve çıkışlardan bahsedilebilir. 2008 ve 2009 yılında ekonomik krizle beraber azalmaya başlayan açılan firma sayıları, 2010'dan itibaren artmaya başlamıştır. 2011 yılında ilk defa bölgede açılan firma sayısının Türkiye'de açılan firma sayısına oranının yüzde 2'nin üzerine çıkması, girişimcilik açısından olumlu bir netice olarak nitelendirilebilir.

Yenilik göstergeleri konusunda marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım rakamlarından faydalanılmıştır. Bölgedeki yenilikçilik sayıları, Türkiye ile karşılaştırıldığında son derece azdır ve Türkiye'deki rakamların yaklaşık yüzde birini oluşturmaktadır. Son yıllarda bölgede artış gözükürken; faydalı model ve markada; patent ve endüstriyel tasarıma göre bölge daha iyidir. Yenilik göstergelerinin yaklaşık yarısı Samsun'dan çıkmaktadır, bu ili Çorum ve Tokat takip etmektedir.

KAMU YATIRIMLARI, YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

2002-2011 yılları arasındaki kamu yatırım rakamlarına bakıldığında bölge, Türkiye'nin yüzde ikisiyle dördü arasında bir orana sahiptir. Genel olarak yıllar içinde bölgedeki rakamlar artmıştır. Kriz yılları olan 2001 ve 2008 sonrası yıllarda kamu yatırım rakamları bölgede azalmasa da aynı zamanda artmamıştır. Sektörlere bakıldığında ise en büyük payı ulaştırma-haberleşmenin aldığı, daha sonra ise eğitim, sağlık, tarım ve enerji sektörlerinde kamu yatırımları yapıldığı görülmektedir. Samsun, bölgedeki payın yüzde ellisini almaktadır.

Yatırım teşviki bölümünde genel teşvik yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da enerji; Çorum'da istihraç ve işleme ile madeni eşya; Samsun'da altyapı-belediye hizmetleri ve pişmiş kil ve çim.ger.; Tokat'ta ise enerji sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da enerji; Çorum, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bölgesel yatırımlara göre, yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da seramik; Samsun'da gıda-içki ve turizm; Tokat'ta ise gıda-içki ve kimya sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da deri ve kösele, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

TR83 Bölgesi'nde yaşam kalitesi, fiziksel altyapı unsurlarının bölgedeki durumu, bölgenin sahip olduğu ulaşım ağları ve bütün bunlara bağlı olarak oluşan mekânsal örüntü ve fonksiyonel ilişkiler çok temel olarak bu bölümde açıklanacaktır.

İlk olarak fiziksel altyapı kapsamında bölgenin sahip olduğu su kaynaklarına bakılırsa TR83

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

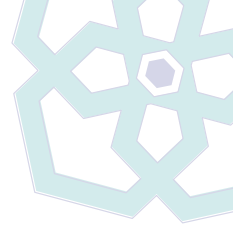
bölgesinin sahip olduğu coğrafi konum gereği önemli bir avantaja sahip olduğu söylenebilir. Ülkenin en önemli iki akarsuyu olan Yeşilirmak ve Kızılırmak havzaları içerisinde olan TR83 bölgesi bu bakımdan zengin yer altı ve yerüstü su potansiyeline sahiptir. Bölgenin toplam yıllık su potansiyeli yaklaşık 15.000 hm³/yıl olup, bölge potansiyeli Türkiye toplamının yüzde 7'sini oluşturur. Bölgede toplam yer altı suyu potansiyeli ise 795 hm³/yıl'dır bu oran ise ülke toplamının yaklaşık %5.81'dir. Bu tabloda kentsel alanda su temini ise dolaylı olarak oldukça iyi durumdadır. Bölgede hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı ülke ortalaması olan %99 ile aynı düzeydedir hatta Çorum'da bu oran %100'lük oranla ülke ortalamasının da üzerindedir. Benzer bir tabloyu kırsal alan su temininde de görmek mümkündür. Bölge ortalaması kırsal alan su temininde yine %99 civarındadır. Son dönemde özellikle KÖY-DES projeleriyle birlikte bu oranların bu kadar yüksek seviyelere çıktığını söylemek mümkündür.

Ancak buna karşın kentsel ve kırsal alanda kanalizasyon altyapısında çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Özellikle bölge kırsalında altyapı sorunları göze çarpmaktadır. Bölgedeki 195 belediyeden 133 belediyenin kanalizasyon şebekesi, sadece 5 belediyenin (Çorum, Bafra, Terme, Ondokuzmayıs ve Atakum) ise atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Bu bakımdan bölgede bu anlamda kat edilmesi gereken mesafe oldukça fazladır.

Yeşilirmak ve Kızılırmak havzaları arasında yer alan bölgenin bu bakımdan sahip olduğu bir diğer potansiyel ise hidroelektrik enerji kapasitesidir. DSİ ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü (EİE) tarafından bugüne kadar yapılan çalışmalar neticesinde işletmede olan ve halen inşa halinde veya planlama aşamasında olan toplam 19 adet hidroelektrik santral projesi geliştirilmiştir. 19 adet projenin toplam kurulu gücü 2 011 MW, toplam yıllık enerji üretimi 7 040 GWs olması öngörülmektedir. Bu rakam Türkiye'de üretilen toplam hidroelektrik enerji potansiyelinin yaklaşık %5,6'sına tekabül etmektedir. Bununla birlikte şu an halihazırda bölgede termal ve hidrolik enerji üretim santrallerinden elde edilen toplam elektrik üretim miktarı 1 756 MW'tır. İletim ve dağıtım hatları incelendiğinde bölgede dağıtım hatlarının büyük kısmının orta ve alçak gerilim hatlarından oluştuğu görülmektedir. Orta gerilim hatlarının büyük kısmı, şehir içlerinde dahi, havai hatlardan oluşmaktadır. Bölgede, genellikle bir ana (master) plan çerçevesinde hatların tesis edilmesi gerekirken, kısa vadeli planların uygulamaya konulması ile mevcut elektrik dağıtım sistemi altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu altyapı, şehir içi görüntü kirliliğine, enerji kesintilerine, kayıp-kaçak oranlarının artmasına yol açmaktadır.

TR83 Bölgesi özellikle Samsun Limanı gibi bir değere sahip olması sayesinde Rusya'dan gelen doğalgaz için önemli transfer noktalarından biri haline dönüşmüştür. Bölge içerisinde doğalgaz altyapısı ihtiyacını karşılayan en önemli unsur, bölgeden geçen Mavi Akım doğalgaz boru hattıdır. Türkiye'ye Samsun üzerinden giriş yaparak Amasya, Çorum, Kırıkkale üzerinden Ankara'ya ulaşmakta olan Mavi Akım hattı 2003 yılından beri faal durumdadır. Ancak kullanım oranları henüz istenilen düzeyde değildir. Bölge illerinde konut alanlarında henüz tamamen doğalgaza geçiş sağlanmamıştır. Bu durum hala ciddi bir hava kirliliği nedeni olarak dikkat çekmektedir.

Erişilebilirlik ve ulaşım ise TR83 Bölgesinin en güçlü olduğu alanlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Bölgenin özellikle dış bağlantılar noktasında Karadeniz Çanağı ile olan coğrafi yakınlığı ve ulusal ölçekte ise doğu batı koridorunda konumlanmış olması sebebiyle erişilebilirlik açısından bölgeyi oldukça güçlü bir pozisyona taşımaktadır. Bununla birlikte özelde Samsun ilinin taşıdığı lojistik potansiyel ve önem, doğru bir planlama yaklaşımı neticesinde bölgeyi şu anda bulunduğu konumdan çok daha ileriye taşıyacak bir etkidir. Bölgedeki ulaşım şeması aynı zamanda yerleşim birimleri arasındaki fonksiyonel ilişkiye ve gelişme koridorlarıyla bir bağlantıya işaret etmesi

açısından önemli bir şematik ifade biçimidir. Bu bakımdan TR83 bölgesi karayolları yol hacimleri de bu yapıyı ortaya koyar niteliktedir.

Bölgedeki en önemli üretim ve hizmet merkezi olan Samsun'dan Amasya Çorum ve daha sonra Ankara yönünde bir yoğunluğun olması yukarıdaki ilişki açısından önemlidir. Samsun ilinde 4 farklı ulaşım biçiminin keşişiyor olması erişilebilirlik ve ulaşım anlamında bölgenin değerini ortaya koyan bir diğer unsurdur. Samsun Limanı, Tekkeköy Tersane ve Limanı, Yeşilyurt Limanı, Toros Tarım Sanayi Samsun Liman İşletmesi önemli ticaret noktalarıdır. Teknolojik yenileme ve modernizasyon projeleriyle kapasiteleri artırılabilir olan bu limanların aynı zamanda uluslararası bağlantılarını güçlendirmesi de bir o kadar önemlidir. Bu sebeple Samsun-Kavgaz Tren Ferry Taşımacılığı ve TRACECA Programı bölge lojistiği açısından oldukça kritik rol oynayan projeler arasındadır.

TR83 Bölgesinde kentlerin gelişme süreçlerine bakıldığında tarihsel olarak en etkili unsurun coğrafi koşulların belirleyiciliği olduğu görülmektedir. Karadeniz'e paralel uzanan dağlar ve bölgeden geçen iki önemli akarsu ve bunların oluşturduğu havzalar, ovalar ve vadiler yerleşme deseninin oluşmasında etkili olmuştur. Yerleşme hiyerarşisine bakıldığında ise bölgede 5 kademe yerleşimin bulunduğu görülmektedir. Bölge metropolü özelliği taşıyan Samsun 5. kademe merkezdir. Samsun barındırdığı fonksiyonlar açısından bir bölgesel merkez konumunda olup sahip olduğu liman ile bölgenin dünyaya açılan kapısı olmuştur. Amasya, Çorum ve Tokat il merkezleri ile Merzifon ve Bafra ilçe merkezleri ise 4.kademe merkezlerdir. Diğer taraftan bölgedeki diğer ilçe merkezleri 3. kademe merkez fonksiyonu taşımaktadır. Bölgedeki kentlerin gelişim süreçlerine bakıldığında bu süreçleri etkileyen belli başlı faktörlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar özellikle,

1. Kentin; tarımsal artı ürünü kontrol eden, pazarlayan ve kırsal alana hizmet sunan bir merkez konumundan, zamanla çevresindeki nüfus için bir çekim merkezi haline gelmesi ve nüfus artışı ile birlikte hizmet sektörünün gelişmesi,

2. Büyük nüfus gruplarına istihdam sağlayan(ve genellikle bölge dışında alınmış) yatırım kararlarının bölgedeki bazı kentlerin gelişmesinde büyük etkiye sahip olması,

3. Ulaşım eksenini üzerinde bulunan kentlerin görece öneminin;

- ya mevcut ulaşım ekseninin görece öneminin değişmesi,
- ya da çevresinden yeni bir ulaşım eksenini geçmesi, nedeniyle değişmesidir.

Bölge, mekânsal yapı ve sektörel ilişkiler bağlamında incelendiğinde belirli gelişme koridorları arasındaki ilişkinin ön plana çıktığı görülmektedir. Öncelikle, Samsun-Ankara karayolu Sungurlu'yu da içine alan koridor boyunca gelişmiş ve Samsun'da Bafra ve Çarşamba'yı da kapsayan bir gelişme aksında imalat sanayi yoğunlaşmasını görebiliyoruz. Kültür ve turizm hattı olarak nitelendirilebilecek bölge ise Amasya, Alaca ve Boğazkale ile birlikte Ladik, Vezirköprü, Sulusaray ve Taşova eksenini de içine alan bir alandır. Son olarak bölge ekonomisinde önemli bir yer tutan tarım ve tarıma dayalı sanayinin yoğunlaştığı alanlara bakarsak Osmaniç'ten başlayıp Tokat'a doğru devam eden ve kuzeyde Taşova, Erbaa ve Niksarı içine alan bir hatta yoğunlaşmanın varlığından söz edebiliriz.

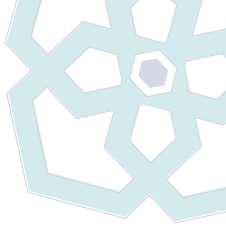
ÇEVRENİN KORUNMASI VE KORUMA ALANLARI

Çevrenin doğal yapısının değişmesi ve bozulması; bunun sonucunda insanların ve diğer canlıların bu durumdan etkilenmesi çevre kirliliği olarak görülmektedir. Doğal kaynakların uygun kullanılmaması ekolojik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Bölgede bulunan birçok sanayi tesisi, çevreye hava ve su kirleticileri bırakmaktadır; amaç, çevreyi koruma adına atık arıtma tesisleri gibi önlemler kullanılarak çevre kirliliğinin azaltılmasıdır. Su kirliliğine bakıldığında, kirliliği

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

suların içilmesi sonucu insanların ve diğer canlıların sağlıklarının bozulması önemli bir problemdir. Sulara karışan atıklar, tarımda kullanılan gübre ve ilaç kalıntıları, su kirliliğini oluşturmaktadır. Su kirliliği sınıflandırmasında, I.sınıf su iyi kalitede su iken, IV. sınıfa kadar kirlilik oranı artmaktadır, IV. sınıf en kirli sudur. Yeşilirmak Nehri suyunun kalite sınıfı genellikle I ve II iken çok kirli yerleri de bulunmaktadır. Özellikle fabrikaların kampanya dönemlerinde nehrin daha fazla kirlendiği görülmektedir. Kızılırmak'ın da su kalitesi genel olarak I ve II olmakla beraber özellikle yukarı ve orta kısımlarında kirlilik mevcuttur. Her iki akarsuyun da debisinin yüksek olması, döküldüğü yerler olan Çarşamba ve Bafra'da suların temiz olmasını sağlamaktadır. Samsun sahilinde yapılan Karadeniz'in su kirlilik analizlerinde sahilin geneli yüzme kriterleri için uygun çıkmıştır. Hava kirliliği, havanın içerdiği maddelerin çeşitli nedenlerle artarak çevreye zarar vermesi olarak görülebilir. Bölgede oluşan hava kirliliğinin en önemli nedeni; evsel ısınma amacıyla yakılan kömür ve diğer yakıtların yüksek oranda kükürt içermesidir, yani kalitesiz olmasıdır. Hava kirliliği ölçümleri için kükürt dioksit (SO₂) ve partiküler madde (PM10) verileri kullanılmıştır. Bölgede dikkat çeken bir hava kirliliği bulunmamaktadır. Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğine göre yıllar içerisinde tehlikeli olabilecek eşikler belirlenmiştir ve yıllar içerisinde bu eşikler aşağı çekilecektir. 2013 yılındaki en düşük eşik miktarlarına dahi bakıldığında, yalnızca Çorum'da PM10 miktarının bir miktar azaltılması gerektiği görülmektedir. Bölgedeki en önemli çevre problemi erozyon olarak tespit edilmektedir. Yeşilirmak ve Kızılırmak; Türkiye'de Fırat Nehri'nden sonra en fazla toprak taşıyan nehirlerdir. Özellikle ormanların tahrip edilmesi ve fazla eğimli topraklarda tarımın yapılması, erozyon miktarını artırmaktadır. Katı atık toplama verilerine bakıldığında, nüfusa göre verilen hizmette bölge, Türkiye'nin gerisinde kalmaktadır. Belediyelerin katı atık toplama tesislerine ağırlık vermeleri gerekmektedir. Bölgedeki tüm iller, Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Katı atıkların bertaraf yönteminde Türkiye'de düzenli depolama yarıdan fazla olarak gerçekleşirken bölgede Samsun haricinde düzenleme depolama yapılmamaktadır. Düzenli depolama alanları ve kompost tesislerinin bölgede aktif halde çalışmaları gerekmektedir. Katı atıkların düzensiz, belediye çöplüklerinde depolanması, yeraltı ve yerüstü kirliliği ile koku problemine, haşerelerin artmasına ve bazen metan gazının sıkışması sonucu yangın ve patlamalara neden olmaktadır. Bölgedeki hayvancılık faaliyetleri sonucu oluşan hayvansal atıkların yeraltı ve yerüstü sularına bırakılmasından bunların gübre veya yakıt olarak değerlendirilmesi, hem sularımızdaki azot ve fosfor oranını azaltacak, hem de ekonomiye katkı sağlayacaktır. Ayrıca sanayide mümkün olabildiği kadar az atık üretilmesi, yine oluşan atıkların bir sonra oluşacak maddenin hammaddesi olarak kullanılması, kirliliği en aza indirecektir. Yine atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden toplanması, taşınması ve geri kazanılabilir atıkların ayrıştırılması gerekmektedir. Atık sularla ilgili bölüme geldiğinde bölgede kanalizasyon hizmetleriyle ilgili bir problem görülmemektedir. Ancak artma tesisi hizmeti verilen belediye nüfusu, Türkiye'de yüzde altmış civarındayken bölgedeki dörtte birlik oran son derece düşüktür. Yalnızca Çorum ili, bu konuda Türkiye ortalaması üzerinde hizmet verebilmektedir.

Ulusal ve uluslar arası sözleşmeler ile koruma altına alınan alanlar, flora ve fauna bakımından zengin yerlerdir. Bölgedeki önemli koruma alanları; Amasya'da Yedikır Barajı, Gökölük ve Kapaklı Mesire Yerleri; Çorum'da Çatak Tabiat Parkı, Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı ve Eymir Gölü; Samsun'da Bafra Kızılırmak Deltası Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (Kuş Cenneti), Terme Gölardı Simenlik Yaban Hayatı Koruma Sahası ve Haciosman Ormanı Tabiatı Koruma Alanı; Tokat'ta Almus Baraj Gölü, Kaz ve Zinav Gölü, Niksar Çamiçi ve Reşadiye Zinav Gölü Ormanıçi dinlenme yerleridir. TR83 Bölgesi'nde, artılmadan sulak alanlara bırakılan kanalizasyon atıkları, sucul canlılar için çok büyük kirlilik kaynaklarıdır. Yine koruma alanlarında kanundışı avlanma, aşırı otlatma, sazların kontrolsüz kesimi de bu sorunlar kapsamındadır. Su kenarlarından çakıl çıkartılması işlemi, başta balıklar olmak üzere tüm sucul canlılar için olumsuz bir gelişmedir; çünkü bu alanlar, genel olarak

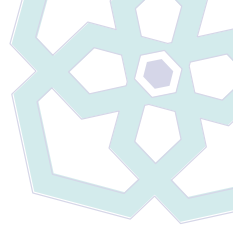
balıkların yumurtlamak için seçtikleri alanlardır. Yine sazların da özellikle yakıt olarak kullanılmak üzere toplanması, su kuşlarının yuvalarının tahrip olmasına yol açmaktadır.

SOSYAL YAPI

TR83 BÖLGESİ
MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1 GİRİŞ

1970'li yıllara kadar kalkınma, ekonomik büyüme ekseninde değerlendirilirken günümüzde insanların refahının sadece gelirlerinin yükseltilmesine bağlı olmadığı anlaşılmıştır. Kalkınmanın sağlanması için geniş tabanlı bir ekonomik büyümenin yanında temel sosyal hizmetlerin ve sosyal güvenliğin sağlanması da gerekmektedir. Bu çerçevede etkin politikaların belirlenmesi ve uygulanması için sosyal yapı analizleri büyük önem taşımaktadır. Sosyal analizin ilk aşaması olan durum analizinde nüfus, demografik özellikler, eğitim durumu, sağlık hizmetlerinin yapısı, gelir dağılımı, istihdam, çalışma koşulları ve yerel örgütlenmeler gibi konular incelenmektedir. Bu analiz sonucunda sosyal sorunlar, etkilediği topluluklar ve bunlardan etkilenen ekonomik süreçler belirlenecektir.

TR83 Mevcut Durum Analizi'nde Sosyal Yapı bölümünde veriler öncelikle Türkiye İstatistik Kurumu, Kalkınma Bakanlığı ve ilgili diğer kurumların istatistik ve yayınları, konu ile ilgili kitaplar ve araştırmalardan derlenerek oluşturulmuştur. Bu incelemelere ek olarak Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'nin Orta Karadeniz'de yaptığı nitel saha çalışmalarının bulgularından yararlanılmıştır. Ayrıca, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın gerçekleştirdiği çalıştaylar ve kurumlarla yapılan yüz yüze görüşmeler de yerel düzeyde bölgedeki deneyimlerin aktarılmasını sağlamıştır.

2.2 NÜFUS

2.2.1 GİRİŞ

Nüfusun büyüklüğü ve yapısı yerleşim alanlarının sosyo-ekonomik gelişmelerini etkilemektedir. Nüfus politikaları ile yoksulluğun giderilmesi, sermaye birikiminin artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve eğitim, sağlık gibi alanlarda fırsat eşitliğinin sağlanması yollarıyla ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla TR83 Bölgesi'nin nüfus dinamikleri, demografik özellikleri, göç ve bölgenin nüfus projeksiyonları bu bölümde incelenecektir.

2.2.2. NÜFUS DİNAMİKLERİ

Bölgenin toplam nüfusu 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 886.283 iken, 1960 yılında 1.795.862'ye, 2000 yılında 2.999.460'a çıkmıştır. 2011 yılında ise nüfus 2.717.685'e düşmüştür. TR83 Bölgesi nüfus büyüklüğü bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içerisinde 11. sırada bulunmaktadır.

Tablo 2.2.2.1 TR83 Bölgesi Nüfus Gelişimi

Yıllar	Bölge	Türkiye	Bölgenin Payı %	Dönemler	Artış Hızı %	
					Bölge	Türkiye
1927	886.283	13.648.270	6,49			19,59
1935	1.060.566	16.158.018	6,56	1927-1935	22,24	21,10
1940	1.120.077	17.820.950	6,29	1935-1940	10,92	19,59
1945	1.208.883	18.790.174	6,43	1940-1945	15,26	10,59
1950	1.369.605	20.947.188	6,54	1945-1950	24,97	21,73
1955	1.566.474	24.065.764	6,51	1950-1955	26,86	27,75
1960	1.795.862	27.755.820	6,47	1955-1960	27,33	28,53
1965	2.022.594	31.391.421	6,44	1960-1965	23,78	24,62
1970	2.187.429	35.605.176	6,14	1965-1970	15,67	25,19
1975	2.375.933	40.348.719	5,89	1970-1975	16,53	25,01
1980	2.545.739	44.736.957	5,69	1975-1980	13,81	20,65
1985	2.745.274	50.664.458	5,42	1980-1985	15,09	24,88
1990	2.844.705	56.473.035	5,04	1985-1990	7,12	21,71
2000	2.999.460	67.804.927	4,42	1990-2000	5,30	18,29
2007	2.728.183	70.586.256	3,86	-	-	-
2008	2.719.954	71.517.100	3,80	2007-2008	-3,18	13,1
2009	2.739.487	72.561.361	3,77	2008-2009	7,14	14,5
2010	2.740.686	73.722.988	3,71	2009-2010	0,39	15,88
2011	2.717.685	74.724.269	3,63	2010-2011	-8,41	13,49

2.SOSYAL YAPI

Bölgedeki nüfus artış hızı 1965 yılına kadar Türkiye'nin genel nüfus artış hızına yakın olmuş, bu tarihten sonra ise Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Tablo 2.2.2.1'de görüldüğü gibi bölge nüfus artış hızı 1960-1970 yılları arasında azalmış, 1970-1985 arasında yatay bir seyir izlemiş ve 1985 yılından sonra nüfus artış hızı azalmıştır. 2000-2011 yılları arasında ise bölge nüfusu azalmıştır. 2011 yılında nüfusta önemli bir azalma olduğu görünmektedir. Bunun sonucunda 1935 yılında bölge nüfusu Türkiye nüfusunun yüzde 6,56'sını oluştururken 2011 yılında bu oran yüzde 3,63'e düşmüştür. Bu düşüşün nedenleri arasında bölge dışına yaşanan göçler ve azalan doğurganlık oranları bulunmaktadır. Ayrıca, kişilerin sayım günü buldukları yerde "de-facto" yöntemine göre sayıldıkları genel nüfus sayımı sisteminden Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne geçilmesi de bu azalışta etkili olmuştur. Bu bölümündeki değerlendirmelerin tamamında ADNKS'ye geçilmesinin bu etkisi dikkate alınmalıdır.

Şekil 2.2.2.1. Türkiye ve TR83 Nüfus Artış Hızları

Kaynak: TÜİK, 2012

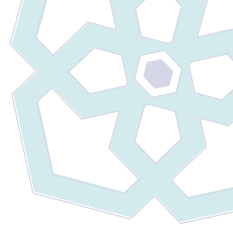
1990-2000 yılları arasında il ve ilçe merkezlerinde yıllık nüfus artış hızı yüzde 21 olarak gerçekleşirken, belde ve köylerde bu oran yüzde -9 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2000-2011 yılları arasında belde/köy nüfusu azalmaya devam ederken, il ve ilçe merkezlerinin nüfusu artmıştır. 2011 yılında il ve ilçe merkezlerinde nüfusun 1.758.859 ve köy nüfusunun 958.826 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.2.2. Şehir ve Köy Nüfusları

	Şehir Nüfusu			Köy Nüfusu		
	2000	2009	2011	2000	2009	2011
Amasya	196.621	205.310	210.947	168.610	118.958	112.132
Çorum	311.897	350.477	361.244	285.168	190.227	173.334
Samsun	635.254	802.011	827.796	573.883	448.065	423.933
Tokat	401.762	356.246	358.872	426.265	268.193	249.427
TR83	1.545.534	1.714.044	1.758.859	1.453.926	1.025.443	958.826
Türkiye	44.006.274	54.807.219	57.385.706	23.797.653	17.754.093	17.338.563

Kaynak: TÜİK, 2012

İllere ve yıllara göre nüfusun artışına bakıldığında (Tablo 2.2.2.3) Samsun en fazla nüfusa sahip il iken, bu ili sırasıyla Tokat ve Çorum izlemektedir. Nüfusu en az olan il ise Amasya'dır. Amasya ilinin nüfusu 1985 yılına kadar artarken 1985-1990 yılları arasında ve 2000 yılından sonra azalmış,

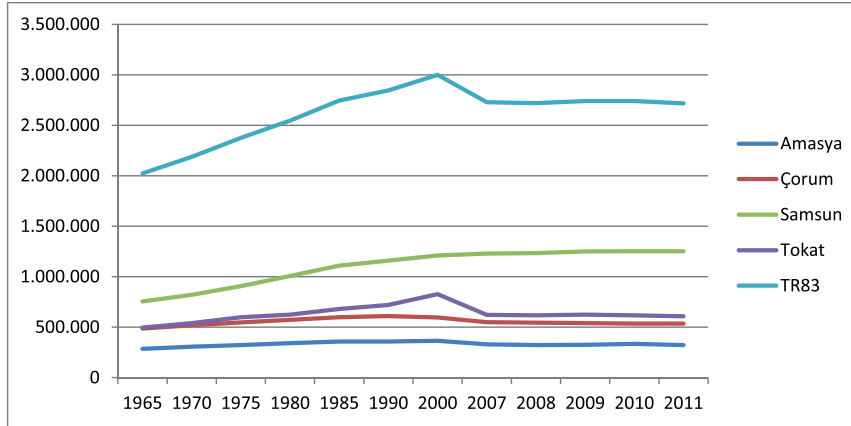
2011 yılında ise binde 35,59 bir azalma olmuştur. Çorum ili nüfusu ise 1990 genel nüfus sayımından sonra azalmaya başlamış ve 2011 yılında yıllık nüfus artış hızı binde -1,55 olarak gerçekleşmiştir. Samsun ili nüfusunun 1965 yılından 2011 yılına kadar düzenli şekilde arttığı ancak 2011 yılında azaldığı görülmektedir. 2011 yılında Samsun nüfusu binde 0,73 oranında azalmıştır. Tokat ise Amasya'dan sonra ikinci sırada gelerek 2011 yılında binde 15,5 oranında nüfus kaybetmiştir. 2011 yılında diğer yıllardan farklı olarak bölgenin tüm illerinde nüfus artış hızı negatif olmuştur. Aynı dönemde ise Türkiye'de nüfus artış hızı binde 13,49 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.2.3 TR83 Bölgesi İlleri Nüfus Gelişimi

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83
1965	285.729	485.567	755.946	495.352	2.022.594
1970	307.025	518.366	821.183	540.855	2.187.429
1975	322.806	547.580	906.381	599.166	2.375.933
1980	341.287	571.831	1.008.113	624.508	2.545.739
1985	358.289	599.204	1.108.710	679.071	2.745.274
1990	357.191	609.863	1.158.400	719.251	2.844.705
2000	365.231	597.065	1.209.137	828.027	2.999.460
2007	328.674	549.828	1.228.959	620.722	2.728.183
2008	323.675	545.444	1.233.677	617.158	2.719.954
2009	324.268	540.704	1.250.076	624.439	2.739.487
2010	334.786	535.405	1.252.693	617.802	2.740.686
2011	323.079	534.578	1.251.729	608.299	2.717.685

Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 2.2.2.2 1965-2011 Nüfus Değişimleri

Kaynak: TÜİK, 2012

50 tane ilçesi olan TR83 Bölgesi'nin en büyük ilçeleri Samsun'un İlkadım ilçesi, Çorum ve Tokat Merkez ilçeleri ve arkasından yine Samsun'un Bafra ve Çarşamba ilçeleri iken Amasya Merkez altıncı sırada gelmektedir. Bölgede 19 ilçenin nüfusu 20.000'in altındayken nüfusu en az olan ilçeler ise sırasıyla Hamamözü, Boğazkale ve Laçın'dır.

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.2.2.4 TR83 Bölgesi İlçe Nüfusları, 2011

İlkadım	312.185	Almus	27.989
Çorum Merkez	261.973	Ondokuzmayıs	24.249
Tokat Merkez	182.371	Gümüşhacıköy	24.149
Bafra	143.706	Ayvacık	23.611
Çarşamba	137.538	Bayat	22.258
Amasya Merkez	133.158	Kavak	20.405
Atakum	131.355	Salıpazarı	19.902
Vezirköprü	104.317	Asarcık	18.597
Erbaa	97.365	Mecitözü	17.996
Canik	91.861	Ladik	17.551
Turhal	85.391	Kargı	16.001
Terme	74.486	Pazar	14.948
Merzifon	70.138	Göynücek	11.768
Niksar	62.791	Yeşilyurt	11.359
Zile	61.619	Artova	9.805
Sungurlu	57.385	Yakakent	9.193
Tekkeköy	49.245	Sulusaray	8.914
Suluova	47.039	Ortaköy	8.124
Osmancık	44.686	Dodurga	7.226
Havza	44.332	Uğurludağ	6.829
Reşadiye	39.457	Oğuzlar	6.659
İskilip	38.378	Başçiftlik	6.290
Alaca	36.840	Laçın	5.630
Taşova	32.451	Boğazkale	4.593
Alaçam	29.196	Hamamözü	4.376

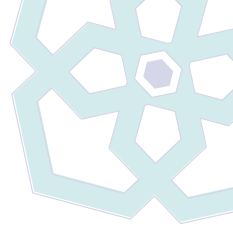
Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgenin toplam yüzölçümü 37.523 km² olup Türkiye'nin yaklaşık yüzde 4,9'unu oluşturmaktadır. Bölgede km²'ye düşen nüfus 1927 yılında 24 kişi iken 2000 yılında 80 kişiye yükselmiş, 2011 yılına geldiğimizde ise 72'ye düşmüştür. Türkiye geneli için bu rakam 1927'de 18 iken, 2000 yılında 88'e yükselmiş, 2011 yılında ise 97'ye yükselmiştir. Türkiye nüfus yoğunluğu AB ülkeleri ile kıyaslandığında ise orta yoğunlukta bir nüfusa sahiptir ve nüfus artış hızı AB ülkelerinin üstündedir. 2010-2015 dönemi tahminlerine göre de dünya nüfusunun artış hızı yüzde 1,1'dir ve Türkiye 187 ülke arasında 92. sırada bulunmaktadır.

Tablo 2.2.2.5 Türkiye, Seçilmiş AB Ülkeleri Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu, 2008

	Nüfus Artış Hızı %	Nüfus Yoğunluğu
Türkiye	1,6	92
Almanya	-0,16	230,1
İspanya	1,52	90,2
Fransa	0,55	112,5
İngiltere	0,65	252
İtalya	0,81	198,6
Yunanistan	0,40	85,2
Hollanda	0,38	395,9
İsveç	0,79	20,5
Estonya	-0,08	29,6

Kaynak: TÜİK, 2010

Bölgede nüfus yoğunluğu en fazla olan il km²'ye 138 kişi ile Samsun olup bölgede Türkiye ortalamasının üstündeki tek ildir. Samsun'u ise sırasıyla Tokat ve Amasya izlemektedir. Nüfus yoğunluğu en düşük olan il ise km²'ye 42 kişi ile Çorum'dur.

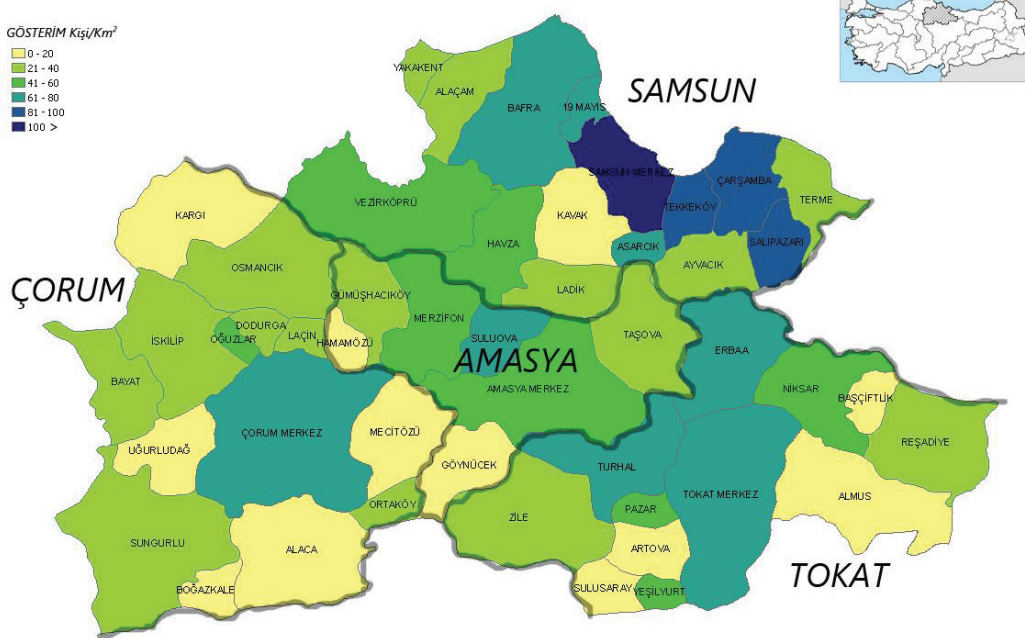
Tablo 2.2.2.6 Yıllara Göre Nüfus Yoğunluğu

	Nüfus Yoğunluğu					
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
2000	64	47	133	83	80	88
2007	58	43	135	62	73	92
2008	57	43	136	62	72	93
2009	57	42	138	63	73	94
2011	57	42	138	61	72	97

Kaynak: TÜİK, 2012

Nüfusun en yoğun olduğu ilçeler ise Şekil 2.2.2.3'te verilmiştir. Görüldüğü gibi nüfusun en yoğun olduğu ilçeler Samsun'un İlkadım, Canik ve Atakum'dan ilçeleri (daha önce bu ilçeler merkez ilçeyi oluşturmaktadır), yine Samsun'un Tekkeköy, Çarşamba ve Salıpazarı ilçeleridir. Bu ilçeleri Bafra, 19 Mayıs, Asarcık, Çorum Merkez, Tokat Merkez, Turhal, Erbaa ve Suluova takip etmektedir.

Şekil 2.2.2.3 TR83 Nüfus Yoğunluğu, 2009

Kaynak: Ahtlık Veriler TÜİK, 2010

Tablo 2.2.3.1.1 Nüfusun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2011

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	187.456	96.545	90.911
5-9	196.379	100.583	95.796
10-14	235.757	120.255	115.502
15-19	235.381	119.488	115.893
20-24	203.476	100.026	103.450
25-29	195.451	98.378	97.073
30-34	209.803	103.452	106.351
35-39	190.072	94.083	95.989
40-44	167.383	84.944	82.439
45-49	189.208	93.242	95.966
50-54	150.496	75.188	75.308
55-59	153.266	75.500	77.766
60-64	121.920	57.639	64.281
65-69	96.088	45.616	50.472
70-74	75.803	34.933	40.870
75-79	59.614	27.915	31.699
80-84	34.716	13.163	21.553
85-89	12.342	3.756	8.586
90+	3.074	719	2.355
Toplam	2.717.685	1.345.425	1.372.260

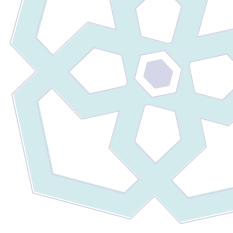
Kaynak: TÜİK, 2012

2.2.3. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

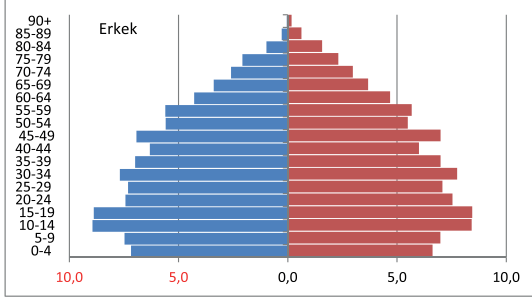
2.2.3.1 Yaş ve Cinsiyet Dağılım Özellikleri

Bölgede kadın ve erkek nüfusun dağılımı arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. 0 -29 yaş arasında kadın nüfusun erkek nüfustan az, 30-39 ve 45-49 yaş aralıklarında kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu ancak bu farkların önemli derecede olmadığı görülmektedir. 55 yaş üstünde ise kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki fark belirginleşmektedir.

Bölgenin nüfus piramidi incelendiğinde (Şekil 2.2.3.1.1) hem erkek hem de kadınlar için tabanının geniş olduğu ve üst yaş gruplarına doğru bir daralma olduğu görülmektedir. Geniş tabanlı yaş piramidi kentleşme oranının düşük olduğunu ve kırsal nitelikli bir sosyal yapının egemen olduğunu ifade etmektedir. Bölgedeki kentleşme oranının yüzde 64,72 ile Türkiye ortalaması olan yüzde 76,8'in altında olması da bu görüşü desteklemektedir. Piramitte ağırlıklı olarak "çalışma çağı nüfusu" olarak adlandırılan 15-64 yaş aralığındaki nüfus bulunmaktadır. Ancak son yıllarda düşen doğum oranları ve iyileşen sağlık hizmetleri ortalama yaşam süresini artırmakta ve önceki yıllara kıyasla 55 yaş üstü grupların genişlemesine neden olmaktadır (YHGP, 2006). 20-44 yaş aralığında ise piramit daralma göstermektedir. Bu daralma bölgedeki çalışma çağındaki nüfusun göç ile birlikte bölge dışına çıkmasıyla açıklanabilir.

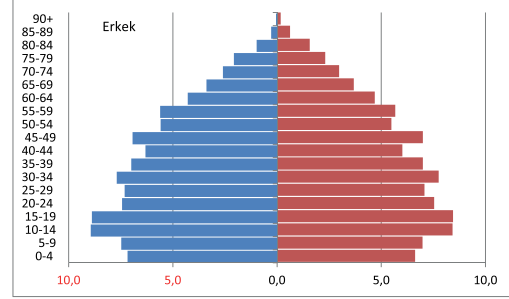

Şekil 2.2.3.1.1 TR83 Nüfus Piramidi, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 2.2.3.1.2 Türkiye Nüfus Piramidi, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

Türkiye nüfus piramidinde genç nüfusun fazla olması dikkat çekmektedir. Bölge nüfus piramidi Türkiye nüfus piramidi ile kıyaslandığında Türkiye nüfus piramidinin tabanının daha geniş olduğu görülmektedir. Bu farkın nedeni ise Türkiye'de nüfus artış hızının daha yüksek olmasıdır. Ayrıca bölgede 0-14 yaş grubu oranının (yüzde 23) Türkiye oranından (yüzde 25) daha az ve 65+ üstü grubun oranının (yüzde 10,4) ise Türkiye ortalamasından (yüzde 7) daha fazla olduğu fark edilmektedir. Ancak, uzun yıllar boyunca yüksek doğurganlık hızına sahip olarak nüfus artışını sürdüren Türkiye son yıllarda düşük doğurganlık ve ölümlülük oranlarına sahip olarak demografik geçiş sürecinde¹ son aşamaya girmiştir. Bu dönemde Türkiye nüfus piramidi genç nüfus gruplarının fazla olduğu klasik şekilden ileri yaş nüfus oranlarının payının arttığı sütun şekline dönüşmektedir.

Tablo 2.2.3.1.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye Nüfus Yaş Grupları, 2011

	TR83		Türkiye	
	Nüfus	Oran (%)	Nüfus	Oran (%)
0-14	619.592	22,8	18.886.575	25,3
15-64	1.816.456	66,8	50.346.979	67,4
65+	281.637	10,4	5.490.715	7,3
Toplam	2.717.685	100	74.724.269	100,0

Kaynak: TÜİK, 2012

2.2.3.2 Yaş Bağımlılık Oranları

15-64 yaş arasındaki her 100 kişi için 0-14 yaş grubundaki kişi sayısı yaş bağımlılık oranını vermektedir. Yaşlı bağımlılık oranı ise 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 yaş üstündeki kişi sayısını vermektedir. Bu iki oranın toplanması ile de toplam yaş bağımlılık oranı bulunmaktadır. Yaş bağımlılık oranının küçük olması ekonomik değer üretme potansiyeli olan nüfusun çokluğunu, oranın % 50 olması çalışma çağındaki 1 kişinin, 1 çocuk veya yaşlıyı çalışarak desteklediği bir dengenin varlığını göstermektedir (YHGP, 2006).

¹ Demografik dönüşüm kuramına göre toplumlar üç aşamalı bir dönüşüm yaşamaktadır. Dönüşümün ilk aşamasında olan sanayileşme öncesinde doğum ve ölüm hızları yüksektir, nüfus artış hızı ise asgari düzeydedir; sanayi devrimi sonrasında yaşanan ikinci aşamada ölüm ve ardından doğum hızları düşmekte ve beraberinde hızlı bir nüfus artışı söz konusu olmaktadır. Son aşama olan üçüncü aşamada ise doğum ve ölüm hızları düşük bir seviyeye inmekte ve nüfus artış hızı da düşmektedir. (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü/HÜNEE, 2009).

2.SOSYAL YAPI

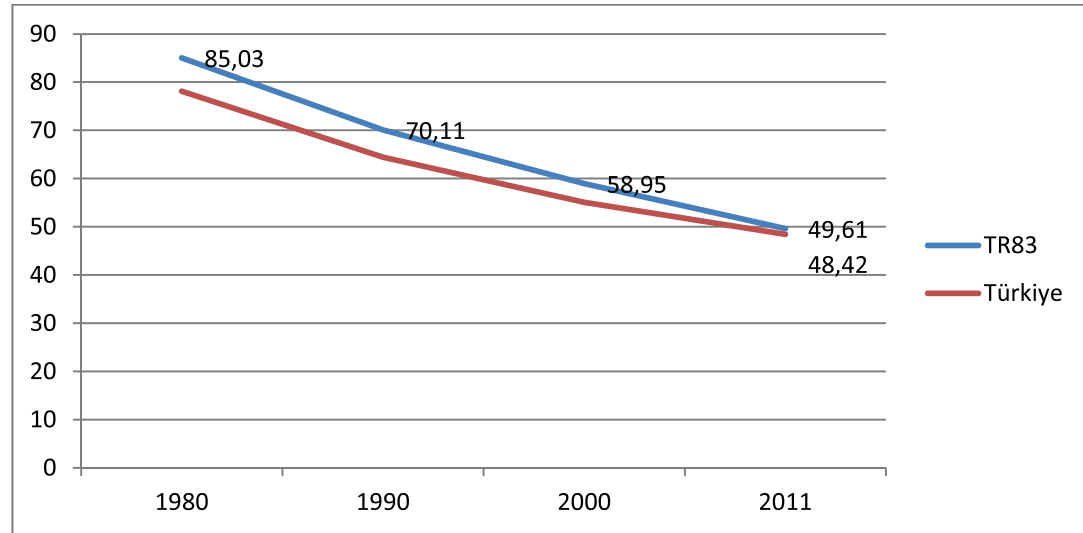
Tablo 2.2.3.2.1 Yaş Bağımlılık Oranları (%)

	0-14 Yaş Bağımlılık				65+ Yaş Bağımlılık				Toplam Yaş Bağımlılık			
	1980	1990	2000	2011	1980	1990	2000	2011	1980	1990	2000	2011
Amasya	66,49	54,00	40,51	31,57	9,16	7,73	12,13	18,02	75,65	61,74	52,64	49,58
Çorum	77,64	64,68	48,43	33,76	10,37	9,19	13,40	18,24	88,01	73,86	61,83	52
Samsun	76,94	62,54	47,85	34,14	8,64	6,87	10,14	13,55	85,58	69,41	57,99	47,68
Tokat	78,41	65,38	51,60	35,73	8,46	7,19	9,65	15,89	86,87	72,56	61,25	51,62
TR83	75,97	62,57	48,05	34,11	9,05	7,55	10,90	15,5	85,03	70,11	58,95	49,61
Türkiye	69,67	57,36	46,27	37,51	8,45	7,06	8,83	10,91	78,12	64,42	55,10	48,42

Kaynak: TÜİK, 2012

1980 yılından günümüze hem bölgede hem de Türkiye'de yaş bağımlılık oranlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Bu oranın tüm bölgede azalması çalışan nüfus üzerindeki genç ve yaşlı nüfus baskısının azaldığını ifade etmektedir. Bölgede toplam bağımlılık oranı en yüksek olan il yüzde 52 ile Çorum, en düşük olan il ise yüzde 47,68 ile Samsun'dur. Bölgenin toplam yaş bağımlılık oranı Türkiye ortalamasının üstünde olmakla beraber bu ortalamaya oldukça yakın bir düzeydedir. Bu

Şekil 2.2.3.2.1 Toplam Yaş Bağımlılık Oranı Değişimi

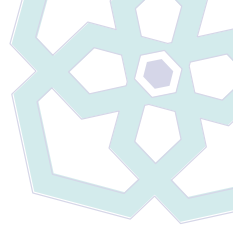
Kaynak: TÜİK, 2012

da ekonomik olarak aktif olabilecek nüfusun arttığını göstermektedir. Genç bağımlılık oranı da yaş piramidindeki taban daralmasına bağlı olarak azalma eğilimindedir. 2009 yılına kadar Türkiye ortalamasının üstünde olan genç bağımlılık oranı 2009 yılı itibariyle Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Bölgede genç bağımlılık oranı en düşük olan il Amasya'dır.

Yaşlı bağımlılık oranının artması ve genç bağımlılık oranlarının azalması bölgenin genel demografik yapısındaki değişime uygun olarak doğurganlığın azalması ve yaşlı nüfusun payının artmasıyla son dönemde iyice belirginleşmiştir. Bunun sonucunda toplam yaş bağımlılık oranı Şekil 2.2.3.2.1'de görüldüğü üzere Türkiye ortalamasını yakalamıştır. 2009'da Türkiye'de 29,7 olan ortanca yaşın² (medyan yaş) bölgede 31,05 olması da bölgede nüfusun daha yaşlı olduğunu göstermektedir. İller arasında ortanca yaş en yüksek olan ise 33,02 ile Amasya'dır (TÜİK, 2010).

² Ortanca yaş: belirli bir nüfusun medyan yaşı, bu nüfusu oluşturan kişiler yaş büyüklüğüne göre sıralandığında, en ortada kalan kişinin veya iki kişinin yaşlarının aritmetik ortalamasıdır.

2.2.3.3 Hanehalkı Büyüklükleri

Hanehalkı büyüklüğü ve hanenin yapısı haneyi oluşturan üyelerin refahını etkilemektedir (DPT, 2001) Türkiye'de olduğu gibi bölgede de hanehalkı büyüklüğü azalma eğilimindedir. 2000 yılında Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü 4,5 iken, bölgede 4,97'dir. Bu oran kırsal alanlarda daha yüksektir. 2009 yılında Türkiye'de ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,97'dir ve bu rakam kentsel alanlarda 3,9'a düşerken, kırsal alanlarda 4,2'ye yükselmiştir. Bölgede 2009 yılında hanehalkı büyüklükleri Amasya'da kırsal alanda 3,88 kentsel alanda 3,56, Çorum'da sırasıyla 3,76 ve 3,68, Samsun'da 4,67 ve 3,76, Tokat'ta 4,25 ve 3,9 olmuştur.

Tablo 2.2.3.3.1 Toplam Nüfusa Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

	1980	1985	1990	2000	2009
Amasya	5,6	5,4	5,2	4,5	3,68
Çorum	5,5	5,4	5,1	4,4	3,71
Samsun	5,8	5,6	5,3	4,6	4,04
Tokat	5,8	5,7	5,7	5,6	4,04
TR83	5,7	5,6	5,4	4,8	-
Türkiye	5,2	5,2	5,0	4,5	3,97

Kaynak: YHGP, 2006
TÜİK, 2010

2.2.3.4 Kentleşme Oranları

TR83 Bölgesi kentleşme oranları Türkiye ile kıyaslandığında incelenen dönemlerde bölgenin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bölge içinde kentleşme oranı en düşük il yüzde 57,1 ile Tokat, en yüksek olan il yüzde 64,8 ile Çorum olmakla beraber Çorum'un Samsun ve Amasya illeriyle arasındaki fark oldukça azdır. Çorum 1980 yılında bölge içinde en düşük kentleşme oranına sahip il iken, 2009 yılında yüzde 64,8'lik bir kentleşme oranını yakalamıştır. TR83 Bölgesi'nin son otuz yıllık dönemde kentleşme oranının yüzde 50 oranında arttığı görülmektedir, ancak Türkiye ortalaması ile aradaki fark 2011 yılı verilerine göre yüzde 12'dir. Bu oranlarla bölgede kentleşmenin tüm illerde Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.3.4.1 Kentleşme Oranları (%)

	1980	1985	1990	2000	2009	2011
Amasya	37,5	41,5	41,5	53,8	63,3	65,29
Çorum	29,3	33,4	33,4	52,2	64,8	67,58
Samsun	34,2	36,9	36,9	52,5	64,2	66,13
Tokat	32,1	36,2	36,2	48,5	57,1	59
TR83	33,0	53,0	36,6	51,5	62,6	64,72
Türkiye	43,9	43,9	53,0	64,9	75,5	76,8

Kaynak: TÜİK, 2012

2.2.3.5 Bebek ve Çocuk Ölüm Hızları ile Toplam Doğurganlık Oranları

15-49 yaş grubundaki kadınların doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade eden toplam doğurganlık hızı, ilk evlilik yaşı, evlenme oranları, aile planlaması ve kadınların eğitim düzeyi gibi çeşitli değişkenlere bağlıdır. Türkiye'de 2000 yılında bu hız 2,53 iken 2008 yılında 2,10'a düşmüştür. Bu ise Türkiye'de doğurganlık düzeyinin yenilenme düzeyinin altına düşmüş olduğunu göstermektedir.

2.SOSYAL YAPI

2000 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bölgenin doğurganlık hızı (2,65) Türkiye ortalamasından (2,53) yüksektir. Bölge içinde en yüksek doğurganlık hızına sahip olan il Tokat (3,06), doğurganlık hızının en düşük olduğu il ise Amasya'dır (2,34). Annenin yaş grubuna göre doğumlara bakıldığında bölgede en çok doğumların 20-24 ve sonrasında 25-29 yaş gruplarında olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde ise anne olma yaşı 20-24 yaş grubundan 25-29 yaş grubuna doğru kaymaktadır (TÜİK,2010).

Bölgede 2000 yılında çocuk ölüm hızının (binde 9) bebek ölüm hızı (binde 48) kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Bölgede bebek ve çocuk ölüm hızı en yüksek olan il Çorum, en düşük olan il ise Tokat'tır. Çocuk nüfusu içinde daha fazla ölüm riski altında olan grupların belirlenmesi ile bebeklerin ölüm riskinin azalması sağlanacaktır (TNSA, 2008). 2000 yılına kıyasla 2009 yılında bebek ve çocuk ölüm oranlarında bölgede büyük bir düşüş yaşanması, iyileşen sağlık hizmetlerinin bir göstergesidir. Türkiye'de 2008 yılında bebek ölüm hızı binde 17 olurken, 5 yaş altı ölüm hızı binde 24'e düşmüştür (Sağlık Bakanlığı, 2009).

Tablo 2.2.3.5.1 Bebek, Çocuk Ölüm Hızları ve Toplam/Genel Doğurganlık Oranları

	Bebek Ölüm Hızı (%)		Çocuk Ölüm Hızı (5 yaş altı) (%)		Toplam Doğurganlık Hızı	Genel Doğurganlık Hızı (%)	
	2000	2009	2000	2009	2000	2000	2009
Amasya	47	9,9	9	0,17	2,34	48,6	44,1
Çorum	51	14,9	10	2,31	2,66	19,69	41,96
Samsun	48	12,5	9	0,2	2,55	64	57
Tokat	45	16,95	8	0,4	3,06	52,38	52,38

Kaynak: YHGP, 2006
İl Sağlık Müdürlükleri, 2010 (Basılmamış Doküman)

114

2.2.3.6. Doğuştan Yaşam Beklentisi

Türkiye'de doğuştan yaşam beklentisi süregelen bir iyileşme gösterse de, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi'ne (2007) göre doğuştan yaşam beklentisinde Türkiye 182 ülke arasında 86. sırada bulunmaktadır. Bölge illerine ait verilere ulaşabildiğimiz 1997 yılında Samsun ve Çorum Türkiye ortalamasının üstünde toplam doğuştan yaşam beklentisine sahiptir.

Tablo 2.2.3.6.1 Doğuştan Yaşam Beklentisi,TR83

	1975	1997		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Amasya	57,1	67,3	63,1	65,1
Çorum	59,4	69,8	65,6	67,7
Samsun	60,4	71,5	66,2	68,9
Tokat	57,2	67,5	63,2	65,3
Türkiye	59,2	69,7	65,2	67,4

Kaynak: YHGP,2006

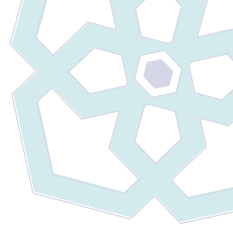
Tablo 2.2.3.6.2 Doğuştan Yaşam Beklentisi, Türkiye

	Kadın	Erkek	Toplam
2000	73,1	69,0	71,0
2006	75,3	71,1	73,2
2008	75,8	69,0	73,6

Kaynak: TÜİK, 2010

2.2.4 GÖÇ

Tüm bölge için çok önemli bir olgu olan göç, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerinden bölge dışındaki iş, eğitim ve sosyal olanakların daha gelişmiş olduğu şehirlere doğru yaşanmaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalara göçe sebep olan en önemli etkenin ekonomik nedenler olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 2.2.4.1'de görüldüğü gibi bölgenin verdiği göç aldığı göçten fazla, dolayısıyla net göçü eksi değerlerdedir. Binde -9,18 ile TR83 Bölgesi verdiği göç aldığından

Tablo 2.2.4.1 TR83 Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

	ADNKS Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2007-2008	2.719.954	83.802	106.094	-22.292	%-8,16
2008-2009	2.739.487	87.552	100.498	-12.946	%-4,71
2009-2010	2.740.686	78.099	113.464	-35.365	%-12,82
2010-2011	2.717.685	82.533	107.591	-25.058	%-9,18

Kaynak: TÜİK, 2012

fazla olan 6. bölge konumundadır. Net göç hızı en düşük olan Bölge Van merkezli TRB2 iken en fazla olan bölge TR51 Ankara bölgesidir.

Bölge içinde iller arasında 2010 ve 2011 yıllarındaki net göç hızına bakıldığında aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farkın en fazla olduğu ilin Çorum, en az olan ilin ise Samsun olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.4.2 TR83 Net Göç Hızı

	Net Göç Hızı (Binde)			
	2008	2009	2010	2011
Amasya	-7,76	-5,1	-5,95	-8,38
Çorum	-15	-16,6	-15,56	-13,5
Samsun	-4,23	-0,6	-7,48	-6,61
Tokat	-10,15	-2,5	-24,88	-11,06
TR83	-8,16	-4,7	-12,82	-9,18

Kaynak: TÜİK, 2012

Göç eden nüfusun cinsiyete göre dağılımı ise bölgede erkek ve kadın göç oranlarında önemli farklılıkların olmadığını göstermektedir.

Tablo 2.2.4.3 TR83 Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Göç (2010-2011 Dönemi)

Yaş grupları	Erkek		Kadın		Toplam	
	Alınan Göç	Verilen Göç	Alınan Göç	Verilen Göç	Alınan Göç	Verilen Göç
0-4	2.770	3.524	2.583	3.154	5.353	6.678
5-9	2.959	3.537	2.894	3.358	5.853	6.895
10-14	2.792	3.381	2.630	3.119	5.422	6.500
15-19	3.732	6.559	4.401	6.859	8.133	13.418
20-24	6.035	9.866	7.349	12.267	13.384	22.133
25-29	5.303	8.783	5.333	8.165	10.636	16.948
30-34	4.250	5.286	4.195	4.853	8.445	10.139
35-39	3.103	3.341	2.562	3.145	5.665	6.486
40-44	2.084	2.357	1.701	2.046	3.785	4.403
45-49	2.016	2.046	1.870	1.927	3.886	3.973
50-54	1.651	1.384	1.546	1.297	3.197	2.681
55-59	1.653	1.222	1.561	1.204	3.214	2.426
60-64	1.150	671	1.042	830	2.192	1.501
65+	1.500	1.340	1.868	2070	3.368	3.410
Toplam	40.998	53.297	41.535	54.294	82.533	107.591

Kaynak: TÜİK, 2012

Göç eden nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda 2011 yılında en fazla göçün yüzde 78'lik oranla 15-64 yaş arasındaki nüfusta olduğu görülmektedir. Bu grupta ise en fazla 15-29 yaş

2.SOSYAL YAPI

arasında göç yaşanmaktadır. Aynı şekilde alınan göçün en fazla olduğu yaş grupları da 15-29 yaş arası olsa da, bu yaş gruplarında da net göçün eksi değerler aldığı görülmektedir. Bu durum göç ile istihdam arayışı arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Bölge illerinin aldığı ve verdiği göçlerin illere göre dağılımı benzerlik göstermektedir. İş olanaklarının

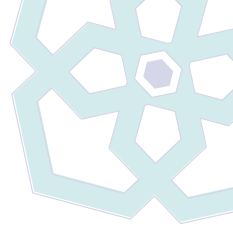
Tablo 2.2.4.4 TR83 Alınan ve Verilen Göçün Dağılımı, 2010-2011 Dönemi

	Alınan Göç		Verilen Göç	
AMASYA	İstanbul	2586	İstanbul	3.802
	Samsun	1139	Ankara	1.633
	Ankara	902	Samsun	1.142
	Tokat	673	Çorum	664
	Çorum	548	Tokat	657
	İzmir	413	İzmir	508
	Sivas	255	Antalya	337
	Toplam	11.424	Toplam	14.142
ÇORUM	Ankara	3587	Ankara	8.861
	İstanbul	2489	İstanbul	3.273
	Amasya	664	İzmir	696
	Samsun	626	Antalya	621
	İzmir	545	Samsun	610
	Yozgat	375	Amasya	548
	Tokat	324	Bursa	448
	Toplam	15.174	Toplam	22.441
SAMSUN	İstanbul	8582	İstanbul	12.656
	Ordu	3096	Ankara	4.346
	Ankara	2377	Bursa	2.380
	Trabzon	1826	Ordu	2.258
	Tokat	1.248	Tekirdağ	1.532
	Amasya	1.142	Trabzon	1.259
	Sinop	888	İstanbul	12.656
	Toplam	35.103	Toplam	39.581
TOKAT	İstanbul	15.581	İstanbul	18.015
	Ankara	1.990	Ankara	2.782
	Samsun	851	Samsun	1.248
	Sivas	785	Kocaeli	1.054
	Ordu	759	İzmir	1.031
	İzmir	744	Tekirdağ	997
	Toplam	29.576	Toplam	36.342

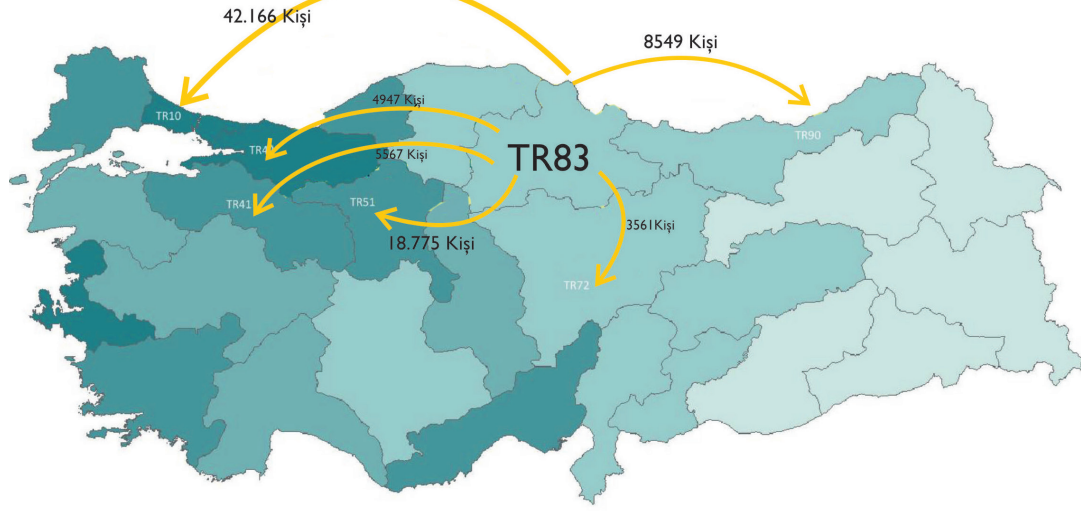
Kaynak: TÜİK, 2012

daha gelişmiş olduğu sanayi ve ticaret merkezleri olan Ankara ve İstanbul en çok göç verilen illerdir. Göç sonrasında ise gerekli koşulların sağlanması durumunda bu kentlerden geri dönme eğilimi de görülmektedir (Kabalcı vd., 2009).

Bölge en çok TR10 İstanbul (29.238), TR51 Ankara (8.856), TR90 Trabzon (8.729), TR72 Kayseri (3.549), TR41 Bursa (3.106) ve TR42 Kocaeli (2.980) bölgelerine göç vermektedir. Şekil 2.2.4.1'den görüleceği gibi verilen göç Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerlerine göre daha gelişmiş olan bölge merkezlerine doğru yaşanmaktadır. En çok göç alınan bölgeler ve göç verilen bölgeler aynı bölgelerdir.

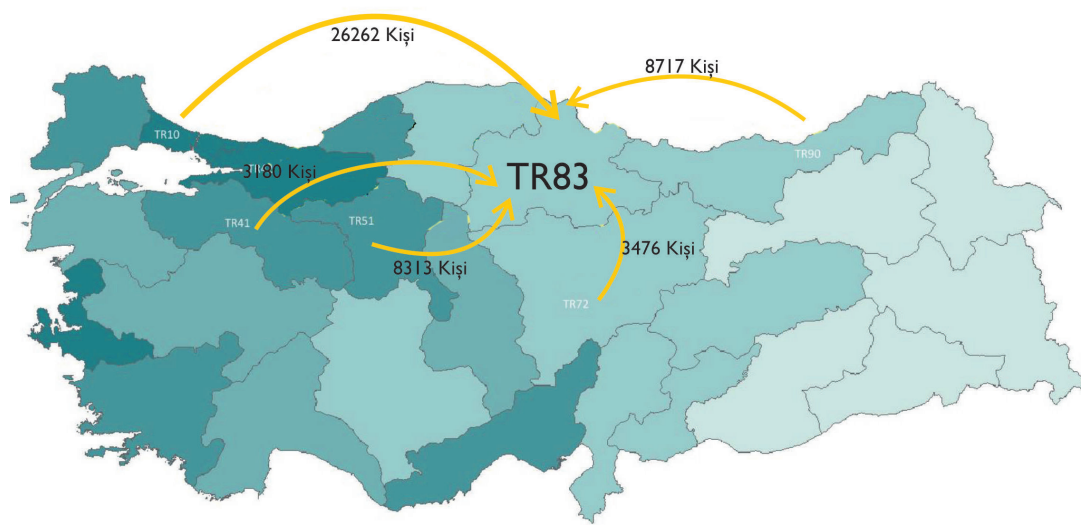
Şekil 2.2.4.1 TR83 Verilen Göç, 2010-2011*

Kaynak: Aitlik Veriler TÜİK, 2012

*Koyu renkler GSYİH değerleri yüksek olan bölgeleri göstermektedir.

Şekil 2.2.4.1 TR83 Verilen Göç, 2010-2011*

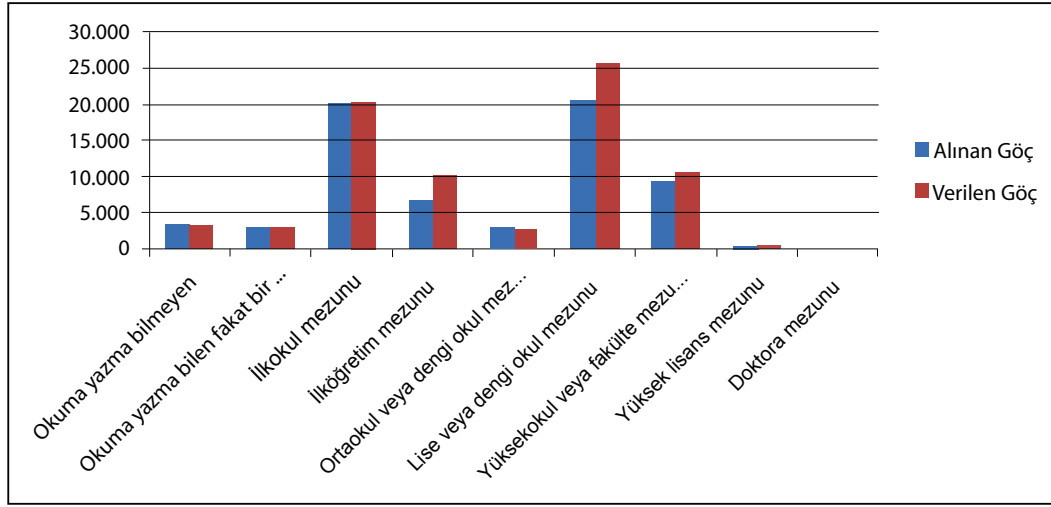

Kaynak: Aitlik Veriler TÜİK, 2012

Eğitim durumuna göre göçe bakıldığında göçle bölgeye gelen insanlar arasında en çok ilkokul/ilköğretim ve lise mezunlarının olduğu ve göç ile en çok yine ilkokul/ilköğretim mezunları, lise mezunları ve yüksekokul/fakülte mezunları bölge dışına çıktığı görülmektedir.

2.SOSYAL YAPI

Şekil 2.2.4.3 Okuryazarlık Durumuna Göre Alınan ve Verilen Göç, 2008-2009

Kaynak: TÜİK,2010

Göç verileri incelendiğinde göç ile önemli bir nüfusun bölge dışına çıktığı görülmektedir. Bu durumun nedenleriyle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri olan “İllerin Gelişmişlik Sıralaması Üzerine Nüfus Verileri ile Yaklaşımlar” (2009) ile illerin yeterlilik düzeyi³, çekim düzeyi⁴ ve gelişmişlik düzeyleri⁵ hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular bölge illerinde yaşayanların sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının beklenen düzeyde karşılanmaması ile çekim düzeyi yüksek illere doğru göç yaşandığını desteklemektedir (Kabalıcı vd., 2009)

Tablo 2.2.4.5 Yeterlilik, Çekim ve Gelişmişlik Düzeyi Sıralamaları

	Yeterlilik Düzeyi Sıralaması	Çekim Düzeyi Sıralaması	Gelişmişlik Düzeyi Sıralaması
Amasya	59	35	52
Çorum	63	77	68
Samsun	41	39	43
Tokat	60	67	61

Kaynak: Kabalıcı vd., 2009

Türkiye’de “İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri” (DPT, 2008) çalışması göçün en büyük nedenlerinin erkekler için iş arama/bulma ve tayin/atama olduğunu, kadınlar için ise evlilik ve eğitim olduğunu göstermektedir. Bu durum hanehalkı fertlerinden birine bağımlı göçü yükseltmektedir.

Tablo 2.2.4.6 Göç Nedenleri, 1995-2000 (%)

	İş Arama/	Tayin/	Eğitim	Evlilik	Deprem	Güvenlik	Diğer	Bilinmeyen
Amasya	Bulma	Atama	11,33	9,54	0,16	0,23	12,80	1,23
Çorum	21,98	16,39	11,46	11,03	0,11	0,25	12,12	1,30
Samsun	28,17	9,32	12,40	9,31	0,08	0,25	13,54	1,19
Tokat	27,06	11,72	9,69	9,87	0,09	0,24	12,34	1,09

Kaynak: Kocaman, 2008

³ Yeterlilik Düzeyi; Bir A ilinde nüfusa kayıtlı olup da, yine A ilinde ikamet edenlerin oranını vermektedir.

⁴ Çekim Düzeyi; Başka bir ilde nüfusa kayıtlı olup, A ilinde ikamet edenlerin oranı ilgili A ilinin çekim düzeyini gösterir.

⁵ Gelişmişlik Düzeyi; A ilinin yeterlilik ve çekim düzeylerinin toplamının 81 ilin yeterlilik ve çekim düzeylerinin toplamına yüzdesel oranını vermektedir.

2.2.5 NÜFUS PROJeksiYONLARI

Nüfus projeksiyonlarının yapılması kaynakların kullanımının planlaması için önem taşımaktadır. 2008 ADNKS veritabanı temel alınarak kuşak-bileşen yöntemiyle doğurganlık, ölümlülük hızı ve göç verileri kullanılarak yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında bölge nüfusu 2.605.028 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'nin nüfusu ise 81 milyona ulaşacaktır (Karakaya, 2009). Doğurganlık oranının yenilenme düzeyine gelmesiyle beraber Türkiye nüfus artışı 2050'li yıllarda sabit kalmaya başlayacaktır (HÜNEE, 2009). Bu zamana kadar yakalanan bu fırsat penceresiyle çalışma çağındaki nüfusta artış devam edecek ve istihdam olanaklarının iyileştirilmesi durumunda bu artış ekonomik kalkınmayı da tetikleyecektir.

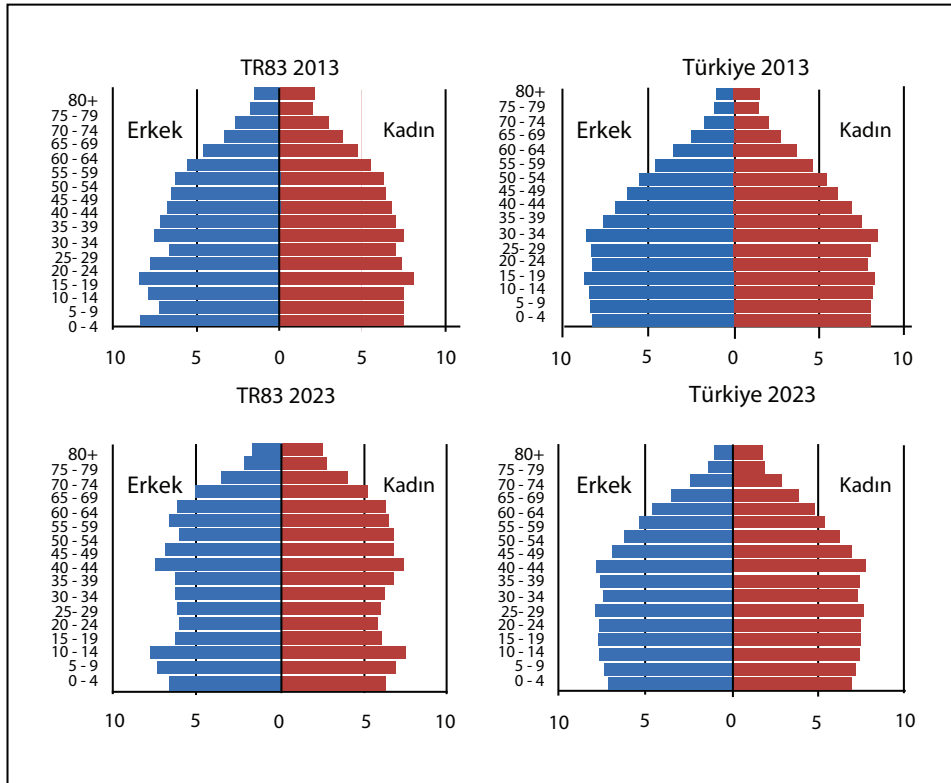
Tablo 2.2.5.1 Yaş Dağılımına Göre Nüfus Projeksiyonları, TR83

	2009	2013	2023
0-14	653.051	623.001	554.839
15-64	1.823.828	1.818.086	1.694.117
65+	262.608	272.833	356.072
Toplam	2.739.487	2.713.020	2.605.028

Kaynak: Karakaya, 2009
TÜİK, 2010

Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 2009 yılında TR83 Bölgesi'nde toplam nüfus içerisinde payı yüzde 23 olan 0-14 yaş grubu nüfusunun payı 2023 yılında yüzde 21'e düşmekte, 65+ nüfusunun payı ise yüzde 9,5'ten yüzde 13'e yükselmekte yani TR83 Bölgesi nüfusu yaşlanmakta ve yaşlı nüfus olarak nitelendirilen yüzde 14 yüzde 21 arasındaki oranlara yaklaşmaktadır. Yapılan projeksiyonlara göre bölge nüfusu 2023 yılında yüzde 4,9 oranında azalmaktadır.

Şekil 2.2.5.1 TR83 ve Türkiye 2013, 2023 Nüfus Piramitleri

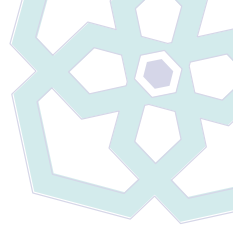
2.SOSYAL YAPI

TÜİK'in projeksiyonlarına göre ise 2011 yılında Türkiye 187 ülke arasında 18. sırada iken 2050 yılında 94. 585.000 nüfus ile 19. sırada yer alacaktır. Nüfus artış hızı düşmeye başlayan Türkiye'nin 2050 yılına gelindiğinde ortanca yaşının 40,2 olması tahmin edilmektedir. Kaba doğum hızı ise binde 11,5; toplam doğurganlık hızının 1,8 ve kaba ölüm hızının binde 9,7 olması beklenmektedir.

2.2.6 SONUÇ

Bölge nüfus dinamikleri incelendiğinde bölge nüfusunun yaşanan göç ve azalan doğurganlık oranlarıyla beraber Türkiye ortalamasından daha yavaş bir hızla arttığı görülmektedir. Son 84 yılda Türkiye nüfusu yaklaşık olarak 5 katına çıkarken, bölgenin toplam nüfusu 3 katına çıkmıştır. Geniş tabanlı bölge nüfus piramidi ise bölgede çalışma çağındaki nüfusun ağırlıklı olarak yer aldığını, aynı zamanda kentleşme oranının düşük olduğunu ve kırsal nitelikli bir sosyal yapının egemen olduğunu ifade etmektedir. Ancak göç, azalan doğurganlık oranları ve yaşam kalitesinin artmasıyla beraber yapılan nüfus projeksiyonlarında da görüldüğü gibi 55 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı ileriki yıllarda artacaktır. Buna bağlı olarak yaşlı bağımlılık oranları artma eğilimi gösterirken genç bağımlılık oranlarında da azalma eğilimi görülmektedir. Oluşturulacak istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik politikalarında bu durum göz önüne alınmalıdır. Bununla birlikte bölgenin verdiği göç aldığı göçten fazladır. Göçün azaltılması amacıyla insanların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının bölge içinde karşılanması için çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Etkili nüfus politikaları ile kaynaklar, çevre ve büyüme arasındaki ilişki dengelenebilecektir.

2.3 EĞİTİM

2.3.1 Giriş

Eğitim, sürdürülebilir kalkınmanın hiç şüphesiz temel taşlarından birisidir. Tek başına eğitime erişebilirliği artırmak yeterli değildir. Bunun yanında, belki bundan da önemli olan eğitimin kalitesinin artırılmasıdır. “Yirmi birinci yüzyıl bilgi toplumları, bireylerin okuma-yazma, konuşma ve hesaplama yapma olarak adlandırılan temel becerilerin ötesinde yeni yeterlilikleri, kişilerin problem çözme, işbirliği içinde çalışma, düşünmeyi öğrenme, öğrenmeyi öğrenme veya kendi öğrenmesinden sorumlu olma gibi becerileri de kazanmalarına gereksinim duymaktadırlar” (YHGP, 2006, s.2-22). Bireylerin hem okul dışında hem de içinde hayat boyu edindikleri tecrübelerin tamamını kapsayan eğitim örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki kanaldan yapılmaktadır. “Örgün eğitim; bir program dahilinde, belli bir sürede ve okulda gerçekleşirken yaygın eğitim bireylere temel bilgiler vermek, yeteneklerini geliştirmek ve belli nitelikler kazandırmak amacı ile verilen okul dışı eğitimidir” (Milli Eğitim Dergisi, 2003). Bu bağlamda örgün eğitim kadar yaygın eğitim de üzerinde önemle durulması gereken konulardandır.

Kalkınma önceki yılların aksine günümüzde artık sadece ekonomik büyüme yani toplumun maddi gereksinimleri ile ilgili olmayıp, kişilerin toplumsal gereksinimlerinin de karşılanması olarak algılanmaktadır. Bir ülkenin kalkınması, o ülkede yaşayan insanların kişisel ve toplumsal gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Bu kapsamda eğitim yoluyla geliştirilen toplumsal davranışlar ve değer yargıları ekonomik kalkınmayı hızlandırmaları bakımından da oldukça önemlidir (Kaya, 1984). Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin yapmış olduğu “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”na (2003) göre eğitim sektöründe TR83 Bölgesi, 26 Düzey 2 bölgesi içerisinde 13. sırada yer almaktadır. Düzey 2 bölgelerinin eğitim sektöründeki sıralaması genel gelişmişlik sıralaması ile kıyaslandığında sıralamalar arasında farklılıklar gözlenmektedir. Genel gelişmişlik sıralaması 18 olan TR83 Bölgesi eğitimde diğer alanlara göre daha yüksek bir performans sergilemektedir. Orta Karadeniz Bölgesini oluşturan illerin eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasına baktığımızda 81 il içerisinde Amasya 31, Samsun 32, Çorum 50 ve son olarak Tokat 61. sırada yer almaktadır. Bunlardan Samsun ve Tokat'ın eğitim sektörü sıralaması ile genel gelişmişlik sıralamasında bir fark bulunmazken, genel gelişmişlik sıralamasında 46. olan Çorum, eğitim sektöründe kalkınmanın diğer göstergelerine oranla daha geride, genel gelişmişlik sıralaması 39 olan Amasya ise Çorum'un aksine eğitim sektöründe kalkınmanın diğer göstergelerine göre daha iyi bir performans sergilemektedir.

Tablo 2.3.1.1 TR83 Bölgesi İlleri Eğitim Sektörü ve Genel Gelişmişlik Sırası

	Eğitim Sektörü Sırası	Genel Gelişmişlik Sırası
Amasya	31	39
Samsun	32	32
Çorum	50	46
Tokat	61	61

Kaynak: DPT, 2003

2000 yılında toplam okul sayısı 3.411, toplam öğretmen sayısı 24.734, toplam öğrenci sayısı 572.906
2000 yılında toplam okul sayısı 3.411, toplam öğretmen sayısı 24.734, toplam öğrenci sayısı 572.906
olan bölgede 2009 yılında toplam okul sayısı 3.965'e, toplam öğretmen sayısı 32.817'ye ve toplam öğrenci sayısı da 589.873'e yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK, 2010).

2.3.2 BÖLGEDE OKUR-YAZARLIK ORANLARI

Bu bölümde bölgenin okuryazarlık ve eğitim durumunun 2000 yılından itibaren nasıl bir değişim gösterdiği incelenmiş ve Türkiye geneliyle kıyaslanmıştır. 2000-2011 yılları arasında Türkiye'de okuma yazma bilenlerin oranında önemli bir artış görülmektedir. 2000 yılında yüzde 87,3 olan toplam okur-yazar nüfus 2011 yılında yüzde 95,13'e yükselmiştir. Kadınlarda bu oran yüzde 80,6'dan 91,94'e, erkeklerde ise yüzde 93,9'dan 98,3'e yükselmiştir. Görüldüğü üzere okur-yazar nüfusta kadın ve erkek nüfus arasında bir dengesizlik mevcuttur. Araştırmalar göstermiştir ki kadının düşük eğitim düzeyine sahip olması ekonomik olarak kalkınamamayı ve toplumsal dengesizliği de beraberinde getirmektedir. Oysaki kız çocuklarının eğitime yapılan yatırım eğitimin dışıllığı nedeniyle bir ülkenin en iyi yatırım alanlarından biri olarak görülmektedir (Dünya Bankası, 1992).

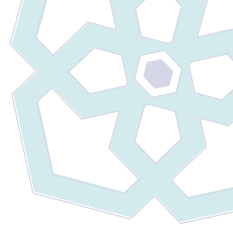
Bölgedeki illerin durumuna bakıldığında, Amasya dışında illerin tamamının okur-yazar nüfus oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Bu oranın düşüklüğü, özellikle okuma yazma bilen kadınların oranındaki düşüklükten kaynaklanmaktadır. Bölge içinde kadın nüfusta bu oranların en düşük olduğu il Çorum, en yüksek olduğu il ise Amasya'dır. Çorum okur-yazar nüfusta yalnızca kadınlarda değil erkeklerde de en düşük oranlara sahiptir. Okur-yazar toplam nüfus oranlarına baktığımızda, Amasya'nın 2011'de yüzde 95,3 ile ilk sırada geldiğini, bunu yüzde 94,8 ile Samsun'un takip ettiğini ardından ise sırasıyla yüzde 93,3 ve 92,7 ile Tokat ve Çorum'un geldiği görülmektedir. 2009 ve 2011 yılları arasında Türkiye'de olduğu gibi bölgede de okur-yazar oranının önemli oranda arttığı görülmektedir.

Tablo 2.3.2.1 Cinsiyete Göre Okur-Yazar Nüfus Oranı (6+ yaş), 2000, 2009

	Okur-yazar kadın nüfus			Okur-yazar erkek nüfus			Okur-yazar toplam nüfus		
	2000	2009	2011	2000	2009	2011	2000	2009	2011
Amasya	80,9	89,4	92,56	93,7	96,9	97,93	87,4	93,2	95,34
Çorum	76,4	83,6	89,03	90,3	94,6	96,77	83,1	89,08	92,86
Samsun	79,5	86,4	91,87	93,4	96,3	97,93	86,2	91,3	94,85
Tokat	79,2	84,2	89,81	92,04	94,9	97	85,7	89,5	93,37
TR83	79	85,7	90,94	92,5	95,7	97,52	85,6	90,6	94,18
Türkiye	80,6	87,9	91,94	93,9	97,04	98,3	87,3	92,4	95,13

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede ve Türkiye'de 15+ nüfusun eğitim düzeyine göre dağılımına bakıldığında en fazla paya sahip olanların ilkökul mezunları olduğu, arkasından lise veya dengi mezunlarının geldiği görülmektedir. Yüksek okul veya fakülte mezunları ise bölgede yüzde 8'lik ve Türkiye'de yüzde 10'luk bir paya sahiptir. Türkiye ortalamasının en yakın takipçisi olan bölge ili Amasya iken en düşük orana sahip il Çorum'dur. Yüksek lisans mezuniyetinde ise Türkiye ve bölge illerinin tamamı yüzde 1'in altında olup bölge Türkiye oranının yarısını bile yakalayamamaktadır. İlkokul bitirenlerin 15+ nüfus içindeki payı tüm illerde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Türkiye genelinde yüzde 28 olan ilkökul mezun oranı, bölgede yüzde 32'dir. Ortaokul veya dengi okul mezuniyetine bakıldığında ise bölge illeri yüzde 4 ve 5 oranlarına sahiptir. Lise ve dengi okul mezuniyetinde de durum değişmemekte ve bölge illerinin tamamı Türkiye ortalaması olan yüzde 21'in altında olup bu bağlamda en düşük orana sahip bölge ili yine Çorum, en yüksek orana sahip il ise Amasya'dır.

Tablo 2.3.2.2 Bitirilen Eğitim Düzeyi oranları (15+ yaş), 2011

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
İlkokul mezunu	33	33	31	31	32	28
İlköğretim mezunu	19	21	20	20	20	20
Ortaokul veya dengi mezunu	5	4	4	5	4	5
Lise veya dengi mezunu	20	16	19	17	18	21
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9	7	9	7	8	10
Yüksek lisans mezunu	0	0	0	0	0	1

Kaynak: TÜİK, 2012

2.3.3 OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Nitelikli okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması Türkiye'nin ve bölgenin önemli hedeflerinden biridir. Okul öncesi eğitimi de içine alan erken çocukluk eğitimi yaşamın ilerleyen aşamalarındaki fiziksel sağlık, öğrenme ve sosyal davranışları etkilemesi açısından oldukça önemlidir. Dünyaya gelişinin ilk yıllarında çocuklar tüm temel beyin ve fizyolojik yapılarını geliştirir. Bundan sonraki büyüme ve öğrenme bu temel gelişime bağlı olarak devam eder (Dünya Bankası, 2010).

2011/12 öğretim yılı okul öncesi okullaşma oranlarına bakıldığında bölge illerinin tamamı her iki yaş grubunda da Türkiye oranlarının üzerinde bir performans göstermiştir. Özellikle Amasya, her iki yaş grubunda da okul öncesi eğitimde başarılıdır. 3-5 yaş grubu, tüm iller ve Türkiye genelinde 4-5 grubuna göre daha düşük okullaşma oranlarına sahiptir. Kız ve erkek nüfusun okul öncesi okullaşma oranları kıyaslandığında çok büyük farkların olmadığı görülmektedir.

Tablo 2.3.3.1 3-5 ve 4-5 Yaş Gruplarında Okul Öncesi Okullaşma Oranları, 2011/12 Öğretim Yılı

2011/12	3-5 yaş (%)		4-5 yaş (%)		5 yaş (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Amasya	56,87	57,63	80	81,01	93,93	94,31
Çorum	32,12	33,2	46,01	47,58	66,68	67,94
Samsun	38,25	38,99	55,26	55,95	86,78	87,19
Tokat	31,83	31,72	45,69	45,41	68,6	68,8
Türkiye	30,49	31,23	43,5	44,56	65,16	66,2

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2011-2012,2012

Okul öncesi eğitimde yıllar içerisindeki değişime bakıldığında ise bölgede 2000 yılında toplam okul sayısı 280, öğretmen sayısı 73, şube sayısı 386 ve öğrenci sayısı ise 6.901 iken 2011 yılında okul sayısı 1.494'ye, öğretmen sayısı 2.067'ye, şube sayısı 2.582'ye ve öğrenci sayısı da 44.095'e yükselmiştir. Bununla birlikte 2009 yılı ile kıyasla okul sayısı ve öğrenci sayısında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 2.3.3.2: Okul, şube, öğretmen, öğrenci ve derslik sayıları, 2011

	Okul	Şube	Öğrenci		Öğretmen		Derslik
			Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Amasya	181	355	3.782	3.542	17	271	277
Çorum	252	442	3.830	3.539	13	352	333
Samsun	701	1.256	10.862	10.111	39	966	1.054
Tokat	360	529	4.323	4.106	14	393	444
TR83	1.494	2.582	22.797	21.298	83	1.982	2.108

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2011-2012,2012

2.3.4 İLKÖĞRETİM (ZORUNLU TEMEL EĞİTİM)

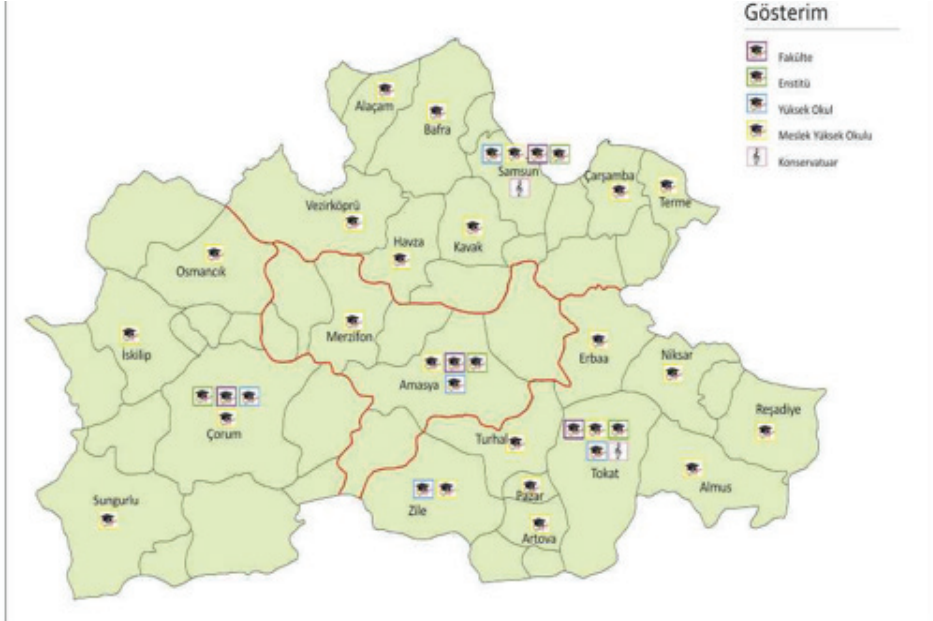
İlköğretimde iller ve Türkiye ortalaması arasında çok büyük fark bulunmamaktadır. Ancak Tokat ilinin yüzde 93 okullaşma oranı ile diğer illerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu sebeple özellikle Tokat ilinde Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) ve Pansiyonlu İlköğretim Okullarının (PİO) yaygınlaştırılması önemlidir. Bu yolla özellikle kırsal alanda yaşayan ve yoksulluk nedeniyle çocukların okul masrafını karşılamada zorluk çeken ailelerin, çocuklarını okula gönderebilmeleri için olanak sağlanacaktır. Bunun yanı sıra cinsiyetler arasında da dikkate değer bir fark görünmemektedir. Bunda ilköğretimin zorunlu olması büyük etkiye sahiptir. İlköğretim çağındaki nüfustan ilköğretim kurumlarına kaydı olan nüfus oranının en yüksek olduğu il ise bölgede Amasya'dır.

Tablo 2.3.4.1 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları

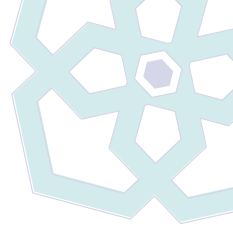
		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
2007-08	Toplam	98,61	94,58	98,33	93,19	97,37
	Erkek	98,94	94,41	98,59	93,52	98,53
	Kadın	98,26	94,76	98,06	92,85	96,14
2008-09	Toplam	98,40	95,96	98,39	92,96	96,49
	Erkek	98,49	95,85	98,69	93,02	96,99
	Kadın	98,30	96,07	98,08	92,89	95,97
2009-10	Toplam	99,64	97,97	98,97	93,39	98,17
	Erkek	99,89	98,07	99,20	93,67	98,47
	Kadın	99,37	97,87	98,73	93,10	97,84
2011-12	Toplam	100	98,43	99,29	94,35	98,67
	Erkek	100	98,42	99,43	94,63	98,77
	Kadın	100	98,45	99,14	94,05	98,56

Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 2.3.6.1 Bölgede Fakülte, Enstitü, Yüksekokullar, Meslek Yüksekokulları ve Konservatuvarların Dağılımı

Kaynak: Aitlik veriler www.amasya.edu.tr - www.gop.edu.tr - www.hitit.edu.tr - www.omu.edu.tr

İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının ideali 20-30 arası olup, Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 2012 yılına kadar kentsel alanda bu sayıyı 30'a indirme hedefine 2011/12 eğitim yılı itibarıyla ulaşılmıştır. Bu haliyle TR83 Bölgesi derslik başına düşen 23 öğrenciyle Türkiye ortalaması olan 30'un altındadır.

Tablo 2.3.4.2 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları, 2011

	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		Türkiye	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011
Okul başına öğrenci sayısı	202	205	170	205	194	215	175	180	185	203	316	323
Şube başına öğrenci sayısı	20	19	18	19	20	21	19	19	20	20	25	25
Öğretmen başına öğrenci sayısı	15	15	17	17	19	19	16	16	17	16	22	20
Derslik başına öğrenci sayısı	20	20	24	24	27	27	21	21	24	23	32	30

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 2.3.4.3 Okul, şube, öğretmen, öğrenci ve derslik sayıları, 2011/12'

	Okul	Şube	Öğrenci		Öğretmen		Derslik
			Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Amasya	191	2.095	21.203	20.000	1.381	1.346	2.019
Çorum	326	3.486	35.892	34.893	2.407	1.631	2.916
Samsun	763	7.961	87.986	85.323	4.562	4.951	4.562
Tokat	437	4.116	42.148	39.787	2.969	2.041	2.969
TR83	1.982	17.658	187.229	180.003	11.319	9.969	11.319

Kaynak: TÜİK, 2012

2.3.5 ORTAÖĞRETİM

Ortaöğretim ülkemizde zorunlu temel eğitim kapsamında olmayıp hem Türkiye'de hem de bölge illerinde ortaöğretim kapasitesinde okullaşma oranı düşüktür. Ne var ki, 2007/08 Öğretim Yılından 2010/11'ye kadarki süreçte hem Türkiye hem de bölge illerinin ortaöğretim net okullaşma oranlarında önemli bir iyileşmeden bahsetmek mümkündür. Ancak zorunlu olan ilköğretimin aksine ortaöğretimde okullaşma oranları hem düşük hem de iller arasındaki fark yüksektir. Tüm yıllarda ve tüm illerde kız çocuklarının okullaşma oranları yaşıtı erkeklere göre daha düşüktür. Bununla beraber kız ve erkek okullaşma oranları arasındaki farkın yıllar itibarıyla önemli düzeyde azaldığı görülmektedir.

Bölge illerinden Çorum ve Tokat ortaöğretimde okullaşma oranları bakımından Türkiye ortalamasının altında iken Samsun ve Amasya ülke ortalamasının üzerindedir.

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.3.5.1 Ortaöğretim Okullaşma Oranları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye	Türkiye
2007-08	Toplam	69,20	56,84	59,79	56,41	58,56
	Erkek	72,72	60,95	62,14	62,38	61,17
	Kadın	65,49	52,59	57,34	50,20	55,81
2008-09	Toplam	70,60	56,86	59,22	56,65	58,52
	Erkek	73,43	59,32	60,97	61,16	60,63
	Kadın	67,65	54,32	57,42	51,95	56,30
2009-10	Toplam	78,06	63,24	65,65	61,83	64,95
	Erkek	81,33	66,78	67,91	66,50	67,55
	Kadın	74,65	59,54	63,34	57,02	62,21
2011-12	Toplam	82,63	68,29	69,46	69,74	67,37
	Erkek	85,23	69,97	70	71,18	68,53
	Kadın	79,93	66,53	68,9	68,25	66,14

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede okul başına düşen öğrenci sayısı 341, şube başına öğrenci sayısı 23, öğretmen başına öğrenci sayısı 14, derslik başına öğrenci sayısı ise 28'dir. Aşağıdaki tablodan görüldüğü üzere Amasya harici illerde okul başına düşen öğrenci sayısı azalmış, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı her ilde azalmış, derslik başına öğrenci sayısı Samsun'da aynı kalırken diğer illerde azalmıştır. Şube başına düşen öğrenci sayıları en yüksek Samsun ve Amasya illerindedir.

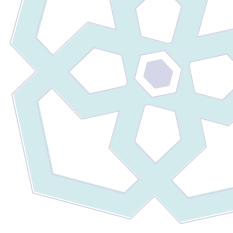
126

Tablo 2.3.5.2 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları

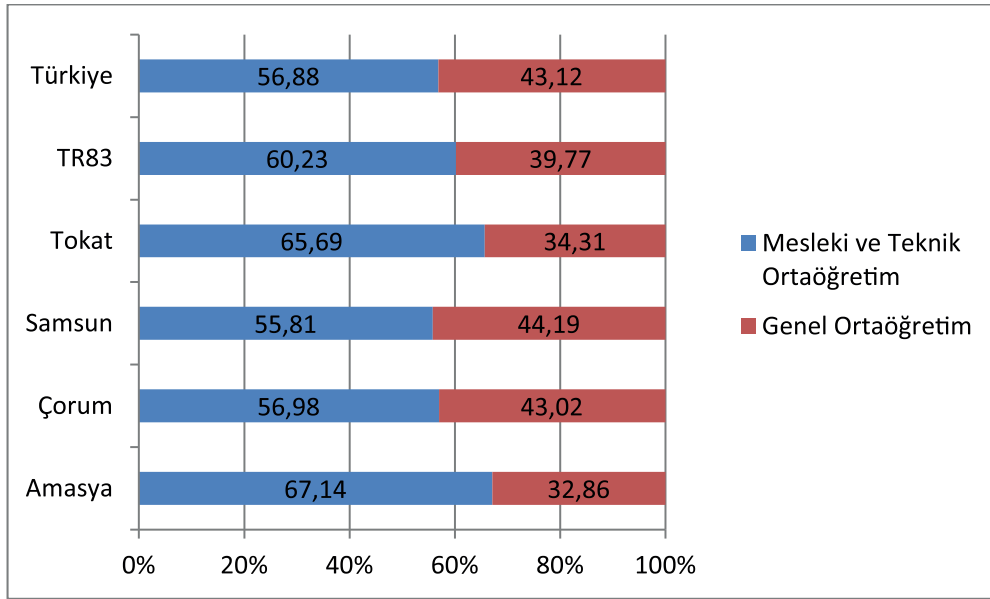
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Okul başına öğrenci sayısı	202	170	194	175
Şube başına öğrenci sayısı	20	18	20	19
Öğretmen başına öğrenci sayısı	15	17	19	16
Derslik başına öğrenci sayısı	20	24	27	21

Kaynak: TÜİK, 2012

Ayrıca ortaöğretim eğitimi veren toplam okul sayısı bölgede 333'tür. Bunun yüzde 60'ı mesleki ve teknik ortaöğretim kurumuyken geri kalan yüzde 40'ı genel ortaöğretim kurumu olarak geçmektedir. Bölgede mesleki ve teknik liselerin oranı Türkiye'ye (yüzde 57) kıyasla yüksektir. Bölgede mesleki ve teknik liselerin genel liselere oranının en yüksek olduğu il Amasya olup, bu ili Tokat, Çorum ve Samsun takip etmektedir. Bu haliyle bölgedeki mesleki ve teknik liseler Türkiye'deki toplam mesleki ve teknik liselerin yüzde 4,7'sini oluştururken, bölge genel liseleri Türkiye'deki genel liselerin 4,0'nı oluşturmaktadır.

Şekil 2.3.5.1 Ortaöğretim Kurumlarının Bölge İlleri, Bölge ve Türkiye'deki Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

2.3.5.1 Genel Ortaöğretim

2009 yılında bölgede genel orta öğretim seviyesinde hizmet veren toplam okul sayısı 156, öğretmen sayısı 4.645 ve şube sayısı 2.959 şeklindedir. Toplam öğrenci sayısı ise 83.492'dir.

2009/10 Öğretim yılında genel orta öğretim okullaşma oranında bölge illerinin tamamı Türkiye ortalamasının altındadır. Okullaşma oranının en yüksek olduğu il yüzde 35,15 ile Samsun, en düşük olduğu il ise yüzde 28,14 ile Tokat'tır.

Tablo 2.3.5.1.2 Genel Ortaöğretim Okullaşma Oranları

		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
2009-10	Toplam	31,23	33,89	35,15	28,14	35,65
	Erkek	29,39	32,32	33,21	26,05	34,92
	Kadın	33,15	35,53	37,15	30,30	36,41
2011-12	Toplam	34,11	34,05	35,89	27,54	35,14
	Erkek	31,64	31,67	33,14	25,44	33,80
	Kadın	36,66	36,55	38,70	29,72	36,54

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 2.3.5.1.3 Genel Ortaöğretim Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları

	Okul	Şube	Öğrenci		Öğretmen		Derslik
			Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Amasya	23	353	4.844	4.967	377	210	415
Çorum	37	613	8.760	9.072	715	292	586
Samsun	76	1.469	21.849	23.918	1.470	1.023	1.280
Tokat	35	562	8.270	8.969	625	270	606
TR83	171	2.997	43.723	46.926	3.187	1.795	2.887

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012,2012

2.SOSYAL YAPI

2.3.5.2 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

Eğitimin bir çeşidi olan mesleki ve teknik eğitim, teknik insan gücünün hem nitel hem de nicel yönden yetişmesini ifade eder. Mesleki ve teknik öğretimin önemli bir amacı ihtiyaç duyulan alanlarda işgücü yetiştirmektir.

2011 Yılında bölgede mesleki ve teknik ortaöğretim seviyesinde hizmet veren toplam okul sayısı 259, öğretmen sayısı 5.289 ve şube sayısı 3.250 şeklindedir. Toplam öğrenci sayısı ise 85.766'dır.

Tablo 2.3.5.2.1 Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Öğrenci Sayıları, 2009

	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		Türkiye	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011
Okul başına öğrenci sayısı	331	322	407	366	539	455	410	382	451	404	492	476
Şube başına öğrenci sayısı	21	22	24	22	24	24	24	24	24	23	27	26
Öğretmen başına öğrenci sayısı	13	13	15	13	15	14	16	15	15	14	18	16
Derslik başına öğrenci sayısı	20	18	26	23	29	27	24	22	26	24	31	28

Kaynak: TÜİK, 2012

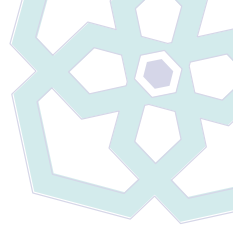
Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi ülke genelinde mesleki ve teknik ortaöğretimde okullaşma oranı toplamda yüzde 32'dir. Bölge illerinde ise aynı öğretim seviyesinde okullaşma oranları tüm illerde ülke ortalamasının üzerindedir. Okullaşma oranının en yüksek olduğu il yüzde 46,83 ile Amasya, en düşük olduğu il ise yüzde 29,35 ile Çorum'dur. Ülke genelinde bu oranların düşüklüğü makro düzeyde nedenlere bağlanabilir. Türk Milli Eğitim Sistemi ilköğretim eğitimi alırken öğrencilerin ortaöğretim okul sınavlarına hazırlanmasını gerektirmekte ve öğrencilerin bireysel farklılıklarını, ilgi ve yeteneklerini yeterince dikkate almamaktadır. Eğitim sistemindeki bu yönlendirme eksikliği eğitim kalitesini düşürmekte, öğrencileri tektipleştirmekte ve sonuçta pek çok öğrenci başarılı olamayacağı genel ortaöğretim kurumlarında zaman kaybetmektedir (YHGP, 2006). İllerde ve ülke genelinde mesleki ve teknik ortaöğretim okullarına talebi artırmanın yolu öğrencilere yapılacak yönlendirme ve mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının mesleki eğitimde yenilikçi olmasından geçmektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının sanayinin ara eleman ihtiyacını karşıladığı düşünülürse bölge kalkınması için önemleri daha iyi kavranmış olur.

Tablo 2.3.5.2.2 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okullaşma Oranları

		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
2009-10	Toplam	46,83	29,35	30,50	33,69	29,30
	Erkek	51,94	34,46	34,70	40,46	32,63
	Kadın	41,50	24,01	26,19	26,71	25,79
2011-12	Toplam	48,52	34,24	33,57	37,86	32,24
	Erkek	53,59	38,30	36,86	42,47	34,73
	Kadın	43,27	29,98	30,20	33,10	29,60

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 2.3.5.2.3 Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları

	Okul	Şube	Öğrenci		Öğretmen		Derslik
			Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Amasya	47	526	6.824	5.455	547	332	360
Çorum	49	686	8.814	6.540	624	321	517
Samsun	96	1.285	20.476	17.005	1.405	851	908
Tokat	67	753	11.770	8.882	860	349	597
TR83	259	3.250	47.884	37.882	3.436	1.853	2.382

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012,2012

2.3.6 YÜKSEKÖĞRETİM

Hem ulusal hem de bölgesel kalkınma, nitelikli insan gücüne sahip olmaktan geçmektedir. Günümüzün rekabetçi pazar taleplerini karşılayacak yüksek vasıflı bireyleri yetiştirmek ise yükseköğretim kurumlarının görevidir.

Bölgede Samsun hariç her ilde bir üniversite bulunmaktadır. Bu üniversiteler devlet üniversitesi iken Samsun'da biri devlet üniversitesi biri özel üniversite olmak üzere iki üniversite vardır. Samsun'da kurulan Canik Başarı Üniversitesi Karadeniz'in ilk vakıf üniversitesi olma özelliği taşımaktadır. Amasya'da Amasya Üniversitesi, Çorum'da Hitit Üniversitesi, Samsun'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) ve son olarak Tokat'ta Gaziosmanpaşa Üniversitesi hizmet vermektedir.

Amasya Üniversitesi, 1974-1975 Öğretim yılında Amasya Kız Öğretmen Okulu'nun binalarında aynı okulun idaresi ve öğretim elemanları ile Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak öğretime açılmıştır. Öğretimin zaman zaman kesintiye uğradığı Üniversite 1982 yılı Temmuz ayında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlanmış ve Amasya "Eğitim Yüksekokulu" adı altında 2 yıllık önlisans öğretimi veren Eğitim Yüksekokulu olarak hizmet vermiş, 1990-1991 Öğretim yılından itibaren ise 4 yıllık lisans düzeyine yükseltilmiştir. Üniversitedeki fakülteler; Eğitim, Fen-Edebiyat, Mimarlık ve Teknoloji fakülteleridir. Ayrıca Üniversitede Fen Bilimleri Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü olmak üzere iki enstitü, yüksekokul olarak Sağlık Yüksekokulu ve 6 tane meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Meslek yüksekokulları; MYO, Merzifon MYO, Suluova MYO, Gümüşhacıköy MYO, Taşova MYO ve Sabuncuoğlu Şerefeddin Sağlık Hizmetleri MYO'dur (www.amasya.edu.tr).

Hitit Üniversitesi, 2006 yılına kadar Gazi Üniversitesi'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Üniversite bünyesinde Fen Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, İlahiyat, Mühendislik, Tıp ve Veteriner olmak üzere 6 adet fakülte bulunmaktadır. Tıp Fakültesi ise öğrencilerinin öğrenimlerini Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde sağlamaktadır. Ayrıca üniversitede Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler ve Sağlık Bilimleri Enstitüleri olmak üzere 3 adet Enstitü hizmet vermektedir. Yine Üniversite'de Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ve Sağlık Yüksekokulu olarak 2 adet yüksekokul ve 5 tane meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Bunlar; Meslek Yüksekokulu, Osmancık Ömer Derindere MYO, Sungurlu MYO, Alaca MYO ve İskilip MYO'dur. Bunlarla birlikte 5 tane araştırma ve uygulama merkezi kurulmuş bulunmaktadır (www.hitit.edu.tr).

Ondokuz Mayıs Üniversitesi 1975 yılında kurulmuştur. Üniversite'de Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, Güzel Sanatlar, Tıp, Mühendislik, Dış Hekimliği, Fen Edebiyat, Ziraat, İlahiyat, Eğitim, İktisadi ve İdari Bilimler, Veteriner, Hukuk, İletişim, Uzay ve Havaçılık ve Mimarlık Fakülteleri olmak üzere toplam 15 fakülte bulunmaktadır. Üniversite bünyesinde 5 yüksekokul ve 11 meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Yüksekokullar; Samsun Sağlık Yüksekokulu, Sivil Havaçılık Yüksekokulu, 19 Mayıs Samsun devlet Konservatuvarı, Yabancı Diller ve Yaşar Doğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'dur.

2.SOSYAL YAPI

Meslek Yüksek okulları ise Adalet MYO, Alaçam, Bafra, Çarşamba Ticaret Borsası, Havza, Kavak, Sağlık Hizmetleri, Samsun, Terme, Yeşilyurt Demir-Çelik ve Vezirköprü Meslek Yüksekokulları'dır. Ayrıca Üniversite'de Fen Bilimleri, Eğitim Bilimleri, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar olmak üzere 5 enstitü bulunmaktadır (www.omu.edu.tr).

Gaziosmanpaşa Üniversitesi 1992 yılı Temmuz ayında kurulmuştur. Üniversite'de 7 adet fakülte bulunmaktadır. Bunlar Eğitim, Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, İktisadi ve İdari Bilimler, Mühendislik ve Doğa Bilimleri, Tıp, Ziraat ve İlahiyat Fakülteleridir. Üniversite'nin 6 adet Yüksekokulu bulunmakta olup, bunlar Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Tokat Sağlık Yüksekokulu, Yabancı Diller Yüksekokulu, Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Devlet Konservatuvarı, Niksar Uygulamalı Bilimler ve Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu'dur. Yine Üniversite'de Almus, Artova, Erbaa, Erbaa Sağlık Hizmetleri, Koyulhisar, Niksar, Pazar, Niksar Teknoloji, Niksar Sosyal Bilimler, Reşadiye, Tokat, Tokat Sağlık Hizmetleri, Turhal, Turhal Sağlık Hizmetleri ve Zile Meslek Yüksek okulları olmak üzere 14 adet meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Ayrıca 4 adet Enstitü üniversite bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir. Bunlar Fen Bilimleri, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Enstitüleridir (www.gop.edu.tr).

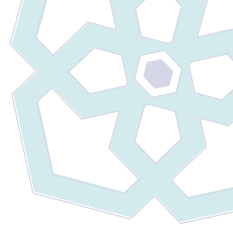
Aşağıdaki tablo 2009/10 Öğretim Yılında bölge illerindeki üniversitelerde hizmet veren öğretim elemanlarının dağılımını vermektedir. Buna göre Ondokuz Mayıs Üniversitesi 227'si profesör toplam 1717 öğretim elemanı ile diğer Üniversitelerinden önemli bir farklılık göstermektedir. Bölgede en düşük sayıda profesör ve öğretim elemanına sahip il 4'ü profesör toplam 185 öğretim elemanı ile Amasya'dır. Bunu Çorum ve Tokat illeri takip etmektedir. YHGP'de de bahsedildiği üzere bölge yükseköğretim kurumlarının en önemli sorunları öğretim üyesi açığının bulunması, bütçe ödeneklerinin yetersizliği ve yatırımların aksaması ve öğretim üyesi göçünün olmasıdır. Öğretim elemanı yetersizliğinin başlıca nedenleri arasında mevcut bürokratik yapı, öğretim elemanlarına sağlanan yetersiz maddi imkânlar ve bölge illerinin sunduğu kentsel olanakların görece düşük olmasıdır. Bunlara ek olarak kadro sorunu da üniversitelerde öğretim üyesi sayısının yetersizliği sorununa neden olan bir diğer unsurdur. Bu nedenle daha kaliteli ve sorunsuz bir yükseköğretim için kadrolar daha esnek hale getirilmeli ve akademik yükselme tamamen bilimsel liyakat esasına bağlanmalıdır (2006).

Tablo 2.3.6.1 Bölge Üniversitelerindeki Öğretim Elemanı Sayısı ve Dağılımı, 2009/10 Öğretim Yılı

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Toplam öğretim elemanı	185	318	1717	809
Profesör	4	17	227	44
Doçent	1	20	135	53
Yardımcı Doçent	47	81	393	201
Diğer Öğretim Elemanı	133	200	962	511

Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki tablo ise bölgenin toplam öğretim elemanı ve bunun dağılımını yıllar içerisinde değişen rakamlarla göstermektedir.

Tablo 2.3.6.2 Bölge Üniversitelerindeki Öğretim Elemanı Sayısı ve Dağılımı, 2001/02 -2010/11 Öğretim Yılları Arası

	Toplam Öğretim Elemanı	Profesör	Doçent	Yardımcı Doçent	Diğer Öğretim Elemanı
2001/02	1.700	151	138	349	1.062
2002/03	1.848	184	121	374	1.169
2003/04	1.869	204	123	414	1.128
2004/05	2.268	214	146	515	1.393
2005/06	2.486	216	143	551	1.576
2006/07	2.585	238	153	550	1.644
2007/08	2.704	248	176	606	1.674
2008/09	2.748	268	203	662	1.615
2009/10	2.818	279	207	673	1.659
2010/11	3.029	292	209	722	1.806

Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki tablo ise bölge üniversitelerinden mezun, üniversitelerde okuyan ve üniversitelere yeni kayıtlı olan öğrencilerin sayılarını vermektedir. Buna göre 2009/10 Öğretim Yılı'nda en çok mezun veren, en çok okuyan öğrencisi bulunan ve en çok kayıt yaptıran öğrencisi bulunan Üniversite Ondokuz Mayıs'tır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, bölgedeki toplam mezunların yüzde 47'sine, okuyanların yüzde 45'ine ve yeni kayıtlıların yüzde 40'ına sahiptir.

Tablo 2.3.6.3 Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyinde Öğrenci Sayıları, 2009/10 Öğretim Yılı

	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		Türkiye	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Mezun	1.503	1314	1.079	1.318	4.888	5.087	2.762	4.406	10.232	12.125	447.132	520.614
Okuyan	6.093	6.372	7.592	8.206	24.761	28.454	16.850	17.356	55.296	60.388	3.322.559	3.626.642
Yeni Kayıtlı	1.900	2.082	2.648	2.729	7.922	9.394	5.733	6.088	18.293	20.293	764.042	770.774

Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Ondokuz Mayıs Üniversitesi yayımlanan yayın sayısında diğer bölge üniversiteleri içerisinde öne çıkmaktadır. Bu Üniversiteyi Gaziosmanpaşa Üniversitesi takip etmektedir. Öğretim üyesi başına yayım sayısında ise bu iki üniversite arasındaki farkın oldukça azaldığını görmekteyiz. Bu halleriyle Türkiye'deki 131 üniversite arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi yayımlanan yayınların sayısına göre 11. sırada, Gaziosmanpaşa Üniversitesi 47. sırada yer alırken, yayımlanan yayınların öğretim üyesi başına düşen yayın sayısına göre ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi 21, Gaziosmanpaşa Üniversitesi 23. sırada yer almaktadır.

Tablo 2.3.6.4 Bölge Üniversitelerinin SCI, SSCI, AHCI'da Yayımlanan Yayınların Sayısı

	SCI ⁶	SSCI ⁷	AHCI ⁸	Brüt Toplam ⁹	Net Toplam ¹⁰	Öğr.Üye.Say.	Oran
Amasya Üniversitesi	27	4	0	31	29	46	0.63
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	193	12	0	205	200	303	0.66
Hitit Üniversitesi	33	0	1	34	33	65	0.51
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	611	19	2	632	624	745	0.84
Türkiye	25.523	2.335	396	28.254	27.364	42.125	0.65

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 2010

6 SCI: Science Citation Index

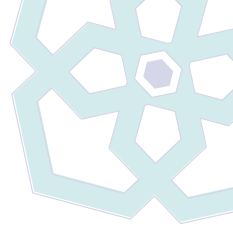
7 SSCI: Social Sciences Citation Index

8 AHCI: Arts Humanities Citation Index

9 Hem SCI, hem SSCI hem de AHCI tarafından taranan dergilerde yer alabilen makaleler toplamı

10 Her indekste sadece bir defa yer alan makaleler toplamı

Tablo 2.3.7.1 Yaygın Eğitimde Eğitim kurumlarına göre kursiyer, Öğretmen ve Derslik Sayısı,2009/10 Öğretim Yılı

		Kurum	Başlayan	Devam eden	Bitiren	Öğretmen	Derslik
Genel Toplam	2007-08		3	236.695	233.618	3.686	3.071
	2009-10	485	351.810	343.270	342.242	4.029	3.284
Halk Eğitim Merkezi	2007-08	48	122.777	115.618	113.046	259	180
	2009-10	50	208.663	202.566	202.566	321	176
Mesleki Eğitim Merkezi	2007-08	22	14.180	14.180	14.180	228	101
	2009-10	17	12.841	12.841	12.841	215	102
3308 Sayılı Kan. Göre Açılan Meslek Kursları	2007-08	-	4.046	3.663	3.599	-	-
	2009-10	-	2.702	2.376	2.188	-	-
Pratik Kız Sanat Okulu	2007-08	20	4.212	3.639	3.577		
	2009-10	20	2.217	1.048	1.048	-	-
Olgunlaşma Enstitüsü	2007-08	1	-	-	-	73	17
	2009-10	1	-	-	-	24	17
Turizm Eğitim Merkezi	2007-08	-	-	-	-	-	-
	2009-10	-	-	-	-	-	-
Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi	2007-08	-	-	-	-	-	-
	2009-10	-	-	-	-	-	-
Özel Dersane	2007-08	151	43.096	43.096	43.096	1.821	1.745
	2009-10	150	48.783	48.783	48.783	1.897	1.802
Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	2007-08	88	43.575	43.575	43.575	659	237
	2009-10	103	58.898	58.898	58.898	811	283
Muhtelif Kurslar	2007-08	44	7.897	5.764	5.385	68	111
	2009-10	46	8.971	8.023	7.183	93	180
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Mrk.	2007-08	68	6.151	6.151	6.151	491	603
	2009-10	56	6.344	6.344	6.344	477	641
Özel Eğitim	2007-08	8	291	291	291	53	8
	2009-10	4	590	590	590	-	-
Özel Etüt Eğitim Merkezi	2007-08	23	718	718	718	34	69
	2009-10	16	978	978	978	46	62
Rehberlik Araştırma Merkezi	2007-08	11	-	-	-	-	-
	2009-10	11	-	-	-	85	-
Özel Eğitim Toplamı	2009-10	11	823	823	823	60	21
Bilim Sanat Merkezi	2009-10	4	613	613	613	60	21
Öğretilebilir Zihinsel Eg. İş Eğt.Mrk.	2009-10	7	210	210	210	-	-
Otistik Çocuklar İş Eğitim Merkezi	2009-10	-	-	-	-	-	-

Kaynak: MEB Yaygın Eğitim İstatistikleri 2009/10, 2011

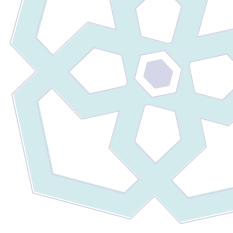
2.3.8 SONUÇ

Kalkınmanın sadece toplumun maddi gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelmediği günümüzde anlaşılmalı ve insanların kişisel ve toplumsal gelişmesi de en az ekonomik gereksinimleri kadar önemli bir hal almıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biri olan eğitim üzerinde durulması gerekli birincil konulardandır. Bu kapsamda TR83 Düzey 2 Bölgesi 26 bölge içerisinde 13. sırada yer almaktadır. Genel gelişmişlik sıralaması 18 olan bölge eğitimde diğer alanlara göre daha iyi bir performansa sahip görünse de eğitim ile ilişkili birçok değişkende ülke ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Okur-yazar nüfus oranına bakıldığında 2011 yılında Amasya dışında Bölge illerinin tamamı Türkiye ortalamasının altındadır. Türkiye’de okur-yazar nüfus oranı yüzde 95,1 iken bu oran bölgede yüzde 94,18’dir. Bitirilen eğitim düzeyine göre bir kıyaslama yapıldığında ise bölgenin zorunlu olan ilköğretim mezunu seviyelerinde ülke ortalamasının üzerinde olduğu bu kademedir sonra tüm kademelerde ülke ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Okul öncesi eğitimde Bölge illerinin tamamı ülke ortalamasının üzerindedir. İlköğretimin zorunlu olması nedeniyle okullaşma oranları Bölge ve ülke ortalaması arasında büyük farklar bulunmamaktadır. Ne var ki Bölge illerinden Tokat ülke ortalamasının altında bir başarıya sahiptir. Bu nedenle bu ilde Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) ve Pansiyonlu İlköğretim Okullarının (PİO) yaygınlaştırılması önemlidir. Bu yolla özellikle kırsal alanda yaşayan ve yoksulluk nedeniyle çocukların okul masrafını karşılamada zorluk çeken ailelerin, çocuklarını okula gönderebilmeleri için olanak sağlanacaktır. Ortaöğretimle birlikte okullaşma oranlarında Bölge ve Türkiye’de büyük bir düşüş görülmektedir. Ortaöğretimle birlikte kız ve erkek çocukların okullaşma oranları arasında da kızların aleyhine önemli bir fark bulunmaktadır. Eğitim istihdam ilişkisi bakımından en doğrudan ilişkiye sahip meslek liseleri de bölgenin ekonomik kalkınmasında büyük öneme sahiptir. Bölgede mesleki ve teknik liselerin oranı Türkiye’ye (yüzde 56,88) kıyasla yüksektir. Bu eğitim seviyesinde okullaşma oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. İllerde ve ülke genelinde mesleki ve teknik ortaöğretim okullarına talebi artırmanın yolu öğrencilere yapılacak yönlendirmeden ve mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının mesleki eğitimde yenilikçi olmasından geçmektedir. Artan rekabetçi pazar taleplerini karşılamak nitelikli insan gücü yetiştirmekten, bu ise yüksek öğretim kurumlarının kalitesi ve yetiştirdiği insan gücünün niteliği ve niceliğinden geçmektedir. Bu kapsamda Bölgede her ilde bir üniversite olmak üzere toplam dört devlet üniversite ve yeni kurulmuş olan bir vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Bölgede en düşük sayıda profesör ve öğretim elemanına sahip il 4’ü profesör toplam 185 öğretim elemanı ile Amasya’dır. Bunu Çorum ve Tokat illeri takip etmektedir. YHGP’de de bahsedildiği üzere bölge yükseköğretim kurumlarının en önemli sorunları öğretim üyesi açığının bulunması, bütçe ödeneklerinin yetersizliği ve yatırımların aksaması ve öğretim üyesi göçünün olmasıdır. Üniversitelerin niteliği bakımından önemli bir gösterge olan öğretim üyesi başına düşen yayın sayısı bakımından Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkiye’deki 114 Üniversite içerisinde 21. ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi ise 23. sırada yer almaktadır. Hitit ve Amasya Üniversitelerinin sıralaması ise sırasıyla 98 ve 102’dir. Bölge üniversitelerinin toplam yayın sayısı ülke üniversitelerinin yayımladığı toplam yayınların yüzde 3,90’ını oluşturmaktadır.

Okul öğretiminin değişen dünyanın tüm ihtiyaçlarını karşılaması mümkün olmadığından hayat boyu eğitim olarak da nitelendirilen yaygın eğitimin öneminin kavranması önem teşkil etmektedir. Yaygın eğitim alanında faaliyet gösteren bölgedeki toplam kurum sayısı 485, öğretmen sayısı 4.029, derslik sayısı 3.284’tür.

Görüldüğü üzere kalkınmada anahtar rol üstlenen eğitim alanında bölge ülke ortalamasının altındadır ya da ortalamaları ancak yakalamaktadır. Bu kapsamda yapılacak her türlü yatırım ve bilinçlendirme çalışmaları bölgenin insan kaynaklarına yatırım anlamına gelecek ve bölgenin rekabet seviyesinin

artırılmasında büyük önem taşıyacaktır. Bu nedenle YİBO ve Pansiyonlu İlköğretim Okullarının PİO yaygınlaştırılması, kız çocuklarının okula gönderilmesinin teşvik edilmesi, mesleki ve teknik liselerin ekonomik açıdan öneminin vurgulanması ve mezunların istihdam edilebilirliklerinin sağlanması, kentleşmenin hızla arttığı bölgede yaygın eğitime verilen önemin artırılması, toplumun her kesiminin topluma ve kent yaşamına entegrasyonu ve istihdam edilebilmeleri bakımından büyük önem taşımaktadır.

2.4. SAĞLIK

2.4.1 GİRİŞ

Toplumu oluşturan her bireyin sağlık hizmetlerine eşit şekilde ve ihtiyaç duyduğu her zaman yeteri kadar erişebilmesi bireylerin refahlarına ve beşeri sermayenin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bölgede sağlıkla ilgili yaşanan sorunlar Türkiye'ye paralellik göstermektedir. 2003 yılında yapılan DPT sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında Samsun 21. sırada yer alarak bölgedeki diğer illerin önünde bulunmaktadır (DPT, 2003). Bu sıralamaya göre Çorum 42., Amasya 50. ve Tokat 64. sırada bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinin nitelik ve niceliği ile ilgili kapsamlı bilgi edinilmesi ve bu doğrultuda önlemlerin alınması amacıyla bu bölümde sağlık sisteminin yapısı, sağlık harcamaları ve sosyal güvence konuları incelenecektir.

2.4.2 SAĞLIK SİSTEMİNİN YAPISI

Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de sağlık hizmetlerinin büyük bir kısmı merkezi yönetim tarafından sağlanmaktadır. Planlama ve uygulama faaliyetleri merkezi yönetim tarafından yapılmakta iken yerel yönetimler kadroların yerleştirilmesi ve veri toplanması gibi görevleri yerine getirmektedir. En büyük hizmet sağlayıcılar Sağlık Bakanlığı ve üniversitelerdir (YHGP, 2006).

Sağlık sistemi içerisinde birinci basamakta sağlık ocakları, ikinci basamakta yataklı tedavi kuruluşları ve üçüncü basamakta üniversite ve ihtisas hastaneleri bulunmaktadır. Bölgede 2010 yılında toplam 64 hastane vardır ve bu hastanelerdeki toplam yatak sayısı 7.884'tür. Bu hastaneler içinde 10 özel hastane olduğu ve toplam yatak sayısı içerisinde özel hastanelerin payının sadece yüzde 7 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise bu oran yüzde 15'e çıkmaktadır. 2010 yılında ise Bölge verilerine bakıldığında Amasya'da tümü kamu olmak üzere 6 hastane, Çorum'da 14 kamu, 2 özel olmak üzere 16 hastane, Samsun'da 18 kamu, 7 özel ve 1 üniversite hastanesi olmak üzere 26 hastane, Tokat'ta 14 kamu, 1 özel ve 1 üniversite hastanesi olmak üzere 16 hastane bulunmaktadır. Bölgede yüzbin kişi başına toplam hastane yatak sayısı 288 iken Türkiye'de bu sayı 250'dir. Bölgede bu göstergede en yüksek değere sahip olan il Tokat'tır (322).

Tablo 2.4.2.1 Hastane ve Yatak Sayıları, 2010

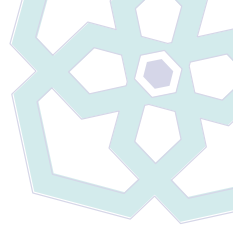
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Toplam / Kurum Sayısı	6	16	26	16	64	1397
Toplam / Yatak Sayısı	720	1.436	3.741	1.987	7.884	184.050
Sağlık Bakanlığı / Kurum Sayısı	6	14	18	14	52	843
Sağlık Bakanlığı / Yatak Sayısı	720	1.338	2.554	1.657	6.269	119.891
Üniversite / Kurum Sayısı	-	-	1	1	2	62
Üniversite / Yatak Sayısı	-	-	775	284	1.059	35.001
Özel / Kurum Sayısı	-	2	7	1	10	489
Özel / Yatak Sayısı	-	98	412	46	556	28.063
Yüzbin kişi başına toplam hastane yatak sayısı	215	268	299	322	288	250

Kaynak: TÜİK, 2012

Hastaneler dışında bölgede toplum ve aile sağlığı merkezleri, anne çocuk sağlığı ve aile planlaması (AÇSAP) merkezleri, verem savaş dispanserleri, kanser, erken teşhis, tarama ve eğitim merkezleri, sağlık ocakları ve sağlık evleri bulunmaktadır.

Sağlık kuruluşlarında çalışan personel sayıları hem ülke ortalamasının, hem de gelişmiş ülkelerin ortalamasının altındadır. 2010 yılında hekim başına düşen nüfus bölgede 675, Türkiye'de ise 605'dir. TR83 Bölgesi'nde görevli sağlık personeli Türkiye içindeki uzman hekimlerin yüzde 3'ünü,

Tablo 2.4.2.2 Sağlık Kuruluşları

	Toplum Sağlığı Merkezi	Aile Sağlığı Merkezi	AÇSAP Merkezi	Verem Savaşı Dispanseri	Kanser, Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezleri
Amasya	7	41	1	1	1
Çorum	14	73	1	1	1
Samsun	18	131	3	5	1
Tokat	12	65	1	1	1
TR83	51	310	6	8	4
Türkiye	961	6.367	188	198	122

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2012-1

İl Sağlık Müdürlükleri, 2012

pratisyen hekimlerin yüzde 3,8'ini, dış hekimlerinin yüzde 3,3'ünü, sağlık memurlarının yüzde 4,8'ini, hemşirelerin yüzde 3,9'unu ve ebelerin yüzde 4,3'ünü oluşturmaktadır.

Bölge içindeki illerde sağlık personeli dağılımına bakıldığında Samsun'da bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu yoğunlaşmada 1973 yılından beri hizmet vermekte olan 19 Mayıs Üniversitesi

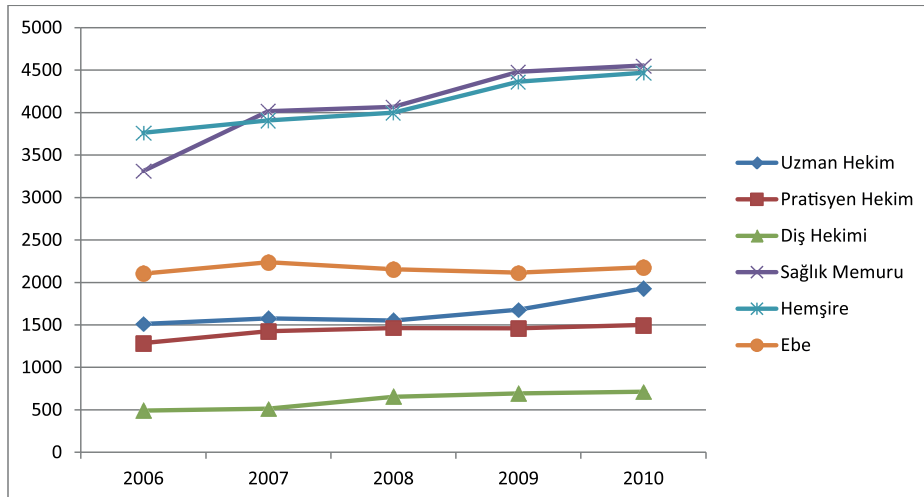
Tablo 2.4.2.3 Sağlık Personeli Sayıları, 2010

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Uzman Hekim	173	286	1.093	379	1.931	63.563
Pratisyen Hekim	191	329	631	348	1.499	38.818
Asistan Hekim	-	-	481	112	593	21.066
Toplam Hekim	364	615	2.205	839	4.023	123.447
Dış Hekimi	88	107	428	90	713	21.432
Eczacı	117	162	435	190	904	26.506
Sağlık Memuru	546	867	1.886	1.255	4.554	94.443
Hemşire	546	668	2.290	966	4.470	114.772
Ebe	328	399	897	553	2.177	50.343

Kaynak: TÜİK, 2012

Tıp Fakültesi'nin ve sayıları artan özel hastanelerin payı bulunmaktadır. 2006-2010 yılları arasında uzman hekim sayısında yüzde 28, pratisyen hekim sayısında yüzde 17, dış hekimi sayısında yüzde

Şekil 2.4.2.1 TR83 Bölgesi Sağlık Personeli Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

45, sağlık memuru sayısında yüzde 38, hemşire sayısında yüzde 19, ebe sayısında yüzde 3 artış görülmektedir.

İlçelerdeki uzman doktor sayısının yetersiz olması ve gerekli tüm teşhis ve tedavi araçlarının bulunmaması il merkezlerine sevk oranlarını artırmaktadır. Başka illere yapılan sevklerin nedenleri ise uygun branş bulunmaması, ileri tetkik ve tedavi amaçlı sevkler, I. Basamak Yoğun Bakım hizmetlerinin ve kapsamlı (A Grubu) ameliyatların yapılamamasıdır. Yatak doluluk oranları bölgede Türkiye ortalamasının altındadır. Bu oranların düşük olması önemli sağlık yatırımları olan hastanelerde varolan kapasitenin yeterince kullanılmadığını göstermektedir. Yatak doluluk oranları Amasya'da yüzde 58, Çorum'da yüzde 51, Samsun'da yüzde 72 ve Tokat'ta yüzde 56'dır.

Bölgede son yıllarda sağlık alanında yaşanan önemli uygulamalardan biri Sağlıkta Dönüşüm Programı çerçevesinde aile hekimliğidir. Temel sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliği artırmak amacıyla Aile Hekimliği Uygulaması 2005 yılında başlamış olup, bölge illerinden Samsun ve Amasya 2007 yılında ve Çorum ise 2008 yılında aile hekimliği kapsamına alınan illerden olmuştur. 13 Aralık 2010 tarihi itibarı ile 81 ilde aile hekimliği uygulamasına geçildiğinden tüm sağlık ocakları kapatılmıştır. Aile sağlığı merkezleri bir veya daha fazla aile hekimi ile aile sağlığı elemanlarınca aile hekimliği hizmetinin verildiği sağlık kuruluşları olarak hizmet vermektedirler. Toplum sağlığı merkezleri ise sağlıkla ilgili risk ve sorunları belirleyen, çözülmesi için planlama çalışmaları yapan ve uygulayan, bölgesinde bulunan sağlık kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlayan kuruluşlar olarak kurulmuşlardır (Sağlık Bakanlığı, 2010). 2010 yılında aile hekimliği birimi başına düşen nüfus dağılımına bakıldığında Tokat'ta birim başına 3.525, Amasya'da 3.600, Çorum'da 3.257, Samsun'da ise 3.572 kişinin kayıtlı olduğu görülmektedir (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat İl Sağlık Müdürlükleri, 2012)

2.4.3 KORUYUCU SAĞLIK HİZMETLERİ

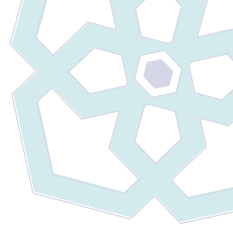
Koruyucu sağlık hizmetleri, önlenabilir hastalıkların morbidite ve mortalitesinin azaltılması ve topluma yönelik sağlık bilgisi bilinci ve koruma ile önlenabilir hastalıklar hakkında bilgilendirme çalışmalarından oluşmaktadır. Sağlık ocakları, sağlık evleri, AÇSAP Merkezleri ve halk sağlığı laboratuvarları bu hizmetleri yürüten kuruluşlardır (YHGP, 2006).

İllerde en çok görülen hastalıklar incelendiğinde Amasya'da: dış hastalıkları, üst solunum yolları hastalıkları, hipertansiyon, miyalji ve depresyon; Çorum'da: hipertansiyon, akut üst solunum yolu enfeksiyonu, akut farenjit, diyabet ve akut tonsillit; Samsun'da: kalp damar sistemi hastalıkları, solunum yolları hastalıkları, obezite ve diyabet, gastrointestinal hastalıklar ve üriner sistem hastalıkları; Tokat'ta: solunum sistemi hastalıkları, genitoüriner sistem hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, dolaşım sistemi hastalıkları ve kas iskelet sistemi ve bağ dokusu hastalıkları ilk sıralarda yer almaktadır. (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat İl Sağlık Müdürlükleri, 2012)

Hastalıklardan korunmak için aşılama çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Aşılama oranları 2002 yılında yüzde 75-85 aralığında olan bölge (YHGP, 2006), aşılama hedeflerini yakalayarak birçok aşıda yüzde 95 ve üstü oranlara ulaşmıştır. Gebe tetanozu aşısında ise (TT-2+) teorik yüzde 80 hedefinin altında kalmıştır.

Aşağıdaki tabloda sağlık personeli yardımıyla ve sağlık personeli olmadan yapılan doğumların dağılımı görülmektedir. Bu rakamlara göre son yıllarda bölgede doğumların yüzde 99'una yakını sağlık personeli ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak, bu oranları değerlendirirken bölgede gerçekleşen tüm doğumların kayıt altına alınmadığı göz önüne alınmalıdır.

Bebek ölüm oranı 2009 yılında Amasya'da binde 9,9, Çorum'da 14,9, Samsun'da 12,5 ve Tokat'ta 16,9 olmuştur. Bu oranlar Türkiye ortalaması olan binde 17'nin altındadır. Bebek, çocuk ve anne

ölüm oranlarının düşük kalmalarının devam etmesi ve bebek ve çocukların sağlıklı büyümelerinin sağlanması için sağlık kuruluşlarında düzenli izlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

Bölgede acil yardım istasyonlarının sayısı 2000 yılından itibaren hızla artırılmıştır. Bölgede 2000 yılında 150.000-200.000 nüfusa bir istasyon düşerken 2010 yılında bu rakam 40 bine düşmüştür.

Tablo 2.4.3.1 Tespit Edilen Doğumların Yaptırana Göre Dağılımları

	Bebek Ölüm Hızı (binde)	Anne Ölüm Hızı (yüzbinde)	Hastanede Yapılan Doğum Oranı (%)
Amasya	9,0	25	99,3
Çorum	12	0	98,8
Samsun	8,7	11	99,4
Tokat	12,4	45	98,4

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri, 2012
Sağlık Bakanlığı, 2012-1

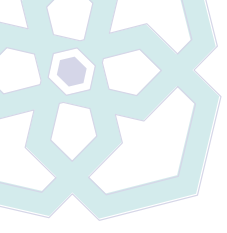
Tablo 2.4.3.2 Acil Yardım İstasyonları

	Acil Yardım İstasyonları	İstasyon Başına Nüfus
Amasya	9	35.897
Çorum	16	33.411
Samsun	26	48.143
Tokat	16	38.018
TR83	67	40.562

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri, 2012

2.4.4 SAĞLIK EĞİTİMİ

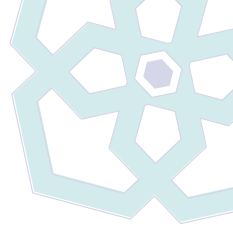
Samsun'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı Tıp Fakültesi, Diş Hekimliği Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü bulunmaktadır. Tıp Fakültesi olarak Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 1973 yılında akademik yapılanmasına başlayan Ondokuz Mayıs Tıp Fakültesi, 1975 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesinin kurulmasıyla bu üniversiteye bağlanmıştır. Fakülte'de Temel Tıp Bilimleri, Dahili Tıp Bilimleri ve Cerrahi Tıp Bilimleri Bölümlerine bağlı toplam 42 Anabilim Dalında 121'i Profesör olmak üzere 295 öğretim üyesi görev yapmaktadır (www.omu.edu.tr). Tokat'ta Gaziosmanpaşa Üniversitesi bünyesinde Tıp Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü bulunmaktadır. 1995 yılında kurulmuş olan Fakülte'de Temel Tıp Bilimleri, Dahili Tıp Bilimleri ve Cerrahi Tıp Bilimleri Bölümlerine bağlı toplam 37 Anabilim Dalında 226 öğretim üyesi görev yapmaktadır. Çorum'da Hitit Üniversitesi bünyesinde Tıp Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü bulunmaktadır. Tıp Fakültesi eğitim-öğretime, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi ile yaptığı işbirliği çerçevesinde 2009–2010 eğitim-öğretim yılında öğrenci olarak başlamıştır. Kısa bir süre içinde bitmesi hedeflenen kuruluş çalışmaları tamamlanincaya kadar Tıp Fakültesi öğrencileri, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitimlerini sürdüreceklendir. Bu fakülteler dışında bölgede sağlık konusunda eğitim veren çok sayıda Sağlık Meslek Lisesi, Sağlık Hizmetleri Yüksek Okulu ve Sağlık Yüksek Okulu mevcuttur. Bu okullarda hemşire, ebe, sağlık teknisyeni ve tıbbi sekreterlik eğitimi verilmektedir.

2.SOSYAL YAPI

2.4.5 SONUÇ

Bölgede sağlık sektörü son yıllarda önemli gelişmeler göstermektedir. Açılan yeni hastaneler ve artan yatak sayıları ile sağlık hizmetlerinin kapsamının geliştirilmesine devam edilmektedir. Diğer taraftan koruyucu hizmetler ve acil yardım hizmetlerinin yaygınlaştırıldığı da görülmektedir. Ancak, halen yataklı sağlık kuruluşlarının donanım ve kadro olarak yetersiz olduğu istatistiklerden görülmektedir. Sağlıkta çalışan insan gücünün coğrafi dağılımının daha dengeli bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Sağlık kurumlarında çalışan personel sayısının ülke ortalamasını yakalaması ve özellikle ilçelerdeki hastanelerde bulunan teşhis ve tedavi araçlarının artırılması ile yatak doluluk oranları da artırılabilir, var olan kapasitenin verimli bir şekilde kullanılması da sağlanabilecektir.

2.5 KÜLTÜR

2.5.1 GİRİŞ

Bölgeyi oluşturan iller olan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat'ın tarihi günümüzden 15.000 yıl kadar öncesine dayanmaktadır. Coğrafi konumu ve verimli topraklara sahip oluşu bölgeye tarih boyunca önemli ticaret yollarına ev sahipliği yapmak ve medeniyetlerin önemli bir yerleşim yeri olmak gibi misyonlar yüklemiştir.

Bölge, Paleolitik Dönemden başlayarak Hatti ve Hitit Medeniyetleri, Asur Ticaret Kolonileri, Frigler, Lidyalılar, İyon Şehir Devletleri, Pers Krallığı, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu ve nihayet modern Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar kesintisiz olarak nitelendirilebilecek bir tarih çizgisine sahiptir.

Tüm bu nedenler dolayısıyla bölge çok zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahiptir. Bölgede, Amazonlardan, Romalılara, Araplardan Helenlere kadar sayısız topluluğun yaşadığı söylenegelmıştır. Bu kapsamda bölge, bugün çeşitli müzelerde sergilenen eşsiz eserler ve devam eden kazı çalışmaları ile kültür turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi -YHGP, 2006).

Bölge'de geçmişten günümüze ulaşan tarih ve doğa potansiyeli, bu çalışmada bölgede bulunan tarihi yapılar ve doğal güzellikler, müzeler, sit alanları, tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları kapsamında ele alınacaktır. Bu bölümde daha çok YHGP'nin alan ve veri analizi çalışmalarından faydalanırken, tiyatro, sinema, kütüphane, yazılı medya gibi günümüzdeki kültür olanakları bakımından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılacaktır.

2.5.2 TARİHİ YAPILAR VE DOĞAL GÜZELLİKLER

Amasya'da, il tarihinin parçası olan ve ön plana çıkan yapılar; Kaya Mezarları, Amasya Yalıboyu evleri, Darüşifa, Hazeranlar Konağı, Gökmedrese, Halifet Gazi Türbesi, Torumtay Türbesi, Burmalı Minare Camii, Alçak Köprü, Çağlayan Köprüsü, Kuç Köprüsü, Mağdenüs, Halkis Köprüsü ve Amasya Kalesi'dir.

İlin doğal güzellikleri ise; Borabay Gölü, Özbaraklı Şelalesi, Aynalı Mağarası, Yedi Kuğular Kuş Cenneti (yapay göl) olarak sayılabilir.

Çorum'un en önemli kültürel mirası Hititler'den kalma eserlerdir. Hitit İmparatorluğu'nun başkenti olan Hattuşaş, Çorum ilinin sınırları içerisinde Boğazköy'de, en önemli ikinci kenti olan Şapinuva kalıntıları ise Ortaköy'de bulunmaktadır. Hititlerin yanı sıra Frig, Roma ve Bizans devirlerini de yaşayan bölgede Selçuklu ve Osmanlı etkisini kale, köprü, cami, türbe han ve hamamlar ve sivil mimari örnekleri ile görmek mümkündür.

İlin tarihi yapıları ve eski yerleşim yerleri olarak Hattuşaş-Boğazköy, Yazılıkaya Tapınağı, Alacahöyük, Ortaköy-Şapinuva, Hüseyindede Eski Hitit Kültür Merkezi, Kaplıkaya Anıtsal Kaya Mezarı, Hüseyin Gazi Türbesi, Çorum Kalesi, İskilip Kalesi, İskilip Kaya Mezarı, Osmancık Kandiber Kalesi, Hacı Hamza Kalesi, İskilip Redif Kışlası, Çorum Saat Kulesi, Sungurlu Saat Kulesi, Koyun Baba Türbesi, Veli Paşa Hanı, Yeni Hamam, Paşa Hamamı, Güpür Hamamı, Hacıhamza Hamamı, Koyun Baba Köprüsü, Maraz Hatça Çeşmesi, Baltacı Mehmet Paşa Çeşmesi, Çorum evleri, Ulu Camii, Gülalibey (Han) Camii, Kulaksız Camii, Elvan Çelebi Camii, Hıdırlık Camii, Şeyh Muhittin Yavısı Camii, Evlik Köyü Camii ve Türbesi, Altıntaş Köyü Camii, Oğuz Camii, Sungurluoğlu Camii en başta gelenleridir.

Doğal güzellikler olarak İncesu Kanyonu, Alacahöyük Tarihi Milli Parkı, Çatak Tabiat Parkı, Kargı Yaylası, Abdullah Yaylası, Bayat Kuşça Çimeni Yaylası, Osmancık-Karaca Yaylası, İskilip Yaylaları sıralanabilir.

2.SOSYAL YAPI

Samsun'un tarihi ve doğal güzellikleri ve ulaşım olanakları, ilde turizm potansiyelini artırıcı etkiye sahiptir. İlin tarihi zenginliklerine baktığımızda; Tekkeköy Mağara-kale yerleşmeleri; M.Ö. 5000 yıllarından beri sürekli yerleşim yeri olarak kullanılmış Bafra İkiztepe; bugün bile surlarını, galerilerini, merdivenlerini görebileceğimiz 3000 yıl öncesinden gelen Kızılırmak vadisindeki Asarkale; Paflagonlara ait kaya mezarları, Amazonların yaptığı ileri sürülen Garpu Kalesi, Anadolu Ahşap mimarisinin en güzel örneklerinden olan Göğceli Camii kentin zengin tarihi mirasının önemli örnekleridir.

Kent yakın tarihe ait yapılar bakımından oldukça zengindir. Bunlardan özellikle, 1887 yılında yapılmış olan Tütün Depoları, Eski Öğretmenevi, İtalyan Katolik Kilisesi ve Taşhan, turizm potansiyeli yüksek tarihi yapılardır.

Samsun'da doğal güzellik olarak Ladik Gölü, Ayvacık Barajı, Bafra Gölü, Çarşamba Gölü, Simenlik Gölü, Akgöl Havza 25 Mayıs Termal Tesisleri, Ladik Hamamayağı Kaplıcası, Atakum, Kocadağ Mesire alanı, Çakırlar Korusu Kurupelit-İncesu, Meşe Kültür Parkı, Hasköy sayılabilir.

Tokat'ın tarih boyunca önemli bir ulaşım ve ticaret noktası olması, ilin sayısız arkeolojik, tarihi ve kültürel esere ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Bu kapsamda ilde bulunan tarihi ve kültürel eserler Maşathöyük, Horoztepe, Niksar, Komana, Boyunpınar, Bolus (Aktepe Höyüğü), Ali Paşa Camii, Behzat Camii, Meydan Camii, Ulu Camii, Takyeliler Camii, Garipler Camii, Ömerpaşa Camii, Niksar Ulu Camii, Çöreği Büyük Camii, Boyacı Hasanağa Camii, Zile Ulu Camii, Tokat Kalesi, Niksar Kalesi, Zile Kalesi, Taşhan, Suluhan, Paşahan, Deveci Han, Bedesten ve Arasta, Mahperi Hatun Kervansarayı, Saat Kulesi, Sentimur Türbesi, Sümbül Baba Zaviyesi, Çukur Medrese, Ali Paşa Hamamı, Pervane Hamamı, Mustafa Hamamı, Sultan Hamamı, Hıdırlık Köprüsü, Leylekli Köprü, Pazar Köprüsü, Bey Sokağı, tarihi Tokat evleridir. İldeki doğal güzellikler arasında ise Zinav Gölü, Kaz Gölü, Reşadiye Kaplıcaları, Balıca Mağarası, Topçam Yaylası, Akbelen sayılabilir (YHGP, 2006).

2.5.3 MÜZELER

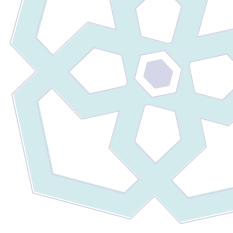
TR83 Bölgesi'nde toplam 12 müze bulunmakta olup dağılımı; Amasya'da 3, Çorum'da 3, Samsun'da 3 ve Tokat'ta 3 şeklindedir.

Tablo 2.5.3.1 Bölge ve Türkiye'de Müze Sayısı, Eser Mevcudu ve Ziyaretçi Sayısı

	Müze sayısı		Eser Mevcudu		Ziyaretçi Sayısı	
	2000	2009	2000	2009	2000	2009
Amasya	3	3	23.702	22.032	8.185	73.924
Çorum	3	3	28.034	30.191	28.167	58.116
Samsun	3	3	15.581	17.252	101.735	69.736
Tokat	1	3	35.020	38.713	13.150	30.713
TR83	10	12	102.337	108.188	151.237	232.489
Türkiye	177	183	2.684.517	3.044.197	6.892.655	14.137.870

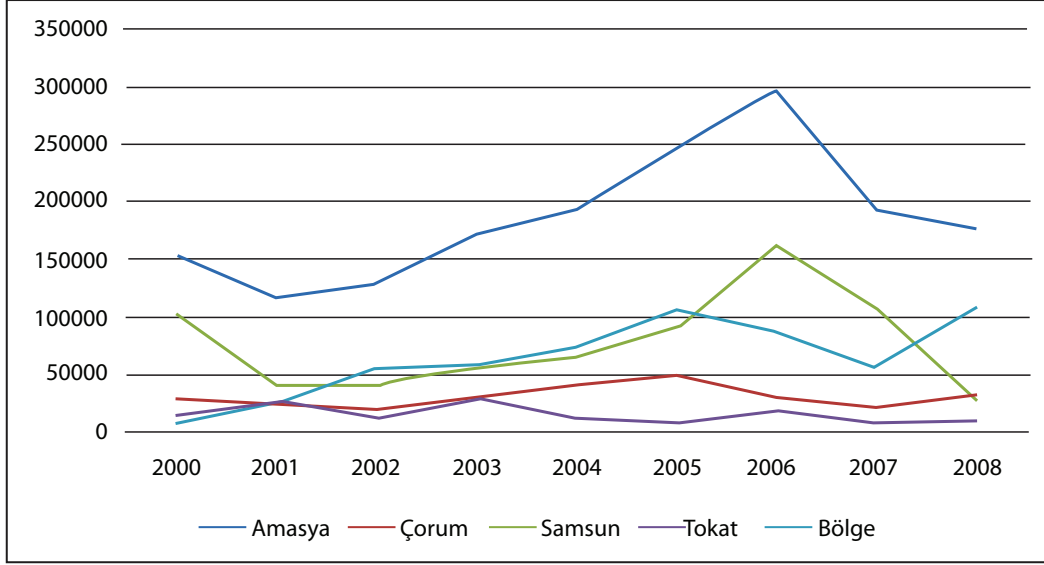
Kaynak: TÜİK, 2012

Amasya'da müze ve ören yerleri olarak Amasya Müzesi, Hazeranlar Konağı (Etnografya Müzesi), Şehzadeler Müzesi, Alpaslan Müzesi, Kral Kaya Mezarları, Ferhat Su Kanalı bulunmaktadır. Çorum'da Çorum Müzesi, Alcahöyük Müzesi, Boğazköy Müzesi; Samsun'da Arkeoloji-Etnografya Müzesi ve Gazi Müzesi ziyaret edilebilir. Tokat'taki önemli müze ve ören yerleri ise Tokat Müzesi, Latifoğlu Konağı, Maşat Höyük, Horoztepe, Sebastopolis Antik Kenti ve Artova Yer altı Yerleşimidir.

Aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere yıllar içerisinde, bölge illerindeki müzeleri ziyaret eden turist sayısında dalgalanmalar mevcuttur. Dolayısıyla bölge illerinde müze ziyaretçi sayılarında yıllar içerisinde oluşan ve süreklilik arz eden bir eğilimden bahsetmek mümkün değildir. 2009 yılı itibarıyla Amasya'daki müzeleri toplam 73.924, Çorum'dakileri 58.116, Samsun'daki müzeleri 69.736 ve son olarak Tokat'taki müzeleri ise 30.713 kişi ziyaret etmiştir.

Şekil 2.5.3.1 Bölgede Müze Ziyaretçi Sayısının Yıllar İçerisindeki Eğilimi, 2000-2008

Kaynak: TÜİK, 2010

2.5.4 BÖLGE SİT ALANLARI TESCİLLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI

Sit alanlarının bölge içindeki dağılımına bakıldığında ilk sırayı Tokat ve Amasya illeri almakta bunu Samsun ve Çorum illeri takip etmektedir.

Yukarıdaki tabloda belirtilen diğer sit alanları karma sit alanları (üst üste sit alanları) olup bu

Tablo 2.5.4.1 Bölge ve Türkiye'de Sit Alanlarının Türlerine Göre Dağılımı

Sit Alanı Türü	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
Arkeolojik Sit Alanı	124	49	88	117	10.132
Doğal Sit Alanı	5	-	6	2	1.272
Kentsel Sit Alanı	1	3	5	3	248
Tarihi Sit Alanı	-	-	-	1	153
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	-	-	-	-	31
Diğer Sit Alanları	3	-	4	-	436
Toplam	133	52	103	123	12.272

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012

alanların bölge illerindeki dağılımı ise aşağıdaki tabloda verilmektedir. Görüldüğü üzere bölge illerinde karma sit alanları sadece Amasya ve Samsun'da bulunmaktadır. Bunlardan Amasya'da 2 adet arkeolojik ve doğal ve 1 adet de tarihi ve kentsel sit alanı bulunmaktayken Samsun'da sadece

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.5.4.2 Bölgede Diğer Sit Alanlarının Dağılımı

Diğer Sit Alanları	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Arkeolojik ve Doğal Sit	2	-	4	-
Tarihi ve Kentsel Sit	1	-	-	-

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012

arkeolojik ve doğal karma sit alanı bulunmakta olup adedi 4'tür.

Tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bölge illerindeki dağılımına bakıldığında Samsun ve Amasya'nın başı çektiğini bunu Tokat ve Çorum illerinin takip ettiğini görmekteyiz.

2.5.5 İLETİŞİM KAYNAKLARI VE SOSYAL MEKÂNLAR

Tablo 2.5.4.3 Bölgede Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Dağılımı

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
Sivil Mimarlık Örneği	215	100	383	275	60.823
Dinsel Yapılar	106	72	91	119	8.503
Kültürel Yapılar	127	63	74	73	9.518
İdari Yapılar	15	7	49	13	2.458
Askeri Yapılar	3	7	4	1	1023
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	4	-	21	5	3.312
Mezarlıklar	54	11	60	21	3210
Şehitlikler	4	-	1	-	227
Anıt ve abideler	-	-	2	-	313
Doğal Varlıklar	10	1	18	16	6.808
Kalıntılar	10	2	10	9	1.973
Korunmaya Alınan Sokaklar	1	1	2	-	60
Toplam	549	264	715	532	90.336

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2012

2.5.5.1 Kütüphaneler

Bölgede toplam kütüphane sayısı 59 olup bunun 21'si Çorum, 15'i Samsun, 15'i Tokat ve 8'i Amasya'da bulunmaktadır. Bin kişi başına yararlanma ve ödünç alınan kitap sayısında Çorum'u Tokat takip etmektedir. Çorum, özellikle bin kişi başına yararlanma sayısı olan 969 ile oldukça dikkat çekmektedir.

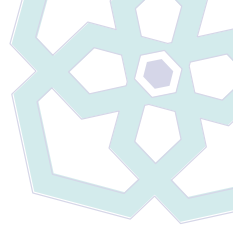
Tablo 2.5.5.1.1 Bölge ve Türkiye'de Halk Kütüphanesi Verileri, 2008

	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
Kütüphane sayısı	1136	59	15	15	21	8
Kitap sayısı	14528550	761387	205192	164801	262931	128463
Yararlanma sayısı	19280441	1316807	409765	265035	529534	112473
Bin kişi başına yararlanma sayısı	262	480	327	429	989	336
Ödünç verilen materyal sayısı	5877432	416956	107764	88162	178184	42846
Bin kişi başına ödünç alınan kitap sayısı	84	227	65	111	110	64

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede 2000 yılından bu yana kütüphane sayısı, yararlanma sayısı ve ödünç alınan kitap sayısı azalırken, kitap sayısı artış göstermiştir. 2008 yılında TR83 Bölgesi halk kütüphanelerinden yararlanma sayısında Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada gelmektedir.

Tablo 2.5.5.1.2 Bölgede Halk Kütüphanelerine İlişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi

	Halk kütüphaneleri : Kütüphane sayısı	Halk kütüphaneleri : Kitap sayısı	Halk kütüphaneleri : Yararlanma sayısı	Halk kütüphaneleri : Bin kişi başına yararlanma sayısı	Halk kütüphaneleri : Odunç verilen materyal sayısı	Bin kişi başına ödünç alınan kitap sayısı
2003	68	700906	1039859		315055	101
2004	69	709872	1354821		339651	-
2005	55	699881	1423518		358164	-
2006	61	703418	1429016		317132	-
2007	59	714960	1350449	495	284710	-
2008	58	727796	1266095	465	299895	-
2009	59	746897	1352005	494	364679	-
2010	59	761387	1316807	480	416956	104

Kaynak: TÜİK, 2012

*2000-2007 arasında nüfus sayımı yapılmadığı için tabloda boşluklar bulunmaktadır.

2.5.5.2 Tiyatrolar

Bölgede toplam tiyatro salonu sayısı 7 olup bunun 5'i Samsun'da 2 tanesi ise Çorum'da bulunmaktadır. Çorum'da koltuk sayısı 724 iken Samsun'da 1528'dir. Bu illerde gösteri sayısında Samsun büyük bir farkla Çorum'un önündedir. Ancak Çorum'da gösteri sayısı ve salon sayısına kıyasla seyirci sayısının yüksek olması da dikkat çekmektedir.

Tablo 2.5.5.2.1 Bölge ve Türkiye'de Tiyatrolara İlişkin Veriler, 2011

	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
Salonu sayısı	430	7	5	-	2	-
Koltuk sayısı	157161	2252	1528	-	724	-
Gösteri sayısı	25378	816	804	-	12	-
Seyirci sayısı	5248226	100322	96066	-	4256	-
Gösteri başına seyirci sayısı		350	330	3	131	194

Kaynak: TÜİK, 2012

2000 yılından 2008'e bölgede salon sayısı, koltuk sayısı, gösteri sayısı ve seyirci sayısı artarken gösteri başına seyirci sayısı azalmıştır. Bu da seyirci sayısındaki artışın gösteri sayısındaki artışın gerisinde kaldığını göstermektedir.

2.5.5.3 Sinemalar

Bölgede toplam 65 adet sinema salonu olup bunların dağılımına bakıldığında Samsun'da 33, Tokat'ta 16, Çorum'da 10 ve Amasya'da 6 adet sinema salonu bulunmaktadır. Çorum'da salon sayısı ve koltuk sayısı Tokat'tan daha az olmasına karşın, gösteri sayısı, seyirci sayısı ve gösteri başına seyirci

Tablo 2.5.5.2.2 Bölgede Tiyatrolara İlişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi, 2003-2010

	Tiyatro salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı	Gösteri başına seyirci sayısı
2003	5	1027	304	50910	210
2004	8	1655	253	34864	215
2005	7	1744	292	50453	139
2006	5	769	417	45400	167
2007	6	966	221	36580	138
2008	9	2043	1021	133360	173
2009	8	1832	1169	127500	109
2010	7	2252	816	100322	166

Kaynak: TÜİK, 2012

2.SOSYAL YAPI

sayısı Tokat'a kıyasla daha fazladır.

2002'den 2010 yılına bölgede salon sayısı 9'dan 65'e çıkmıştır. Bunun yanı sıra koltuk sayısı, gösteri sayısı, seyirci sayısı ve gösteri başına seyirci sayısı da artış göstermiştir. Ancak bu artış süreklilik göstermemektedir.

Tablo 2.5.5.3.1 Bölge ve Türkiye'de Sinemalara İlişkin Veriler

	Sinema salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı
Türkiye	1834	249297	35999	35.787.380
TR83	65	6398	1257	814220
Samsun	33	3503	677	478140
Tokat	16	1294	228	175650
Çorum	10	1063	248	110690
Amasya	6	538	104	49740

Kaynak: TÜİK, 2012

2.5.5.4 Yerel Matbaalar ve Yazılı Medya

Bölgede 2008 yılı itibarıyla toplam matbaa sayısı 191'dir. 2005'te 185 olan bu sayı 2008'de 191'e çıkmıştır. Bunun 87'si Samsun'da, 38'i Çorum, 34'ü Tokat ve 32'si Amasya'dadır. Bu haliyle bölge

Tablo 2.5.5.3.2 Bölgede Sinemalara İlişkin Verilerin Yıllar içerisindeki Değişimi

	Sinema salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı	Gösteri Başına Seyirci Sayısı
2002	9	2643	770	320472	306
2003	26	3244	652	281125	366
2004	41	4833	1339	565059	416
2005	43	4896	1452	495003	431
2006	44	4885	1437	576767	422
2007	42	4200	1103	406118	341
2008	63	6413	1282	664625	401
2009	68	6621	1234	720342	368
2010	65	6398	1257	814220	518

Kaynak: TÜİK, 2012

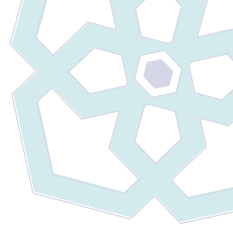
Türkiye'deki toplam 8.164 olan matbaa sayısının yüzde 2,33'üne sahiptir.

Türkiye'de 2008 yılında 5.665 gazete ve dergi yayımlanmış olup bu yayınların 3.186'sını dergiler ve 2.479'unu ise gazeteler oluşturmaktadır. 2008'de gazete ve dergilerin yüzde 62,5'i yerel, yüzde 5,6'sı bölgesel ve yüzde 31,9'u ise ulusal yayın yapmaktadır. Türkiye'de aynı yılda yayımlanan gazetelerin yüzde 92,9'u yerel, yüzde 2,3'ü bölgesel ve yüzde 4,7'si ise ulusal yayın yapmaktadır. Bölgede

Tablo 2.5.5.4.1 Bölge ve Türkiye'deki Yerel Matbaa Sayıları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
2005	26	41	86	32	185	7.400
2006	29	43	84	33	189	7.745
2007	30	45	87	34	196	7.892
2008	32	38	87	34	191	8.164

Kaynak: TÜİK, 2012

ise 2008'de yayımlanmış toplam gazete ve dergi sayısı 153'tür. Bunun 105 tanesi gazetedir ve gazetelerin 101 tanesi yerel, 4 tanesi bölgesel yayın yapmaktadır. Bölgede ulusal yayın yapan gazete bulunmamaktadır. Bölgede toplamda 48 dergi bulunmaktadır. Bunların 35'i yerel, 4'ü bölgesel ve 9'u ulusal yayın yapmaktadır. 2008 yılında bölge gazete ve dergilerinin tirajları sırasıyla 53.599.581 ve 1.663.438'dir. Türkiye'de ise 2008 yılında gazete ve dergilerin toplam tirajı 2.665.434.454'tür. Bunun yüzde 95,7'sini gazeteler oluşturmaktadır. Türkiye'de yıllık toplam tirajın yüzde 14,4'ü yerel, 1,6'sı bölgesel, 84'ü ise ulusal gazete ve dergilerdir (TÜİK, 2010).

Tablo 2.5.5.4.2 Bölgede Yayın Bölgelerine göre Gazete ve Dergi Sayısı

	Yerel		Bölgesel		Ulusal		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Gazete	101	96,19	4	3,81	-	-	105	100,00
Dergi	35	72,92	4	8,33	9	18,75	48	100,00
Toplam	136	88,89	8	5,23	9	5,88	153	

Kaynak: TÜİK, 2012

2.5.6 SONUÇ

Yukarıda sayısal ve nitel özelliklerine değinilen bölge illerinin kültürel varlıkları oldukça zengindir. Ancak bölgede genel olarak kültürel süreklilik giderek kaybolmaktadır. Bunun nedenleri arasında en önde gelenin değişen dünya koşulları yani modernleşen dünyanın etkileri olduğu söylenebilir. Buna ek olarak koruma ve yaşatma bilincinin genel olarak bölgede düşük olması, koruma ve yaşatma çalışmalarının kamu kurum ve kuruluşları tarafından sahiplenilmesinin ve halkın bu tür çalışmaları sahiplenmesinin zayıflığı kültürel değerlerin, el sanatları ve geleneksel yaşam tarzının yitirilmesine neden olmaktadır (YHGP,2006)

2.6 KADININ GÜÇLENDİRİLMESİ

2.6.1 GİRİŞ

Kalkınma alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, bunların genellikle kadını ve kadının kalkınmadaki rolünü göz ardı ettiği ya da kadının mevcut durumunu daha da kötüleştirdiği görülmektedir. Kalkınma alanının erkeklerin uzmanı olduğu teknik bir alan olarak kabul ediliyor olması, özellikle gelişmekte olan ülke kadınlarının üstlenebileceği rolün küçümsenmesi ya da yok sayılmasına neden olmuştur.

Toplumsal cinsiyet, farklı kültürde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder. Toplumsal cinsiyet kısaca, sosyal yönden kadın ve erkeğe verilen roller, sorumluluklar olarak tanımlanır. Dolayısıyla her ne kadar kadının statüsünü etkileyen faktörler eğitim, hane içi iş yükü, hane dışı ilişkiler, güç ve yetki sahibi olma, üretimden pay alma olarak algılsa da en önemli faktörün hem dışsal normlar olarak baskısını hissettiren, hem de içselleştirilmiş olarak kadınların kendileri hakkındaki düşüncelerinde ortaya çıkan kültürel yapılar ve değerler olduğu unutulmamalıdır.

Toplumun genel refah düzeyini artırmak olarak tanımlanan geleneksel kalkınma anlayışı temelinde geliştirilen projeler, toplumda kadının statüsünün geliştirilmesinde önemli bir katkı sağlayamamıştır. Bunda en önemli neden bu çalışmalarda kadının statüsünden çok ekonomik aktivitelere katılımlarının temel alınmasıdır. Sosyal ve ekonomik planlama sürecinde kadının çıkarları ve ihtiyaçları nadiren dikkate alınmış ve teknik ve politik anlamda kadın, kalkınma sürecinin dışında bırakılmıştır. Bu kapsamda YHGP'nin 'bölgede dezavantajlı durumda olan kadınların durum ve koşullarını düzeltmek için neler yapılabilir' sorusuna verdiği cevap kadının sosyal ve ekonomik koşullarını daha iyi anlama ve kadının durumunu daha iyi koşullara getirebilecek projeler geliştirmek ve kadınların proje süreci ile bütünleşmelerini sağlamak için gerekli bilgileri toplamak şeklindedir (YHGP, 2006).

Bu çalışma TR83 Bölgesi'nde kadınların mevcut durum analizini yapmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda kadınların demografik yapısının, eğitim durumunun, siyasi katılımlarının ve son olarak da işgücü istatistiklerinin analizlerini yapmaktadır.

2.6.2 KADIN NÜFUS

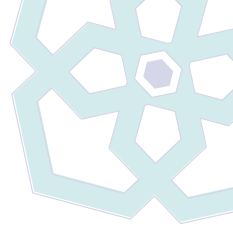
Bölgede toplam nüfusun 1.345.425'i erkeklerden, 1.372.260'ı kadınlardan oluşmaktadır. Bu durumda bölgede, her 100 kadın için erkek sayısını veren cinsiyet oranı %98,04'tür.

Tablo 2.6.2.1 Nüfus Göstergeleri

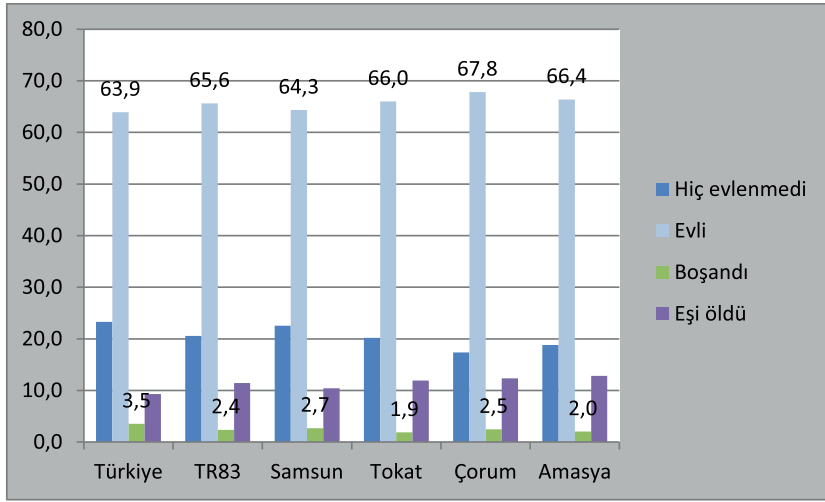
	Kadın	Erkek	Toplam
Amasya	162.967	160.112	323.079
Çorum	269.415	265.163	534.578
Samsun	634.028	617.701	1.251.729
Tokat	305.850	302.449	608.299
TR83	1.372.260	1.345.425	2.717.685
Türkiye	37.191.315	37.532.954	74.724.269

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2012

Kadın nüfusun medeni duruma göre dağılımı incelendiğinde evli olanların ilk sırada olduğu, arkasından hiç evlenmemiş olanların ve eşi ölenlerin geldiği, son sırada ise boşanmış olanların geldiği görülmektedir. Bölgenin tek büyük şehri olma özelliğine sahip Samsun, hiç evlenmemiş kadın oranında diğer illere kıyasla daha büyük paya sahiptir. Bunda büyük şehir olmanın etkisinin ve

Şekil 2.6.2.2 Kadın Nüfusun Medeni Duruma Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

bunun kadınların sosyal yaşamı üzerine etkisinin rol aldığını söylemek mümkündür.

Diğer taraftan annenin yaş grubuna göre doğumlara bakıldığında doğumların Amasya ve Samsun'da en çok 25-29 yaş grubunda, Tokat ve Çorum'da 20-24 yaş gruplarında olduğu görülmektedir. 15 yaştan az yaş grubunda annelerin çok az olduğu, ancak 15-19 yaş grubunda doğumların oranının tüm doğumlar içerisinde Bölge'de yüzde 9,8 olduğu ve bu oranın Türkiye ortalaması olan yüzde 7,8'den yüksek olduğu da fark edilmektedir.

Tablo 2.6.2.2 Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar, 2011

	Toplam	15'den az	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Türkiye	1.238.970	347	97.010	339.002	392.497	258.667	115.789	24.110	4.002
TR83	38.427	5	3.760	11.900	12.028	7.242	2.786	508	70
Samsun	17.762	2	1.544	5.255	5.642	3.581	1.389	252	32
Tokat	8.940	2	995	2.922	2.739	1.559	589	105	13
Çorum	7.557	0	882	2.469	2.280	1.288	497	87	18
Amasya	4.168	1	339	1.254	1.367	814	311	64	7
Türkiye	80,6	87,9	93,9	97,04	87,3	92,4			

Kaynak: TÜİK, 2012

2.6.3 KADININ EĞİTİM DURUMU

Kadının toplumdaki konumunu belirleyen ana faktörlerden biri eğitimidir. Okuryazarlığın farklı tanımları yapılmakla birlikte, UNESCO tarafından yapılan tanıma göre günlük yaşamı ile ilgili basit ve kısa cümleleri okuyup yazabilen kişi okuryazardır. Günümüzde okuma-yazma bilmeyen nüfus

Tablo 2.6.3.1 Cinsiyete Göre Okur-yazar Nüfus Oranı

	Toplam	15'den az	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Türkiye	1.238.970	347	97.010	339.002	392.497	258.667	115.789	24.110	4.002
TR83	38.427	5	3.760	11.900	12.028	7.242	2.786	508	70
Samsun	17.762	2	1.544	5.255	5.642	3.581	1.389	252	32
Tokat	8.940	2	995	2.922	2.739	1.559	589	105	13
Çorum	7.557	0	882	2.469	2.280	1.288	497	87	18
Amasya	4.168	1	339	1.254	1.367	814	311	64	7
Türkiye	80,6	87,9	93,9	97,04	87,3	92,4			

Kaynak: TÜİK, 2012

2.SOSYAL YAPI

toplumsal iletişimin önemli bir kısmından soyutlanmaktadır. Türkiye'de kadınların okuryazarlık oranlarının erkeklere kıyasla düşük olduğu fark edilmektedir. Ancak 2000 yılı ve 2011 yılı verileri kıyaslandığında önemli bir iyileşme yaşandığı da görülmektedir. 2000 yılında bölgede yüzde 79 olan okur-yazar kadın nüfus oranı 2011 yılında yüzde 90,94'e yükselmiştir. Aynı yıllar temel alınarak Tablo 2.6.3.2 Farklı Eğitim Seviyelerinde Okullaşma Oranları, 2011/12 Öğretim Yılı

		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Türkiye
Okulöncesi (4-5 yaş)	K	93,93	66,68	86,78	68,6	65,16
	E	94,31	67,94	87,19	68,8	66,2
	T	94,12	67,32	86,99	68,70	65,69
İlköğretim	K	100	98,45	99,14	94,05	98,56
	E	100	98,42	99,43	94,63	98,77
	T	100	98,43	99,29	94,35	98,67
Ortaöğretim	K	79,93	66,53	68,9	62,82	66,14
	E	85,23	69,97	70	67,91	68,53
	T	82,63	68,29	69,46	65,41	67,37
Genel Ortaöğretim	K	36,66	36,55	38,70	29,72	36,54
	E	31,64	31,67	33,14	25,44	33,80
	T	34,11	34,05	35,89	27,54	35,14
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	K	43,27	29,98	30,20	33,10	29,60
	E	53,59	38,30	36,86	42,47	34,73
	T	48,52	34,24	33,57	37,86	32,24

Kaynak: TÜİK, 2012

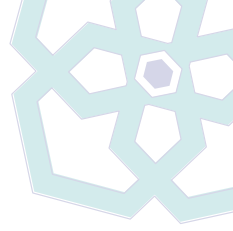
okur-yazar erkek oranlarına bakıldığında, okur-yazar erkek nüfus oranının yüzde 92,5'ten yüzde 97,52'ye çıktığı görülmektedir. Kadın nüfusun okur-yazarlık oranı erkeklere kıyasla daha büyük bir artış yaşamıştır. Bu eğilim ülke genelinden farklılık göstermemekte olup bölge ve ülkede paralel bir durum görülmektedir.

Cinsiyete göre farklı eğitim seviyesinde okullaşma oranlarına bakıldığında da cinsiyete göre bitirilen eğitim düzeyinde olduğu gibi ilköğretimden sonra farkın açıldığı görülmektedir.

YHGP kapsamında yapılan niteliksel alan araştırmalarında kız çocuklarının okula gönderilememe nedenleri ekonomik yönden okul masraflarını karşılayacak durumda olmama, ev işlerinde aileye yardım etme, okulun uzak olması ve ailenin geçimi için ekonomik faaliyetlere yardım gereği olarak belirtilmiştir (2006).

2.6.4 KADIN VE ÇALIŞMA YAŞAMI

Bölgede kadınların işgücüne katılma oranı oldukça düşüktür. Erkeklerde yüzde 69,9 olan bu oran kadınlarda yüzde 36'dır. Her ne kadar bu oran Türkiye genelinden yüksek de olsa erkek nüfusa kıyasla düşüktür. Bunun temel nedeni kadının eğitim düzeyinin düşük olması, iş piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmaması ve geleneksel ev ve çocuk bakımı sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranı 2009'a kıyasla 2011'de TR83 Bölgesi'nde azalırken Türkiye'de artış göstermiştir. İstihdam oranı da aynı şekilde bölgede azalırken, Türkiye'de artmıştır. Bununla beraber işsizlik oranları Bölgede yüzde 6,1'e çıkarken, Türkiye'de yüzde 14,3'ten 11,3'e düşmüştür. Bu veriler göstermektedir ki tarımın ağırlığını koruduğu TR83 Bölgesi'nde kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları Türkiye'nin üstüneyken yıllar itibarıyla tarımda yaşanan çözümlenmeyle azalmakta, bu da işsizlik oranlarını artırmakta ve göç eden kadınların işgücünün dışına itilmesine sebep olmaktadır. Yine unutulmamalıdır ki kırsal alanda özellikle kadın işgücü için istihdam ücretsiz

Tablo 2.6.4.1 Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma, İstihdam, İşsizlik Oranları

		İşgücüne katılma oranı		İstihdam oranı		İşsizlik	
		2009	2011	2009	2011	2009	2011
TR83	Kadın	39,8	36	37,4	33,8	5,9	6,1
	Erkek	72,3	69,9	66,9	66,5	7,5	4,9
	Toplam	55,1	52,5	51,3	49,7	6,9	5,3
Türkiye	Kadın	26,0	28,8	22,3	25,6	14,3	11,3
	Erkek	70,5	71,7	60,7	65,1	13,9	9,2
	Toplam	47,9	50	41,2	43	14,0	9,8

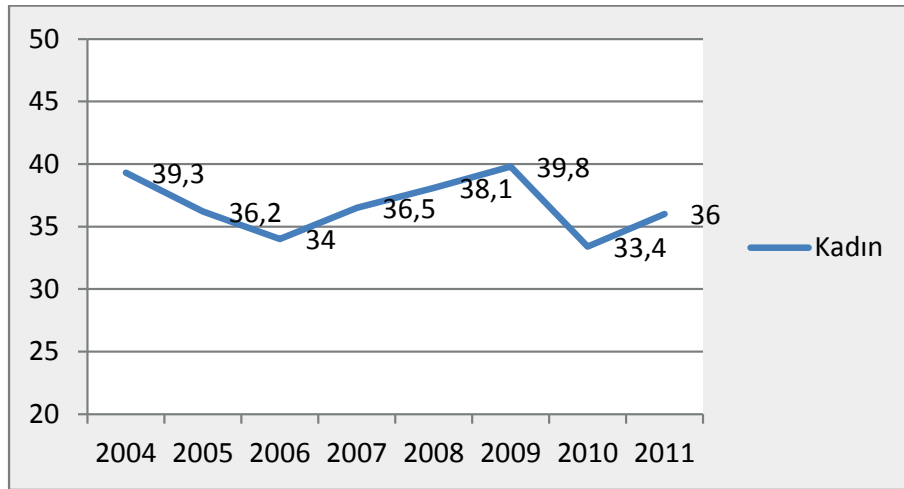
Kaynak: TÜİK, 2012

aile işçiliği biçiminde olmaktadır. Dolayısıyla, denilebilir ki işsizlik ya da gizli işsizlik bölgede önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir.

Bölgede kadınların istihdam oranları da işgücüne paralellik göstermektedir ve her ne kadar ülke ortalamasının üzerinde de olsa erkeklere kıyasla oldukça düşüktür.

Bölgede yaş gruplarına göre işgücüne katılma oranı kadınlar ve erkekler için 20 yaşına kadar çok farklı olmayıp, 20-24 yaş grubundan itibaren işgücüne katılma oranında cinsiyetler arasındaki fark artmaktadır. Kadınların evlendikten veya çocuk sahibi olduktan sonra işgücünden ayrılmaları nedeni ile genel olarak 25 yaşından sonra işgücüne katılma oranlarında düşme görülmektedir.

Şekil 2.6.4.1 Kadınların İşgücüne Katılım Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: TÜİK, 2012

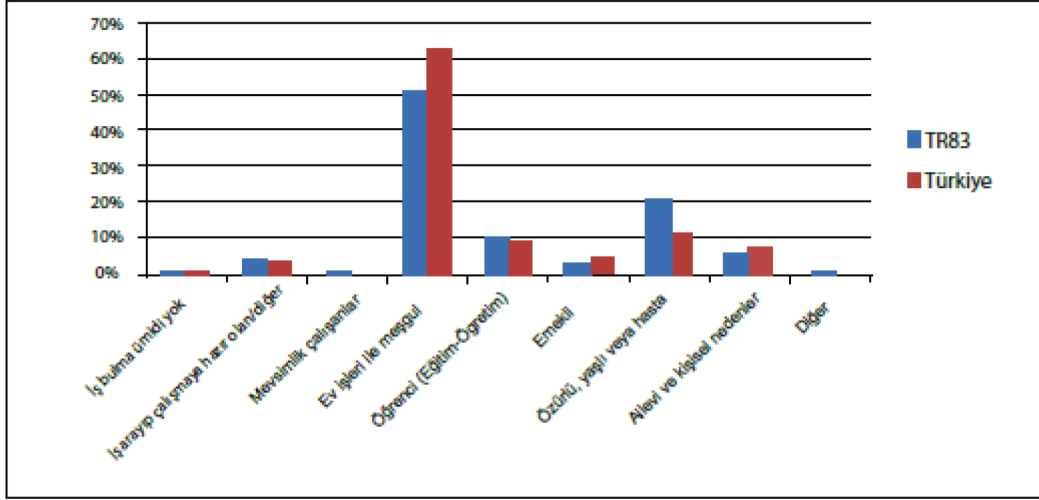
Tablo 2.6.4.2 İşgücüne Dahil Olmama Nedenine Göre Kadın, 2008, 2009, 2011 (Bin kişi)

	TR83			Türkiye		
	2008	2009	2011	2008	2009	2011
İş bulma ümidi yok	5	9	5	241	130	271
İş aramayıp çalışmaya hazır olan/Diğer	27	31	24	778	854	821
Mevsimlik çalışan	16	7	2	243	67	50
Ev işleri ile meşgul	358	318	389	12.186	12.101	11.872
Öğrenci (eğitim-öğretim)	66	69	81	1.671	1.832	2.043
Emekli	14	17	24	682	763	772
Özürü yaşlı veya hasta	127	128	116	2.144	2.143	2.174
Ailevi ve kişisel nedenler	25	40	16	1.155	1.301	1.282
Diğer	3	3	3	427	95	128
Toplam	640	622	660	19.526	19.466	19.414

Kaynak: TÜİK, 2012

2.SOSYAL YAPI

Şekil 2.6.4.3 Türkiye'de ve Bölgede Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

Kadınların işgücüne katılma oranları kentsel alanlarda daha da düşüktür. Kırdan kente göç ile kentsel alanda piyasanın gerektirdiği niteliklere sahip olmayan kadın işgücünün dışına çıkmaktadır. İşgücünde olmayan kadınların işgücüne katılmama nedenlerinden en çok dikkati çeken ülke genelinde de olduğu gibi ev işleri ile meşguldir. 2009 yılından 2011 yılına ev işleri ile meşgul olanların sayısında azalma olurken, iş arama ümidi olmayanlar 130 binden 271 bine yükselmiştir.

Yıllar içerisinde, istihdamın sektörel dağılımında her iki cinsiyette de tarım sektörünün payında bir azalma söz konusu olsa da cinsiyetler arasındaki fark dikkat çekmektedir. Tarım sektörünün istihdamdaki payı toplamda bölgede yüzde 45,5'tir. Bu oran erkeklerde yüzde 34,8 iken kadınlarda yüzde 65,3'e çıkmaktadır. 2009 yılından 2011 yılına tarımın istihdamdaki payı azalmakla birlikte, tarım sektörü istihdam yaratmada bölgede temel sektör olma özelliğini toplam istihdamın yarısından fazlasını yaratarak korumaya devam etmektedir. Türkiye'de tarımın istihdamdaki toplam payı yüzde 25,5 olup kadınlar için bu oran yüzde 42,2'ye çıkmaktadır. Bu haliyle bölge Türkiye ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir.

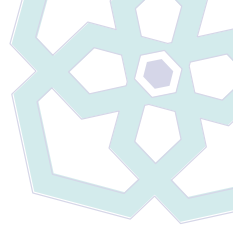
Tablo 2.6.4.4 Cinsiyete Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı

		Tarım		Sanayi		Hizmetler	
		2009	2011	2009	2011	2009	2011
TR83	Toplam	51,6	45,5	12,9	17,5	35,5	
	Kadın	72,86	65,3	5,16	7,7	21,7	
	Erkek	38,28	34,8	17,60	22,8	44,1	
Türkiye	Toplam	24,7	25,5	25,3	26,5	50	
	Kadın	41,64	42,2	15,27	15,2	43,1	
	Erkek	18,14	18,7	29,13	31,1	52,8	

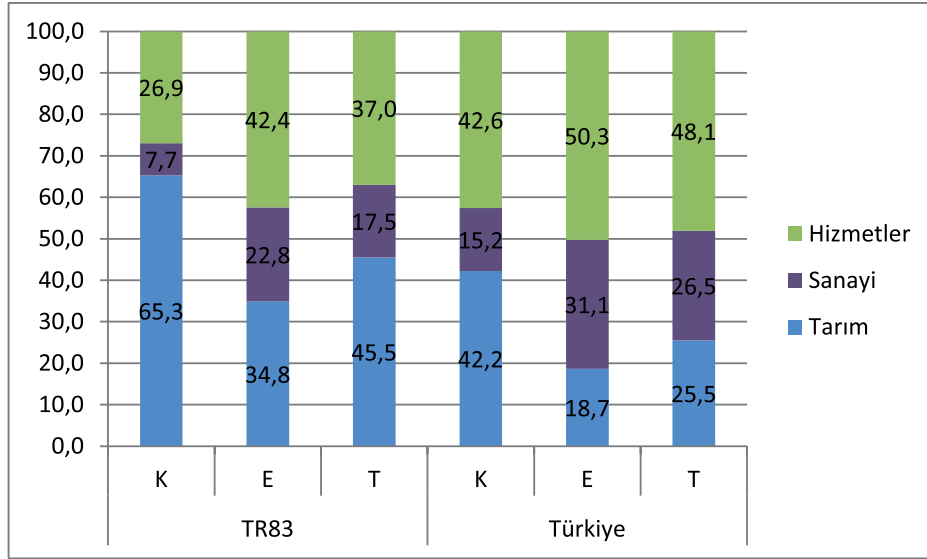
Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı gibi bölgede kadınların en çok istihdam edildikleri sektör bölge ekonomisinde ağırlığını koruyan tarım sektörüdür, arkasından ise hizmet sektörü gelmektedir. Bölgede sanayi ve ticaret sektörlerinde istihdam edilen kadın oranı ise çok düşüktür. Kadın emeği daha çok tekstil, hazır giyim, gibi emek yoğun sanayi dallarında özellikle ucuz emek olması nedeniyle tercih edilmektedir (YHGP, 2006).

Şekil 2.6.4.3 Türkiye'de ve Bölgede Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

İşgücünün işteki statülerine bakıldığında ise durumun yine kadınların aleyhine bir tablo çizdiği görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımına paralel olarak kadınların yüzde 63,04'ü ücretsiz aile işçisi konumundadır. Bu oran erkeklerde yüzde 12,92; toplamda ise yüzde 32,23'tür. Kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırıldığı temel sektör tarım olup bu sektörde bu şekilde istihdam edilen kadınların oranı yüzde 83,33'tür; bu oran erkeklerde yüzde 29,11'dir. Kadınların maruz

Tablo 2.6.4.5 Cinsiyete Göre İşteki Durum, 2011

	Tarım dışı			Tarım			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Ücretli veya yevmiyeli	75,77	84,30	77,68	3,11	2,19	2,65	50,31	30,66	43,42
İşveren veya kendi hesabına	22,80	9,09	19,74	69,78	6,14	37,75	39,16	7,16	27,94
Ücretsiz aile işçisi	1,66	6,61	2,77	27,11	91,67	59,60	10,37	62,18	28,54
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, 2012

kaldığı ayrımcılık, bir taraftan kadınların tarım ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmalarına, diğer taraftan da iş yaşamında daha düşük statülü işlerde çalışmalarına neden olmaktadır.

Meslek gruplarına göre kadın istihdamına bakıldığında da kadınların belli sektörlerde ve aynı zamanda daha az sorumluluk gerektiren işlerde yoğunlaştıkları görülmektedir.

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.6.4.5 Meslek Grubuna (Isco_88) Göre İstihdam Edilen Kadın (15 + yaş), 2009

	Türkiye		TR83	
	Bin	%	Bin	%
Kanun yapıcılar üst düzey yöneticiler ve müdürler	204	2,93	4	1,1
Profesyonel meslek mensupları	661	9,48	21	6,0
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	479	6,87	13	3,7
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	735	10,54	21	6,0
Hizmet ve satış elemanları	745	10,68	30	8,6
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	2.158	30,95	222	63,6
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	360	5,16	12	3,4
Tesis ve makina operatörleri ve montajcılar	239	3,43	8	2,3
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.391	19,95	18	5,2
Toplam	6.973	100	995	100

Kaynak: TÜİK, 2012

Kadınlar için geliştirilecek olan istihdam projelerinde tarım ve sanayi sektöründen elde edilen verilerden de yararlanılarak, kentsel ve kırsal alanlarda farklı işlerde ve sektörlerdeki yoğunlaşmalar göz önüne alınmalıdır. Farklı kadın gruplarının farklı ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilecek olan projeler daha başarılı olacaktır.

2.6.5 KADINA KARŞI ŞİDDET

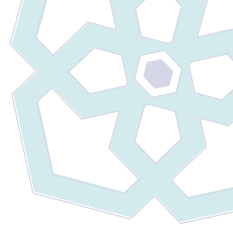
Kadına karşı şiddet günümüzde ne yazık ki yaygın bir şekilde devam etmektedir. Şiddet konusunda Düzey 2 ve 3 bazında istatistikler olamamakla birlikte, Düzey 1 bazında yayınlanan istatistiklerden, erkekler tarafından şiddete uğrayan kadınların yüzdesinin en fazla Kuzeydoğu Anadolu ve Orta

Tablo 2.6.5.1 Düzey 1 Bazında Fiziksel Şiddet İstatistikleri

Düzey 1 Bölgeleri	Eşi veya birlikte olduğu kişi(ler)den fiziksel şiddet yaşamış kadınların yüzdesi (Herhangi bir dönemde)	Eş dışındakilerden fiziksel ve cinsel şiddet gören kadınların yüzdesi
İstanbul	36,7	3,5
Batı Marmara	24,6	2,4
Ege	31,3	1,7
Doğu Marmara	36,5	2,9
Batı Anadolu	42,2	4,9
Akdeniz	41,7	4,2
Orta Anadolu	49,5	2,4
Batı Karadeniz	42,9	2,9
Doğu Karadeniz	38	3,6
Kuzeydoğu Anadolu	53,2	2,8
Ortadoğu Anadolu	47,2	3,7
Güneydoğu Anadolu	47,7	3,8

Kaynak: TÜİK, 2012

Anadolu'da olduğu, TR83 Bölgesi'ni de içine alan Batı Karadeniz Bölgesi'nde ise eşi veya birlikte olduğu kişiden fiziksel şiddet yaşamış kadın oranının yüzde 42,9; eş dışındakilerden fiziksel ve cinsel

şiddet gören kadınların yüzde 2,9 olduğu görülmektedir.

2.6.5 SİYASİ KATILIM

Siyasal karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin güçlendirilmesi, toplumsal eşitliğin sağlanması ve kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması için bir başka önemli noktadır. TR83 Bölgesi'nde toplam sayısı 21 olan 23. dönem milletvekilleri arasında sadece iki kadın milletvekili bulunmaktadır. 2009 yerel seçimleri sonuçlarına göre ise bölgede kadın belediye başkanı bulunmamaktadır. Türkiye'deki toplam kadın belediye başkanlarının oranı ise sadece % 0,92'dir.

Bölgede kadın konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısı oldukça azdır. Toplam 23 adet Kadın Sivil Toplum Kuruluşu (STK) bulunmakta olup bunun 2 tanesi Amasya, 5 tanesi Çorum, 13 tanesi Samsun ve son olarak 3 tanesi de Tokat'tadır (İl Dernekler Müdürlükleri, Basılmamış Doküman, 2010).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Dünya Bankası ortaklığıyla gerçekleştirilen, amacı Dünya, Türkiye ve bölgede kadının durumunu ortaya koymak ve özellikle işgücüne katılımı önündeki engelleri tartışmak olan Konferansta bu STK'lardan birçoğu ile birlikte çalışılmıştır. Konferans öncesi her ilde düzenlenen kadın çalışmalarına dâhil olan, kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektör temsilcilerinin, STK'ların ve akademik çevrenin de katıldığı hazırlık toplantıları düzenlenmiştir. Yapılan bu nitel saha çalışmasında kadınların işgücüne katılmalarını teşvik etmek için ekonomik ve sosyal koşulları bir arada düşünülmesi gerekliliği vurgulanmış ve bu koşulları göz önüne almadan kadınlar için çeşitli kuruluşlarının verdiği desteklerin uzun vadede bir fayda sağlayamadığı üzerinde durulmuştur.

2.6.6 SONUÇ

Yukarıdaki veriler ışığında denilebilir ki kadının statüsünü belirleyen faktörler çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu kapsamda Türkiye'de olduğu gibi bölgede de sayıları en az erkekler kadar olan kadın nüfus, eğitim, siyasi temsil ve işgücü olanaklarından karşı cinsleri kadar yararlanamamaktadır. Tüm bunların yanı sıra hane içi iş yükü, hane dışı ilişkiler ve "hem dışsal normlar olarak baskısını hissettiren hem de içselleştirilmiş olarak kadınların kendileri hakkındaki düşüncelerinde ortaya çıkan kültürel yapılar ve değerler" de unutulmamalıdır (YHGP, 2006).

Yaşadığımız toplumun ve TR83 Bölgesi'nin yarısını oluşturan kadınların sosyal ve ekonomik koşullarını geliştirmek, kadınlara yönelik eğitim, sağlık ve gelir sağlanmasına veya artırılmasına yönelik projeler hazırlanmasından geçmektedir.

Yukarıda bahsi geçen Dünya Bankası ortaklığındaki Konferans sonunda ortaya çıkan kadınların işgücüne katılımına dair sorunlar ve bunlara yönelik önerilebilecek bazı proje konuları aşağıdaki gibidir:

- İşgücüne katılan ve istihdam edilen kadınlar evlenip çocuk sahibi olduktan sonra işgücü piyasasından çekilmektedirler ve ilerleyen yıllarda tekrar işgücü piyasasına katılsalar da, yaşlı bakımı sorumluluğu nedeniyle işgücünden yine ayrılmaktadırlar. Bu kapsamda sadece anaokullarının yaygınlaştırılması yeterli değildir, erken çocuk gelişiminin devlet ve özel kurumlar tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Erken çocuk gelişimi kadın istihdamı için önemli olduğu kadar

2.SOSYAL YAPI

dezavantajlı grupların eşit fırsatlara sahip olabilmeleri için de önemlidir. Okul öncesi eğitimle çocukların daha sağlıklı yetişmeleri sağlanabileceği gibi eğitimlerinde daha başarılı olma imkânı da sunulmaktadır. Ancak, çocuk bakımı hizmeti verecek kurumların açılış ve kapanış saatlerinin çalışan annelerin çalışma saatleriyle uyumlu olmaması birçok kadının çocuklarını bu kurumlara göndermesini zorlaştırmaktadır.

- Kadınların işgücüne katılmasını engelleyen ve aynı zamanda istihdam edilen kadınlar için de büyük bir zorluk olan çocuk bakımının sağlanması için okul öncesi eğitim olanakları geliştirilmelidir. Çocuk bakım hizmetlerinin çoğaltılması ve kalitesinin iyileştirilmesi öncelikli olarak ele alınması gereken konulardan biridir.

- Kadın girişimciler için başlatılan bankaların kredi programları kadınların yeterli güvenceleri ve mesleki bilgilerinin olmaması nedeniyle kadınların bu imkânlardan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Mikro-kredi programlarının eksikliği ise kadınları gerekli pazar bağlantılarını sağlamaksızın ev içinde yapılan üretime yönlendirmesidir.

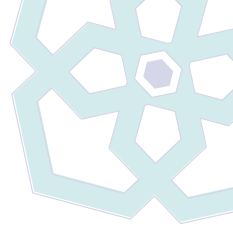
- Kadınların işgücüne katılmaları ve istihdamlarıyla ilgili sorunların çözülmesi için kadınların çalışma yaşamına geçişlerini kolaylaştıracak tedbirler üzerine durulması gerektiği gibi çalışma yaşamına katılmış olan kadınların karşılaştıkları sorunların giderilmesi için de çalışmalar yapılması gerekmektedir.

- Eğitim ile istihdam olanakları yakından ilişkilidir. Bu ise örgün, yaygın eğitim alanlarında ve öğrenen gruplar yaklaşımı kullanılarak çözüm üretilmesi gerektiğini göstermektedir. Ortaöğretimde kız çocuklarının net okullaşma oranlarının yükseltilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hâlihazırda ortaöğretimine devam eden kız çocukları için de istihdama hazırlayıcı rehberlik hizmetleri geliştirilmelidir.

- Yaşam boyu eğitim kapsamında yetişkin kadınların çalışma yaşamına geçmesini kolaylaştıracak eğitim olanakları sunulmalıdır. Bu eğitimler hem kadınların kişisel bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik olmalı, hem de meslek bilgileri edinme hizmetlerinde etkinleşmeye yönelik olmalıdır. Etkili yaygın eğitim yöntemlerinin saptanması bu alanda uygulanmış olan çalışmaların incelenmesi ile mümkün olacaktır.

- Özellikle kırdan kente göçün artmasıyla beraber yeni göçleri alan kentsel alanlarda kadınların kendilerine uygun işler bulabilmeleri ve gerekli yeni bilgi ve becerilerle donanabilmeleri için katılımcı istihdam eğitimleri düzenlenmelidir. Tarımda istihdam edilen kadınlar göçün yanı sıra ülkesel ölçekteki tarım politikalarından da olumsuz etkilenmektedirler. Şeker pancarı ve tütün gibi belirli tarım ürünleri üretimindeki azalma ile kadınların yeni koşullara uyum sağlayabilmesi için hem kırsal alanda hem de kentte yapılması gereken çalışmalar belirlenmeli, yeni çalışma olanakları yaratacak projeler geliştirilmelidir.

- Öğrenen gruplar yaklaşımı kapsamında kadınların çalışma yaşamında tutunmalarını sağlayan ve kendileri için yarattıkları özel bilgilerin paylaşılmasına ve dayanışma ağlarının yaratılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kadınların hem iş yaşamına geçişi hem de iş yaşamına geçtikten sonra karşılaştığı sorunlara çözüm getirebilecek bir yaklaşım olabilir. Bu bağlamda kurulabilecek bir kadın iş geliştirme merkezinin kadınlara çeşitli alanlarda yardımcı olabilir. Bu merkez iş kurmak isteyen kadınlara piyasa koşulları altında kira imkânı, kuruluş aşamasında karşılaşılabilecekleri ve hâkim olamayabilecekleri hukuki konularda yardımcı olabileceği gibi merkez iş kurmuş ancak pazar bulma konusunda sorunlar yaşayan kadınlara da ticaret eğitimi verebilir, daha geniş kitlelere ürünlerini ulaştırmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca bu merkez kadınların birbirlerinden görerek deneyim kazanmalarına, görerek öğrenmelerine yardımcı olabileceği gibi, profesyonel eğitimciler ya da bu merkezde istihdam edilecek alanlarında uzman kişilerden de eğitim almalarına fırsat

taniyacaktır. Yine bu merkez aracılığıyla eğitimlerini tamamlamış genç kadınlar iş ararken ihtiyaç duyacakları bilgiler olan özgeçmiş hazırlama, iş görüşmeleri ve farklı birçok meslek grubu hakkında bilgilendirilme gibi destekler alabilirler.

•Bu alanlara yönelik yapılacak tüm çalışmalar kadınların karar alma mekanizmalarına katılmalarına katkı sağlayacak, katılımcı bir yapıda gerçekleştirilmelidir. Geleneksel ve düşük ücretli işlerde kadın istihdamının artırılması uzun dönemde yine kadın istihdamında yaşanan sorunlar için bir çözüm olmayacaktır.

2.7 GELİR DAĞILIMI, İSTİHDAM, ÇALIŞMA HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK HİZMETLERİ

2.7.1 GİRİŞ

Önceki bölümlerde nüfusun demografik yapısı, eğitim, sağlık ve toplumsal cinsiyet konuları incelenmiş, bölgede yıllar itibariyle gözlenen değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise var olan en son verilerden yararlanılarak Türkiye, bölge ve illerin gelir dağılımı, istihdam koşulları, çalışma hayatı, sosyal güvenlik hizmetleri ve sosyal içerme konuları ele alınacaktır.

2.7.2 GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımı bir ülkede üretim sonucu ortaya çıkan gelirin yine o ülke içerisindeki insanlara çeşitli dağılım araçlarıyla paylaşılması olarak tanımlanabilir. Bir ülke ya da bölgede gelir dağılımının iyi analiz edilmesi, sosyal ve ekonomik kararların alınması ve sermaye birikimi ve sosyal yapının iyileştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Ülke genelini kapsayan ilk gelir dağılımı çalışması, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 1987 yılında yapılmıştır. TÜİK, 2006 yılından itibaren Avrupa Birliği uyum çerçevesinde gelir dağılımı istatistiklerini üretmek üzere bağımsız bir gelir dağılımı araştırmasını uygulamaya başlamıştır. Bu araştırmanın temel amacı gelir dağılımı, yaşam koşulları, sosyal dayanışma, gelir yoksulluğu konularında bilgi derlemektir. Başlanan bu uygulamanın adı "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" olup bu bölümde 2010 yılında yapılan anket çalışmasının çıktıları kullanılacaktır. Ancak araştırma sonuçları ne yazık ki Düzey 2 ve Düzey 3 bazında tahmin üretememektedir (Sorularla Resmi Yazı Dizisi, 2009). Düzey 2 bazında gelirin yüzde 20'lik gruplara göre dağılımını veren en son çalışma 2003 yılındadır.

2.7.2.1 Türkiye'de Gelir Dağılımı

1987 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasına göre, nüfusun en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimi, gelirin ancak yüzde 5,2'sini alırken, nüfusun en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesimi, gelirin yarısından fazlasını (yüzde 50,9) almaktadır. 1987 yılından 2010 yılına kadar yapılan araştırmalarda söz konusu kesimlerin gelirden aldıkları paylarda küçük değişiklikler olmuştur. 1987 yılı sonuçlarıyla karşılaştırıldığında en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimin aldığı payda yüzde 5,2'den 5,8'e küçük bir

Tablo 2.7.2.1.1 Yıllar itibariyle Gelir Gruplarının Yüzde 20'lik Dilimlere Göre Dağılımının Karşılaştırılması, 1987-2010

	1987	1994	2002	2003	2006	2007	2010
1.Yüzde 20	5,2	4,9	5,3	6,0	5,1	5,8	5,8
2.Yüzde 20	9,6	8,6	9,8	10,3	9,9	10,6	10,6
3.Yüzde 20	14,0	12,6	14,0	14,5	14,8	15,2	15,3
4.Yüzde 20	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	21,5	21,9
5.Yüzde 20	50,9	54,9	50,1	48,3	48,4	46,9	46,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gini Katsayısı	0,43	0,49	0,44	0,42	0,43	0,41	0,40

Kaynak: TÜİK, 2012 - Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP), 2006

2.SOSYAL YAPI

artış ve buna karşılık en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesimin gelirden aldığı payda ise yüzde 50,9'dan 46,4'e azalış görülmektedir.

Gelirin yoğunlaşmasını ifade eden, gelir eşitsizliğinin önemli bir göstergesi olan ve "Lorenz Eğrisi"nden hesaplanan "Gini Katsayısı" 1987'deki araştırmaya göre 0,43 olarak hesaplanmışken 2010 yılındaki araştırmaya göre 0,40 olarak hesaplanmıştır. 0 ile 1 arasında değişen Gini katsayısı 0'a yaklaştıkça bir toplumdaki gelirin daha adaletli olarak dağıldığı, 1'e doğru gittikçe ise toplumdaki gelirlerin daha az kişi ve 1'e eşit olduğu durumda ise yalnız bir kişi tarafından alındığı düşünülmelidir.

2.7.2.1.1 Bölgeler İtibarıyla Gelir Dağılımı

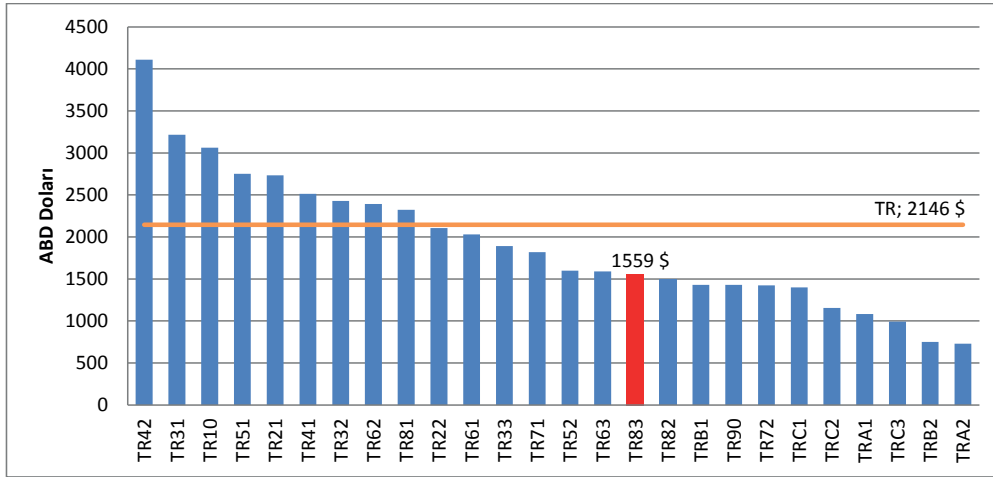
Bölgeler itibarıyla gelir dağılımını incelemeye önce Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nin Türkiye'de bölgeler itibarıyla nasıl dağıldığını incelemek, kıyaslama yapma açısından önemli olabilir. Aşağıdaki tabloda TR83 Bölgesi illerindeki kişi başına düşen GSYİH miktarları verilmiştir. Tablo incelendiğinde TR83 Bölgesi'nde 2001 yılı itibarıyla kişi başına düşen GSYİH'nin (1.559 ABD Doları) Türkiye ortalamasının (2.146 ABD Doları) altında olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYİH bakımından bölge içindeki sıralamada da farklılıklar göze çarpmaktadır. Samsun ve Çorum illeri sırasıyla 1.680 ABD Doları ve 1.654 ABD Dolarlık kişi başına GSYİH ile birbirlerine çok yakındırlar. Amasya 1.439 ABD Doları ve Tokat 1.370 ABD Dolarlık kişi başına GSYİH ile

Tablo 2.7.2.1.1.1 Bölge İllerinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Miktarları, 2001 (ABD Doları)

Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
1.439	1.654	1.680	1.370	1.559	2.146

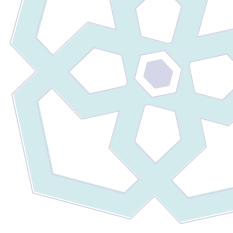
Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 2.7.2.1.1.1 Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimlerinin Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Sıralaması, 2001

Kaynak: TÜİK, 2012

sıralamada oldukça geride kalmaktadırlar. TR83 Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimlerinin kişi başına düşen GSYİH'nin 2001 yılında Amerikan Doları cinsinden sıralamasında 16. sırada yer almaktadır. Bölgeler (Düzey 1) itibarıyla gelir dağılımı tablosuna bakıldığında 2010 yılında İstanbul Bölgesi'nde nüfusun en yüksek gelirli yüzde 20'si, gelirin yüzde 44,9'unu kullanırken, en düşük gelirli yüzde 20'si gelirin yüzde 7,1'ini kullanmaktadır. 2003 yılı Gelir Dağılımı Sonuçları'na göre gelirden en fazla payı alan yüzde 20'lik dilimde en yüksek paya sahip bölge yüzde 50,5 ile İstanbul iken 2010 Gelir Dağılımı Araştırması'na göre yüzde 49,2'lik payla Ortadoğu Anadolu olmuştur. Gelirden en az payı alan yüzde 20'lik dilimde en az paya sahip bölge 2003 yılında yüzde 5,7 ile Batı Anadolu iken

2010 yılı sonuçlarına göre yüzde 6,2 ile Kuzeydoğu Anadolu olmuştur. Şu halde 2010 yılında Gini Katsayısı 1'e en yakın bölge (gelir dağılımının en dengesiz olduğu) Ortadoğu Anadolu'dur.

En düşük gelirli kesimin gelirden en yüksek payı aldığı bölge 2003 yılında yüzde 7,6 ile Doğu Karadeniz iken 2010 yılı verilerine göre yüzde 7,6 ile Doğu Marmara ve Doğu Karadeniz olmuştur. En yüksek gelirli kesimin gelirden en düşük payı aldığı bölge ise yine 2003 yılında yüzde 42,4 ile Ortadoğu Anadolu iken, 2010 yılında yüzde 40,1 ile Doğu Karadeniz Bölgesi olmuştur. 2010'da Gini Katsayısının sıfıra en yakın olduğu yani nüfusun aynı gelir grubundaki kesimlerinin gelirden aldığı payların birbirine en yakın olduğu bölge Doğu Karadeniz'dir.

Bölgemizin içinde yer aldığı Batı Karadeniz'in aynı yıllardaki gelir dağılımı incelendiğinde ise, gelirden en yüksek payı alan yüzde 20'lik dilimin gelirden aldığı payda yüzde 45,6'dan 42'ye bir düşüş yaşanırken en düşük payı alan yüzde 20'lik dilimin gelirden aldığı payın yüzde 6,3'ten 6,8'e

Tablo 2.7.2.1.1.2 Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2003, 2010

	1.Yüzde20		2.Yüzde20		3.Yüzde20		4.Yüzde20		5.Yüzde20		Gini Katsayısı	
	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010
TR1 İstanbul	6,4	7,1	10,1	11,4	13,7	15,5	19,3	21,1	50,5	44,9	0,43	0,37
TR2 Batı Marmara	7,0	6,6	11,8	11,7	15,9	16,0	21,8	22,6	43,4	43,1	0,36	0,36
TR3 Ege	6,6	6,7	11,1	10,8	15,2	15,2	21,9	21,7	45,2	45,7	0,38	0,38
TR4 Doğu Marmara	6,8	7,6	10,9	12,4	14,9	16,3	21,1	21,5	46,4	42,2	0,39	0,34
TR5 Batı Anadolu	5,7	6,6	10,1	11,5	14,8	15,9	22,0	22,2	47,4	43,8	0,41	0,36
TR6 Akdeniz	6,0	6,6	10,3	11,1	14,7	15,0	21,1	20,4	47,9	47,0	0,41	0,39
TR7 Orta Anadolu	7,5	7,1	11,7	11,7	14,9	15,9	20,3	21,4	45,7	43,8	0,38	0,36
TR8 Batı Karadeniz	6,3	6,8	11,2	12,1	15,3	16,8	21,6	22,3	45,6	42,0	0,39	0,34
TR9 Doğu Karadeniz	7,6	7,6	11,8	12,0	15,9	17,2	22,2	23,1	42,6	40,1	0,35	0,32
TRA Kuzeydoğu Anadolu	6,1	6,2	11,0	10,1	15,7	14,9	22,6	21,9	44,6	46,9	0,38	0,40
TRB Ortadoğu Anadolu	6,5	6,4	11,4	10,2	16,2	14,0	23,5	20,2	42,4	49,2	0,36	0,41
TRC Güneydoğu Anadolu	7,1	6,6	11,6	10,6	15,6	14,2	21,8	20,9	44,6	47,8	0,36	0,40

Kaynak: TÜİK, 2012 - YHGP, 2006

yükseldiği görülmektedir. Bu gelişme bölgede Gini Katsayısında yüzde 0,39'dan 0,34'ye bir iyileşme sağlamıştır. Bu haliyle, Batı Karadeniz'de gelirin, Doğu Marmara ve Doğu Karadeniz dışındaki bölgelere kıyasla daha adaletli dağıldığı söylenebilir.

Hane gelirlerinin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 2) bazında gelire göre sıralı yüzde 20'lik dilimler ayrımına dair yayınlanan en son veri 2003 yılındadır. Buna göre TR83 Bölgesi'nde nüfusun en düşük gelirli yüzde 20'si gelirden yüzde 5,8'lik pay alırken, en yüksek gelirli yüzde 20'si yüzde 46,3 pay almaktadır. Bu haliyle ülke geneline göre biraz daha dengeli bir dağılımdan bahsetmek mümkündür.

TR83 Bölgesi diğer Düzey 2 bölgeleriyle kıyaslandığında ise Bursa, Hatay, Ankara ve İstanbul merkezli bölgelere göre daha dengeli bir dağılım gösterirken, Adana ve Şanlıurfa merkezli bölgelere paralel bir dağılıma sahip ve diğer bölgelere göre biraz daha dengesiz bir gelir dağılımı göstermektedir. Gelir dağılımının diğer Düzey 2 bölgelerine göre daha dengesiz dağılımında TR83 Bölgesi'nin ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olması bir neden olarak düşünülebilir.

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.7.2.1.1.3 Hane Gelirini, Düzey 2 İBB Bazında Gelire Göre Sıralı yüzde 20'lik Dilimler Ayrımında Dağılımı, 2003

	1.yüzde20	2.yüzde20	3.yüzde20	4.yüzde20	5.yüzde20	Gini katsayısı
TRC1	7,9	12,9	17,2	22,9	39,1	0,31
TRB1	7,5	12,3	16,5	23,4	40,3	0,33
TR81	8,3	12,3	15,5	21,1	42,8	0,34
TR22	7,1	12,0	16,2	22,6	42,1	0,35
TR32	7,7	11,8	15,7	21,7	43,0	0,35
TR71	7,5	12,0	15,7	21,8	42,9	0,35
TR90	7,6	11,8	15,9	22,2	42,6	0,35
TRC3	7,9	12,2	15,3	19,9	44,7	0,36
TR21	7,1	11,6	15,7	21,0	44,6	0,37
TR33	6,4	11,5	15,7	22,5	43,9	0,37
TR42	7,1	11,6	15,6	21,6	44,1	0,37
TRA2	6,6	10,8	15,9	23,2	43,6	0,37
TR52	6,2	10,8	15,7	22,6	44,7	0,38
TR31	6,6	10,8	15,1	22,1	45,3	0,39
TR61	6,7	10,9	15,1	20,9	46,4	0,39
TR72	7,5	11,4	14,5	19,1	47,5	0,39
TR82	6,6	10,9	14,8	21,1	46,6	0,39
TRA1	5,7	11,0	15,7	22,1	45,4	0,39
TRB2	5,8	10,1	15,5	23,4	45,2	0,39
TR62	6,3	10,9	15,0	21,3	46,6	0,40
TR83	5,8	10,7	15,2	22,0	46,3	0,40
TRC2	6,5	10,7	14,8	21,1	46,9	0,40
TR41	6,5	10,4	14,2	20,7	48,2	0,41
TR51	5,9	10,1	14,9	22,0	47,1	0,41
Türkiye	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42
TR10	6,4	10,1	13,7	19,3	50,5	0,43
TR63	5,7	9,5	14,2	21,1	49,5	0,43

Kaynak: TÜİK, 2012

2.7.2.1.2 Kentsel ve Kırsal Gelir Dağılımı

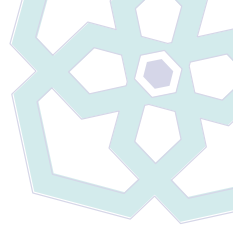
YHGP'de de vurgulandığı üzere gelir dağılımı araştırmalarında önemli göstergelerden biri de kentsel ve kırsal alanlarda gelir dağılımı eşitsizliğinin ortaya çıkarılmasıdır (2006). Bu bölümde 1987, 1994, 2003 ve 2010 yıllarında yapılan gelir dağılımı araştırmaları kentsel ve kırsal gelir dağılımı bağlamında incelenecektir.

Tablo 2.7.2.1.2.1 Yıllar itibarıyla Kentsel ve Kırsal Gelir Dağılımı, 1987, 1994, 2003, 2010

	1987		1994		2003		2010	
	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal
1.yüzde 20	5,43	5,21	4,83	5,57	6,1	6,4	6,3	6,2
2.yüzde 20	9,33	10,03	8,19	10,14	10,3	10,3	11,0	11,0
3.yüzde 20	13,60	14,98	11,87	14,80	14,5	15,0	15,3	15,7
4.yüzde 20	20,71	21,97	17,90	21,79	20,8	21,2	21,6	22,8
5.yüzde 20	50,93	47,82	57,20	47,70	48,3	46,3	45,7	44,3
Gini katsayısı	0,44	0,41	0,51	0,41	0,4	0,4	0,38	0,37
Gini katsayısı	0,44	0,41	0,51	0,41	0,4	0,4	0,40	0,38

Kaynak: TÜİK, 2012 - YHGP, 2006

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 1987 yılında kentte yaşayan nüfus içinde en düşük gelire sahip yüzde 20'lik nüfus, toplam gelirin yüzde 5,43'ünü alırken, bu oran 1994'te yüzde 4,83, 2003'te yüzde 6,1 ve 2010'da yüzde 6,3 olarak gerçekleşmiştir. 1987 yılında kentte yaşayan nüfus içinde en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik nüfus toplam gelirin yüzde 50,93'ünü alırken, bu oran 1994'te yüzde 57,20, 2003'te yüzde 48,3 ve 2010'de ise yüzde 45,7 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 1987 ve 2010 yılları kıyaslandığında sırasıyla 0,44 ve 0,38 olan Gini Katsayılarından da anlaşılacağı gibi gelir dağılımında az da olsa bir iyileşmeden bahsetmek mümkündür. Bu durum eşitsizliğin azaldığına dair bir işarettir.

Kırsal kesimde yaşayan nüfus aynı yıllar arasında incelendiğinde ise 1987'de bu alanda yaşayan nüfus içinde en düşük gelire sahip yüzde 20'lik kesim toplam gelirin yüzde 5,21'ini alırken bu oran 1994'te yüzde 5,57, 2003'te yüzde 6,4 ve 2010'da yüzde 6,2 olarak gerçekleşmiştir. Yine 1987 yılında kırsal alanda en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik kesim toplam gelirin yüzde 47,82'sini alırken bu oran 1994'te yüzde 47,70, 2003'te yüzde 46,3 ve 2010'da yüzde 44,3 olarak gerçekleşmiştir. Kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da gelir dağılımında bir iyileşmeden bahsetmek mümkündür ancak kırsaldaki iyileşme kentsel alandaki iyileşmenin biraz altında kalmıştır. 1987 yılında kırsal alanda 0,41 olan Gini katsayısı 2010 yılında 0,37 olmuştur. Bu da yıllar itibarıyla gelirin biraz da olsa daha adaletli dağıldığının bir göstergesidir.

Sadece 2003 yılındaki Gelir Dağılımı Araştırması önceki yılların aksine Türkiye'ye ek olarak Düzey 1 İstatistiki Bölge sınıflamasında kentsel ve kırsal gelir dağılımının incelenmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıdaki tablo TR83 Düzey 2 Bölgesi'nin de içinde bulunduğu Batı Karadeniz Düzey 1 Bölgesi'nin kentsel ve kırsal gelir dağılımını 2003 yılı verileriyle göstermektedir. Buna göre kentsel ve kırsal gelir dağılımı arasında fazla bir farklılık görülmemektedir. Ancak kırsal kesimde gelirin çok az da olsa daha eşit dağıldığı söylenebilir. Bu durum Türkiye geneliyle de paralellik göstermektedir (YHGP, 2006).

Tablo 2.7.2.1.2.2 Batı Karadeniz'de (Düzey 1 İBB) Hane Gelirinin Yüzde 20'lik Dilimler ve Kent-Kır Ayrımında Dağılımı, 2003

	1.yüzde20	2.yüzde20	3.yüzde20	4.yüzde20	5.yüzde20	Gini katsayısı
Toplam	6,3	11,2	15,3	21,6	45,6	0,4
Kent	6,4	11,1	15,3	21,8	45,4	0,4
Kır	6,7	11,6	15,9	21,6	44,3	0,4

Kaynak: TÜİK, 2012

2.7.3 İSTİHDAM

Bölgenin kalkınması önündeki en önemli sorunlardan birisi hiç şüphesiz ki yoksulluk sorunudur. Yoksulluk, hanehalklarının ve fertlerin gelir seviyeleri, çalıştıkları sektörler, ve işsizlik durumları gibi konularla ilgili olduğundan işgücü piyasasının birçok açıdan incelenmesi geleceğe yönelik önemli fikirler verecektir.

Bu amaçla bu bölümde TÜİK'in Hanehalkı işgücü anketi temel alınacaktır. İl düzeyinde detaylı bilgi bulunmamasıyla birlikte, ilk kez 2008 yılı için "küçük alan tahminleri yönetimi" kullanılarak hesaplanan il düzeyinde temel işgücü göstergelerinin dolaylı olarak elde edildiği unutulmamalıdır.

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.7.3.1 TR83 Bölgesi İşgücü İstatistikleri

	1.yüzde20	2.yüzde20	3.yüzde20	4.yüzde20	5.yüzde20	Gini katsayısı
	Erkek		Kadın		Toplam	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (bin)	949	973	1.039	1.032	1.988	2.004
İşgücü(bin)	659	680	347	372	1.006	1.052
İstihdam edilenler(bin)	611	646	323	349	934	996
Zamana bağlı eksik istihdam(bin)	31	16	43	20	43	20
Yetersiz istihdam(bin)	15	10	17	13	17	13
İssiz(bin)	48	33	24	23	72	56
İşgücüne katılma oranı %	69,5	69,9	33,4	36	50,6	52,5
İşsizlik oranı %	7,3	4,9	6,9	6,1	7,2	5,3
Tarım dışı işsizlik oranı %	10,6	7,2	18,3	15,7	12,4	9,2
İstihdam oranı %	64,4	66,5	31,1	33,8	47	49,7
İşgücüne dahil olmayan nüfus(bin)	290	293	692	660	982	953

Kaynak: TÜİK, 2012

2.7.3.1 İşgücüne Katılma Oranı (15+ yaş)

İşgücüne katılma oranı, işgücünün çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Çalışma çağındaki nüfus, Türkiye için "kurumsal olmayan (kurumsal yerlerde değil, hanelerde ikamet eden nüfus) sivil nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus olarak" tanımlanmaktadır. 2011 yılında toplam nüfusu 2.717.685 olan TR83 Bölgesi'nin çalışma çağındaki nüfus toplamı ise 2.004.000'dir. Bu Türkiye'nin toplam çalışma çağındaki nüfusunun yüzde 3,73'üne karşılık gelmektedir.

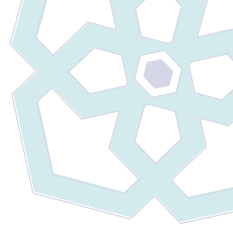
Tablo 2.7.3.1.1 İşgücüne Katılma Oranları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
1980	68,7	71,0	71,9	71,0	71,0	62,9
1990	66,0	68,0	67,7	68,9	67,8	60,6
2000	55,9	57,2	58,7	59,2	58,2	55,2
2008	53,1	53,4	56,6	57,4	55,4	46,9
2009	56,2	56,1	55,6	53,5	55,1	47,9
2010	51,6	51,4	50,8	49,3	50,6	48,8

Kaynak: TÜİK, 2012

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere hem Türkiye hem de TR83 Bölgesi kapsamındaki illerde işgücüne katılma oranı yıllar içerisinde azalış göstermektedir. Bölgede 1980 yılından 2011 yılına işgücüne katılımın yüzde 71'den yüzde 52,5'e düştüğü görülmektedir. YHGP' de belirtildiği üzere bu eğilim, genel anlamda, iş aramayanların, öğrencilerin, ev kadınlarının ve iş yapamaz halde olanların sayısında bir artış olduğunu göstermektedir (2006). Diğer taraftan bölgenin tüm illerinde işgücüne katılma oranı, Türkiye ortalamasının üstündedir. Bu iller içerisinde katılma oranının en düşük olduğu il 2009'a kadar Amasya iken 2009 ve 2010 yıllarında Tokat olmuştur.

Eğitim durumuna göre işgücüne katılma baktığımızda hem Türkiye hem de bölgede işgücüne katılımın en yüksek olduğu eğitim seviyesi lise altıyken en düşük olduğu okuma yazma bilmeyenlerin oluşturduğu gruptur. Bunu yükseköğretim ve lise ve dengi meslek okulu mezunları takip etmektedir. Bölgede 2009-2011 yılları arasında işgücüne katılan nüfusta bir azalma yaşanmış

bunun en çok yansıdığı eğitim seviyesi ise, tablodan da görüldüğü üzere okuma yazma bilmeyenler olurken yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılma oranı artmıştır.

Tablo 2.7.3.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılanları Sayısı ve Oranları, 2008, 2009 (Bin kişi)

		Toplam	Okuma-yazma bilmeyen		Lise altı eğitilmişler		Lise ve dengi meslek okulu		Yükseköğretim	
			Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Türkiye	2008	23.805	1.025	4,30	14.031	58,94	5.246	22,03	3.503	14,71
	2009	24.748	1.089	4,40	14.596	58,97	5.283	21,34	3.780	15,27
	2011	26.725	1.203	4,50	15.682	58,67	5.355	20,07	4.476	16,74
TR83	2008	1.089	105	9,64	708	65,01	165	15,15	111	10,19
	2009	1.080	120	11,11	682	63,14	160	14,81	118	10,92
	2011	1.052	82	7,79	681	64,73	157	14,92	132	12,54

Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki tablo bölgede geniş yaş grubu ve cinsiyete göre işgücüne katılma oranlarına bakıldığında en yüksek oranların 25-34 yaş grubunda olduğu ve arkasından 35-54 yaş grubunun geldiği ancak bu yaş gruplarında kadın ile erkekler arasında farkın yüzde 40'a çıkabildiği görülmektedir.

Tablo 2.7.3.1.3 Bölgede Geniş Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı

		2008	2009	2010	2011
		15-19	Kadın	30,3	29,0
	Erkek	41,8	40,1	38,1	33,4
	Toplam	35,9	34,4	30,1	27,4
20-24	Kadın	44,4	49,9	42	46,9
	Erkek	82,0	70,6	67,2	70,5
	Toplam	59,7	58,3	52,1	57,9
25-34	Kadın	43,4	48,4	44	49
	Erkek	92,8	91,3	91,2	92,9
	Toplam	67,0	69,0	67	70,6
35-54	Kadın	43,4	44,8	39,4	42,9
	Erkek	88,3	87,5	86,4	86,6
	Toplam	65,7	65,9	62,7	64,5
55+	Kadın	27,0	26,2	18,5	19,4
	Erkek	49,5	48,4	41	42,8
	Toplam	37,2	36,3	28,8	30,5

Kaynak: TÜİK, 2012

2.7.3.2 İstihdam

Bölge illerinde istihdam oranları Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölgede istihdam yaratan temel sektörün tarım olduğu görülmektedir. Tarım 2011 yılında Türkiye genelinde yüzde 25,47'lik bir orana sahipken bölgede bu oran 45,48'e çıkmaktadır. Dolayısıyla, diğer sektörlerde ortaya çıkan bölgesel istihdam oranları Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo 2.7.3.2.1 Bölge ve Türkiye'de İstihdam Oranları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
2008	48,7	49,4	52,2	54	51,3	41,7
2009	52,4	52,5	51,6	50,4	51,3	41,2
2010	48,2	48,1	46,8	46	49,7	45

Kaynak: TÜİK, 2012

2.SOSYAL YAPI

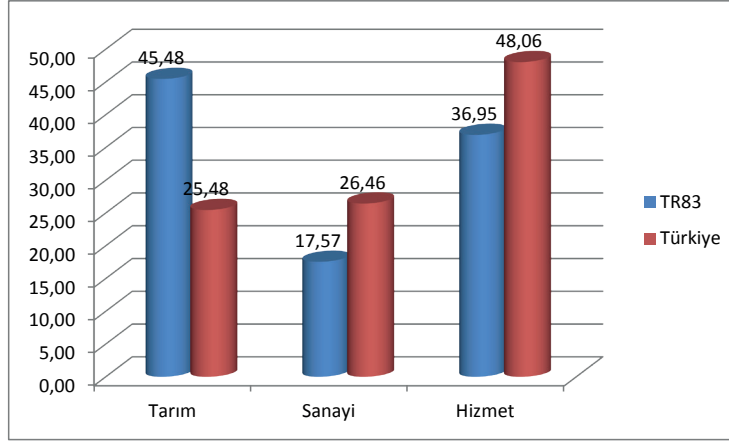
Tablo 2.7.3.2.2 Bölge ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Tarım			Sanayi			Hizmet		
	2004	2009	2011	2004	2009	2011	2004	2009	2011
TR83	55,23	51,6	45,48	11,4	12,9	17,57	33,33	35,5	36,94
Türkiye	29,10	24,7	25,47	24,88	25,3	26,46	46,01	50	48,05

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede 2004'te yüzde 55,23'lük orana sahip tarım sektörünün istihdam oranı yıllar (2004-2011) içerisinde hem Türkiye hem de bölgede azalmıştır. Bölgede tarım sektörünün payı yüzde 45,48'e düşerken, sanayi sektörü yüzde 11,4'ten 17,57'ye ve hizmetler yüzde 33,33'ten yüzde 36,94'e yükselmiştir. Aşağıdaki istihdamın sektörel dağılımını Türkiye ve TR83'te karşılaştırmalı olarak gösteren grafikten görüldüğü üzere TR83 Bölgesi'nde istihdamda tarım ağırlığını korurken Türkiye genelinde hizmetler birinci sıradadır, arkasından sanayi ve tarım gelmektedir.

Şekil 2.7.3.2.1 Bölge ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

TR83 Bölgesi'ni Türkiye genelinden ayıran bir özellik yukarıda da vurgulandığı gibi tarım sektörünün istihdam yaratma açısından görece önemini korumasıdır. Tarımdan ticaret ve hizmet sektörüne bir kayma yaşanmışsa da tarım istihdam yaratmada düşüşe rağmen temel sektör olma özelliğini korumuştur. Böyle bir ekonomik yapı, avantaj kadar dezavantaj olarak da görülebilir. Geniş bir tarım sektörünün kalifiye olmayan bir işgücü için istihdam yaratması bir avantajken bu sektörde istihdam edilen büyük bir işgücünün aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere ücretsiz aile işçisi olması ve ortaya çıkan değer tarımsal sanayiye aktarılmaması nedeniyle yeterince istihdam yaratılmaması bir dezavantajdır (YHGP, 2006). Bununla birlikte, 2009- 2011 yılları arasında ücretli çalışanların oranları artarken, ücretsiz aile işçilerinin oranı azalmıştır. İşveren ya da kendi hesabına çalışanların oranı ise yüzde 28'dir.

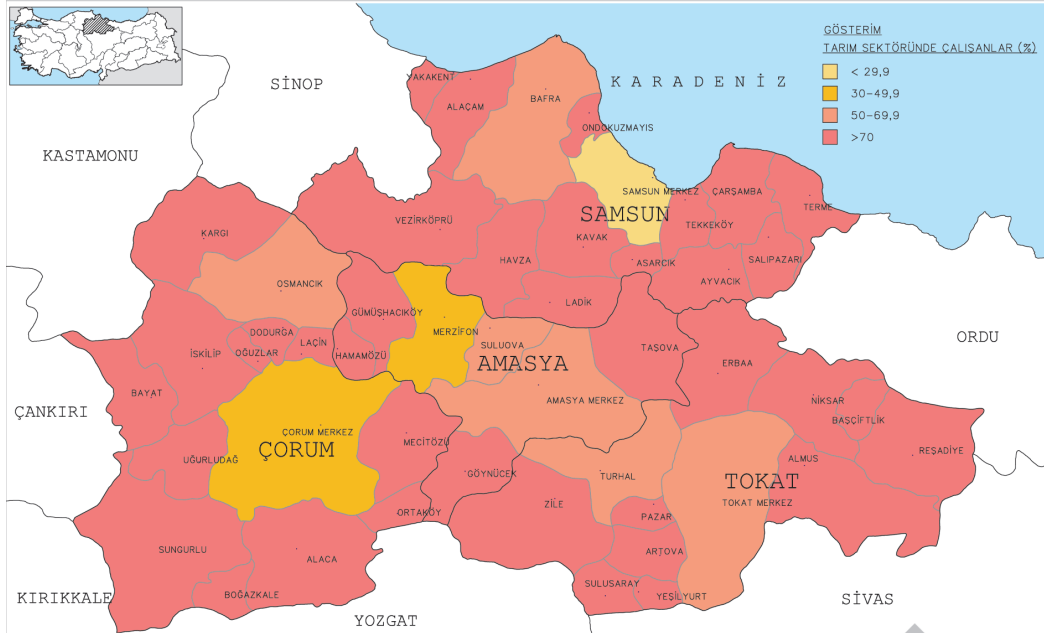
Tablo 2.7.3.2.3 TR83 İstihdamın İşteki Durumu, (Bin Kişi)

	Tarım dışı				Tarım				Toplam			
	Sayı		Oran		Sayı		Oran		Sayı		Oran	
	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011	2009	2011
Ücretli veya yevmiyeli	361	421	74,27	77,53	13	12	2,50	2,65	373	433	37,11	43,47
İşveren veya kendi hesabına	105	107	21,60	19,71	203	171	39,11	37,75	308	279	30,65	28,01
Ücretsiz aile işçisi	21	15	4,3	2,76	303	270	58,38	59,60	324	284	32,24	28,51
Toplam	486	543	100	100	519	453	100	100	1.005	996	100	100

Kaynak: TÜİK, 2012

İl bazında detaylı en son veriler olan 2000 yılı verileri incelendiğinde, bölgede günümüzde olduğu gibi tarım sektörünün istihdam yaratmada ilk sırada geldiği görülmektedir. Tokat yüzde 74,03 ile ve Çorum yüzde 67,61 ile en yüksek oranlara sahip bölge illeridir. Aşağıdaki haritadan da görüleceği üzere tarım sektörünün istihdam yaratmada en düşük orana sahip olduğu ilçe bugünkü Canik, Atakum ve İlkadim ilçelerini kapsayan Samsun Merkez ilçedir. 2000 yılında Samsun Merkez'in tarım sektörü istihdam oranı yüzde 25,31'dir. Bunu yüzde 45,45 ve 46,58'lik oranlarla Çorum Merkez ve Merzifon ilçeleri takip etmektedir (DPT, 2004).

Şekil 2.7.3.2.2 Bölgede İlçe Bazında Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı

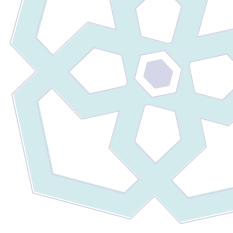
Kaynak: YHGP, 2006

Tarımdan sonra istihdam yaratmada 2000 yılı verilerine göre toplum hizmetleri bütün illerde ön plana çıkmaktadır. En yüksek oranlara sahip iller sırasıyla yüzde 21,07 ile Amasya ve yüzde 14,1 ile Samsun'dur. Hizmet sektörü istihdam oranında bölgede ön plana çıkan ilçeler Samsun Merkez, Çorum Merkez, Amasya Merkez ve Merzifon'dur. Samsun Merkez yüzde 62,15 ile ilk sırada gelirken, bunu yüzde 46,91 ile Merzifon, 41,72 ile Amasya Merkez ve 40,67 ile Çorum Merkez takip etmektedir (DPT, 2004).

Son olarak imalat sanayindeki veriler yine aynı yıl baz alınarak incelendiğinde bu sektörde istihdam payının en yüksek olduğu iller Çorum (% 6,72) ve Samsun (%6,44) iken en düşük oran Tokat'ta (%4,55) görülmektedir. Samsun'da Samsun Merkez'i Tekkeköy ilçesi takip etmekteyken, Çorum'da Çorum Merkez'in yanı sıra, ilin Dodurga ve Osmaniç ilçeleri de sanayi sektörü istihdamında bölgede öne çıkan ilçelerdendir. Sanayi sektörü istihdam oranı Samsun Merkez için yüzde 12,55; Tekkeköy ilçesi için 9,72; Çorum Merkez için 13,88; Dodurga ve Osmaniç ilçeleri için ise sırasıyla 9,63 ve 10,50'dir. Yine Amasya'da Suluova ve Tokat'ta ise Turhal ilçeleri görece yüksek sanayi sektörü istihdam oranlarına sahiptir. Bu ilçelerin sanayi sektörü istihdam oranları sırasıyla yüzde 13,36 ve 9,75'tir (DPT, 2004). Günümüzde, özelleştirmeye ve kapanan fabrikalara bağlı olarak bu oranlar değişmiş; ancak il bazında veri eksikliği nedeniyle konuya değinilememiştir.

11 YHGP'nin kullandığı 2000 Yılı verilerinde sektörler; Tarım, Madencilik, İmalat Sanayi, Elektrik, İnşaat, Toptan perakende ticaret, Ulaşım, Mali kurumlar, Toplum hizmetleri, iyi tanımlanmamış olarak ele alınmıştır. Toplum hizmetleri, kamu yönetimi ve savunma, eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler ile diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetlerini içermektedir. YHGP, altlık verilerini DPT (2004), İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'ndan alarak hazırladığı haritada ise hizmetler sektörünün bir bütün olarak ele almıştır.

kalmış, ve yüzde 36,9 hizmetler oranı ile diğer bölgeler arasında ilk sırada gelmiş bulunmaktadır.

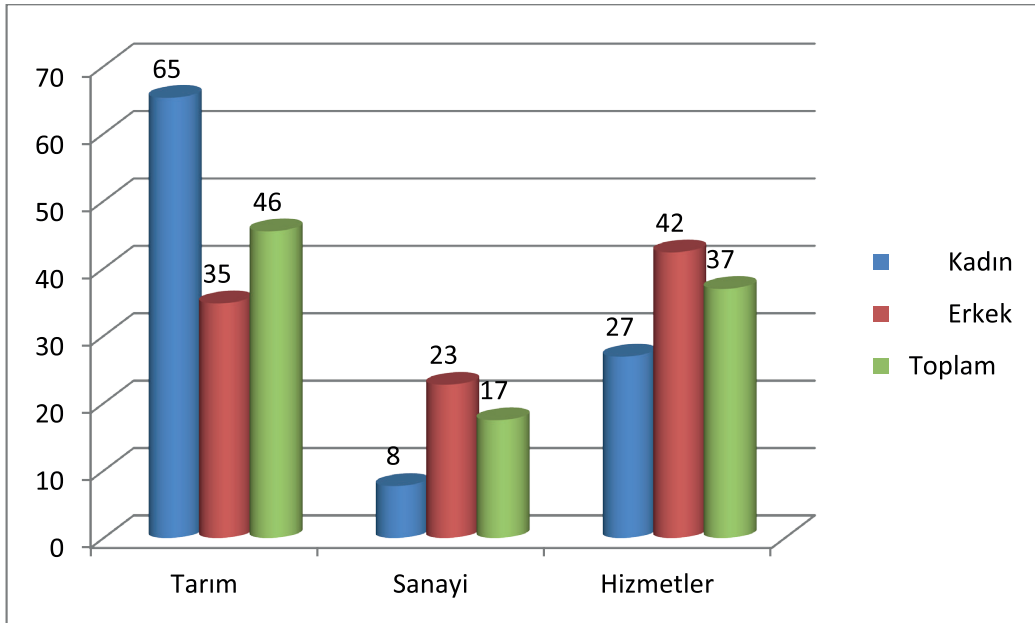
Tablo 2.7.3.2.4 Karadeniz Bölgesi'ndeki 4 Düzey 2 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı, 2011

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	43,2	21,6	35,5
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	53,7	13,3	33
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	45,5	17,6	36,9
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	53,6	14,8	31,8

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgenin kadın-erkek istihdamının sektörel dağılımına baktığımızda kadın toplam istihdamı içinde kadınların çok büyük bir çoğunluğu tarım sektöründedir (%65,32); bu oran Türkiye ortalamasının (%42,22) oldukça üstündedir. Tarım dışındaki sektörlerde erkek istihdam oranları kadın istihdam oranlarının üzerindedir. Buna göre kadınların sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam oranları yüzde 15 ve 25'tir. Vurgulanmaya değer bir diğer nokta ise kadınların istatistiklere girmeyen, hem hizmetler hem de imalat sektörüne bağlı olarak evde yaptıkları üretimdir. Bu kapsamda kayıtlarda "ev kadını" görülen kadınların pek çoğunun bu yolla gelir sağlayıcı faaliyetlere katıldıkları ama görünmez oldukları bilinmektedir. Bu gerçek, yoksullukla mücadelede üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

Şekil 2.7.3.2.5 Bölgede Cinsiyete Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012

Aşağıdaki tablo en son yıl verisi olan 2009 yılında bölgede istihdamın imalat sanayi kollarına göre

2.SOSYAL YAPI

dağılımını vermektedir. 2002 yılında ön plana çıkan imalat sanayi kolları olan tarımsal üretime dayalı gıda, içki ve tütün (yüzde 30,2), dokuma, giyim ve deri (yüzde 15,5) sanayilerinin yanı sıra, metal eşya ve makine (yüzde 15,7), taş ve toprağa dayalı sanayiler (14,5) ve orman ürünleri ve mobilya sanayilerinin (yüzde 12,4) 2009'da da önemini yitirmediğini görülmektedir. 2009 yılında istihdamın imalat sanayi kollarına göre dağılımına baktığımızda, tütün imalatına dair veri olmamakla birlikte yine tarımsal üretime dayalı gıda ürünleri imalatının 23,8'lik oranla başı çektiğini, bunu ise giyim eşyası imalatının takip ettiğini görmekteyiz.

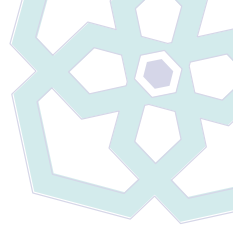
Tablo 2.7.3.2.5 Bölgede İstihdamın İmalat Sanayi Kollarına Göre Dağılımı, 2009

	Sayı	Oran
Gıda Ürünlerinin İmalatı	12.368	23,8
İçeceklerin imalatı	210	0,4
Tütün ürünleri imalatı	*	-
Tekstil ürünlerinin imalatı	725	1,4
Giyim eşyalarının imalatı	5.773	11,1
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	899	1,7
Ağaç,ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç);saz,saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	3.046	5,8
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	482	0,9
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	854	1,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	*	-
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	479	0,9
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığı ilişkin malzemelerin imalatı	579	1,1
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	1.679	3,2
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	7.484	14,4
Ana metal sanayii	1.998	3,8
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	2.931	5,6
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünleri imalatı	8	0,0
Elektrikli teçhizat imalatı	2.110	4,1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	1.697	3,2
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	800	1,5
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	***	-
Mobilya imalatı	5.055	9,7
Diğer imalatlar	1.115	2,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	632	1,2
Elektrik,gaz,buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	**	-
Suyun toplaması, arıtılması ve dağıtılması	832	1,6
Kanalizasyon	*	-
Atığın toplanması,ıslahı ve bertarafı faaliyetleri;maddelerin geri kazanımı	*	-
TOPLAM	51.756	100

Kaynak: TÜİK, 2010

*5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanununun gizli verilerle ilgili maddesi uyarınca, girişim sayısının üçten az olması nedeniyle bilgiler verilmemiştir.

Bölgede farklı sektörlerde işyeri büyüklüğüne göre istihdam edilenlere bakıldığında büyük çoğunluğunun 1-9 kişi çalıştıran işyerlerinde olduğu görülmektedir. Tarımda bu oran yüzde 99 iken sanayi ve hizmetlerde sırasıyla yüzde 51 ve 55'e düşmektedir. Tablodan da görüleceği üzere hizmet sektöründeki istihdamın işyeri büyüklüğüne göre dağılımı görece daha homojen bir yapıya sahiptir.

Tablo 2.7.3.2.6 Bölgede Farklı Sektörlerde İşyeri Büyüklüğüne Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı, 2011

	Tarım		Sanayi		Ticaret		Hizmet	
	Sayı(Bin kişi)	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
1-9	448	98,90	90	51,43	202	54,89	740	74,30
10-24	3	0,66	18	10,29	45	12,23	66	6,63
25-49	1	0,22	21	12,00	50	13,59	72	7,23
50+	1	0,22	46	26,29	71	19,29	118	11,85
Toplam	453	100	175	100	368	100	996	100

Kaynak: TÜİK, 2012

2.7.3.3 İşsizlik

İşsizlik rakamlarına bakıldığında, TR83 Bölgesi'ndeki toplam işsizliğin Türkiye genelinin altında olduğu görülmektedir. Bölgede cinsiyete göre işsizlik oranları incelendiğinde ise yine işsizliğin hem kadınlarda (yüzde 5,9) hem erkeklerde (yüzde 7,5) ayrı ayrı Türkiye genelinin (yüzde 14,3 ve 13,9) altında olduğu görülmektedir. Ancak kırsal alanda özellikle kadın işgücü için istihdam ücretsiz aile işçiliği biçiminde olmaktadır. Dolayısıyla, denilebilir ki işsizlik ya da gizli işsizlik bölgede önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, denilebilir ki işsizlik ya da gizli işsizlik bölgede önemli bir problem olarak varlığını sürdürmektedir.

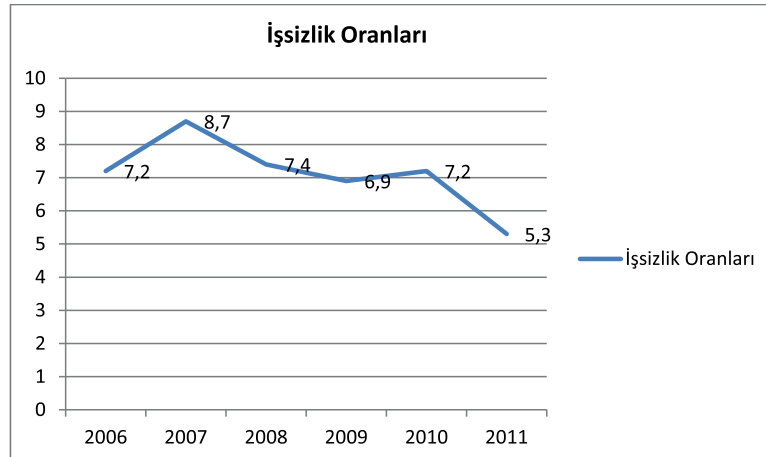
Tablo 2.7.3.3.1 Bölge ve Türkiye'de İşsizlik Oranları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
2008	8,2	7,5	7,8	5,9	7,4	11,0
2009	6,9	6,3	7,3	5,9	6,9	14,0
2010	6,7	6,5	7,8	6,7	7,2	11,9

Kaynak: TÜİK, 2012

Yıllara göre bölgede işsizlik oranlarına bakıldığında yıllar içerisinde dalgalanmalar olduğu ve 2011 yılına gelindiğinde ise yüzde 5,3 ile işsizlik oranının son yıllardaki en düşük seviyesine indiği görülmektedir.

Şekil 2.7.3.3.1 Yıllara Göre TR83 Bölgesi'nde İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK, 2012

2.SOSYAL YAPI

Yaş gruplarına ve eğitim durumuna göre işsizlik oranlarına bakıldığında bölgede en çok 20-24 yaş arasında ve yükseköğretim mezunları arasında işsizliğin yaygın olduğu görülmektedir.

Tablo 2.7.3.3.1 Bölge ve Türkiye'de İşsizlik Oranları

	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
TR83	6,6	13,7	7,6	3,3	1,4

Kaynak: TÜİK, 2012

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Türkiye	15,8	19,8	12,5	8,6	7,5	7,0	7,0	6,8	5,9	3,1

Tablo 2.7.3.3.3 Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları %, 2011

	Okuma Yazma Bilmeyen	Lise Altı	Lise ve dengi meslek okulu	Yükseköğretim
Türkiye	0,9	4,3	8,9	9,2

Kaynak: TÜİK, 2012

	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okulu	Genel Lise	Lise dengi meslek okulu	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
Türkiye	4,6	10,7	7,8	9,5	12,6	11,0	10,4	14,3

Kaynak: YHGP, 2006

Tablo 2.7.3.3.5 İŞKUR İstatistikleri, 2011

	Yapılan Başvuru Sayısı	Yıl İçinde Alınan Açık İş	Yıl İçinde İşverene Yapılan Takdim	Yıl İçerisinde İçe Yerleştirme
Amasya	5.654	3.304	4.402	1.889
Çorum	8.623	3.881	8.486	3.102
Samsun	23.216	6.446	9.802	4.967
Tokat	8.793	2.429	2.449	2.002

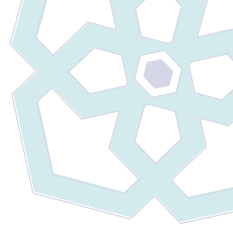
Kaynak: 2011 İŞKUR İstatistik Yıllığı, 2012

İl bazında detaylı verilerin en son 2000 yılına ait olması nedeniyle bu bölümde DPT'nin 2000 yılı verilerini kullanarak yaptığı İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (2004) değinilecektir. Bu çalışma işsizlik oranlarını ve merkez ilçelerinin 872 ilçe içindeki sıralamasını

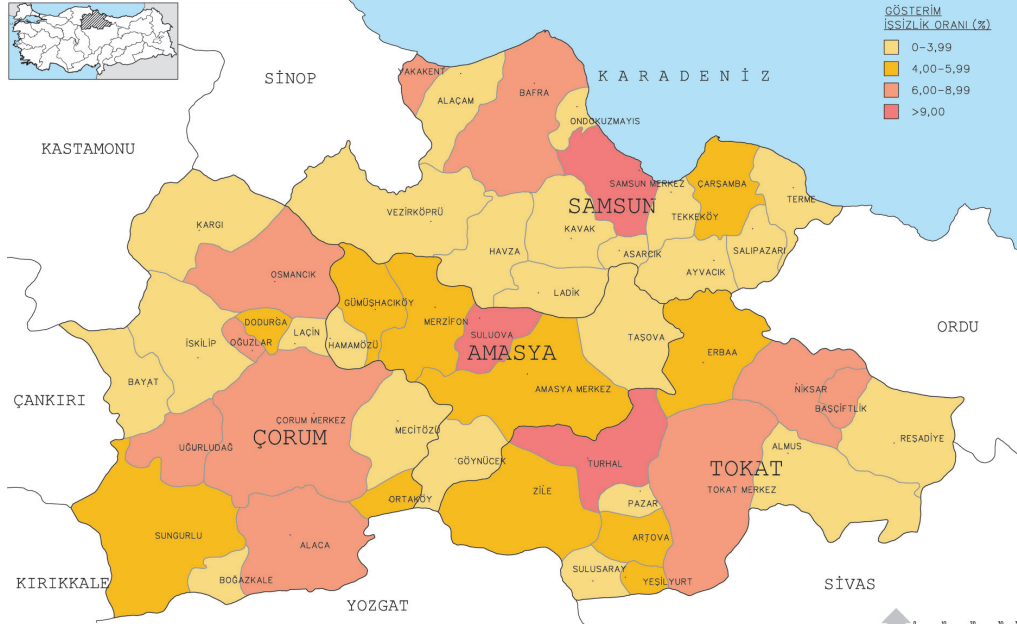
Tablo 2.7.3.3.6 Bölge Merkez İlçelerinin İşsizlik Oranları ve Sıralaması, 2000

	İşsizlik Oranı	İlçe Sıralaması
Amasya Merkez İlçe	4,35	526
Çorum Merkez İlçe	7,30	269
Samsun Merkez	12,44	76
Tokat Merkez	7,60	240

Kaynak: YHGP, 2006

Şekil 2.7.3.3.2 Bölgede İlçe Bazında İşsizlik Oranları

Kaynak: YHGP, 2006

göstermektedir. Buna göre Samsun Merkez yüzde 12,44 işsizlik oranıyla en yüksek işsizlik oranına sahip ilçe olarak öne çıkmaktadır ve ülke sıralamasında 872 ilçe içerisinde 76. sırada yer almaktadır. Buna karşılık Amasya merkez ilçe ise bölge içindeki en düşük işsizlik oranına sahiptir ve bu haliyle ülke sıralamasında 872 ilçe içerisinde 526. sırada bulunmaktadır. 2009 yılı verileri yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere işsizlik oranının en yüksek olduğu ilin Samsun olduğunu söylemektedir. Samsun'da yüksek işsizlik birçok nedene bağlıdır; bunlardan bazıları devlet işletmelerindeki özelleştirme ya da küçülme; sigara fabrikasının kapanması ve buradan açığa çıkan nüfusun işsiz kalmasının yanı sıra merkezde pek çok sektörde de gerileme ve iş kaybına neden olması olabilir (YHGP, 2006).

2.7.4 ÇALIŞMA HAYATI

Çalışma koşulları, çalışanların bu koşullardan memnuniyeti ve elde ettikleri gelir, kişileri hem ekonomik açıdan hem de sosyal ve psikolojik açılarından etkilemektedir. Bu amaçla çalışma hayatı bölümünde, bölgede istihdam edilen nüfusun çalışma koşulları, iş güvenliği ve karşılaştıkları sorunlar incelenecektir:

2.7.4.1 Çalışma Koşulları, İş Güvenliği ve İstihdam

Tablo 2.7.4.1.1 İşyeri, Zorunlu Sigortalı Sayıları ve Ortalama Günlük Kazanç

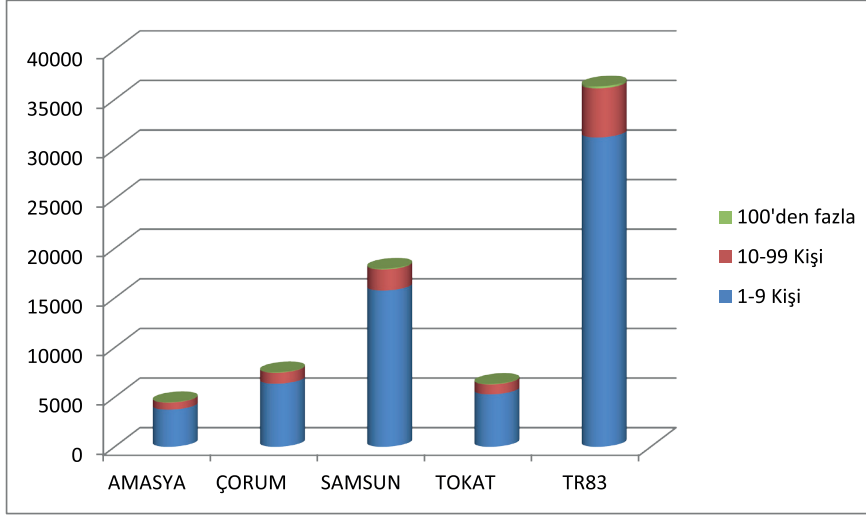
İller	İşyeri sayısı		Zorunlu Sigortalı Sayısı			Ortalama Günlük Kazanç		
	2008	2010	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Amasya	3.939	4.507	25.542	5.649	31.191	38,54	35,88	38,06
Çorum	6.504	5.688	36.477	9.544	46.021	35,13	34,31	34,96
Samsun	15.440	14.541	84.982	25.913	110.895	39,62	37,82	39,20
Tokat	5.499	5.159	34.538	8.104	42.642	36,52	37,37	36,69
TR83	31.382	29.895	181.539	49.210	230.749	-	-	-
TÜRKİYE	1.015.000	1.147.632	7.599.143	2.431.667	10.030.810	43,36	43,49	43,39

Kaynak: : Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), 2012 Yılı İstatistikleri, 2012

2.SOSYAL YAPI

Bölgede işgücünün en çok istihdam edildiği sektör tarımdır. İl düzeyinde verilere sahip olduğumuz 2000 yılı istatistiklerine göre sanayi sektörü Samsun ve Çorum illerinde diğer sektörlerle göre daha fazla istihdam olanağı sağlamaktadır. Tokat ve Amasya'da ise tarım ve hizmetler sektörü istihdam açısından öne çıkmaktadır.

Şekil 2.7.4.1.1 İşyeri Büyüklükleri

Kaynak: 2010 Yılı Aralık Ayı İstatistikleri, 2012

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun aylık bildirgesi alınan işyeri istatistiklerine göre 2010 yılında Amasya'da 4.507, Çorum'da 5.688, Samsun'da 14.541, Tokat'ta 5.159 işyeri bulunmaktadır. İşyeri sayılarının 2008 yılına kıyasla azaldığı görülmektedir. Bu işyerlerinde çalışan zorunlu sigortalı sayılarına bakıldığında Amasya'da 31.191, Çorum'da 46.021, Samsun'da 110.895 ve Tokat'ta 42.642 kişinin çalıştığı görülmektedir. 2008 yılına kıyasla zorunlu sigortalı sayısında artış gözlenmektedir.

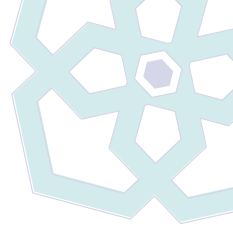
Bölgede toplam zorunlu sigortalı çalışan sayısı 230.749 olup bu çalışanların ortalama kazançları

Tablo 2.7.4.1.2 İşyeri Büyüklükleri, 2010

	1 Kişi	2-3 Kişi	4-6 Kişi	7-9 Kişi	10-19 Kişi	20-29 Kişi	30-49 Kişi	50-99 Kişi	100-249 Kişi	250-499 Kişi	500-749 Kişi	750-999 Kişi	1000+ Kişi
AMASYA	1.712	1.228	593	223	480	103	82	53	27	4	1	1	0
ÇORUM	2.982	2.020	1.000	374	756	169	126	53	29	9	1	1	0
SAMSUN	6.355	5.178	2.978	1.257	1.237	396	298	190	62	16	4	1	0
TOKAT	2.430	1.660	835	379	671	161	111	58	34	8	1	0	0
TR83	13.479	10.086	5.406	2.233	3.144	829	617	354	152	37	7	3	0

Kaynak: SGK, 2010 İstatistik Yılı, 2012

her ilde hem erkek hem kadınlar için Türkiye ortalamasının altındadır. Bölgedeki işyerlerinin büyük çoğunluğu küçük ölçeklidir. 1-9 kişi arasında çalışan sayısı olan işyeri sayısı Amasya'da 3.756, Çorum'da 5.376, Samsun'da 15.768 ve Tokat'ta 5.304'tür. Bölgedeki işletmelerin yüzde 86'sı 1-9 kişi arasında, yüzde 13,6'sı 10-99 kişi arasında ve yüzde 0,6'sı 100'den fazla çalışan sayısına sahiptir. Bölgede kadın işgücü en çok tarım sektöründe, ikinci olarak hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Ücretli, işveren, kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi dağılımları incelendiğinde kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi (yüzde 62) olarak çalıştığı görülmektedir. İşveren veya kendi hesabına çalışan kadınların oranı (yüzde 7) ise düşüktür. Bununla birlikte, ortalama

Tablo 2.7.4.1.3 Ücretli veya Maaşlı Çalışanlar (%), 2008

	Ücretli veya Maaşlı Çalışanlar
Türkiye	60
Almanya	88.4
ABD	93.0
İtalya	74.5
Kanada	84,6
İsveç	89,6

Kaynak: United Nations Economic Commission for Europe (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu), 2010

günlük kazanç (Tablo 2.7.4.2.1) istatistiklerinden de görüleceği gibi çalışan kadınlar, erkeklere göre daha az kazanç elde etmektedir.

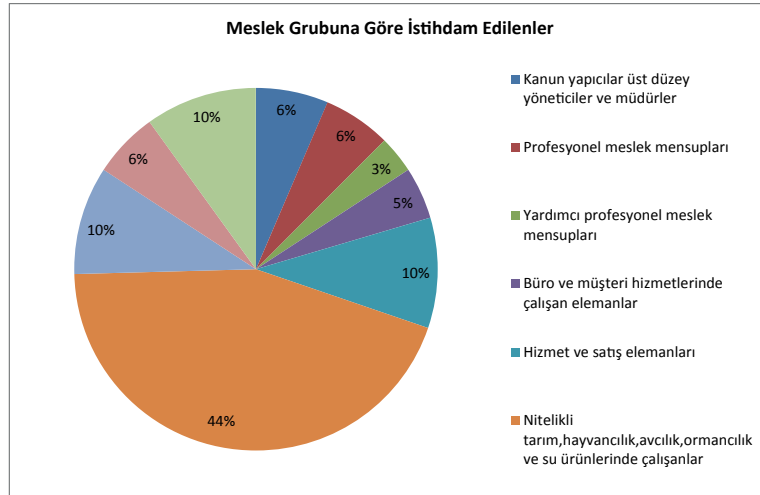
Tablo 2.7.4.1.4 İşçi Olarak Çalışanların Cinsiyete Göre Sayıları, 2008

İller	Erkek İşçiler			Kadın İşçiler		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Amasya	3.314	9.758	13.072	153	1.160	1.313
Çorum	2.635	19.544	22.179	109	2.614	2.723
Samsun	7.958	36.576	44.534	1648	5.837	7.485
Tokat	4.640	16.028	20.668	375	1.765	2.140
TR83	18.547	81.906	100.453	2285	11.376	13.661

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2009

Türkiye'de toplam çalışan nüfus için bu dağılıma bakıldığında ise ücretli veya maaşlı çalışanların oranı bölge oranlarının çok üstünde olsa da birçok gelişmiş ülkede daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye'de yüzde 60 olan ücretli ve maaşlı çalışan oranı, ABD'de yüzde 93 ve Almanya'da yüzde 88'dir.

Şekil 2.7.4.1.2 Meslek Grubuna (ISCO_88) Göre İstihdam Edilenler (15 + yaş), 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

12 2009 yılından itibaren TÜİK, ücretli veya maaşlı ile yevmiyeli kategorileri birleştirilmiş olup 2009 yılı ve sonrası için, yevmiyeliler de "ücretli veya maaşlı" başlığı içerisinde değerlendirilmektedir

2.SOSYAL YAPI

SGK'ya bağılı olarak bölgede işçi olarak çalışanların cinsiyetlerine bakıldığında büyük çoğunluğu erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Hem kamu hem özel sektörde toplam çalışanlar arasında kadın işçilerin oranı yüzde 12'dir.

Çeşitli sektörlerde çalışanların çalışma koşulları incelendiğinde sürekli ve düzenli iş olanaklarına sahip olan kişilerin sosyal güvenlik, çalışma koşulları ve düzenli olarak ücretlerini alma gibi konularda daha iyi şartlara sahip oldukları görülmektedir. Geçici işlerde çalışanlar ise daha az iş güvenliğine sahiptirler, düşük ücretlerle ve bazı durumlarda sigortasız olarak çalışabilmektedirler. Yapılan araştırmalar, çalışanlar için en önemli sorunların sigorta primlerinin ve ücretlerin düzenli ödenmemesi olduğunu göstermektedir. Sigortalı çalışanların sayısı iş riskinin yüksek olduğu işyerlerinde artmaktadır (YHGP, 2006). Bununla birlikte meslek grubuna göre istihdam verileri incelendiğinde tarım ve hayvancılıkta çalışanların çoğunlukta olduğu ve diğer meslek gruplarında istihdam dengeli bir biçimde dağılmaktadır.

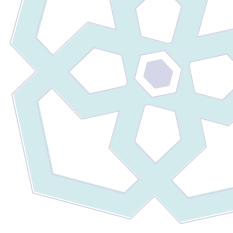
2.7.4.2 Sendikalar

Bölgede bulunan işyerlerinde çalışanlar arasında sendikalı çalışanların sayısı düşüktür. Özellikle küçük işyerlerinde çalışan işçilerde sendikalaşmanın daha az olduğu görülmektedir (YHGP, 2006). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2008 Çalışma Yıllığı İstatistiklerine göre bölgede toplam 74.964 sendikalı işçi bulunmaktadır.

Tablo 2.7.4.2.1 İşyeri ve Sendikalı İşçi Sayıları, 2008

İller	İşyeri Sayısı			Sendikalı İşçi Sayısı		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Amasya	140	200	340	7.073	3.192	10.265
Çorum	178	470	648	5.352	4.114	9466
Samsun	367	741	1.108	18.704	11.407	30.111
Tokat	205	229	434	9.242	5.479	14.721
TR83	890	1.640	2530	40.371	24.192	74.964
Türkiye	21.611	70.673	92.284	995.179	2.210.483	3.205.662

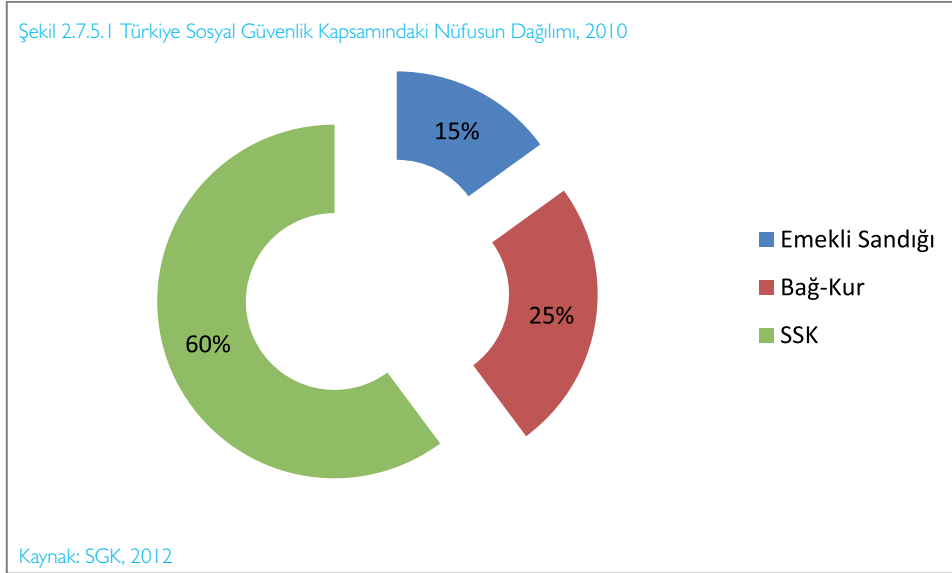
Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2009

2.7.5 SOSYAL GÜVENLİK HİZMETLERİ

Sosyal güvenlik hizmetleri ile toplumda çalışan tüm bireyler için asgari bir gelir ve yaşam seviyesi sağlanması hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri de içeren geniş bir anlama sahip olsa da ağırlıklı olarak sosyal sigortalar temelinde şekillenmiştir (DPT, 2007-1). Bu bölümde bölgede sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanan/yararlanamayan nüfus ve sosyal güvenlik sistemleriyle ilgili sorunlar tespit edilecektir.

2008 itibariyle Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığı'na tabi çalışanlar SGK çatısı altında birleştirilmiştir. SSK, hizmet akdi ile çalıştırılanlar için; Bağ-Kur, bağımsız olarak kendi adına ve hesabına çalışanlar için ve Emekli Sandığı, kamu idarelerinde çalışanlar için sosyal güvenlik hizmetleri sağlamaktadır. Türkiye genelinde SGK 2010 verilerine göre nüfusun yüzde 83'ü sosyal sigorta programları kapsamındadır. 16.196.304 kişi aktif çalışan, 9.518.648 kişi emekli, ve 35.582.708 kişi ise aile ferdi olarak sigorta kapsamındadır.

Sosyal güvenlik sisteminin yeterliliğini değerlendirmek için sosyal güvenliğin kapsadığı nüfusa bakmak gerekmektedir. Bölgede iller incelendiğinde sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfus oranının en fazla Çorum ve Samsun illerinde olduğu görülmektedir. Amasya ise sosyal güvenlik imkanlarından yararlanamayan nüfusun en az olduğu ildir. Emeklilerin toplam nüfusa olan oranının yüksek olması ise prim ödeyen nüfus üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bölgede bu oranın en yüksek olduğu il Amasya, en az olduğu il ise Tokat'tır.

Tablo 2.7.5.1 TR83 Bölgesi Sosyal Güvenlik Kapsamı, 2008-2010

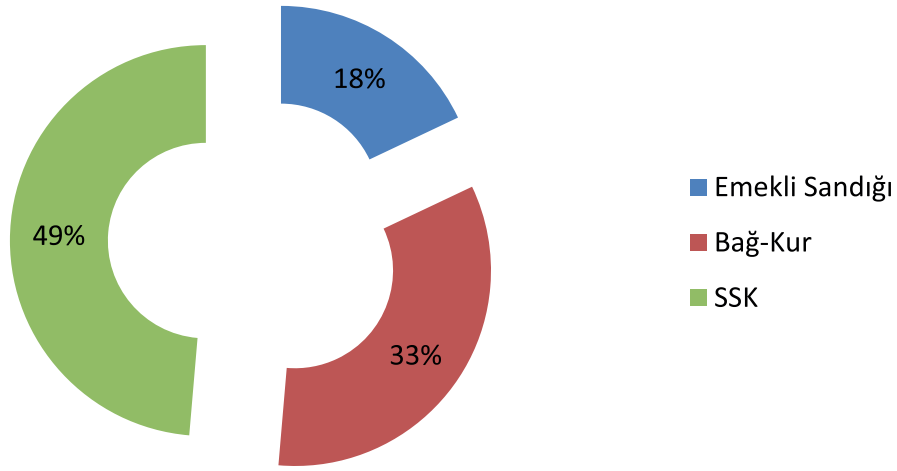
	Sosyal Güvenlik Kapsamının (Yeşil Kart Hariç) Toplam il Nüfusuna Oranı (%)		Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfus		Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Emeklilerin Toplam il Nüfusuna Oranı (%)		Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı (%)	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Amasya	84,51	83,21	10.548	19.618	15,79	16,45	47,5	45,77
Çorum	79,59	82,11	19.481	13.200	12,83	14,29	48,49	48,26
Samsun	79,46	80,97	65.301	64.909	14,51	15,34	46,04	46,49
Tokat	81,11	77,76	17.331	33.726	10,95	12,00	52,81	49,65

Kaynak: SGK, 2012

2.SOSYAL YAPI

Sosyal Güvenlik kapsamındaki dağılıma bakıldığında SSK'lı olanların yüzde 54 ile çoğunluğu oluşturduğu arkasından ise yüzde 28 ile Bağ-Kur'luların ve yüzde 18 ile Emekli Sandığı'na bağlı olan nüfusun geldiği görülmektedir.

Şekil 2.7.5.2 TR83 Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Nüfusun Dağılımı, 2010

Kaynak: SGK, 2012

176

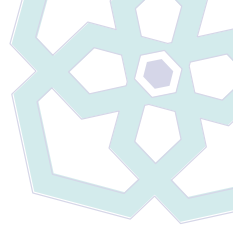
Bölgede SGK kapsamında aktif çalışan sayısı toplamda 514.166'dır. Sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam il nüfusuna oranlarına bakıldığında Amasya (yüzde 20,98) en yüksek orana sahip il iken bu oranın en düşük olduğu il Tokat'tır (yüzde 16,11).

Tablo 2.7.5.2 Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan ve Aylık Alan Nüfus, 2008,2010

		Amasya		Çorum		Samsun		Tokat	
		2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Aktif Çalışan Kişi Sayısı	Emekli Sandığı	19.730	14.029	21.560	16.383	45.454	41.798	27.270	20.462
	Bağ-Kur	18.804	17.548	29.822	32.498	81.630	79.902	37.222	31.666
	SSK	31.198	38.660	49.099	55.841	105.182	118.000	43.264	47.380
	Toplam	69.732	70.236	100.481	104.722	232.265	239.700	107.756	99.508
	Aktif Çalışanların Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	21,22	20,98	18,28	19,56	18,9	19,13	17,36	16,11
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı	Emekli Sandığı	10.482	10.908	12.281	12.671	31.172	32.651	14.003	14.620
	Bağ-Kur	19.731	20.389	18.706	20.205	45.591	49.193	19.764	22.176
	SSK	21.687	23.788	39.532	43.655	101.616	110.326	34.180	37.361
	Toplam	51.900	55.085	70.519	76.531	178.379	192.170	67.947	74.157
	Emeklilerin Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	15,79	16,45	12,83	14,29	14,51	15,34	10,95	12,00

Kaynak: SGK, 2012

Sosyal güvenlik kapsamı dışında olan nüfusun büyüklüğü kayıt dışı istihdamın yüksekliğine işaret etmektedir. Kayıtlı çalışanların gelirlerinin prime tabi olması ve işveren için bir yük oluşturması kayıt dışı istihdamı artırmaktadır.

Tablo 2.7.5.3 incelendiğinde 2011 yılında bölgede toplam 503.000 kayıt dışı çalışan ve 493.000 kayıtlı çalışan olduğu görülmektedir.

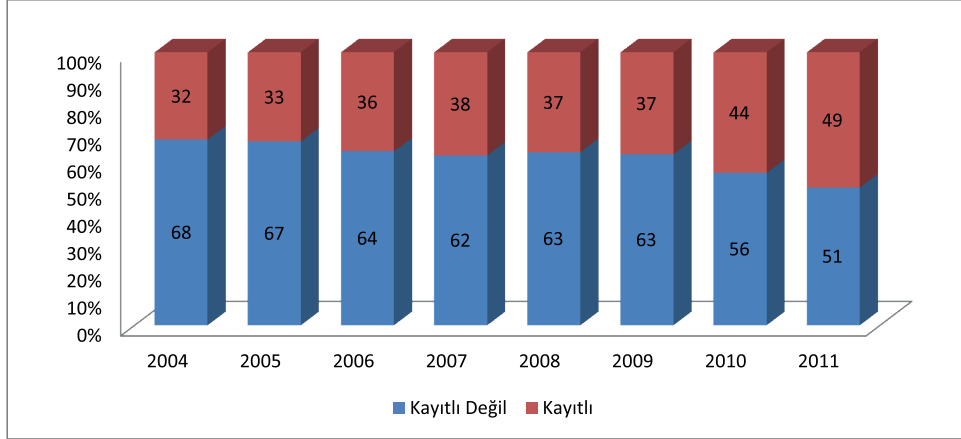
Tablo 2.7.5.3 Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılığa Göre İstihdam

	Kayıtlı Değil			Kayıtlı			Toplam		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Tarım	475	366	360	43	60	93	519	426	453
Sanayi	58	60	60	72	81	115	130	141	175
Hizmetler	97	95	83	260	271	285	357	367	368
Toplam	630	521	503	375	412	493	1.005	934	996

Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 2.7.5.3'ten görüldüğü gibi kayıt dışı istihdam TR83 Bölgesi'nde yıllar itibariyle azalma eğilimi gösterse de 2011 yılında kayıt dışı istihdam oranı hala yüzde 50,5'tir. Bölgede kayıt dışı istihdam oranının yüksek olması, tarım sektöründe çalışanlar (toplam istihdamın yüzde 45'i) içinde kayıt dışı çalışanların oranının yüzde 79 olmasıyla ilgilidir. Sanayide kayıt dışı istihdam yüzde 34, hizmetlerde ise yüzde 22'ye düşmektedir.

Şekil 2.7.5.3 Kayıtlı ve Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK, 2012 / Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2010

2012 yılına kadar Sosyal güvenlik sistemi kapsamı altında olmayan nüfusun, "3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun" ile tedavi hizmetlerinden yararlanması sağlanmaktaydı. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda yapılan değişiklikle yeşil kart verilerek sağlık yardımından faydalananlar SGK'ya devredilmiş, yeşil kartı olanlar ve herhangi bir sağlık güvencesi bulunmayanların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvurarak gelir testine tabi tutulmaları sonucunda Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanmaları mümkün olmaktadır. 2011 verileri incelendiğinde Bölgede yeşil kart sayısının nüfusa oranının en fazla olduğu ilin Tokat olduğu görülmektedir (yüzde 14,9).

2.SOSYAL YAPI

Tablo 2.7.5.4 Yeşil Kart Sayıları, 2011

	Yeşil Kart	Nüfusa Oranı
Amasya	31.441	9,7
Çorum	72.088	13,4
Samsun	135.397	10,8
Tokat	91.124	14,9
TR83	330.050	12,1
Türkiye	8.814.969	11,7

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2012-2

Bölgede 65+ yaş grubundaki toplam nüfus 2011 yılı için 281.637'dir ve nüfusun yüzde 10,4'ünü oluşturmaktadır. Yaşlı bağımlılık oranı ise yüzde 15,5'tir. Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre bu sayı 2023 yılında 356.072'ye çıkarak bu grup toplam nüfusun yüzde 13'ünü oluşturacaktır ve yaşlı bağımlılık oranı yüzde 21'e çıkacaktır. Nüfusun yaşlanacak olması ise sosyal güvenlik harcamalarını artıracaktır. Sosyal güvenlik hizmetleri ile ilgili yapılacak çalışmalarda 65+ yaş grubundaki değişimler göz önüne alınarak planlamaların yapılması gerekmektedir.

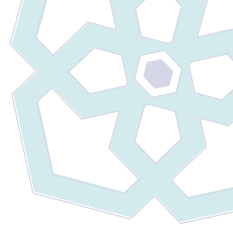
2.7.6 SOSYAL İÇERME VE YOKSULLUK

Yoksulluğun azaltılması ve sosyal dışlanma ile mücadele edilmesi ulusal kalkınma hedefleri arasında bulunmaktadır. Kalkınma ile toplumun tüm kesimlerinin ekonomik ve sosyal yönden daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmaları ve yaşam kalitelerini arttırmaları amaçlanmaktadır.

Sosyal içerme ile işsizlik, yoksulluk, düşük gelir, yetersiz konut imkanları, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanamama gibi birbirleriyle bağlantılı sorunlarla karşılaşan kişilerin sayısının azaltılması amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği (AB) sosyal dışlanma riski yüksek olan grupları işsizler, tek ebeveynli aileler, yaşlılar, çok sayıda çocuk ve yaşlı gibi bağımlısı olan aileler, yoksulluk içinde büyüyen çocuklar, göçmenler, özürlüler, evsizler, bakım kurumunda yaşayanlar, geçimlik tarım yapan aileler ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğe maruz kalan kadınlar olarak sınıflandırmaktadır. Mutlak yoksulluk, yoksulluğun yaşamı tehdit edecek şekilde olması olarak tanımlanırken görece yoksulluk, diğerlerinin sahip olduklarına göre yoksun olmayı ifade etmektedir (YHGP, 2006). Yoksulluk sorunu günümüzde sadece beslenme ve gıda temelinde ele alınmamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından kullanılan ve ekonomist Amartya Sen tarafından geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi, kalkınma ve yoksullukla ilgili yeni değerlendirme yöntemlerine örnek teşkil etmektedir. Bu endeks ortalama yaşam beklentisi, eğitim başarısı ve yaşam standartlarını temel olarak bir değerlendirme yapmaktadır. Bu endekse göre Türkiye 79. sırada ve yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasındadır.

Yoksulluk düzenli bir gelire ve bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olma gibi koşulların taşınıp taşınmaması ile ilgili olarak ele alınmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesi için yine önemli bir nokta kişilerin yaşadıkları mekanların koşullarıdır. Maddi olanakların dışında ise güçsüzlük, çaresizlik, seslerini duyuramama gibi psikolojik ve sosyal faktörler de dikkate alınmaktadır. Kimsesiz-geliri olmayan yaşlılar, engelliler ve kadının yalnız olduğu aileler yoksulların yoksulu olarak da tanımlanabilmektedir. Yoksulluğun boyutları cinsiyet, yaş durumu, ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları, eğitim, meslek gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yoksul ailelerde eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu gözlenmektedir. En yoksul kesim içerisinde kırsal alanlarda geçici ve mevsimlik işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Hem kırsal hem de kentsel alanlarda yoksullar sürekli gelir getirmeyen enformel ve günlük işlerde çalışmaktadırlar (YHGP, 2006).

Yoksul kimselerin büyük çoğunluğu SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur gibi bir sosyal güvenlik sistemine

bağlı değildir. Yoksul ailelerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için yeşil kart uygulaması yapılmaktadır ancak yoksul olup bu karta sahip olamayanlar ve yeşil kartın yenilenmesinde problem yaşayanlar bulunmaktadır. YHGP (2006) alan çalışmasına göre bölgede yoksulların belirttikleri en önemli sorunlar işsizlik, temel ihtiyaçları karşılamadaki güçlükler, geçim sıkıntısı, sağlık hizmetlerinin pahalı olması ve çocukların eğitim harcamaları olmuştur.

Sosyal içermenin sağlanması için çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. 2022 sayılı Kanun ile 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz, kimsesiz ve sosyal güvenlik kapsamında herhangi bir aylık almayan vatandaşlara aylık bağlanmaktadır. Bunun dışında 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu ve 4/c kapsamında aylık alanlar olduğu gibi ve 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre sosyal güvenlik kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir işverene hizmet akdi ile bağlı olmaksızın tarımsal faaliyette bulunan kimselerden, 22 yaşını doldurmuş erkekler ve 22 yaşını doldurmuş aile reisi kadınlar gibi sigortalı sayılan kimseler de malül, yaşlı ve haksahibi olarak aylık alabilmektedirler.

Tablo 2.7.6.1 Aylık Alanların Dağılımı, 2008

		Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
2022	Malül	918	1.878	3.092	1.857
	Yaşlı	9.250	21.138	18.950	16.739
	Sakatlık	2.640	4.267	7691	4869
	18 yaş altı	191	277	718	293
	Toplam	12.999	27.560	30.451	23.458
4/b 1479	Malül	134	153	243	144
	Yaşlı	7.766	9.145	18.869	8.660
	Ölüm	3.603	5.025	8.979	4.911
	Haksahibi	4.414	6.149	11.685	6.066
	Toplam	12.314	15.447	30.797	14.870
4/b 2926	Malül	50	25	40	37
	Yaşlı	5.289	2.449	10.010	3.466
	Ölüm	1.691	542	3.526	905
	Haksahibi	2.078	785	4.744	1.391
	Toplam	7.417	3.259	14.794	4.894
4/c	Malül	169	163	381	165
	Vatani Malül	42	64	150	77
	Yaşlı	7.540	8.389	22.280	9.723
	Ölüm	1.949	2.697	5.925	2.912
	Hak Sahibi	2.731	3.665	2.912	4.038
	Vataniler	271	404	932	434
	Toplam	10.482	12.281	31.172	14.003

Kaynak: SGK, 2010

Sosyal içermenin sağlanması için dengeli politikalar ile gelir yardımları sağlanmalıdır. Yoksullukla mücadele edilmesi ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla çeşitli devlet kuruluşları, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri hizmet vermektedir. Devlet kuruluşları arasında yeni yapılanma ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerine bağlı çocuk yuvası, çocuk ve gençlik merkezi, yetiştirme yurtları, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, toplum merkezleri ve aile danışma merkezleri bulunmaktadır. Çocuklara, gençlere, engellilere, aile ve kadınlar ile yaşlılara yönelik yerelde uygulaması gerçekleştirilen politikalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından

2.SOSYAL YAPI

oluşturulmakta ve yerel düzeyde politikaların uygulanmaları için Bakanlık tarafından eşgüdüm sağlanmaktadır. Ülkemizde sosyal hizmet sunumunda kamu kurumları ve yerel yönetimler görev almaktadır.

Toplum merkezlerinin hedef kitlesi toplumun tüm kesimleri olsa da öncelik kadın ve çocuklara verilmektedir. Bu merkezlerin amaçları kentin dezavantajlı kesimlerinde yaşayanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olması ve kentle uyumunun sağlanması için gerekli hizmetlerin sağlanmasıdır. Bölgede Samsun ve Çorum illerinde toplum merkezleri bulunmaktadır. Aile danışma merkezleri ise sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak ailede meydana gelebilecek sorunların giderilmesine yönelik hizmetler vermektedir (DPT, 2007-1). Çorum ve Tokat illerinde birer aile danışma merkezi bulunurken Samsun'da iki aile danışma merkezi hizmet vermektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bakım ve rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla özürliülerin toplumsal yaşama uyumu ve katılımını sağlamaya yönelik hizmetler vermektedir. Bu merkezlere yerleştirmede annesi ve babası olmayan, terk edilmiş veya anne ve babası engelli olanlara öncelik verilmektedir.

Huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı dayanışma merkezleri ülkemizde SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından işletilen diğer kuruluşlardır. Ekonomik yoksunluk içinde olan ve ASPB'na bağlı kuruluşlarda ücretsiz kalan yaşlıların bakım ve tedavileri de Kurum tarafından yaptırılmaktadır. Bölgede Amasya haricindeki tüm illerde huzurevi/rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır.

Tablo 2.7.6.2 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Kuruluşlar

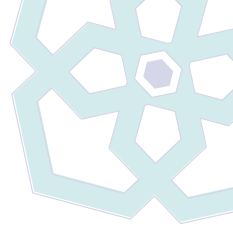
	İlçe SHM	Huzurevi/ Rehabilitasyon Merkezi	Toplum Merkezi	Aile Danışma Merkezi	Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu
Amasya	-	-	-	-	3
Çorum	-	2	1	1	3
Samsun	2	5	2	2	2
Tokat	1	2	-	1	3

Kaynak: SHÇEK, 2010

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kuruluşlar dışında Çorum'da özel bir özürli bakım merkezi, Samsun'da ve Tokat'ta iki adet özel bakım merkezi bulunmaktadır. Ayrıca, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve belediyelerin yoksul ailelere gıda, kömür, ilaç gibi çeşitli yardımları olmaktadır.

2.7.7 SONUÇ

Türkiye genelinde gelir dağılımı, 1987'de yapılan gelir dağılımı araştırmasından bu yana giderek daha dengeli bir dağılım göstermektedir. TR83 Bölgesi ile Türkiye'nin kıyaslanması bakımından 2003 yılı verileri referans alınır, bölgede 0,40 olan Gini katsayısı, Türkiye'de 0,42 düzeyindedir. Dolayısıyla ülke geneline oranla TR83 Bölgesi'nde daha dengeli bir gelir dağılımından bahsetmek mümkündür. Bölgede nüfusun en düşük gelirli yüzde 20'si gelirden yüzde 5,8'lik pay alırken, en yüksek gelirli yüzde 20'si yüzde 46,3 pay almaktadır. Bu haliyle 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 21. sırada bulunan TR83 Bölgesi'nde diğer bölgelere kıyasla daha dengesiz olan gelir dağılımının bulunması büyük ölçüde bölgenin tarıma dayalı ekonomik yapıya sahip olmasına bağlıdır. Tarım sektöründeki istihdamın daha çok ücretsiz aile işçiliği olarak gerçekleşmekte ve ortaya çıkan değer tarımsal sanayiye aktarılmaması söz konusudur. Dolayısıyla istihdamın tarıma dayalı sanayiye aktarılması bölgede istihdam olanaklarını, tarımsal sanayinin gelişimini, kayıtlı istihdamı, ücretli çalışan sayısını,

bölge gelir ve yaşam standardını artıracaktır. Böylece bölgede daha dengeli bir gelir dağılımından bahsetmek mümkün olacaktır.

TR83 Bölgesi'nde istihdamın yarısından fazlasını tarım sektörü oluşturmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere bu sektörde çalışanların büyük bölümü kayıt dışı olup, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Tarım sektörünün en büyük sorunlarından biri ortaya çıkan değerler tarımsal sanayiye aktarılmaması ve bu haliyle sektörde yeterince istihdam yaratılamamasıdır.

Bölgede istihdam sorununa yönelik alınabilecek tedbirlerden biri, bugün dünyada en çok savunulan tarımdaki istihdamın hizmet sektörüne kaydırılması yerine tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve istihdamın bu alanda artırılmasıdır. GSYİH içinde tarım sektörünün oranının düşmesi ve hizmet sektörünün öneminin artması, gelişmiş ekonomilerin ortak noktası olması tarımdaki istihdamın hizmet sektörüne kaydırılmasını bölgemizin aksine gelişmiş ülkelerde anlamlı kılmaktadır çünkü bu ülkeler sanayileşme evresini başarıyla tamamlamıştır. Bu yapısal fark bölgeyi, gelişmiş ülkelerden ayıran en büyük özelliktir (YHGP, 2006).

Her ne kadar ülkemizde milli gelirin sektörel dağılımına bakıldığında ülkemizin gelişmiş ülkelere benzer bir grafik çizdiği görülse de TR83 Bölgesi'nde istihdamın ülke genelinin üstünde bir oranda tarım sektöründe yoğunlaşması ve bu sektördeki istihdamın daha önce de vurgulandığı gibi çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışması farklı tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır. Bunların başında da istihdamın tarıma dayalı sanayiye aktarılması gelmektedir. Böylesi bir çözüm bölgede istihdam olanaklarını, tarımsal sanayinin gelişimini, kayıtlı istihdamı, ücretli çalışan sayısını, bölge gelir ve yaşam standardını artıracaktır. Tüm bunların ortak sonucu olarak da göç ve dolayısıyla da göç ve işsizlik bağlamında ortaya çıkan sosyal sorunların azalması sağlanacaktır.

Bölgede çalışma hayatı incelendiğinde en çok istihdam yaratan sektörün tarım sektörü olduğu ve buna bağlı olarak kayıt dışı istihdamın fazlalığı dikkat çekmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin % 52 gibi yüksek bir oranda olması, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranını da artırmaktadır. Diğer taraftan bölgedeki işletmelerin büyük çoğunluğu 1-9 kişi arasında çalışanı olan küçük ölçekli işletmelerdir. Bu koşullar göz önüne alındığında özellikle işgücüne katılımı artırma ve kayıtlı istihdamı teşvik etme konularında projeler geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

Diğer taraftan sosyal içerme, gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılması, istihdam koşullarının iyileştirilmesi, eğitimin kalitesinin artırılması, sağlık hizmetlerine eşit erişimin sağlanması ve konut kalitesinin iyileştirilmesi gibi çeşitli alanları kapsayan bütüncül bir bakış açısını gerektirmektedir. Sosyal koruma mekanizmalarının etkili olabilmesi için yapılacak müdahalelerin çokluğundan öte, kalitesinin iyileştirilmesi ile herkes için erişim, yeterlilik ve sürdürülebilirlik koşullarının sağlanması gerekmektedir. Bu konuda önerilen politika öncelikleri işgücü piyasasına katılımı artırmak, sosyal koruma sistemlerini modernleştirmek, eğitimdeki dezavantajları ve çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmak, insana yakışır barınma koşulları sağlamak, uzun dönemli sağlık bakım hizmetleri, sosyal hizmetler ve ulaşım hizmetlerine erişimi sağlamak, özürsüz ve yeni göç edenlerin entegrasyonunu arttırmak ve ayrımcılık ile savaşmaktır.

2.8. KURUMSALLAŞMA

2.8.1 GİRİŞ

Bölge planlarının uygulanması için bölgede karar alma mekanizmalarındaki kişilerin çeşitli kararlar alıp bunları uygulamaları ve aynı zamanda bu uygulamaları değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda güçlü bir kurumsal yapının varlığı bölgesel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için büyük önem taşımaktadır. Merkezi ve yerel yönetimler içinde yer alan kamu kurumları ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması için yapılacak olan çalışmalarda büyük sorumluluk üstlenmektedir.

2.8.2 KURUMSAL ÖRGÜTLENMENİN MEVCUT DURUMU

Anayasa'nın 123. Maddesi "İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır" şeklindedir. Merkezi idare, merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Merkez teşkilatının taşra teşkilatları illerde ve ilçelerde bulunmaktadır. İl idaresinin başında olan valiler devlet tüzel kişiliğinin, hükümetin ve her bakanlığın temsilcisidir. Bakanlıkların il düzeyindeki yapılanmaları ise müdürlükler şeklindedir.

İlçelerin kurulup kaldırılması ve değiştirilmesi kanunla olmaktadır. İl merkezlerinin oluşturduğu ilçe, merkez ilçe olarak adlandırılmaktadır. Bu ilçenin yönetimi vali tarafından yapılmaktadır. Ancak, büyükşehir kurulan illerde merkez ilçe bulunmamaktadır. Diğer ilçelerde kaymakam ilçe idaresinin başındadır.

Merkezi yönetim kapsamında TR83 Bölgesi'nde 4 valilik, 47 kaymakamlık bulunmaktadır.

Tablo 2.8.2.1 TR83 İlçe Sayıları, 2011

	İlçe Sayısı
Amasya	7
Çorum	14
Samsun	17
Tokat	12
TR83	50
Türkiye	957

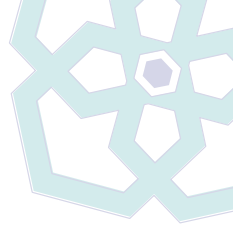
Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgedeki merkezi idarenin örgütlenmesi ile bölgenin kurumsal anlamda bağlı olduğu merkezler ve hizmet alanları şu şekildedir. TR83 Bölgesi DSİ'nin Samsun merkezli 7. Bölgesi ve Ankara merkezli 5. Bölgesinin faaliyet alanı içindedir. Amasya, Samsun ve Tokat illeri 7. Bölgenin faaliyet alanında iken, Çorum 5. Bölgenin faaliyet alanındadır. 7. Bölge Müdürlüğü'nde TR83 illeri dışında Ordu ve Sinop da bulunmaktadır.

18 bölge müdürlüğü olan İller Bankası'nın Samsun ve Amasya, Samsun merkezli 16. Bölgesinin; Çorum, Ankara merkezli 7.Bölgesinin; Tokat, Sivas merkezli 15. Bölgesinin hizmet alanında bulunmaktadır.

Türkiye genelinde 16 bölge müdürlüğü ile örgütlenen Karayolları Genel Müdürlüğü'nün Samsun merkezli 7. Bölgesi TR83 Bölgesinin tüm illerini ve bölge dışında Ordu ve Sinop illerini kapsamaktadır. Amasya, Samsun ve Tokat illeri Türkiye genelinde şubelerle örgütlenen Merkez Bankası'nın Samsun şubesine, Çorum ili ise Ankara'ya bağlıdır.

Tüm bu örgütlenmelere bakıldığında bölge müdürlüklerinin sorumluluk alanları ile TR83

Bölgesi'nin sınırlarının örtüşmediği görülmektedir. Amasya ve Samsun, Samsun ilindeki bölge merkezlerine bağlı iken, Çorum Ankara ilindeki bölge merkezlerine bağlıdır. Tokat ise Samsun veya Sivas illerindeki merkezlere bağlı olabilmektedir. Diğer taraftan ise Samsun merkezli bölge müdürlüklerine Sinop ve Ordu illeri de girmektedir. Tüm bu örgütlenmelerde Samsun bölge merkezi olarak dikkat çekmektedir.

2.8.3 YEREL İDARELER

Anayasanın 127. Maddesi yerel yönetimleri, "İl, belediye veya köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarının karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisidir" şeklinde tanımlamaktadır. Yerel yönetimler il özel idareleri, belediyeler ve köyler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ayrıca, Anayasa'nın 217. Maddesi'nde "Belirtilen mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile birlik kurmasını temel dayanak alarak belediye birlikleri kurabilirler" denilmektedir. Bölgede mahalli idarelerin kurduğu çeşitli alanlarda faaliyet gösteren 107 birlik bulunmaktadır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2010). Bölgedeki köy sayısı ise 2.605'tir. Bölgede en çok köye sahip olan il Samsun iken, arkasından Çorum gelmektedir.

Tablo 2.8.3.1 Belediye ve Köy Sayıları, 2011

	Büyükşehir Belediye Sayısı	Toplam Belediye Sayısı	Köy Sayısı
Amasya	-	27	349
Çorum	-	38	727
Samsun	1	40	946
Tokat	-	76	583
TR83	1	181	2.605
Türkiye	16	2.949	34.434

Kaynak: TÜİK, 2012/ Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2010

2.8.3.1 İl Özel İdareleri

İl Özel idarelerinin görev, yetki ve sorumlulukları 2005 yılında yürürlüğe giren 5302 sayılı yasa ile düzenlenmektedir. Bölgede il özel idarelerinin bütçeleri incelendiğinde 2000 yılından 2009 yılına önemli artışlar olduğu görülmektedir.

Tablo 2.8.3.1.1 İl Özel İdarelerinin Gelir ve Giderleri

	Gelirler Genel Toplamı		Giderler Genel Toplamı	
	2000	2009	2000	2009
Amasya	7.923.832	95.320.395	5.452.663	65.266.015
Çorum	12.230.246	82.020.572	11.597.087	80.891.579
Samsun	5.121.324	41.599.771	9.833.582	43.175.993
Tokat	10.181.873	84.421.049	7.929.540	85.421.049

Kaynak: İl Özel İdareleri, 2010 (Basılmamış Doküman)

Tablo 2.8.3.1.2 İl Özel İdareleri Personel Durumu

	2009
Amasya	103
Çorum	198
Samsun	236
Tokat	96

Kaynak: İl Özel İdareleri, 2010 (Basılmamış Doküman)

2.8.3.2 Belediyeler

Belediyelerin kuruluş, görev ve sorumlulukları 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile düzenlenmektedir. Belediye teşkilatı kurabilecek yerleşmeler nüfusu 5000'in üzerinde olan yerleşmelerdir. İl ve ilçe merkezlerinde ise belediye kurulması zorunludur. Türkiye'de belediyelerin çoğunluğunu düşük nüfuslu belde belediyeleri oluşturmaktadır (DPT, 2007-2). Belediye organları belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanıdır. TR83 Bölgesi'nde 181 belediye bulunmaktadır. Bölgedeki belediyelerden sadece Samsun büyükşehir belediyesi statüsündedir. Bölgede bütçesi en büyük belediye Samsun Büyükşehir Belediyesi'dir.

Tablo 2.8.3.2.1 Belediyelerin Gelir ve Giderleri

	Gelirler Genel Toplamı (TL)		Giderler Genel Toplamı (TL)	
	2000	2009	2000	2009
Amasya	6.419.521,00	29.204.128,95	5.697.205,00	35.110.641,60
Çorum	9.237.996,11	72.023.473,74	10.071.756,73	86.781.930,16
Samsun	15.797.008,00	102.058.077,79	16.924.837,00	186.853.750,78
Tokat	5.975.035	40.393.956	7.057.619	55.840.119

Kaynak :Amasya Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman) - Çorum Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman)
Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman) - Tokat Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman)

Tablo 2.8.3.2.2 Belediyelerin Personel Durumu

2009	Personel Sayısı
Amasya	132
Çorum	248
Samsun	568
Tokat	197

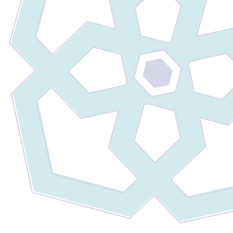
Kaynak :Amasya Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman) - Çorum Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman)
Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman) - Tokat Belediyesi, 2010 (Basılmamış Doküman)

Tablo 2.8.4.1 Bölgesel Gelişmede Kurumsal Yapı

DPT	•Bölge planı yapma ve yaptırma yetkisi (3194 sayılı İmar Kanunu) •Kalkınma planlarında sanayi işletmeleri ile ilgili tedbirlerin belirlenmesi
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	•Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin kurulması
KOSGEB	•Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bilimsel teknolojik yeniliklere ayak uydurarak rekabet güçlerinin artırılması için danışmanlık hizmetleri, eğitim, malzeme analizleri, laboratuvar, kalite kontrolü ve teknik yardım sunumu
MPM	•Verimliliği artırıcı yöntem ve uygulama olanaklarının araştırılması, bununla ilgili teknik yardım ve eğitim sunumu
DTM	•Yatırım ve ihracat teşvik belgesi, ithalat ve ihracat belgesi verilmesi
İGEME	•İhracatın teşviki ve geliştirilmesi için dış pazar araştırmaları, ihracat prosedürleri, sergi ve fuarlar hakkında bilgi sunumu
DSİ	•Toplumun sosyo-ekonomik ilerlemesini ve refahını sağlamak, üretimini artırmak amacıyla toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi
Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	•Çiftçi için gerekli bilgi ihtiyacının sağlanması •Tarımsal ürün ve üretim çeşitliliğini sağlanması •Gıda güvenliği ve standartlarının belirlenmesi
TOBB	•Müşterek ihtiyaçlar, mesleki faaliyetlerin kolaylaştırılması, mesleki bilgi ve haberlerin ulaştırılması, kapasite raporlarının hazırlanması
Üniversiteler	•Araştırma Projeleri, eğitim ve danışmanlık hizmetleri •Üniversite-sanayi işbirliği kapsamında yürütülen projeler •Sanayi ve tarım konularında teknolojik araştırmaların gerçekleştirilmesi

Kaynak: YHGR, 2006

2.8.4 BÖLGESEL GELİŞMEDE KURUMSAL YAPI

Türkiye'de DPT, KOSGEB, Milli Prodüktivite Merkezi (MPM), Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), DSİ, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Kalkınma Ajansları ve Üniversiteler gibi kurum ve kuruluşlar bölgesel gelişme alanında çalışmalar yapmaktadır.

2.8.5 BÖLGEDEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.8.5.1 Bölge Dernekleri ve Vakıfları

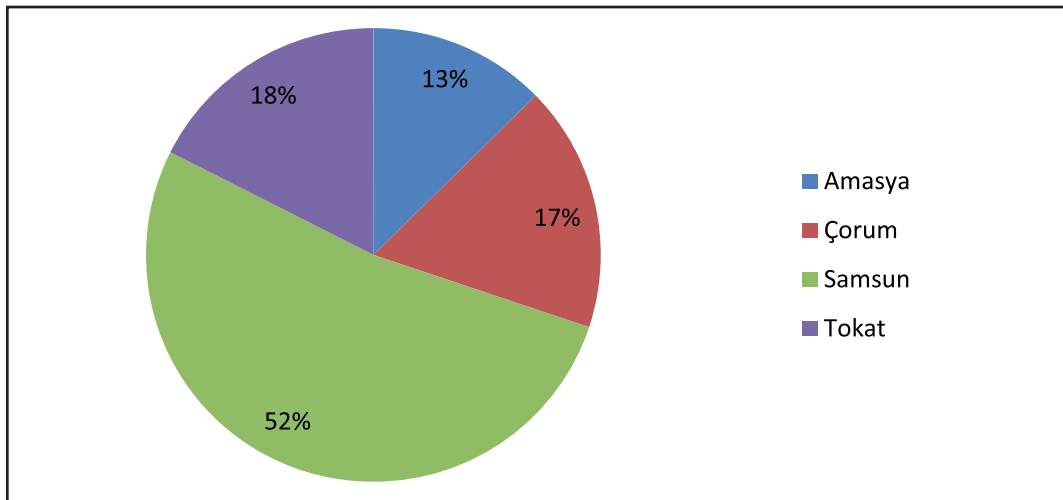
TR83 Bölgesi'nde ticaret ve sanayi odaları, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)'ne bağlı odalar, barolar, tabip odaları, esnaf ve sanatkâr odaları gibi meslek kuruluşları örgütlenmiş durumdadır. Bu meslek odalarının üye sayısı bakımından oldukça geniş bir üye tabanına sahip oldukları görülmektedir (YHGP, 2006).

Bölgede sendikalar, barolar, çeşitli ticaret ve meslek odalarının yanı sıra çeşitli alanlarda faaliyet gösteren dernekler ve vakıflar, THK ve Kızılay gibi kamu yararına çalışan/yarı kamu örgütleri de bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli kooperatiflerin ve üretici birliklerinin faaliyetleri de mevcuttur.

Bölgede bulunan derneklere ilişkin veriler Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinde bulunan il dernekler müdürlüklerinden alınmıştır ancak Tokat dışındaki il müdürlükleri, dernekleri amaçlarına göre sınıflandırmamıştır. En son 2004 yılı verileriyle YHGP'de yapılan sınıflandırmaya göre bölge illerinde sosyal ve kültürel dernekler ile okul ve öğrencileri koruma derneklerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Türkiye'de faal dernek sayısı 92.366'dır (İçişleri Bakanlığı, 2012). İllere göre faal dernek sayısına bakıldığında dernek sayısının en fazla olduğu il Samsun (1.715) olup bunu sırasıyla Tokat (574), Çorum (576) ve Amasya (414) takip etmektedir. Bölgede ise toplam 3.277 dernek bulunmaktadır. Ülke içerisindeki yüzdelerine bakıldığında Samsun yüzde 1,85; Tokat yüzde 0,62; Çorum yüzde 0,62 ve Amasya yüzde 0,44; bölge ise yüzde 3,37'lik oranlara sahiptir (İçişleri Bakanlığı, 2012). Aşağıdaki şekilden bölge illeri içerisindeki dağılım görülebilmektedir.

Şekil 2.8.5.1.1 Bölge İllerindeki Dernek Sayıları, 2010

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2012

Dernekler içerisinde sanayici ve işadamları dernekleri kalkınma önündeki sorunların bertarafı için özel önem taşımaktadır. Bu örgütler, iş adamlarının sektörlerinde karşılaştıkları sorunların

2.SOSYAL YAPI

çözümünde etkili güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge illerinden özellikle Samsun 19 işadamları derneğiyle başı çekmektedir.

Ayrıca, bölgede iki adet Vakıflar Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır. Bunlardan Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı TR83 Bölgesi'nden sadece Samsun varken, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğüne bağlı iller bölgenin diğer üç ili olan Tokat, Çorum ve Amasya'dır. Bu müdürlüklerden alınan bilgiye göre Samsun'da toplam 44 adet vakıf bulunmakta olup bunun 18 adedi sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfidir. Tokat'ta 33 adet vakıf bulunmaktadır. Bunun 12'si yine sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı, 1 tanesi ise mülhak vakıftır. Vakıf kuruluşları, İslamiyet'in kabulü ile gelişme göstermiş ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugün modern devletin üstlendiği birçok görevi yerine getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ise bir ayrıma gidilmiştir. Vakıflar, Medeni Kanun'un kabulünden önce ve sonra kurulan vakıflar olarak ikiye ayrılmıştır. Önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflara mülhak vakıflar denilmektedir. Mülhak vakıflar, "Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir" (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2010). Çorum'da ise toplam vakıf sayısı 39 olup bunların 14'ü sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı ve 3'ü ise mülhak vakıflardır. Son olarak Amasya'daki vakıf sayısı ise 16'dır. Bu 16 vakfın 7'si sosyal yardımlaşma

Tablo 2.8.5.1.1 Bölge İlleri Vakıf Sayıları

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83
Toplam Merkez Vakıf Sayısı	16	39	44	33	132
Mülhak Vakıflar	7	3	-	1	11
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	2	14	18	12	46

Kaynak: Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2010 (Basılmamış Doküman)
Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 2010 (Basılmamış Doküman)

ve dayanışma vakfı, 2'si ise mülhak vakıflardır.

2.8.5.2 Bölgede Hizmet veren Ticaret ve Sanayi Odaları (TSO) ve Ticaret Borsaları

Bölgede hizmet vermekte olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'ne kayıtlı odalara bakıldığında Amasya'da 4, Çorum'da 3, Samsun'da 6 ve Tokat'ta 5 adet TSO bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan toplam 181 TSO'nun 18'i bölgede bulunmaktadır.

Amasya'dakiler;

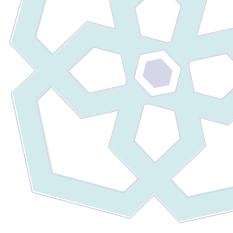
- Amasya Ticaret ve Sanayi Odası
- Gümüşhacıköy Ticaret ve Sanayi Odası
- Merzifon Ticaret ve Sanayi Odası
- Suluova Ticaret ve Sanayi Odası

Çorum'daki TSO'lar;

- Alaca Ticaret ve Sanayi Odası
- Çorum Ticaret ve Sanayi Odası
- Sungurlu Ticaret ve Sanayi Odası

Samsun'da hizmet veren TSO'lar;

- Bafra Ticaret ve Sanayi Odası
- Çarşamba Ticaret ve Sanayi Odası
- Havza Ticaret ve Sanayi Odası

- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası
- Terme Ticaret ve Sanayi Odası
- Vezirköprü Ticaret ve Sanayi Odası

Tokat'taki TSO'lar ise

- Erbaa Ticaret ve Sanayi Odası
- Niksar Ticaret ve Sanayi Odası
- Tokat Ticaret ve Sanayi Odası
- Turhal Ticaret ve Sanayi Odası
- Zile Ticaret ve Sanayi Odası'dır (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2010).

Ayrıca, Çorum'da Alaca Ticaret Borsası, Çorum Ticaret Borsası ve Sungurlu Ticaret Borsası olmak üzere 3; Samsun'da Bafra Ticaret Borsası, Çarşamba Ticaret Borsası, Samsun Ticaret Borsası ve Terme Ticaret Borsası olmak üzere 4 ve Tokat'ta Tokat Ticaret Borsası ve Zile Ticaret Borsası olmak üzere 2 adet ticaret borsası hizmet vermektedir. Türkiye'de 113 olan toplam ticaret borsasının 9'u bölgede bulunmaktadır (TOBB, 2010).

2.8.5.3 Bölgede Bulunan Oda ve Esnaf Sanatkar Sayıları

Bölgede aktif oda sayısının en yüksek olduğu il 72 oda ile Samsun olup bu ili sırasıyla 42 oda ile Çorum, 35 oda ile Tokat ve 28 oda ile Amasya takip etmektedir. Oda ve esnaf sicili olan aktif üye

Tablo 2.8.5.3.1 Bölge ve Türkiye'de Bulunan Aktif Oda Sayısı, Oda ve Esnaf Sicili Olan Aktif Üye Sayısı

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Aktif Oda Sayısı	28	42	71	34	175	3.107
Oda ve Esnaf Sicili olan Aktif Üye Sayısı	9.142	18.330	45.681	16.597	89.950	1.987.559

Kaynak: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu-TESK, 2012

sayısına baktığımızda ise Samsun başı çekerken Tokat, Çorum ve Amasya, Samsun ilinin takipçileri konumundadır.

2.8.5.4 Bölgedeki Memur ve İşçi Sendikaları

Bölgede toplam memur sendikası sayısı 255'tir. Bunların 61 tanesi şube, 193 tanesi ise temsilcilik olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Samsun'da bir adet de genel merkez bulunmaktadır. Bölgede

Tablo 2.8.5.4.1 Bölgedeki Memur ve İşçi Sendikaları Dağılımı

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83
Memur Sendikaları	55	31	96	73	255
İşçi Sendikaları	4	19	25	6	54

Kaynak: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat Valiliği Emniyet Müdürlükleri, 2010 (Basılmamış Doküman)

toplam işçi sendikası sayısı ise 44'tür. Bölge illerdeki Memur ve işçi sendikaları dağılımını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Bölgede görüldüğü üzere birçok STK bulunmasına karşın STK'ların varlığı tek başına yeterli olamamaktadır. STK'ların etkin faaliyetleri ve kalkınma sürecine katılımları karşılaştıkları sorunların en aza indirilmesi ile mümkün olacaktır. YHGP (2006) kapsamında bu sorunlar ele alınmıştır ve en çok öne çıkanlar sorunlar;

-STK'ların yeterince işlevsel olmaması ve geniş bir kitleye ulaşamaması,

-Bölgedeki STK'ların temel işlevleri olan çeşitli alanlarda kamuoyu baskısı oluşturacak amaca ve yapıya sahip olmamaları,

-STK'larda örgüt içi demokrasinin az gelişmiş olması ve bu örgütlerin etkinliklerinde başkanı ya da kurucusu olan kişilerin büyük rol oynaması,

-STK'lar arasında ve STK'lar ile resmi kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk ve iletişim eksikliğidir.

Bu ve benzeri sorunların aşılması katılımcı kalkınmanın hedeflerine ulaşmayı kolaylaştıracak ve yaşanan sürece toplumun tamamının katılımını sağlayarak sürecin ve sonrasında gelinecek noktanın sahiplenilmesini sağlayacaktır.

2.8.6 SONUÇ

Merkezi yönetim kapsamında TR83 Bölgesi'nde 4 valilik ve 47 kaymakamlık bulunmaktadır. Bölgede bulunan belediye sayısı ise 181'dir. İl belediyeleri içinde sadece Samsun'da büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Bölgede mahalli idarelerin kurduğu çeşitli alanlarda faaliyet gösteren 107 birlik bulunmaktadır (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2010).

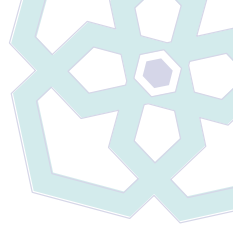
Diğer taraftan, Sivil Toplum kuruluşları (STK) toplumsal bilincin oluşumunda oldukça önemlidir. Kalkınmada katılımcı yaklaşım, kalkınmanın tüm süreçlerine aktörlerin tamamının dâhil olmasını gerekli kılmaktadır. Bölgelerinin topyekûn kalkınmasını hedefleyen Kalkınma Ajansları da kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlamayı amaçlamaktadır. Farklı grupların toplumsal yarar sağlayacak ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmeleri ve birlikte çalışma alanları yaratmaları önemlidir. STK'lar toplumsal bilincin oluşumunda oldukça önemlidirler. Toplumsal bilinç bireyleri paylaştıkları değerler etrafında bir araya getirir. Böylesi katılımcı bir toplum sürdürülebilir bir kalkınma için STK'ları gerekli kılmaktadır.

İllere göre faal dernek sayısına bakıldığında dernek sayısının en fazla olduğu il Samsun (1.715) olup bunu sırasıyla Tokat (576), Çorum (574)ve Amasya (414) takip etmektedir. Bölge, dernek sayısı bakımından ülke içerisinde yüzde 3,37'lik bir orana sahiptir. Ayrıca, bölgede biri Samsun diğeri Tokat'ta olmak üzere iki adet Vakıflar Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır. Bu müdürlüklerden alınan bilgiye göre Samsun'da toplam 44, Tokat'ta 33, Çorum'da 39 ve son olarak Amasya'da 16 adet vakıf bulunmaktadır.

Türkiye'de bulunan toplam 181 TSO'nun 18'i bölgede bulunmaktadır. Bunların illerdeki dağılımı ise Amasya'da 4, Çorum'da 3, Samsun'da 6 ve Tokat'ta 5 şeklindedir. Ayrıca Türkiye'de 113 olan toplam ticaret borsasının 9'u bölgede bulunmaktadır.

Bölgede aktif oda sayısının en yüksek olduğu il 72 oda ile Samsun olup bu ili sırasıyla 42 oda ile Çorum, 35 oda ile Tokat ve 28 oda ile Amasya takip etmektedir. Oda ve esnaf sicili olan aktif üye sayısına baktığımızda ise Samsun başı çekerken Tokat, Çorum ve Amasya, Samsun ilinin takipçileri konumundadır.

Son olarak, bölgede toplam memur sendikası sayısı 255'tir. Bunların 61 tanesi şube, 193 tanesi ise temsilcilik olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Samsun'da bir adet de genel merkez bulunmaktadır. Bölgede toplam işçi sendikası sayısı ise 44'tür.

2.9 SOSYAL YAPI: DEĞERLENDİRME

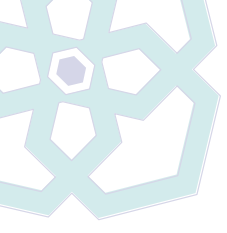
Sosyal yapı bölümünde verilen istatistikler ve yapılan analizler göstermektedir ki TR83 Bölgesi'nin refah düzeyini artırmak ve diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmak için bütüncül bir planlama anlayışı çerçevesinde hareket edilmelidir. TR83 Bölgesi'nin nüfus dinamikleri ve nüfusun demografik yapısı dikkate alınarak eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik yatırımlarının planlanması ile ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanabilecektir. 2.717.685 olan toplam nüfusuyla üzerinde büyük bir nüfus baskısı olmayan Bölge'de kamu hizmetlerinin sağlanması açısından bu özelliği avantaj sağlarken, aynı zamanda 2.004.000 olan çalışma çağındaki nüfusuyla ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için gerekli insan gücüne de sahip bulunmaktadır. Türkiye'de ve bölgede doğurganlığın düşmekte olduğu ve yaşlanmanın tam olarak gerçekleşmediği göz önüne alınarak işgücü arzı gerekli istihdam politikaları ile desteklenmelidir. Özellikle kadın nüfusa ve genç nüfusa yönelik politikaların önceliklendirilmesi gerekmektedir. Bölgede kadınların işgücüne katılma oranı Türkiye ortalamasının üstünde olsa da gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşüktür. Bunun temel nedeni kadının eğitim düzeyinin düşük olması ve iş piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmamasıdır.

Bölgede istihdam yaratan temel sektör tarımdır. Bu durum ücretsiz aile işçiliği yoluyla özellikle kadın nüfusta olmak üzere toplam gizli işsizliği artırıcı bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda bölge özellikleri dikkate alınarak hazırlanacak bir istihdam politikasının bu durumu göz önüne alarak son yıllarda tarımda çözülen nüfusun bölgede gelişme potansiyeli bulunan tarıma dayalı sanayiye aktarılmasını, bunun içinde bölgede bu sektörün geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bölgenin iddialı olduğu tarım sektöründe katma değeri yüksek üretimin gerçekleştirilmesini sağlamanın yanında istihdam fırsatları yaratmak yoluyla istihdam arayışı kaynaklı dış göçü bölgede azaltacak, bölge potansiyeli ve dinamikleri bölgede değer bulmuş olacaktır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında büyük önem taşıyan eğitime ilgi bölgede istenilen düzeyde değildir. İlköğretimin zorunlu olmasından kaynaklı okur-yazar nüfusta bitirilen eğitim düzeyi sadece ilköğretim seviyesinde ülke ortalaması üzerinde iken diğer düzeylerde ülke ortalamasını yakalayamamaktadır. Bu kapsamda yapılacak her türlü yatırım ve bilinçlendirme çalışmaları bölgenin insan kaynaklarına yatırım anlamına gelecek ve bölgenin rekabet seviyesinin artırılmasında büyük önem taşıyacaktır. Bu nedenle Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) ve Pansiyonlu İlköğretim Okullarının (PİO) yaygınlaştırılması, kız çocukların okula gönderilmesinin teşvik edilmesi, mesleki ve teknik liselerin ekonomi açısından önemini vurgulanması ve mezunların istihdam edilebilirliklerinin sağlanması, kentleşmenin hızla arttığı bölgede yaygın eğitime verilen önemin artırılması, toplumun her kesiminin topluma ve kent yaşamına entegrasyonu ve istihdam edilebilmeleri bakımında büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan eğitim göstergeleri doğru analiz edilerek eğitim yatırımlarının bölge nüfusunun özelliklerine ve ihtiyacına en uygun şekilde gerçekleştirilmesi kaynakların etkin kullanımı bakımından oldukça önemlidir.

Yapılacak olan tüm çalışmalarda ekonomik gelişmenin olumsuz etkilerini en aza indireyecek, sosyal içermeyi sağlayacak politikalar da geliştirilmelidir. Yoksul kimselerin büyük çoğunluğu SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur gibi bir sosyal güvenlik sistemine bağlı değildir. Yoksul bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde sürekliliğin sağlanması için önlemler alınmalıdır.

Bölgenin yüksek okur-yazarlık oranı, çalışma çağındaki nüfusun fazlalığı, kültürel-tarihsel zenginlikleri, tarımsal ürün çeşitliliği ve sahip olduğu doğal kaynaklar gibi avantajları ile işsizlik, görece az gelişmiş sanayisi ve dengesiz gelir dağılımı gibi dezavantajları dikkatle incelenmeli ve bölge dezavantajların üstüne gidilerek bunların çözümüne ilişkin gerçekçi ve yerel odaklı ulusal planlarla uyumlu gerçekçi kalkınma politikaları hayata geçirilmelidir.

2.SOSYAL YAPI

Bu politika önceliklerinin gerçekleştirilebilmesi için merkezi yönetimin plan ve uygulamalarının yanında, yerel yönetimlerin ve sivil toplumun da bu süreçte etkin olarak yer alması ile başarıya ve sürdürülebilirliğe ulaşılabilir.

İKTİSADİ YAPI

TR83 BÖLGESİ
MEVCUT DURUM ANALİZİ

3. İKTİSADİ YAPI

Bölgenin iktisadi yapısının ele alındığı bu bölümde tarım, sanayi ve hizmetler sektörü detaylı bir şekilde incelenecektir. Bölgede sektörlerin ülke ve bölge ekonomisindeki yerini ortaya koymak için Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Gayrisafi Katma Değer (GSKD) verilerinden yararlanılacaktır. Bunların yanı sıra sektörel istihdam verileri, girişim sayıları ve dış ticaret rakamları kullanılarak sektörler ve alt sektörler bazında bölgenin ekonomik yapısı incelenecektir. Sektör analizlerinin devamında bölgenin girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bölümde bölgede açılan kapanan işyeri sayıları ve bölge firmalarının Ar-Ge faaliyetleri, patent başvuruları ile ilgili bilgi verilecektir. Yapılan analizler ile bölgenin ekonomik durumunun genel özellikleri ve gelişme dinamiklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Son bölümde bölgede işletmelere yönelik verilen destekler ve kamu yatırımları ele alınacaktır.

3.1 GİRİŞ

TÜİK tarafından açıklanan 2001 yılına ait GSYİH verilerine göre TR83 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 10. sırada yer almaktadır. Bununla beraber kişi başına düşen GSYİH bakımından bölgemiz 15. sıradadır. Yıllar itibariyle bölgemizin GSYİH'den ve nüfustan aldığı payların verildiği aşağıdaki tabloya bakıldığında bölgemizin GSYİH ve nüfus paylarının düştüğü görülmektedir. GSYİH'nin nüfusa oranı 1987 yılında yüzde 0,65 iken, 2001 yılında yüzde 0,72'ye yükselmiştir. Bölge nüfus payının GSYİH payından daha fazla bir oranda düşmesi kişi başına düşen geliri yükseltmiştir.

Tablo 3.1.1 TR83 Bölgesi GSYİH ve Nüfus Payları

	GSYİH payı	Nüfus Payı	GSYİH/Nüfus
1987	3,46	5,29	0,65
1988	3,50	5,21	0,67
1989	3,67	5,13	0,72
1990	3,51	5,06	0,69
1991	3,55	4,99	0,71
1992	3,54	4,93	0,72
1993	3,57	4,86	0,73
1994	3,39	4,80	0,71
1995	3,35	4,74	0,71
1996	3,37	4,68	0,72
1997	3,32	4,62	0,72
1998	3,43	4,56	0,75
1999	3,36	4,50	0,75
2000	3,21	4,44	0,72
2001	3,17	4,38	0,72

Kaynak: TÜİK, 2012

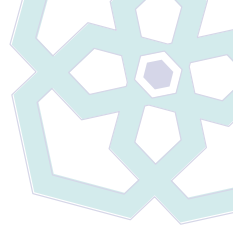
Bu durum bölge illerinde 1987 ve 2001 yılında kişi başına düşen GSYİH verilerinin yer aldığı aşağıdaki tablodan da açıkça görülmektedir.

Tablo 3.1.2 Bölge İllerinde Kişi Başına Düşen GSYİH (Dolar)

	1987	2001
Amasya	963	1.439
Çorum	1.116	1.654
Samsun	1.239	1.680
Tokat	799	1.370
Türkiye	1.629	2.146

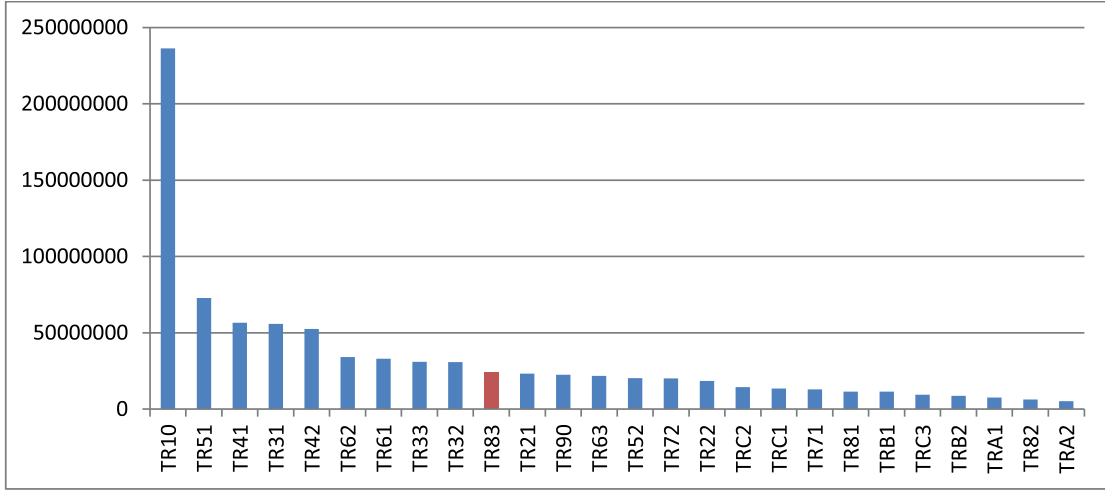
Kaynak: TÜİK, 2012

GSYİH'den farklı olarak TÜİK tarafından 2010 yılında açıklanan GSKD serisi, bölgelerin ekonomik faaliyetlerinin gelişiminin ölçülmesinde faydalı bir gösterge olarak kullanılabilir. GSKD, bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) üretim değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilen değerdir. GSKD, GSYİH'den farklı olarak KDV ve ÖTV gibi ürün üzerinde bulunan vergileri içermemektedir. Aşağıdaki grafikte Düzey 2 Bölgelerinin GSKD verileri yer almaktadır. Bu sıralamaya göre TR83 Bölgesi 10. sırada yer almaktadır.

Şekil 3.1.3 Düzey 2 Bölgeleri Gayri Safi Katma Değerleri, 2006

Kaynak: TÜİK, 2012

TR83 Bölgesi'nde 2008 yılı itibariyle kişi başına düşen GSKD 6.914 Dolar'dır. Bu rakam, ülke ortalaması olan 7.984 Dolar'ın altındadır. TR83 Bölgesi kişi başına düşen GSKD bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında 15. sırada yer almaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere kişi başına düşen GSKD (\$) değerlerinde İstanbul başta olmak üzere Marmara Bölgesi'nde bulunan Düzey 2 bölgelerinin ilk sıralarda yer aldığı, özellikle Güney ve Doğu Anadolu bölgelerinde bu değerlerin ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir.

Tablo 3.1.4 Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen Gayri Safi Katma Değer, 2006

BÖLGE ADI	Kişi başına GSKD (\$)
TR10(İstanbul)	14591
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	13265
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	12983
TR51 (Ankara)	12598
.....	
TR90(Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	7.059
TR82(Kastamonu, Çankırı, Sinop)	6.914
TR83(Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	6.813
TR71(Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	4.654
.....	
TRC3(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	3.724
TRA2(Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	3.601
TRB2(Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	3.419

Kaynak: TÜİK, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

3.2 TARIM

3.2.1 GİRİŞ

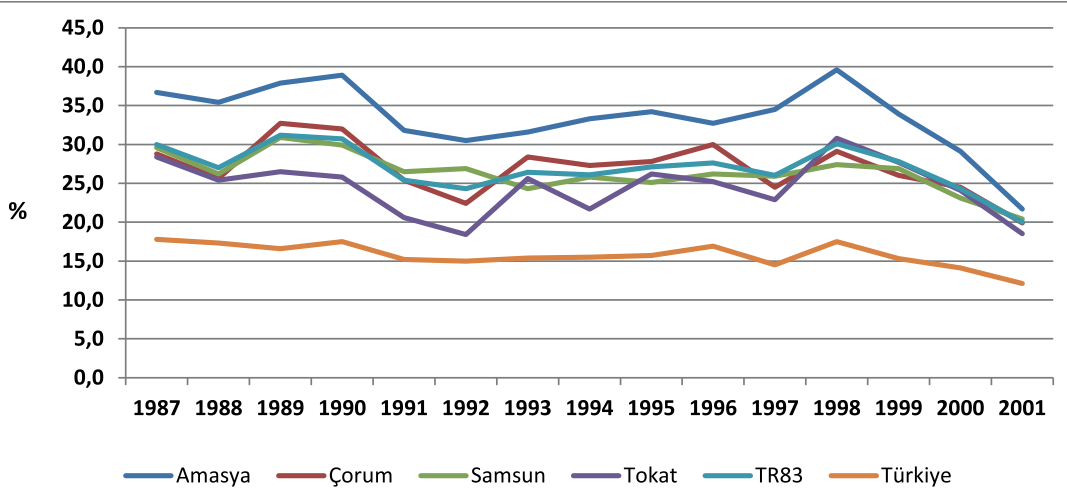
Gıda ve giyim gibi yaşamsal öneme sahip sanayi dallarına hammadde sağlaması ve çevresel etkileri nedeniyle tarım sektörü tüm dünya ekonomileri için kritik bir öneme sahiptir. Nüfusun yüzde 24,4'ünün kırsal yerleşim yerlerinde yaşadığı ve işgücünün yüzde 24,7'sinin tarım sektöründe istihdam edildiği ülkemiz için tarımın özel bir yeri vardır. Ülkenin sahip olduğu farklı iklim özellikleri geniş bir ürün desenine imkan sağlamaktadır. Ancak tarım sektörü verimlilik ve kalite açısından gelişmiş ülkelerle rekabette geride kalmaktadır. Arslaner ve Polatkan tarafından gerçekleştirilen "Bileşik Endeksle Tarım Sektörünün Gelişim Düzeyinin Avrupa Birliği (AB) Ülkeleri Karşılaştırmalı Ölçümü" çalışmasına göre, AB üyesi veya aday toplam 26 ülke arasında Türkiye tarımsal gelişmişlik düzeyi bakımından 21. sırada yer almakta ve orta düşük gelişmiş ülkeler grubunda bulunmaktadır (2009).

TR83 Bölgesi tarımsal alan ve üretim bakımından oldukça zengindir. Bölge, birçok bitkinin yetiştirilmesine uygun koşullara sahiptir. Bölge, kişi başına bitkisel üretim değeri esas alındığında 6. sırada, üretim miktarı yönünden tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerde 4., sebze üretiminde 2. ve meyve üretiminde 16. sırada bulunmaktadır. Bu değerler, bölgenin ülke içerisinde bitkisel üretim açısından iyi bir konumda olduğunu göstermektedir. Hayvansal ürünlerde de bölgenin önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Bölge büyükbaş hayvan sayısında, yumurta tavukçuluğunda ve broyler üretiminde önemli değerlere sahiptir.

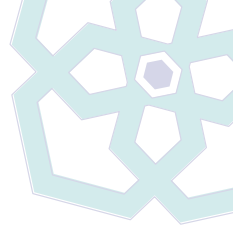
Tarımın bölge ekonomisindeki yerini daha iyi anlayabilmek için, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) istatistikleri incelenecektir. Tarım sektörünün GSYİH payı, Türkiye ve bölgede azalma eğilimi içindedir. Tarım sektörünün bölge GSYİH'si içindeki payı 1987-2001 yılları arasında azalarak yüzde 30'dan yüzde 20'ye düşmüştür. Diğer yandan bölgenin tarım sektörü GSYİH'sinin, Türkiye tarım sektörü GSYİH'si içindeki payı, 1987 yılında, cari fiyatlarla yüzde 5,8 iken 2001'de yüzde 5,3 düzeyine inmiştir.

Bölgede tarım sektörünün GSYİH içindeki payı, Türkiye ile kıyasla her dönemde daha yüksektir (Şekil 3.2.1.1). Türkiye'de 1987-2001 yılları arasında tarımın GSYİH içindeki payı yüzde 17,5'ten yüzde 12,1'e düşmüştür. 2009 yılına gelindiğinde ise bu oran yüzde 8,3'e gerilemiştir. 1990 yılı baz alınarak yapılan tarım GSYİH endeks değerlerine göre Türkiye'de 1990-2001 döneminde,

Şekil 3.2.1.1. Tarım Sektörünün GSYİH İçindeki Payları, 1987-2001

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2010

tarımsal üretim yüzde 5,3 büyümüştür. Tarım sektöründeki bu büyüme yıllık yüzde 0,5 düzeyinde kalmaktadır. Bu hız sanayi ve hizmetler sektörü ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Aynı dönemde bölge illeri incelendiğinde tarımsal üretimi dönem boyunca artan tek il Tokat olmuştur. Diğer üç ilde tarım sektöründe gerçekleşen küçülme sırasıyla, Amasya'da yüzde 15,9, Çorum'da yüzde 17,0 ve Samsun'da yüzde 18,1'dir.

Tablo 3.2.1.1 Tarım Sektörü GSYİH'si Endeksi

(1987 sabit fiyatlarıyla, 1990=100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Amasya	100,0	91,3	87,3	87,3	72,7	75,0	72,6	100,0	115,4	111,7	111,2	84,1
Çorum	100,0	88,3	75,2	28,4	84,9	90,7	91,9	94,6	103,2	94,7	104,7	83,0
Samsun	100,0	76,1	88,2	24,3	73,7	77,6	82,0	78,1	84,4	83,8	81,6	81,9
Tokat	100,0	106,8	108,0	25,6	103,9	110,0	111,8	119,2	161,9	149,1	156,2	138,0
TR83	100,0	85,3	88,6	26,4	80,4	84,8	87,2	90,7	104,4	99,9	101,8	91,1
Türkiye	100,0	99,1	103,3	15,4	101,3	103,3	107,8	105,3	114,1	108,4	112,6	105,3

Kaynak: Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP), 2006

Amasya, GSYİH içinde, tarım sektörü payının en büyük olduğu il konumundadır. Tarım sektörünün il geliri içindeki payı 1987 yılında, yüzde 36,7 iken 2001 yılında yüzde 21,7 düzeyine inmiştir. Buna karşın, Amasya tarımsal üretiminin Türkiye tarımsal üretimi içindeki payı bakımından bölge illeri arasında en küçük olan ildir (2001'de yüzde 0,6).

Samsun, bölge illeri arasında tarımsal üretimin GSYİH içindeki payının büyüklüğü bakımından 2001'de ikinci sırada yer almaktadır. Ancak tarımsal üretim Samsun'da önemli derecede bir düşüş göstermiştir. Tarımın il GSYİH'si içindeki payı 1987'de yüzde 29,6 iken 2001'de yüzde 20,4'e gerilemiş, il tarım gelirinin Türkiye tarım geliri içindeki payı, cari fiyatlarla 1987'de yüzde 2,7 iken 2001'de yüzde 2,3'e düşmüştür. Diğer taraftan Samsun'un tarımsal üretimi 1990'dan 2001'e yüzde 18,1 azalmıştır.

Çorum ili tarımsal üretiminin GSYİH içindeki payı 2001'de yüzde 19,9'dur. Buna karşılık il tarımsal gelirinin Türkiye tarım geliri içindeki payı 1987'de yüzde 1,3 iken 2001'de yüzde 1,1'e düşmüştür. Çorum'da tarımsal üretim artış hızı 1990-2001 döneminde yüzde -17 olmuştur. Bu değerlere göre Çorum, 1990-2001 döneminde, bölge illeri arasında Samsun'dan sonra tarımsal üretimi en çok düşen ikinci il konumundadır.

Tokat'ın tarımsal üretimi incelendiğinde ilin 1990-2001 döneminde tarımsal gelirinin yüzde 38 oranında arttığı görülmektedir. Benzer şekilde Tokat tarımsal üretiminin Türkiye tarımsal üretimi içindeki payı da aynı dönemde yüzde 1,0'dan yüzde 1,2'ye yükselmiştir. Buna karşın tarım sektörünün il GSYİH'si içindeki payı 1987-2001 arasında, cari fiyatlarla yüzde 28,4'ten yüzde 18,5'e inmiştir. Tokat'ta sulamada yaşanan artış, örtü altı tarımın ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesi, il tarımında son yıllarda gözlenen iyileşmenin nedenleri arasındadır (YHGP, 2006).

Tarım sektörünün bölge ekonomisi içindeki büyüklüğünü değerlendirmek için kullanılabilir bir diğer gösterge ise bölgesel Gayrisafi Katma Değer (GSKD)'dir. Bölgede 2004 yılında yüzde 22,7 olan tarım sektörünün bölge ekonomisi içindeki payı 2007 yılında yüzde 16,9'a kadar düşmüş, 2008 yılında tekrar yükselişe geçerek yüzde 18,6'ya ulaşmıştır. Ancak bu oran sektörün Türkiye ekonomisi içindeki payının (yüzde 9,4) iki katından fazladır. 2004-2008 yılları arasında sektörün cari GSKD'si bölgede yüzde 41 ve Türkiye'de yüzde 36 oranında artmıştır. Bu nedenle tarım sektöründe bölge GSKD'sinin ülke GSKD'sine oranı dönem içerisinde yüzde 6,0'dan 6,2'ye yükselmiştir. Bu oran bölgede sanayi, hizmetler ve toplam GSKD'nin ülke değerlerine kıyasla daha yüksektir. Bu durum sektörün bölge ekonomik yapısı içindeki nispi büyüklüğünün bir göstergesidir.

3. İKTİSADİ YAPI

Tarım sektörü, sağladığı istihdam açısından değerlendirilecek olursa, bölgede tarım sektöründe çalışan nüfusun 2004-2007 yılları arasında azaldığı görülmektedir. 2004 yılında tarım, bölge istihdamının yüzde 60,9'unu karşılarken, 2011'de bu oran yüzde 45,5'e düşmüştür. Bölge 2011 yılında tarımda istihdam edilenlerin sayısı bakımından üçüncü, tarımsal istihdam oranı bakımından ise beşinci büyük bölge konumundadır. Bölgede tarım sektöründe istihdam edilen 453.000 kişinin

Tablo 3.2.1.2 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Katma Değer (1000 TL)

		Tarım	Pay (%)	Sanayi	Pay (%)	Hizmetler	Pay (%)	Gayrisafi katma değer
Türkiye	2004	52.997.645	10,7	138.411.772	28,0	303.474.641	61,3	494.884.058
	2005	60.713.747	10,6	160.331.023	28,0	350.669.700	61,3	571.714.470
	2006	62.662.754	9,4	188.646.805	28,2	417.108.706	62,4	668.418.265
	2007	64.331.717	8,5	209.515.201	27,8	480.537.624	63,7	754.384.542
	2008	72.274.585	8,5	232.475.082	27,2	549.835.548	64,3	854.585.214
TR83	2004	3.166.803	22,7	2.739.924	19,7	8.020.840	57,6	13.927.568
	2005	3.515.703	21,9	3.275.726	20,4	9.241.580	57,6	16.033.008
	2006	3.575.303	19,2	4.081.432	21,9	11.011.962	59,0	18.668.697
	2007	3.477.506	16,9	4.759.993	23,2	12.293.285	59,9	20.530.783
	2008	4.488.073	18,6	5.206.010	21,6	14.446.972	59,8	24.141.055

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.2.1.3 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Bölgesel Gayrisafi Katma Değer Türkiye Payları

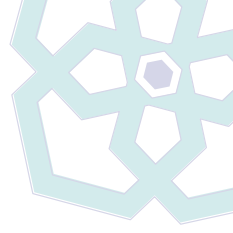
	TR83			
	TARIM	SANAYİ	HİZMET	GSKD
2004	6,0	2,0	2,6	2,8
2005	5,8	2,0	2,6	2,8
2006	5,7	2,2	2,6	2,8
2007	5,4	2,2	2,5	2,7
2008	6,2	2,2	2,6	2,8

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.2.1.4 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Sayıları (1000 kişi)

TR83	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%	Toplam
2011	453	45,5	175	17,5	368	37,0	996
2010	426	45,6	141	15,1	366	39,2	934
2009	519	51,6	129	12,8	357	35,5	1.005
2008	501	49,7	155	15,4	352	34,9	1.008
2007	458	45,8	164	16,4	378	37,8	1.000
2006	551	50,9	164	15,1	369	34,1	1.083
2005	643	57,4	132	11,8	347	31,0	1.121
2004	740	60,9	122	10,0	354	29,1	1.216
Türkiye	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%	Toplam
2011	6143	25,5	6.380	26,5	11.587	48,1	24.110
2010	5.683	25,2	5.927	26,2	10.985	48,6	22.594
2009	5.254	24,7	5.379	25,3	10.644	50	21.277
2008	5.016	23,7	5.682	26,8	10.495	49,5	21.194
2007	4.867	23,5	5.544	26,7	10.327	49,8	20.738
2006	6.088	27,3	5.674	25,4	10.568	47,3	22.330
2005	6.493	29,5	5.456	24,7	10.097	45,8	22.046
2004	7.400	34,0	5.017	23,0	9.374	43,0	21.791

Kaynak: TÜİK, 2012

yüzde 59,60'nun ücretsiz aile işçisi ve sadece yüzde 2,65'inin ücretli olarak çalışması tarımsal faaliyetlerin çoğunlukla aile işletmeleri tarafından yürütülmekte olduğunun bir göstergesidir.

İstihdam açısından değerlendirildiğinde tarım sektöründeki küçülme, diğer sektörlerle göre çok daha fazladır. Bölgede 2004-2011 yılları arasında toplam istihdamdaki küçülme yüzde 18 olmasına karşılık, tarım istihdamındaki küçülme oranı yüzde 38'dir.

Tarımın analiz edildiği bu bölümde, öncelikle bölgenin toprak ve su kaynakları tartışılacaktır. Sonrasında ise bölgede tarım sektörünün mevcut durumunu ve sorunlarını tanımlamak ve gelişme dinamiklerini belirlemek amacıyla bitkisel üretim, hayvancılık ve su ürünleri ile ilgili ayrıntılı analizlere yer verilecektir. Son olarak, ormancılık sektörünün ekonomiye katkısı ve çevre sağlığı bakımından taşıdığı önem ele alınacaktır.

3.2.2 TOPRAK VE SU KAYNAKLARI

Türkiye, toprak kalitesi bakımından yeterince zengin değildir. Arazi yetenek sınıflarına göre korunması gereken arazilerin ülkemizin yaklaşık dörtte birini oluşturduğu ve ülkemizde her türlü tarıma elverişli arazilerin ise sadece yüzde 6,5 oranında kaldığı görülmektedir. Türkiye'de ülke yüzeyi genellikle çok dik ve sarp meyillidir (yüzde 47,5). Toprakların yüzde 86'sı organik madde bakımından fakir olup, yüzde 31,5'inde taşlılık, yüzde 3,6'sında drenaj ve yüzde 1,7'sinde çoraklık sorunu mevcuttur. Ülke topraklarının yüzde 63,2'sinde ise ileri derecede su erozyonu mevcuttur (DPT, 2007-3).

Türkiye'de kişi başına düşen yenilenebilir su potansiyeli yaklaşık 3.500 m³'tür. Dünya ortalaması olan 7.600 m³'ün yaklaşık yarısına karşılık gelen bu değer nedeniyle ülkemiz, su fakiri olmamakla birlikte, su kısıtı bulunan ülkeler arasında sayılmaktadır. Kişi başına düşen kullanılabilir yıllık su miktarı 1.500-1.735 m³ civarındadır ve ülkemiz su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır

Tablo 3.2.2.1 Dünya Ortalamasına Göre Kişi Başına Düşen Kullanılabilir Su Miktarı

	Kişi Başına Düşen Su Miktarı (m ³ /yıl)
Türkiye	1.735
Asya Ortalaması	3.000
Batı Avrupa Ortalaması	5.000
Afrika Ortalaması	7.000
Güne Amerika Ortalaması	23.000
Dünya Ortalaması	7.600

Kaynak: DPT, 2007-3

Bölgede bulunan tarım arazileri birçok bitkinin yetiştirilmesine uygun koşullar taşımaktadır. Ancak bazı yerlerde üst toprağın aşınmış olması nedeniyle erozyon bölge tarımı için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Tarla tarımına uygun olmayan dar, parçalı ve genelde aşırı meyilli arazilerin işlenmesi toprak yapısını bozmaktadır. Uygun tarımsal tekniklerin ve girdilerin etkin bir şekilde kullanılması, bölgede birçok ürünün yetiştirilmesi ve birim alandan daha fazla gelir elde edilmesini sağlayacaktır (YHGP, 2006).

3.2.2.1 Bölge Arazi Varlığı ve Toprak Yapısı

Bölgedeki mevcut arazi varlığı incelendiğinde tarım arazisinin en fazla alanı kapladığı, bunu sırasıyla orman ve fundalıkların izlediği görülmektedir. Bölgede tarım arazisi ve orman-fundalık ülke genelinden daha fazla, çayır mera alanları ise ülke genelinden daha azdır. Ancak bölge mera alanları ülke geneline göre daha kaliteli bir bitki desenine sahiptir.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.2.2.1.1 Arazi Varlığı (ha), 2009

Arazi Türü	İller				Bölge		Türkiye (2003)	
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	Toplam	Payı (%)	Toplam	Payı (%)
Tarım Arazisi	253.029	619.554	455.324	381.209	1.709.116	44,9	26.968.000	34,4
Çayır-mera	65.992	145.379	33.721	124.405	369.497	9,7	20.500.000	26,2
Orman-fundalık	203.934	365.208	358.107	387.060	1.314.309	34,5	20.703.000	26,4
Diğer	47.145	148.239	110.748	107.344	413.476	10,9	10.184.700	13,0
Toplam	570.100	1.278.380	957.900	1.000.018	3.806.398	100,0	78.355.700	100,0

Kaynak: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat Tarım İl Müdürlükleri, 2010, Basılmamış Doküman
Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006

Tablo 3.2.2.1.2 İllere göre tarım alanları (dekar), 2011

	Toplam alan	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
		Ekilen alan	Nadas		
Amasya	2.189.404	1.833.421	133.832	168.017	54.134
Çorum	5.836.318	3.700.609	1.927.261	96.758	111.690
Samsun	3.692.176	2.278.379	156.036	335.376	922.385
Tokat	3.096.149	2.440.767	307.796	203.021	144.565
TR83	14.814.047	10.253.176	2.524.925	803.172	1.232.774
Türkiye	236.300.634	157.120.889	40.171.970	8.096.419	30.911.356

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede korunması gerekli olan ve I. ve II. sınıf tarım alanları ile orman ve büyük sulama alanları Şekil 3.2.2.1.1'de verilmiştir. Bölgede birinci sınıf kullanım kabiliyetine sahip 290.320 hektar işlemeli tarıma elverişli arazi vardır. Bafra ve Çarşamba ovaları bu arazi sınıfına girmektedir. Bölgenin ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf kullanım kabiliyetine sahip toplam 1.072.149 hektar işlemeli tarıma elverişli arazisi bulunmaktadır. Bu sınıflar içerisinde giren arazilerden bazıları Amasya, Tokat ve Çorum ilindeki ovalardır (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006).

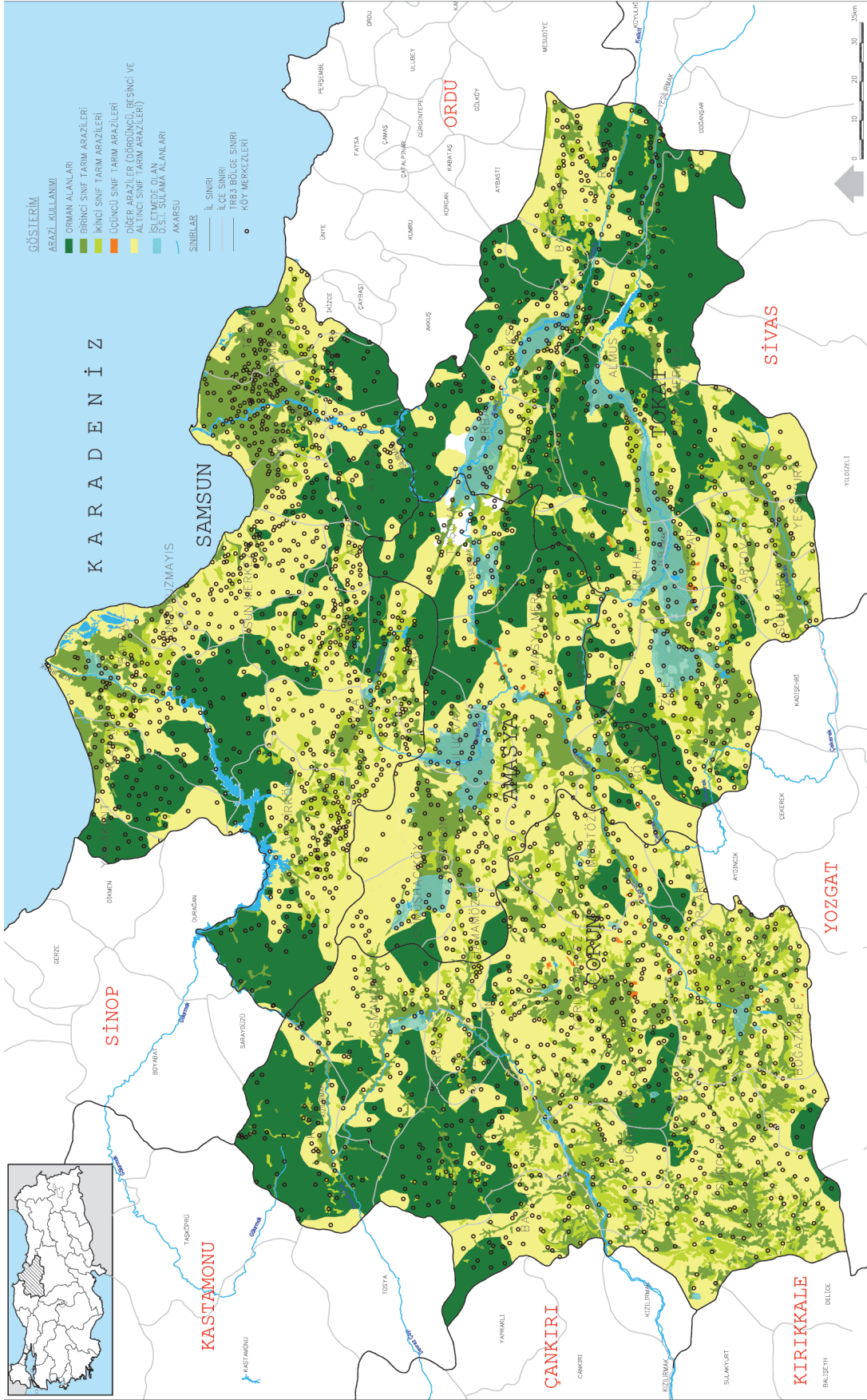
Tablo 3.2.2.1.3 Kullanım Kabiliyetine ve Toprak Sınıflarına Göre Arazi Dağılımı (ha)

Arazi Yetenek Ordoları	Toprak Sınıfı	TR83	Türkiye
İşlemeli tarıma elverişli	I	290.320	4.987.705
	II	323.125	6.663.877
	III	353.314	7.193.839
	IV	395.708	7.364.506
Toplam		1.362.467	26.209.927
İşlemeli tarıma elverişli olmayan	V	41.687	125.967
	VI	341.535	10.752.602
	VII	1.051.870	35.698.154
Tarım dışı arazi	VIII	25.074	5.113.050
Toplam		1.460.166	51.689.773
Tasnif dışı arazi+suy kaynakları		89.840	4.228.621
Genel Toplam		2.822.633	77.899.700

Kaynak: Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006

Şekil 3.2.2.2. I TR83 Arazi Vantığı

Kaynak: YHGİP, 2006

3. İKTİSADİ YAPI

3.2.2.2 Sulama

Bölgede Yeşilirmak ve Kızılırmak nehirleri ile bunların kolları üzerine inşa edilmiş bulunan su alma ve depolama yapıları ile yeraltı suyundan yararlanılarak sulama tesisleri geliştirilmiştir.

Tablo 3.2.2.2.1 Sulama Alanları (ha), 2003

	Tarım Arazisi	Sulanabilir Arazi	Devlet Sulaması		Halk Sulaması	Toplam Sulanan Arazi	Sulama Oranı
			KHGM	DSİ			
Amasya	252.750	211.056	21.626	39.319	8.394	69.339	32,9
Çorum	622.468	283.000	17.561	4.866	52.573	75.000	26,5
Samsun	451.176	391.700	9.418	9.004	91.283	109.705	28,0
Tokat	318.888	301.898	26.000	44.286	33.000	103.286	34,2
TR83	1.645.282	1.187.654	74.605	97.475	185.250	357.330	30,1
Türkiye	26.968.000	8.500.000				4.900.000	57,6

Kaynak: Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006

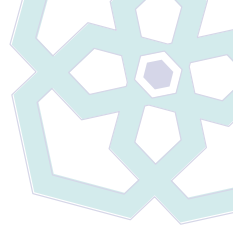
Bölgedeki 357.330 ha sulama alanı içinde 74.605 ha KHGM, 97.475 ha ise DSİ ve 185.250 ha ise halk sulamaları tarafından sulanmaktadır. Türkiye'de sulama oranları %57'ye ulaşırken bölgedeki toplam sulanabilir 1.187.654 ha arazinin ancak %30'u sulanabilmektedir. Bu oran Tokat'ta %34, Amasya'da % 32, Samsun'da % 28 ve Çorum'da % 26'da kalmaktadır. Sulama şebekelerinde sulama alanlarının az olması, proje sahalarında toplulaştırma işlemi ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin (su dağıtım kanalı inşası, açık drenaj kanalları inşası, tarla içi yol inşası ve arazi tesviyesi) yeterince gerçekleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Bölge sulanabilir tarım arazisinin Türkiye sulanabilir tarım arazisine oranı %14 olmasına karşın, bölgede sulanan tarım alanı ülkede sulanan tarım alanına oranı sadece %7'de kalmaktadır. Bu oran tarımsal sulama konusunda yatırımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006).

Bölgede yapılan tarla içi geliştirme hizmetleri beklenen düzeyin gerisinde kalmıştır. 2006 yılı itibariyle, bölgede kamu kesimi tarafından inşa edilen 188.355 ha alanın 58.037 ha'ında (yüzde 30,8) tarla içi geliştirme hizmetleri bitirilmiştir. Tokat ilinde 23.061 ha, Samsun ilinde 28.033 ha, Amasya ilinde 5.205 ha, Çorum ilinde 1.738 ha alanda tarla içi geliştirme hizmetleri tamamlanmıştır. KHGM tarafından bölgede öncelikle kamu kesimi sulama alanlarını kapsayan 188.355 ha alanda arazi toplulaştırılması gerekirken 13.331 ha alanda toplulaştırma yapılabilmemiş ve bölgedeki arazi toplulaştırmasının gerçekleşme oranı yüzde 7 olmuştur. Bölge sulamalarında toplulaştırma yapılan 13.331 ha alanın 11.978 ha'ı Tokat ilinde gerçekleştirilmiştir. Bu değer bölgede yapılan arazi toplulaştırmasının yüzde 89,8'idir. Amasya ilinde 1.209 ha, Samsun ilinde 144 ha alanda arazi toplulaştırması yapılırken Çorum ilinde arazi toplulaştırması yapılmamıştır (KHGM, 2010). Tarımsal verimliliğin artmasını sağlayan arazi toplulaştırmasının bölgede hızlandırılarak devam ettirilmesi gerekmektedir.

3.2.3 BİTKİSEL ÜRETİM

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarımsal üretim büyük ölçüde çevresel faktörlere bağlı, risk ve belirsizliği yüksek bir ekonomik faaliyettir. Bu özelliğinden dolayı tüm ülkeler tarıma özel ilgi göstererek tarım politikalarını belirlemişlerdir. Özellikle gelişmiş ülkeler gıda güvenliğini sağlamak için tarım sektörünü öncelikli sektörler arasına alarak bu sektörü desteklemişlerdir. Türkiye gibi gelişme yolundaki ülkelerde ise sektörün önemi bir kat daha artmaktadır. Nüfusun beslenmesini sağlamak, milli gelire ve istihdama katkı yapmak ve sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını

karşılama gibi rolleri olan tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde çok önemli görevler üstlenmiştir.

GSYİH'nin yüzde 19'unun bitkisel üretim ve hayvancılıktan oluştuğu TR83 Bölgesi ekonomisi için tarım kilit bir rol oynamaktadır. Sektörün gelir ve istihdam içindeki payı yıllar içinde düşse de, bölge için halen öne çıkan sektörlerin başındadır. Bölge bitkisel üretimi çoğunlukla iç piyasada pazarlanarak, bölgede yaşayan halk ile komşu bölgelerin ve büyük tüketim merkezlerinde yaşayan insanların gıda ihtiyacının bir kısmını karşılamaktadır. Bölgede üretilen ürünlerin çok az bir kısmı ihraç edilmektedir. Diğer taraftan üretimin bir kısmı ise bölgede kurulu bulunan tarımsal sanayiye hammadde sağlamaktadır. Bölgedeki tarım işletmelerinin çok küçük ve parçalı olması büyük miktarda standart ürün üretimini engellemekte, genellikle aile ihtiyacının fazlası pazara arz edilmektedir.

Türkiye ve bölgenin 2002 ve 2011 yılları bitkisel üretimleri karşılaştırıldığında, yağışlara ve piyasada oluşan fiyatlara bağlı olarak üretimde dalgalanmalar meydana geldiği görülmektedir. Ülkemizde 2002 yılında 103,7 milyon ton olan bitkisel üretim, 2011 yılında 141,8 milyon tona yükselmiştir. 2011 yılında bitkisel üretimin yüzde 67,3'ü tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerden, yüzde 19,1'i sebze ve yüzde 13,6'sı meyvelerden oluşmaktadır. Bölge bitkisel üretimleri ise 2002 ve 2011 yıllarında sırasıyla 7,76 milyon ton ve 9,69 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bölge bitkisel üretimi ülke toplam üretiminin 2002 yılında yüzde 7,49'unu, 2011 yılında yüzde 6,83'ünü karşılamıştır.

Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretimine bakıldığında bölgede 2002'de 4,81 milyon ton ve 2011'de 6,21 milyon ton üretim gerçekleşmiştir. 2002 yılına göre bölge tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretimi 2011 yılında yüzde 29 artmıştır. 2011 yılında bölge üretimi ülke toplamının yüzde 6,48'ini karşılamıştır.

Tablo 3.2.3.1 Türkiye ve Bölge Bitkisel Üretim Miktarları

Miktar (ton)	2002					
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürün	849.673	1.327.763	1.330.186	1.304.706	4.812.328	63.748.349
Sebzeler	584.128	272.417	1.335.319	449.934	2.641.798	25.823.567
Meyveler	79.643	33.197	120.630	78.571	312.041	14.158.050
Genel Toplam	1.513.444	1.633.377	2.786.135	1.833.211	7.766.167	103.729.966
	2011					
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürün	1.163.841	1.479.594	1.889.414	1.677.152	6.210.001	95.882.647
Sebzeler	641.480	221.926	1.387.784	883.049	3.134.239	27.547.462
Meyveler	91.830	41.149	115.994	99.281	348.254	18.425.767
Genel Toplam	1.897.151	1.742.669	3.393.192	2.659.482	9.692.494	141.855.876
Miktar (%)	2002					
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürün	1,33	2,08	2,09	2,05	7,55	100,00
Sebzeler	2,26	1,05	5,17	1,74	10,23	100,00
Meyveler	0,56	0,23	0,85	0,55	2,20	100,00
Genel Toplam	1,46	1,57	2,69	1,77	7,49	100,00
	2011					
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürün	1,21	1,54	1,97	1,75	6,48	100,00
Sebzeler	2,33	0,81	5,04	3,21	11,38	100,00
Meyveler	0,50	0,22	0,63	0,54	1,89	100,00
Genel Toplam	1,34	1,23	2,39	1,87	6,83	100,00

Kaynak: TÜİK, 2012

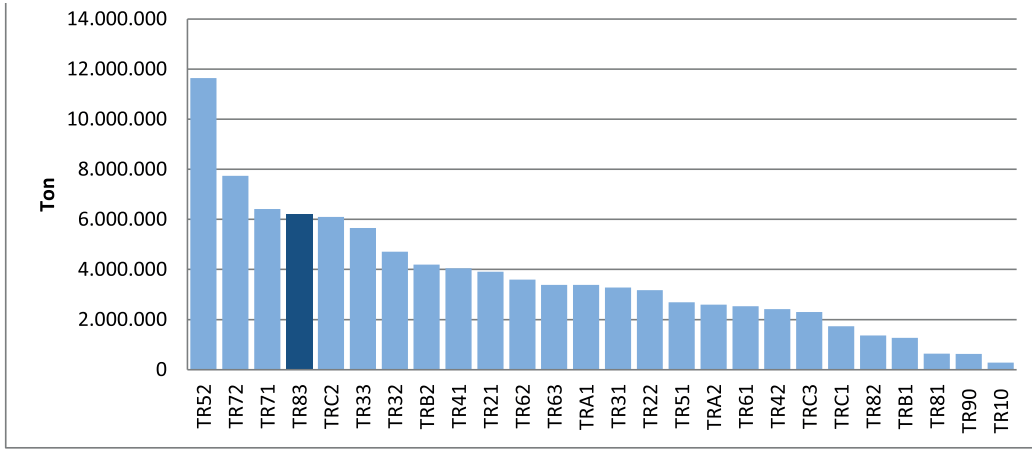
3. İKTİSADİ YAPI

Aynı yıllarda bölge sebze üretimi sırasıyla 2,64 milyon ton ve 3,13 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılına göre bölge sebze üretimi 2011 yılında yüzde 18 artmıştır. 2011 yılında bölge sebze ürünleri üretimi ülke toplamının yüzde 11,38'ini karşılamıştır. Son olarak meyve üretimi incelendiğinde, 2011 yılında 348.254 ton olan bölge üretiminin ülke üretiminin yüzde 1,89'unu karşıladığı ve 2002 yılına göre yüzde 11,5 arttığı gözlemlenmektedir.

3.2.3.1 Düzey 2 Bölgeleri Bitkisel Üretimlerinin Karşılaştırılması

2011 yılı bölge bitkisel üretimleri karşılaştırıldığında, TR83 Bölgesi'nin meyve üretimi dışında tüm kategorilerde üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler esas alınarak bir sıralama yapıldığında, TR52 Konya Bölgesi'nin ilk sırada, TR83 Bölgesi'nin ise 6.210.001 ton üretim ile 4. sırada bulunduğu görülmektedir.

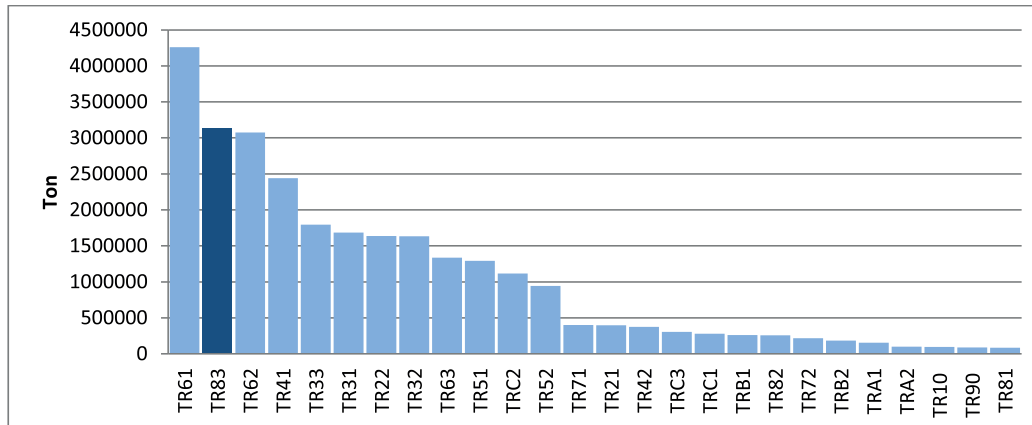
Şekil 3.2.3.1.1 Düzey 2 Bölgeleri Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretimi Karşılaştırması, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

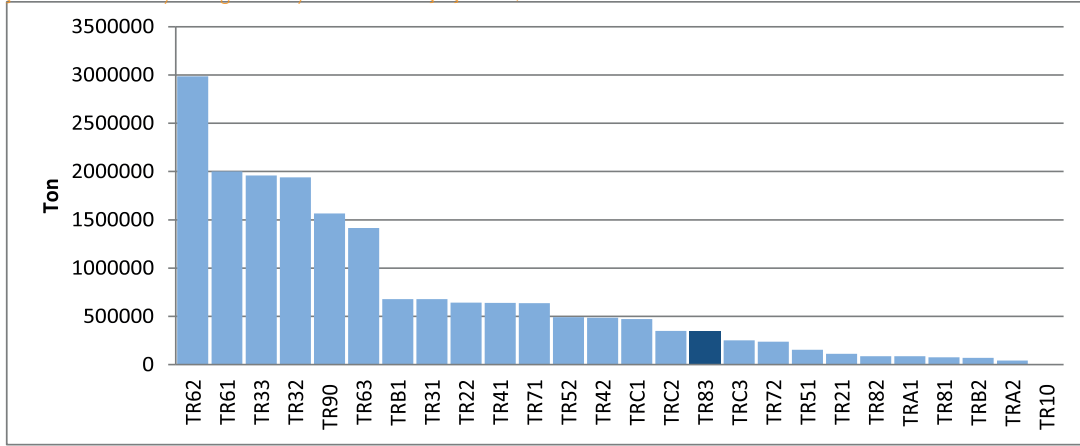
Sebze üretiminde, TR61 Antalya Bölgesi ilk sırada yer almakta, TR83 Bölgesi 3.134.239 ton üretim ile 2. sırada bulunmakta ve üretimi ülke üretiminin yüzde 11,38'ini karşılamaktadır. Bölge meyve üretimi bakımından 348.254 ton ile 16. sırada bulunmakta ve ülke üretiminin yüzde 1,89'unu karşılamaktadır. Toplam bitkisel üretim miktarları esas alınarak bir sıralama yapıldığında, ilk sırayı TR52 Bölgesi alırken, TR83 Bölgesi 26 bölge içerisinde 4. sırada bulunmaktadır. 2010 yılında kişi başına bitkisel üretim değerleri esas alınarak bir sıralama yapıldığında, ilk sırayı TR61 Antalya alırken, TR83 Bölgesi 6. sırada bulunmaktadır. Türkiye'de 1.086 TL olan kişi başına bitkisel üretim değeri bölgede 1.824 TL'dir.

Şekil 3.2.3.1.2 Düzey 2 Bölgeleri Sebze Üretim Miktarı Karşılaştırması, 2011

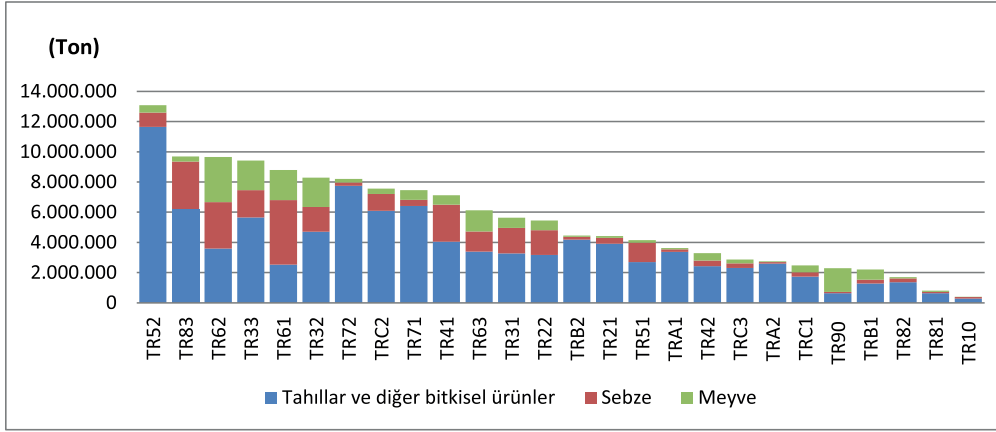
Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 3.2.3.1.3 Düzey 2 Bölgeleri Meyve Üretimi Karşılaştırması, 2011

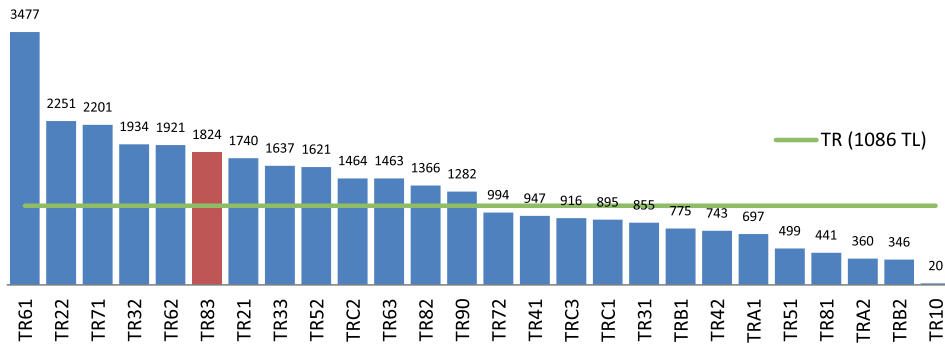
Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 3.2.3.1.4 Düzey 2 Bölgeleri Bitkisel Üretim Miktarı Karşılaştırması, 2011

Kaynak: TÜİK, 2012

Şekil 3.2.3.1.5 Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri Sıralaması, 2008

Kaynak: TÜİK, 2012

Değişik iklim ve toprak koşullarına sahip ülkelerin birim alandan elde ettiği verimlerin karşılaştırılması amacıyla Dünya, A.B.D, AB, TR83 ve Türkiye ürün verimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. TR83 Bölgesi bitkisel ürün verimleri dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ABD ve AB üyesi ülkelerde elde edilen verimliliğin bölgenin genelde çok üstünde olduğu görülmektedir. Tablodan görüldüğü üzere koyu renkte gösterilen değerler bölge verimlerinden daha yüksek verim elde eden değerleri göstermektedir. AB ülkelerinde buğday verimi 5.256 kg/ha, arpa verimi 4.244 kg/ha, mısır verimi 6.992 kg/ha'dır. Gelişmiş ülkelerde elde edilen verimlere ulaşabilmek için önlem alınması gerekmektedir. Tarımda verimlilik artırılmadan bölgenin gelecekte dünya ülkeleri ile rekabet etme şansı olmayacaktır.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.2.3.1.1 Bölge ve Türkiye'de Ürün Verimleri (kg/ha)

	Buğday	Arpa	Çavdar	Mısır	Çeltik	Patates	Soya	Şekerpancarı	Ayçiçeği
Amasya	2545	3253	3237	8900	7537	36367	-	49813	2151
Çorum	2916	3043	2816	5504	7829	27027	3500	51965	2624
Samsun	2444	2385	2863	4646	8655	24189	3436	43783	2343
Tokat	2434	2132	2048	5392	7355	24069	-	50551	2507
TR83	2659	2874	2718	4858	8354	25183	3436	49816	2416
Türkiye	2440	2411	2594	7261	8690	32330	3687	54593	2058
A.B.D	3116	3934	1760	9592	7537	44953	2922	62114	1636
AB	5256	4244	3001	6992	6389	28484	2863	65780	1845
Dünya	3009	2595	2319	5194	4368	17392	2583	48625	1331

Kaynak: FAO, 2010

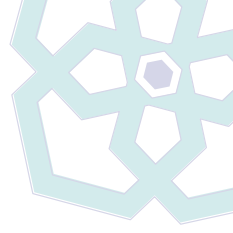
3.2.3.2 Bölgede Öne Çıkan Bitkisel Ürünler

Bölgede öne çıkan bitkisel ürünleri belirlemek için tahıllar ve diğer bitkisel ürünler, sebze ve meyve üretim miktarları kullanılarak ürünlerin Yoğunlaşma Katsayıları (YK) hesaplanmıştır. YK, herhangi bir faaliyetin bölge içindeki oranının aynı faaliyetin daha üst ölçekte başka bir mekânsal birim, örneğin ülke, içindeki oranı ile karşılaştırılmasıdır. YK değerinin 1'den büyük olması söz konusu faaliyetin baz alınan bölgeye göre görece olarak daha yoğun olduğunu gösterir. Aşağıdaki tablolarda YK değeri kırmızı ile gösterilen (YK>1) ürünler, illerde ve bölgede üretim miktarı Türkiye'ye oranla daha fazla yoğunlaşan ürünlerdir. Yoğunlaşma katsayısı büyüklüğü söz konusu ürünün üretim miktarının yoğunlaşması ile doğru orantılıdır.

Üretim miktarına göre bölgede üretimi yoğunlaşan tahıllar ve diğer bitkisel ürünler: arpa (biralık), buğday (diğer), kaplıca, tritikale, çeltik, mercimek (yeşil), nohut, haşhaş (tohum), kenevir (tohum), soya, fiğ (yeşil ot), fiğ (dane), haşhaş (kapsül), tütün, şekerpancarı, ayçiçeği (yağlık) ve kenevir (lif)'dir.

Üretim miktarına göre bölgede üretimi yoğunlaşan sebzeler: soğan (kuru), pırasa, kırmızı pancar, turp (bayır), domates (sofralık), biber (dolmalık, salçalık ve sivri), fasulye (taze), barbunya fasulye (taze), karnıbahar, lahana (beyaz, kırmızı, karayaprak), marul (kıvırcık) ve ıspanaktır.

Üretim miktarına göre bölgede üretimi yoğunlaşan meyveler; üzüm (sofralık, şaraplık), kivi, elma (Amasya, golden, grannysmith, diğer), armut, ayva, muşmula, şeftali (diğer), erik, kiraz, vişne, kızılcık, bade, içde, dut, Trabzon hurması, fındık ve cevizdir. Söz konusu üç kategoride de öne çıkan ürünlerin üretiminde bölgenin uygun iklim ve toprak şartları ve işletmelerin deneyim sahibi olması gibi avantajları bulunmaktadır. Bölge tarımsal ürünlerinin markalaşması ve bölge ekonomisine daha fazla katma değer sağlama için, söz konusu ürünlerin verimleri artırılmalı ve hem iç hem de dış pazarlarda bu ürünlerin tanıtım ve pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Tablo 3.2.3.2.1 Bölge Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarları (ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011

Ürün	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		TÜRKİYE
	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim
Tütün	429	0,64		0,00	2.863	2,64	2.215	2,30	5.507	1,55	55.000
Fig (Dane)	3.357	2,56	4.037	2,43	3.634	1,71	17.473	9,26	28.501	4,08	107.844
Haşhaş (Kapsül)	1.783	3,58	851	1,35		0,00	169	0,24	2.803	1,06	40.979
Patates (Diğer)	16.214	0,29	28.225	0,40	44.447	0,49	79.916	0,99	168.802	0,56	4.613.071
Bakla (Yemelik)		0,00	2	0,02	3	0,02	20	0,14	25	0,05	7.963
Bezelye	6	0,14		0,00	10	0,14		0,00	16	0,07	3.628
Nohut	8.009	1,35	13.581	1,81	1.999	0,21	8.769	1,03	32.358	1,02	487.477
Fasulye (Kuru)	619	0,25	679	0,22	5.353	1,35	2.677	0,76	9.328	0,72	200.673
Mercimek (Kırmızı)		0,00	9	0,00		0,00		0,00	9	0,00	380.000
Mercimek (Yeşil)	168	0,53	4.295	10,72	2	0,00	630	1,39	5.095	3,03	25.952
Patates (Tadlı)		0,00		0,00	20	0,03		0,00	20	0,01	35.010
Burçak (Dane)	24	0,36		0,00		0,00	6	0,06	30	0,08	5.549
Buy (Çemen Otu)		0,00	5	2,30		0,00	4	1,62	9	0,99	141
Fig (Yeşil Ot)	105.265	1,95	52.080	0,76	505.284	5,77	53.113	0,68	715.742	2,49	4.442.017
Burçak (Yeşil Ot)	245	0,40		0,00		0,00		0,00	245	0,07	51.092
Yonca (Yeşil Ot)	44.655	0,30	60.840	0,33	32.340	0,14	223.021	1,06	360.856	0,46	12.076.159
Korunga (Yeşil Ot)	815	0,04	9.200	0,38	20.365	0,66	18.935	0,69	49.315	0,48	1.571.606
Mısır (Hasıl)	125	0,04	1.550	0,42	495	0,11	30	0,01	2.200	0,14	238.973
Mısır (Silajlık)	97.070	0,60	44.703	0,22	533.663	2,04	164.258	0,71	839.694	0,98	13.294.380
Hayvan Pancarı	420	0,27	635	0,32	750	0,30	4.085	1,84	5.890	0,72	127.114
Sekerpancarı	342.999	1,75	231.025	0,93	121.522	0,38	617.640	2,19	1.313.186	1,26	16.126.489
Buğday (Durum)	20.453	0,44	105.349	1,77	29	0,00	36.550	0,54	162.381	0,65	3.850.000
Buğday (Diğer)	395.316	1,81	559.503	2,02	302.342	0,85	328.193	1,05	1.585.354	1,36	17.950.000
Mısır (Dane)	14.589	0,29	593	0,01	113.782	1,37	14.741	0,20	143.705	0,53	4.200.000
Çeltik	1.086	0,10	61.507	4,43	125.691	7,09	1.494	0,09	189.778	3,26	900.000
Arpa (Biralık)		0,00	90.576	9,32		0,00	4.038	0,37	94.614	2,32	630.000
Arpa (Diğer)	88.066	1,04	168.553	1,57	20.074	0,15	57.820	0,47	334.513	0,74	6.970.000
Çavdar	293	0,07	2.080	0,37	2.633	0,37	751	0,12	5.757	0,24	365.750
Yulaf (Dane)	432	0,16	3.001	0,89	3.097	0,72	1.377	0,36	7.907	0,56	218.040
Kaplıca		0,00		0,00	707	5,11		0,00	707	1,56	7.018
Triticale (Dane)	3.051	2,42	8.825	5,51	4.308	2,11	13.847	7,63	30.031	4,47	103.797
Kenevir (Lif)		0,00		0,00	16	50,75		0,00	16	15,44	16
Soya	63	0,05	28	0,02	9.893	4,91		0,00	9.984	1,51	102.260
Ayçiçeği (Yağlık)	16.276	1,15	24.916	1,38	33.948	1,47	25.132	1,23	100.272	1,32	1.170.000
Ayçiçeği (Çerezlik)	33	0,02	1.937	0,76		0,00	51	0,02	2.021	0,19	165.000
Aspir	20	0,09	68	0,24		0,00	4	0,01	92	0,08	18.228
Kolza (Kanola)		0,00	6	0,00	136	0,08	6	0,00	148	0,03	91.239
Haşhaş (Tohum)	1.960	3,58	935	1,34		0,00	187	0,24	3.082	1,06	45.077
Kenevir (Tohum)		0,00		0,00	8	50,75		0,00	8	15,44	8
TOPLAM	1.163.841		1.479.594		1.889.414		1.677.152		6.210.001		95.882.647

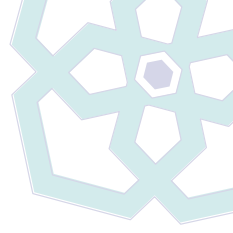
Kaynak: TÜİK, 2012. *Bölgede üretimi olmayan ürünler tabloda gösterilmemiş, ancak Türkiye toplamına dahil edilmiştir.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.2.3.2.2 Bölge Sebze Üretim Miktarları (ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011

Ürün adı	Amasya		Çorum		Tokat		Samsun		TR83		Türkiye
	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim
Soğan (Taze)	425	0,12	1.062	0,86	2.284	0,46	1.674	0,22	5.445	0,31	153.823
Soğan (Kuru)	402.292	8,07	125.225	7,26	128.804	1,88	1.331	0,01	657.652	2,70	2.141.373
Sarımsak (Taze)	64	0,13	11	0,06		0,00	196	0,18	271	0,11	21.445
Sarımsak (Kuru)	249	0,14	297	0,47	3.610	1,42	328	0,08	4.484	0,50	79.203
Pırasa	4.276	0,75	668	0,34	7.076	0,90	18.980	1,53	31.000	1,11	246.144
Havuç	320	0,02	150	0,03	34	0,00	470	0,02	974	0,01	602.078
Kırmızı Pancar		0,00		0,00	10	0,04	3.000	7,62	3.010	3,39	7.815
Kereviz (Kök)		0,00		0,00		0,00	100	0,14	100	0,06	14.659
Turp (Bayır)	2.100	5,79	121	0,97	161	0,32	2.584	3,30	4.966	2,80	15.564
Turp (Kırmızı)		0,00	33	0,03	425	0,09	1.311	0,18	1.769	0,11	142.024
Domates (Sofralık)	120.005	0,68	43.808	0,72	461.437	1,90	317.839	0,83	943.089	1,09	7.573.431
Domates (Salçalık)	3.520	0,04	8.095	0,29	53.718	0,49	29.825	0,17	95.158	0,24	3.430.002
Hıyar (Sofralık)	51.317	1,37	5.575	0,43	26.497	0,51	61.054	0,75	144.443	0,79	1.605.319
Hıyar (Turşuluk)	2.860	0,85	1.226	1,06	530	0,11		0,00	4.616	0,28	143.855
Biber (Salçalık)	3	0,00	27	0,00	3.035	0,13	82.400	2,24	85.465	1,03	730.493
Biber (Dolmalık)	2.704	0,32	194	0,07	11.883	1,02	68.932	3,75	83.713	2,02	364.930
Biber (Sivri)	3.820	0,19	939	0,13	11.226	0,40	105.974	2,39	121.959	1,22	879.846
Bamya	1.389	1,63	550	1,86	882	0,75	435	0,24	3.256	0,78	36.662
Patlıcan	4.561	0,24	528	0,08	6.562	0,25	79.448	1,92	91.099	0,97	821.770
Kabak (Sakız)	8.783	1,19	346	0,14	7.832	0,77	3.288	0,21	20.249	0,56	317.705
Balkabağı	1.068	0,49	1.253	1,67	1.254	0,42	6.440	1,37	10.015	0,95	93.099
Bezelye (Taze)	25	0,01	5	0,01		0,00	3.047	0,58	3.077	0,26	103.787
Fasulye (Taze)	11.488	0,80	4.537	0,92	41.697	2,12	124.072	4,00	181.794	2,60	614.948
Bakla (Taze)	56	0,06	5	0,01	1.070	0,80	83	0,04	1.214	0,25	41.962
Barbunya Fasulye (Taze)	53	0,03	1.216	1,91	5.877	2,32	13.356	3,36	20.502	2,28	78.871
Kavun	3.434	0,09	14.654	1,10	28.299	0,54	62.340	0,75	108.727	0,58	1.647.988
Karpuz	6.431	0,07	6.178	0,20	43.640	0,35	106.870	0,55	163.119	0,37	3.864.489
Karnabahar		0,00		0,00	180	0,03	24.181	2,96	24.361	1,32	162.134
Brokoli		0,00		0,00	192	0,21	1.220	0,83	1.412	0,43	29.076
Lahana (Beyaz)	1.653	0,14	3.015	0,75	8.147	0,51	99.297	3,96	112.112	1,98	498.073
Lahana (Kırmızı)		0,00	92	0,09	372	0,10	78.372	12,77	78.836	5,69	121.824
Lahana (Karayaprak)	18	0,01		0,00	435	0,15	44.658	10,02	45.111	4,48	88.466
Lahana (Brüksel)		0,00		0,00		0,00	150	1,76	150	0,78	1.693
Marul (Kıvrıkcık)	4.113	1,28	246	0,22	7.615	1,72	17.681	2,53	29.655	1,88	138.466
Marul (Göbekli)	194	0,04	102	0,06	7.405	1,06	1.733	0,16	9.434	0,38	217.378
Marul (Aysberg)		0,00	6	0,01	20	0,01	150	0,04	176	0,02	68.408
Ispanak	4.184	0,81	1.592	0,89	10.005	1,41	24.226	2,17	40.007	1,59	221.632
Pazı		0,00		0,00		0,00	80	0,31	80	0,14	5.184
Semizotu		0,00	8	0,18	6	0,03	57	0,21	71	0,11	5.501
Maydonoz	70	0,05	53	0,12	410	0,23	346	0,12	879	0,14	54.956
Roka		0,00	7	0,19	110	0,76	61	0,27	178	0,35	4.524
Tere	5	0,08	10	0,45	95	1,08	64	0,46	174	0,56	2.750
Nane		0,00	10	0,10	137	0,35	56	0,09	203	0,15	12.160
Dereotu		0,00	12	0,53	73	0,80	85	0,59	170	0,53	2.836
Mantar (Kültür)		0,00	70	0,32	4	0,00		0,00	74	0,02	27.058
Toplam	641.480		221.926		883.049		1.387.794		3.134.249		27.547.462

Kaynak: TÜİK, 2012 - *Bölgede üretimi olmayan ürünler tabloda gösterilmemiş, ancak Türkiye toplamına dahil edilmiştir

Tablo 3.2.3.2.3 Bölge Meyve Üretim Miktarları (Ton) ve Yoğunlaşma Katsayıları, 2011

Ürün adı	Amasya		Çorum		Tokat		Samsun		TR83		Türkiye
	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	Üretim	YK	
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	6.932	0,81	12.583	3,28	13.352	1,44	1.179	0,11	34.052	1,05	1.696.811
Üzüm (Şaraplık)	40	0,02	4.178	3,98	23.508	9,27		0,00	27.739	3,12	465.320
Kivi		0,00		0,00		0,00	1.874	10,07	1.874	3,35	29.231
İncir	24	0,02	217	0,37	72	0,05	2.728	1,65	3.041	0,61	260.508
Elma (Golden)	6.459	1,66	2.295	1,32	4.440	1,05	2.840	0,58	16.038	1,09	772.999
Elma (Starking)	5.969	0,94	1.994	0,70	5.197	0,75	2.771	0,34	15.933	0,66	1.264.003
Elma (Amasya)	11.232	9,10	2.216	4,01	2.414	1,81	552	0,35	16.429	3,51	245.021
Elma (Grannysmith)	758	1,75	146	0,75	1.310	2,80	1.595	2,92	3.814	2,32	85.820
Elma (Diğer)	2.115	1,34	1.321	1,87	4.149	2,44	7.468	3,76	15.059	2,52	312.232
Armut	3.639	1,87	3.156	3,62	5.246	2,49	8.497	3,46	20.546	2,78	386.382
Ayva	2.119	3,29	1.303	4,52	444	0,64	1.935	2,38	5.809	2,38	127.767
Muşmula		0,00	159	16,29	77	3,27	505	18,35	761	9,20	4.323
Şeftali (Nektarin)	2	0,01	32	0,27	305	1,05	174	0,51	514	0,50	53.398
Şeftali (Diğer)	18.276	7,36	772	0,69	12.747	4,75	16.818	5,37	48.626	5,16	492.504
Erik	3.257	2,41	1.057	1,74	2.654	1,81	3.467	2,03	10.441	2,03	268.696
Kayısı	918	0,28	505	0,34	235	0,07		0,00	1.659	0,13	650.000
Zerdali	134	1,02	73	1,24	12	0,08		0,00	221	0,44	26.138
Kiraz	24.063	10,89	1.837	1,86	8.691	3,64	2.327	0,83	36.934	4,40	438.550
Vişne	2.349	2,56	764	1,86	6.000	6,04	884	0,76	10.007	2,87	182.234
Kızılcık	100	1,60	244	8,70	523	7,73	1.257	15,89	2.142	9,01	12.427
İğde	44	1,78	82	7,40	532	19,91		0,00	687	7,33	4.905
Çilek	383	0,25	11	0,02	1.754	1,06	570	0,30	2.719	0,47	302.416
Ahududu		0,00		0,00		0,00	1	0,08	1	0,03	2.059
Dut	525	1,36	836	4,83	36	0,09	2.219	4,55	3.622	2,47	76.643
Nar	15	0,01	185	0,38	25	0,02	245	0,18	470	0,11	217.572
Trabzon Hurması		0,00	3	0,05	5	0,03	587	3,26	595	1,10	28.295
Zeytin (Sofralık)		0,00		0,00	371	0,12	69	0,02	440	0,04	550.000
Badem	186	0,53	327	2,07	2.001	5,26		0,00	2.522	1,89	69.838
Fındık	6	0,00		0,00	3.179	1,36	52.087	19,03	55.273	6,72	430.000
Ceviz	2.285	2,47	4.792	11,58	2	0,00	2.882	2,47	9.975	2,85	183.240
Kestane		0,00		0,00		0,00	463	1,21	463	0,40	60.270
Antep Fıstığı		0,00	57	0,23		0,00		0,00	57	0,03	112.000
Toplam	91.830		41.145		99.281		115.994		348.466		18.224.617

Kaynak: TÜİK, 2012 - *Bölgede üretimi olmayan ürünler tabloda gösterilmemiş, ancak Türkiye toplamına dahil edilmiştir.

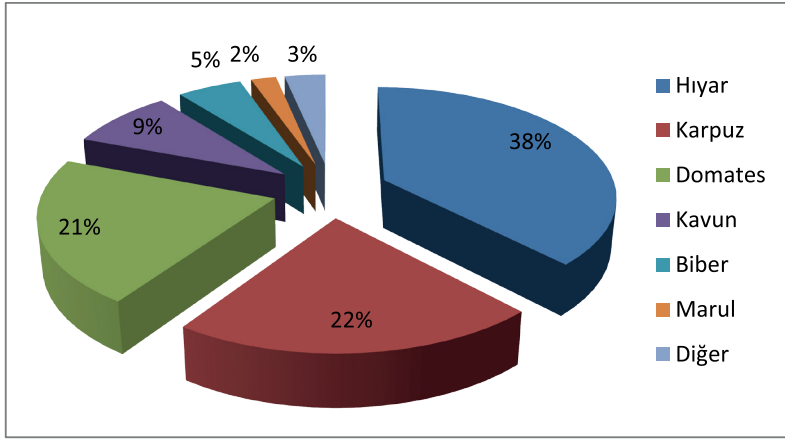
3.2.3.3 Örtü Altı Sebze Tarımı

Tarım işletmelerinde birim alandan en yüksek gelir sera işletmelerinde elde edilmektedir. 2001-

3. İKTİSADİ YAPI

2010 yılları arasında örtü altı sebze üretim miktarı Türkiye'de yüzde 54,3 oranında artarken, bölgedeki artış oranı yüzde 107 olarak gerçekleşmiş ve 2010 üretim miktarı 165.896 ton olmuş ve bölgenin ülke toplam üretimi içindeki payı yüzde 2,15'ten 2,88'e yükselmiştir. 2010 yılında bölge illeri üretim miktarları incelendiğinde Samsun'un 125.156 tonluk üretimle bölge içi üretimin yüzde 75'ini sağladığını görmekteyiz. Geri kalan üretim Amasya'da 34.053, Tokat'ta 4.883, Çorum'da 1.804 ton olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki mikro klima alanları ile denize yakın, kuzeyi kapalı alanlarda örtü altı sebze tarımı yaygınlaştırılarak kış döneminde sebze tarımını geliştirmek ve

Şekil 3.2.3.3.1 Bölgede Örtü Altı Sebze Üretimi, 2010

Kaynak: TÜİK, 2012

üretilen sebzeleri ihraç etmek bölge tarımsal gelirini artıracaktır. Bunun için seracılık işletmelerinin verimliliğini artırmak için adımlar atılmalıdır. Örneğin bu işletmelerde en yüksek gider kalemini oluşturan ısıtma giderlerini düşürmek için bölgede yer alan jeotermal enerji kaynakları değerlendirilebilir.

3.2.3.4 Organik Tarım

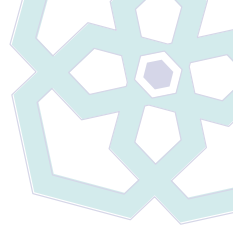
Organik tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içermekte olup esas itibarıyla kimyasal ilaçlar ve gübrelerin kullanımının yasaklanmasının yanında organik ve yeşil gübreleme, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırmayı tavsiye eden, üretim miktarında artışı değil ürünün kalitesinin yükselmesini amaçlayan bir üretim şeklidir. Organik ürün pazarı tüm dünyada hızla artarak önemli bir sektör durumuna gelmiştir (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006).

Tablo 3.2.3.4.1 Türkiye ve Bölge'de Organik Tarım, 2011

	Çiftçi sayısı	Üretim alanı (ha)	Üretim (Ton)
Amasya	8	9	43
Çorum	-	-	-
Samsun	1.007	4.366	6.660
Tokat	162	5.388	935
TR83	1.177	9.764	7.639
Türkiye	42.460	614.618	2.905.755

Kaynak: TÜİK, 2012

Türkiye, ihracat için üretim yapan güçlü ve hızla gelişen bir organik tarım sektörüne sahiptir. Türkiye, dünyadaki organik pamuk üretiminin yarısını gerçekleştirmekte olup, organik kabuklu yemiş, meyve, sebze ve bitkilerin başlıca tedarikçilerinden biridir. Türkiye’de organik üretim yapan 42 bini aşkın çiftçi bulunmaktadır ve üretimin yüzde 95’inden fazlası ihraç edilmektedir. Güçlü bir yerel pazar oluşturulması, organik tarımsal üretim sistemlerinin sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması açısından önem taşımaktadır (TKİB, 2010).

Diğer tarımsal üretim verilerinde ülkede üst sıralarda yer alan TR83 Bölgesi’nin organik tarım üretimi şu ana kadar çok sınırlı kalmıştır. Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere bölge organik ürünler üretimi, ülke üretiminin sadece binde 3’lük bir kısmını karşılamaktadır. Organik tarım konusunda Samsun’un 6.600 ton üretimle bölge üretiminin yüzde 87’sini karşıladığı görülmektedir. Bölge potansiyelinin iyi irdelenerek pazar talebine göre ürünlerin üretimi ve pazarlanmasıyla çiftçinin eline daha fazla para geçmesi mümkün olabilecektir. Özellikle doğal koşullarda üretim yapan orman içi köylerde üretilecek sertifikalı ürünlerle organik ürün ihracatını artırmak mümkün görülmektedir.

3.2.3.5 Tarım İşletmeleri

Bölgede tarım Türkiye’ye benzer şekilde, genellikle hane halklarına ait küçük aile işletmeleri tarafından yürütülmektedir. Bu işletmeler genellikle çok parçalı küçük araziler üzerinde üretim yapmakta ve bitkisel üretim ile hayvancılığı bir arada yürütmektedir. Bu bölümde tarımsal işletmelerin yapısını ortaya koymak amacıyla işletmelerin büyüklükleri, arazi büyüklükleri ve üretim şekilleri irdelenecektir.

Tablo 3.2.3.5.1.1 Türkiye ve Bölge Tarım İşletme Büyüklükleri, 1991-2001

		Türkiye				Bölge			
		1991		2001		1991		2001	
		Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Toplam	A	3.966.822	100	3.021.190	100	263.663	100	225.958	100
	B	234.510.993	100	184.329.487	100	11.606.679	100	10.225.361	100
<50	A	2.659.738	67	1.958.266	65	190.139	72,1	157.474	69,7
	B	51.889.612	22	39.331.133	21	4.079.566	35,2	3.623.293	35,4
50-99 da	A	713.149	18	559.999	19	48.701	18,5	47547	21
	B	46.750.693	20	38.123.216	21	3.083.357	26,6	3.249.798	31,8
100-499 da	A	557.097	14,1	481.018	16	24.240	9,2	20.698	9,1
	B	95.704.065	40	85.957.939	47	3.975.096	34,2	3.191.728	31,2
500-999 da	A	24.201	0,6	17.431	0,6	413	0,16	218	0,1
	B	14.982.493	6	11.218.554	6	219.678	1,9	160.542	1,5
1000>	A	12.637	0,3	4.476	0,14	170	0,06	21	0,1
	B	25.184.130	10,73	9.698.645	5,26	248.982	2,15	74.217	3,3

Kaynak: DİE, 1994 - DİE, 2004-1

A: İşletme sayısı,

B: Tarım işletmesinin işlediği alan (da)

3.2.3.5.1 Türkiye ve Bölge Tarım İşletmeleri Büyüklükleri

Türkiye’deki tarım işletmeleri büyüklükleri irdelendiğinde 1991 yılında 3.996.822 adet olan işletme

3. İKTİSADİ YAPI

sayısı 2001 yılında 3.021.190 adede gerilemiş, ortalama işletme büyüklüğü ise 59,12 dekardan, 61,0 dekara yükselmiştir. Aynı dönemde ülkeye paralel bir şekilde bölgede tarım işletmesi sayısı 263.663'ten 225.958'e gerilerken her bir işletmenin kullandığı tarım alanı 44 dekardan 45,2 dekara yükselmiştir.

Ülke genelinde küçük işletme olarak gruplandırılan 0-99 dekar arazi işleyen tarım işletmeleri oranı 2001'de 84 iken, bu işletmeler arazinin yüzde 42'sini işlemektedir. Ortalama işletme büyüklüğü ise 30,3 da'dır. Bölgede 100 dekardan daha az arazi işleyen tarım işletmeleri oranı 2001'de yüzde 90,7'dir. Bu işletmeler arazinin 2001 yılında yüzde 67,2'sini işlemekte ve işletmelerin ortalama büyüklüğü ise 1991 yılında 29,9 da ve 2001 yılında 33,5 da olmuş, tarım işletmeleri arazi büyüklüğü az da olsa artmıştır. Ülke geneli ve bölgedeki tarım işletmeleri karşılaştırıldığında, bölgedeki küçük tarım işletmelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak ülke ve bölgede her bir tarım işletmesinin işlediği alan arasında önemli bir fark bulunmamakta, ortalama işletme büyüklüğü 30 da olmaktadır.

Orta grup olarak nitelenen 100-499 dekar arazi işleyen tarım işletmesi oranı Türkiye'de 2001 yılında yüzde 16,0 iken, bu grup toplam arazinin yüzde 47'sini işlemektedir. Bu grubun işlediği ortalama tarım alanı büyüklüğü 178,7 da olmuştur. Aynı yıl bölgede 100-499 da arazi işleyen tarım işletmelerinin oranı yüzde 9,1 ve bu grubun işlediği tarım alanı yüzde 31,2 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede bu grupta yer alan tarım işletmelerinin işlediği ortalama alan 154,2 da'dır. Söz konusu bu değerler AB ülkelerindeki ortalama tarım işletmesi büyüklüğü olan 165 da ile birbirine yakındır.

Büyük işletme olarak kabul edilen 500-999 dekar arazi işleyenlerin oranı 2001'de ülke genelinde yüzde 0,6 olmuş ve bu grup arazinin yüzde 6,0'sını işlemiştir. Bölge için bu işletmelerin oranı 2001 yılında ise 0,1 olmaktadır ve işledikleri ortalama alan 1991 yılında 531,9 da, 2001 yılında 736,4 da olmuştur. Büyük tarım işletmelerinden ülke genelinde 1.000 da ve üzeri arazi işleyenler 2001 yılında ortalama 2.166,8 da tarım arazisi işlerken, bölgede bu değer 3.534,1 dekar olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki her bir tarım işletmesi ortalama 6 adet parseli işlemekte, her bir parsel büyüklüğü

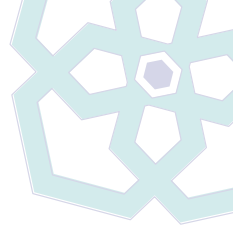
Tablo 3.2.3.5.1.2 Bölge Tarım İşletmeleri Sayısı ve Parsel Büyüklükleri, 2001

İller	İşletme sayısı	Arazi büyüklüğü (da)	İşletme büyüklüğü (da)	Toplam parsel sayısı	İşletme başına ortalama parsel sayısı	Parsel büyüklüğü (da)
Amasya	35.134	1.540.082	43,83	212.800	6	7,23
Çorum	63.086	3.689.135	58,47	374.941	6	9,84
Samsun	103.136	3.889.885	37,72	483.280	5	8,04
Tokat	64.791	2.487.397	38,39	439.134	7	6,78
TR83	266.147	11.606.499	43,6	1.510.155	6	7,68
Türkiye	3.966.822	234.510.993	59,12	21.601.272	5	10,85

Kaynak: DİE, 2004-1
DİE, 2004-2

ortalama 7,68 da olmaktadır. En küçük parsellerin Tokat ilinde, en büyük parsellerin Çorum ilinde olduğu görülmektedir. Bölge tarımsal işletmelerinin, işletme büyüklüğü ve parsel büyüklüğü ülke genelinden daha küçüktür. Bölgede işletme başına düşen arazi miktarı ülke ortalamasının yüzde 73,7'si, ortalama parsel büyüklüğü ise ülke ortalamasının yüzde 70'i kadardır. Bölgede yer alan illerdeki arazi dağılımı çok parçalı ve küçük parsellerden meydana gelmiştir.

Tüm bu veriler ışığında genel bir değerlendirme yapıldığında, bölgede orta büyük işletme olarak tanımlanabilecek batı standartlarında ticari üretim yapabilecek tarım işletmesi sayısının ülke

genelinden daha az olduğu göze çarpmaktadır. Bu kadar fazla sayıdaki tarım işletmesi ve küçük parselde üretim yapmak ve dünya ülkeleri ile rekabet etmek oldukça zor görünmektedir. Bölgedeki tarım işletmelerinin çok küçük olması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Küçük işletmeler büyük miktarda standart kitlesel üretim yapamadıklarından pazara aynı kalitede, büyük miktarda ürün sunamamakta, pazarda söz sahibi olamamakta ve çoğunlukla kendi ihtiyaçları için üretim yapmaktadır. Bu durum gelir düşüklüğüne neden olmakta, çiftçinin tarıma olan ilgisi azalmakta ve

Tablo 3.2.3.5.2.1 Türkiye ve Bölge Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hanehalkı Sayısı

	Türkiye				Bölge			
	1991		2001		1991		2001	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Kırsal Yerleşim Yeri Sayısı	36.371	-	37.009	-	2.646	-	2.818	-
Hanehalkı Sayısı	4.764.006	100	5.160.264	100	283.712	100	349.232	100
Tarımsal Faaliyette Bulunan Hanehalkı Sayısı	4.091.530	75,6	3.697.743	71,7	267.588	94,4	277.552	79,5
Tarımsal Faaliyette Bulunmayan Hanehalkı Sayısı	672.476	16,4	1.462.521	28,3	16.124	5,6	71.680	20,5

Kaynak: YHGR, 2006

köyden kente göç hızlandırmaktadır.

3.2.3.5.2 Tarımsal İşletmelerde Üretim

Bölgede yer alan 227.587 tarım işletmesinin yüzde 78,5'i bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır. Sadece bitkisel üretim yapan işletmeler 46.343 adettir (DİE, 2004-1). İşletmeler arazi sahipliği bakımından incelendiğinde ise bölgede yer alan işletmelerin büyük bir bölümünün arazi sahipleri tarafından işletildiği görülmektedir. Bölgede topraksız çiftçi oranı yüzde 2,5 olup ülke ortalamasından (yüzde 4,4) daha düşüktür. Bu oran Amasya'da yüzde 7,2, Samsun'da yüzde 0,7, Çorum'da yüzde 4,1 ve Tokat'ta 1,4'tür.

Tarımsal faaliyetler ve hanehalkı ilişkisi incelendiğinde, Türkiye'deki kırsal kesim yerleşim yerleri sayısında 2001'de 1991'e göre yüzde 1,75, toplam hanehalkı sayısında ise yüzde 8,32 artış görülmüştür. Ülkemiz kırsalında yaşayanların 1991 yılında yüzde 75,6'sı tarım sektöründe faaliyette bulunurken, bu değer 2001 yılında yüzde 71,7'e gerilemiştir. Ülke genelinde tarımsal faaliyette bulunmayan hanehalkı sayısında 2001 yılında 1991 yılına göre yüzde 117,48 oranında artış gözlemlenmektedir.

Aynı değerlendirme bölge için yapıldığında bölgede kırsal yerleşim yeri sayısında yüzde 6,5, hanehalkı sayısında ise yüzde 32,4 artış gerçekleştiği görülmektedir. Bölgedeki hanehalkının faaliyetleri irdelendiğinde, hanelerin 1991 yılında yüzde 94,4'ünün, 2001 yılında ise 79,5'inin tarımsal faaliyetlerde bulunduğu gözlenmektedir. Bölgede tarım dışı işlerden gelir elde edenlerin sayısı 1991-2001 yılları arasında 4,4 kat artarak 16.124'ten 71.680'e yükselmiştir. 10 yılda meydana gelen bu artış ülke ile benzerlik göstermektedir ve bölgedeki hanelerin tarım dışı faaliyetlere yönelmesinin ülke genelinden daha hızlı olduğu görülmektedir. Bu durum bölgedeki nüfus artışına karşın bölgede göçün önemli boyutta olduğunu göstermektedir.

3.2.3.6 Tarımsal Mekanizasyon

Tarımda makine kullanımı, üretimin en kısa sürede tamamlanması, gecikmeden doğan ürün

3. İKTİSADİ YAPI

kaybının önlenmesi, kırsal kesimde çalışma koşullarının daha rahat, çekici ve güvenli bir duruma getirilmesi ve tarım işçilerinin iş veriminin yükseltilmesi gibi avantajlar sağlar. Diğer taraftan aşırı mekanizasyon uygulaması işletme ölçeğinde büyük gider yaratabilmekte ve kırsal kesimde işsizlik artabilmektedir.

Çiftçinin sermaye birikiminin yeterli olmaması ve tarım işletmelerinin küçük ve çok parçalı olması nedeniyle tarımsal mekanizasyon fazla gelişmemektedir. Ortak makine kullanımı yaygın olmadığından tarım alet ve makineleri düşük kapasiteyle çalıştırılmaktadır. Bölgede tarımsal mekanizasyon seviyesinin yükseltilmesi ile işletmelerin verimlilik düzeyleri ve gelirleri artırılabilir.

Tablo 3.2.3.6.1 Türkiye ve Bölgede Tarımsal Mekanizasyon, 2010

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
Pulluk	13.418	26.182	49.178	25.919	114.697	1.364.033
Ekim makinesi	3.883	9.344	3.251	2.120	18.598	392.751
Gübre dağıtma makinesi	3.689	3.488	3.636	2.949	13.762	369.063
Su pompası	1.426	4.861	17.477	4.716	28.480	607.490
Sabit süt sağım tesisi	21	28	52	76	177	7.280
Seyyar süt sağım makinesi	664	497	887	776	2.824	208.457
Biçerdöver	216	422	365	134	1.137	13.799
Traktör	16.888	25.299	36.281	25.635	104.103	1.096.683
Damla Sulama Tesisi	595	302	888	1.445	3.230	245.823
Yağmurlama Tesisi	578	1.283	2.135	5.034	9.030	229.691

Kaynak: TÜİK, 2012

3.2.3.7 Tarıma Dayalı Sanayi İşletmeleri

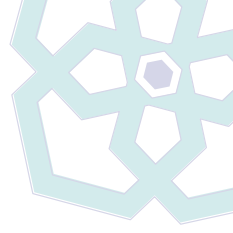
TR83 Bölgesi'nde ülkemizde bulunan tarımsal sanayi işletmelerinin çoğu bulunmaktadır. Bölgede kurulu bulunan tarıma dayalı sanayi tesisleri genelde il merkezleri ile belirli ilçelerde yoğunlaşmıştır. Bölge illerinde faaliyet gösteren tarıma dayalı sanayi tesislerinin dağılımına bakıldığında, Amasya ilinde şeker, un, yem ve et ürünleri, Çorum ilinde un, süt ürünleri, yem, tekstil ve ayakkabı, Samsun ilinde un, süt ürünleri, şeker mamulleri ve sebze ve meyve işleme fabrikalarının ve Tokat ilinde ise un, yem, süt ürünleri ve sebze ve meyve işleme fabrikalarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Bölgede kurulu bulunan tarıma dayalı sanayi tesislerinin büyük bir bölümü sermaye yetersizliği, ham madde teminindeki darboğazlar ve kalifiye eleman yetersizliği gibi birçok nedenden dolayı kapasitelerinin altında çalışmaktadır. Bölgede özellikle sebze ve meyve işleme tesisleri yetersizdir ve ihracata yönelik tarım ürünü işleyen tesis adedi çok azdır (YHGP, 2006).

3.2.3.8 Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatı, Türkiye'de 2003 yılında 2,1 milyar dolar iken 2011 yılında 7,9 milyar dolara yükselmiştir. Bölgede ise 2003 yılında 9,8 milyon dolar olan ihracat, 2011 yılında 157,1 milyon dolara yükselmiştir. Tarım ürünleri ihracatı Amasya'da 6,2, Çorum'da 20,9, Samsun'da 128 ve Tokat'ta ise 2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012). Bölge tarım ürünleri ihracatının bölge toplam ihracatına (686,1 milyon dolar) oranı yüzde 22,8'dir. Bu değer tarımın bölge ekonomisindeki önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan bölge tarım ürünleri ihracatının Türkiye tarım ürünleri ihracatına oranı ise sadece yüzde 1,9'dur. Bu oran büyük bir tarımsal potansiyele sahip olan bölgenin tarım ürünleri ihracatının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bölgenin tarla ürünleri ve sebzelerde ülkede ön sıralarda yer alması, her türlü ulaşım imkânının

Tablo 3.2.3.7.1 TR83 Bölgesi Tarıma Dayalı Gıda Sanayii İşletmeleri

Sektör	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Kırmızı Et ve Et Mam. Sanayii	4	5	5	4
Süt ve Süt Mamulleri Sanayii	4	18	15	25
Sebze ve Meyve İşleme Sanayii	1	-	6	6
Hububat ve Unlu Mam. Sanayii	118	267	590	88
Su Ürünleri İşleme Tesisleri	-	-	3	-
Bitkisel Yağlar ve Margarin Sanayii	1	1	4	-
Şeker Mamulleri Sanayii	1	3	16	3
Alkollü ve Alkolsüz İçki Sanayii	1	2	8	2
Beyaz Et Mamulleri Sanayii	-	-	3	1
Şeker Fabrikaları	1	1	1	2
Yem Fabrikaları	5	17	5	4
Baharat İşletmeleri	-	-	7	-
Bakliyat Eleme ve Ambalaj	2	2	14	-
Yemek Fabrikası	5	2	10	-
Soğuk Hava Deposu	23	-	2	-
Tasnif Dışı Gıda	5	-	46	-

Kaynak: Samsun İl Tarım Müdürlüğü, 2006

varlığı ve bölgenin Karadeniz üzerinden Tuna nehri ile Orta Avrupa pazarlarına ulaşma imkânının bulunması ihracat açısından bölgeye avantajlar sağlamaktadır. İhracat açısından bölgedeki ana sorunlar ise tarımsal işletmelerin küçüklüğü ve örgütlenme eksikliği nedeniyle standart kitlesel üretim yapılamaması, gıda işleme, paketlenme ve ambalajlama tesislerinin azlığıdır. Bölge tarım ürünlerinin dış pazara açılmasıyla kırsal kesimde yaşayanların gelirlerinde artış sağlanabilecektir (YHGP, 2006).

Türkiye'de 2003-2011 yılları tarım ve hayvancılık ürünleri ithalatı 2,3 milyar dolardan 6,5 milyar dolara yükselmiştir. Bölge ithalatı ise 2003 yılında 39,6 milyon dolar iken 2011 yılında toplamda 377,8 milyon dolara yükselmiştir. Amasya'da 80, Çorum'da 24,7, Samsun'da 270,2 ve Tokat'ta ise 2,9 milyon dolarlık tarım ve hayvancılık ürünleri ithal edilmiştir. Türkiye tarım ve hayvancılık ürünlerinde dış ticaret fazlası verirken, TR83 Bölgesi'nin dış ticaret açığı bulunmaktadır.

3.2.4 HAYVANCILIK

Hayvancılık, tarımsal faaliyette bulunan üretici kesime kırsal alanda istihdam yaratmanın yanında, insanların sağlıklı ve dengeli beslenmesi ve hayvan yetiştiriciliğine bağlı sanayinin gelişmesi açısından da önemli bir sektördür. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça hayvansal üretimin yarattığı gelir ve tarım içindeki payının arttığı görülmektedir. AB ülkeleri de dâhil pek çok ülkede, hayvancılık sektörünün toplam tarımsal gelir içerisindeki payı genellikle yüzde 30 ile 50 arasında değişmektedir (DPT, 2007-4). Türkiye'de ise bu oran yüzde 26,5'tir (TÜİK, 2010). Türkiye'de hayvansal üretimin, bitkisel üretimden sonra geldiği söylenebilir.

Bölgede yer alan verimli meralar hayvan yetiştiriciliği için bir avantaj teşkil etmektedir. TR83 Bölgesi'nde büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde 1. dereceden, et ve süt üretiminde ise 3. dereceden sektör yığılaşması görülmektedir (Elvan vd., 2005). Sığır besiciliği, yumurta tavukçuluğu ve broyler yetiştiriciliği yapan işletmelerin çoğu ihtisaslaşmış durumdadır. Bölgedeki şeker fabrikalarının varlığı, şeker pancarı posası ve melas gibi yan ürünlerin özellikle besi ve süt sığırcılığında değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (YHGP, 2006). Diğer taraftan verimi düşük yerli ırkların

3. İKTİSADİ YAPI

ağırlıkta olması, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tehdidi, çayır ve meraların tarıma açılmış olması, yem bitkileri üretiminin yetersizliği ve yem açığının bulunması bu sektörün başlıca problemleri olarak dikkati çekmektedir.

3.2.4.1 Hayvan Sayısı ve Hayvancılık İşletmeleri

2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre üzere bölgede tarımsal işletme başına düşen küçükbaş hayvan sayısı 3,9 iken büyükbaş hayvan sayısı ise 4,4'tür. Bölgede bulunan 181.044 adet hayvancılık işletmesi AB ülkelerinde olduğu gibi ihtisaslaşmış işletmeler değildir. İşletmeler genellikle küçük ölçekli olup, bitkisel üretimle hayvancılık bir arada yapılmaktadır (yüzde 98,7).

Besicilik işletmelerinde, işletme sahipleri genellikle sadece bu işle uğraşmakta ve çoğunun bitkisel üretim yapacak arazisi bulunmamaktadır. Besiciliğin yoğun yapıldığı bölgeler dışında bu şekilde besicilik yapan çok sayıda küçük işletme mevcuttur. Bölgede besiciliğin en yoğun olarak yapıldığı yerler Amasya ilinde Suluova ve Merkez, Tokat ilinde Turhal ve Zile ilçeleri, Samsun ilinde Çarşamba ve Havza ilçeleri, Çorum ilinde ise Merkez ve Osmancık ilçeleridir. Bölgede Suluova, besicilik yapan işletme sayısının ve yaş şeker pancarı posası üretiminin fazla olması nedeniyle besiciliğin merkezi konumundadır (YHGP, 2006).

Bölge, sığır sayısı yönüyle önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye'deki mevcut sığır sayısının yüzde 7,3'ü bu bölgede bulunmaktadır. Bölgede toplam sığır sayısı 2003 yılında 807.965 baş iken, 2011 yılında 898.631 başa yükselmiştir. Bölge kültür melezi ve yerli sığır sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında üçüncü sırada yer almasına karşın, kültür ırkı sığır sayısı yönünden dokuzuncu

Tablo 3.2.4.1.1 İşletme Tipine Göre Hayvan Sayısı, 2001

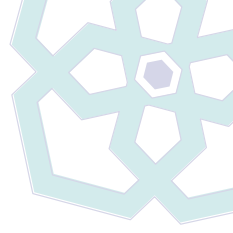
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	
Toplam	A	26.814	52.791	86.378	61.604	227.587
	B	1.321.618	3.050.814	3.726.362	2.145.076	10.243.870
	C	49.561	164.751	280.623	394.003	888.938
	D	133.555	208.663	338.753	319.157	1.000.128
	E	1,8	3,1	3,2	6,4	3,9
	F	5,0	4,0	3,9	5,2	4,4
Bitkisel Üretim ve Hayvancılık Yapan İşletme	A	20.251	37.216	73.747	47.484	178.698
	B	1.030.300	2.262.445	3.278.305	1.791.284	8.362.334
	C	49456	164.751	264.924	380.480	859.611
	D	133.223	195.953	337.818	316.073	983.067
Yalnız Bitkisel Üretim Yapan İşletme	A	6.522	14.269	12.296	13.256	46.343
	B	291.318	775.456	446.920	353.152	1.866.846
Yalnız Hayvancılık Yapan İşletme	A	41	1.306	335	664	2.346
	B	-	12.912	1.137	641	14.690
	C	105	-	15.698	13.253	29.056
	D	332	12.710	935	3.084	17.061

Kaynak: DİE, 2004-1

A: İşletme Sayısı B: Arazi (Dekar) C: Küçükbaş Hayvan Sayısı D: Büyükbaş Hayvan Sayısı

E: İşletme Başına Düşen Küçükbaş Hayvan Sayısı F: İşletme Başına Düşen Büyükbaş Hayvan Sayısı

sırada yer almaktadır. Kültür sığır sayısının diğer bölgelere nispeten az olması bölgenin birim sığır başına verimlilik değerlerini düşürmektedir. Samsun, toplam sığır sayısının en fazla olduğu ildir. Amasya ilinde Merkez, Suluova ve Gümüşhacıköy ilçelerinde; Çorum ilinde Merkez, İskilip ve Mecitözü ilçelerinde; Samsun ilinde Bafra, Çarşamba ve Vezirköprü ilçelerinde; Tokat ilinde ise

Tablo 3.2.4.1.2 Bölgedeki Hayvan Sayısı ve Türkiye Toplamına Oranı

Sayı	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		Türkiye	
	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı		
2003	Sığır	121.836	1,2	163.280	1,7	297.092	3,0	225.737	2,3	807.965	8,3	9.766.000
	Kültür	9.999	0,5	25.369	1,3	33.386	1,7	22.084	1,1	90.838	4,7	1.942.000
	Kültür melezi	52.971	1,2	86.140	2,0	143.367	3,4	79.963	1,9	362.441	8,5	4.256.000
	Yerli	58.886	1,7	51.771	1,5	120.339	3,4	123.690	3,5	354.686	9,9	3.568.000
	Manda	3.540	3,1	4.466	4,0	18.186	16,1	9.197	8,1	35.389	31,3	113.000
	Koyun	99.889	0,4	138.759	0,5	229.711	0,9	196.145	0,8	664.504	2,6	25.432.000
	Kıl Keçisi	13.754	0,2	16.166	0,2	13.029	0,2	17.854	0,3	60.794	0,9	6.590.000
	Tiftik Keçisi	-	-	3.285	1,4	-	-	-	-	3.285	1,4	235.000
	Yumurta Tavuğu	310.450	0,5	2.875.250	4,8	1.309.370	2,2	382.616	0,6	4.877.686	8,1	60.343.000
	Broyler	53.200	0,0	21.600	0,0	5.757.500	2,7	15.445	0,0	5.847.745	2,7	217.133.000
	Hindi	20.400	0,5	33.325	0,8	32.375	0,8	19.352	0,5	105.452	2,7	3.978.000
	Ördek	8.291	1,0	14.530	1,8	77.543	9,6	13.553	1,7	113.917	14,0	811.000
	Kaz	15.197	1,1	24.330	1,8	38.265	2,8	33.850	2,5	111.642	8,3	1.346.000
	Arı Kovanı	15.686	0,4	42.175	1,0	83.224	2,0	36.209	0,9	177.294	4,2	4.242.136
2011	Sığır	143.977	1,2	215.897	1,7	307.849	2,5	230.908	1,9	898.631	7,3	12.386.337
	Kültür	34.822	0,7	73.053	1,5	70.411	1,5	57.789	1,2	236.075	4,9	4.836.547
	Kültür melezi	60.289	1,2	104.490	2,0	157.574	3,1	107.865	2,1	430.218	8,4	5.120.621
	Yerli	48.866	2,0	38.354	1,6	79.864	3,3	65.254	2,7	232.338	9,6	2.429.169
	Manda	2.537	2,6	1.769	1,8	13.152	13,5	6.830	7,0	24.288	24,9	97.632
	Koyun	98.040	0,4	128.235	0,5	147.447	0,6	206.997	0,8	580.719	2,3	25.031.565
	Kıl Keçisi	29.370	0,4	24.697	0,3	13.963	0,2	36.553	0,5	104.583	1,5	7.126.862
	Tiftik Keçisi		0,0	1.217	0,8	38	0,0		0,0	1.255	0,8	151.091
	Yumurta Tavuğu	1.545.269	2,0	3.671.677	4,7	1.209.975	1,5	267.163	0,3	6.694.084	8,5	78.956.861
	Broyler	48.000	0,0	135.000	0,1	1.858.300	1,2	18.800	0,0	2.060.100	1,3	158.916.608
	Hindi	3.457	0,1	10.538	0,4	21.422	0,8	5.906	0,2	41.323	1,6	2.563.330
	Ördek	3.977	1,0	3.221	0,8	28.005	7,3	4.458	1,2	39.661	10,4	382.223
	Kaz	4.810	0,7	8.710	1,3	24.961	3,7	8.157	1,2	46.638	6,9	679.516
	Arı Kovanı	15.212	0,3	33.857	0,6	72.910	1,2	35.452	0,6	157.431	2,6	6.011.332

Kaynak: YHGP, 2006
TÜİK, 2010

Merkez, Zile ve Turhal ilçelerinde sığır sayısı oldukça fazladır.

Kültür ırkı sığır sayısının toplam sığır sayısına oranı Türkiye'de yüzde 39 iken bölgede yüzde 26'dır. Bölgedeki kültür ırkı sığır sayısı Türkiye'deki toplam kültür ırkı sığır sayısının yüzde 4,9'unu oluşturmaktadır. Kültür ırkı sığır sayısı 2003-2011 yılları arasında Türkiye'ye paralel bir şekilde artış göstermiştir. Kültür ırkı süt sığırcılığı, Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat Merkez ilçeleri ile Çarşamba'da daha çok gelişmiştir. Kültür ırkı süt sığırcılığı, yetiştiricilerin ürettikleri sütü pazarlama güclüğü ve bölgede genellikle meraya dayalı sığırcılık yapılması nedeniyle yeterince gelişmemiştir.

Türkiye'deki manda sayısının yüzde 24,9'u bölgede bulunmaktadır. Bölge, manda sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında 1. sırada yer almaktadır. Manda sayısının bölge içerisinde en fazla olduğu il Samsun'dur (yüzde 54,1). Bafra, Vezirköprü ve Alaçam ilçeleri manda sayısının yoğun olduğu ilçelerdir. Manda, genellikle etçilik özelliği nedeniyle tercih edilmekte olup, manda sayısında 2003-2011 döneminde yüzde 31,3 gibi ciddi bir oranda azalma olmuştur.

Bölgedeki koyun sayısının Türkiye'deki koyun sayısına oranı 2011 yılında yüzde 2,3'tür. Koyun sayısı, 2003-2011 yılları arasında bölgede yüzde 12,6 oranında azalmıştır. Köyden kente göç, mera alanlarının kalitesinin bozulması, yapağı fiyatının düşük olması, yem maliyetlerinin yüksek olması

3. İKTİSADİ YAPI

ve koyun eti tüketiminin düşmesi koyun sayısındaki azalmanın başlıca nedenleri olarak sıralanabilir (YHGP, 2006). Bölgedeki kıl keçisi sayısı, Türkiye'deki kıl keçi sayısının yüzde 1,5'ini oluşturmaktadır. Kıl keçisi sayısı 2003-2011 yılları arasında bölgede yüzde 72 oranında artmıştır. Kıl keçisi bölgedeki orman köylerinde yetiştirilmektedir. Tiftik keçisi sadece Çorum ve Samsun ilinde yetiştirilmektedir. Bölgede, yumurta üretiminde Çorum, broyler üretiminde ise Samsun Türkiye'nin önde gelen üretim merkezleridir. Bölge yumurta tavuğu sayısının, Türkiye toplam yumurta tavuğu sayısına oranı yüzde 8,5 olup 2003-2011 yılları arasında yüzde 37,2 oranında artış yaşanmıştır. Yumurta tavuğu bölgede en fazla Çorum ilinde (yüzde 54,8) bulunmaktadır. Bölgede 2003 yılında üretilen

Tablo 3.2.4.2.1 Bölge ve Türkiye'de Hayvansal Üretim (ton/yıl)

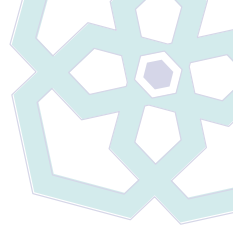
Sayı	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		Bölge		Türkiye	
	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı		
2002	Süt	39.343	0,5	79.033	0,9	221.293	2,6	108.912	1,3	448.581	5,3	8.408.566
	Siğir	36.591	0,5	75.161	1,0	209.240	2,8	98.944	1,3	419.936	5,6	7.490.633
	Manda	1.035	2,0	1.202	2,4	6.522	12,8	4.195	8,2	12.954	25,4	50.925
	Koyun	1.601	0,2	505	0,1	5.039	0,8	5.357	0,8	12.502	1,9	657.387
	Keçi	116	0,1	2.165	1,0	492	0,2	416	0,2	3.189	1,5	209.621
	Et	10.599	2,5	5.465	1,3	6.684	1,6	3.854	0,9	26.602	6,3	420.597
	Siğir	9.594	2,9	4.926	1,5	5.827	1,8	2.817	0,9	23.164	7,1	327.630
	Manda	287	17,6	30	1,8	234	14,4	148	9,1	699	42,9	1.630
	Koyun	677	0,9	384	0,5	564	0,7	738	1,0	2.363	3,1	75.828
	Keçi	41	0,3	125	0,8	59	0,4	151	1,0	376	2,4	15.447
	Deri(adet)	115.126	1,6	67.284	1,0	88.819	1,3	65.351	0,9	336.580	4,8	6.987.373
	Yapağı	143	0,4	172	0,4	365	1,0	341	0,9	1.021	2,7	38.244
	Kıl	5	0,2	7	0,3	5	0,2	7	0,3	24	0,9	2.589
	Tiftik	-	-	15	2,5	-	-	-	-	15	2,5	608
	Tavuk eti	-	0,0	-	0,0	10.534	1,5	-	0,0	10.534	1,5	696.160
	Yumurta*	2.944	0,4	35.410	4,9	15.553	2,2	3.871	0,5	57.778	8,0	722.182
	Bal	281	0,4	730	1,0	1.620	2,2	688	0,9	3.319	4,5	74.555
	Bal Mumu	9	0,3	19	0,6	116	3,4	30	0,9	174	5,0	3.448
	2009	Süt	88.576	0,7	210.257	1,7	258.160	2,1	204.270	1,6	761.263	6,1
Siğir		84.670	0,7	205.634	1,8	250.094	2,2	197.824	1,7	738.222	6,4	11.583.313
Manda		928	2,9	696	2,1	3.863	11,9	2.053	6,3	7.540	23,2	32.443
Koyun		2.591	0,4	3.523	0,5	4.067	0,6	3.675	0,5	13.856	1,9	734.219
Keçi		387	0,2	404	0,2	136	0,1	718	0,4	1.645	0,9	192.210
Et		8.165	2,0	3.780	0,9	4.437	1,1	1.725	0,4	18.107	4,4	412.598
Siğir		7.757	2,4	3.117	1,0	3.902	1,2	1.265	0,4	16.041	4,9	325.287
Manda		83	8,3	22	2,2	143	14,2	32	3,2	280	27,9	1.005
Koyun		308	0,4	595	0,8	360	0,5	394	0,5	1.657	2,2	74.632
Keçi		17	0,1	46	0,4	32	0,3	34	0,3	129	1,1	11.674
Deri(adet)		68.694	1,0	43.627	0,7	52.019	0,8	37.061	0,6	201.401	3,1	6.598.069
Yapağı		159	0,4	183	0,5	254	0,6	296	0,7	892	2,2	40.270
Kıl		7	0,3	5	0,2	2	0,1	7	0,4	21	1,0	2.002
Tiftik		-	-	1	0,8	-	-	-	-	1	0,8	174
Tavuk eti		-	0,0	-	0,0	9.100	0,7	-	0,0	9.100	0,7	1.293.315
Yumurta*		12.633	1,5	39.883	4,6	13.359	1,5	3.024	0,3	68.899	8,0	864.545
Bal		228	0,3	421	0,5	1.146	1,4	612	0,7	2.406	2,9	82.003
Bal Mumu		17	0,4	11	0,3	95	2,2	31	0,7	153	3,5	4.385

Kaynak: DİE, 2003

TÜİK, 2010

*16.000 adet yumurta 1 tona karşılık gelmektedir.

broyler, Türkiye'de üretilen toplam broylerin yüzde 2,7'si iken, 2011 yılında bu oran yüzde 1,3'e düşmüştür. Bölge, yumurta tavuğu sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında 3. ve broyler sayısı yönünden 11. sırada yer almaktadır.

Bölgenin zengin bitki örtüsü nedeniyle arıcılık açısından ciddi bir potansiyel söz konusudur. Bölgedeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının yüzde 2,6'sını oluşturmaktadır. Bölgede, arı kovanı en fazla Samsun ilinde Terme, Vezirköprü ve Bafra ilçelerinde; Amasya ilinde Merkez ve Taşova ilçelerinde; Çorum ilinde Merkez, Alaca ve İskilip ilçelerinde ve Tokat ilinde ise Merkez, Erbaa, Zile ve Niksar ilçelerinde bulunmaktadır.

3.2.4.2 Hayvansal Üretim ve Verimlilik

Bölgede süt üretimi, 2002 yılında 448.581 ton iken, 2009 yılında 761.263 tona yükselmiştir. Türkiye'de 2009 yılında üretilen sütün yüzde 6,1'i bu bölgede üretilmiştir. Üretilen sütün yüzde 96,9'unu sığır sütü oluşturmaktadır. 2009 yılında bölge, toplam sığır sayısında Düzey 2 Bölgeleri arasında 2. sırada yer almasına karşın, sığır sütü üretiminde 4. sırada yer almaktadır. Bu durum, süt sığırcılığı işletmelerinde birim hayvan başına süt verimi ortalamasının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede 2009 yılında sağılan 288.452 baş hayvandan 738.221 ton süt elde edilmiş ve hayvan başına yıllık süt verimi 2.559 kg olarak gerçekleşirken, Türkiye için aynı rakam 2.802 kg olmuştur. Sütün pazarlanmasında yaşanan sorunlar nedeniyle, yetiştiricinin besiciliğe yönelmesi ve bölgedeki süt sığırcılığı işletmelerindeki sığırların çoğunluğunun yerli veya kültür melezlerinden oluşması süt verimliliğini düşüren etkenlerdir.

Bölgedeki manda sütü üretimi, Türkiye toplam manda sütü üretiminin yüzde 23,2'sini oluşturmaktadır. 2009 yılında bölge, Düzey 2 Bölgeleri arasında manda sütü üretiminde 1. sırada yer almaktadır. Bölgede yetiştirilen manda ırkının yıllık süt verimi (982 kg) Türkiye ortalamasından (1002 kg) az olmasına karşın manda sayısının fazla olması toplam süt üretim miktarını artırmaktadır.

Bölge koyun sütü üretimi, Türkiye toplam koyun sütü üretiminin yüzde 1,9'unu oluşturmakta ve bölge koyun sütü üretiminde Düzey 2 Bölgeleri arasında 18. sırada yer almaktadır. Bölge keçi sütü üretimi ise, Türkiye toplam keçi sütü üretiminin yüzde 0,9'unu oluşturmakta ve Düzey 2 Bölgeleri arasında 21. sırada yer almaktadır. Koyun ve keçi yetiştirilen işletmelerde birim hayvan başına süt verimi düşük olup genellikle ekonomik olmadığı için sağım yapılmamaktadır. Türkiye ve bölgede birim hayvan başına yıllık süt verimi 82 kg'dır. Sağım yapan işletmeler ise elde ettikleri sütü kendileri yoğurt, peynir gibi ürünlere dönüştürmektedir. Koyun ve keçi sütü üretiminin düşük olması, bölgede koyun ve keçi sütünün süt ürünlerine dönüştürülememesine bağlıdır (YHGP, 2006).

Bölgede 2002 yılında 26.602 ton olan et üretimi, 2009 yılında 18.107 tona gerilemiştir. Aynı yıllarda, Türkiye toplam et üretimi de 420.597 tondan 412.598 tona düşmüştür. Bölgede et üretimindeki düşüş Türkiye'ye oranla daha yüksek seviyededir (yüzde 32). Türkiye toplam et üretiminin yüzde 3,1'i bölgeden karşılanmaktadır. Bölgede en fazla sığır eti üretilmekte olup, Türkiye toplam sığır eti üretiminin yüzde 4,9'unu oluşturmaktadır. Bölgede sığır eti en fazla besiciliğin yoğun olduğu Amasya ilinde üretilmektedir.

Bölge, sığır sayısı yönünden Düzey 2 Bölgeleri arasında 3. sırada yer almasına karşın, toplam et üretiminde 7. sırada yer almaktadır. Bölgede kesimi yapılan sığırların önemli bir kısmını yerli ırk sığırların oluşturması birim hayvan başına et verimini düşürmektedir. Türkiye sığır karkas ağırlığı ortalaması et 216 kg iken bu değer bölgede 190 kg, Samsun'da 160 kg, Tokat'ta 167 kg, Çorum'da 225 kg ve Amasya'da ise 200 kg'dır.

Bölgedeki manda eti üretimi Türkiye toplam manda eti üretiminin yüzde 27,9'unu, koyun eti üretimi Türkiye toplam koyun eti üretiminin yüzde 2,2'sini, keçi eti üretimi ise Türkiye toplam keçi

3. İKTİSADİ YAPI

eti üretiminin yüzde 1,1'ini oluşturmaktadır. Toplam sığır eti üretiminde düşüş az olmakla birlikte, manda, koyun ve keçi eti üretiminde son yıllarda önemli oranda bir düşüş gözlenmektedir. Bu durum, sığır, manda, koyun ve keçi yetiştiriciliği yapan işletmelerin çoğunun bu işi bırakmasından kaynaklanmaktadır (YHGP, 2006).

Bölgede 2002 yılında üretilen yapağı Türkiye'de üretilen yapağının yüzde 2,7'si iken, bu oran 2009 yılında yüzde 2,2'ye düşmüştür. Koyunlarda kış dönemi süresince paraziter hastalıklar, bakım ve besleme yetersizliği nedeniyle, yapağı kalitesi ve verimi düşmektedir. Kıl ve tiftik üretimi de yapağı üretimi gibi düşüş göstermiştir. Keçi yetiştiricilerinin, talep düşüklüğü nedeniyle kırkım yapmamaları kıl üretimini düşürmektedir (YHGP, 2006).

Bölgede 2002 yılında üretilen deri, Türkiye toplam deri üretiminin yüzde 4,8'ini oluştururken, 2009 yılında bu oran yüzde 3,1'e düşmüştür. Besi hayvanlarının çoğu Amasya'daki mezbahalarda ve kombinada kesildiğinden, 2009 yılında en fazla deri üretimi Amasya ilinde gerçekleşmiştir.

Bölgede üretilen yumurta, 2002 ve 2009 yılında Türkiye'de üretilen toplam yumurtanın yüzde 8,0'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de üretilen toplam yumurtanın yüzde 4,6'sı Çorum ilinde üretilmektedir. Bölge, yumurta üretiminde Düzey 2 Bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır. Bölgede tavuk eti üretimi, 2002 yılında 10.534 ton iken, 2009 yılında azalarak 9.100 tona düşmüştür. Bölgedeki tavuk eti üretimi Samsun'da faaliyet gösteren büyük kapasiteli entegre özel kesim kuruluşlarında gerçekleştirilmektedir. Bölge, beyaz et üretiminde Düzey 2 Bölgeleri arasında 10. sırada yer almaktadır.

Bölgenin bal üretimi, 2002 yılında Türkiye toplam bal üretiminin yüzde 4,5'ini ve 2009 yılında yüzde 2,9'unu oluşturmaktadır. Kovan başına yıllık üretilen balın ortalaması 15,9 kg olup, Türkiye ortalamasından yüksektir. Bölgenin zengin bitki örtüsüne sahip olması verimliliğin Türkiye ortalamasından fazla olmasını sağlamaktadır. Kovan başına üretimin ortalaması Samsun'da 16,2 kg, Amasya ilinde 15,1 kg, Çorum'da 13,7 kg, Tokat'ta ise 17,7 kg'dır. Bölge bal üretiminin yüzde 47,6'sı Samsun'da yapılmaktadır.

3.2.5 SU ÜRÜNLERİ

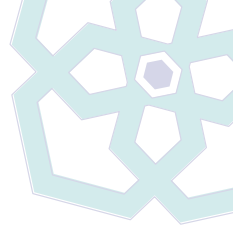
Su ürünleri sektörü; deniz ve iç sulardaki mevcut bitkisel ve hayvansal organizmaları, kıyı ve kıyı ötesi balık avcılığını, yetiştiriciliği, ürünlerin soğuk ve donmuş muhafazasını, yurt içi ve dışında pazarlanması ve naklini, işleme sanayi ve entegre tesislerini, kooperatif ve diğer meslek örgütlerini, balıkçı gemileri ve tersaneleri, liman ve balıkçı barınakları, balık halleri gibi alt yapı tesislerini, ağ, ekipman, yem ve diğer girdi üretimi ile araştırma, geliştirme ve eğitim konularını kapsamaktadır (DPT, 2007-5).

Türkiye sahip olduğu denizler, doğal göller, baraj gölleri ve akarsular itibarıyla su ürünleri üretimi yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. 25 milyon hektar olan deniz ve iç su kaynakları alanı ülke tarım alanlarına hemen hemen eşittir. Ancak bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir.

Tablo 3.2.5.1 Türkiye Su Ürünleri Üretimi Miktarı (ton)

	2008		2011	
	Miktar (ton)	Pay (%)	Miktar (ton)	Pay (%)
Su ürünleri (toplam)	646.310	100,00	703.544	100,00
Avcılıkla elde edilen su ürünleri	494.124	76,45	514.754	73,17
Deniz balıkları	395.660	61,22	432.246	61,44
Diğer deniz ürünleri	57.453	8,89	45.412	6,45
İç su ürünleri	41.011	6,35	37.096	5,27
Yetiştiricilik	152.186	23,55	188.790	26,83

Kaynak: TÜİK, 2012

2009 yılında sektörün GSYİH'ye katkısı sadece yüzde 0,2'dir. Diğer taraftan Türkiye'de kişi başına balık tüketimi 1986 yılında 8,5 kg iken, 2008 yılında 7,8 kg'a gerilemiştir (TÜİK, 2009-1). Ülkemiz balık tüketiminde dünya düzeyini (16 kg/kişi/yıl) yakalayabilmesi için üretimini iki kat artırmak zorundadır.

Türkiye'de 2001 yılında 595.000 ton olan su ürünleri üretimi, 2008 yılında 646.000 ton, 2011 yılında ise 703.544 ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimin yaklaşık yüzde 61,44'ü deniz balıklarından, yüzde 6,45'i diğer deniz ürünlerinden, yüzde 5,27'si iç su ürünlerinden ve yüzde 26,83'ü yetiştiricilikten elde edilmiştir.

İç su balıkları üretimi 2011'de 2008'e göre yüzde 9,5 azalarak 37.096 ton olarak gerçekleşmiştir. 2011'de iç su balıkları üretimi dağılımı; sazan yüzde 26,95, inci kefali yüzde 24,71, gümüş yüzde 18,07 ve diğer türler yüzde 30,27 şeklinde gerçekleşmiştir. Yetiştiricilik incelendiğinde üretim miktarlarında büyük bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir. Üretim miktarı 1990 yılında 5.782 ton, 2002 yılında 61.165 ton, 2009 yılında ise 188.790 tondur. Yetiştiriciliğin tüm üretim içinde aldığı pay 2002'de yüzde 9,7 iken 2011 yılında yüzde 26,83'e yükselmiştir. Bu durum son dönemde sektöre yapılan yatırımların bir sonucudur. 2011'de yetiştiricilik üretim miktarı dağılımı; alabalık yüzde 57,1, levrek yüzde 24,9, çipura yüzde 17 ve diğer türler yüzde 1 şeklindedir.

TR83 Bölgesi de sahip olduğu doğal kaynaklar bakımından su ürünleri üretimi için ciddi bir potansiyele sahiptir. Samsun ili, Karadeniz'e kıyısının bulunması ve bölgede elde edilen balıkların bu ilden iç kesimlere pazarlanması nedeniyle bölge su ürünleri üretimi ve pazarlanması yönünden en önemli il konumundadır. Bölgede tatlı sularda genellikle alabalık üretimi yapılmaktadır. Ancak bölgede bulunan su ürünleri üretim potansiyeli yeteri kadar değerlendirilememektedir. 2001 yılında sektörün bölge GSYİH'sine katkısı yüzde 0,2, Türkiye balıkçılık GSYİH'sine oranı ise yüzde 2,4'tür. Bunun nedeni işletmelerin genellikle aile işletmesi olması ve büyük kapasitede üretim yapan tesis sayısının azlığıdır.

3.2.5.1 Bölge Tatlı Su Balıkçılığı ve Balık Yetiştirme Tesisleri

Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirleri bölge illerinin içinden veya yakınından geçmekte ve bunların kolları üzerinde inşa edilmiş bulunan barajlar tatlı su balıkçılığı için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bölgedeki tatlı su kaynakları önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın, söz konusu bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir. Bölgedeki barajlarda yapılan balıklandırma sonucu elde edilen verimler beklenenin çok altındadır.

DSİ baraj göllerinin balıklandırma çalışmalarına ilk olarak 1964 yılında başlamıştır ve bu faaliyetine halen devam etmektedir. Yeşilirmak havzası ve bölgeye yakın yerlerde yer alan barajları balıklandırmak amacıyla Yedikır Barajı kamulaştırma alanı içerisinde kurulan "Amasya Yedikır Su Ürünleri Üretim ve Araştırma İstasyonu" 135.000 m² arazi üzerinde 1991 yılında kurulmuştur. Tesiste üretilen aynalı ve pullu sazan yavru balıklarıyla baraj gölleri ve göletler balıklandırılmaktadır. Barajlarda balıklandırma verileri incelendiğinde Almus, Obruk ve Altınkaya dışındaki barajlardaki balıklandırma miktarlarının çok düşük olduğu görülmektedir.

Bölgedeki barajlardan Almus, Derbent ve Altınkaya barajları balıkçılığı kiraya verilmiştir. 2009 yılı DSİ verilerine göre baraj göllerinde avlanabilir stok balık miktarı 2,7- 6,9 kg/ha arasında değişmektedir. Bu değer dünya ortalaması olan 40 kg/ha değerinin oldukça altında kalmaktadır (YHGP, 2006). Bu oran bölgede balıklandırma çalışmalarına önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. 2010 yılı verilerine göre Samsun'da 642, Tokat'ta 16 tane iç sularda avcılık ruhsatlı gerçek kişi bulunmaktadır. Avcılık ruhsatlı gemi sayısı ise Samsun'da 703, Tokat'ta 12'dir (TÜİK, 2012).

2011 yılında bölgede avlanan tatlısu ürünleri toplamı 1385 ton olarak gerçekleşmiştir. En çok

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.2.5.1.1 Bölgede Baraj Göllerinde Avlanabilir Balık Stok Miktarı ve Balıklandırma Çalışmaları

Baraj	Avlanabilir Stok Miktarı (kg/yıl)		Kiracı	2009 Balıklandırma (Adet)	2005-2009 Balıklandırma (Adet)	Verim (kg/ha)
Almus	Sazan	19.000	Almus Balıkçılık Koop.	210.000	1.970.000	6,4
	Yayın	1.000				
Obruk	Sazan	20.000	Kirada Değil	420.000	620.000 (2008 ve 2009)	6,97
	Yayın	5.000				
	Siraz	6.000				
	Bıyıklı Balık	4.000				
Altinkaya 1. Bölge	Sazan	8.000	Kirada Değil	1.560	6.550.000	4,82
	Yayın	1.000				
	Sudak	3.000				
	Tatlısu Kefali	4.000				
	Siraz	4.000				
Altinkaya 2. Bölge	Sazan	10.000	Çeltiksaraylı-Kıratbükü Su Ürünleri Koop.			
	Yayın	1.000				
	Sudak	2.000				
	Tatlısu Kefali	2.000				
Altinkaya 3. Bölge	Sazan	15.000	S.S. Durağan ve Çevre Köyleri Su Ürünleri Koop.			
	Sudak	6.000				
	Siraz	1.000				
Derbent	Sazan	500	S.S. Merkez, Kolay, Boğazkaya ve Çevre Köyleri Su Ü. Koop.	680	2.540	2,7
	Sudak	1.000				
	Alabalık	700				
	Tatlısu Kefali	2.000				
	Kadife Sazanı	300				
Hasan Uğurlu	Sazan	5.000	Kirada Değil	690	2.370	5,1
	Yayın	1.500				
	Siraz	3.500				
	Tatlısu Kefali	1.000				
Suat Uğurlu	Sazan	2.000	Kirada Değil	400	720	4,85

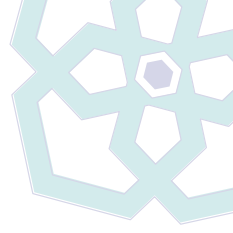
Kaynak: DSİ, 2010, Basılmamış Döküman

avlanan balık türleri kefal, sazan ve yayındır. Tatlısu balıkçılığında Samsun ili toplam 358 ton ile 1. sıradadır. Amasya'da 150, Tokat'ta 129 ve Çorum'da 59 ton balık avlanmıştır. Amasya'da ayrıca 686 ton salyangoz toplanmıştır.

Bölgedeki su ürünleri yetiştirme tesislerinde genellikle alabalık üretilmektedir. Toplam üretim miktarı açısından Samsun ili öne çıkmaktadır. 2011 yılında Samsun'da yer alan tesislerde 2.428 ton alabalık ve 21 ton aynalı sazan ve 582 ton levrek üretilmiştir. Bu konuda Samsun'u 2.152 ton alabalık üretimi ile Tokat izlemektedir. Amasya'da alabalık üretim miktarı 44 ton olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012).

3.2.5.2 Deniz Balıkçılığı

Samsun'da deniz balıkçılığı açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Samsun ili denizi başta

Tablo 3.2.5.1.2 Bölgede Avlanan Tatlısu Ürünleri Miktarları (ton)

	SAMSUN	AMASYA	ÇORUM	TOKAT	TOPLAM
Akbalık	10,3				10,3
Alabalık	13,4	2,5	2	1	18,9
Çapak	2	3,1			5,1
Gümüş	2,1	1		4	7,1
Kayabalığı	2				2
Kefal	39,6	20,4		3	63
Kızılkanat	2	3		2	7
Kurbağa	8				8
Levrek (Sudak)	34,6	2,2			36,8
Sazan	186,5	55,6	54	98,5	394,6
Yayın	52	40	3	17,6	112,6
Turna	3	10			13
Salyangoz		686			686
Diğer	2,9	14		3,8	20,7
TOPLAM	358,4	837,8	59	129,9	1385,1

Kaynak: TÜİK, 2012

hamsi olmak üzere birçok balığın göç yoludur. Bu nedenle avlanma sezonunda Samsun Karadeniz’de yaşayan her tür balığın rahatça avlanabilmesi avantajına sahiptir. 2010 yılında Samsun’da hamsi 15.184 ton ile en fazla avlanan balık türüdür. Hamsi balığını mezgıt ve barbunya izlemektedir. En az avlanan balık türü ise lüferdir. Karadeniz’de ekolojik bozulma ve Yeşilirmak ve Kızılırmak’taki kirlilik ve bilinçsiz avlanma nedeniyle son yıllarda avlanan balık sayısında bir düşüş görülmektedir.

Samsun ilinde yapılan balık üretimi mevsimlere göre bazen ihtiyaçtan fazla olmaktadır. Bu konuda ihtiyaçtan fazla hamsi, palamut ve istavrit başta olmak üzere bazı balıklar genelde hayvan yemi olarak değerlendirilmek üzere bölgedeki balık unu fabrikalarına gönderilmektedir. Avlanma sezonunda büyük miktarda avlanan ve fiyatı çok uygun olan hamsi, istavrit ve palamut gibi türlerin bölgede

Tablo 3.2.5.2.1 Samsun İli Deniz Ürünleri, 2010

	ÜRÜN TÜRÜ	MİKTAR (ton)
BALIKLAR	TOPLAM	23.483
	HAMSI	15.184
	BARBUNYA	296
	İSTAVRİT	263
	KALKAN	4
	KEFAL	53
	MEZGİT	1.246
	LÜFER	105
	PALAMUT	53
	TİRSİ	60
	DİĞERLERİ	6.212

Kaynak: Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

kurulacak işleme tesislerinde soğutma, dondurma, tuzlama, konserve, kurutma ve salamura gibi işleme ve muhafaza teknolojilerine tabi tutularak tüketicilere diğer zamanlarda sunulması, balıkçılık ile bölgede yaratılacak katma değeri artırmada önemli bir yaklaşımdır (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006).

2011 yılı verilerine göre Samsun'da 4.311 adet denizde avcılık ruhsatlı gerçek kişi bulunurken, bu sayı ruhsatlı gemiler için 497'dir. Deniz balıkları Samsun'da Karadeniz'in diğer illerinde olduğu gibi 3 farklı yöntemle avlanmaktadır. Küçük teknelerle kıyı balıkçılığı, trol avcılığı ve gırgır balıkçılığı yöntemleriyle yapılmaktadır. Balıkçılar avladıkları balıkları bağlı oldukları kooperatif kanalıyla veya doğrudan yakaladıkları yerlerdeki balıkçı iskelelerinden tüccara satmaktadırlar.

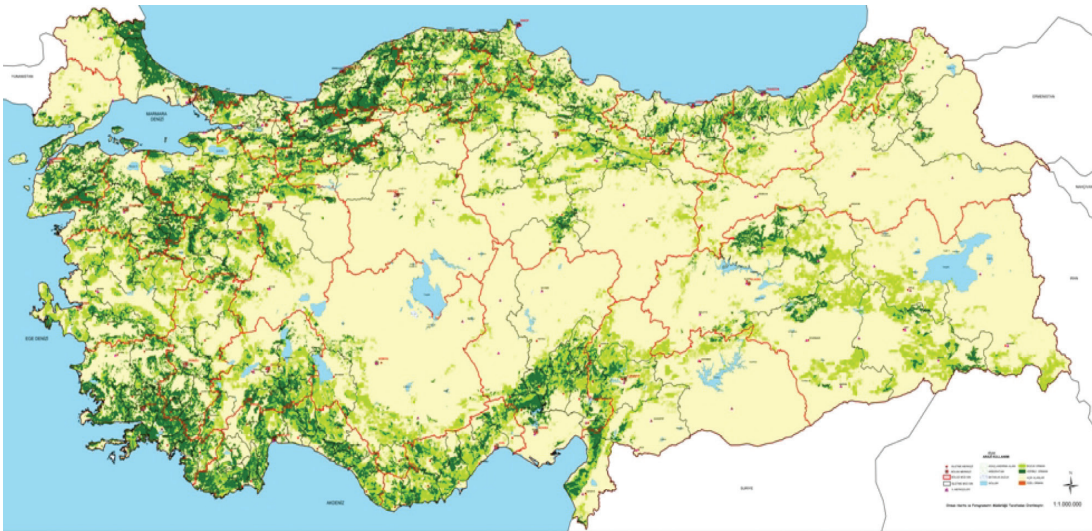
3.2.6 ORMANCILIK

Ormanlar su rejimini düzenleme, erozyonu ve çevre kirliliğini önleme ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında son derece önemli bir role sahiptir. Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme, doğal kaynaklar üzerinde yoğun baskılar oluşturmakta ve bu olumsuzluktan ormanlar ciddi şekilde etkilenmektedir. 2023 yılına kadar dünya nüfusunun ortalama yüzde 2 artacağı, orman alanlarının tahribinin süreceği, endüstriyel odun hammaddesi açığının 800-900 milyon m³ olacağı, ormanların biyoçeşitlilik, toprak koruma, su üretimi, rekreasyon, avcılık, ekoturizm gibi fonksiyonlarının giderek önem kazanacağını ve bunun doğal orman alanlarından yapılan üretim üzerinde bir baskı unsuru oluşturacağı öngörülmektedir (DPT, 2007-6).

Ulusal ve küresel düzeylerde önemleri giderek artan "biyolojik çeşitlilik" ve "korunan alanlar" bakımından ülkemiz önemli potansiyele sahiptir. Ülkemizin orman varlığı 21,2 milyon ha olup toplam ülke yüzölçümünün yüzde 27,2'sini teşkil etmektedir. Toplam orman alanı büyük olsa da, ülkemizde kişi başına düşen orman alanı 0,34 ha olup, gelişmiş ülkelere göre düşük bir düzeydedir (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006).

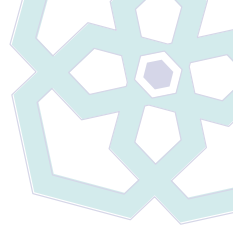
TR83 Bölgesi orman varlığı yönünden ülke genelinden daha iyi durumdadır. Bölge yüzölçümünün yüzde 35,2'si (1,3 milyon ha) orman alanıdır ve bölge ormanları değerlendirilmesi gereken birçok ürünü içermektedir. Sektörden elde edilen gelir, orman köylülerinin geçimini önemli düzeyde etkilemektedir. Ancak ormancılık faaliyetleri planlı bir şekilde yürütülmelidir. Orman varlığının bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi, gelecekte bölge orman varlığının azalması, erozyonun artması ve

Şekil 3.2.6.1 Türkiye Orman Varlığı Haritası

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü, 2012

orman köylerinden şehir merkezlerine olan göçün hızlanması anlamına gelmektedir.

Bu bölümde, önce orman varlığı ve ormancılıktan elde edilen GSYİH tartışılacak sonrasında ise orman işletmeciliği, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü çalışmaları ele alınacak ve orman köylülerinin durumu tartışılacaktır.

3.2.6.1 Bölge Orman Varlığı

Orman alanlarının nitelikleri bu alanlardan yapılacak odun hammaddesi üretim desenini ve miktarını, buna bağlı olarak da yöre kırsal kesimindeki istihdam ve gelir sağlama durumunu etkilemektedir. Bölge orman alanlarının yüzde 58,1'i koru ormanı, yüzde 41,9'u baltalık ormanlarıdır ve bunların yüzde 48,6'sı bozuk niteliklidir.

Ormanların nitelikleri hakkındaki önemli göstergeler ormanlarının servet¹³, artım¹⁴ ve eta¹⁵ değerleridir.

Tablo 3.2.6.1.1 Türkiye ve Bölge Orman Varlığı

İL	KORU			BALTALIK			TOPLAM		
	Normal	Bozuk	Toplam	Normal	Bozuk	Toplam	Normal	Bozuk	Toplam
Amasya	58514	60317	118831	21386	52753	74140	79901	113070	192971
Çorum	92654	101909	194564	93219	86042	179261	185873	187951	373825
Samsun	165599	79369	244968	84483	39075	123559	250082	118444	368527
Tokat	119312	101014	220326	52240	131100	183341	171552	232115	403667
TR83	436079	342609	778689	251328	308970	560301	687408	651580	1338990
Türkiye	8940214	6499379	15439594	1681006	4068146	5749152	10621220	10567525	21188746

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü, 2012

Aynı gösterge, komşu bölge müdürlüklerinden Sinop OBM'de 118,8 m³/ha, Kastamonu OBM'de 120,3 m³/ha'dır. Ormanlarımızdaki yıllık ortalama cari artımı 1,78 m³/ha'dır. Amasya OBM'de yıllık ortalama cari artımı 1,22 m³/ha'dır. Sinop OBM yıllık ortalama cari artımı 3,09 m³/ha, Kastamonu OBM ormanlarında 3,45 m³/ha'dır. Ülke ormanlarının yıllık ortalama etası 0,84 m³/ha'dır. Amasya OBM yıllık ortalama etası 0,88 m³/ha'dır. Sinop OBM ormanlarında 1,6 m³/ha, Kastamonu OBM ormanlarında 1,1 m³/ha'dır (Orman Genel Müdürlüğü, 2006). Bölgenin düşük olan orman varlığı kalitesini artırmak için imar ve ihya çalışmalarına hız verilmesi gerekmektedir.

3.2.6.1.1 Orman Varlığının GSYİH Açısından Değerlendirilmesi

Bölge orman alanının ülke orman alanına oranı yüzde 6,3 olmasına rağmen, GSYİH bakımından bu varlığın ekonomik değer olarak yeterince değerlendirilemediği ortaya çıkmaktadır. İllerin ve bölgenin ormancılık GSYİH'lerinin ülke ormancılık GSYİH'si içindeki payının oldukça küçük olduğu görülmektedir. Bu pay 1987 yılında yüzde 4,48 iken 2001 yılında yüzde 3,85'e düşmüştür. Tablodan görüldüğü üzere dönem boyunca tüm bölge illerinde düşüş yaşanmıştır.

Bölgenin ormancılık GSYİH'si bakımından en önemli ili Samsun'dur. Samsun, bölge ormancılık GSYİH'sinin yüzde 40'ı civarında bir orana sahiptir. 1987-2001 yılları arasında küçük dalgalanmalar görülmekle beraber, Çorum'un payı yüzde 30, Tokat'ın payı ise yüzde 20 civarında olmuştur. Amasya'nın ise bölge ormancılığındaki payı, GSYİH bakımından, dönem boyunca yüzde 10 civarında seyretmektedir.

Ormancılık GSYİH'sinin toplam GSYİH'si içindeki payı incelendiğinde ormancılık sektörünün, bölge ve Türkiye için, önemli bir düşme eğilimi içinde olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Şekilden

¹³ Servet: Ormanlarda hektar başına düşen ağaç hacmi

¹⁴ Cari artım: Orman servetinde yaşanan yıllık artış

¹⁵ Eta: Ormanlarda gerçekleştirilen bakım ve gençleştirme faaliyetleri için kesilmesi gereken ağaç miktarının hacmi

3. İKTİSADİ YAPI

görüldüğü gibi, orman GSYİH'sinin toplam GSYİH içindeki payı, bütün birimler için oldukça küçüktür ve sektör, dönem boyunca hızla küçülmeye devam etmektedir. Dönem boyunca bu oran ülkede yüzde 0,6'ya, Amasya ve Tokat'ta yüzde 0,3'e, Çorum ve Samsun 'da ise yüzde

Tablo 3.2.6.1.1.1 Ormanlık GSYİH'sinin Türkiye Ormanlık GSYİH'sine Oranı

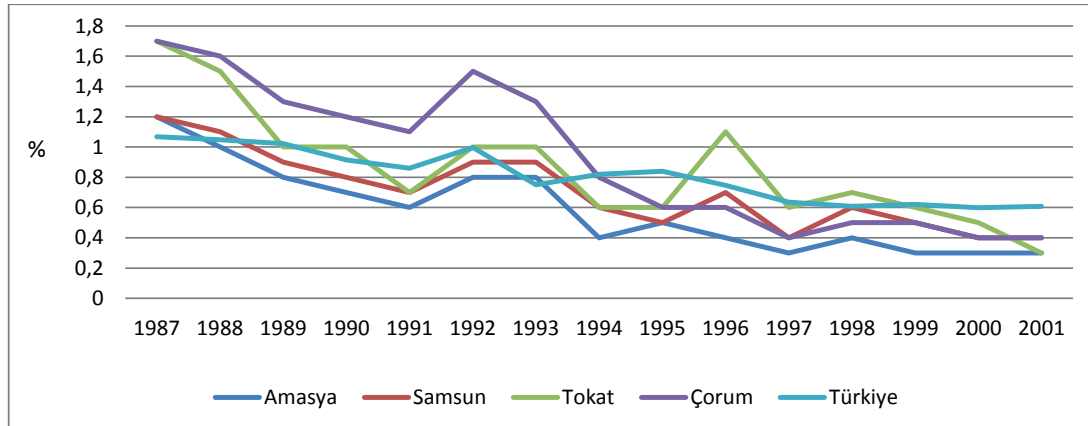
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Amasya	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,04	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04
Çorum	1,25	1,19	1,21	1,23	1,25	1,05	1,16	1,09	1,02	0,70	0,70	0,85	0,83	0,84	1,15
Samsun	1,77	1,64	1,66	1,65	1,73	1,41	1,71	1,43	1,41	1,43	1,52	1,74	1,84	1,65	1,53
Tokat	1,02	0,94	0,96	0,95	1,00	0,81	0,98	0,83	0,81	1,10	1,09	1,20	1,20	0,87	0,80
TR83	4,48	4,16	4,22	4,23	4,39	3,61	4,29	3,68	3,59	3,47	3,57	4,11	4,19	3,67	3,85

Kaynak: YHGP, 2006

0,4'e düşmüştür. GSYİH payları incelendiğinde, sektörün oldukça küçük ve gerileme içinde olduğu gözlemlenmektedir. Hacmen zengin bir orman varlığına sahip olan bölgede, ormancılık faaliyetlerinin GSYİH'den düşük pay alması, orman varlıklarının kaçak kullanımına ve orman işletmeciliğinde yaşanan verim düşüklüğüne dayandırılabilir (YHGP, 2006).

3.2.6.2 Orman İşletmeciliği

Şekil 3.2.6.1.1.1 Orman GSYİH'sinin Toplam GSYİH İçindeki Payı, 1987-2001

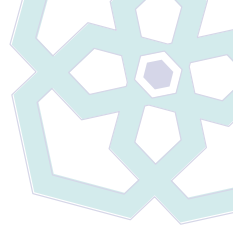

Kaynak: TÜİK, 2010

Ormanlarımız, ekolojik ve ekonomik fonksiyonları kapsamında çeşitli amaçlara göre idare edilmektedir. Mülkiyet bakımından ormanlarımızın yüzde 99'u devlete aittir ve ormanların korunması, işletilmesi, yeni orman alanları oluşturulması, ağaçlandırılmalar yapılması ve milli parkların işletilmesi Orman ve Su İşleri Bakanlığının sorumluluğundadır. TR83 Bölgesi'nde Amasya Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak Samsun, Bafra, Vezirköprü, Amasya, Tokat, Erbaa, Niksar, Almus, Çorum, İskilip ve Kargı Orman İşletme Müdürlükleri faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerde silvikültür, meşçere bakımı, hastalık ve zararlılarla mücadele gibi faaliyetlerle bölge ormanlarındaki yapının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Bölgede orman ürünleri sanayisi hızla gelişmektedir. Bölge ormanlarından tomruk, maden direği,

tel direği, sanayi odunu, kağıtlık odun, lif yonga ve yakacak odun imalatında faydalanılmaktadır. Son yıllarda yakacak odun üretiminde giderek düşüş yaşanırken lif-yonga sınıfında artışlar görülmektedir. Samsun ilinde orman ürünleri ve mobilya sanayi küçük orta boy sanayi yığınlaşması göstermiştir. Genel olarak tomruktan kereste işleyen işletmelerin bir şekilde mobilya sektöründe de hizmet verdikleri görülmektedir (Samsun Tarım İl Müdürlüğü, 2006). Bölge odun dışı ürünler bakımından da zengin bir bölgedir. Bölgede çeşitli mantar ürünleri ve tıbbi aromatik bitkiler yetişmektedir. Ancak, bu ürünlerin henüz pazar amaçlı üretimi yaygınlaşmamıştır. Küçük ölçekte üretilmektedir ve yerel pazara sunulmaktadır.

3.2.6.3 Ağaçlandırma Çalışmaları ve Erozyon Kontrolü

Tablo 3.2.6.2.1 TR83 Ormanlık Ürünleri, 2009

	AMASYA	ÇORUM	SAMSUN	TOKAT	TR83
Dikili damga (m ³)	127.094	240.142	264.731	241.668	873.635
Tomruk (m ³)	14.508	68.751	60.351	24.467	168.077
Tel direği (m ³)	-	997	706	-	1.703
Maden direği (m ³)	4.414	9.793	10.593	3.238	28.038
Sanayi odunu (m ³)	10.761	2.754	20.313	18.315	52.143
Kağıtlık odunu(m ³)	3.774	11.261	12.313	7.304	34.652
Yapacak odun (m ³)	33.456	93.555	104.555	53.324	284.890
Lif yonga (m ³)	86.388	104.441	107.215	133.581	431.625
Endüstriyel odun (m ³)	119.844	197.996	211.791	186.920	716.551
Yakacak odun (ster)	52.074	74.723	179.359	131.178	437.334

Kaynak: Amasya Orman Bölge Müdürlüğü, 2010, (Basılmamış Doküman)

Bölgede 2010 yılı sonu itibarıyla toplam 97.433 ha ağaçlandırma yapılmıştır ve bu değer in ülke genelinde yapılan ağaçlandırma çalışmalarına oranı yüzde 4,6'dır. 2010 sonuna kadar bölge illerinde ağaçlandırma çalışması yapılan alanlar Amasya'da 23.672 ha, Çorum'da 18.677 ha, Samsun'da 23.830 ha, Tokat'ta 31.254 ha'dır. Bu değerlerle, bölge illeri ağaçlandırma çalışmalarının ülke toplam ağaçlandırma çalışmalarına oranları; Samsun'da yüzde 1,1, Amasya'da yüzde 1,1, Tokat'ta yüzde 1,4 ve Çorum'da yüzde 0,8 şeklindedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012).

Bölgede erozyon, gerek kıyı ve gerekse kıyı ardı ve step alanlarda olmak üzere, büyük oranda tarım alanlarında meydana gelmektedir. Bölgede tarım alanlarındaki geleneksel nadas uygulaması ile eş yükselti eğrilerine dik sürümler, yörede yaşanan erozyon olayının temel nedenini oluşturmaktadır. Çorum ve Amasya illerinde daha yoğun erozyon kontrol çalışmaları yapılmıştır. 2010 yılı sonu itibarıyla; Amasya'da 9.787 ha, Çorum'da 40.963 ha, Samsun'da 1.511 ha ve Tokat ilinde ise 24.112 ha erozyon kontrolü çalışması gerçekleştirilmiştir. Bölgede erozyon kontrolü çalışmasına konu olmuş toplam alan 76.373 ha'dır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012). Erozyon kontrol çalışmalarının birim alan maliyetinin ağaçlandırma çalışmalarından daha yüksek olduğu göz önüne alınırsa, ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

3.2.6.4 Orman Köyleri

Bölgedeki köyler, orman içi köyler, orman bitişiği köyler, orman dışı köyler biçiminde üçe ayrılmaktadır. Bu kategorilerden ilk ikisi orman köylerini oluşturmaktadır. Orman köyleri ormanlık uygulamalarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen temel kitledir. Bölge kırsal alanındaki köylerin yüzde 81'i orman köyü niteliği taşımaktadır. Bölgede 718'i orman içi köy ve 1.414'ü orman bitişiği köy olmak üzere toplam 2.132 köy, orman köyü statüsündedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012).

Bölge köylerinin niteliklerine göre mekansal dağılımı incelendiğinde, Bafra civarı, Niksar çevresi ve

3. İKTİSADİ YAPI

Kelkit vadisi boyunca orman köylerinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Orman bitişiği köylerde en fazla yoğunlaşma, Vezirköprü, Havza ve Kavak ilçeleri civarındadır. Çarşamba civarındaki ovalarda, Merzifon ovasında, Zile'de, Çorum ovasında ve Alaca civarında da oldukça yoğun orman dışı yerleşim alanları bulunmaktadır (YHGP, 2006).

2000 yılında Amasya köy nüfusunun yüzde 65,4'ü, Çorum köy nüfusunun yüzde 71,1'i, Samsun köy nüfusunun yüzde 77,6'sı ve Tokat köy nüfusunun yüzde 78,1'i orman köylerinde yaşamaktadır. 2010 yılında ise Amasya köy nüfusunun yüzde 64,4'ü, Çorum köy nüfusunun yüzde 80,1'i, Samsun köy nüfusunun yüzde 76,6'sı ve Tokat köy nüfusunun yüzde 50,5'i orman köylerinde ikamet etmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012). Dönem içinde bölge toplam köy nüfusunda azalma olduğu bilinmektedir ancak başta Tokat olmak üzere dört ilin orman köyleri nüfusunun toplam köy nüfusu içindeki payında ciddi düşüşler yaşanması, orman köylerinin verdiği dış göçün ve bu köylerdeki sosyo-ekonomik sıkıntıların bir göstergesidir.

Bölge orman köylerindeki yoksulluğun bir diğer göstergesi ise hanelerin sahip olduğu tarım alanı büyüklüğüdür. Ülkemizdeki tarım işletmelerinin sahip olduğu tarım alanı ortalaması 60 dekar iken, bölge orman köylerinde 50 dekardan daha fazla araziye sahip işletme bulunmamaktadır. Hanelerin sahip olduğu araziler genellikle 11-25 da ve 26-50 da aralıklarında yoğunlaşmaktadır (Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY), 2010).

Orman köylerine yönelik doğrudan kalkınma amaçlı kaynak aktarımı uygulamasını yürüten ormancılık örgütü ORKÖY'dür. ORKÖY tarafından orman köyü hanelerine ferdi krediler ve ormancılık kooperatiflerine proje bazlı destekler verilmektedir. ORKÖY tarafından 1974-2010 döneminde kullanılan proje bazlı kooperatif kredilerinin sayısı 17'dir ve bu kapsamda 7.444.772 TL değerinde kredi verilmiştir.

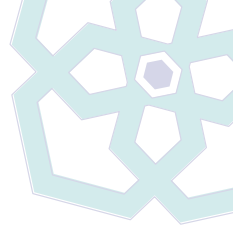
3.2.7 SONUÇ

Bölge bitkisel üretim miktarı açısından ülke içerisinde iyi bir konumda olmasına karşın, bölge tarımında mevcut olan yapısal sorunlar nedeniyle, çiftçiler kendisi ve aile fertlerinin iyi bir yaşam sürebilmesi için yeterli geliri elde edememekte ve kırsal nüfus azalmaktadır. Tarım işletmelerinin çok küçük olması birçok sorunu birlikte getirmektedir. Çiftçi ticari üretim yerine aile ihtiyacı için üretim yapmakta, üretiminin bir kısmını pazara çıkarabilmektedir. Kitlesele üretimler gerçekleşmediğinden ürün standardı ve kalitesi istenilen düzeyde değildir. Çiftçinin tarımsal konulardaki bilgi düzeyi yeterli seviyede olmadığından girdiler etkin kullanılamamakta ve tarımsal verimlilik düşük kalmaktadır.

Bölgede tarımsal ürünleri depolayan, işleyen, paketleyen ve üzerine katma değer ilave eden çok az sayıda tesis bulunmaktadır. Yaş sebze ve meyvenin çabuk bozulması nedeniyle, kısa sürede elden çıkarılması gerekmekte ve ürünler düşük fiyata satılmaktadır. Bu nedenle tarımda gereken sermaye birikimi yaratılamamakta ve ileri teknolojiye yatırım yapılamamaktadır. Bu şartlarda bölge tarımının uluslararası pazarlarda rekabet etmesi için önlemlerin alınması gerekmektedir. Bölge günümüze kadar kendisi ve yurt içi için üretim yapmış, dış pazarlara açılmada yeterince başarılı olamamıştır.

Bölgede bu olumsuzluklara karşın tarımsal verimliliği ve tarım ürünleri ihracatını artırmak için iyi bir potansiyel bulunmaktadır. Yazlık ve kışlık sebzelerin yıl boyu üretimi ve işlenerek yurt dışına ihracatının artırılması için gereken çalışmalar yapıldığında bölge tarımsal geliri artırılabilir. Bölgede üretilen ürünlerin yurt içinde ve yurt dışında pazarlanabilmesi için etkin bir örgütlenmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

TR83 Bölgesi'nde hayvancılığın istenilen düzeyde gelişmemesinin nedenleri arasında, hayvan popülasyonunun bir kısmının düşük verimli ırklardan oluşması, yem üretiminin yetersizliği, pazarlama zincirinin uzunluğu ve üreticilerin etkin bir biçimde örgütlenmemesi önemli yer

tutmaktadır. Bölgede son yıllarda hayvan sayılarındaki azalmalar üretim maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle bu işlerin bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede birim hayvan başına verimlilik yumurta ve tavuk eti üretimi dışında Türkiye'den ve hayvancılığı geliştirmiş olan ülkelerden daha düşüktür.

Hayvancılık işletmeleri genellikle küçük ölçekli olup, bu işletmelerde bitkisel üretimle hayvancılık birlikte yapılmaktadır. Broiler, yumurta tavukçuluğu ve besicilik işletmeleri dışındaki hayvancılık işletmelerinin çok azı ihtisaslaşmıştır. Bölgede, Türkiye genelinde olduğu gibi kaliteli kaba yem üretimi yetersiz olup işletmeler yem ihtiyaçlarının önemli bir kısmı dışarıdan satın aldığından, hayvansal üretim maliyeti artmaktadır. Bölgenin hayvan yetiştiriciliği açısından çok uygun olan potansiyeli sanayiye entegre edilemediğinden hayvancılıktan elde edilen katma değer düşük kalmaktadır. Mevcut hayvancılık sanayi tesislerinin bölge dışı pazar payları düşük olup hayvansal ürünlerin çoğu işlenmeden bölge dışına pazarlanmaktadır. Bölgenin tarım ve hayvancılık konusundaki tüm eksiklikleri ve güçlü yanları göz önüne alınarak ilerlemenin sağlanması için etkin politikalar üretilmesi gerekmektedir.

3. İKTİSADİ YAPI

3.3 SANAYİ

3.3.1 Giriş

TR83 Bölgesi'nde sanayi sektörünün mevcut durumunun ele alınacağı bu bölümde sektörün ülke ekonomisine katkısı, sanayi sektörünün bölgenin genel ekonomik yapısı içerisindeki konumu ve sanayi sektörünün alt sektörleri detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu bölüm ile bölgenin mevcut sanayi potansiyelinin belirlenmesi ve ileriye dönük olarak gelişme potansiyeli bulunan sanayi alt sektörlerinin saptanması hedeflenmektedir.

3.3.2 TR83 Bölgesi Sanayi Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Ekonomik yapının temel alt başlıkları olan tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe TR83 Bölgesi'nin ülke ekonomisine katkısı, öncelikle ilgili sektörde yıllık yaratılan gelirin üretim veya gelir yöntemi ile hesaplanan GSYİH büyüklüğü ile ortaya konulacaktır. TÜİK tarafından 1987-2001 dönemi için yayımlanan GSYİH verileri itibarıyla TR83 Bölgesi'nde sektörlerin Türkiye GSYİH'si içerisindeki payları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3.2.1 Sektörlerin Türkiye GSYİH'si İçindeki Payları, TR83 Bölgesi, 1987-2001

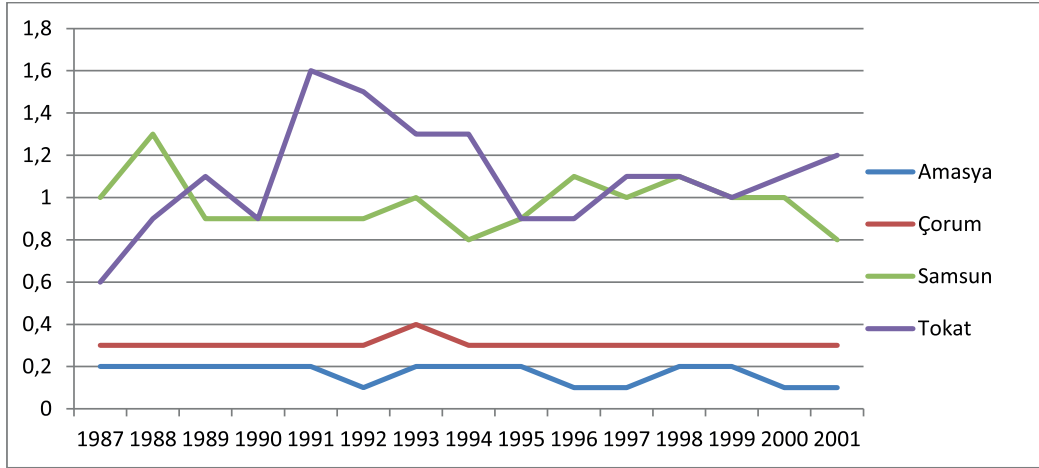
	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1987	5,8	2,1	3,3
1988	5,5	2,7	3,3
1989	6,9	2,5	3,3
1990	6,2	2,3	3,2
1991	5,9	2,9	3,2
1992	5,8	2,8	3,3
1993	6,1	2,9	3,2
1994	5,7	2,6	3,1
1995	5,8	2,3	3,2
1996	5,5	2,4	3,1
1997	6,0	2,5	3,0
1998	5,9	2,6	3,0
1999	6,1	2,5	3,0
2000	5,5	2,4	3,0
2001	5,3	2,4	3,1

Kaynak: TÜİK, 2012

TR83 Bölgesi'nde ülke GSYİH'si içindeki payı bakımından ilk sırada yer alan tarım sektörünü, hizmetler ve sanayi sektörü takip etmektedir. Sanayi sektörü payının 1987-2001 döneminde artış gösterdiği buna karşılık tarım sektörünün payının azaldığı görülmektedir. Bununla beraber incelenen dönemlerde bölge ekonomisinde tarımın payı ülke ortalamasının üzerinde iken, bölgede sanayinin payı ortalamasının gerisinde kalmaktadır. 1987 yılında bölgede yüzde 30 olan tarımın payı, 2001 yılı itibarıyla yüzde 20'ye gerilemiştir. Aynı dönemde ülkede tarımın payı yüzde 17,8'den yüzde 12,1'e düşmüştür. Sanayinin payı ise bölgede yüzde 15,7'den yüzde 19,4'e yükselirken, ülke genelinde kayda değer bir değişiklik yaşanmamıştır. İncelenen dönem itibarıyla bölgede ülke geneline paralel olarak tarımdan diğer sektörler bir geçiş yaşanmıştır. Ülke genelinde bu geçiş hizmetler sektörü ağırlıklı yaşanırken, bölgede sanayi ağırlıklı gerçekleşmiştir. Bu durum bölgede sanayileşmenin yetersizliği ile açıklanabilir.

TR83 Bölgesi illerinde sanayinin toplam milli gelir içerisindeki payının incelenmesi illerin bu sektöre ilişkin görece konumlarını vermesi açısından faydalı olacaktır. Aşağıdaki tabloda illerde sanayi sektörünün Türkiye GSYİH'si içindeki payları yer almaktadır. Tablodan görüleceği üzere incelenen yıllar itibarıyla sanayi sektörünün payı Amasya ve Samsun illerinde azalırken, Çorum ilinde sabit kalmış, Tokat'ta ise artmıştır.

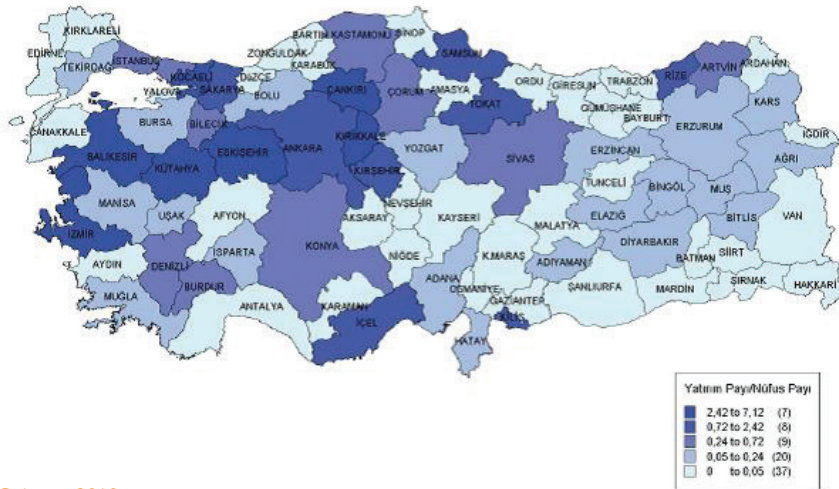
Şekil 3.3.2.1 İllerde Sanayi Sektörünün Türkiye GSYİH 'sı İçindeki Payları, 1987-2001

Kaynak: TÜİK, 2012

Tokat, 1987-2001 dönemine ait verilere göre sanayi potansiyeli en yüksek olan il olarak ön plana çıkmaktadır. Tokat'ın güçlü bir sanayi varlığına sahip olmasının temelinde yatan Tokat'ta kamuya ait büyük ölçekli sanayi işletmelerinin varlığıdır. İl başına düşen kamu imalat sektörü yatırımlarının özetlendiği aşağıdaki haritada da görüleceği üzere bölgede Tokat ve Samsun, kişi başına düşen imalat sektörü yatırımlarının en yüksek olduğu illerdir. Samsun'da Karadeniz Bakır İşletmeleri, Samsun Gübre Sanayi, Balıca ve Bafra Sigara Fabrikası, Tokat'ta sigara ve şeker fabrikaları gibi işletmelerin varlığı Tokat başta olmak üzere illerin sanayileşme düzeyini yükseltmiştir. Bununla beraber, mevcut durum itibarıyla bu işletmelerin büyük bir bölümü özelleştirilen ve özelleştirme kapsamına alınan işletmelerdir. Özelleştirme sonrasında bu işletmelerin bir kısmı kapatılmıştır.

Şekil 3.3.2.2 İl Bazında Kişi Başı İmalat Sektörü Yatırımı Oranı Dağılımı (2000-2009)

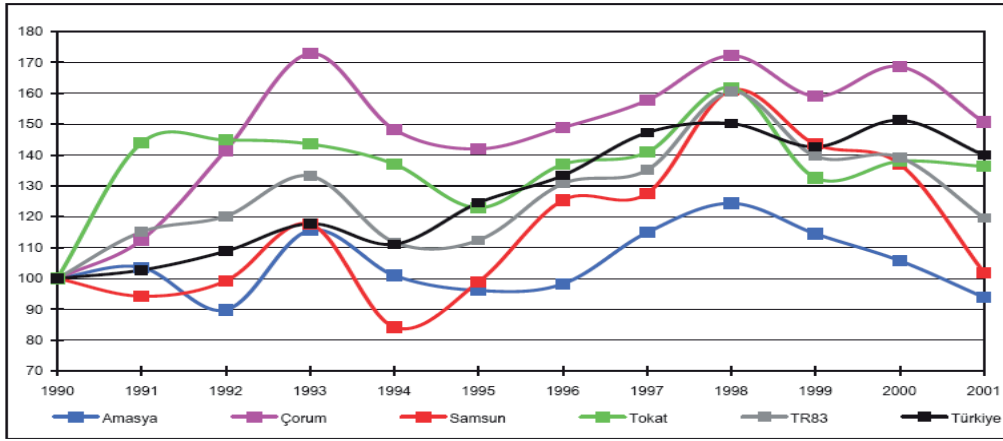

Kaynak: Gökyurt, 2010

3. İKTİSADİ YAPI

İl düzeyinde sanayi sektörünün sabit fiyatlar ile büyüme eğilimine bakıldığında Çorum'un bölge ortalaması üzerinde bir artış gösterdiği görülmektedir. Çorum ili 1980 sonrasında gelişme gösteren ve bu gelişmeyi kendi kaynaklarıyla sağlayan yeni sanayi odaklarından biri olarak kabul edilmektedir (DPT, 2000). İmalat sanayi artış hızının yanı sıra Çorum'un 1980-1997 yılları arasında imalat sanayi içindeki payı, katma değer payı ve istihdam payı da artış göstermiştir. Çorum'un 1980'li yıllarda kalkınmada öncelikli yöre kapsamına alınarak önemli ölçüde teşvik alması, organize sanayi bölgesinin kuruluşu ve yaratılan sermaye birikiminin ilde yeni yatırımlara yönelmesi ilin yeni sanayi odağı olarak ön plana çıkmasının altında yatan başlıca nedenlerdir.

Şekil 3.3.2.3 Sanayi Sektöründe Büyüme Endeksleri, TR83 ve Türkiye

Kaynak: Yeşilirmak Havza Gelişim Planı (YHGP), 2006

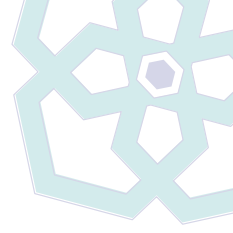
Amasya, bölgede sanayi sektörü payının ve büyüme endeksinin en düşük olduğu il konumundadır. İlde hizmetler sektörünün aldığı pay en yüksek iken bölgenin diğer illerine kıyasla tarım sektörünün payı yüksektir. Amasya kiraz, soğan ve elma gibi birçok ürünün üretimi bakımından Türkiye'de önemli bir paya sahiptir. İlde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi hem ilde sanayi sektörünün payının hem de yetiştirilen ürünlerin katma değerinin artması bakımından önem arz etmektedir.

3.3.3 Sanayi Sektörünün Bölge Ekonomisindeki Yeri

Sanayi sektörünün bölge GSYİH'si içerisindeki payına bakıldığında 1987-2001 döneminde yüzde 15,7'den yüzde 19,4'e yükseldiği görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'de sanayi sektörünün payında çok fazla değişiklik yaşanmamıştır. Sanayi sektörünün il GSYİH'sinden aldığı payın en yüksek olduğu il ise Tokat'tır. Tokat ilini sırasıyla Samsun, Çorum ve Amasya takip etmektedir.

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere Tokat'ta sanayi sektörünün ön plana çıkması incelenen dönem itibarıyla ilde imalat sanayide kamu yatırımlarının yoğun olması ile yakından ilgilidir. Bununla beraber 2009 yılı itibarıyla Tokat'ta kamuya ait sanayi tesisi sayısı sadece 1'dir (Tokat TSO, 2009). İlde istihdama ve gelire büyük katkısı olan Tokat Sigara Fabrikası ve Tokat Yaprak Tütün İşletmesi gibi kurumların özelleştirme sonunda kapatılması, ilin sanayi potansiyelini olumsuz yönde etkileyebilecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.2.1.2'de sektörlerin 2004-2008 yıllarında TR83 Bölgesi'nde yaratılan GSKD içindeki payları ve sektörlerin ülke genelindeki paylarına yer verilmiştir. Bölge verileri Türkiye ortalaması ile kıyaslandığında bölgede sanayi sektörünün payının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün bölge GSKD'si içerisindeki payı 2004 yılında sanayi sektörünün

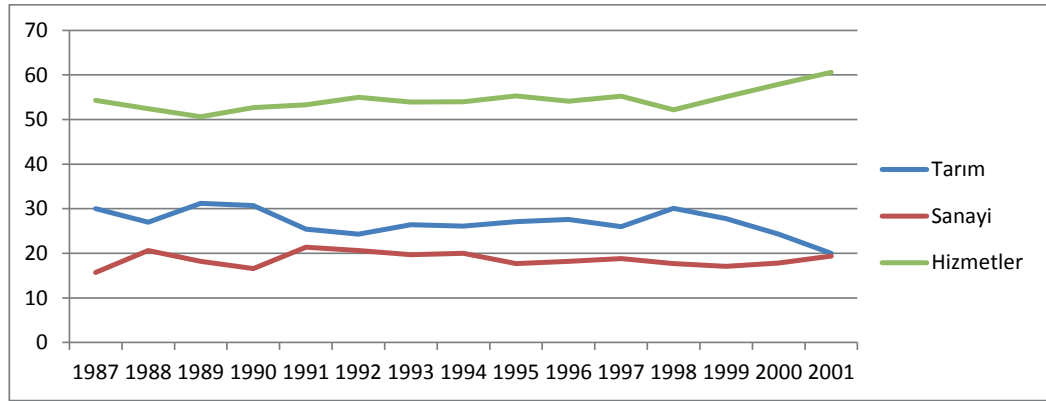
Tablo 3.3.3.1 Sanayi Sektörünün Bölge İlleri, Bölge ve Türkiye GSYİH'si Payları, 1987-2001

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83	Türkiye
1987	10,7	9,4	16,2	25,2	15,7	25,8
1988	12,9	9,9	21,4	34,1	20,6	27,0
1989	12,7	8,8	15,1	37,2	18,2	27,1
1990	9,6	8,4	15,4	32,6	16,6	25,5
1991	10,3	9,7	15,4	45,2	21,4	25,9
1992	8	11,5	15,1	44,4	20,6	25,6
1993	10,8	11,9	16,9	37,1	19,7	24,5
1994	10,2	11,6	15,4	40,9	20	26,4
1995	9,8	11	16	32,7	17,7	26,3
1996	9	9,5	18,6	32	18,2	25,2
1997	8,6	10,2	16,9	37	18,8	25,3
1998	7,9	9,6	16,8	32,2	17,7	22,9
1999	8,9	9,6	15,5	31,7	17,1	23,2
2000	7,2	9,4	16,3	33,7	17,8	23,3
2001	7,7	10,6	15,2	39,6	19,4	25,7

Kaynak: TÜİK, 2012

payından yüksek iken, verilen yıllar itibariyle payı azalmış ve 2008 yılında sanayi sektörü payının altına düşmüştür. Bununla beraber, bölgenin ülkemize kıyasla tarım ağırlıklı yapısı varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.3.3.1 Sektörlerin Bölge GSYİH İçerisindeki Payları, 1987-2001

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede sanayi sektörünün GSKD'si 2008 yılı itibariyle 5.206.010.000 TL'dir. Bu değer Türkiye'de toplam sanayi sektörü katma değerinin yüzde 2,2'sine tekabül etmektedir. Bölge sanayi katma

Tablo 3.3.3.2 Bölgesel Sanayi Katma Değerinin Toplam Sanayi Katma Değeri İçindeki Payı

	2006	2007	2008
TR83	%2,1	%2,2	%2,2
TR10	%28	%27,6	%27,1
TR41	%10	%10,6	%10,2
TR42	%8,5	%8,6	%8,6
TR51	%7,4	%7,8	%7,8
TR31	%6,7	%6,6	%6,4

Kaynak: TÜİK, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

değerinin toplam sanayi katma değeri içindeki payının görece yüksek ve düşük olduğu diğer Düzey 2 Bölgeleri ile karşılaştırılması yapıldığında bölgede sanayinin ülke bazında sanayi katma değerine katkısının görece düşük seviyede olduğu söylenebilir. Bununla beraber 2006-2008 yılları arasında bölge sanayi katma değerinin toplam sanayi katma değeri içindeki payının az da olsa arttığı görülmektedir.

3.3.4 Bölgede Sanayi Sektörü İstihdamı

Bölgenin sektörler itibariyle istihdam yapısını incelediğimizde istihdamın tarım sektöründe yoğunlaştığı, bununla beraber 2004-2007 yılları arasında tarımda istihdamın görece azaldığı görülmektedir. Sanayi sektöründe istihdam oranı ise 2004 yılında yüzde 11,4 iken, 2007 yılında yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 3.2.1.4 incelendiğinde bu durumun 2008 yılı itibariyle tersine döndüğü görülmektedir. Bu durumun 2008 sonu itibariyle ülkemizi etkisi altına alan küresel finansal krizin bir sonucu olarak, ülke genelinde sanayi üretiminde yaşanan düşüş ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu dönemde iç ve dış talebin düşmesi sanayi üretimini olumsuz etkilemiş ve bu durum sanayi sektöründeki istihdama da yansımıştır. Kriz döneminin sona erip ekonominin toparlanması ile birlikte sanayi üretimi artış trendine girmiştir. Önümüzdeki dönemde bu durumun sanayi sektörü istihdamının lehine gelişmesi beklenmektedir. 2010 ve 2011 yıllarında ise sanayi sektörünün istihdamdan aldığı payın yükseldiği görülmektedir.

3.3.5 Sanayi Alt Sektörleri

Sanayi sektörü genel olarak üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar imalat sanayi, enerji ve madencilik sektörleridir. TÜİK tarafından yayımlanan "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri"ne göre sanayi sektörünün alt sektörlerinde istihdam edilenlerin sayıları Tablo 3.3.5.1'de verilmiştir. Bu verilere göre 2008 yılı itibariyle TR83 Bölgesi'nde imalat sanayi sektöründe toplam çalışan sayısı 57.669 kişidir. Sanayi sektöründe istihdamın alt sektörlerdeki dağılımına bakıldığında istihdamın imalat sanayide yoğunlaştığı görülmektedir.

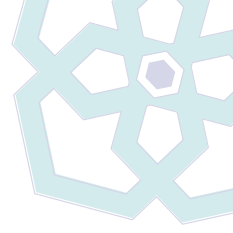
Tablo 3.3.5.1 TR83 Bölgesi Sanayi Alt Sektörlerinde Kayıtlı İstihdam

		Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat Sanayi	Elektrik, gaz, su
2003	TR83 Bölgesi	2.098	40.365	3.530
	Türkiye	74.886	2.163.683	102.296
2004	TR83 Bölgesi	2.088	42.597	3.364
	Türkiye	81.085	2.393.016	99.521
2006	TR83 Bölgesi	**	49.884	3.912
	Türkiye	95.553	2.680.638	97.414
2007	TR83 Bölgesi	**	51.297	***
	Türkiye	100.217	2.776.464	99.348
2008	TR83 Bölgesi	**	57.669	2.987
	Türkiye	99.375	2.863.616	***

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede imalat sanayinde istihdam edilenlerin sayısının yıllar itibariyle arttığı gözlenmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında imalat sanayinde istihdam edilenlerin sayısı sırasıyla 51.297 ve 57.669'dur. 2008 yılı itibariyle TR83 Bölgesi'nde sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısı 10.970'tir. Bu işletmelerden yüzde 97'si imalat sanayinde, yüzde 2'si elektrik, gaz ve su sektöründe, yüzde 1'i madencilik ve taşocakçılığında faaliyet göstermektedir. 2011 yılı iş kayıtlarına göre girişim sayıları verilerine bakıldığında, TR83 Bölgesi'nde sanayi sektöründe faaliyet gösteren girişim sayısı 11.227

'dir. İl ve alt sektör bazında girişim sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bölgede sanayi, istihdam ve girişim sayısı bakımından imalat sanayinde yoğunlaşmaktadır.

Bölgede sanayi sektörünün dış ticaret yapısına bakıldığında 2010 yılı itibariyle toplam ihracatın yüzde 90'ının, ithalatın ise yüzde 55'inin sanayi sektörü tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bölgede imalat sanayi ihracat ağırlıklı bir yapıya sahipken, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün ithalat ağırlıklı yapısı dikkat çekmektedir.

2008 yılı itibariyle sanayi alt sektörlerinden imalat sanayi toplam sanayi ihracatının yüzde 99'unu ithalatın ise yüzde 62'sini gerçekleştirmektedir.

Tablo 3.3.5.2 Sanayi Alt Sektörlerinde Girişim Sayısı, 2009

	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz, su
Amasya	25	1.196	15
Çorum	36	2.536	12
Samsun	43	5.304	6
Tokat	29	2.169	9
TR83 Bölgesi	133	11.205	42

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.3.5.3 TR83 Bölgesi Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat (1000 Dolar)

	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	Toplam İhracat
2008	371	580.797	-	619.387
2009	410	404.540	-	446.537
2010	2246	416.512	-	465.700

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.3.5.4 TR83 Bölgesi Ekonomik Faaliyetlere Göre İthalat (1000 Dolar), 2006-2008

	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz ve su	Toplam İthalat
2006	71.832	139.328	-	402.571
2007	129.797	173.686	-	590.533
2008	158.815	260.022	-	902.202

Kaynak: TÜİK, 2012

3.3.5.1 İmalat Sanayi

Ekonomik büyümenin temel itici gücü olarak kabul edilen imalat sanayi, gerek sanayi sektörü içerisinde, gerekse ülke ekonomisi içerisindeki yeri bakımından en önemli sektörlerden biridir. Tarım veya madencilik gibi doğal kaynaklara dayalı bir büyümenin sınırlı kalması, sürdürülebilir bir büyümenin ancak reel sektördeki üretim artışı ile gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Bu da ekonomik büyümenin imalat sanayindeki büyüme ile doğrudan ilişkili olması sonucunu doğurmaktadır.

İmalat sanayi sektörü, içerisinde pek çok alt sektör barındırmaktadır. Bu bölümde amaçlanan, TR83 Bölgesi'nde imalat sanayi alt sektörlerinin durumunu ortaya koymak ve öncül sektörleri belirlemektir. Öncül sektör ile kastedilen hammadde kaynakları, faktör varlıkları, insan sermayesi teknolojik düzey ve pazar imkanları itibarıyla gelişme olanağı olan katma değeri yüksek ve/veya ileri geri bağlantıları yoluyla yüksek faaliyet hacmi yaratma potansiyeli olan sektördür. Bu sektörleri belirlemek adına yoğunlaşma katsayısı analizi (Location Quotient Analysis), uzmanlaşma matrisi (specialization matrix) ve değişim payı analizinden (Shift-Share Analysis) faydalanılacaktır.

3. İKTİSADİ YAPI

3.3.5.1.1 Yoğunlaşma Katsayısı Analizi

Bir endeks olan yoğunlaşma katsayısı¹⁶ (LQ), herhangi bir faaliyetin bölge içindeki oranının aynı faaliyetin daha üst ölçekte başka bir mekânsal birim içindeki oranı ile karşılaştırılmasıdır. Yoğunlaşma katsayısı üç farklı şekilde yorumlanabilmektedir;

- $LQ_{ij} > 1$ ise j bölgesinde i faaliyetinin baz alınan bölgeye göre görece olarak daha yoğun olduğunu,
- $LQ_{ij} = 1$ ise j bölgesinin faaliyet payının baz alınan bölgenin faaliyet payını yansıttığını,
- $LQ_{ij} < 1$ ise j bölgesinde i faaliyetinin baz alınan bölgeye göre görece olarak daha az olduğunu göstermektedir.

Yoğunlaşma katsayılarını esas alarak öne çıkan sektörleri belirleyen bazı çalışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki, DPT ve Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ortak çalışması olan "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları Sektör-Bölge Yığınlaşmaları" (2005) raporudur. Bu çalışmada sektörlerin bölgesel düzeyde yoğunlaşmaları, bölgelerin ise kendi içinde sektörel yoğunlaşmaları hesaplanarak bölgeler arası etkileşim ve bölgelerin mukayeseli üstünlükleri belirlenmiştir. Bu çalışmada 2002 yılı genel sanayi işyeri sayımının geçici sonuçları kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, TR83 Bölgesi'nde imalat sanayi alt sektörlerinden tütün ürünleri imalatı, tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı, mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar, ana metal sanayi, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı, gıda ürünleri ve içecek imalatı ile ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatında yığınlaşma olduğu görülmüştür.

DPT tarafından yayımlanan "İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri" (2006-2) çalışması, yoğunlaşma katsayısını kullanarak il bazında öne çıkan sektörleri belirleyen diğer bir çalışmadır. Bu çalışmaya göre, TR83 Bölgesi illerinden Samsun'un ana metal sanayinde, Çorum'un metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatında, Tokat'ın tütün ürünleri imalatında, Samsun ve Tokat'ın ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatında, Çorum, Samsun ve Amasya'nın başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatında, tüm bölge illerinin de gıda ürünleri ve içecek imalatında öne çıktığı görülmektedir.

Yoğunlaşma katsayısı yöntemi ile bölge içinde sektörlerin birbirleri ile kıyaslaması yapılırken genellikle istihdam verileri kullanılmaktadır. Bununla beraber üretim değeri, işletme sayısı, dış ticaret değerleri gibi birçok göstergenin de yoğunlaşma katsayıları hesaplanarak sektörlerin karşılaştırması yapılabilir. Bu bölümde TÜİK tarafından yayımlanan Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'nden derlenen, 2007 yılına ait imalat sanayi alt sektörlerinde çalışanların sayıları, yerel birim sayıları¹⁷, ciro¹⁸ ve ihracat değerleri kullanılarak sektörlerin yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır.

Bu katsayılar Tablo 3.3.5.1.1.1'de verilmiştir. Yoğunlaşma katsayısı tüm göstergeler için 1'den büyük olan sektörler

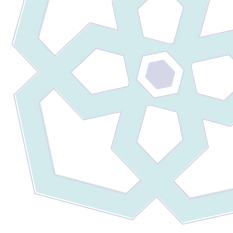
- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç)
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar

Bu sektörler TR83 Bölgesi'nde işletme sayısı, istihdam edilenlerin sayısı, ciro ve ihracat değeri

¹⁶ i faaliyetinin j bölgesindeki yoğunlaşma katsayısı,

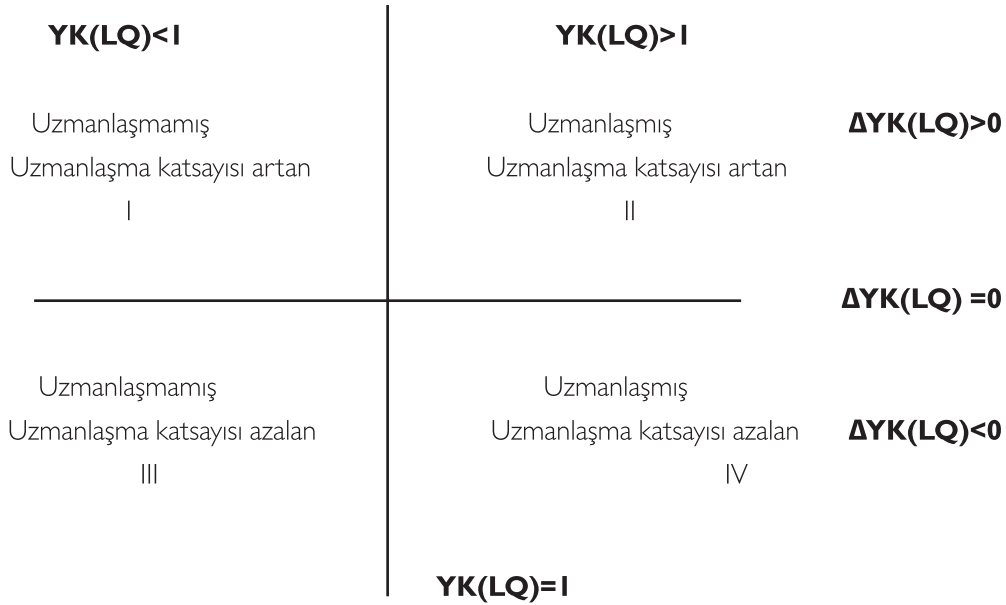
$$LQ_{ij} = \frac{A_{ij} / \sum_{i=1}^n A_{ij}}{B_j / \sum_{i=1}^n B_i}$$

A_{ij} j bölgesindeki i faaliyeti, B_j baz alınan üst ölçekteki Mekânsal birimin faaliyetini ve n ise toplam faaliyet sayısını ifade etmektedir.

bakımından ülkeye göre, görel olarak daha yoğundur. Bazı alt sektörlerin ise üç veya daha az gösterge için yoğunlaşma katsayıları 1'den büyüktür.

Bu çalışmayı bir adım daha öteye götürmek gerekirse yoğunlaşma katsayılarının yanı sıra bu katsayıların değişimini de hesaplayarak bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Bu noktada yoğunlaşma katsayıları ve değişimlerinin Boston Consulting Group tarafından geliştirilen büyüme-pay matrisine uyarlanmış (growth-share matrix) ve Uzmanlaşma Matrisi (Specialization Matrix) olarak tanımlanan matristen faydalanılacaktır (University of Minnesota, 1995). Bu matris sektörleri şu şekilde gruplamaktadır:

17 Yerel birim sayısı referans dönemde aktif olan girişimlere bağlı olarak faaliyet gösteren birimlerin sayısıdır.

18 Ciro referans dönemde gözlem birimi tarafından fatura edilmiş mal ve hizmet satışlarının toplamıdır.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.3.5.1.1.1 İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Yoğunlaşma Katsayıları, 2008

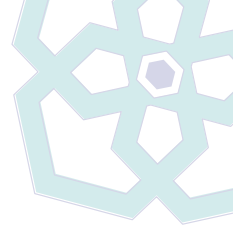
	Yerel Birim Sayısı	Çalışanlar sayısı	Ciro	İhracat Değeri
	YK (2008)	YK (2008)	YK (2008)	YK (2008)
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	1,9	2,34	2,72	5,36
Tütün ürünleri imalatı	2,1	*	*	0,00
Tekstil ürünleri imalatı	0,3	0,16	0,11	0,30
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	0,6	0,89	0,49	0,25
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	0,4	0,85	0,80	1,59
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı	1,0	1,84	3,84	4,36
Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	0,4	0,77	1,03	0,15
Basım ve yayım; plak, kaset ve benzeri kayıtlı medyanın çoğaltılması	0,6	0,56	0,19	0,07
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	0,5	0,25	0,05	0,01
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	0,6	0,70	0,85	0,10
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	1,1	0,78	0,33	0,62
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	1,5	2,04	1,64	0,92
Ana metal sanayisi	0,5	0,97	0,92	1,66
Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	0,7	0,48	0,20	0,63
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	0,8	0,60	0,46	2,03
Büro makineleri ve bilgisayar imalatı	1,0	*	*	0,03
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı	1,0	0,50	0,36	0,57
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	0,1	*	*	0,00
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	0,6	1,85	0,80	1,49
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	0,8	0,38	*	0,41
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,1	0,10	0,01	0,01
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	1,7	1,81	2,26	1,51
Geri dönüşüm	*	*	*	*

*Veri eksikliğinden dolayı hesaplanamamıştır.

Kaynak: Altlık veriler TÜİK, 2012

Bu matrise göre 1. bölgede yer alan sektörler yoğunlaşma katsayısı 1'den küçük olan ancak yoğunlaşma katsayısı artan sektörlerdir. Bu sektörler gelecekte gelişme potansiyeli bulunan sektörler olarak kabul edilmektedir. 2. bölgede yer alan sektörler yoğunlaşma katsayısı 1'den büyük ve yoğunlaşma katsayısı artan sektörlerdir. Bu sektörler çoğunlukla yıldızlaşan sektörler olarak ifade edilmektedir. 3. bölgede yer alan sektörler ise yoğunlaşma katsayısı 1'den küçük ve değişimin negatif olduğu sektörlerdir. Bu sektörler gerileyen sektörler olarak tanımlanmaktadır. 4. Bölge ise yoğunlaşmış ancak yoğunlaşma katsayısı düşen sektörleri temsil etmektedir. Bu bölgede bulunan sektörler ise ekonomiye hala ciddi katkısı olan ancak büyüme evresini tamamlamış sektörler olarak tanımlanmaktadır.

İmalat sanayi alt sektörlerinde istihdam edilenlerin sayısı bakımından yoğunlaşma katsayıları ve

bu katsayının 2003-2008 arası değişim oranları dikkate alınarak hazırlanan uzmanlaşma matrisi aşağıda yer almaktadır. Bu matrislerde,

- Yatay eksen 2008 yılındaki istihdamın yoğunlaşma katsayısını,
- Dikey eksen istihdamın yoğunlaşma katsayısının 2003-2008 arası yüzde değişimini,
- Kürelerin büyüklüğü ise 2008 yılındaki istihdam sayısını ifade etmektedir.

Sektörlerde istihdam edilenlerin sayısına göre hazırlanan uzmanlaşma matrisine bakıldığında bölgemizde sektörlerin ağırlıklı olarak 1. ve 3. bölgede yer aldığı görülmektedir. Çalışan sayısı bakımından yoğunlaşma katsayısı 1'den büyük ve katsayısı artan sektörler (yıldızlaşan sektörler):

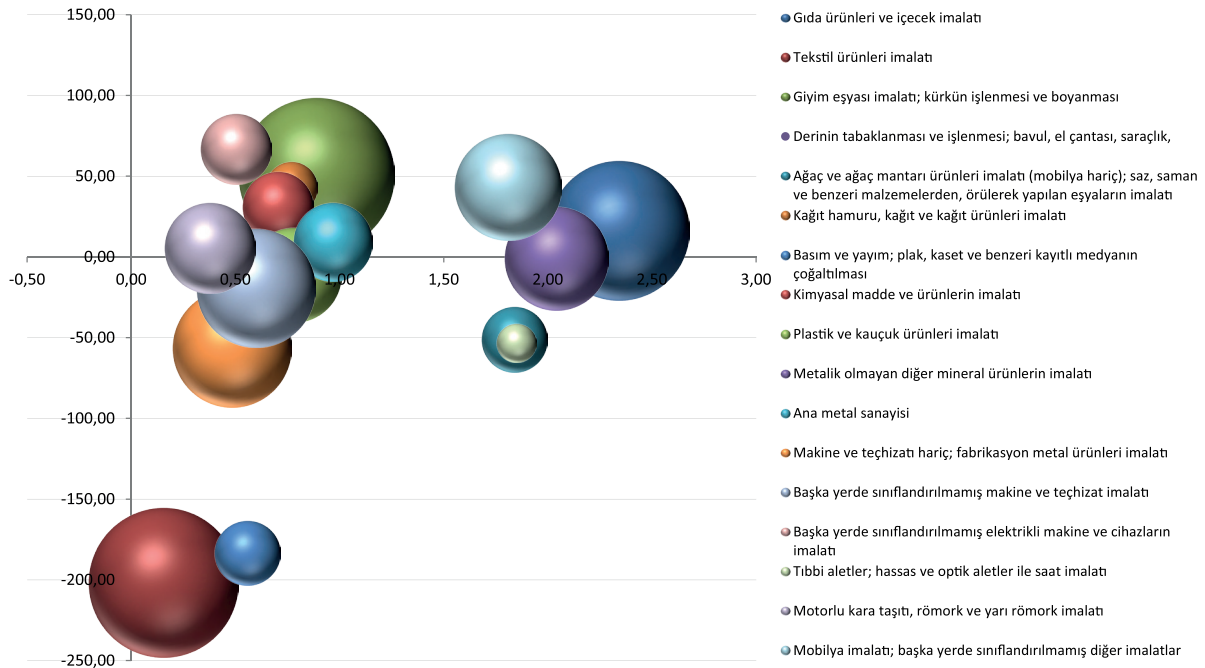
- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar

Bölgemizde henüz yoğunlaşmamış ancak gelişme potansiyeli bulunan sektörler ise "Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı", "Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı", "Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı", "Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması", ana metal sanayi sektörleri olarak belirlenmiştir.

4. bölgede yer alan Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç), Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı "Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı" sektörleri bölgede büyüme evresini tamamlamış ve ekonomiye hala katkısı yüksek olan sektörlerdir.

"Tekstil ürünleri imalatı", "Derinin tabaklanması ve işlenmesi.", "Basım ve yayım...", "Makine ve teçhizat hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı", "Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı", Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı sektörleri ise gerileyen sektörlerdir.

Şekil 3.3.5.1.1.1 İstihdam Edilenlerin Sayısına Göre Uzmanlaşma Matrisi

Kaynak: Aitlik veriler TÜİK, 2012

*Bazı sektörler veri eksikliğinden ötürü tabloya dahil edilememiştir.

3. İKTİSADİ YAPI

3.3.5.1.2 Değişim Payı Analizi (Shift-Share Analysis)

Yoğunlaşma katsayısı yaklaşımı bölge ekonomisinin sektörel düzeydeki konumunu vermek açısından faydalı olmakla birlikte zaman içerisinde yaşanan değişiklikleri veya bölge ekonomisinin performansının ülke ekonomisinden nasıl farklılaştığını açıklayamamaktadır. Değişim payı analizi, bölge ekonomisinde yaşanan bir değişikliğin kaynağını ulusal pay, endüstri payı ve bölge payı olmak üzere ayrıştırmaktadır. Ulusal pay, ulusal ekonomideki değişikliklerin bölgedeki bir sektör üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Endüstri payı ise, sektörde ulusal düzeyde meydana gelen değişikliklerin bölgedeki ilgili sektör üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu iki etki ulusal ekonomik ve endüstriyel eğilimin bölge ekonomisi üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Ancak bölgede gerçekleşen değişimin tamamı genel ekonomik veya endüstriyel eğilimler ile açıklanamamaktadır. Açıklanamayan bu kısım bölgenin kendine özgü dinamikleri ile açıklanabilmektedir. Bu durum bölgeye özel bazı faktörlerin etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu etki bölgesel etki olarak ifade edilmektedir. Bölgesel etkinin yüksek olduğu sektörler bölgede ekonomik gelişme için hedef sektörler olarak ifade edilmektedir (Cornell University, 2010).

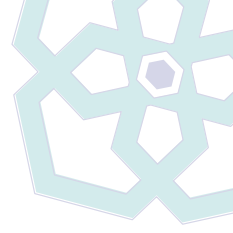
2003-2008 yıllarına ait sektörel istihdam verileri kullanılarak hazırlanan aşağıdaki tabloda bölgede sektörlerde 2003-2008 yılları arasında meydana gelen değişim ulusal, endüstriyel ve bölgesel etki olmak üzere ayrıştırılmıştır.

Tablo 3.3.5.1.2.1 Sektörel Düzeyde Değişim Payı Analizi

	Ulusal etki	Endüstri etkisi	Bölgesel etki
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	5057	-2965	3469
Tütün ürünleri imalatı	1861	-2431	*
Tekstil ürünleri imalatı	1773	-1958	-2107
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	1415	-927	3926
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	360	-198	7
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı	1389	-398	-1055
Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	125	-18	318
Basım ve yayım; plak, kaset ve benzeri kayıtlı medyanın çoğaltılması	660	134	-1291
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	*	*	*
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	361	-310	428
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	775	127	-67
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	2313	55	491
Ana metal sanayisi	613	-136	317
Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	947	488	-1015
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	962	275	-296
Büro makineleri ve bilgisayar imalatı	*	*	*
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı	80	14	569
Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	*	*	*
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı	321	372	-390
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	284	68	130
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	*	*	*
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	1314	-261	3280
Geri dönüşüm	*	*	*

Kaynak: Aitlik veriler TÜİK, 2012

*: Veri eksikliğinden dolayı hesaplanamamıştır

Bu tabloya göre örneğin TR83 Bölgesi'nde gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü 2003-2007 yılları arasında ülkede genelindeki istihdam değişimi oranında artmış olsaydı bölgede 2007 yılında 2003 yılına göre bu sektörde 5.057 kişi daha fazla istihdam edilecekti. Eğer bölgede bu sektör 2003-2007 yılları arasında ülkedeki bu sektördeki istihdam değişimi oranında değişseydi bu sektörde 2007 yılında 2.965 kişi daha az istihdam edilecekti. Bu durumda bölgede bu iki etkinin sonucu olarak sektörde 2092 kişi (5.057+(-2.965)) daha fazla istihdam edilecekti. Bölgede bu yıllar arasında gerçekleşen istihdam artışı ise 5562 kişidir. Bu durumda bölgede bu sektörde 3.469 kişi daha fazla istihdam edilmesi bölgeye özgü faktörlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yani bölge bu sektörlerde genel eğilimden daha fazla bir istihdam yaratma kapasitesine sahiptir.

Tabloya göre bölgemizde bölgesel etki değeri pozitif olan sektörler;

- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması
- Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı
- Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
- Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Ana metal sanayisi
- Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
- Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı sektörleridir.

Bu sektörler, bölgemizde ulusal düzeydeki eğilimlerden farklı olarak ilgili sektörde bölgeye özgü faktörlerin etkisiyle daha fazla istihdam yaratma kapasitesi bulunan sektörlerdir.

3.3.5.1.3 Bölgemizde Öne Çıkan Sektörlerin Analizi

Bu bölüme kadar farklı analiz yöntemleri ile bölgemizde öne çıkan sektörler belirlenmiştir. Tablo 3.3.5.1.1.4.1'de her bir analiz için öne çıkan sektörler işaretlenmiştir. Bu tabloya göre bölgemizde bazı sektörler birçok gösterge açısından öne çıkarken, bazı sektörler sadece bir veya birkaç gösterge bazında öne çıkmaktadır. Bölgemizde yoğunlaşma katsayısı bakımından birden fazla göstergede öne çıkan sektörler şu şekilde sıralanabilir:

- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı
- Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar

Bu noktada bölgemizde öncül olarak belirlenen sektörlerin kendi dinamiklerini de göz önünde bulundurarak bölgenin ülke genelindeki konumunu diğer bölgeler ile karşılaştırma yaparak ortaya koymak yerinde bir yaklaşım olacaktır.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.3.5.1.3.1 Farklı Analiz Yöntemleriyle Bölgede Öne Çıkan Sektörler

	Yoğunlaşma Katsayısı				Uzmanlaşma Matrisi				Değişim Payı Analizi
	Yerel birim sayısı	Çalışanlar sayısı	Ciro	İhracat Değeri	1.BÖLGE (Gelişme Potansiyeli olan)	2.BÖLGE (Yıldızlaşan)	3.BÖLGE (Gerileyen)	4.BÖLGE (Büyüme evresini tamamlamış)	
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	√	√	√	√		√			√
Tütün ürünleri imalatı	√								
Tekstil ürünleri imalatı							√		
Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması					√				√
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı							√		
Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı	√	√	√	√				√	
Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı			√		√				√
Basım ve yayım; plak, kaset ve benzeri kayıtlı medyanın çoğaltılması							√		
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı									
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı					√				√
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	√						√		
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	√	√	√					√	√
Ana metal sanayisi				√	√				√
Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı							√		
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı				√					
Büro makineleri ve bilgisayar imalatı	√								
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı	√						√		√
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı									
Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı		√		√				√	
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı					√				√
Diğer ulaşım araçlarının imalatı									
Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	√	√	√	√		√			√

3.3.5.1.3.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı

Gıda ürünleri ve içecek imalatı gerek üretim gerekse istihdam açısından ekonomiye katkısı yüksek olan sektörlerdendir. Sektör ağırlıklı olarak iç piyasaya yönelik üretim yapmaktadır. Bununla beraber 2011 yılı itibariyle imalat sanayi ihracatının yüzde 7'si bu sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

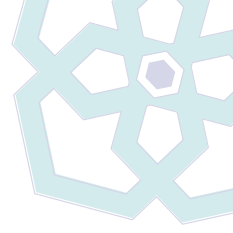
1997-2006 yıllarını kapsayan aşağıdaki tabloya bakıldığında kamu sektörünün gıda ürünleri ve içecek imalatındaki payının yıllar itibariyle azaldığı, özel sektörün payının ise arttığı görülmektedir.

Tablo 3.3.5.1.3.1.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri

Katma değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%11
Üretim değerinin imalat sanayi içindeki payı (2008)	%13
Çalışanların imalat sanayi istihdamı içindeki payı (2008)	%11
Toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı (2011)	%7
Toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı (2011)	%2,9

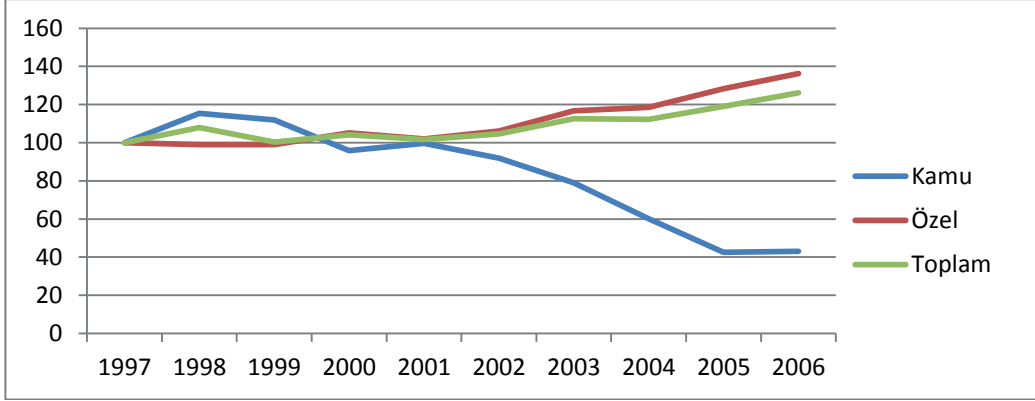
Kaynak: TÜİK, 2012

Toplam üretim endeksine bakıldığında ise yıllar itibarıyla artış yaşandığı görülmektedir.

Şekil 3.3.5.1.3.1.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Üretim Endeksi, 1997=100

Kaynak: TÜİK, 2012

Gıda imalat sanayide bölgemizin Türkiye içindeki konumunu incelemek için yerel birim ve istihdam edilenlerin sayısı bakımından bazı bölgeler ile karşılaştırmalar yapmak uygun olacaktır. Aşağıda yer alan tabloda bölgemizin ve diğer bazı bölgelerin işletme sayısı ve istihdam edilenlerin sayısı bakımından Türkiye içindeki payları verilmiştir. Bu tabloya bakıldığında özellikle Marmara Bölgesi'nde bulunan Düzey 2 Bölgelerinde gıda imalatı konusunda bir yığılma olduğu söylenebilir. Ancak bu bölgelerin diğer sanayi sektörlerinde söz konusu olan belirgin üstünlükleri bu sektör için geçerli değildir. Gıda ürünleri ve içecek imalatında üretimin hammaddeye yakınlığının etkisi sebebiyle bölgeler arası daha homojen bir yapı mevcuttur. Bölgemizde de tarımsal üretimin yüksek olması sektörün bölgemizde önemli bir sanayi kolu olarak gelişmesinde etkili olmuştur.

Tablo 3.3.5.1.3.1.2 İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları, 2008

Bölge	İşletme payı	İstihdam edilenlerin payı
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	%5,8	%4,7
TR10(İstanbul)	%17	%14
TR31(İzmir)	%4,7	%6,9
TR41(Bursa, Eskişehir, Bilecik)	%3	%7,3
TR42(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	%4,3	%7,9
TR32(Aydın, Denizli, Muğla)	%4,5	%3
TR33(Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	%5,7	%5

Kaynak: TÜİK, 2012

2002 yılı genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına göre TR83 Bölgesi illerinde gıda ve içecek ürünleri imalatı sektöründe faaliyet gösteren işletme ve istihdam edilenlerin sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bölge illerinden Samsun bu sektörde firma sayısı ve istihdam bakımından öne çıkmakla birlikte, bölgenin tüm illerinde sektörün istihdam kapasitesi yüksektir.

Bu sektörde bölgemizden yapılan ihracata bakıldığında, 2003'ten 2008 yılına kadar sektörde ihracatın düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. Bölgenin bu sektördeki ihracatının büyük bir kısmı Samsun tarafından gerçekleştirilmektedir.

3. İKTİSADİ YAPI

Bölgemizde bu sektörde yapılan ithalata bakıldığında ise 2005-2009 yılları arasında ithalatın azalmakta olduğu, 2010 yılı itibarıyla ise arttığı görülmektedir. Bölgemiz bu sektörde dış ticaret fazlası vermektedir.

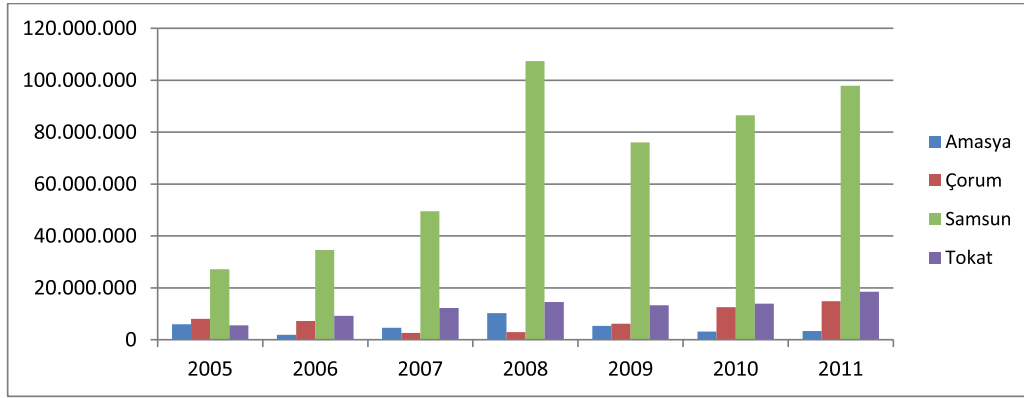
Tablo 3.3.5.1.3.1.3 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Firma sayısı	141	384	654	283
İstihdam	1.653	2.061	3.909	3.304

Kaynak: TÜİK, 2012

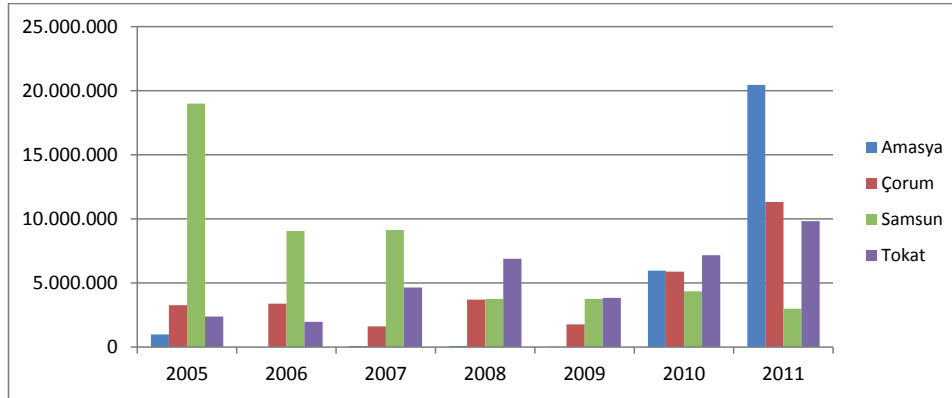
Bu sektörde yapılacak yatırımlar bölgede yetişen tarımsal ürünlerin katma değerinin artırılması açısından önemli olup, sektörde bölgenin rekabet gücünün artmasına hizmet edecektir. Ayrıca YHGP'de ifade edildiği üzere tarıma dayalı sanayilerin geliştirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılmasıyla birlikte, tarım sektöründen söz konusu sanayi kollarına bir istihdam aktarılması söz konusu olacaktır.

Şekil 3.3.5.1.3.1.2 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2005-2011

Kaynak: TÜİK, 2012

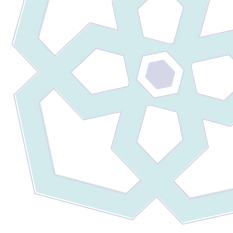
Şekil 3.3.5.1.3.1.3 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2005-2011

Kaynak: TÜİK, 2012

3.3.5.1.3.2 Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı; Saz, Saman ve Benzeri Malzemelerden Örülerek Yapılan Eşyaların İmalatı

Sektör, kereste ve parke sanayi ile ağaç ve mantar ürünleri imalatı ana alt dallarından oluşmakta olup kapsadığı faaliyetler şu şekilde sıralanabilir:

- Ağacın hızarlanması, planyalanması ve emprenye edilmesi
- Tahta plaka imalatı; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtaların imalatı
- İnşaat kerestesi ve doğrama imalatı
- Ahşap konteynır imalatı
- Diğer araç ürünleri imalatı; saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı

Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı, imalat sanayi içerisinde katma değer, üretim değeri, çalışan sayısı bakımından alt sıralarda yer almakla birlikte sektörün üretim endeksinde yıllar itibariyle artan bir eğilim söz konusudur.

Tablo 3.3.5.1.3.2.1 Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri

Katma değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%1,3
Üretim değerinin imalat sanayi içindeki payı (2008)	%1,3
Çalışanların imalat sanayi istihdamı içindeki payı (2008)	%2,5
Toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı (2011)	%0,5
Toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı (2011)	%0,6

Kaynak: TÜİK, 2012

Sektörde 2003 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren girişim sayısı 22.034 iken 2008 yılı itibariyle bu sayı yüzde 30’luk artışla 28.611’e yükselmiştir. İstihdamda da benzer bir durum söz konusudur. 2008 yılında sektörde istihdam edilenlerin sayısı 2003 yılına göre yüzde 36 artış göstermiştir. Aşağıdaki tabloda bazı bölgelerin işletme sayısı ve istihdam edilenlerin sayısı bakımından Türkiye içindeki payları verilmiştir:

Tablo 3.3.5.1.3.2.2 İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları, 2008

	İşletme payı	İstihdam edilenlerin payı
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	%3	%3
TR10(İstanbul)	%14	%15
TR31(İzmir)	%4	%5
TR42(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	%6	%13
TR90(Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	%7	%5
TR32(Aydın, Denizli, Muğla)	%7	%4

Kaynak: TÜİK, 2012

Bu tabloya göre İstanbul dışında diğer bölgelerin paylarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu tabloya bakıldığında sektörün ülke çapında homojen bir yapı gösterdiği söylenebilir. Geleneksel sanayi merkezleri dışında sektör diğer bölgelerde önemli bir istihdam kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına göre bölge illerinde bu sektörde faaliyet gösteren firma sayısı ve istihdam edilenlerin sayısına bakıldığında hem firma sayısı hem de istihdam bakımından Samsun’un ilk sırada yer aldığı, sırasıyla Tokat, Çorum ve Amasya’nın Samsun’u takip ettiği görülmektedir.

Tablo 3.3.5.1.3.2.3 Ağaç ve Ağaç Mantarı Ürünleri İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002

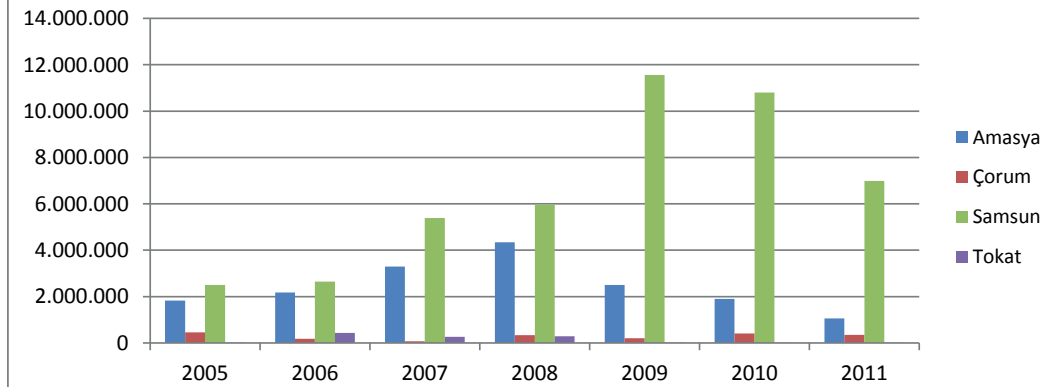
	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Firma sayısı	135	347	586	411
İstihdam	239	762	1.301	949

Kaynak: TÜİK, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

Sektörde bölgemizden yapılan ihracata bakıldığında, ihracatın yıllar itibariyle arttığı gözlenmektedir. Bölge illerinden Samsun ihracattaki payı bakımından ilk sırada yer almaktadır.

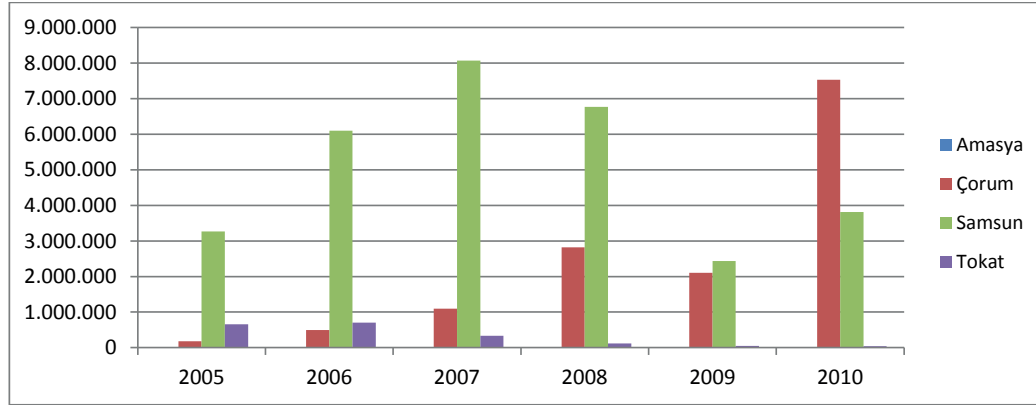
Şekil 3.3.5.1.3.2.1 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2003-2009

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgemizde bu sektörde yapılan ithalata bakıldığında ise ithalatın 2007 yılına kadar arttığı, bu yıldan sonra ise azaldığı görülmektedir. Samsun ihracatta olduğu gibi ithalatta da ilk sırada yer almaktadır.

Şekil 3.3.5.1.3.2.2 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2009-2010

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölge sektöründe bazı dönemlerde dış ticaret açığı verirken, bazı dönemlerde ise dış ticaret fazlası vermiştir.

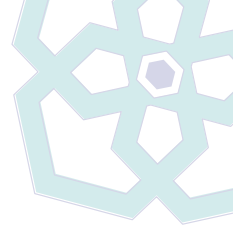
3.3.5.1.3.3 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı

Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı; cam ve cam ürünleri imalatı ile ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya (çanak, çömlek, çini, porselen, vb.), ateşe dayanıklı seramik ürünler; ateşe

Tablo 3.3.5.1.3.3.1 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri

Katma değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%7
Üretim değerinin imalat sanayi içindeki payı (2008)	%5
Çalışanların imalat sanayi istihdamı içindeki payı (2008)	%6
Toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı (2011)	%3
Toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı (2011)	%1

Kaynak: TÜİK, 2012

dayanıklı olmayan kil ve seramik yapı malzemesi ürünleri; çimento, kireç ve alçı; çimento ve alçı ile sertleştirilmiş maddeler; taşın kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi, işlenmiş mermer ile bu sıralananlar dışında kalan başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineral ürünlerin imalatını kapsamaktadır.

Sektör; katma değer, üretim değeri ve istihdam yapısı açısından ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Sektörün bölgesel dağılımına bakıldığında Ege ve Marmara Bölgesinde bulunan Düzey 2 bölgelerinin hem istihdam hem de işletme payı açısından bölgemizden önde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.5.1.3.3.2 İşletme ve İstihdam Edilenlerin Sayısının Türkiye İçindeki Payları,2008

	İşletme payı	İstihdam edilenlerin payı
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	%4	%4
TR10(İstanbul)	%19	%15,4
TR31 (İzmir)	%6	%6
TR32(Aydın, Denizli, Muğla)	%5,6	%6,7
TR33(Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	%8	%10
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	%6	%11,4
TR42(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	%5	%5,2

Kaynak: TÜİK, 2012

Bu durum söz konusu bölgelerde porselen, seramik, çini ve diğer topraktan yapılmış ürünlerin yaygın olarak üretilmesi ile açıklanabilir. Bölgemizde ise bu sektörde ağırlıklı olarak tuğla, kiremit, çimento, kireç ve mermer gibi ürünler üretilmektedir. Bölgemiz illerinde sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ve istihdam edilenlerin sayılarının verildiği tabloya bakıldığında en fazla işyerine sahip il Samsun iken, istihdam açısından Çorum'un oldukça öne çıktığı görülmektedir. Çorum'da bu sektörde faaliyet gösteren firmalar ağırlıklı olarak tuğla ve kiremit üretmektedir.

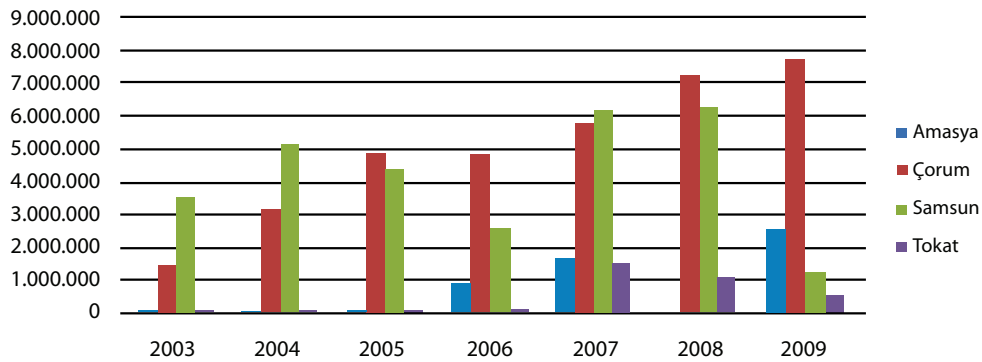
Tablo 3.3.5.1.3.3.3 Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Firma sayısı	50	144	217	112
İstihdam	299	4.315	1.082	1.023

Kaynak: TÜİK, 2012

Sektörde bölgenin dış ticaret durumuna bakıldığında ihracatın 2009 yılına kadar düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. İhracatta Çorum ve Samsun'un öne çıktığı, son iki yılda ise Çorum'da Samsun'dan daha fazla ihracat yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Samsun'un bu sektörde

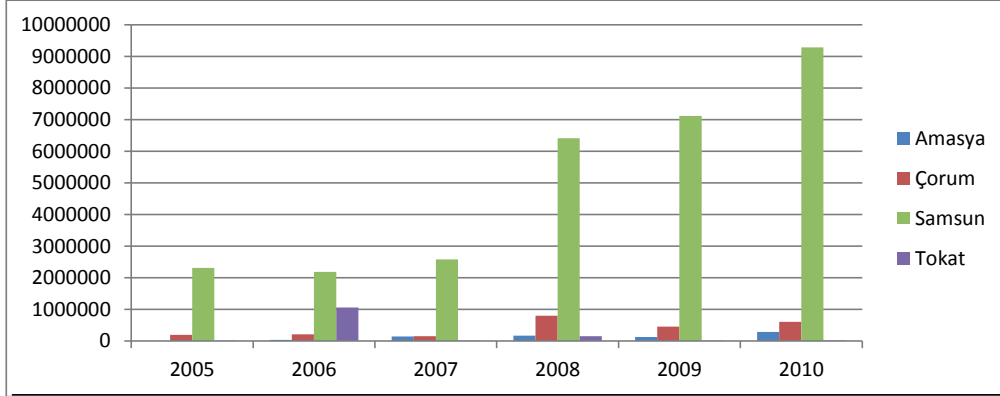
Şekil 3.3.5.1.3.3.1 Bölge İllerinin Sektördeki İhracatı, 2003-2009

Kaynak: TÜİK, 2012, Basılmamış doküman

3. İKTİSADİ YAPI

Şekil 3.3.5.1.3.3.2 Bölge İllerinin Sektördeki İthalatı, 2005-2010

Kaynak: TÜİK, 2012

İthalata bağlı yapısı dikkat çekmektedir. İthalat, 2007'den 2008'e %148 artış göstermiştir. Çorum ise bu sektördeki net ihracatçı konumunu incelenen tüm dönemlerde korumaktadır.

3.3.5.1.3.4 Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler ile Saat İmalatı

Bu sektör üç alt sektörden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, tıbbi araç ve gereçler; ölçme, kontrol, test, seyrüsefer ve benzer amaçlı alet ve cihazların imalatıdır. İkincisi, optik aletler ve fotoğrafçılık teçhizatı imalatı sektörüdür. Üçüncüsü ise saat imalatıdır. Tıbbi araç ve gereçler, ölçme, kontrol, test, seyrüsefer ve benzer amaçlı alet ve cihazların üretimi ülkemizde sektör üretiminin yüzde 86'sını oluşturmaktadır. Tıbbi aletler, hassas ve optik aletler ile saat imalatı katma değer, istihdam, üretim ve ihracat payı bakımından imalat sektörü içinde alt sıralarda yer almaktadır. OECD tarafından yapılan, sektörlerin içerdiği teknoloji yoğunluğuna göre, teknolojik düzey sınıflamasında bu sektör yüksek teknoloji grubunda yer almaktadır (TÜSİAD, 2008). Ancak ülkemizde görece daha düşük teknoloji gerektiren ürünler sektöre hakimdir. Yerli tedarikçiler genellikle bandaj ve enjektör gibi düşük teknoloji ürünlerinin imalatına odaklanmış durumdadır (Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2010).

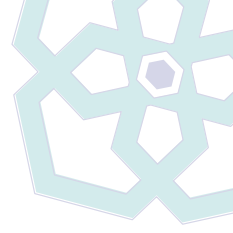
Tablo 3.3.5.1.3.4.1 Tıbbi Aletler İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri

Katma değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%0,4
Üretim değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%0,69
Çalışanların imalat sanayi istihdamı içindeki payı (2008)	%0,8
Toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı (2011)	%0,3
Toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı (20)	%2

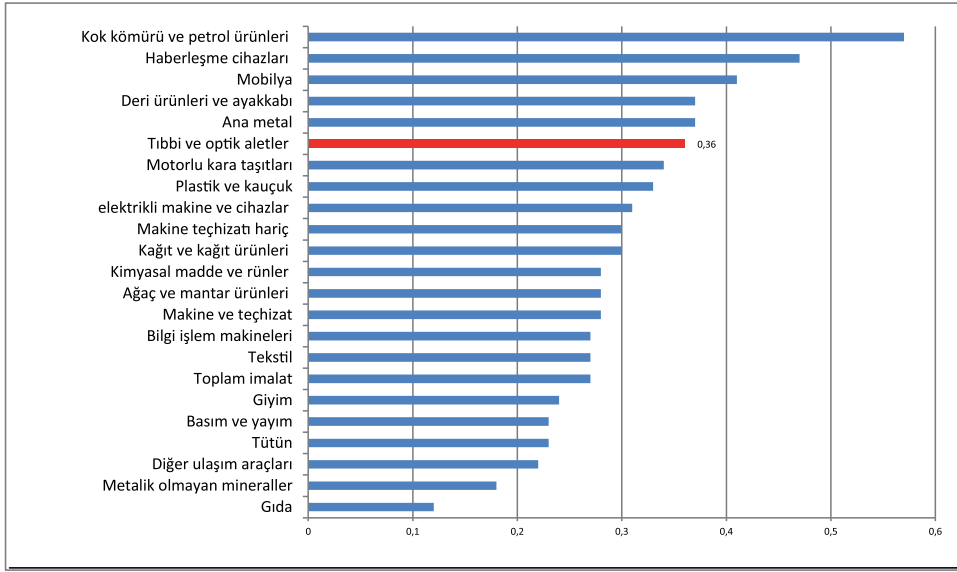
Kaynak: TÜİK, 2012

Sektörde yurtiçi talebin büyük bir kısmı ithal edilmektedir. Tıbbi cihaz ihtiyacının yüzde 85'i dışarıdan karşılanmakta olup, ABD ithalattaki yüzde 30,2'lik payı ile ilk sırada yer almaktadır. 2006 yılında sektörde ithalatın yurtiçi üretime oranı yüzde 273 iken, ihracatın yurtiçi üretime oranı ise sadece yüzde 23'tür. Bu anlamda sektör net ithalatçı konumundadır. Aşağıda yer alan tabloda Türkiye'de imalat sanayi alt sektörlerinin ithalat gereği katsayıları verilmiştir. Bu tabloya göre tıbbi ve optik aletler sektörünün ithalata bağımlılığı en yüksek sektörler arasında yer aldığı görülmektedir.

Bölgemizde sektörün dış ticaret yapısı incelendiğinde benzer bir durum söz konusudur. Bölgemizde de bu sektörde ithalata bağımlı bir yapı mevcuttur. Bununla beraber bu sektörde yapılan ihracatın 2008 yılına kadar düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. İthalat değeri ise 2005 yılından itibaren artmaktadır.

Şekil 3.3.5.1.3.4.1 İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde İthalat Gereği Katsayıları, 2002

Kaynak: Türkiye İmalat Sanayinin İthalat Yapısı, TCMB

Tablo 3.3.5.1.3.4.2 Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler ile Saat İmalatı Sektöründe TR83 Bölgesi Dış Ticareti (Dolar)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İhracat	863.285	1.242.346	1.531.929	2.894.740	2.083.377	2.296.193	3.805.555
İthalat	3.269.894	4.634.296	4.914.559	5.774.391	7.549.576	5.719.559	8.433.204

Kaynak: TÜİK, 2012

İşyeri ve istihdam bakımından bölgesel dağılıma bakıldığında sektörün İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere 3 büyük ilde toplandığı görülmektedir. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin yüzde 72'si, istihdamın ise yüzde 78'i bu illerde. Sektörün ileri teknoloji gerektirmesi ve kalifiye işgücü talebi nedeniyle gelişmiş bölgelerde yoğunlaşması doğaldır. Bununla beraber, bölgesel dağılımda TR83 Bölgesi'nin sektördeki istihdam bakımından 3 büyük ilin hemen arkasından gelmesi dikkat çekicidir. Bölgemizde bu sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı ve istihdam edilenlerin sayısı bölge imalat sanayi içerisinde önemli paya sahiptir. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) Sanayi veritabanına göre bölgemizde bu sektörde kayıtlı olan işletmeler, tıbbi alet ve makineler (serum seti, tansiyon aleti, kan ölçme makinesi, vb.), hastane alet ve makineleri (sterilizatör, otoklav, etüv, röntgen cihazı), enjektör ve şırıngalar, cerrahi el aletleri, ortopedik aletler, laboratuvar alet ve makineleri, ameliyat masası gibi ağırlıklı olarak sağlık hizmet ve araçları imalatında yoğunlaşmakta

Tablo 3.3.5.1.3.4.3 İşletme ve İstihdam Edilenlerin Payı, 2008

Bölge	İşletme payı	İstihdam edilenlerin payı
TR10(İstanbul)	%29	%25
TR51(Ankara)	%31	%21
TR31(İzmir)	%1,9	%12
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	%1,9	%9
TR41(Bursa, Eskişehir, Bilecik)	%4	%4
TR42(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	%0,5	%1,6
TR61(Antalya, Isparta, Burdur)	%9,7	%4

Kaynak: TÜİK, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

olup ölçü, kontrol aletleri, fotografik ve optik eşya, saat imalatı gibi alt sektörlerde bölgede faaliyet gösteren neredeyse hiçbir firma bulunmamaktadır. Bölgemizde bu sektörde faaliyet gösteren firmalarda ise düşük teknoloji gerektiren üretimin hakim olduğu tespit edilmiştir. Sektörün bölgemizdeki rekabet gücünün artırılması için işletmelerin AR-GE kapasitelerinin artırılması, ürün çeşitlendirmesi, teknoloji transferi veya uluslararası kalite standartlarını sağlamaları önerilebilir.

3.3.5.1.3.5 Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar

Sektör mobilya imalatının yanı sıra mücevherat ve ilgili eşyaların imalatı, müzik aletleri, spor malzemeleri, oyuncak, ve diğer çeşitli imatları içermektedir. Sektörün imalat sanayi içerisinde üretim değeri ve katma değer açısından payı yüksek olmamakla birlikte, istihdama olan katkısı büyüktür.

Tablo 3.3.5.1.3.5.1 Mobilya İmalatı Sektörünün İmalat Sanayi İçindeki Yeri

Katma değer in imalat sanayi içindeki payı (2008)	%3
Üretim değerinin imalat sanayi içindeki payı (2008)	%3,3
Çalışanların imalat sanayi istihdamı içindeki payı (2008)	%6,6
Toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı (2011)	%3
Toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı (2011)	%1,7

Kaynak: TÜİK, 2012

Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ve istihdam edilenlerin bölgesel dağılımına bakıldığında özellikle İstanbul'un payının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bölgemizin bu sektördeki payı görece düşüktür.

Tablo 3.3.5.1.3.5.2 İşletme ve İstihdam Edilenlerin Payı, 2008

	İşletme payı	İstihdam edilenlerin payı
TR10(İstanbul)	%29	%33
TR51(Ankara)	%12	%11
TR41(Bursa, Eskişehir, Bilecik)	%7	%11
TR72(Kayseri, Sivas, Yozgat)	%4,6	%11
TR83(Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	%5	%3

Kaynak: TÜİK, 2012

2002 yılı genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına göre bölgemizde bu sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı 1.190'dır. İstihdam edilenlerin sayısı ise 3.075'tir. Bölgede Samsun hem firma sayısı hem de istihdam bakımından ilk sırada yer almaktadır.

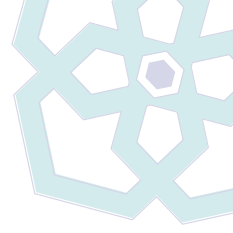
Tablo 3.3.5.1.3.5.3 Mobilya İmalatı Sektörü Firma ve İstihdam Sayısı, 2002

	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat
Firma sayısı	101	235	687	167
İstihdam	336	514	1.880	345

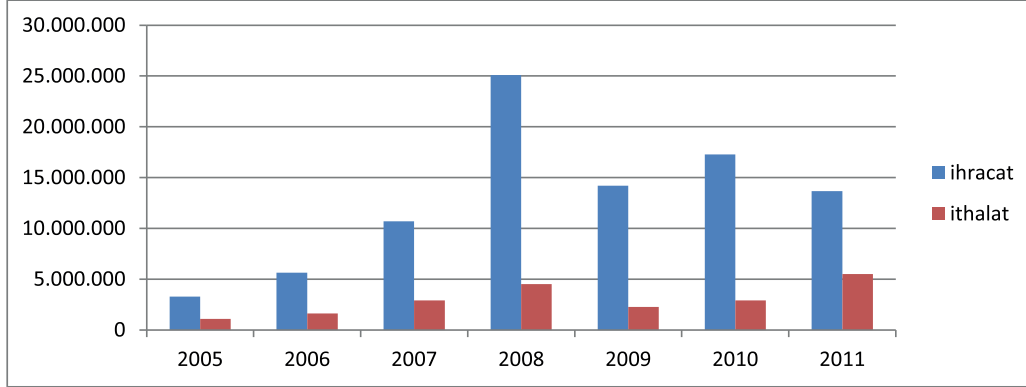
Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgede sektörde yapılan dış ticarete bakıldığında ihracatın ithalattan tüm dönemlerde yüksek olduğu görülmekte olup, 2008 yılına kadar ihracatın ve ithalatın arttığı görülmektedir. Sektör bölgemizde net ihracatçı konumdadır.

Şekil 3.3.5.1.3.5.1 TR83 Bölgesi Mobilya İmalatı Sektörü Dış Ticareti

Kaynak: TÜİK, 2012

3.3.5.1.4 Sanayi Alt Sektörlerinde Karşılaştırmalı Rekabet Üstünlüğü

Sanayi sektörü alt sektörlerinde dış ticarete konu olan malların karşılaştırmalı analizinin yapıldığı bu bölümde Türkiye Kalkınma Bankası tarafından yayımlanan “Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi” çalışmasından yararlanılmıştır.

Balassa (1965) tarafından geliştirilen Balassa Endeksi ülkelerin ihracata konu mallarının mukayeseli üstünlüğünü ifade etmektedir. İlk defa Balassa tarafından tanımlanan “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” kavramı zaman içinde revize edilmiştir. Vollrath bu kavram için alternatif yöntemler geliştirmiş ve formülünde ihracatın yanı sıra ithalatı da dikkate almıştır. Balassa ve Vollrath, bu indeksler ile bir ülkenin başka bir ülkeye veya ülke grubuna göre belirlenmiş bir mal için rekabet gücünü belirlemeyi hedeflemiştir (TKB, 2006). Kalkınma Bankası tarafından yayımlanan çalışmada ise ülkemizde sanayi sektörünün, alt sektörler bazındaki rekabet gücünün irdelenmesi hedeflenmiş ve nihai hesaplama yöntemi şu şekilde tanımlanmıştır:

$$RCA = (\ln [(X_j / X_t) / (M_j / M_t)]) * 100$$

Bu formüle göre dış ticarete konu olan mallar için RCA katsayısı, o malın ihracatının ülke toplam ihracatına oranının, o malın ithalatının ülke toplam ithalatına oranının doğal logaritmasının 100 ile çarpılması olarak tanımlanmıştır. Bu eşitliğin aldığı değere göre rekabet düzeyi şu şekilde ifade edilmektedir:

- RCA ≥ 50 ise sektörün rekabet gücü yüksek,
- 50 < RCA < 50 ise o sektörün rekabet gücü sınırdadır,
- RCA ≤ -50 ise o sektörün rekabet gücü düşüktür.

Bu çalışma doğrultusunda bölgemizde dış ticarete konu olan malların rekabet güçlerinin ortaya konması için tarafımızca aynı yöntem izlenmiştir. Fasıllar bazında bölgemizde yapılan ihracat ve ithalat değerleri kullanılarak dış ticarete konu olan malların açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (RCA) değerleri hesaplanmıştır. Bölgemizde en fazla ihracat ve ithalat yapılan 22 fasıl için ihracat ve ithalat değerleri, RCA katsayısı ve rekabet düzeyi Tablo 3.3.5.1.6.1 ve Tablo 3.3.5.1.6.2’de yer almaktadır.

Bu tablolara göre bölgemizde ithalatın yüksek olduğu fasıllarda rekabet gücünün genel itibarıyla düşük olduğu, ihracatı yüksek olan fasıllarda ise rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Bölgemizde ithalatı yüksek olan demir ve çelik, hububat ve mineral yakıtlar fasıllarında rekabet gücünün düşük olduğu görülmektedir. RCA katsayıları dikkate alınarak yapılan sıralamada ise

3. İKTİSADİ YAPI

rekabet düzeyi en düşük fasılların;

- Atık ve hurdalar
- Halat, ip, sicim ve ağ
- Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler
- Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar olduğu görülmektedir. İç ve dış lastik olduğu görülmektedir

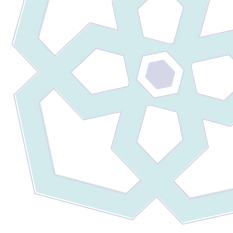
Bölgemizde ihracat değeri yüksek olan fasılların neredeyse hepsinde rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir. RCA katsayılarına bakıldığında ise rekabet gücü en yüksek fasılların;

- Öğütülmüş tahıl ürünleri
- Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları
- İzole edilmiş tel ve kablolar

Tablo 3.3.5.1.4.1 İthalat Değerine Göre Sıralanmış Fasılların RCA Katsayıları ve Rekabet Düzeyleri

	İHRACAT	İTHALAT	RCA Katsayıları	Karşılaştırmalı Rekabet Üstünlüğü
Fasıl Adı	Bölge (Dolar)	Bölge (Dolar)		
Atık ve hurdalar	188.588	338.134.135	-684,2	Düşük
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	2.583.917	266.472.939	-398,6	Düşük
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	20.479.450	83.963.255	-76,1	Düşük
Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	4.303.429	22.463.181	-100,3	Düşük
Mezbahacılık	8.342.802	21.610.536	-30,2	Sınırdan
Diğer özel amaçlı makineler	1.083.587	13.965.711	-190,6	Düşük
Takım tezgahları	1.044.049	12.695.477	-184,8	Düşük
Demir-çelik ana sanayi	124.965.273	12.367.813	296,3	Yüksek
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	2.506.003	11.901.585	-90,8	Düşük
İşlenmiş sebze ve meyveler	10.071.066	10.276.504	63,0	Yüksek
Elektrik moruru, jeneratör, transformatörler	1.744.207	9.770.600	-107,3	Düşük
Tahta plaka; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtalar	6.865.857	9.608.356	31,4	Sınırdan
Plastik ürünleri	8.217.295	7.408.500	75,4	Yüksek
İçten yanmalı motor ve türbin; (uçak, motorlu taşıt ve motosiklet motorları hariç)	141.915	6.809.680	-322,1	Düşük
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	349.312	6.772.301	-231,5	Düşük
Tıbbi ve cerrahi teçhizat ile ortopedik araçlar	3.513.864	6.755.015	-0,4	Sınırdan
Tarım ve orman makineleri	1.462.777	6.059.692	-77,1	Düşük
Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	3.453.255	5.748.743	14,0	Sınırdan
Pompa, kompresör, musluk ve vana	8.682.576	5.742.357	106,3	Yüksek
Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler	330.603	5.733.195	-220,3	Düşük
Ateşe dayanıklı olmayan, kil ve seramik yapı malzemeleri	239.281	5.575.141	-249,9	Düşük
Rafine edilmiş petrol ürünleri	214.465	4.010.410	-227,9	Düşük

Kaynak: Atlık veriler TÜİK, 2012

- İç ve dış lastik olduğu görülmektedir.

Tablo 3.3.5.1.4.2 İhracat Değerine Göre Sıralanmış Fasılların RCA Katsayıları ve Rekabet Düzeyleri

Fasıl Adı	İHRACAT Bölge (Dolar)	İTHALAT Bölge (Dolar)	RCA Katsayıları	Karşılaştırmalı Rekabet Üstünlüğü
Demir-çelik ana sanayi	124.965.273	12.367.813	274,2	Yüksek
Öğütülmüş tahıl ürünleri	87.134.637	59.194	772,3	Yüksek
Giyim eşyası (kürk hariç)	60.039.498	642.156	496,7	Yüksek
Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	43.225.484	2.387.552	332,5	Yüksek
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	43.108.276	3.945.898	282,0	Yüksek
Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	42.959.519	3.044.618	307,5	Yüksek
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	20.479.450	83.963.255	-98,2	Düşük
İzole edilmiş tel ve kablolar	15.864.531	53.967	611,2	Yüksek
Sanayi fırını, ocak ve ocak ateşleyiciler	12.776.803	426.825	382,8	Yüksek
Yapı malzemeleri dışındaki, ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya	11.478.776	396.261	379,5	Yüksek
Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	10.905.411	1.813.507	222,3	Yüksek
Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	10.424.540	33.369	617,3	Yüksek
İşlenmiş sebze ve meyveler	10.071.066	10.276.504	40,8	Sınırdan
Kaldırma ve taşıma teçhizatı	9.794.350	2.248.689	190,0	Yüksek
Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	9.081.092	3.767.441	130,8	Yüksek
Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	8.713.388	742.819	289,1	Yüksek
Pompa, kompresör, musluk ve vana	8.682.576	5.742.357	84,2	Yüksek
Mezbahacılık	8.342.802	21.610.536	-52,3	Düşük
Plastik ürünleri	8.217.295	7.408.500	53,2	Yüksek
Metal yapı malzemeleri	7.749.398	1.074.620	240,4	Yüksek
Tahta plaka; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtalar	6.865.857	9.608.356	9,3	Sınırdan
Kum, kil ve taşocakçılığı	6.663.337	789.486	256,2	Yüksek

Kaynak: Altlık veriler TÜİK, 2012

Aşağıda verilen grafiklerde bu fasılların rekabet düzeyleri karşılaştırılmıştır. Grafiklerde,

- Yatay eksen net dış ticareti,
- Dikey eksen RCA katsayısını,
- Tablodaki kürelerin büyüklüğü ise fasılların ihracat ve ithalat değerlerinin büyüklüğünü göstermektedir.

Grafik 1'e bakıldığında ithalat değeri yüksek olan fasılların, net dış ticaretin negatif olduğu ve RCA katsayısının düşük olduğu bölgede yoğunlaştığı görülmektedir. Bazı fasıllarda ise hem ithalat değeri hem de rekabet gücü yüksektir.

Bu fasıllar;

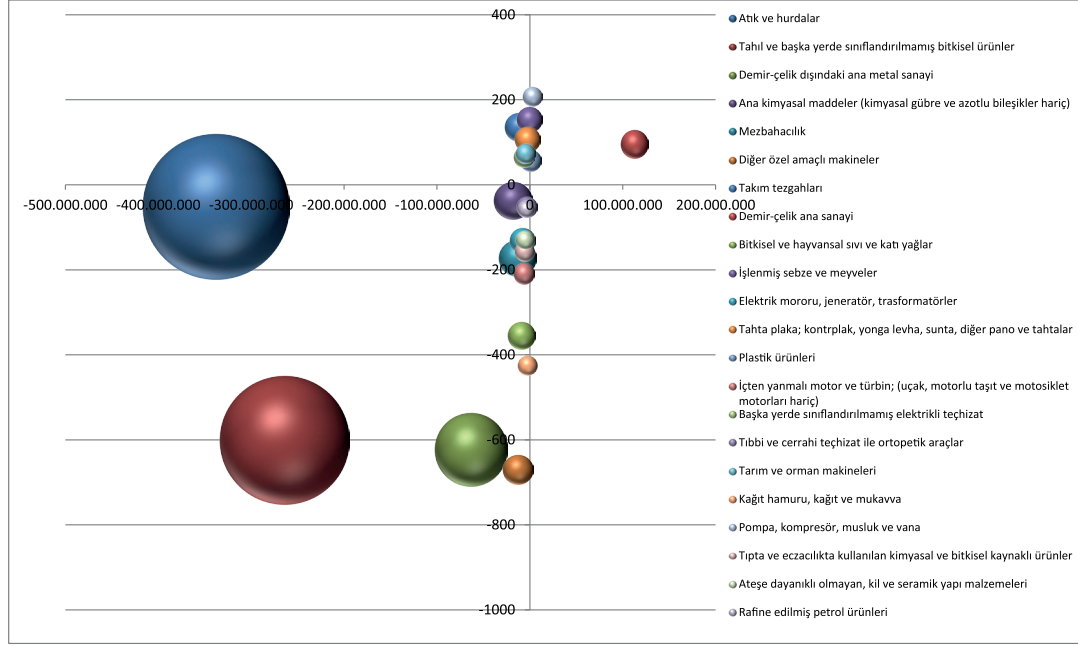
- Demir-çelik ana sanayi

3. İKTİSADİ YAPI

- İşlenmiş sebze ve meyveler
- Plastik ürünleri

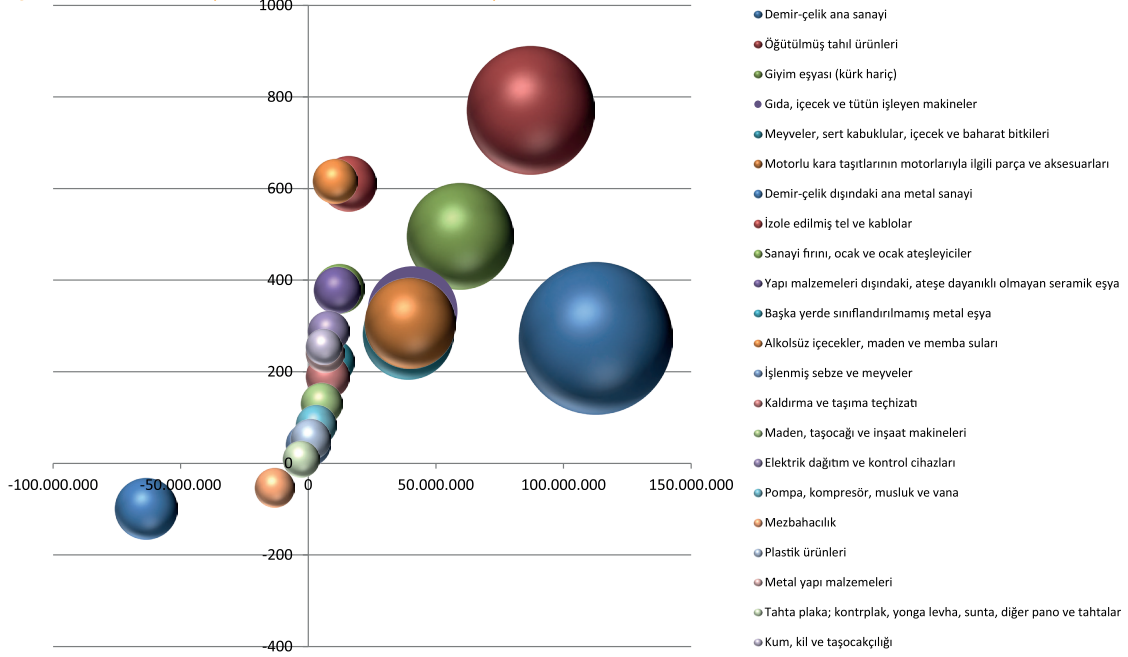
Bu fasıllarda ihracatın ithalattan daha yüksek olması sonucu rekabet katsayıları yüksek çıkmaktadır.

Şekil 3.3.5.1.4.1 İthalatı Yüksek Olan Fasılların Rekabet Düzeyleri

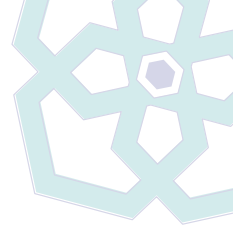

Kaynak: Altılık veriler TÜİK, 2010

Şekil 3.3.5.1.4.2 İhracatı yüksek olan fasılların rekabet düzeyleri

Kaynak: Altılık veriler TÜİK, 2010

İhracat değeri açısından ilk sırayı alan fasılların genellikle rekabet güçlerinin yüksek olduğu görülmekte olup "Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi" faslı için ithalat değerinin de yüksek olması nedeniyle rekabet gücünün düşük olduğu görülmektedir.

3.3.5.2 Madencilik ve Taşocakçılığı

Sanayi alt sektörlerinden biri de madencilik sektörüdür. Ülkemizde 50'den fazla mineralin üretimi yapılmakta olup kamu kesimi ağırlıklı olarak enerji mineralleri ve metalik cevher üretiminde yoğunlaşırken özel sektör daha çok endüstriyel minerallerin üretimini yapmaktadır. Bakır, kurşun, kalay, demir, krom, cıva, lületaşı, mermer ve bor önemli madenlerimizdendir. Madencilik

Tablo 3.3.5.2.1 Madencilik Sektörünün GSYİH Payları

	Madencilik/Sanayi cari fiyatlarla GSYİH(%)	Madencilik /Toplam GSYİH cari fiyatlarla GSYİH(%)
2002	1,3	0,9
2003	4,3	1,0
2004	4,7	1,1
2005	5,1	1,2
2006	5,7	1,2
2007	5,8	1,2
2008	6,2	1,4
2009	7,1	1,5
2010	7,3	1,4
2011	7,4	1,4

Kaynak: TÜİK, 2012

sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki yerine bakıldığında toplam GSYİH içerisindeki payının yüzde 1 ile yüzde 1,5 arasında değiştiği görülmektedir. Sektörün sanayi içerisindeki payı 2002 yılında yüzde 1,3 iken 2011 yılında bu oran yüzde 7,4'e yükselmiştir.

Maden Teknik Arama Müdürlüğü tarafından TR83 Bölgesi illerinde saptanan maden kaynakları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bölge için en önemli madenler bentonit, mermer, linyit, antimon

Tablo 3.3.5.2.2 TR83 Bölgesi İlleri Maden Potansiyelleri

	AMASYA	ÇORUM	SAMSUN	TOKAT
Antimuan	X	X		X
Asbest	X	X		X
Bakır	X	X		X
Bentonit	X	X		X
Çimento			X	X
Demir		X		X
Feldspat		X		
Grafit		X		
Kil		X		
Kireçtaşı		X		
Krom				X
Kurşun-Çinko			X	
Manganez	X	X	X	X
Tuğla-kiremit		X	X	X

Kaynak: MTA, 2012

3. İKTİSADİ YAPI

ve kromdur. Bölge illerinden Samsun, maden çeşitliliği ve rezervi bakımından sınırlı potansiyele sahip iken bölgedeki diğer illerin yer altı kaynağı potansiyeli yüksektir. Tokat antimuan ve bentonit gibi önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yataklarına sahiptir. Amasya ilinde ortaya çıkarılan önemli madenler arasında maden kömürü, bakır-kurşun-çinko, manganez, bentonit ve seramik-refrakter killer olup ilde işletilen maden kaynakları kömür, mermer ve kalkerdir. İlde kömür madencilğinde 5, diğer madenlerin istihsalinde 17 olmak üzere toplam 22 imalatçı bulunmaktadır. Bu işletmelerde toplam 967 kişi istihdam edilmektedir (Amasya TSO, 2009). Çorum'un çok çeşitli metalik ve endüstriyel hammadde yataklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. İlin zengin maden kaynakları arasında mermer ve kil bulunmaktadır. İlde toprak sanayi oldukça gelişmiş olup tuğla ve kiremit üretimi yaygındır. Çorum İl Ticaret ve Sanayi Müdürlüğü kayıtlarına göre, ilde 2008 yılı itibarıyla seramik, kil, taş ve çimento üreten 77 imalatçı bulunmakta olup bu işletmelerde toplam 4.389 kişi istihdam edilmektedir.

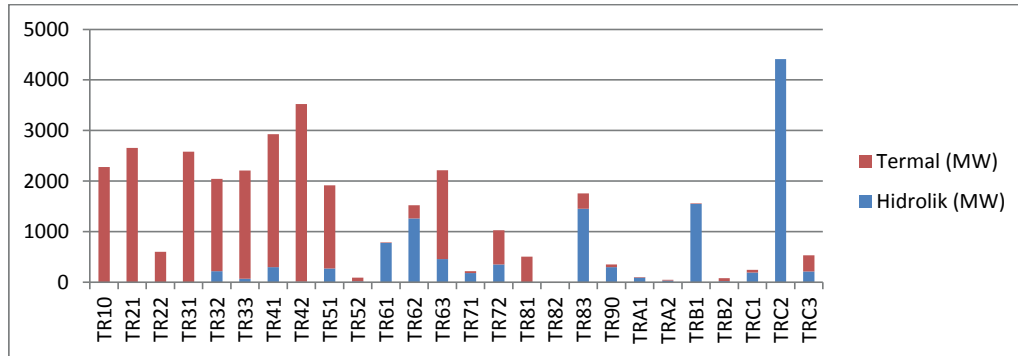
Maden kaynaklarının yanısıra bölge Kuzey Anadolu fay kuşağı boyunca zengin jeotermal kaynaklara sahiptir. Bölgede bilinen kaynaklar kaplıca ve içmece olarak veya kür ve tedavi amaçlı hizmet vermektedir. Bölgede belirlenen en yüksek sıcaklık 56°C'dir (Havza). Bölgede yer alan jeotermal kaynaklar Samsun'da Havza ve Ladik, Amasya'da Gözlek, Hamamözü ve Terziköy, Çorum'da Figani ve Hamamlıçay, Tokat'ta Reşadiye, Artova ve Sulusaray kaplıcalarıdır. Bölgede bulunan jeotermal kaynaklar, geçmişten günümüze genelde basit kaplıca uygulamaları olarak kullanılmıştır. Yörede bulunan jeotermal kaynakların kaplıca turizmi açısından değeri büyük olmakla birlikte bu kaynakların seracılık veya konut ısıtmasına yönelik kullanımı ile çeşitlendirilmesi bölgesel gelişmeye katkı sağlayacaktır (YHGP, 2006).

3.3.5.3 Enerji

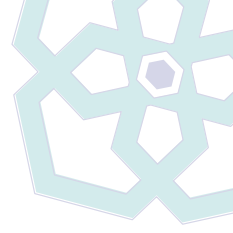
Sanayi alt sektörlerinden bir diğeri enerji sektörüdür. Enerji sektörü, ülkelerin kalkınmaları ve refah seviyelerinin artmasında stratejik öneme sahiptir. Enerji fiyatlarının yükselişi, küresel ısınma nedeniyle yaşanan iklim değişikliği gibi konular enerji arz güvenliğinin önemini artırmaktadır. Enerjiye olan talebin giderek artması, alternatif enerji kaynaklarını özellikle de yenilenebilir ve temiz enerjiyi gündeme getirmektedir.

TR83 Bölgesi hidroelektrik enerji potansiyeline ve yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir. Kişi başı elektrik tüketimi bakımından bölge, 26 Düzey 2 bölgesi arasında 21. sırada yer almaktadır. Elektrik üretim kapasitesi bakımından ise TR83 Bölgesi I I. sırada yer almaktadır. Bölgede hem hidrolik hem de termal elektrik üretim kapasitesi mevcuttur. Bölgede elektrik çoğunlukla hidroelektrik santraller vasıtasıyla üretilmektedir. Hidroelektrik santrallerin yanı sıra

Şekil 3.3.5.3.1 Düzey 2 Bölgeleri Elektrik Üretim Kapasitesi, 2005

Kaynak: TÜİK, 2012

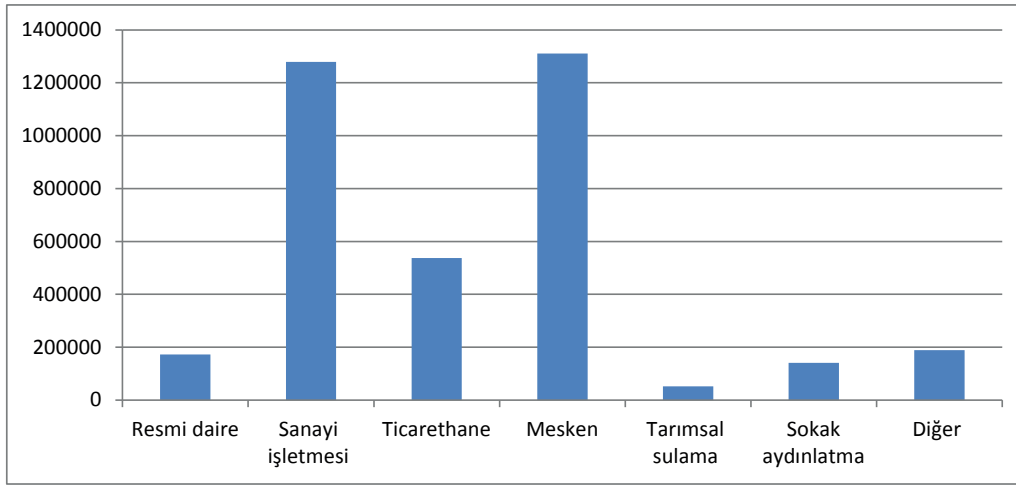

Samsun'da 2 adet mobil santral bulunmaktadır. Ayrıca Çorum'da otoprodüktör doğalgaz santrali olarak hizmet veren özel bir girişim mevcuttur.

3.3.5.3.1 Elektrik Tüketimi

TR83 Bölgesi, 2010 yılı itibariyle kişi başına mesken elektrik tüketimi bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında 14. sırada iken, sanayi elektrik tüketimi bakımından 20. sırada yer almaktadır. Ülkede

Şekil 3.3.5.3.1 Düzey 2 Bölgeleri Elektrik Üretim Kapasitesi, 2005

Kaynak: TÜİK, 2012

tüketilen elektriğin yüzde 2'si bölgemizde tüketilmektedir. Bölgede sektörler itibariyle elektrik tüketimine bakıldığında sanayi sektörünün %38'lik pay ile ilk sırada yer aldığı, konut tüketiminin ise yüzde 33 ile sanayiye takip ettiği görülmektedir. Ülkemizde ise bu oranlar sanayi tüketimi için yüzde 46 ve mesken tüketimi için yüzde 24'tür.

3.3.5.3.2 Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Yenilenebilir enerji kaynağı; enerji kaynağından alınan enerjiye eşit oranda veya kaynağın tükenme hızından daha çabuk bir şekilde kendini yenileyebilen enerji kaynağıdır. Biyoenerji, hidroelektrik, güneş, rüzgar, jeotermal ve hidrojen enerjisi gibi pek çok yenilenebilir enerji çeşidi bulunmaktadır.

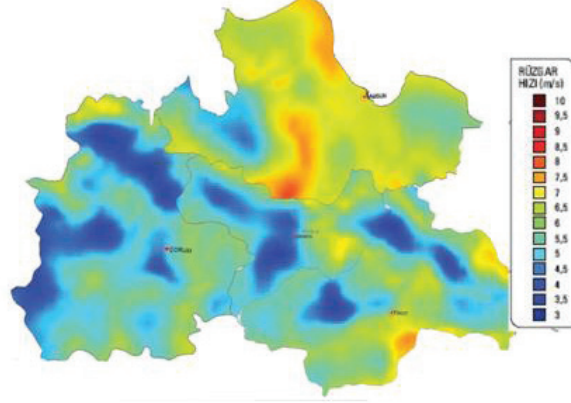
3.3.5.3.2.1 Rüzgar Enerjisi

Yenilenebilir enerji kaynakları açısından rüzgar enerjisi potansiyeli incelendiğinde bölgenin bu bakımdan çok zengin olmadığı görülmektedir. Ekonomik bir rüzgar enerjisi santrali için gereken rüzgar potansiyeli 7m/s ya da daha üzeri bir hızdır. Bu bakımdan Samsun, bölgede bu açıdan potansiyeli en yüksek il olarak görülmektedir; ancak diğer illere kıyasla bu çok yüksek bir potansiyel değildir.

EPDK tarafından verilen rüzgar enerjisi santrali (RES) üretim lisanslarına göre bölgemizde Amasya, Çorum ve Tokat'ta 1'er tane olmak üzere 3 tane RES üretim lisansı alan girişim bulunmaktadır. Toplam kurulu gücü 124,5 MWm olan bu santrallerin işletmede olan kapasitelerinin tamamı inşa halindedir.(www.epdk.gov.tr)

3. İKTİSADİ YAPI

Şekil 3.3.5.3.2.1.1 TR83 Bölgesi Rüzgar Enerjisi Potansiyeli

Kaynak: www.eie.gov.tr/

EPDK tarafından verilen rüzgar enerjisi santrali (RES) üretim lisanslarına göre bölgemizde Amasya, Çorum ve Samsun'da 2'şer, Tokat'ta 3 tane olmak üzere 9 tane RES üretim lisansı alan girişim bulunmaktadır. Toplam kurulu gücü 306,8 MWm olan bu santrallerin 2 tanesi işletmede olup işletmede olan kapasite toplam 79 MWm'dir. (www.epdk.gov.tr)

3.3.5.3.2.2 Güneş Enerjisi

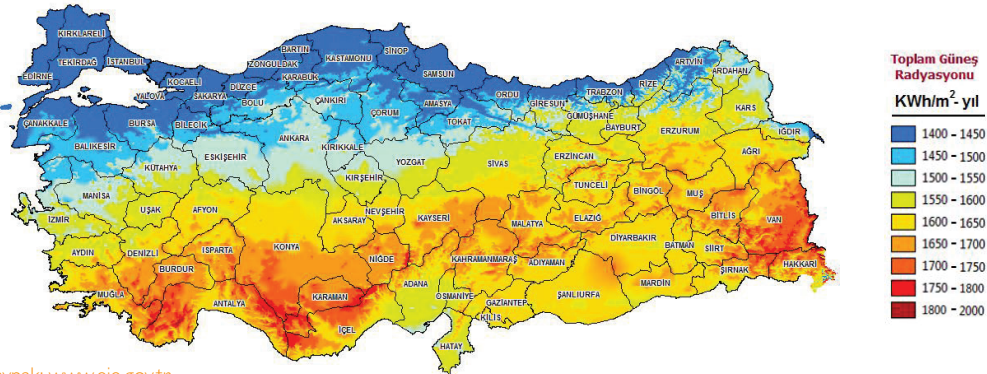
Karadeniz Bölgesi güneş enerjisi potansiyeli ve güneşlenme süresi bakımından diğer bölgelere kıyasla en düşük potansiyele sahip bölgedir. Türkiye güneş enerjisi potansiyeli atlasına bakıldığında bu durum açık olarak görülmektedir. Bölgede ısınmada kullanılan güneş kolektörleri vasıtasıyla güneş enerjisinden faydalanılmaktadır.

Tablo 3.3.5.3.2.2.1 Türkiye'nin Yıllık Toplam Güneş Enerjisi Potansiyelinin Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGE	TOPLAM GÜNEŞ ENERJİSİ (kWh/m ² -yıl)	GÜNEŞLENME SÜRESİ (Saat/yıl)
G.DOĞU ANADOLU	1.460	2.993
AKDENİZ	1.390	2.956
DOĞU ANADOLU	1.365	2.664
İÇ ANADOLU	1.314	2.628
EGE	1.304	2.738
MARMARA	1.168	2.409
KARADENİZ	1.120	1.971

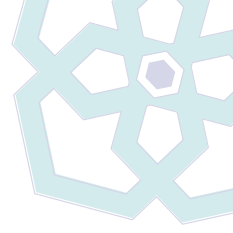
Kaynak: <http://www.eie.gov.tr/turkce/YEK/gunes/tgunes.html>

Şekil 3.3.5.3.2.2.1 Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası

Kaynak: www.eie.gov.tr

3.3.5.3.2.3 Biyoenerji

Yenilenebilir enerji kaynaklarından biyoenerji, canlı organizmalar veya bunların yan ürünlerinden elde edilen bir enerji türüdür. Biyoenerji türleri biyodizel, biyoetanol, biyogaz olarak sınıflandırılmaktadır. Biyodizel kanola, ayçiçek, soya, aspir gibi yağlı tohum bitkilerinden elde edilen bitkisel yağlardan veya hayvansal yağlardan üretilen bir yakıt türüdür. Biyoetanol hammaddesi şeker pancarı, mısır, buğday ve odunsular gibi şeker, nişasta veya selüloz özlü tarımsal ürünlerin fermantasyonu ile elde edilen ve benzinle belirli oranlarda harmanlanarak kullanılan alternatif bir yakıttır. Hayvansal atıklar, bitkisel atıklar, şehir ve endüstriyel atıkları gibi organik maddelerin oksijensiz şartlarda biyolojik parçalanması sonucu oluşan yakıt türü ise biyogazdır.

Yapılan araştırmalar en ekonomik biyoetanolün şekerpancarı, mısır ve buğdaydan, biyodizelin ise kolza(kanola), soya ve palm yağından elde edildiğini göstermektedir (TKİB, 2004). Biyoetanolün elde edildiği bitkilerden başta şeker pancarı olmak üzere, mısır ve buğday üretimi bölgemizde oldukça yaygındır. Ülkemizde üretilen şekerpancarının yüzde 8,2'si, mısırın yüzde 3.24'ü, buğdayın ise yüzde 9,7'si bölgemizde üretilmektedir. Bölgemizde bulunan Turhal Şeker fabrikasında yıllık 14 milyon litre biyoetanol üretim kapasitesi mevcuttur (Oruç, 2008). Biyodizel üretiminde kullanılan soyanın yüzde 21'i, ayçiçeğinin yüzde 4,52'si, kolzanın yüzde 1,45'i bölgemizde üretilmektedir. Bununla beraber, bölgemizde EPDK'dan (Enerji Piyasası Denetleme Kurumu) işleme lisansı alan Amasya ve Samsun'da 1'er olmak üzere toplam 2 biyogaz tesisi bulunmaktadır. Kanatlı hayvancılığın yaygın olduğu Çorum ili başta olmak üzere bölgemiz illerinde kentsel ve hayvansal atıklardan yararlanma yoluna gidilerek biyogaz üretimi gerçekleştirilebilir.

3.3.6 Sanayi Organizasyonu

Ülkemizde sanayileşmeye paralel olarak belirli bölgelerde oluşan sanayi bölgelerinin bir kısmı ulaşım olanakları, pazara yakınlık gibi faktörlerin etkisiyle oluşurken, bir kısmı planlı kalkınma dönemine geçiş ile birlikte devlet tarafından uygulanmaya başlamıştır. Organize Sanayi Bölgeleri(OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ülkemizdeki bu doğrultudaki ilk uygulamalar arasındadır. Üretimde teknoloji ve yenilikçiliğin ön plana çıkması ile Endüstri Bölgeleri ve Teknoloji geliştirme bölgeleri gibi uygulamalara başlanmıştır. Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER), Serbest Bölgeler ve İş Geliştirme Merkezleri de (İŞGEM) ülkemizde bulunan diğer planlı sanayi bölgeleri uygulamalarıdır (Cansız, 2010). Bu bölümde bölgemizde bulunan planlı sanayi bölgeleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.3.6.1 Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

Küçük sanayi siteleri en az 20 işyerinden oluşan ve çoğunlukla küçük ölçekli imalat ve tamiratla istigal eden işletmelerin yer aldığı yerleşmelerdir. Çarpık sanayinin önlenmesi ve sanayi yapılaşmalarının disipline edilmesine yönelik olarak sürdürülen Küçük Sanayi Sitesi uygulamalarına, planlı kalkınma dönemi olan 1960'lı yıllarda başlanmış ve ülkede sanayinin geliştirilmesi amacıyla pek çok teşvik tedbiri uygulamaya konulmuştur (www.sanayi.gov.tr)

Bölgemizde 2012 Ocak ayı itibarıyla toplam 27 tane küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Bunların illere göre dağılımı ve KSS'lerde bulunan işyeri sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Amasya'da ve Tokat'ta 1'er adet olmak üzere 2 KSS yapım aşamasındadır.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.3.6.1.1 TR83 Bölgesi İlleri KSS Sayıları ve KSS'lerde Yer Alan İşletme Sayıları

	Mevcut KSS		Devam eden KSS	İşletme sayısı
Amasya	6	1.027	1	30
Çorum	7	1.552	-	-
Samsun	7	2.322	-	-
Tokat	7	1.420	1	100
TR83 Bölgesi	27	6.315	2	130

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

3.3.6.2 Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

Organize Sanayi Bölgeleri ülkemizde yaratmış olduğu istihdam, sağladığı destekler ve yarattığı dışsalıklar gibi özelliklerinden dolayı bölgesel gelişmenin önemli bir aracı olarak görülmektedir. Özel sektör yatırımlarını belirli bir alana yönlendirmesi, işletmelerin ortak altyapı hizmetlerinden yararlanması, yan sanayiye teşvik etmesi bakımından OSB'lerin bölge ve ülke ekonomisine pek çok faydası bulunmaktadır (Cansız, 2010).

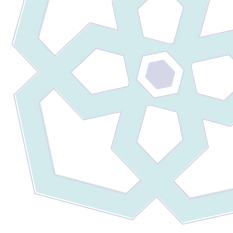
TR83 Bölgesi'nde toplam 16 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bu OSB'lerden Samsun'da bulunan Gıda OSB, Suluova ilçesinde bulunan Suluova Besi OSB ve Havza Tarımsal Ürün İşleme ve Tarım Makineleri OSB ihtisas Organize Sanayi Bölgeleridir. Diğerleri ise karma OSB'lerdir. Amasya ilinde toplam 4 OSB bulunmaktadır. Bu OSB'lerden Merzifon ve Amasya OSB 'de üretime geçilmiştir. Suluova Besi OSB altyapı inşaatı aşamasındadır. Bu OSB'lerde ağırlıklı olarak elektrikli makineler, plastik, mobilya, tekstil, mermer ağaç ve mobilya, gıda ve ambalaj sanayinde faaliyet gösteren firmalar yer almaktadır. Amasya'da bulunan OSB'ler ile ilgili detaylı bilgi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Merzifon OSB'nin istihdam kapasitesinin ve doluluk oranının Amasya Merkez OSB'den yüksek olması dikkat çekicidir.

Tablo 3.3.6.2.1 Amasya İli OSB'leri

	AMASYA OSB	MERZIFON OSB	SULUOVA OSB	SULUOVA BESİ OSB
Kuruluş yılı	1993	1987	2005	2004
Büyüklüğü(ha)	79,5	111,8	74,8	90
Toplam Sanayi Parseli	34	49	85	70
Tahsis edilen parsel	30	47	15	63
Üretime geçen firma	16	34	3	0
İnşaa halinde	6	6	5	0
İstihdam	308	2.635	34	0

Kaynak: www.osbuk.org,2012

Çorum il sınırları içinde 2 OSB bulunmaktadır. Bunlardan Sungurlu OSB altyapı inşaatı aşamasındadır. Çorum OSB'de bulunan işletmeler ağırlıklı olarak makine, tekstil, çelik döküm, tarım aletleri ve gıda sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tablo 3.3.6.2.2 Çorum ili OSB'leri

	ÇORUM OSB	SUNGURLU OSB
Kuruluş yılı	1978	1997
Büyüklüğü(ha)	437	484
Toplam Sanayi Parseli	133	90
Tahsis edilen parsel	116	7
Üretime geçen firma	82	1
İnşaa halinde	39	1
İstihdam	5.255	11

Kaynak: www.osbuk.org.tr

Bölge illerinden Tokat'ta bulunan 5 OSB'den 4 tanesi faaliyet geçmiştir. Tokat'taki OSB'lerde yer alan firmalar ağırlıklı olarak gıda, mobilya, tekstil, mermer ve orman ürünlerinde faaliyet göstermektedir. OSB'ler ile ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tablodadır.

Tablo 3.3.6.2.3 Tokat İli OSB'leri

	TOKAT OSB	ERBAA OSB	NİKSAR OSB	ZİLE OSB	TURHAL OSB
Kuruluş yılı	1978	2006	1997	2006	2001
Büyüklüğü(ha)	500	-	210	109,3	59,42
Toplam Sanayi Parseli	160	-	26	70	41
Tahsis edilen parsel	160	-	9	12	34
Üretime geçen firma	81	-	0	0	8
İnşaa halinde	10	-	1	0	1
İstihdam	1512	-	0	17	97

Kaynak: www.osbuk.org,2012

Samsun ilinde biri ihtisas olmak üzere toplam 5 OSB bulunmaktadır. Bu OSB'lerde ağırlıklı olarak madeni eşya, elektriksiz makineler, demir dışı metaller, gıda ve mobilya sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. Samsun Organize Sanayi Bölgesi'nin doluluk oranı yüzde 100'dür.

Tablo 3.3.6.2.4 Samsun İli OSB'leri

	SAMSUN OSB	KAVAK OSB	BAFRA OSB	SAMSUN GIDA OSB	HAVZA OSB
Kuruluş yılı	1981	2000	1998	2007	2007
Büyüklüğü(ha)	160	104	228	47	50
Toplam Sanayi Parseli	111	80	64	25	-
Tahsis edilen parsel	111	17	26	25	-
Üretime geçen firma	74	8	11	1	-
İnşaa halinde	12	2	2	6	-
İstihdam	5.140	402	250	-	-

Kaynak: www.osbuk.org,2012

Bölgede bulunan OSB'lerin alan ölçüleri ve illerin nüfuslarına göre bölge illerinin sıralaması aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tabloya göre kişi başına düşen OSB alanı (m²) en yüksek olan il Çorum, en düşük il ise Samsun'dur.

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.3.6.2.5 Bölge İllerinde Kişi Başına Düşen OSB Alanı(m2)

	2009 nüfus	OSB sayısı	Toplam OSB alanı (m2)	Kişi başına düşen OSB alanı (m2)
Çorum	540.704	2	9.210.000	17,03
Tokat	624.439	5	10.087.200	16,15
Amasya	324.268	4	3.561.000	10,98
Samsun	1.250.076	5	6.420.000	5,14

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

3.3.6.3 Samsun Serbest Bölgesi

Serbest Bölgeler ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye yatırımlarını çekmek suretiyle sermaye girişini hızlandırmak, dış pazar bağlantılarını genişletmek, ithalatı ucuzlatmak, istihdamı artırmak gibi amaçlara hizmet etmektedir.

Bakanlar Kurulu'nun 14.12.1995 tarih ve 95/7523 sayılı kararı ile 73.150 m2 olarak yer ve sınırları belirlenen Samsun Serbest Bölgesi Samsun Limanı içinde hizmet vermektedir. Serbest bölgede 5.500 m2 lik depo, 28 adet olmak üzere toplam 850 m2 lik büro, 7.512 m2 lik açık alan ve 7.390 m2 lik açık stok sahaları mevcuttur. Bölgede alım-satım konusunda faaliyet gösteren 4 adet kiracı, üretim konusunda faaliyet gösteren 5 adet yatırımcı, 1 adet depolama, 1 adet kiralama ve 1 adet işletme ruhsatlı kullanıcı olmak üzere toplam 12 adet firma faaliyet göstermektedir.

Yüksek Planlama Kurulu tarafından Samsun Serbest Bölgesinde tespit edilen faaliyet konuları aşağıdaki gibidir:

Üretim Faaliyetleri; İmalat Sanayi sektörlerinde yer alan faaliyetler ile tekstil mamulleri hammaddeleri, konfeksiyon üretimi ve özellikle elektronik, optik, tıbbi elektronik, elektrikli ölçü aletleri, hesap makineleri, bilgisayar ve benzeri ekipmanların üretimi ve konfeksiyon aksesuarları ile yurt içi tüketimin yanı sıra ihracata da katkısı olmak kaydıyla her türlü tarımsal ve sınaî üretim faaliyetleri

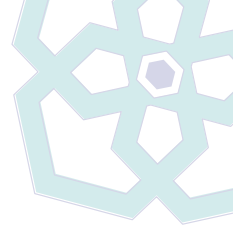
Ticaret ve Hizmet Faaliyetleri; Ambalajlama, depolama, tasnifleme, etiketleme, tamir, montaj ve benzeri diğer işlemler dahil olmak üzere ticari faaliyetleri kolaylaştırıcı işlemler, Bankacılık, sigortacılık, müşavirlik ve mühendislik hizmetleri dahil olmak üzere uygun görülecek diğer hizmet faaliyetleri

3.3.6.4 Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)

Bölge üniversitelerinden Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Samsun Ticaret ve Sanayi Odası (TSO) ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) işbirliğinde bölgedeki sanayi kuruluşlarının üretim ve yatırım projelerine teknik bilgi aktarımı ve fizibilite raporları sunacak Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) bulunmaktadır.

TEKMER'ler genel olarak Üniversite, TSO ve KOSGEB'in bir araya gelerek, KOBİ'lerin ve girişimcilerin Ar-Ge çalışmalarını desteklemek için oluşturdukları ortak platformdur ve idari olarak tamamen KOSGEB Başkanlığına bağlıdır. Türkiye'de toplamda 20 adet TEKMER bulunmaktadır. Samsun'da bulunan TEKMER'in etki alanına giren iller Samsun, Ordu, Giresun, Sinop, Çorum, Tokat ve Amasya'dır. Yukarıda da belirttiği gibi Samsun TEKMER'in tarafları KOSGEB, Samsun TSO ve OMÜ'dür. Kuruluşuna baktığımızda ise 1999'da Duvarsız Teknoloji İnkübatörü olarak kurulmuş sonrasında 2005'te TEKMER'e dönüşmüştür. TEKMER'lerin destekleri şu şekildedir;

- Başlangıç Sermayesi Desteği
- Malzeme, Teçhizat ve Prototip Üretimi ile İlgili Giderler ve Deneme Amaçlı Hammade Temini Desteği

- Danışmanlık Desteği
- Yurtdışı Kongre, Konferans, Panel, Sempozyum, Teknoloji Fuarlarına Katılım Desteği
- Ar-Ge Sonuçlarını Yayınlama Desteği
- İş Geliştirme Desteği
- Kalite Geliştirme ve Teknolojik Donanım Desteği
- Teknopark Kira Desteği

1999-2005 arasında Samsun Duvarsız Teknoloji İnkübatörü (DTİ)'nün ve 2006-2008 arasında TEKMER'in proje verileri incelendiğinde aşağıdaki bilgiye ulaşılmaktadır:

Tablo 3.3.6.4.1 DTİ Proje Verileri, 1999-2005

Başvuru Yapan Proje Sayısı	44
Kabul Edilen Proje Sayısı	25
Red Edilen Proje Sayısı	18
Revize	1

Kaynak: KOSGEB, Samsun, 2010

Tablo 3.3.6.4.2 TEKMER Proje Verileri, 2006-2008

Başvuru Yapan Proje Sayısı	21
Kabul Edilen Proje Sayısı	13
Red Edilen Proje Sayısı	6
Revize	2

Kaynak: KOSGEB, Samsun, 2010

3.3.6.5 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)

Bölgemizde biri Tokat, diğeri ise Samsun'da olmak üzere 2 adet teknokent ya da diğeri bir ifadeyle Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB) bulunmaktadır. 04.09.2009'da 80.753,10 m²'lik alana Samsun TGB kurulmuştur. TGB'ler, 2001 yılında çıkarılan 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası kapsamında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği (24790 sayılı ve 2002 tarihli)'ne göre kurulmaktadır. Kuruluş aşamaları şu şekildedir;

- Kurucu heyetin oluşturulması
- Bölge için yer seçimi
- Bölge kuruluş başvurusu
- Değerlendirme Kurulunun oluşturulması
- Bölgenin ilanı
- Yönetici şirketin kuruluşu

Samsun Teknopark Koordinatörü Doç. Dr. Fehmi Yazıcı'dan alınan bilgiye göre yer tahsisi yapılmış Samsun Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin kuruluş çalışmaları kısa sürede tamamlanmıştır. Kurucu heyette;

- Samsun İl Özel İdaresi
- Samsun Büyükşehir Belediyesi
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır.

Ayrıca 2010 Yılı Mart ayında Samsun Teknopark A.Ş.'nin ana sözleşmesi 35 ortağın katılımıyla imzalanmıştır. Tokat'taki TGB'nin kurucu heyetine baktığımızda ise heyette;

- Tokat İl Özel İdaresi
- Gazi Osman Paşa Üniversitesi
- Tokat Belediyesi
- Tokat Ticaret ve Sanayi Odası
- Tokat Ticaret Borsası

3. İKTİSADİ YAPI

•Kelkit Havzası Kalkınma Birliği bulunmaktadır.

Tokat TGB için 2007 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na kuruluş başvurusu yapılmış ve Bölgenin 20 Mart 2008 tarih ve 26822 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Bölgenin ilk etapta toplam alanı 16.467 m2 olup Üniversite ile Organize Sanayi Bölgesi arasında yer almaktadır.

3.3.6.6 İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM)

İŞGEM'ler küçük ölçekli girişimcilerin iş kurmasını ve geliştirmesini destekleyen ve kolaylaştıran mekanizmalardır. İŞGEM'lerde yönetim danışmanlığı, finans kaynaklarına erişim imkanı, uygun koşullarda işyeri mekanı ile ortak ofis ekipman ve hizmetleri sunulmaktadır. Bölgemizde Samsun İŞGEM ve Çorum KİŞGEM(Kadın İş Geliştirme Merkezi) olmak üzere 2 adet iş geliştirme merkezi bulunmaktadır. Samsun İŞGEM, Dünya Bankası destekli İkinci Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (ÖSDP-2) kapsamında 2006 yılında kurulmuştur. Çorum KİŞGEM ise AB destekli Kadın Girişimciliğini Destekleme Projesi kapsamında 2008 yılında kurulmuş olup faaliyetlerine 2010 yılına kadar devam etmiştir. AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında desteklenen proje ile Türkiye'de kurulacak 3 İŞGEM'den biri Tokat'ta kurulacaktır. Yaklaşık 5800 m2 kapalı alana sahip olacak İŞGEM Tokat Organize Sanayi Bölgesi'nde inşaa edilecektir.

Tablo 3.3.6.6.1 TR83 Bölgesi'ndeki İŞGEM'ler

	Kuruluş yılı	İşlik sayısı(adet)	İşletme sayısı (adet)	İstihdam (kişi)
Samsun İŞGEM	2006	26	25	749
Çorum KİŞGEM* * faaliyetleri 2010 yılına kadar devam etmiştir.	2008	37	15	32

Kaynak: KOSGEB, 2011

3.3.6.7 Ticaret Borsaları

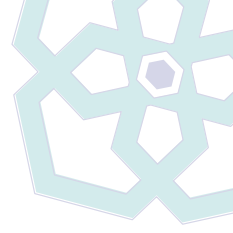
Ticaret borsaları, zirai ve hayvansal ürünlerin fiyatlarını arz ve talebe göre oluşturan, oluşan bu fiyatları tescil ve ilan edildiği kamu tüzel kişiliğine haiz kuruluşlardır. Ticaret borsaları bu nitelikleriyle piyasa mekanizmasının etkin işlemesi, ürünlerin gerçek değerinin belirlenmesi, fiyat hareketlerinde istikrarın sağlanması, alım satımın güvenilir fiyat üzerinden yapılması, ulusal ve uluslararası piyasalar arasında dengenin kurulması gibi işlevlere sahiptir.

TR83 Bölgesi'nde Çorum'da 3, Samsun'da 4, Tokat'ta 2 tane olmak üzere toplam 9 adet ticaret borsası bulunmaktadır. Bölgedeki ticaret borsaları, bu borsaların işlem hacimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3.6.7.1 TR83 Bölgesi'ndeki Ticaret Borsaları ve İşlem Hacimleri

	İşlem Hacmi (2008)	İşlem Hacmine Göre Ülke Sıralaması (2009)
Samsun Ticaret Borsası	753.513.385,48	1.004.300.027,33
Çorum Ticaret Borsası	543.640.885,20	670.037.191,20
Çarşamba Ticaret Borsası	520.895.824,00	523.461.603,82
Terme Ticaret Borsası	335.156.808,00	409.039.445,80
Bafra Ticaret Borsası	196.705.396,40	243.578.811,60
Zile Ticaret Borsası	174.704.526,82	222.870.072,44
Tokat Ticaret Borsası	157.987.207,52	218.098.444,19
Alaca Ticaret Borsası	136.032.751,53	176.325.438,00
Sungurlu Ticaret Borsası	89.120.934,53	144.461.226,00

Kaynak: TOBB, 2012

3.3.7 SONUÇ

TR83 Bölgesi sanayi sektörünün bölge ekonomik yapısındaki payının, ülke ekonomisindeki sanayi sektörünün payından düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sanayi sektörünün yıllar itibarıyla büyüme eğiliminde olduğu söylenebilir. Büyümeyi tetikleyen unsur ise imalat sanayide yaşanan gelişmedir.

TR83 Bölgesi'nde imalat sanayide bölgede öne çıkan alt sektörler;

- Gıda ve içecek ürünleri imalatı
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı
- Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
- Mobilya imalatıdır.

Bölge sanayi katma değerinin ülkenin toplam sanayi katma değerindeki payı oldukça düşüktür. Kişi başına düşen gayri safi katma değer için de benzer durum söz konusudur. Bölgenin rekabet edebilirlik düzeyinin artırılması için hem mevcut sanayi kollarında verimliliği ve katma değeri yükseltecek faaliyetlere yönelmek, hem de yeni kurulan sanayilerde ileri teknolojinin kullanımını özendirme gerekmektedir.

Madencilik açısından bölgenin çok çeşitli kaynağa sahip olmadığı söylenebilir. Bununla beraber bölgenin maden kaynakları bölgenin gelişimine katkı sağlayabilir. Özellikle bölgenin mermer kaynaklarının geliştirilmesi ve dış pazarlara ulaştırılması önemlidir. Yine bölgenin doğal zenginliklerinden olan jeotermal kaynakların turizm, sanayi ve diğer sektörlerde kullanılması önerilebilir.

Bölgede elektrik ağırlıklı olarak hidroelektrik santrallerde üretilmektedir. Bölgede yenilenebilir enerji kaynaklarından güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi açısından yüksek bir potansiyel bulunmamaktadır. Bununla birlikte biyoenerji çeşitlerinden biyodizel, biyoetanol ve biyogaz üretimine yönelik olarak bölgenin mevcut kaynakları değerlendirilebilir.

3. İKTİSADİ YAPI

3.4 HİZMETLER

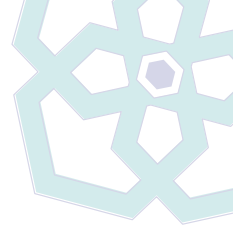
3.4.1 GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, toplumların yaşam düzeyinin yükselmesi, kentleşmenin hızlanması, toplu yaşamın gerektirdiği düzenleyici faaliyetlerin çoğalması, bilgi gereksiniminin yaşamın odak noktası haline gelmesi, sürekli olarak hizmetin niceliği ve niteliğini artırmaktadır. Bu çalışmada; hizmetler sektörü kapsamında haberleşme, inşaat, turizm, mali yapı ve bankacılık ve dış ticaret konuları ele alınacaktır. Bu bölümün önemli olmasının nedeni, sayılan birçok alt bölümden oluşması ve aynı zamanda tarım ve sanayi sektöründe oluşan çıktıların ticarete kullanılmasıyla hizmetler sektörünün diğer sektörlerle olan bağlantısıdır. Özellikle Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) hesaplamasında kullanılan 3 temel faaliyet alanı; tarım, sanayi ve hizmetler olarak ele alındığında; hizmetler bölümü, sanayi ve tarıma girmeyen diğer faaliyetleri içermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) , ilk kez 2010 yılında bölgelere göre Gayri Safi Katma Değerlerini (GSKD) açıklamıştır. Bu değerler Tablo 3.2.1.2 ve Tablo 3.2.1.3'te görülmektedir.

Tablolardan görüldüğü üzere bölge içinde hizmetlerin payı 2004-2006 arası yüzde 60'a yaklaşırken bölgedeki hizmetler sektörünün, Türkiye hizmet sektörü içindeki payı yüzde 2,6 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortalama ile TR83 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 10. sırada yer almaktadır. İlk 5 bölge Türkiye'deki hizmetler sektörünün yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmaktadır, TR83 ise bu bölgeler arasında bulunmamaktadır.

Bölge illerinin 2001 yılı GSYİH rakamlarına göre hizmetler sektörü Amasya GSYİH' sının yüzde 70,5'i; Çorum'un yüzde 69,6'sı; Samsun'un yüzde 64,4'ü; Tokat'ın ise yüzde 41,9'unu oluşturmaktadır. 1987-2001 yılları arasında sektörün GSYİH içindeki payı, Amasya'da yüzde 20, Samsun'da ve Çorum'da yüzde 10 artarken Tokat'ta ise yüzde 5 azalmıştır.

Tablo 3.4.1.1 Düzey2 Bölgelerinde Hizmetler Sektörünün Türkiye İçindeki Payları, 2006

İBBS2/İktisadi Faaliyet Kolları		Hizmetler	Sıra
TR	Türkiye	100,0	
TR10	İstanbul	31,1	1
TR51	Ankara	9,9	2
TR31	İzmir	7,0	3
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	5,4	4
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	5,2	5
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	4,4	6
TR62	Adana, Mersin	3,9	7
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3,5	8
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	2,7	9
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2,6	10
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2,6	11
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2,3	12
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2,1	13
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2,1	14
TR52	Konya, Karaman	2,0	15
TR22	Balıkesir, Çanakkale	1,8	16
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	1,7	17
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1,5	18
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1,4	19
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1,4	20
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1,3	21
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,0	22
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	0,9	23
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	0,9	24
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,7	25
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,6	26

Kaynak: TÜİK, 2012

3.4.2 HABERLEŞME

Teknolojideki hızlı gelişmelere paralel olarak haberleşme sektörü de yıllar içinde gelişmektedir. Haberleşme sektöründeki hizmet kalitesinin artırılması ve oluşacak talebin karşılanması, bilgi ve iletişim teknolojileri ve Ar-Ge çalışmalarıyla sağlanabilir.

Bu bölümde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından üretilen haberleşme istatistiklerinden faydalanılmıştır. Düzey2 bölgeleri için veri 2009 ve 2010 yılları için alınabilmektedir. Bundan önceki yıllar için ancak coğrafi bölgelere göre veri bulunabilmektedir. Bu bölümde bölgedeki ve Türkiye'deki GSM (mobil telefon hattı) ve sabit hat abone sayıları verilmiş ve yıllar içindeki değişim oranlarına bakılmıştır.

3.4.2.1 GSM Abone Sayıları

GSM abone sayısı verilerine bakıldığında, 2004-2008 yılları arasında hem Türkiye çapında hem de Karadeniz Bölgesi'nde artış yaşandığı görülmektedir. Karadeniz Bölgesindeki, GSM abone sayısı

3. İKTİSADİ YAPI

son 5 yılda 2,7 milyondan 6 milyona ulaşmıştır; yine son 5 senede Türkiye'deki GSM abone sayısı 2 katına çıkarken bölgedeki artış 2 katın üzerindedir. Teknolojik gelişmeler arttıkça haberleşme araçlarının daha fazla kişiye ulaştığı ve bunun da hem bölge, hem de ülke çapında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3.4.2.1.1 Karadeniz Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı, 2004-2008

GSM Abone Bilgileri	2004	2005	2006	2007	2008
Karadeniz Bölgesi	2.702.705	3.633.570	4.530.540	5.690.964	6.086.604
Türkiye	34.707.549	43.608.965	52.662.709	61.975.807	65.824.110

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2010

Tablo 3.4.2.1.2 Karadeniz Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı Yıllık Yüzde Değişimi, 2004-2008

GSM Abone Bilgileri	2005	2006	2007	2008
Karadeniz Bölgesi	%34,44	%24,69	%25,61	%6,95
Türkiye	%25,65	%20,76	%17,68	%6,21

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2010

Tablo 3.4.2.1.3 TR83 Bölgesi ve Türkiye GSM Abone Sayısı

GSM Abone Bilgileri	2009	2010
TR83 Bölgesi	2.104.827	2.030.235
Türkiye	63.614.157	61.769.635
TR83 / Türkiye	% 3,31	%3,29

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2012

3.4.2.2 Sabit Hat Telefon Sayısı

Sabit telefon sayısı verileri incelendiğinde hem Türkiye çapında hem de Karadeniz Bölgesi'nde yıllar içinde abone sayısında sürekli ve artan bir azalış görülmektedir. Bölgedeki sabit hat abone sayısı, 2008 itibarıyla 2 milyonun altına düşmüştür. Son 5 seneye bakıldığında hem bölgede hem Türkiye'de yüzde 10 civarında azalış söz konusudur. Bu azalma teknolojik gelişmelere bağlanabilir. Mobil telefon hattı ve internetin yaygınlaşmasıyla beraber sabit telefon hat kullanımı azalmıştır.

Tablo 3.4.2.2.1 Karadeniz ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı, 2004-2008

Sabit Telefon Hat	2004	2005	2006	2007	2008
Karadeniz Bölgesi	2.089.021	2.072.971	2.033.815	1.965.709	1.890.238
Türkiye	19.125.163	18.978.223	18.831.616	18.201.006	17.502.205

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2010

Tablo 3.4.2.2.2 Karadeniz ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı Yıllık Yüzde Değişimi, 2004-2008

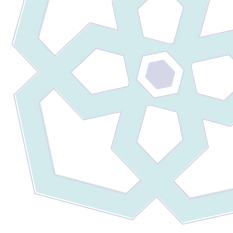
Sabit Telefon Hat	2005	2006	2007	2008
Karadeniz Bölgesi	-%0,77	-%1,89	-%3,35	-%3,84
Türkiye	-%0,77	-%0,77	-%3,35	-%3,84

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2010

Tablo 3.4.2.1.3 TR83 Bölgesi ve Türkiye Sabit Telefon Hat Sayısı

Sabit Telefon Hat	2009	2010
TR83 Bölgesi	557.920	539.785
Türkiye	16.534.356	16.201.466
TR83 / Türkiye	%3,37	%3,33

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2012

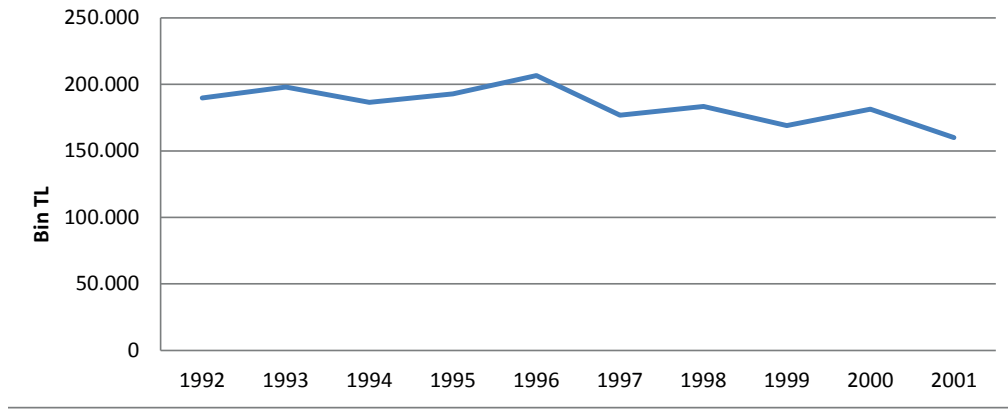
TR83 Bölgesi ve Türkiye'de, 2010 yılında, 2009'a göre hem GSM, hem de sabit telefon hat sayılarında küçük bir düşüş görülmektedir. TR83'ün bu iki kategoride de Türkiye geneline oranı %3,3 civarındadır.

Bölgede internet kullanıcı sayıları, ticari ve stratejik nedenlerle büyük oranda gizli tutulduğu için internet kullanıcıları ile ilgili verilere ulaşılamamıştır. Birçok servis sağlayıcı şirket üzerinden internet kullanılmaktadır. Kablo TV hizmeti ise bölgede yalnızca Samsun ilinde bulunmaktadır.

3.4.3 İNŞAAT

Bir bölgedeki inşaat sektörü içindeki faaliyetler ve talep, bölgedeki ekonomik hareketliliğin ve aynı zamanda nüfus artışının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bölümde inşaat sektörünün bölgede yıllar içinde gelişimi, Türkiye geneliyle karşılaştırılması ve son olarak bölge illerinin bölge içinde aldığı paylar gösterilmiştir.

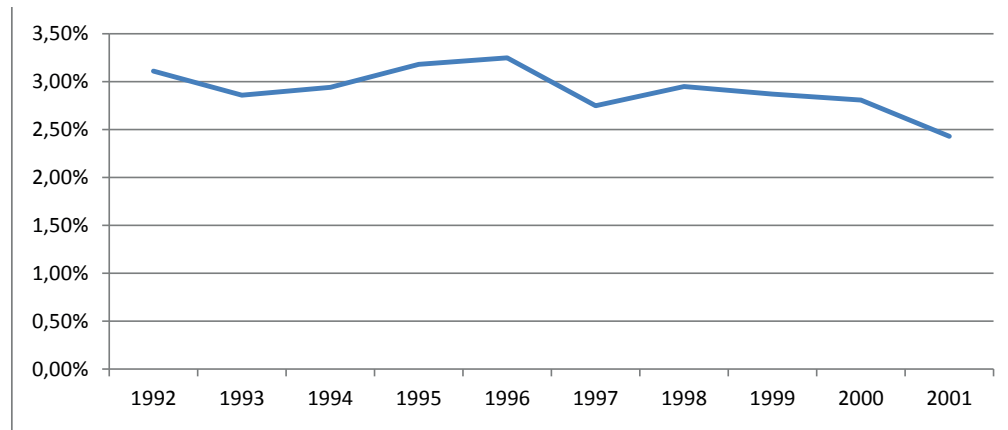
Şekil 3.4.3.1 TR83 İnşaat Sektörü GSYİH İstatistikleri, 1992-2001

Kaynak: TÜİK, 2012

Grafiklere bakıldığında 1992-2001 yılları arası inşaat sektörünün bölgede inişli çıkışlı da olsa gerilediği görülmektedir.

Şekil 3.4.3.2 TR83 İnşaat GSYİH / Türkiye İnşaat GSYİH Oranları, 1992-2001

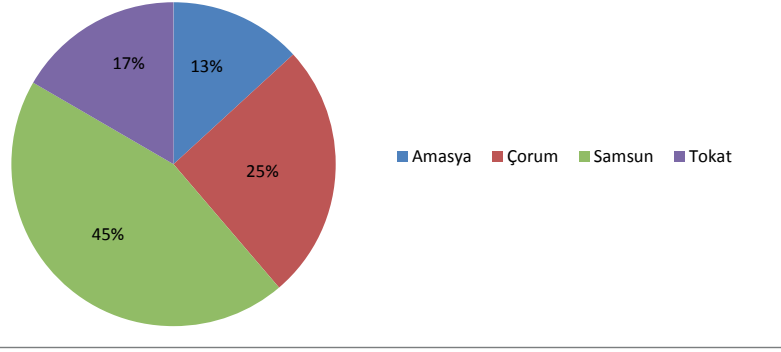
Kaynak: TÜİK, 2012

Yine aynı yıllar içinde bölge Türkiye ile karşılaştırıldığında benzer bir yorum yapılabilir. Yıllar içinde

3. İKTİSADİ YAPI

düzenli olmasa da bu oranda da düşüş görülmektedir: Bölgenin inşaat sektörünün Türkiye inşaat sektörüne oranı 1992 yılında yüzde 3'ün üzerindeyken, 10 senelik zaman diliminde yüzde 2,5'in altına inmiştir.

Şekil 3.4.3.3 İnşaat Sektöründe TR83 Bölgesi İllerinin Bölge İçindeki Payları, 2001

Kaynak: TÜİK, 2010

Bölgenin inşaat GSYİH'sinin yüzde 45'ini Samsun oluşturmaktadır. Samsun'u Çorum takip etmektedir. Yalnızca Samsun ilinde, sektörün il GSYİH içindeki payı, bazı yıllarda sektörün Türkiye içindeki payının üzerine çıkmıştır.

Sektördeki düşüşün sebeplerinden biri bölgede inşaat talebinin azalmasıdır. Bölgede nüfus artışının azalması ve dışarıya göç verilmesi bu talebi azaltan faktörlerdir. Yine bölgeye bakıldığında Samsun hariç kış mevsimi uzunluğu ve buna bağlı olarak inşaat mevsimi kısalığı sektör için olumsuz bir durumdur. İnşaatların yapımının daha uzun sürmesi, maliyetleri artırıcı etki yapmaktadır. Ulaşımın kolaylaştırılması, maden izin işlemlerinin azaltılması ve inşaatların finansmanında kolaylıklar sağlanması ile bölgedeki inşaat sektörü daha canlı hale gelebilir. İnşaat girdilerinden tuğla, kiremit, fayans, seramik ürünleri, çimento, plastik pencere ve kapı sistemleri, sıhhi tesisat ve kalorifer kazanı malzemeleri gibi ürünler bölgeden sağlanmaktadır. Bu da bölgede bu sektörde taşıma maliyetlerini azaltmaktadır. Ancak, özellikle yaşanan ekonomik krizler sonucu kamu yatırımlarındaki daralma nedeniyle inşaat sektörü yatırımları da azalmıştır (YHGP, 2006).

3.4.4 TURİZM

TR83 Bölgesi'nin coğrafi yapısı, bir yandan bölgede turizm açısından değerlendirilebilecek çok sayıda sıcak su kaplıcaları, göller, mağaralar gibi doğal oluşumlara olanak sunarken, bu coğrafyanın uygun koşulları aynı zamanda tarih öncesi çağlardan bu yana bölgenin sürekli olarak insan toplulukları tarafından iskân edilmesine ve dolayısıyla geride pek çok tarihi ve kültürel iz bırakmalarına neden olmuştur.

Bu özellikleri içinde barındıran TR83 Bölgesi'nde tarih, kültür, doğa, mağara, deniz, kış, yayla, termal ve eko-turizm unsurları bulunmaktadır. Bölgede kara, hava, deniz ve demiryolu ulaşım imkânları ve bölgede turizmle ilgili eğitim kurumlarının bulunması¹⁹ önem taşımaktadır.

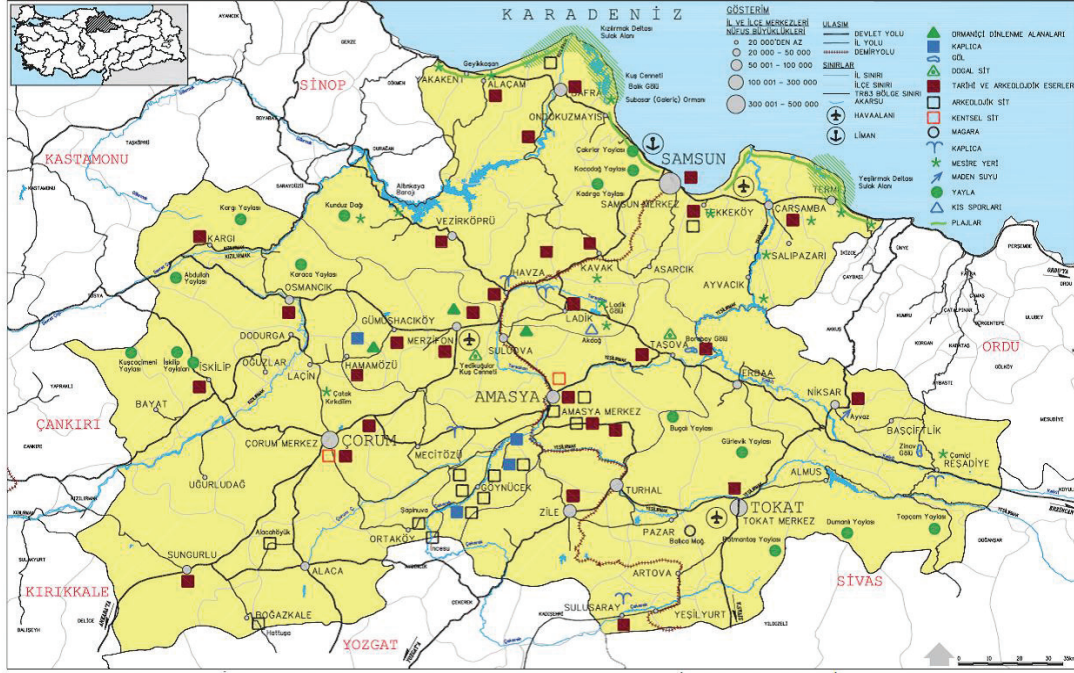
Bu bölümde TR83 Bölgesi illerinin öncelikli turizm değerlerine yer verilmiş, bölge illeri ve ülkenin turizme ilişkin verileri incelenmiştir. Bu veriler, bölgeye giren yerli-yabancı turist sayısı, geceleme sayısı ve ortalama kalış sürelerini; ayrıca tesis, yatak ve oda sayılarını içermektedir. Veri toplama aşamasında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistiklerinden faydalanılmıştır.

¹⁹ 2012 yılı başı itibarıyla Türkiye'deki 89 Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi'nden 3 tanesi Samsun, 1'i Amasya'da ve 1'i Tokat'ta bulunmaktadır. Bölge üniversitelerindeki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulları bölge turizmi için avantaj teşkil etmektedir.

3.4.4.1 TR83 Bölgesi Turizm Değerleri

Bölgede öne çıkan turizm değerleri:

Şekil 3.4.4.1.1 Turizm Açısından Değerlendirilebilecek Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklar

Kaynak: YHGP, 2006

KÜLTÜR-TARİH-MAĞARA TURİZMİ:

Bölgede öne çıkan turizm değerleri:

KÜLTÜR-TARİH-MAĞARA TURİZMİ:

Amasya: Amasya Kalesi, Kral Kaya Mezarları, Şehzadeler Müzesi, Alçak Köprü, Darüşşifa, Saraydüzü Kışla Binası, Yalboyu Evleri, Ferhat Su Kanalı, Merzifon Taşhanı, Amasya Müzesi, Gök Medrese, Kara Mustafa Paşa Camii, Çilehane, Pir İlyas Türbesi, Şirvanlılar Camii, II. Bayezid Külliyesi

Çorum: Çorum Kalesi, Alacahöyük, Boğazköy-Hattuşa (UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde), Ortaköy-Şapınuva, İncesu Kanyonu, Çorum Müzesi, Veli Paşa Hanı, Kâtipler Konağı, Laçın-Kapılıkaya Kaya Mezarı, Osmancık Kalesi, İskilip Kalesi, İskilip Kaya Mezarları, Koyunbaba Köprüsü, Çorum Ulu Camii, Elvan Çelebi Camii ve Türbesi, Osmancık Koca Mehmet Paşa Camii, Çorum Hıdırlık Camii

Samsun: Atatürk Anıtı, Gazi Müzesi, Milli Mücadele Parkı ve Açık Hava Müzesi, Bandırma Vapuru; İlkadım Anıtı, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Baruthane Tümülüsleri, Tekkeköy Mağaraları, Esenköy Kaya Mezarı, Amisos Tepesi, İkiztepe, Asarkale, Büyük Camii, Göğceli Camii, Bekdemir Köyü Camii

Tokat: Tokat Kalesi, Saat Kulesi, Sebastopolis ve Komana Antik Kenti, Turhal Kalesi, Niksar Kalesi, Zile Kalesi, Leylekli Köprü, Tokat Müzesi, Voyvoda Hanı, Suluhan, Mahperi Hatun Kervansarayı, Balıca Mağarası, Nureddin İbn Sentimur Türbesi, Ali Paşa Camii ve Hamamı, Çöreğibüyük Camii, Sulusokak, Gökmedrese, Taşhan, Yazmacılar Hanı, Arastalı Bedesten, Yağbasan Medresesi, Katırcılar Hanı, Deveci Hanı, Paşa Hanı, Paşa Hamamı, Ulu Camii, Takyeciler Camii, Halit Sokağı ve Bey Sokağı Sivil Mimarlık Eserleri, Mevlevihane, Atatürk evi ve Etnografya Müzesi, Latifoğlu Konağı, 40 Badallar, Meydan Camii

3. İKTİSADİ YAPI

DOĞA-DENİZ-KIŞ TURİZMİ:

Amasya: Boraboy Gölü, Yedi Kuğular Kuş Cenneti, Şahin Yaylası, Merzifon ilçesi Çaybaşı Köyü Köprübaşı Mevkiinde başlayan kanyon

Çorum: İncesu Kanyonu, Kunduzlu Yaylaları, Kargı Yaylası, Abdullah Yaylası

Samsun: Lâdik Gölü, Kabaceviz Şelaleleri, Sahil Gezi Yolu ve Sevgi Gölü, 19 Mayıs- Samsun Sahil şeridi, Lâdik-Akdağ Kış Sporları ve Kayak Merkezi, Bafra Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti (RAMSAR sözleşmesiyle koruma altına alınan sulak alan), Galerîç Ormanı

Tokat: Kaz Gölü, Almus Baraj Gölü, Zinav Gölü, Selemen Yaylası

TERMAL TURİZM:

Amasya: Terziköy, Hamamözü, Gözlek Kaplıcaları

Çorum: Figani, Hamamlıçay Kaplıcaları

Samsun: Hamamayağı, Havza, Ladik Kaplıcaları

Tokat: Sulusaray, Reşadiye, Artova Kaplıcaları

3.4.4.2 TR83 Bölgesi'nde Turizm Hareketleri

Bölge, Türkiye içinde turizmden büyük bir pay alamamaktadır. 2011 yılı verilerine göre turistlerin bölgedeki tesislere giriş sayısında bölge, Türkiye'nin yüzde 1,26'sını oluşturmaktadır. Geceleme sayısında bu oran yüzde 0,76'ya kadar düşmektedir. Türkiye rakamlarıyla karşılaştırıldığında bölgeye gelen az sayıdaki turistin aynı zamanda bölgede çok fazla konaklamadığını göstermektedir. Yabancı turistlerin konaklamasında bölgeyle ülke arasındaki fark, daha önemli bir hal almaktadır. Türkiye'de yabancı bir turist, 3,9 gece kalırken; bölgede 2 gece kalmaktadır, dolayısıyla Türkiye'yle karşılaştığımızda, bu istatistik, bölgenin yabancı turistler için bir varış noktası olmaktan çok bir geçiş noktası olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, yerli turist Türkiye'de 1,8 gece konaklama

Tablo 3.4.4.2.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Turistlerin Tesise Giriş, Geceleme Sayıları ve Ortalama Kalış Süreleri, 2011

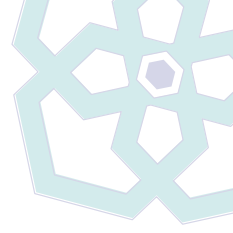
İller	Tesise Giriş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Amasya	8 040	110 900	118 940	12 264	179 113	191 377	1.5	1.6	1.6
Çorum	5 302	167 595	172 897	9 371	379 302	388 673	1.8	2.3	2.2
Samsun	9 325	222 007	231 332	22 422	362 282	384 704	2.4	1.6	1.7
Tokat	780	182 110	182 890	2 200	221 785	223 985	2.8	1.2	1.2
TR83	23 447	682 612	706 059	46 257	1 142 482	1 188 739	2.0	1.7	1.7
TR83 / TR	0.09%	2.28%	1.26%	0.05%	2.09%	0.76%	0.5	0.9	0.6
Türkiye	26 110 532	29 915 244	56 025 776	101 551 112	54 683 603	156 234 715	3.9	1.8	2.8

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012

Tablo 3.4.4.2.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Tesis, Oda ve Yatak Sayısı, 2010

İller	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Başına Yatak Sayısı
Amasya	42	789	1 681	40.0
Çorum	30	1 233	2 478	82.6
Samsun	82	2 577	5 322	64.9
Tokat	25	763	1 476	59.0
TR83	179	5 362	10 957	61.2
TR83 / TR	1.69%	0.91%	0.85%	
Türkiye	10 597	589 653	1 281 559	120.9

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012

yaparken bu rakam bölgede 1,7 gecektir. Yerli turist gecelemede bölge, Türkiye ortalamasına yakındır.

Bölgedeki konaklama tesis sayısı, Türkiye'nin yüzde 1,69'unu oluştururken bu yüzde oda ve yatak sayısında yüzde 1'in altına düşmektedir. Doluluk oranları incelendiğinde ise, Türkiye'de yüzde 50 civarında olan tesis doluluk oranının bölgede yaklaşık yüzde 35 olduğu görülmektedir. Tesis başına düşen yatak sayısına bakıldığında, Türkiye'de genelinde sayının 120,9, bölgede ise bu sayının 61,2 olduğu görülmektedir. Yani bölge, Türkiye'ye göre düşük yatak kapasiteli tesislere sahip olsa da bu tesislerin doluluk oranları daha düşük seviyededir. Bu da tesislerin yatak kapasitesinden çok kalitelerini daha üst seviyeye çıkarmaları veya tanıtımlarının daha iyi yapılması gerektiğini göstermektedir.

Bölgede 5 yıldızlı otel eksikliği bulunmaktadır. 2012 yılı itibariyle bölgede yalnızca biri Samsun biri Çorum olmak üzere iki adet 5 yıldızlı otel mevcuttur. Toplamda bölgede 2011 yılında 638 yabancı, 26.130 yerli olmak üzere toplam 26.768 turist konaklama yapmıştır. Yabancılar da 2; yerlilerde 1,7 olan ortalama kalış süresi; bölgedeki tesislerdeki ortalama kalış süresinin üzerindedir. Bölgede 5 yıldızlı otellerin açılmasıyla birlikte bu alanda bir gelişme sağlanacağı düşünülmektedir. 2012 yılı ortasında Tokat'ta 4 yıldızlı bir otel açılmıştır. Samsun'da ise birçok 5 yıldızlı otel çok yakında hizmete girecektir. Bölge, birçok turizm çeşidini ve olanağını içinde barındırmasına rağmen Türkiye'deki turizm rakamlarıyla karşılaştırıldığında çok düşük bir pay almaktadır.

Bölge turizmini daha ileriye taşımak adına 2010 yılı Temmuz ayı içerisinde OKA, bölgedeki turizm temsilcileriyle bir çalıştay düzenlemiştir. Çalıştaydan çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- Bölgedeki tesislerin sayısal eksikliğinden çok kalitelerinin daha üst seviyeye çıkarılması
- Gelen turistlere sevdikleri veya tercih ettikleri turistik aktiviteleri belirlemeye yarayan anketlerin uygulanması ve buna göre turistlerin geceleme sayılarının artırılmaya çalışılması
- Turizm sektöründe çalışan personelle ilgili turistik tesis sahipleri, çalışanlar ve turizmle ilgili eğitim kurumlarının bir araya gelerek çalışma şartları (mesai saati, ücret, vb) ve müfredat hakkında daha verimli bir düzenlemeye gidilmesi
- Turizm sektöründe çalışan personelin yabancı dilinin geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapılması
- Yurtiçi ve yurtdışı fuarlara dört ilin beraber katılarak, bölge turizmini daha iyi tanıtması
- Havaalanlarına bölgenin turizm değerlerini tanıtıcı broşür ve afişler konulması; turistlere rehberlik edecek dijital tanıtım materyallerini hazırlanması
- Bölgede birçok turizm çeşidi mevcut olmasına karşın daha öne çıkan birkaç turizm çeşidine yatırım yapılması
- Dört ili de kapsayan turistik turların hazırlanması, bu turların içerisinde gelen gruptaki turistlerin tercihine göre alternatif programların düzenlenmesi
- Turizmin sürdürülebilirliği adına bölgedeki turizm değerlerinin korunması konusunda halkın bilinçlendirilmesi
- Turistik tesislere giden yolların düzeltilmesi ve tesislerdeki mevcut altyapı kalitesinin artırılması
- Bölgedeki otel fiyatlarının yüksek olmasının nedenlerinin tartışılması ve fiyatların düşürebilmesi için çözümlerin ortaya konulması
- Yamaç paraşütü, yat turizmi gibi alternatif turizm aktivitelerinin bölgeye kazandırılması
- Bölgedeki turizm değeri taşıyan tesislerin çevresinde kirliliği azaltarak bu alanların da turizme kazandırılması

3. İKTİSADİ YAPI

- TR83 Bölgesine hangi ülke turistlerinin gelmek isteyeceğinin (Ortadoğu, Avrupa, Uzakdoğu, Amerika, vb) bilimsel bir araştırmayla belirlenmesi ve bu ülkelere yönelik pazarlama çalışmaları yapılması
  - Yeme içme tesislerinde mutlaka Türkçe ve yabancı dillerde mönüler bulundurulması
  - Yeme içme tesislerinde bölgesel ve ulusal yemekler dışında dünya mutfaklarından yemekler bulundurulması
  - Bölgemizin turistik ve kültürel özelliklerini yansıtan hediyelik ve hatıra eşya yapımının geliştirilmesi ve çeşitliliğinin artırılması
  - Turistik dokümanların Valiliklerden, Belediyelerden, Ticaret Odalarından, Turizm Derneklerinden, enformasyon ofislerinden ve turistik işletmelerden kolaylıkla temin edilmesinin sağlanması
  - Yerli ve yabancı turizm yazarlarının bölgeye davet edilerek yurtiçi ve yurtdışı gazete ve dergilerde; ulusal ve bölgesel televizyon kanallarında bölgenin tanıtılması
  - TR83 Bölgesinin internet üzerinde sürekli yenilenen iyi bir web sayfasının birkaç dilde hazırlanmasının sağlanması
  - Bölgede yaşayanların başta öğrenciler olmak üzere bölge içerisinde gezmelerinin teşvik edilmesi; bunun milli eğitim müdürlükleri ve yüksek okul idarecileri kanalıyla yönlendirilmesi
  - Karadeniz'de sahili olan ülkelerle deniz taşımacılığının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması
  - Karadeniz çevresindeki ülkelerle TR83 Bölgesi arasında direk uçak seferleri konulması için çalışmaların yapılması (Samsun-Krasnodar kardeş şehir anlaşmasının bu kapsamda değerlendirilmesi)
- Gelecek yılların eğilimleri ve tüketici profiline ilişkin Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan Turizmde 2020 Vizyonu çalışmasında önemli noktalar belirlenmiştir: Varış noktaları seçimi ve rezervasyon süreçlerinde, elektronik teknoloji (CD-Rom atlası, internet, web siteleri, vb) artan önem kazanacaktır. Ortalama insan ömrünün artmasına paralel olarak emeklilik süresi uzayacak ve tatile daha çok zaman ile daha fazla kaynak ayrılacak, 65 ve üstü yaş grubundakilerin toplam turizm aktiviteleri içerisindeki yeri artacaktır. Bekâr ve çocuksuz çiftler seyahate ve eğlenceye daha fazla zaman ve kaynak ayıracaktırlar. Turist hareketlerinde kutuplaşma olacak, turistlerin bazıları rahatlık ve konfor ararken, bazıları da macera arayacaktır. Hedeflenen turistik ürün, eğlendirici, çevreyi koruyan ve eğitici unsurlardan birine veya tümüne dayalı olarak geliştirilecektir. Artan rekabet, teknolojik yenilik, hizmet kalitesi, tüketici bilinci ve tatmini gibi kavramları da beraberinde getirerek turizm sektörünün kendini yenilemesine neden olacaktır (DPT, 2007-7).

3.4.5 MALİ YAPI VE BANKACILIK

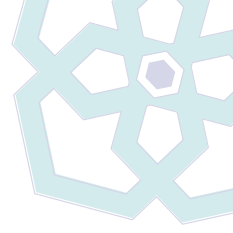
Mali sektörün, ülkede yaşanan değişimlerin toplumsal refah düzeyine etkisini ortaya koyan bir özelliği vardır. Bu bölümde TR83 Bölgesi illerinin vergi tahakkuk-tahsilât miktarları; banka sayıları; bankaların mevduat-kredi oranları; takipteki alacakların verilen kredilere oranları verilmektedir. Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), T.C. Merkez Bankası gibi farklı kurumlardan yararlanılarak bölgenin mali yapısı ve bölgede bankacılığın durumu değerlendirilmiştir.

3.4.5.1 Vergi Tahakkuk – Tahsilât Miktarları ve Oranları

Tahakkuk, bir verginin ödenmesi gereken aşamaya gelmesi, yani vergi alacağının devlet tarafından kesinleşmesidir. Tahsilât ise ödenmesi gereken bu verginin ne kadarının ödendiğini gösterir.

2007-2011 yılları arasında hem Türkiye'de, hem de TR83 Bölgesi'nde tahakkuk eden ve tahsil edilen vergi miktarları artmıştır.

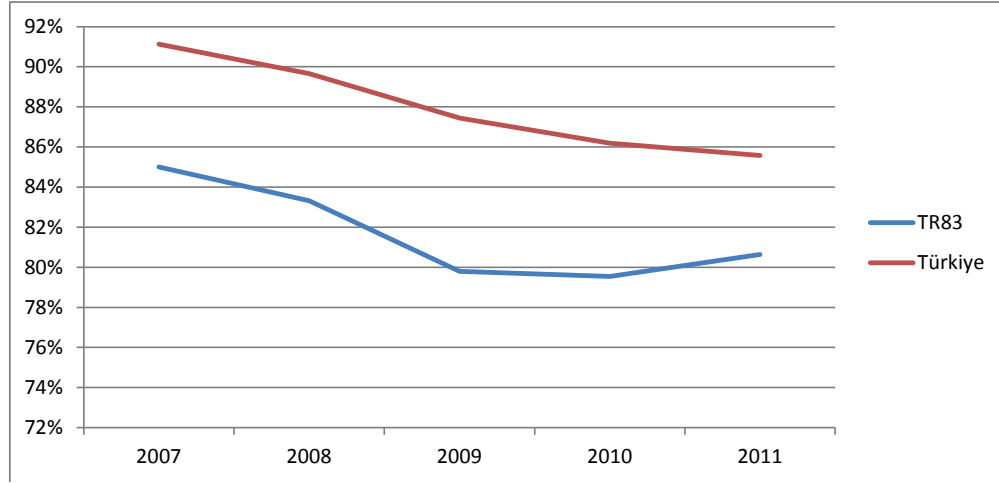

Tablo 3.4.5.1.1 TR83 ve Türkiye Vergi Tahakkuk ve Tahsilât Miktarları

Milyar TL	2007		2011	
	Tahakkuk	Tahsilât	Tahakkuk	Tahsilât
TR83	1,7	1,5	3,2	2,6
Türkiye	187,8	171,1	332,4	284,4

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2012

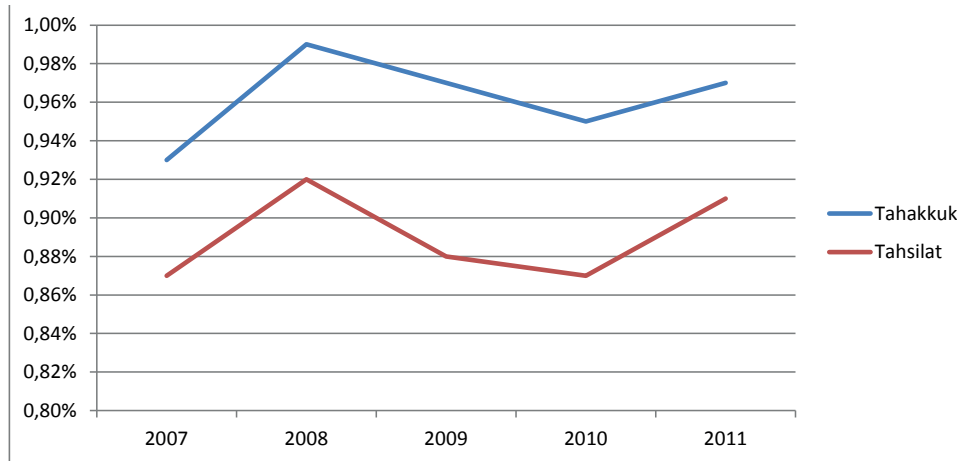
Şekil 3.4.5.1.1 TR83 ve Türkiye'nin Vergi Tahsilât/Tahakkuk Oranları, 2007-2011

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2012

Ancak, bu grafikte de görüldüğü üzere yıllar içerisinde hem Türkiye'de, hem de bölgede tahsilât/ tahakkuk oranları genel olarak gerilemektedir. Bölge ve Türkiye'de yaşanan eğilim benzer olsa da son yılda bu oran TR83 için artmıştır. 2011 yılı itibariyle, TR83 Bölgesi oranı, Türkiye oranının yaklaşık yüzde 5 aşığındadır.

Şekil 3.4.5.1.2 Vergi Tahakkuk ve Tahsilât Miktarları (TR83 / Türkiye), 2007-2011

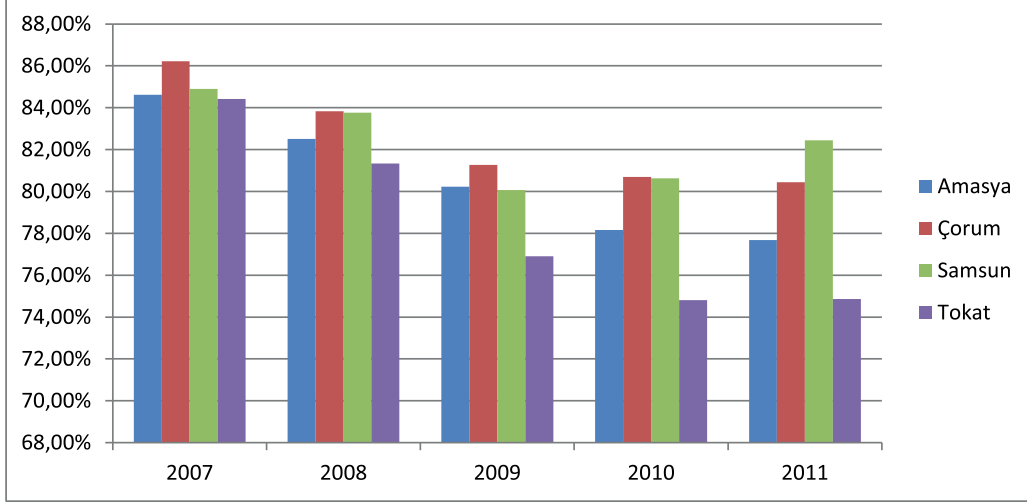

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2012

Bu grafikte tahakkuk ve tahsilat miktarlarında bölgenin Türkiye'ye oranı görülmektedir. Yıllar içerisinde çok değişken olmayan bir yüzde vardır. Tahakkukta yüzde 1; tahsilatta yüzde 0,9'a yakın oranlar bulunmaktadır. Bir üst grafikteki yüzde 5'lik tahsilat/tahakkuk oranının düşüklüğü burada da tahsilat yüzdesinin tahakkuk yüzdesinin altında kalmasına yol açmıştır.

3. İKTİSADİ YAPI

Şekil 3.4.5.1.3 TR83 Bölgesi İllerinin Vergi Tahsilat/Tahakkuk Oranları, 2007-2011

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı,2012

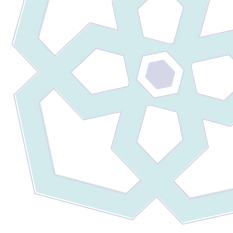
TR83 Bölgesi illerinin vergi tahsilât/tahakkuk oranlarına bakıldığında yıllar içinde bir düşüş görülmektedir. 2011 yılı itibarıyla en yüksek oran Samsun'da iken, en düşük oran Tokat'tadır, ancak oranlar birbirine çok yakın olup yaklaşık yüzde 80'dir.

Bölgedeki illerin vergi tahakkuk ve tahsilât miktarlarına baktığımızda yüzde 60 civarı ile Samsun'un ilk sırada olduğu, geri kalan payın ise diğer 3 il arasında paylaşıldığı görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin daha yoğun olduğu Samsun'un bölge içinde bu konuda öne çıkması normal karşılanabilir.

3.4.5.2 Bankacılık, Mevduat ve Kredi

Banka verilerine bakıldığında bölgedeki bankaların yüzde 44'ünün Samsun'da olduğunu görülmektedir. Özellikle ticaretle daha fazla hacme sahip olan Samsun'un banka sayısında bölgede ön plandadır. Her ilde, kamu bankası olan Ziraat Bankası en fazla şubeye sahip bankadır ve bu haliyle bölgedeki banka şubelerinin yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır.

Türkiye'de 31.12.2011 itibarıyla toplam 9920 banka şubesi bulunmaktadır. Bölgedeki banka şube sayısı Türkiye'deki banka şube sayısının yüzde 2,85'ine tekabül etmektedir.

Tablo 3.4.5.2.1 TR83 Bölgesi Banka Şubeleri, 31.12.2011

Banka Şube Sayısı	Amasya	Çorum	Samsun	Tokat	TR83
Akbank	3	4	11	6	24
Alternatifbank		1	1		2
Anadolubank		1	1		2
Citibank			1		1
Denizbank	3	3	8	4	18
Eurobank Tekfen			1		1
Finansbank		1	3	1	5
HSBC Bank	1	1	4	2	8
ING Bank	2	1	2	1	6
İller Bankası			1		1
Şekerbank	2	2	4	4	12
Tekstilbank			1		1
Türk Ekonomi Bankası	1	2	6	1	10
Ziraat Bankası	7	14	23	12	56
Garanti Bankası	2	3	10	6	21
Halk Bankası	5	9	13	6	33
İş Bankası	5	7	13	6	31
Vakıfbank	2	6	9	6	23
Yapı Kredi	3	7	12	6	28
Toplam	36	62	124	61	283

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği,2012

Tablo 3.4.5.2.2 TR83 Bölgesi Banka Mevduat ve Kredileri, 2009-2011

Milyon TL	2009			2010			2011		
	Mevduat	Kredi	K/M	Mevduat	Kredi	K/M	Mevduat	Kredi	K/M
Amasya	713.7	755.6	105.87%	863.1	1121.4	129.93%	919.8	1491.8	162.19%
Çorum	1230.2	1279.5	104.01%	1486	1798	121.00%	1710.9	2441.1	142.68%
Samsun	3337.2	2957.9	88.63%	4086.3	4364.4	106.81%	4573.7	6125.5	133.93%
Tokat	860.1	1185.1	137.79%	1070.6	1632.7	152.50%	1167.4	2230.2	191.04%
TR83	6141.2	6178.1	100.60%	7506	8916.5	118.79%	8371.8	12288.6	146.79%
Türkiye	507100	379404.8	74.82%	614486.2	506994.4	82.51%	698656.5	660884	94.59%
TR83/TR	1.21%	1.63%		1.22%	1.76%		1.20%	1.86%	

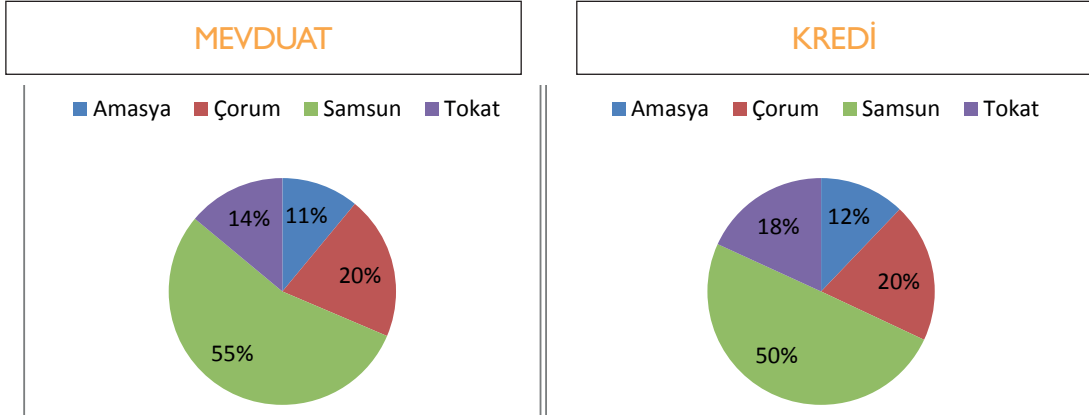
Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği,2012

Banka mevduat ve kredi verilerine bakıldığında yıllar içinde hem bölgede, hem Türkiye'de kredi ve mevduat toplamının oluşturduğu hacimde artış yaşandığı görülmektedir. Mevduatların ne kadarının krediye dönüştüğü ile ilgili bilgi veren kredi/mevduat oranı hem bölgede hem de Türkiye'de yıllar içinde artmaktadır. Türkiye'de 2011 yılında yüzde 95 civarında olan bu oran, bölgede yüzde 150'ye yaklaşmıştır; yani her 2 birimlik mevduata karşılık 3 birimlik kredi kullanılmaktadır. Bölgedeki her il, topladığı mevduattan daha fazlasını kredilendirmektedir.

Ayrıca bölgede toplanan mevduat miktarı ülkenin yüzde 1,2'sini oluştururken verilen kredi miktarı ülkenin yüzde 1,9'una tekabül etmektedir. 2011 yılı itibarıyla kredilerin geri dönüşünün olup olmadığını gösteren takipteki alacaklar/toplam nakdi kredi oranı bölge illerinin tamamında yüzde 3 civarındadır (BDDK, 2012).

3. İKTİSADİ YAPI

Şekil 3.4.5.2.1 Mevduat ve Kredi Miktarlarında Bölge İllerinin Bölge İçindeki Payı, 2011

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2012

Yine banka sayısında olduğu gibi Samsun'daki mevduat ve kredi hacmi, bölgenin toplam mevduat ve kredi hacminin yaklaşık yüzde 50'sini oluşturmaktadır.

Tablo 3.4.5.2.3 TR83 Bölgesi Protestolu Senet Adedi ve Değeri, 2009-2011

Milyon TL	2009		2010		2011	
	Adet	Değer	Adet	Değer	Adet	Değer
Amasya	4558	18.5	3597	14.9	2188	15.3
Çorum	8139	33.6	6524	28	3287	19.7
Samsun	20921	105.3	15908	74.4	9162	56.6
Tokat	7128	29.8	5955	26.2	3479	21.1
TR83	40746	187.2	31984	143.5	18116	112.7
Türkiye	1175326	7530.9	900600	5584.3	524947	4540.1
TR83/TR	3.47%	2.49%	3.55%	2.57%	3.45%	2.48%

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2012

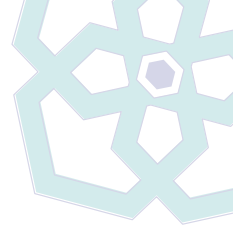
Karşılıksız çıkan senet anlamına gelen protestolu senet adet ve miktarlarına bakıldığında yıllar içinde hem Türkiye'de hem de TR83 Bölgesi'nde artış görülmektedir. Hem sayı olarak hem de miktar olarak protestolu senetlerin yarısı Samsun ilindedir. Bölge, sayı olarak Türkiye'nin yüzde 3,5'i civarında iken miktar olarak bu oran yüzde 2,5 civarındadır. Bu da göstermektedir ki, Türkiye ile karşılaştırıldığında bölgedeki protestolu senet başına düşen miktar daha düşüktür.

3.4.6 DIŞ TİCARET

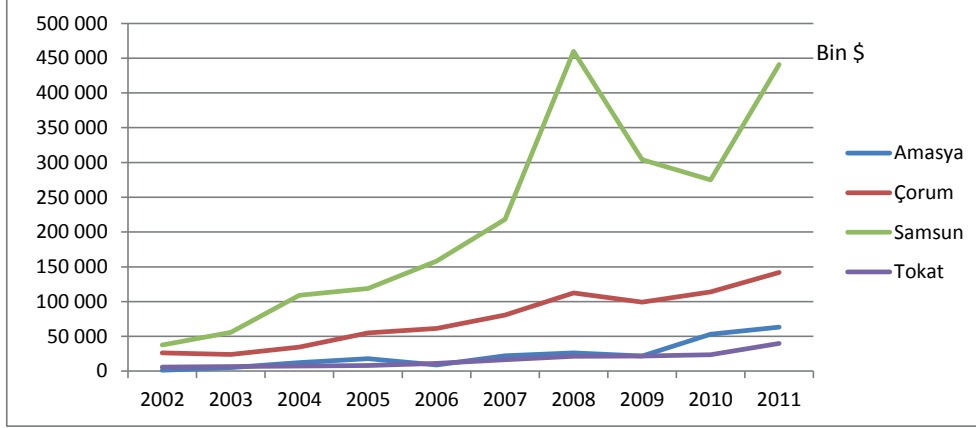
Bu bölümde TR83 Bölgesi illerinde yıllar içinde gerçekleştirilen ithalat ve ihracat miktarlarının incelenmesi ve bunların Türkiye dış ticaret hacmi ile karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Bölgede firma başına düşen ithalat ve ihracat miktarları, ülke geneli ile karşılaştırılacaktır. Bu çalışmanın ardından bölgenin ihracatta ve ithalatta hangi fasıllara ağırlık verdiği ve çoğunlukla hangi ülkelerle ticari ilişki içinde olduğu ve bölgenin Karadeniz Çanağı'nda bulunan komşu ülkelerle olan dış ticareti incelenecektir.

3.4.6.1 TR83 Bölgesi'nde İhracat ve İthalat

TR83 Bölgesi illerinden yapılan ihracat ve ithalat tutarlarına bakıldığında 2009 yılına kadar bölgede ihracatta ve ithalatta artış olduğu görülmektedir. 2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz ile beraber dış talebin düşmesi bölgenin dış ticaret hacmini etkilemiştir. 2011 yılına dış ticaret hacmi tekrar artmıştır.

Şekil 3.4.6.1.1 TR83 Bölgesi İhracat Rakamları

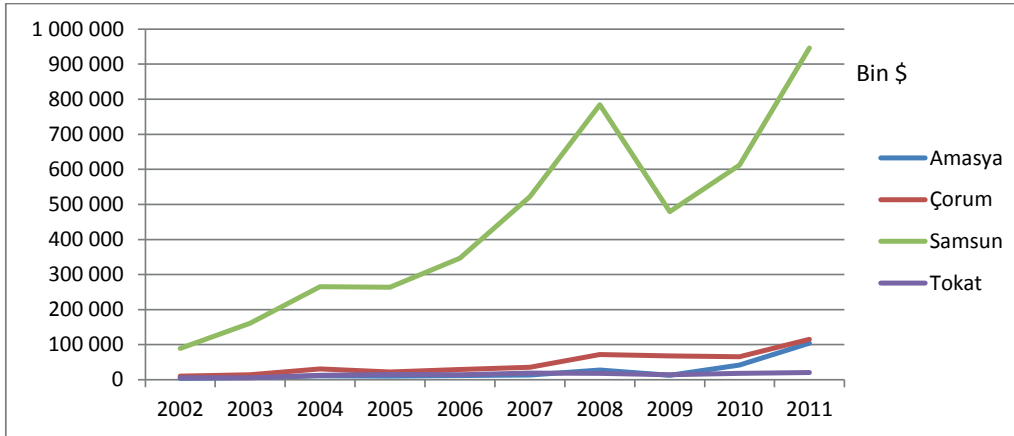

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.4.6.1.1 TR83 Bölgesi İhracat Rakamları

Bin \$	2002	2011
Amasya	1 312	63 353
Çorum	26 300	141 931
Samsun	37 715	441 031
Tokat	5 747	39 832

Şekil 3.4.6.1.2 TR83 Bölgesi İthalat Rakamları

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 3.4.6.1.2 TR83 Bölgesi İthalat Rakamları

Bin \$	2002	2011
Amasya	4 044	104 196
Çorum	10 233	115 206
Samsun	89 440	946 068
Tokat	5 589	20 724

3. İKTİSADİ YAPI

2011 yılında Bölgede ihracatın yüzde 65'ine yakını Samsun'dan, yüzde 20'sine yakını ise Çorum'dan yapılmıştır. İthalatın yüzde 80'inin Samsun'dan gerçekleştirildiği görülmektedir. Bölgede 2011 yılı itibarıyla 686 milyon dolar ihracat yapılırken 1,2 milyar dolar ithalat yapılmıştır.

Tablo 3.4.6.1.1 TR83 ve Türkiye; İhracat – İthalat Rakamları, 2011

Milyon \$	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Fazlası
Amasya	63.3	104.2	-40.9
Çorum	141.9	115.2	26.7
Samsun	441	946.1	-505.1
Tokat	39.8	20.7	19.1
TR83	686	1186.2	-500.2
Türkiye	134907	240842	-105935
TR83/TR	0.51%	0.49%	0.47%

Kaynak: TÜİK, 2012

2011 yılı rakamlarına bakıldığında bölgenin dış ticaret rakamlarının ülke genelinin yüzde 0,5'i civarında olduğu görülmektedir. Bölge, toplamda dış ticaret açığı verse de, Çorum ve Tokat'ın ihracatının ithalatından daha fazla olması sevindiricidir.

Tablo 3.4.6.1.2 TR83 ve Türkiye; İhracatçı Firma Sayısı ve Firma Başına İhracat Değeri, 2009-2011
(FS: Firma Sayısı; FB İhr: Firma Başına İhracat)

Bin \$	2009		2010		2011	
	FS	FB İhr	FS	FB İhr	FS	FB İhr
Amasya	32	675.91	30	1763.70	35	1810.09
Çorum	109	908.50	107	1064.99	120	1182.76
Samsun	209	1455.33	192	1432.63	206	2140.93
Tokat	33	658.15	30	792.33	24	1659.67
TR83	383	1166	359	1297	385	1782
Türkiye	48588	2102	50379	2261	54562	2473
TR83/TR	0.79%	55.46%	0.71%	57.39%	0.71%	72.08%

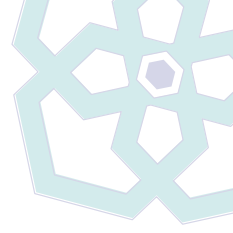
Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

Tablo 3.4.6.1.3 TR83 ve Türkiye; İthalatçı Firma Sayısı ve Firma Başına İthalat Değeri, 2009-2011
(FS: Firma Sayısı; FB İth: Firma Başına İthalat)

Bin \$	2009		2010		2011	
	FS	FB İth	FS	FB İth	FS	FB İth
Amasya	32	408.50	36	1156.36	40	2604.90
Çorum	79	861.41	97	680.22	103	1118.50
Samsun	194	2471.43	216	2834.47	256	3695.58
Tokat	31	452.39	35	522.97	41	505.46
TR83	336	1710	384	1922	440	2696
Türkiye	55101	2558	59262	3131	66877	3601
TR83/TR	0.61%	66.86%	0.65%	61.40%	0.66%	74.86%

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

İthalatçı ve ihracatçı firma sayılarında yıllar içinde bölgede artış olurken (2010 yılında bölgede ihracatçı firma sayısı azalmıştır), özellikle son 2 yılda bölgedeki ihracatçı firma sayılarının Türkiye'deki firma sayılarına oranı artış göstermemiştir; ithalatçı firmalarda ise artış yaşanmıştır. Türkiye'de ve bölgede ithalatçı firma sayısı ihracatçı firma sayısından daha fazladır. Bölgede 385 ihracatçı firmaya

Tablo 3.4.6.1.4 Bölgedeki ve Türkiye'deki İşletmelerin İhracat Yapamama Nedeni, 2005

	Amasya		Çorum		Samsun		Tokat		TR83		Türkiye	
	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%
Aracı işletme bulamama	3	2,2	10	4,7	11	3,7	4	2,9	28	3,6	1473	6,8
Dış pazarı tanımama	32	23	30	14,2	80	26,9	40	29	182	23,2	3636	16,8
İç pazarda tatmin	29	20,9	23	10,9	42	14,1	20	14,5	114	14,5	4233	19,6
Kaliteli mal sunamama	2	1,4	10	4,7	10	3,4	3	2,2	25	3,2	851	3,9
Kaynak yetersizliği	67	48,2	114	54	126	42,4	62	44,9	369	47	10089	46,7
Uygun fiyatta sunamama	6	4,3	15	7,1	22	7,4	7	5,1	50	6,4	759	3,5
Yabancı dil eksikliği	0	0	9	4,3	6	2	2	1,4	17	2,2	584	2,7
Toplam	139	100	211	100	297	100	138	100	785	100	21625	100

Kaynak: KOSGEB, 2005

karşılık 440 ithalatçı firma bulunmaktadır. Bölge, firma başına değerlerde ortalama olarak ihracatta Türkiye genelinden yüzde 30, ithalatta ise yüzde 25 geridedir, bu da bölge ticaretinin Türkiye ortalamasının önemli ölçüde altında olduğunu göstermektedir. Son yıllarda Türkiye genelinde olduğu gibi bölgemizde de firma başı ihracat ve ithalat değerlerinde artış görülmektedir.

KOSGEB, 2005 yılında illerde ihracat konusunda anket çalışmaları yapmıştır. Bu çalışma, işletmelerin ihracat yapmaları önündeki engelleri ortaya koymaktadır. Bölgeden çıkan sonuçlar, Türkiye ile paraleldir. İhracat yapamama nedeni olarak işletmelerin yarısına yakını kaynak yetersizliğini belirtmiştir. Türkiye genelinden farklı olarak ikinci sırada bölgede dış pazarı tanımama problemi ihracat yapmanın önündeki engellerdendir. Kalite, fiyat ve yabancı dil konusunda ise bölgedeki işletmeler, kendilerini yeterli bulmaktadır.

3.4.6.2 Fasil ve Ükelere Göre TR83 Bölgesinin Dış Ticareti

3.4.6.2.1 İhracat

Bölge, 2011 yılında gerçekleştirdiği yaklaşık 686 milyon dolarlık ihracatı 85 ayrı fasılda ve 140'a yakın ülkeye gerçekleştirmiştir.

Tablo 3.4.6.2.1.1 TR83 Bölgesi'nde En Çok İhracat Yapılan 5 Fasil, 2011

Fasıllar	İhracat Tutarı (Milyon Dolar)
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	90,4
Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni	87,0
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	43,6
Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğu	43,1
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları	42,9

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri (Basılmamış Doküman)

Bölgede en çok ihraç edilen fasıl kazan: makine ve cihazlar, aletler ve parçalarıdır. Bu faslı sırasıyla Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni; Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer; Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğu; Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları izlemektedir. Bu 5 fasıl toplam ihracatın yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktadır.

Fasıl ihracatlarında Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçalarında Almanya, Belçika ve Gana; değirmencilik ürünlerinde Endonezya; motorlu kara taşıtlarında Almanya; yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil ve kavun kabuğunda İtalya ve Almanya; örülmemiş giyim eşyası ve

3. İKTİSADİ YAPI

aksesuarlarında İspanya, Almanya ve İngiltere ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3.4.6.2.1.2 TR83 Bölgesi'nde En Çok İhracat Yapılan 5 Ülke, 2011

Ülkeler	İhracat Tutarı (Milyon Dolar)
Almanya	82,5
Irak	50,2
Endonezya	47,0
İtalya	40,0
Suudi Arabistan	32,6

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

Bölge ihracatında 2011 yılı itibarıyla en büyük payı alan ülke Almanya'dır. Bu ülkeyi Irak, Endonezya, İtalya ve Suudi Arabistan takip etmektedir. Bu 5 ülke, toplam ihracatın yaklaşık yüzde 50'sini oluşturmaktadır. Almanya'ya örülmemiş ve örme giyim eşyası ve aksesuarları; yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgil ve kavun kabuğu; motorlu kara taşıtları; Irak'a süt ve süt mamulleri, kuş ve kümes hay. yumurtaları, bal vb.; etler ve yenilen sakatat; Endonezya'ya değirmencilik ürünleri; İtalya'ya yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgil ve kavun kabuğu; demir ve çelik ve Suudi Arabistan'a demir ve çelik ihracatı yoğunlukla yapılmaktadır.

3.4.6.2.2 İthalat

Bölge, 2011 yılında gerçekleştirdiği yaklaşık 1,19 milyar dolarlık ithalatı 84 ayrı fasılda ve 90'a yakın ülkeden gerçekleştirmiştir.

Tablo 3.4.6.2.2.1 TR83 Bölgesi'nde En Çok İthalat Yapılan 5 Fasil, 2011

Fasıllar	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Demir ve çelik	342,0
Hububat	239,8
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar	147,7
İnciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar	90,0
Bakır ve bakırdan eşya	77,9

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

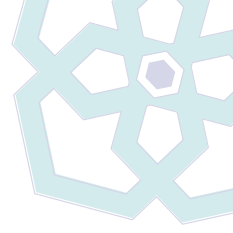
Bölgede en çok ithal edilen fasıl demir ve çeliktir. Bu faslı sırasıyla hububat; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve mumlar; canlı hayvanlar; bakır ve bakırdan eşya izlemektedir. Bu 5 fasıl toplam ithalatın yaklaşık yüzde 75'ini oluşturmaktadır. Demir ve çelikte ABD ve Rusya Federasyonu; hububatta Rusya ve Ukrayna; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve mumlarda Rusya Federasyonu; canlı hayvanlarda Uruguay ve ABD; bakır ve bakırdan eşyada İran ve Bulgaristan; öne çıkan ülkelerdir.

Tablo 3.4.6.2.2.2 TR83 Bölgesi'nde En Çok İthalat Yapılan 5 Ülke, 2011

Ülkeler	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Rusya Federasyonu	373,6
ABD	197,6
Almanya	69,6
Ukrayna	66,4
Çin	47,4

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

Bölge ithalatında en büyük pay alan ülke Rusya Federasyonu'dur. Bu ülke tek başına toplam ithalatın yüzde 30'una yakınına oluşturmaktadır. Bu ülkeyi ABD, Almanya, Ukrayna ve Çin takip etmektedir. Bu 5 ülke, toplam ithalatın yaklaşık yüzde 65'ini oluşturmaktadırlar. Rusya Federasyonu'ndan mineral yakıtlar, mineral yağlar ve mumlar; demir ve çelik; hububat; ABD'den demir ve çelik; Almanya'dan kazan: makine ve cihazlar, aletler ve parçaları; organik kimyasal müstahsallar; hububat; Ukrayna'dan hububat; Çin'den kazan: makine ve cihazlar, aletler ve parçaları ithalatı ön plandadır.

3.4.6.3 Karadeniz Çanağındaki Ülkelerle TR83 Bölgesinin Dış Ticareti

Bu kısımda bölgenin Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle dış ticareti ele alınacaktır. Bu ülkeler; Rusya Federasyonu, Ukrayna, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan'dır. İleriki yıllarda Samsun Limanı'nın dış ticaret için daha aktif kullanılabilmesiyle bu ülkelerle olan dış ticaretin artması beklenmektedir. Ayrıca, Rusya'ya Samsun'dan direkt uçuşun başlaması bu ülkeyle olan dış ticaretimiz için büyük önem arz etmektedir.

Rusya Federasyonu

2011 yılında Bölgeden Rusya Federasyonu'na yapılan ihracat 17,1 milyon dolarken; bu ülkeden yapılan ithalat 373,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bölgenin toplam ihracatının yüzde 2,5'i Rusya'ya yapılmaktadır. Rusya aynı zamanda bölgeden en fazla ithalat yapılan ülke konumundadır. İthalatın yaklaşık yüzde 30'u Rusya'dan yapılmaktadır. Rusya ile 2011 yılı itibarıyla en fazla ihracat ve ithalat yapılan fasıllar şunlardır:

Tablo 3.4.6.3.1 TR83 Bölgesi ile Rusya Federasyonu Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar

İhracat-Fasıllar	İhracat Tutarı (Milyon Dolar)
Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	5,5
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	3,9
Plastik ve plastikten mamul eşya	2,4
İthalat-Fasıllar	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar	133,8
Demir ve Çelik	120,8
Hububat	101,2

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

Ukrayna

2011 yılında Bölgeden Ukrayna'ya yapılan ihracat 5,5 milyon dolar iken, ithalat 66,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu değerler, bölge ihracatının yüzde 0,8'ini; ithalatının ise yüzde 5,5'ini oluşturmaktadır. Ukrayna ile 2011 yılı itibarıyla en fazla ihracat ve ithalat yapılan fasıllar şunlardır:

Tablo 3.4.6.3.2 TR83 Bölgesi ile Ukrayna Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar

İhracat-Fasıllar	İhracat Tutarı (Bin Dolar)
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	1.395
Ağaç ve ağaçtan mamul eşya: odun kömürü	1.023
Elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları	879
İthalat-Fasıllar	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Hububat	44,6
Demir ve çelik	10,4
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	6,5

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

3. İKTİSADİ YAPI

Gürcistan

2011 yılında Bölgeden Gürcistan'a yapılan ihracat 18,8 milyon dolar olarak iken, ithalat 1,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Gürcistan ile ihracatımız, ithalatımızın önündedir. Bu durumun görüldüğü tek Karadeniz Çanağı ülkesi Gürcistan'dır. Bölge ihracatının yüzde 2,7'si; ithalatının ise yüzde 0,2'si Gürcistan'dan yapılmaktadır. Gürcistan ile en fazla ihracat ve ithalat yapılan fasıllar şunlardır:

Tablo 3.4.6.3.3 TR83 Bölgesi ile Gürcistan Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar

İhracat-Fasıllar	İhracat Tutarı (Milyon Dolar)
Kazan: makina ve cihazlar, aletler, parçaları	3,2
Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	2,9
Demir veya çelikten eşya	2,3
İthalat-Fasıllar	İthalat Tutarı (Bin Dolar)
Demir ve çelik	1.479
Kurşun ve kurşundan eşya	305
Kağıt ve karton:kağıt hamurundan kağıt ve kartondan eşya	38

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

Romanya

2011 yılında Bölgeden Romanya'ya yapılan ihracat 4,2 milyon dolar iken, ithalat 11,9 milyon dolar olarak gerçekleştirilmiştir. Bölge ihracatının yüzde 0,6'sı bu ülkeye yapılırken ithalatın yüzde 1'i Romanya'dan yapılmaktadır. Romanya ile en fazla ihracat ve ithalat yapılan fasıllar şunlardır:

Tablo 3.4.6.3.4 TR83 Bölgesi ile Romanya Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar

İhracat-Fasıllar	İhracat Tutarı (Bin Dolar)
Bakır ve bakırdan eşya	1.719
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	902
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	594
İthalat-Fasıllar	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Demir ve çelik	8,4
Hububat	1,6
Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	0,7

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

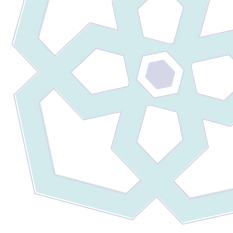
Bulgaristan

2009 yılında Bölgeden Bulgaristan'a yapılan ihracat 2,3 milyon Dolar iken; yapılan ithalat ihracat miktarının beş katı olup 12,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bölge ihracatının yalnız binde 5'i bu ülkeye gerçekleştirilirken, bölge ithalatının yüzde 2,1'i bu ülkeden yapılmaktadır. Bulgaristan ile en fazla ihracat ve ithalat yapılan fasıllar şunlardır:

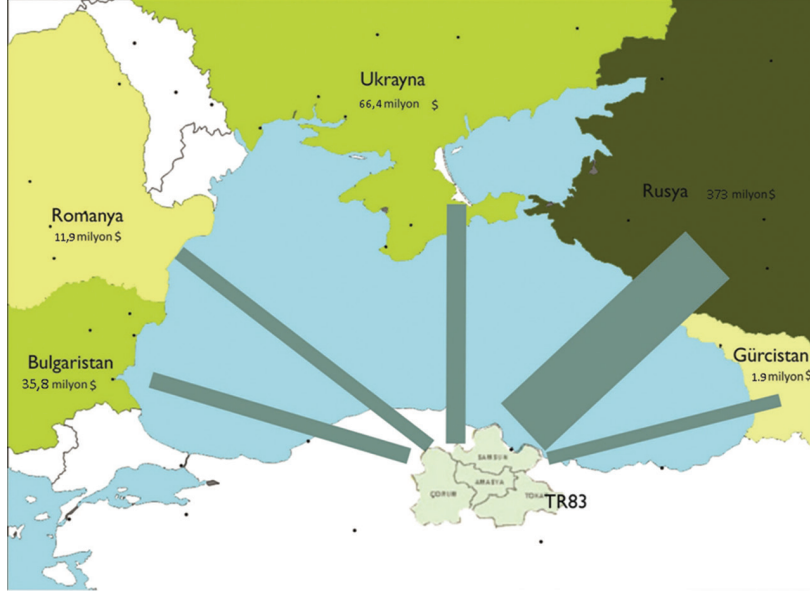
Tablo 3.4.6.3.5 TR83 Bölgesi ile Bulgaristan Arasında Yapılan Dış Ticarete En Çok Yer Alan Fasıllar

İhracat-Fasıllar	İhracat Tutarı (Milyon Dolar)
Seramik mamulleri	1,5
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	1,1
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	0,8
İthalat-Fasıllar	İthalat Tutarı (Milyon Dolar)
Bakır ve bakırdan eşya	22,1
Hububat	5,9
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	2,5

Kaynak: TÜİK, 2012, Dış Ticaret İstatistikleri, Basılmamış Doküman

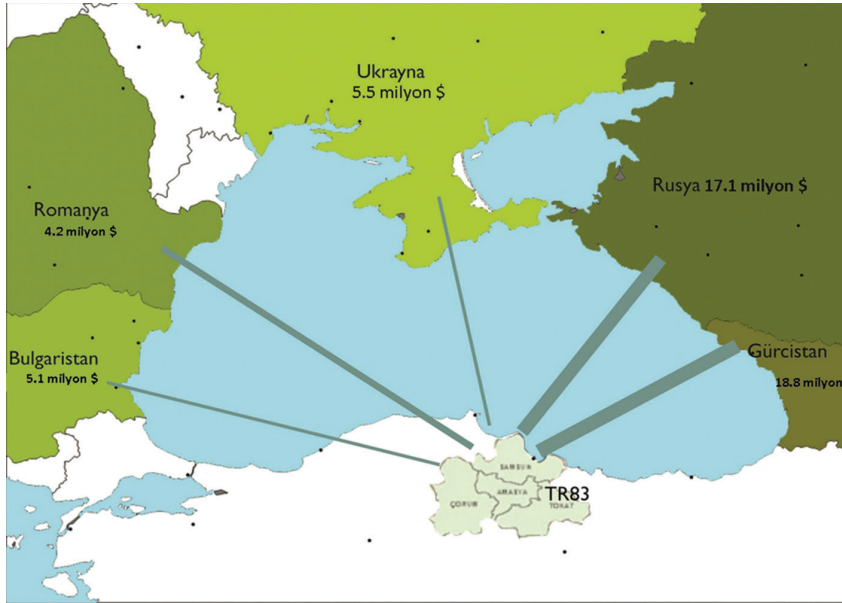

Şekil 3.4.6.3.1 Karadeniz Çanağı Ülkelerinden Yapılan İthalat, 2011

Kaynak: Altlık Veriler TÜİK, 2012

Şekil 3.4.6.3.2 Karadeniz Çanağı Ülkelerine Yapılan İhracat, 2011

Kaynak: Altlık Veriler TÜİK, 2012

Sonuç olarak, bölgede ithalat ve ihracat miktarları yıllar içinde artarken 2009 yılında yaşanan kriz ile birlikte dış ticaret hacmi azalmıştır. 2011 yılından itibaren ise artış başlamıştır. Samsun, dış ticarete bölgede öne çıksa da, bölgenin dış ticaret hacmi Türkiye ile karşılaştırıldığında bölge yüzde 1'e dahi ulaşamamaktadır. 2011 yılı itibarıyla bölgede 686 milyon dolar ihracat yapılırken 1,19 milyar dolar ithalat yapılmıştır. Firma başı ihracat ve ithalatta bölge, Türkiye ortalamalarının gerisindedir. Bölgede hava, kara, deniz ve demiryolunun kullanılması ticareti etkileyen unsurlardan biri olan lojistik açısından bölgenin bir avantajıdır, ancak bu olanakları daha etkin kullanabilmek gerekir. Rusya ve Ukrayna'yla gerçekleştirilen Ro-Ro seferleri, bu ülkelerle olan dış ticaret için önemlidir. Yine TRACECA hattı kullanılarak yalnızca Karadeniz Çanağı ülkeleri ile değil, AB, Kafkas ve Orta Asya ülkeleri ile de bölgenin ticareti gelişebilir.

3. İKTİSADİ YAPI

Samsun Limanı'nda 2011 yılında 1,6 milyon ton yükleme yapılırken 6,7 milyon ton boşaltma işlemi yapılmıştır. Liman olarak daha işlek olan Mersin'e bakıldığında aynı yılda 10,2 milyon ton yüklemeye karşılık 15,2 milyon ton boşaltma işlemi yapıldığı görülmektedir (Denizcilik Müsteşarlığı, 2012).

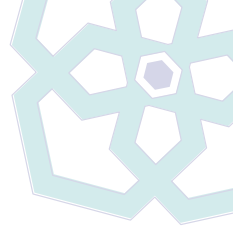
Bölgeden, 85 ayrı fasılda 140'a yakın ülkeye ihracat yapılırken; 84 fasılda 90'a yakın ülkeden ithalat yapılmaktadır. Bölgede en çok ihraç edilen fasıl kazan: makine ve cihazlar, aletler ve parçalarıdır. Bu faslı sırasıyla Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday glütenu; Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer; Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgil ve kavun kabuğu; Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları izlemektedir. Bölgede en çok ithal edilen fasıl demir ve çeliktir. Bu faslı sırasıyla hububat; mineral yakıtlar, mineral yağlar ve mumlar; canlı hayvanlar; bakır ve bakırdan eşya izlemektedir. Burada dikkat çeken önemli özellik, birçok ürünün yetişebildiği ülkemizde hububatin yüksek oranda ithal edilmesidir. Bu da üretilen hububatin ülke ihtiyaçlarını karşılamadığını göstermektedir. Bu fasılda 104 bin dolarlık ihracata karşılık 240 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Bir diğer dikkat çeken fasıl, demir ve çeliktir. 111 milyon dolar gibi önemli bir ihracat hacmine sahip bu fasılda 342 milyon dolar ithalat yapılmaktadır. En fazla ihracat Almanya, Irak, Endonezya, İtalya ve Suudi Arabistan'a yapılırken en fazla ithalat Rusya Federasyonu, ABD, Almanya, Ukrayna ve Çin'den yapılmaktadır. Karadeniz Çanağı'ndaki ülkelerle yapılan dış ticarete bakıldığında Rusya Federasyonu ile yapılan ticaretin yoğun olduğu görülmektedir. Gürcistan hariç diğer ülkelerle yapılan ticarete dış ticaret açığı verilmektedir. Türkiye, Gürcistan haricinde hiçbir ülkenin ilk 5 ithalatçı ülkesi arasında değildir.

3.4.7 SONUÇ

Hizmetler bölümünde sırasıyla, haberleşme, inşaat, turizm, mali yapı ve bankacılık ve son olarak dış ticaret konuları ele alınmıştır. Hizmetler sektörü giriş bölümünde verilen GSKD tablosundan da görülebileceği gibi bölgede hizmetler sektörü tarım ve sanayile karşılaştırılınca bölge içinde çok önemli bir yere sahip olmakla beraber (yüzde 59), Türkiye'ye oranlandığında yüzde 2,6'lık bir oran ortaya çıkmaktadır. Bu oran ile TR83 Bölgesi 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 10. sırada yer almaktadır. İlk 5 bölge Türkiye'deki hizmetler sektörünün yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmaktadır.

Bölgede Türkiye'ye paralel olarak teknolojinin gelişmesiyle beraber GSM abone sayısı artmakta, sabit telefon hat sayısı ise azalmaktadır. Diğer taraftan, birçok turizm olanağına ve değerlerine sahip bölgede turizm sektörünün Türkiye geneliyle kıyaslandığında büyük bir pay alamadığı görülmektedir. Özellikle yabancı turistlerin geceleme sayısında Türkiye'nin gerisinde kalan bölgede, tanıtımın artırılmasıyla bu sektörde iyileşme beklenebilir. Yine Türkiye'yle kıyaslandığında ortalama olarak daha düşük yatak kapasiteli turistik tesislere sahip olan bölgede büyük turist gruplarının toplu olarak kalabilecekleri yüksek kapasiteli tesisler bölgeye kazandırıldığı takdirde sektörde canlanma meydana gelebilir.

Mali yapıya bakıldığında ise, bölgede yıllar içinde tahakkuk ve tahsilât miktarları artarken, tahsilât/tahakkuk oranlarının Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. Bölgede toplanan mevduattan daha fazla miktarda kredi kullanımı bulunmaktadır. Takipteki alacaklara ilişkin göstergelere bakıldığında bölgenin Türkiye ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. İhracat ve ithalat miktarları bölgede yıllar içinde artarken, Türkiye'nin çok küçük bir yüzdesini oluşturduğu görülmektedir. Dış ticarete dikkat çeken önemli bir özellik, birçok ürünün yetişebildiği Türkiye'de hububatin çok fazla ithal edilmesidir. Bu da üretilen hububatin ülke ihtiyaçlarını karşılamadığını göstermektedir. 104 bin dolarlık ihracata karşılık 240 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Bir diğer dikkat çekilen fasıl, demir ve çeliktir. 111 milyon dolar gibi önemli bir değerinde ihracat yaptığımız bu fasılda 342 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır. Hizmetler genelinde sektörlerin toplamına bakıldığında Samsun, bölgenin yüzde 50'sini oluştururken Samsun'u Çorum takip etmektedir.

3.5 BÖLGEDE GİRİŞİMCİLİK, YENİLİKÇİLİK ve KAMU YATIRIMLARI, YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

3.5.1 GİRİŞ

Bu bölümde kamunun sosyal, ekonomik altyapı yatırımlarından ve verilen yatırım teşviklerinden bahsedilecektir. TR83 Bölgesi'nde 2002-2011 yılları arasındaki yatırım miktarları, bunların hangi sektörlerde olduğu, bölge illerinin bu paylardan ne kadar yararlandığı ve Bölge-Türkiye karşılaştırmaları yer alacaktır. Bu bölümde Kalkınma Bakanlığı'nın kamu yatırım verileri kullanılmıştır. Verilen teşvik yatırımlarında ise Hazine Müsteşarlığı verilerinden yararlanılmıştır.

Girişimcilik açısından bakıldığında bölgede açılan ve kapanan firma sayılarını vermek bölgenin girişimcilik kapasitesini göstermesi açısından faydalıdır. Yine, girişimcilere verilen destekler sonraki bölümlerde detaylı olarak verilecektir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin verilerine göre oluşturulan tablo, 2007-2011 yılları arasında bölgede açılan veya kapanan firma sayısını göstermektedir.

3.5.3 YENİLİK GÖSTERGELERİ

Bu bölümde yenilik göstergeleri olarak marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım konuları incelenecektir. Öncelikle bu kavramların tanımları verilip daha sonra Türk Patent Enstitüsü'nden alınan 2007-2011 yılları arasındaki bölge tartışılacaktır.

Marka

Marka, bir işletmenin mal ve/veya hizmetlerini bir başka işletmenin mal ve/veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayımlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işarettir (Türk Patent Enstitüsü, 2012).

Patent

Bir buluş için buluş sahibine devlet tarafından verilen bir patent, buluş sahibinin izni olmadan başkalarının buluşu üretmesini, kullanmasını veya satmasını belirli bir süre boyunca engelleme hakkı vermektedir. Patentli bir buluş; tıpkı işle ilgili alınıp, satılabilen, kiralanıp, kiraya verilebilen diğer mallar gibi buluş sahibinin mülkiyeti haline gelir (Türk Patent Enstitüsü, 2012).

Faydalı Model

Türkiye'de ve dünyada yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşların sahiplerine belirli bir süre (10 yıl), bu buluş konusu ürünü üretme ve pazarlama hakkının tanınmasıdır. Faydalı model belgesi ile ilgili işlemler, patent işlemlerine nazaran, hem zaman hem de masraf açısından daha kolay yürütülmektedir. Faydalı model koruması elde etme işlemlerinin basit ve ucuz olmasının, özellikle küçük ve orta ölçekli sanayicilerimizin ve araştırma kuruluşlarımızın buluş yapmalarını ve bunları sanayiye uygulamalarını özendirceği düşünülmüştür (Türk Patent Enstitüsü, 2012).

Endüstriyel Tasarım

Tasarım, bir ürünün tümü, bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütünü ifade eder. Sınırların kalktığı küresel rekabet ortamında, sektörde faaliyet gösteren diğer firmalarla yarışta öne çıkmak, müşteri beklentilerine cevap vermek ve memnuniyetini en üst seviyeye çıkarmak, ürün kalitesinin artırılması, etkin pazarlama faaliyetleri ile yapılabileceği gibi günümüz ekonomisinde tasarım yolu ile bu hedefe ulaşılmış birçok kuruluş bulunmaktadır. (Türk Patent Enstitüsü, 2012).

3. İKTİSADİ YAPI

Yenilik göstergelerine bakıldığında, bölgenin Türkiye genelindeki payının düşük olduğu görülmektedir. Bölgeden yapılan marka ve faydalı model başvuru ve tescilleri ülkenin yaklaşık yüzde 1'ini oluşturmaktadır. Endüstriyel tasarım ve patent başvuru ve tescillerinde ise bu oran yüzde 1'in altındadır. Patent başvurularına göre tescil oranı çok düşüktür. Özellikle bu konuda başvuruların kalitesini artırmak, bölgenin yenilikçilik performansını artıracaktır.

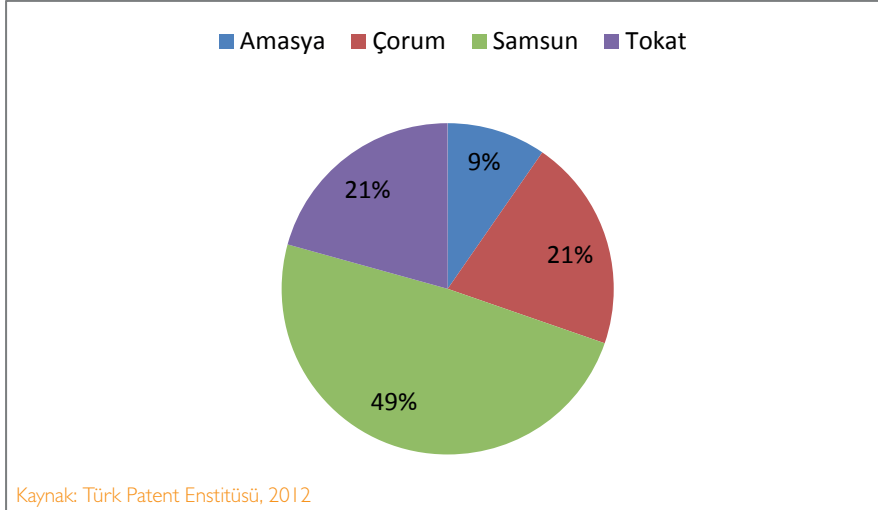
Yenilik göstergeleri tescillerinde Samsun, bölgenin yaklaşık yüzde 50'sini oluşturmaktadır. Bu ili Çorum ve Tokat takip etmektedir.

Tablo 3.5.2.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye'de Açılan ve Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011

	Patent		Faydalı Model		Endüstriyel Tasarım		Marka	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
Amasya	11	0	22	12	42	37	312	211
Çorum	46	7	46	58	35	33	823	460
Samsun	57	6	97	58	131	109	2.297	1.148
Tokat	24	3	23	16	18	16	752	523
TR83	138	16	188	144	226	195	4.184	2.342
Türkiye	14.037	2.599	14.921	10.100	32.096	30.335	355.920	185.917
TR83/TR	0.98%	0.62%	1.26%	1.43%	0.70%	0.64%	1.18%	1.26%

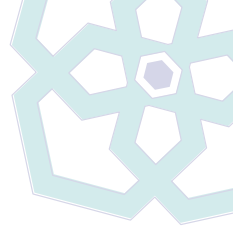
Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 2012

Şekil 3.5.2.1 TR83 Bölgesi İllerinin Yenilik Göstergeleri Toplam Tescil Sayısının İllere Göre Dağılımı, 2007-2011

3.5.3 BÖLGEDE AÇILAN-KAPANAN İŞYERİ SAYISI

Türkiye'de verilen yıllar içerisinde (2007-2011) açılan firma sayısı, kapanan firma sayısından daha fazladır. Bölgeye bakıldığında 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizin etkilerini ülkeye göre bölgede daha fazla hissedildiği ortaya çıkmaktadır. 2008 yılında bölgede kapanan firma sayısı, açılan firma sayısından daha fazladır. 2008 yılında Türkiye'deki kapanan firmaların yüzde 4'ü bu bölgededir. Bölgede 2008 yılı hariç açılan firma sayısının daha fazla olması, girişimcilik açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak 2011 yılı hariç, bölgede kapanan firma sayısının ülke genelinde kapanan firma sayısına oranı, açılan firma sayısı oranından büyüktür. Yıllar içinde bölgede en fazla açılan ve kapanan firmanın Samsun'da olduğu görülmektedir. Sırasıyla Çorum ve Tokat, Samsun'u izlerken, açılan kapanan firma sayısının en az olduğu il Amasya'dadır.

Yalnızca açılan firma sayısını girişimciliğin bir ölçütü olarak alırsak Türkiye ve TR83 Bölgesi'nde benzer iniş ve çıkışlardan bahsedilebilir. 2008 ve 2009 yılında ekonomik krizle beraber azalmaya başlayan açılan firma sayıları, 2010'dan itibaren artmaya başlamıştır. 2011 yılında ilk defa bölgede açılan firma sayısının Türkiye'de açılan firma sayısına oranının yüzde 2'nin üzerine çıkması, girişimcilik açısından olumlu bir netice olarak nitelendirilebilir.

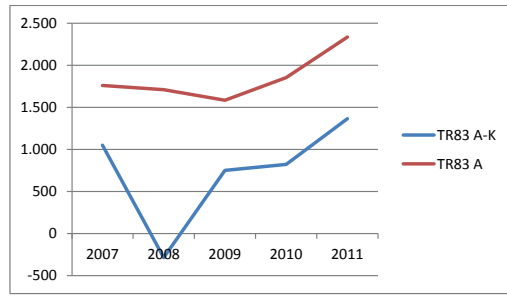
3.5.4 TR83 BÖLGESİNDE KAMU YATIRIMLARI

Tablo 3.5.3.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye'de Açılan ve Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011

	2007			2008			2009			2010			2011		
	Açılan	Kapanan	A-K	Açılan	Kapanan	A-K	Açılan	Kapanan	A-K	Açılan	Kapanan	A-K	Açılan	Kapanan	A-K
Amasya	212	55	157	196	73	123	178	66	112	246	117	129	253	155	98
Çorum	356	151	205	375	251	124	389	149	240	506	163	343	687	160	527
Samsun	794	332	462	738	1024	-286	700	431	269	792	553	239	971	396	575
Tokat	398	172	226	401	647	-246	318	188	130	310	199	111	424	258	166
TR83	1760	710	1050	1710	1995	-285	1585	834	751	1854	1032	822	2335	969	1366
Türkiye	103872	33475	70397	96904	50073	46831	88790	44560	44230	102906	43362	59544	114872	56121	58751
TR83 / TR	1.69%	2.12%		1.76%	3.98%		1.79%	1.87%		1.80%	2.38%		2.03%	1.73%	

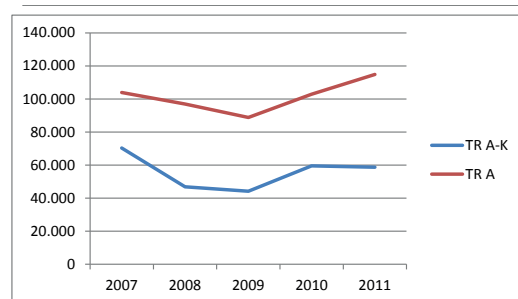
Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2012 (A-K: Açılan – Kapanan)

Şekil 3.5.3.1 TR83 Bölgesi'ndeki Açılan ve Açılan-Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2010

Şekil 3.5.3.2 Türkiye'deki Açılan ve Açılan-Kapanan Firma Sayıları, 2007-2011

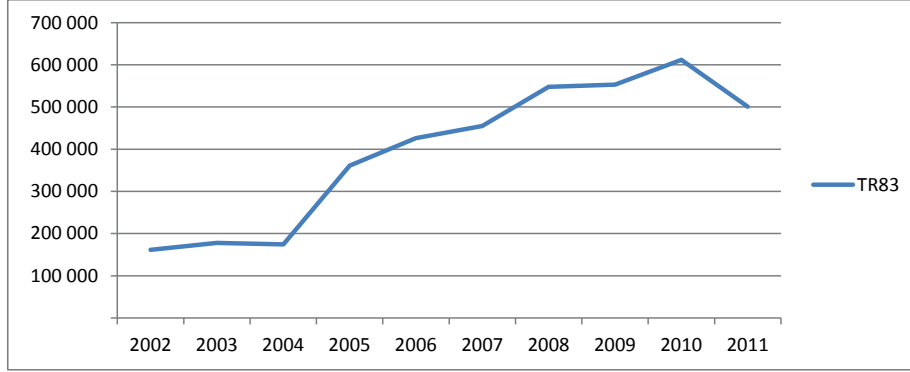
Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2012

Bu bölümde 2002-2011 verileri kullanılarak kamu yatırımlarının bölgeye ne kadar aktarıldığı, hangi alanlarda bir yoğunlaşmanın olduğu ve kamu yatırımlarının Türkiye içindeki payları tartışılacaktır.

2002-2011 yılları arasında kamu yatırımlarında bölgenin Türkiye geneline oranı yüzde 2,2 ve yüzde 4 arasında değişmiştir. Toplam kamu yatırımları yıllar itibariyle artan bir seyir izlerken, özellikle 2001 krizi sonrası 2002-2004 yılları arasında neredeyse sabit kalmış, sonrasında 2008 yılına kadar düzenli olarak artmıştır. Bölgedeki kamu yatırımlarının toplam kamu yatırımlarına oranına bakıldığında kriz dönemini takip eden yıllarda (2002 ve 2009) düşüş olduğu görülmektedir. Kriz dönemlerinde bölgedeki kamu yatırımları sabit kalırken Türkiye'nin genelinde yatırımların artmaya devam etmesi, bu düşüşü açıklamaktadır. Yine bölgenin Türkiye'ye oranlarına baktığımızda yüzde 3 civarında olduğu görülmektedir.

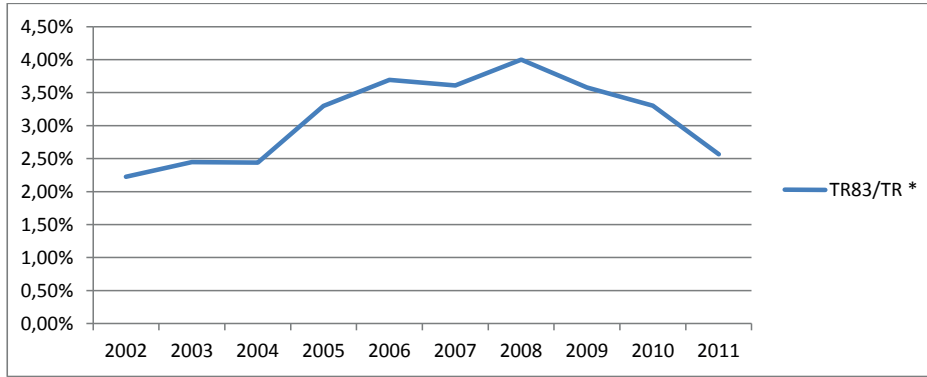
3. İKTİSADİ YAPI

Şekil 3.5.4.1 TR83 Bölgesi Kamu Yatırım Miktarları, 2002-2011

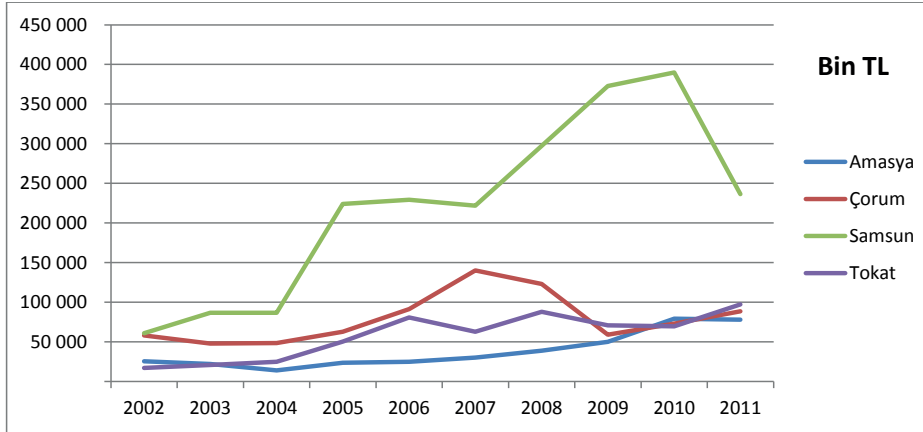
Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012

Şekil 3.5.4.2 Bölge / Türkiye* Kamu Yatırım Miktarları Oranları, 2002-2011

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012 - * Toplam kamu yatırımlarından muhtelif iller çıkarılarak veriler kullanılmıştır.

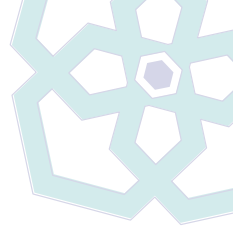
Şekil 3.5.4.3 TR83 Bölgesi İllerinde Kamu Yatırımları, 2002-2011

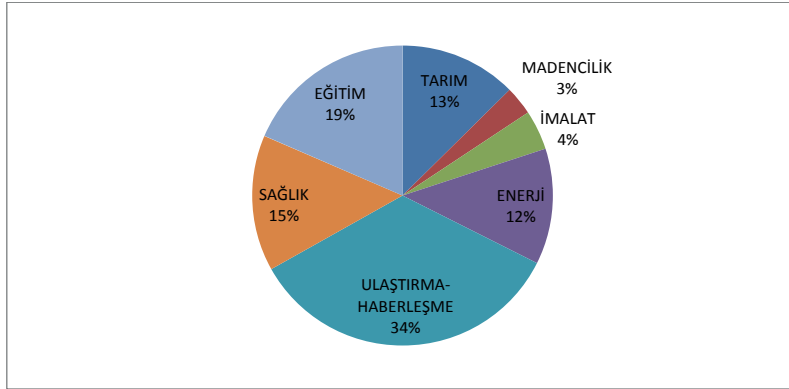
Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012

Yukarıdaki iki grafiğe baktığımızda kamu yatırımlarında 2011 yılı itibarıyla bölgede Samsun'un yüzde 50'ye yakın pay aldığı görülmektedir. Samsun'da gerçekleştirilen kamu yatırımlarının yıllar içinde bazı yıllar artan, bazı yıllar sabit bir seyir izlediği görülmektedir. Samsun'un bölge içinde daha büyük payı almasını sağlayan sektörler; tarım, madencilik ve ulaştırma-haberleşmedir. Bölgede 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirilen kamu yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında ise en büyük payı ulaştırma-haberleşmenin aldığı, daha sonra ise eğitim, sağlık, tarım ve enerji sektörlerinin geldiği görülmektedir.

Şekil 3.5.4.4 TR83 Bölgesi Kamu Yatırımlarında Sektör Dağılımı, 2002-2011

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2012

3.5.5 YATIRIM TEŞVİK BELGELERİ

Özel kesim yatırımları için verilen yatırım teşvikleri önemli bir gösterge olarak görülebilir. Genel teşvik sistemine göre 2010 yılı için Türkiye'deki yatırım teşvik belge sayısı 2.274 ve miktarı 16,6 milyar TL'dir. Bölgede verilen yatırım teşvik adetleri, Türkiye'nin yaklaşık yüzde 4'ünü oluşturmaktadır ve bu da bölge için önemli bir rakamdır. Bölgede bu teşviklerden adet bazında en fazla Samsun ili yararlanmaktadır. 2010 yılında Samsun'a 37, Tokat'a 26, Çorum'a 15 ve Amasya'ya 12 adet yatırım teşviki verilmiştir. Yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da enerji; Çorum'da istihraç ve işleme ile madeni eşya; Samsun'da altyapı-belediye hizmetleri ve pısmış kil ve çim.ger.; Tokat'ta ise enerji sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da enerji; Çorum, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Ülke geneliyle karşılaştırıldığında, bölge yatırım miktarlarında yüzde 3,46; istihdamda yüzde 2,58'lik bir orana sahiptir.

Bölgesel yatırımlara göre 2010 yılı için Türkiye'deki yatırım teşvik belge sayısı 2002 ve miktarı 19 milyar TL'dir. Bölgede verilen yatırım teşvik adetleri, Türkiye'nin yaklaşık yüzde üç buçüğünü oluşturmaktadır, bu da bölge için önemli bir rakamdır. Bölgede bu teşviklerden adet bazında en fazla Samsun ili yararlanmaktadır. 2010 yılında Samsun'a 36, Tokat'a 19, Amasya'ya 9 ve Çorum'a 7 adet yatırım teşviki verilmiştir. Yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da seramik; Samsun'da gıda-içki ve turizm; Tokat'ta ise gıda-içki ve kimya sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da deri ve kösele, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Ülke geneliyle karşılaştırıldığında, bölge yatırım miktarlarında yüzde 2,07; istihdamda yüzde 2,85'lik bir orana sahiptir.

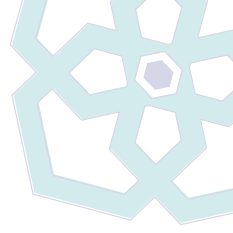
Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalar 29 binin üzerindedir. TR83 Bölgesi'nde ise yabancı sermayeli firma sayısı yalnızca 64'tir. Amasya'da 4, Çorum'da 8, Samsun'da 49 ve Tokat'ta 3 firma bulunmaktadır. Bu 64 firmanın içinde motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu ile inşaat sektörü öne çıkmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2012).

3. İKTİSADİ YAPI

Tablo 3.5.5.1 Genel Teşvik Sistemine Göre Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Sektörel Dağılımı, 2010

İl	Sektör	Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam (Kişi)
AMASYA	Tarım	Ormançılık	1	1.118.469	5
AMASYA	İmalat	Gıda ve İçki	1	550.384	5
AMASYA	İmalat	Lastik-Plastik	3	3.280.000	36
AMASYA	İmalat	Madeni Eşya	2	7.011.036	34
AMASYA	İmalat	Makine İmalat	1	840.000	5
AMASYA	Enerji	Enerji	3	125.000.000	59
AMASYA	Hizmetler	Ticaret- Depolama	1	2.048.962	10
AMASYA	TOPLAM		12	139.848.851	154
ÇORUM	Madencilik	İstihraç ve İşleme	2	7.879.200	23
ÇORUM	İmalat	Gıda ve İçki	2	2.808.392	15
ÇORUM	İmalat	Dokuma ve Giyim	1	570.000	80
ÇORUM	İmalat	Kağıt	1	2.540.051	10
ÇORUM	İmalat	Lastik-Plastik	1	1.100.000	6
ÇORUM	İmalat	Taşıt Araçları	1	1.050.000	15
ÇORUM	İmalat	Madeni Eşya	2	7.676.995	23
ÇORUM	İmalat	Makine İmalat	1	638.078	6
ÇORUM	İmalat	Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	3	2.450.000	15
ÇORUM	Hizmetler	Altyapı- Belediye Hizmetleri	1	4.445.000	-
ÇORUM	TOPLAM		15	31.157.716	193
SAMSUN	Tarım	Bitkisel Üretim	1	1.138.750	20
SAMSUN	İmalat	Gıda ve İçki	9	9.548.199	112
SAMSUN	İmalat	Dokuma ve Giyim	2	2.230.107	175
SAMSUN	İmalat	Orman Ürünleri	2	2.200.000	11
SAMSUN	İmalat	Kağıt	1	5.770.000	14
SAMSUN	İmalat	Lastik-Plastik	2	1.380.000	18
SAMSUN	İmalat	Makine İmalat	2	1.381.083	13
SAMSUN	İmalat	Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	5	37.974.589	110
SAMSUN	Enerji	Enerji	1	15.000.000	12
SAMSUN	Hizmetler	Ticaret- Depolama	5	17.611.526	107
SAMSUN	Hizmetler	Sağlık	1	1.950.000	20
SAMSUN	Hizmetler	Diğerleri	2	1.594.000	15
SAMSUN	Hizmetler	Altyapı- Belediye Hizmetleri	4	39.934.044	43
SAMSUN	TOPLAM		37	137.712.298	670
TOKAT	Madencilik	İstihraç ve İşleme	1	3.200.000	14
TOKAT	İmalat	Gıda ve İçki	1	750.000	15
TOKAT	İmalat	Dokuma ve Giyim	2	1.706.082	111
TOKAT	İmalat	Orman Ürünleri	2	1.675.000	19
TOKAT	İmalat	Makine İmalat	3	3.666.745	11
TOKAT	İmalat	Elektrikli Makineler	1	1.200.000	20
TOKAT	İmalat	Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	2	12.036.000	42
TOKAT	Enerji	Enerji	5	234.300.000	62
TOKAT	Hizmetler	Ticaret- Depolama	3	2.610.000	27
TOKAT	Hizmetler	Altyapı- Belediye Hizmetleri	6	5.420.000	40
TOKAT	TOPLAM		26	266.563.827	361

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

Tablo 3.5.5.2 Bölgesel Yatırımlara Göre Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İllere Göre Sektörel Dağılımı, 2010

İl	Sektör	Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam (Kişi)
AMASYA	Tarım	Hayvancılık	3	13.370.596	85
AMASYA	Madencilik	İstihraç ve İşleme	3	65.300.000	142
AMASYA	İmalat	Gıda ve İçki	2	17.783.950	30
AMASYA	İmalat	Diğerleri	1	2.800.000	10
			9	99.254.546	267
ÇORUM	Tarım	Hayvancılık	1	6.139.000	30
ÇORUM	Madencilik	İstihraç ve İşleme	1	5.300.000	20
ÇORUM	İmalat	Deri ve Kösele	1	3.700.000	250
ÇORUM	İmalat	Taşıt Araçları	1	27.937.443	55
ÇORUM	İmalat	Makine İmalat	1	5.971.205	20
ÇORUM	İmalat	Seramik	1	46.997.000	10
ÇORUM	Hizmetler	Sağlık	1	30.500.000	100
			7	126.544.648	485
SAMSUN	Tarım	Hayvancılık	4	17.890.000	47
SAMSUN	İmalat	Gıda ve İçki	9	19.608.426	142
SAMSUN	İmalat	Dokuma ve Giyim	4	4.970.492	361
SAMSUN	İmalat	Orman Ürünleri	1	3.200.000	34
SAMSUN	İmalat	Cam	1	5.400.000	20
SAMSUN	İmalat	Taşıt Araçları	1	5.227.423	18
SAMSUN	İmalat	Elektrikli Makineler	1	7.560.127	20
SAMSUN	Hizmetler	Turizm	10	19.201.355	180
SAMSUN	Hizmetler	Ticaret- Depolama	1	1.331.500	5
SAMSUN	Hizmetler	Eğitim	1	3.678.796	10
SAMSUN	Hizmetler	Sağlık	3	16.979.517	210
			36	105.047.636	1.047
TOKAT	Tarım	Hayvancılık	1	4.600.000	30
TOKAT	Tarım	Su Ürünleri	1	1.074.720	-
TOKAT	Madencilik	İstihraç ve İşleme	3	7.025.000	60
TOKAT	İmalat	Gıda ve İçki	7	17.772.266	131
TOKAT	İmalat	Dokuma ve Giyim	2	3.255.382	194
TOKAT	İmalat	Kimya	1	16.488.000	66
TOKAT	İmalat	Diğerleri	1	4.006.000	5
TOKAT	Hizmetler	Turizm	3	8.858.085	60
			19	63.079.453	546

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012

3.5.6 SONUÇ

Bölgenin girişimcilik düzeyini değerlendirmek için açılan ve kapanan firma sayıları incelenmiştir. Genel olarak TR83 Bölgesi'nde açılan firma sayısı kapanan firma sayısından daha fazladır.

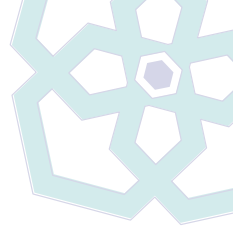
Bölgenin yenilikçilik düzeyini ortaya koymak üzere marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuru ve tescillerinden faydalanılmıştır. Bölgenin yenilikçilik düzeyi, Türkiye ile karşılaştırıldığında düşük seviyededir. Bölge, marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuru ve tescil işlemlerinde ülkedeki başvuru ve tescil işlemlerinin yaklaşık yüzde birini

3. İKTİSADİ YAPI

oluşturmaktadır. Faydalı model ve markada patent ve endüstriyel tasarıma göre bölge daha iyidir. Başvuru ve tescil işlemlerinde Samsun bölgede ön plana çıkarken, Samsun'u Çorum ve Tokat takip etmektedir.

2002-2011 yılları arasındaki kamu yatırımlarına bakıldığında TR83 Bölgesi'nin ülke genelinde yapılan toplam yatırımlara oranının yüzde 2 ve yüzde 4 arasında değiştiği görülmektedir. Genel olarak yıllar itibarıyla bölgedeki kamu yatırımları artmıştır. Kriz yılları olan 2001 ve 2008'i takip eden yıllarda kamu yatırımları genel itibarıyla sabit kalmıştır. Bölgedeki kamu yatırımlarının toplam kamu yatırımlarına oranına bakıldığında kriz dönemini takip eden yıllarda (2002 ve 2009) düşüş olduğu görülmektedir. Kamu yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında ise en büyük payı ulaştırma-haberleşmenin aldığı, daha sonra ise eğitim, sağlık, tarım ve enerji sektörlerinin geldiği görülmektedir. Samsun, bölgede kamu yatırımlarından en fazla payı alan ildir.

Bölgede alınan yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımında genel teşvik sistemine göre, yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da enerji; Çorum'da istihraç ve işleme ile madeni eşya; Samsun'da altyapı-belediye hizmetleri ve pişmiş kil ve çim.ger.; Tokat'ta ise enerji sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da enerji; Çorum, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bölgesel yatırımlara göre, yatırım miktarlarına bakıldığında, Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da seramik; Samsun'da gıda-içki ve turizm; Tokat'ta ise gıda-içki ve kimya sektörleri ön plandadır. Bu teşviklerle birlikte oluşan istihdama bakıldığında ise Amasya'da istihraç ve işleme; Çorum'da deri ve kösele, Samsun ve Tokat'ta dokuma ve giyim sektörlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

3.6 BÖLGEDE İŞLETMELERE YÖNELİK DESTEKLER

TR83 Bölgesi'nde işletmelere yönelik geçmiş dönemlerde uygulanan bölgesel kalkınma programları ve kalkınma ajansı tarafından halen uygulanmakta olan KOBİ'lere yönelik mali destek programları kapsamında işletmelere mali destek sağlanmıştır. Bunların yanı sıra bölgesel nitelikte olmayan ve ülke genelinde sağlanan destekler mevcuttur.

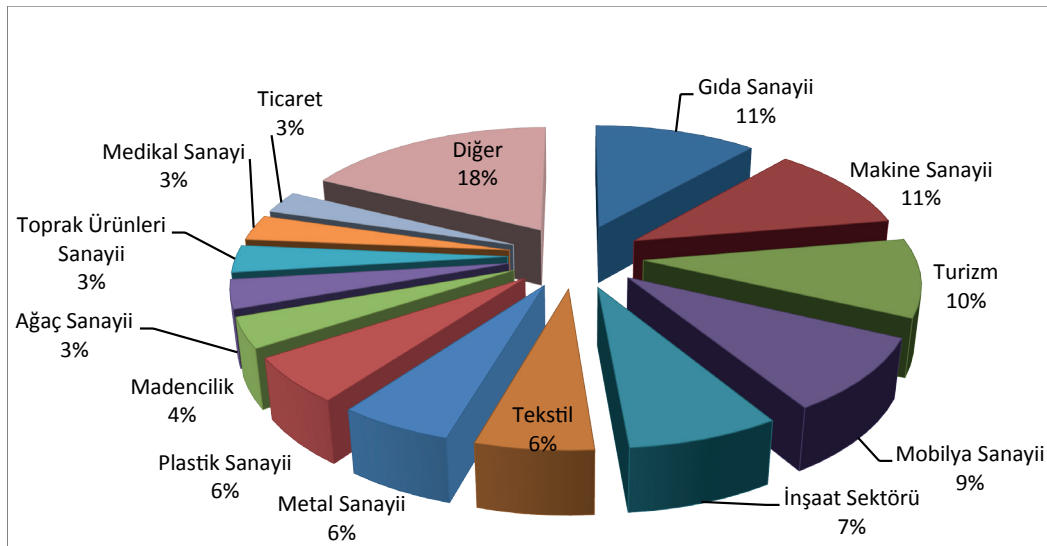
3.6.1 Samsun-Kastamonu-Erzurum Bölgesel Kalkınma Programı

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali yardım kapsamında 2005 yılında uygulamaya konulan TR82(Kastamonu), TR83(Samsun) ve TRA1(Erzurum) Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı (SKE) ile yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler ve Küçük ölçekli altyapı projeleri desteklenmiştir. Programın bileşenlerinden KOBİ ve yerel kalkınma girişimlerinde proje bütçesi bakımından en fazla payı Samsun ili alırken, küçük ölçekli altyapı başlığında Tokat ilk sırada yer almaktadır. Bu program kapsamında bölgede toplam 69,5 milyon Euro yatırım yapılmış, bunun 48,2 milyon Euro'luk kısmı hibe olarak sağlanmıştır. Programın performans göstergeleri incelendiğinde KOBİ'lerin yeni ürün sayısının 24, yeni makine harcamalarının 5.8 milyon Euro, üretim kapasitesinde meydana gelen artışın yüzde 218 olduğu görülmektedir (Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, 2010)

3.6.2 İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından 2009 yılında başlatılan "İşletmelerin Rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmalarına mali destek programı" ile TR83 Bölgesi'nde sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi, işletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmalarının sağlanması, işletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen bir yapıya kavuşturulması ve yerel önceliklere uygun mali destek programlarının yürütülmesinde, bölgesel düzeyde deneyim ve kapasitenin artırılması hedeflenmiştir. Bu program ile bölgede faaliyet gösteren KOBİ statüsündeki işletmeler desteklenmiştir. Program kapsamında Amasya'dan 83 proje, Çorum'dan 134 proje, Samsun'dan 221 proje ve Tokat'tan 97 proje sunulmuştur. Sunulan projelerin sektörel dağılımına bakıldığında gıda sanayi, makine sanayi ve turizm sektörü başta olmak üzere pek çok sektörden proje kabul edildiği görülmektedir. En çok proje başvurusu kabul edilen sektörlerin bölgede istihdam kapasitesi yüksek olan sektörler olduğu görülmektedir.

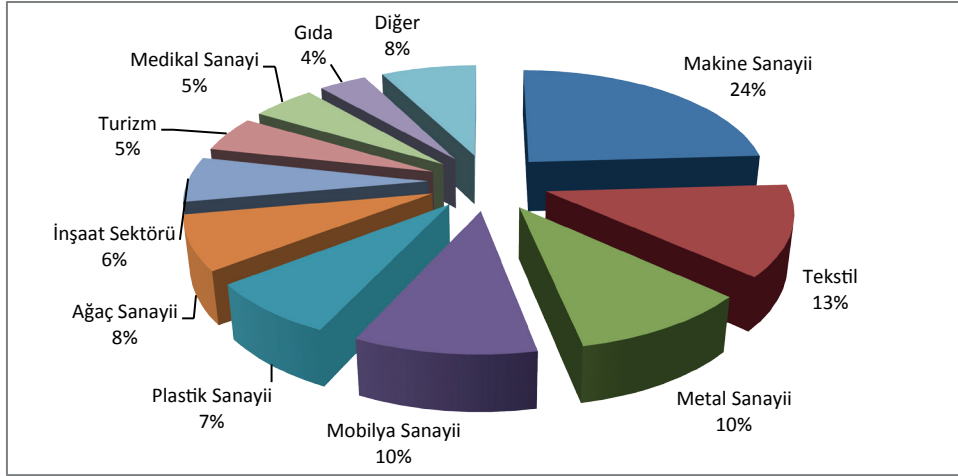
Şekil 3.6.2.1 Sunulan Projelerin Sektörel Dağılımı

3. İKTİSADİ YAPI

Sunulan projelerden destek almaya hak kazanan projelerin sektörel dağılımları incelendiğinde ise makine sanayinin yüzde 24 ile ilk sırada yer aldığı, tekstil sanayinin yüzde 13 pay ile ikinci sırada yer aldığı ve bunları yüzde 10 ile mobilya ve metal sanayinin takip ettiği görülmektedir.

Şekil 3.6.2.2 Desteklenecek Projelerin Sektörel Dağılımı

Bu program kapsamında Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından sağlanan mali destek 14,5 milyon TL olup, desteklenecek projeler kapsamında bölgeye yapılacak olan yatırım tutarı yaklaşık 38 milyon TL'dir.

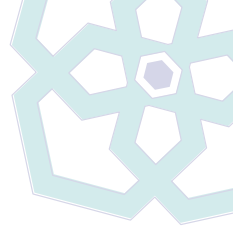
3.6.3 KOSGEB Destekleri

Bölgede TR83 Bölgesi illerine hizmet eden Çorum ve Samsun'da olmak üzere 2 KOSGEB Müdürlüğü bulunmaktadır. Bunlardan KOSGEB Samsun Müdürlüğü bölge illerinden Samsun'a hizmet verirken, KOSGEB Çorum Müdürlüğü bölge illerinden Amasya, Çorum ve Tokat'a hizmet vermektedir. KOSGEB tarafından bölgemiz illerinde 2009 yılında verilen desteklere bakıldığında Çorum'un hem destek miktarı hem de desteklenen firma sayısı bakımından ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bölgede destek alan işletmelerin yüzde 46'sı mikro ölçekli, yüzde 43'ü küçük ölçekli, yüzde 1'i orta ölçekli işletmelerdir. Ülke genelinde bu oranlar sırasıyla yüzde 37, yüzde 48 ve yüzde 15 şeklindedir. (KOSGEB,2009)

Tablo 3.6.3.1 TR83 illerinde KOSGEB Destekleri, 2009

İl	Destek Miktarı	Bölge İçindeki Payı	Ülke İçindeki Payı	Desteklenen Firma Sayısı
Amasya	202.957,8	0,18	0,01	53
Çorum	420.814,1	0,37	0,02	77
Samsun	355.072,4	0,31	0,01	71
Tokat	173.416,9	0,15	0,01	38
TR83	1.152.261,1	1,00	0,05	239
TÜRKİYE	25.187.465,9	-	-	4656

Kaynak: KOSGEB, 2010

3.6.4 SONUÇ

TR83 Bölgesi'nde işletmelere yönelik verilen destekler 2005 yılında Samsun, Kastamonu, Erzurum Kalkınma Programı ile başlamak üzere, ilerleyen yıllarda KOSGEB ve Kalkınma Ajansı tarafından açılan mali destek programları aracılığıyla sağlanmıştır. Bu desteklerin sürdürülmesi bölgedeki yatırım ortamının iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.7 EKONOMİK YAPI: DEĞERLENDİRME

Tarım

Bölge bitkisel üretim miktarlarında Türkiye'deki diğer bölgelerle karşılaştığımızda iyi durumdadır. Ancak tarımla uğraşan kişiler, yeterli geliri elde edemediklerinden dolayı kırsal nüfus azalmaktadır. Tarım işletmeleri genellikle küçük işletmeler olduğu için kitlesel üretim yapma imkanı sınırlı kalmaktadır, bu yüzden ürün standardı ve kalitesi istenilen düzeyin altında kalabilmektedir. Tarımsal ürünlerin depolandığı, işlendiği ve paketlenildiği tesisler yeterli değildir. Yaş sebze ve meyvenin bozulmaması için ürünler ancak kısa süreli pazarlanabilecek kadar üretilmekte olup, potansiyel yeterince değerlendirilememektedir. Bu sorun da ürünleri düşük fiyatla satmaya ve teknolojiye yatırımın az olmasına yol açmaktadır. Bölge tarımı bu sorunlardan dolayı uluslararası pazarlarda yeterince rekabet edememektedir. Yukarıda bahsedilen tesislerin hayata geçmesi halinde ise yıl boyunca üretim yapılabilen bu bölgenin ihracat miktarlarının artması beklenmektedir.

Hayvancılık sektörüne bakıldığında, hayvanların düşük verimli ırklardan oluşması, yem üretiminin yetersiz oluşu, üreticilerin etkin bir şekilde örgütlenmemesi, problemlerin başında gelmektedir. Bölgede son yıllarda yumurta tavuğu dışındaki diğer hayvan sayılarında azalma görülmüştür. Bölgede broyler, yumurta tavukçuluğu ve besicilik işletmeleri dışındaki hayvancılık işletmelerinin çok azı ihtisaslaşmıştır. Yem ihtiyacının büyük bölümü ithal edildiğinden hayvansal üretim maliyetleri artmaktadır. Hayvan yetiştiriciliği potansiyeli sanayiye entegre edilemediğinden hayvancılıktan elde edilen katma değer düşük kalmaktadır.

Hizmetler

Bölgede hizmetler sektörü GSKD'ye bakıldığında yüzde altmışa yakın oranıyla tarım ve sanayiyle karşılaştırılınca önemli bir yere sahiptir. Teknolojinin artmasıyla beraber Türkiye'ye paralel olarak GSM abone hat sayısı artmakta, sabit telefon hat sayısı ise azalmaktadır. Birçok turizm türü olanağına sahip bölge, Türkiye ile kıyaslandığında önemli bir pay alamamaktadır. Tanıtımın artırılmasıyla, özellikle geceleme sayısında geride olan bölgede turizmde hareketlenmeler görülebilir. Mali yapıya bakıldığında ise, bölgede yıllar içinde tahakkuk ve tahsilât miktarları artarken, tahsilât/tahakkuk oranları, Türkiye'nin gerisindedir. Mevduatın krediye dönüştürülmesinde bölgemiz, Türkiye'ye oranla daha başarılıdır. Bölgede oluşan mevduattan daha fazlası kredi olarak verilmektedir. Takipteki alacakları gösteren verilerde ise bölgenin Türkiye ortalamasına yakındır. İhracat ve ithalat miktarları bölgede yıllar içinde artarken, rakamlar Türkiye'nin çok küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Özellikle Karadeniz Çanağı'ndaki ülkelerle dış ticaret rakamlarının artması amacıyla Rusya'ya bölgeden direk uçuş seferlerinin başlamış olması büyük önem arz etmektedir. Dış ticarete dikkat çeken önemli bir özellik, birçok ürünün yetişebildiği ülkemizde hububatın çok fazla ithal edilmesidir. Bu da üretilen hububatın ülke ihtiyaçlarını karşılamadığını göstermektedir.

Sanayi

Bölgede sanayi, istihdam ve girişim sayısı bakımından imalat sanayinde yoğunlaşmaktadır. Bölgede imalat sanayi ihracat ağırlıklı bir yapıya sahipken, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün ithalat

3. İKTİSADİ YAPI

ağırlıklı bir yapısı vardır. Bölgede imalat sanayide yoğunlaşma katsayısı, uzmanlaşma matrisi ve değişim payı analizine göre öne çıkan sektörler olarak tespit edilen sektörler:

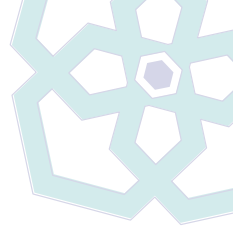
- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç)
- Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
- Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektörleridir.

Bölgemizde de tarımsal üretimin yüksek olması “Gıda ürünleri ve içecek imalatı” sektörünün bölgemizde önemli bir sanayi kolu olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç) sektörü ülke çapında homojen bir yapı göstermekte olup, geleneksel sanayi merkezleri dışında TR83 Bölgesi gibi diğer bölgelerde de önemli bir istihdam kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı sektöründe bölgemizde ağırlıklı olarak tuğla, kiremit, çimento, kireç ve mermer gibi ürünler üretilmektedir. Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı sektörü ileri teknoloji gerektirmesi ve kalifiye işgücü talebi nedeniyle gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmış bir sektör olup bölgesel dağılımda TR83 Bölgesi sektördeki işletme sayısı ve istihdam bakımından 3 büyük ilin hemen arkasından gelmektedir. Bölgemizde bu sektörde kayıtlı olan işletmeler, tıbbi alet ve makineler (serum seti, tansiyon aleti, kan ölçme makinesi, vb.), hastane alet ve makineleri (sterilizatör, otoklav, etüv, röntgen cihazı), enjektör ve şırıngalar, cerrahi el aletleri, ortopedik aletler, laboratuvar alet ve makineleri, ameliyat masası gibi ağırlıklı olarak sağlık hizmet ve araçları imalatında yoğunlaşmaktadır. “Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar” sektörlerinde bölgesel dağılımına bakıldığında başta İstanbul olmak üzere büyük ve sanayisi gelişmiş kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Sektörün yoğunlaşma katsayısı 1’den büyük olmasına rağmen, TR83 Bölgesi’nin sektördeki payı görece düşüktür.

Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe bölge için en önemli madenler bentonit, mermer, linyit, antimon ve kromdur. Bölge illerinden Samsun, maden çeşitliliği ve rezervi bakımından sınırlı potansiyele sahip iken bölgedeki diğer illerin yer altı kaynağı potansiyeli yüksektir. Tokat antimon ve bentonit gibi önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yataklarına sahiptir. Amasya ilinde ortaya çıkarılan önemli madenler arasında maden kömürü, bakır-kurşun-çinko, manganez, bentonit ve seramik-refrakter killeri olup ilde işletilen maden kaynakları kömür, mermer ve kalkerdir. Çorum’un çok çeşitli metalik ve endüstriyel hammadde yataklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Maden kaynaklarının yanı sıra bölge Kuzey Anadolu fay kuşağı boyunca zengin jeotermal kaynaklara sahiptir.

TR83 Bölgesi hidroelektrik enerji potansiyeline ve yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir. Kişi başı elektrik tüketimi bakımından bölge, 26 Düzey 2 bölgesi arasında 19. sırada yer almaktadır. Elektrik üretim kapasitesi bakımından ise TR83 Bölgesi II. Sırada yer almaktadır. Bölgede hem hidrolik hem de termal elektrik üretim kapasitesi mevcuttur. Bölgede elektrik çoğunlukla hidroelektrik santraller vasıtasıyla üretilmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynakları açısından rüzgar enerjisi potansiyeli incelendiğinde bölgenin bu bakımdan çok zengin olmadığı görülmektedir. Bölgemizin içinde bulunduğu Karadeniz Bölgesi güneş enerjisi potansiyeli ve güneşlenme süresi bakımından diğer bölgelere kıyasla en düşük potansiyele sahip bölgedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından biyoenerji, canlı organizmalar veya bunların yan ürünlerinden elde edilen bir enerji türüdür. Biyoenerji türleri biyodizel, biyoetanol, biyogaz olarak sınıflandırılmaktadır. Biyoetanolün elde edildiği bitkilerden başta şeker pancarı olmak üzere, mısır ve buğday üretimi bölgemizde oldukça yaygındır. Ülkemizde üretilen şekerpancarının yüzde 8,2'si, mısırın yüzde 3.24'ü, buğdayın ise yüzde 9,7'si bölgemizde üretilmektedir. Biyodizel üretiminde kullanılan soyanın yüzde 21'i, ayçiçeğinin yüzde 4,52'si, kolzanın yüzde 1,45'i bölgemizde üretilmektedir. Kanatlı hayvancılığın yaygın olduğu Çorum ili başta olmak üzere bölgemiz illerinde kentsel ve hayvansal atıklardan yararlanma yoluna gidilerek biyogaz üretimi gerçekleştirilebilir.

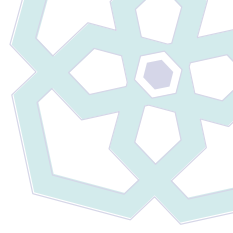

OKA

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

TR83 BÖLGESİ
MEVCUT DURUM ANALİZİ

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

4.1 GİRİŞ

TR83 Bölgesi fiziksel altyapı koşullarının inceleneceği bu bölümde bölgenin altyapısını oluşturan temel unsurlar; yani su temini, kanalizasyonlar, yol ağları, haberleşme ağları, enerji altyapısı ile kentleşme gibi temel başlıklar incelenecektir. Esas olarak bölgedeki altyapı sistemlerindeki yetersizliklerin belirlenmesi ve ileri dönemde ortaya çıkacak ihtiyaçların analizine yönelik saptamaların yapılması amaçlanmaktadır.

4.2 ALTYAPI

4.2.1 GİRİŞ

Bu bölümde, TR83 Bölgesi'nin kentsel ve kırsal alanda su temini ve kanalizasyon altyapısının mevcut durumu incelenmiş ve analiz edilmiştir. Verilerin olanak sağladığı biçimde bölge altyapısı Türkiye'deki idari yapılanmaya uygun olarak kentsel alanda belediyeler, kırsal alanda ise köyler düzeyinde bölge mevcut durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

4.2.2 SU KAYNAKLARI VE KANALİZASYON ALTYAPISI

4.2.2.1 Fiziki Coğrafya ve Jeoloji

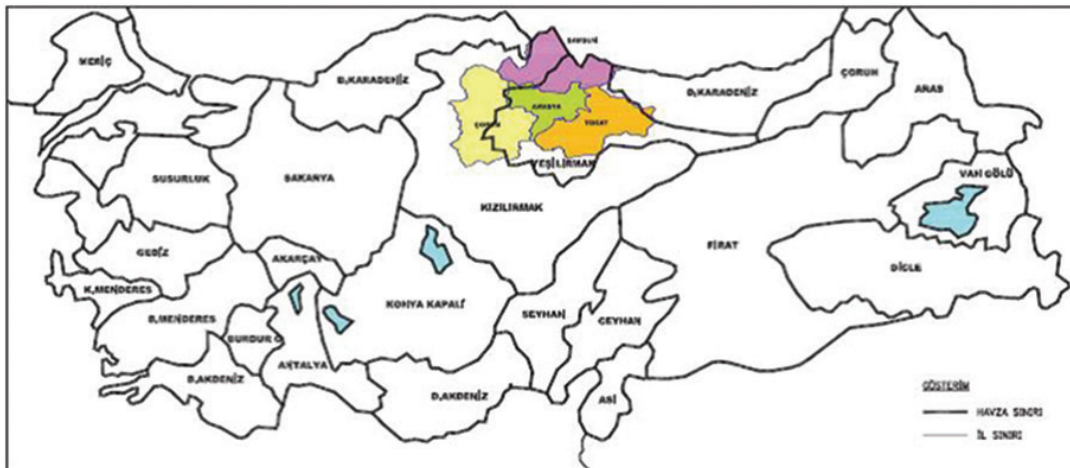
TR83 Bölgesi, Türkiye'nin Orta Karadeniz bölümü ile İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde, 40° 00' ile 41° 45' kuzey enlemleri ve 34° 00' ile 37° 40' doğu boylamları arasında, Yeşilirmak ve kısmen de Kızılırmak nehirlerinin su toplama alanlarında yer almaktadır. Bölge yaklaşık 37 937 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün yaklaşık olarak yüzde 4,85'ini kapsamaktadır. TR83 Bölgesi'nin yaklaşık yüzde 34,9'u orman ve fundalık, yüzde 10,8'i çayır ve mera ile örtülü, geri kalan yüzde 54,3'ü ise tarım ve diğer araziler ile kaplıdır. TR83 Bölgesi'nde Paleozoik, Mezozoik, Senozoik zamanlarına ait çökel, magmatik ve metamorfik kaya birimleri ile Kuvaterner'den günümüze değin oluşmuş eski ve yeni alüvyonlar yüzeyleyirler (YHGP, 2006).

4.2.2.2 Bölgedeki Su Kaynakları

4.2.2.2.1 Akarsu Havzaları

TR83 bölgesi konum olarak Yeşilirmak ve Kızılırmak havzalarının ortasında yer almaktadır. Tokat ilinin tamamı Yeşilirmak havzası sınırları içerisinde kalırken, Amasya, Samsun ve Çorum ili yüzölçümlerinin sırasıyla yüzde 90, yüzde 45 ve yüzde 30'luk bölümleri Yeşilirmak havzasında, geri kalan bölümleri ise Kızılırmak havzasında yer almaktadır. Yeşilirmak havzası toplam drenaj alanı

Şekil 4.2.2.2.1.1 Türkiye Su Havzaları ve TR83'ün Konumu

Kaynak: YHGP, 2006

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

36.114 km², yıllık ortalama akış miktarı 5,8 km³ olup, bu miktar 186,05 km³ olan Türkiye toplam yıllık akış miktarının yüzde 3,1'lik kısmına karşı gelmektedir. Kızılırmak havzası toplam drenaj alanı 78.180 km², yıllık ortalama akış miktarı 6,48 km³ olup, bu miktar Türkiye toplam yıllık akış miktarının yüzde 3,5'lik kısmına karşılık gelmektedir.

4.2.2.2.2 Yüzey Suları

Bölgenin toplam yıllık su potansiyeli yaklaşık 15.000 hm³/yıl olup, bölge potansiyeli Türkiye toplamının yüzde 7'sini oluşturur. Bölgenin toplam su potansiyelinin yüzde 6'sı yeraltı suyu, yüzde 94'ü yerüstü suyu kaynaklarıdır. Bu durumun oluşmasında en büyük pay sahibi bölgeden geçen Kızılırmak ve Yeşilirmak'tır. Diğer önemli yüzey suyu elemanı olan göletlere ilişkin veriler ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.2.2.2.1 Samsun İli Göletleri

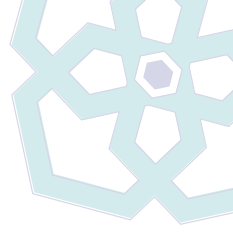
Göletin Adı	Depolama hacmi
Güven Göleti Sulaması	2,20 hm ³
Divanbaşı Göleti Sulaması	2,10 hm ³
Kozansıkı Göleti Sulaması	0,37 hm ³
Güldere Göleti Sulaması	0,83 hm ³
Karabük Göleti ve Sulaması	2,05 hm ³
Dereköy Göleti Sulaması	9,603 hm ³
Samsun-Hacıdede Göleti ve Sulaması (SE) İnş.	4, 267 hm ³
Samsun-Vezirköprü Duruçay Göleti ve Sulaması (SE) İnş.	5, 892 hm ³
Samsun-Merkez Taflan Göleti (SE) İnş.	2, 261 hm ³

Kaynak: DSİ, 2012

Tablo 4.2.2.2.2 Tokat İli Göletleri

Göletin Adı	Depolama hacmi
Artova Göleti Sulaması	3,07 hm ³
Dutluca Göleti Sulaması	3,30 hm ³
Büyükaköz Göleti Sulaması	0,82 hm ³
Uluöz Göleti Sulaması	1,04 hm ³
Akbelen Göleti Sulaması	1,43 hm ³
Kızık Göleti Sulaması	7,108 hm ³
Bedirkale Göleti Sulaması	17,87 hm ³

Kaynak: DSİ, 2012

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.2.2.3 Çorum İli Göletleri

Göletin Adı	Depolama hacmi
Merkez-Evciyenikışla Göleti Sulaması	0,316 hm ³
Merkez-Seydim-1 Göleti	0,725 hm ³
Merkez-Seydim-2 Göleti	1,012 hm ³
Sungurlu-İnegazili Göleti Sulaması	0,241 hm ³
Alaca-Geven Göleti Sulaması	0,553 hm ³
Alaca-Bozdoğan Göleti Sulaması	0,600 hm ³
Alaca-Höyük Göleti Sulaması	0,202 hm ³
Alaca-Sincan Göleti Sulaması	0,684 hm ³
Mecitözü-Geykoca Göleti Sulaması	0,338 hm ³
Mecitözü-Hıdırlık Göleti Sulaması	0,607 hm ³
Ortaköy-Pınarlı Göleti Sulaması	0,223 hm ³
Kargı-Aksu Göleti Sulaması	0,234 hm ³
Kargı-Gökçedoğan Göleti Sulaması	0,630 hm ³

Kaynak: DSİ, 2012

Tablo 4.2.2.2.4 Amasya İli Göletleri

Göletin Adı	Depolama hacmi
Ortaköy Göleti Sulaması	0,86 hm ³
Kızılgüdüren Göleti Sulaması	0,29 hm ³
Yeniköy Göleti Sulaması	0,29 hm ³
Doğantepe Göleti Sulaması	1,62 hm ³
Sarıbuğday Göleti Sulaması	1,80 hm ³
Bayırlı Göleti ve Sulaması	0,47 hm ³
Çitli Göleti ve Sulaması	0,26 hm ³
Paşa Göleti ve Sulaması	3,20 hm ³
İmirler Göleti ve Sulaması	1,21 hm ³
İbecik Göleti ve Sulaması	1,35 hm ³
Destek Göleti	0,85 hm ³
Yakacık Göleti ve Sulaması	0,87 hm ³
Yassıçal Göleti ve Sulaması	1,41 hm ³
Ziyaret Göleti ve Sulaması	0,495 hm ³
Gediksaray Göleti ve Sulaması	1 748 hm ³
Ayvalı Göleti	0, 175 hm ³
Ayvalı Göleti	0, 596 hm ³

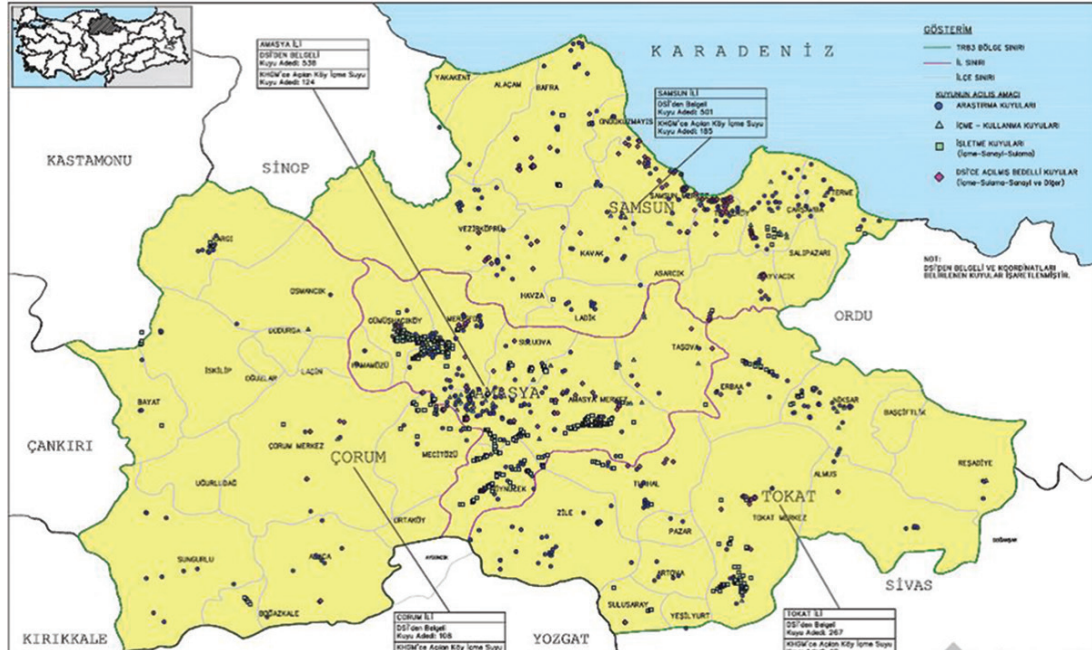
Kaynak: DSİ, 2012

4.2.2.2.3 Yer Altı Suları

Bölgede toplam yer altı suyu potansiyeli 795 hm³/yıldır. Bu oran ülke toplamının yaklaşık yüzde 5,81'dir. Yer altı suları bakımından bölgedeki en zengin iller sırasıyla Tokat ve Samsun'dur. Bununla birlikte illerde bulunan DSİ' den belgeli toplam su kuyularına bakıldığında Amasya'da 538, Samsun'da 501, Tokat'ta 267 ve son olarak Çorum'da 108 adet su kuyusu bulunduğu görülmektedir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne açılan köy içme suyu kuyu adedi ise Tokat 40, Çorum 160, Samsun 185, Amasya 124 şeklindedir. Bu kuyuların yoğunlaştıkları alanlar ise aşağıdaki haritada görülmektedir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERIŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Şekil 4.2.2.2.3.1 Belgeli Yer Altı Suyu Sondaj Kuyuları

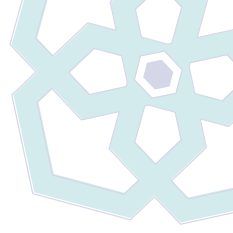
Kaynak: YHGP, 2006

4.2.2.3 Su Temini ve Kanalizasyon Altyapısı

Kentsel ve kırsal alanda su temini ve altyapısını sağlamakla yükümlü olan kuruluşlar DSİ, İller Bankası Belediyeler ve İl Özel İdareleridir. Bölgenin genel olarak kırsal ve kentsel alanda su temin sorunu olduğu söylenemez. Ancak sonraki başlıklarda da görüleceği gibi hizmet götürme konusunda kırsal alanda çok küçük de olsa eksiklikler olduğu söylenebilir. Kentsel alanda su temini konusunda da bölgede benzer durumun olduğu görülmektedir.

4.2.2.3.1 Kentsel Alanda Su Temini

İdari ve teknik yapılanma gereğince kentsel alanda su temini temel olarak belediyelerin görevleridir ve özelde her belediye içerisinde bulunan fen işleri dairesi tarafından yürütülmektedir. Toplam 4 ilin bulunduğu TR83 Bölgesi'nde 2010 yılı itibarıyla 181 belediye bulunmaktadır. Bu belediyelerin su arzında kullandıkları su, kaynaklarına göre incelendiğinde yaklaşık yüzde 60'lık bir oranın yer altı suyu, geri kalan yüzde 40'lık kısmın ise yerüstü suyu olduğu görülmektedir (YHGP, 2006). Çorum ve Samsun illerinde yerüstü su kaynaklarının görece daha çok olması nedeniyle bu iki ilde yerüstü su kaynağı kullanımı Amasya ve Tokat'a kıyasla daha fazladır.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.2.3.1.1 TR83 Bölgesi Belediyelerince Kullanılan İçme ve Kullanma Suyu Verileri

BÖLGE ADI	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	99	99	98	99	100	99
Belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)	217	235	247	262	182	224
Toplam çekilen su miktarı (1000 m ³ /yıl)	4.795.234	167.253	76.421	45.541	25.347	19.945
İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	54	39	68	1	42	4
Toplam arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	2.530.585	66.058	55.674	266	9.284	834
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yüzey suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	2.505.547	67.218	56.855	242	9.284	834
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yeraltı suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	2.289.687	100.037	19.566	45.298	16.063	19.111
Su temini işleri ve hizmetleri çevresel yatırım harcamaları (TL)	1.099.612.121	22.514.197	22.327.825	15.738	151.423	19.211

Kaynak: TÜİK, 2012

303

Tablo 4.2.2.3.1.2 Kaynaklarına Göre Belediyeler Tarafından İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Dağıtılmak Üzere Çekilen Su Miktarı

İller	Anket uygulanan	İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı	Toplam çekilen su miktarı (1000 m ³ /yıl)	Kaynak (1000 m ³ /yıl)	Göl-Gölet (1000 m ³ /yıl)	Akarsu (1000 m ³ /yıl)	Baraj (1000 m ³ /yıl)	Kuyu (1000 m ³ /yıl)	Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yüzey suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yeraltı suyu miktarı (1000 m ³ /yıl)	Belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)
Amasya	27	27	19.945	12.283	-	-	834	6.828	834	19.111	224
Çorum	38	38	25.347	8.773	-	-	9.248	7.289	9.284	16.063	182
Samsun	41	41	76.421	5.461	409	2.375	54.072	14.105	56.855	19.566	247
Tokat	76	76	45.541	34.142	-	242	-	11.156	242	45.298	262

Kaynak: TÜİK, 2012

Tablo 4.2.2.3.1.1'de de görüldüğü gibi bölgede su temini konusunda çok ciddi bir sorun görülmemektedir. Bölgede hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı ülke ortalamasıyla aynı düzeydedir, hatta Çorum'da bu oran yüzde 100 ile ülke ortalamasının da üzerindedir.

Özellikle kentsel alanda su temininde önemli olan bir konu da suyun kullanıcılara ulaşma biçimidir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.2.3.1.3 İçme ve kullanma suyu şebekesi ve arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı ve nüfusu

İller	Toplam belediye sayısı	Toplam belediye nüfusu	İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı	İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu	İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	İçmesuyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı (1)	İçmesuyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusu(1)	İçmesuyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%) (1)
Amasya	27	246.085	27	243.469	99	1	9.817	4
Çorum	38	381.391	38	380.541	100	1	160.030	42
Samsun	41	865.238	41	846.615	98	15	591.927	68
Tokat	76	482.327	76	475.462	99	3	5.843	1

Kaynak: TÜİK, 2012

AB kurucu üyelerinde ulaşma biçiminin şebeke yoluyla olması yaklaşık yüzde 100 civarında iken yeni katılan üyelerde ise yüzde 70'lere kadar düşmektedir. TR83 Bölgesi'nde ise kesinleşmiş güncel bilgi olmamasına rağmen ilgili kurumlarla yapılan birebir görüşmeler neticesinde bu oranın yüzde 90'ların üzerinde olduğu bilinmektedir.

4.2.2.3.2 Kırsal Alanda Su Temini

Kırsal alanda su temini konusunda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yetkilerinin İl Özel idarelerine aktarılmasıyla bu konuda en yetkili kurum illerin İl Özel İdareleri olmuştur ve bu kurumlar bölgede toplam 2604 köye hizmet götürmekle yükümlüdür. 2011 yılı toplam kırsal nüfusu 958.826 kişi olup bu sayı bölge nüfusunun yüzde 35,2'sine tekabül etmektedir. Köy başına düşen ortalama nüfusun 393 kişi olduğu TR83 Bölgesi'nde kırsal alanda su temini konusu son yıllarda uygulamaya konan KÖY-DES projeleriyle birlikte önemli gelişmeler göstermiştir. Konuya ilişkin en güncel verilerin yer aldığı Tablo 4.2.2.3.2.1'de görüldüğü üzere TR83 Bölgesi illerinde hizmet giden ünite sayısının toplam rakama oranı oldukça yüksek seviyelerdedir.

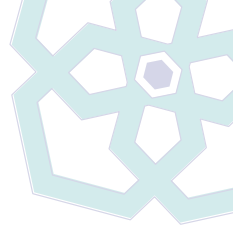
Tablo 4.2.2.3.2.1 Köy İçme Suları Envanteri Fiziki Hizmet Sıralaması

İLİ	TOPLAM ÜNİTE	HİZMET GİDEN ÜNİTE	%
TOKAT	953	953	100
ÇORUM	1.130	1.122	99,3
AMASYA	569	557	97,9
SAMSUN	2.567	2.512	97,9

Kaynak: Köy Hizmetleri Su Envanteri, 2006

Tablo 4.2.2.3.2.2, 4.2.2.3.2.3 ve 4.2.2.3.2.4'de ise kırsal alanda hizmet götürülen suyun yetersiz ya da eksik olduğu köylerin oranları görülmektedir. Bu verilere göre en çok köy sayısına sahip olan Samsun'un suyu yetersiz ya da susuz köy sayısında da en önde olduğu görülmektedir. Bu oranın Samsun'da bölgenin diğer illerine göre yüksek olmasının nedeni topografyanın engebeli oluşu ve buna bağlı olarak kırsal yerleşimlerin birbirinden uzak ve dağınık olmasından dolayı altyapı yatırımlarının maliyetli olmasıdır (YHGP, 2006). Diğer taraftan susuz ya da suyu yetersiz olan köy sayısı Çorum ve Tokat'ta neredeyse hiç yoktur ki bu oran yukarıdaki tabloda da görülmektedir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.2.3.2.3 Köy İçme Suları Envanteri

SULU							
BÖLGE	İLİN ADI	KÖY		BAĞLISI		TOPLAM ÜNİTE	
		Adet	Nüfus	Adet	Nüfus	Adet	Nüfus
TR 83	SAMSUN	751	224988	1324	123395	2075	348383
	AMASYA	310	94758	192	9784	502	104542
	ÇORUM	727	204123	361	25396	1088	229519
	TOKAT	608	205543	340	24256	948	229799

Kaynak: Köy Hizmetleri Su Envanteri, 2006

Tablo 4.2.2.3.2.3 Köy İçme Suları Envanteri

YETERSİZ							
BÖLGE	İLİN ADI	KÖY		BAĞLISI		TOPLAM ÜNİTE	
		Adet	Nüfus	Adet	Nüfus	Adet	Nüfus
TR 83	SAMSUN	98	29289	337	32019	435	61308
	AMASYA	39	10820	16	1071	55	11891
	ÇORUM	6	3022	28	1242	34	4264
	TOKAT	3	210	2	153	5	363

Kaynak: Köy Hizmetleri Su Envanteri, 2006

Tablo 4.2.2.3.2.4 Köy İçme Suları Envanteri

SUSUZ							
BÖLGE	İLİN ADI	KÖY		BAĞLISI		TOPLAM ÜNİTE	
		Adet	Nüfus	Adet	Nüfus	Adet	Nüfus
TR 83	SAMSUN	15	4123	42	4065	57	8188
	AMASYA	0	0	12	603	12	603
	ÇORUM	0	0	8	463	8	463
	TOKAT	0	0	0	0	0	0

Kaynak: Köy Hizmetleri Su Envanteri, 2006

4.2.2.3.3 Kanalizasyon Altyapısı

2003 yılında belediye sayılarına göre Bölgedeki 195 belediyeden 133 belediyenin kanalizasyon şebekesi, sadece 5 belediyenin (Çorum, Bafra, Terme, Ondokuzmayıs ve Atakum) ise atık su arıtma tesisi bulunmaktadır. Kanalizasyon şebekesi olmayan belediyeler ise fosseptik sistemi kullanmaktadır. Bölgedeki kentsel ve kırsal alandaki kanalizasyon altyapısına dair sağlıklı bir bilgi bulunamamasından ötürü bu bölümde sunulan veriler içinde bulunduğumuz döneme dair son durumu açıklamakta yetersiz kalabilir. 2003 yılına ait İller Bankası verilerine göre illerde kanalizasyon hizmeti olan belediye sayısı ve hizmet götürülen belediye nüfusları sırasıyla şöyledir;

Tablo 4.2.2.3.3.1 Bölgedeki Belediyelerin Kanalizasyon Sistemleri Durumu

BÖLGE ADI	Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	Belediyelerde kişi başı günlük atıksu miktarı (litre/kişi-gün)	Belediyelerde kanalizasyon şebekesinden deşarj edilen atıksu miktarı (1000 metreküp/yıl)	Belediyeler tarafından arıtılan atıksu miktarı (1000 metreküp/yıl)	Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı (%)	Belediyelerdeki toplam atıksu arıtma tesisi sayısı	Belediyelerdeki gelişmiş atıksu arıtma tesisi sayısı	Atıksu yönetimi hizmetleri çevresel yatırım harcamaları (TL)
Türkiye	88	182	3.582.131	2.719.151	62	326	53	842.016.123
TR83	90	158	102.392	30.804	25	21	2	17.715.229
Samsun	83	180	46.991	5.551	13	5	-	17.071.682
Tokat	95	134	22.505	7.872	34	14	2	158.063
Çorum	96	168	22.511	17.382	57	2	-	434.147
Amasya	95	121	10.385	-	-	-	-	51.337

Kaynak: YHGP, 2006

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

4.2.2.4 Bölgedeki Su Kaynaklarına Bağlı Proje ve Altyapı Unsurları

Bu bölümde bölgede halen işletmede olan ve projeleri devam eden sulama barajları ve enerji üretme amaçlı barajlara ilişkin bulgular ve diğer altyapı unsurlarına ilişkin verilerin sunulması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

4.2.2.4.1 Sulama Barajları ve Hidroelektrik Santraller

Tablo 4.2.2.4.1.1 Çorum'da Bulunan Barajlar

	Alaca Barajı	Yeniheyat Barajı	Obruk Barajı	Hatap Barajı	Çorum Barajı
Barajın Yeri	Çorum-Alaca	Çorum-Merkez	Çorum-Osmancık-Obruk Köyü	Çorum-Alaca	Çorum-Merkez
Akarsuyu	Büyüksöğütözü deresi	İlgınözü Deresi	Kızılırmak	Hatap Çayı	Çomar deresi
Amacı	Sulama	İçmesuyu	Sulama+Enerji	Sulama+İçmesuyu	İçmesuyu+Sulama
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1979 - 1984	1990 - 1997	01.04.1996 - 30.06.2009	12.07.1995 -23.02.2009	1974 - 1977
Gövde dolgu tipi	Kaya dolgu	Toprak dolgu	Kil Çekirdek+Yarı Geçirimli Dolgu	Kil Çekirdekli, kaya dolgu	Toprak dolgu
Gövde hacmi	0,665 hm ³	3,18 hm ³	12,83 h m ³	1,25 hm ³	0,590 hm ³
Sulama alanı	1 300 ha(net)		5538 ha(Brüt)	2253 ha (Brüt)	480 ha(net)

Kaynak: DSİ, 2010

Tablo 4.2.2.4.1.2 Amasya'da Bulunan Barajlar

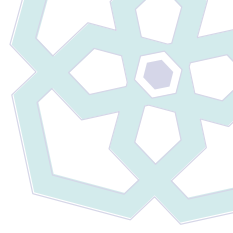
	Uluköy Barajı	Yedikır Barajı	Sarayözü Barajı	Derinöz Barajı
Barajın Yeri	Amasya-Merkez	Amasya	Amasya Gümüşhacıköy	Samsun-Ladik
Akarsuyu	Derebey deresi	Tersakan Akarsuyu	Balıklı Deresi	Derinöz Deresi
Amacı	Sulama	Sulama	Sulama	Sulama
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1978-1984	1982 - 1985	1986 - 1989	1990 - 2003
Gövde dolgu tipi	Homojen toprak dolgu	Toprak dolgu	Kil çekirdekli yarı geçirimli	Kil çekirdekli kaya dolgu
Gövde hacmi	0,848 h m ³	6,000 hm ³	1, 400 hm ³	3, 168 hm ³
Sulama alanı	1 000 ha	7,200 ha	3.500 ha	4 124 ha

Kaynak: DSİ, 2010

Tablo 4.2.2.4.1.3 Samsun'da Bulunan Barajlar

	Altinkaya Barajı	Hasan Uğurlu Barajı	Suat Uğurlu Barajı	Çakmak Barajı	Derbent Barajı
Barajın Yeri	Samsun	Samsun	Samsun	Samsun	Samsun
Akarsuyu	Kızılırmak	Yeşilırmak	Yeşilırmak	Abdal Deresi	Kızılırmak
Amacı	Enerji	Enerji	Enerji+Sulama	İçmesuyu amaçlı	Enerji+Sulama
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1980-1988	1971-1981	1975-1981	1985 - 1988	1985 - 1991
Gövde dolgu tipi	Kil çekirdekli kaya dolgu	Kil çekirdekli kaya dolgu	Kil çekirdekli kaya dolgu	Zonlu toprak dolgu	Kil çekirdekli kaya dolgu
Gövde hacmi	15, 9 hm ³	9, 6 hm ³	2, 338 hm ³	2, 6 hm ³	2, 5 hm ³
Güç	700 MW	500 MW	46 MW		56 MW
Yıllık Üretim	1632 GWh	1217 GWh	273 GWh		257 GWh

Kaynak: DSİ, 2010

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.2.4.1.4 Tokat'ta Bulunan Barajlar

	Almus Barajı	Ataköy Barajı	Boztepe Barajı	Belpınar Barajı	Köklüce HES
Barajın Yeri	Tokat Almus ilçesinde	Tokat - Almus	Tokat	Tokat	Tokat
Akarsuyu	Yeşilirmak	Yeşilirmak	Boztepe akarsuyu	Devrek Boğazı Deresi	Yeşilirmak
Amacı	Sulama Taşkın Enerji	Enerji	Sulama	Sulama	Enerji
İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1958 - 1966	1975 - 1977	1978 - 1984	1977 - 1984	1975 - 1988
Gövde dolgu tipi	Zonlu toprak dolgu	Toprak dolgu	Toprak dolgu	Kil çekirdekli kaya dolgu	Nehir ve kanal Santrali
Gövde hacmi	3, 405 hm ³	0, 6 hm ³	1,15 hm ³	0, 9 hm ³	
Güç	27 MW	5,5 MW			90 MW
Yıllık Üretim	99 GWh	8 GWh			584 GWh

Kaynak: DSİ, 2010

TR83 Bölgesi Yeşilirmak ve Kızılırmak havzaları içerisinde yer almasından dolayı ciddi bir hidroelektrik potansiyeline sahiptir. DSİ ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü (EİE) tarafından bugüne kadar yapılan çalışmalar neticesinde işletmede olan ve halen inşa halinde veya planlama aşamasında olan toplam 19 adet hidroelektrik santral projesi geliştirilmiştir. 19 adet projenin toplam kurulu gücü 2 011 MW, toplam yıllık enerji üretimi 7 040 GWh olması öngörülmektedir. Bu rakam Türkiye'de üretilen toplam hidroelektrik enerji potansiyelinin yaklaşık yüzde 5,6'sına tekabül etmektedir. Yukarıdaki tablolarda da illerde şu an işletmede olan enerji barajları ve sulama barajlarının detayları görülmektedir.

4.2.3 ENERJİ ALTYAPISI

Bu bölümde temelde elektrik ve doğalgaz altyapısı olmak üzere bölgenin sahip olduğu enerji altyapısının mevcut durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

4.2.3.1 Bölge Elektrik Üretim Kapasitesi

TR83 Bölgesi'nde termal ve hidrolik enerji üretim santrallerinden elde edilen toplam elektrik üretim miktarı aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi 1756 MW'tır. Bölge sınırları içerisinde bulunan iki önemli akarsu üzerinde kurulan santraller bölgenin elektrik üretim kapasitesi için en önemli unsurlardır. Hidroelektrik enerji potansiyeli bakımından TR83 Bölgesi'nde üretilen enerjinin ülkede üretilen enerjiye oranı yaklaşık yüzde 10'dur.

Üretilen elektriğin tüketiminde birinci sırayı sanayi üretimi almaktadır. Ancak bölge elektrik

Tablo 4.2.3.1.1 Elektrik Üretim Kapasitesi

BÖLGE ADI	Toplam kapasite (MW)	Hidrolik (MW)	Termal (MW)
Türkiye	38843,5	12906,1	25937,4
TR83	1756,8	1451,7	305,2
Samsun	1601,4	1328,4	273
Tokat	136,7	122,5	14,2
Çorum	17,9	-	17,9
Amasya	0,8	0,8	-

Kaynak: TÜİK, 2012

tüketiminde sanayinin payının Türkiye'ye oranı bölgenin çok gelişmiş bir sanayisi olmadığına da işaret etmektedir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.3.1.2 Kullanım Yerlerine Göre Elektrik Tüketim Dağılımı

	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
Toplam tüketim (MWh)	172050628	3680566	1908558	629125	676744	466139
Resmi daire (MWh)	7101983	172298	91465	42772	26663	11399
Sanayi işletmesi (MWh)	79330651	1278488	706623	152028	263621	156216
Ticarethane (MWh)	27732000	537748	293697	98521	90573	54957
Mesken (MWh)	41410705	1310726	659011	261318	224659	165739
Tarımsal sulama (MWh)	4360331	51504	21766	5008	12063	12668
Şantiye (MWh)	-	-	-	-	-	-
Sokak aydınlatma (MWh)	3768280	140915	50894	39055	23712	27253
Diğer (MWh)	8346678	188887	85103	30423	35454	37906
Kişi başına toplam elektrik tüketimi (KWh)	2334	1343	1524	1018	1264	1392
Kişi başına sanayi elektrik tüketimi (KWh)	1076	466	564	246	492	467
Kişi başına mesken elektrik tüketimi (KWh)	562	478	526	423	420	495

Kaynak: TÜİK, 2012

İletim ve dağıtım hatları incelendiğinde bölgede dağıtım hatlarının büyük kısmının orta ve alçak gerilim hatlarından oluştuğu görülmektedir. Orta gerilim hatlarının büyük kısmı, şehir içlerinde dahi, havai hatlardan oluşmaktadır. Bölgede, genellikle bir ana (master) plan çerçevesinde hatların tesis edilmesi gerekirken, kısa vadeli planların uygulamaya konulması ile mevcut elektrik dağıtım sistemi altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu altyapı, şehir içi görüntü kirliliğine, enerji kesintilerine, kayıp-kaçak oranlarının artmasına yol açmaktadır (YHGP, 2006).

Kaçak elektrik kullanımı aşağıda görüldüğü gibi bölgede en fazla Tokat ilinde bulunmaktadır. Bölge genelinde kaçak elektrik kullanımı çok yüksek oranlarda değildir ve ülke ortalamasının da altındadır. Ancak Türkiye'nin gelişmiş illerine bakıldığında bu oranların dahi yüksek olduğunu söylemek mümkündür:

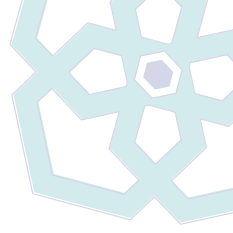
Tablo 4.2.3.1.3 Kayıp Kaçak Elektrik Kullanımı

İL MÜDÜRLÜKLERİ	(%)
TOKAT	6,2
SAMSUN	14,9
ÇORUM	10,6
AMASYA	9,1

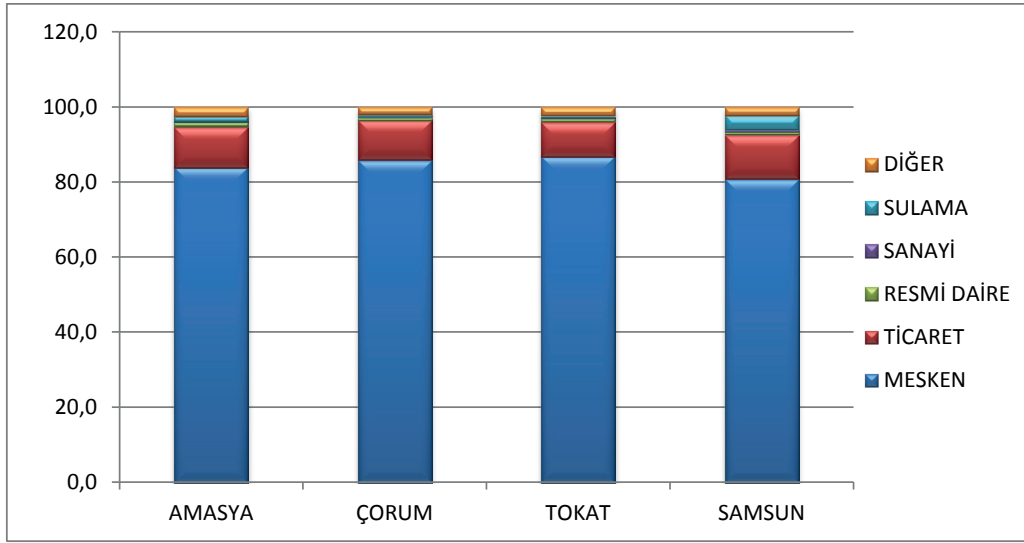
Kaynak: TEDAŞ, 2010

Ülke genelinde kaçak elektrik kullanımında ortalamanın yüzde 14,4 olduğu görülmektedir. Bununla birlikte iller bazında incelendiğinde ise Mardin yüzde 72,7 ile kaçak elektrik kullanımında en yüksek, Denizli ise yüzde 1,3 ile en düşük orana sahiptir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

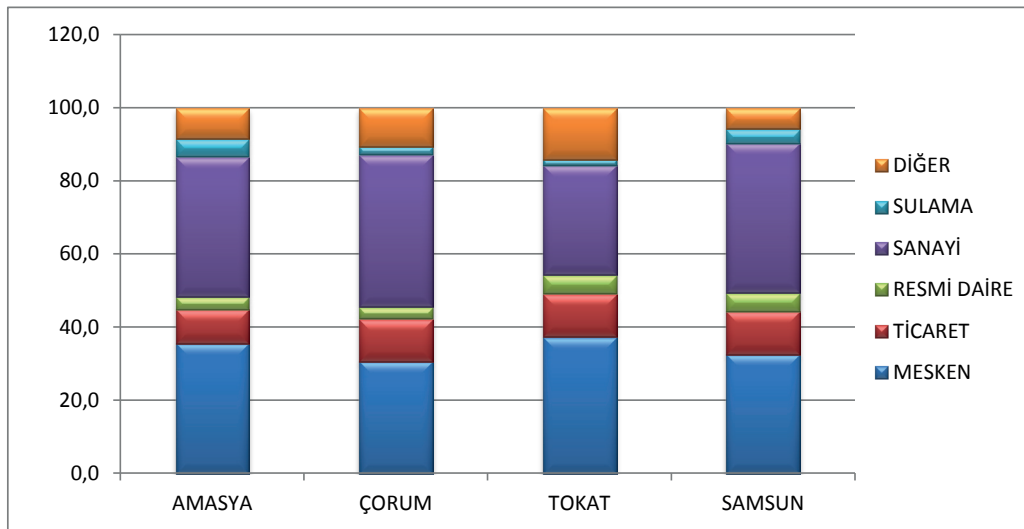

Şekil 4.2.3.1.1 Elektrik Abone Sayılarının Türlerine Göre Dağılımı (2008)

Kaynak: TEDAŞ, 2011

Şekil 4.2.3.1.2 Elektrik Tüketiminin Sektörel Dağılımı (2008)

Kaynak: TEDAŞ, 2011

Yukarıda da bahsedildiği gibi abone sayıları ve tüketilen elektriğin miktarına bakıldığında ve bu miktarların ülke ortalamalarıyla mukayesesi bölgede sanayinin çok gelişmemiş olduğuna işaret etmektedir. Şekil 4.2.3.1.1 ve Şekil 4.2.3.1.2 ise bu ilişkinin bölge illeri içerisindeki durumunu göstermektedir. Çorum ve Samsun, bölgenin sanayisi en gelişmiş iki ili, sanayide tüketilen elektrikte en başta yer almaktadır bununla birlikte görece daha az gelişmiş sanayisi olan Tokat ve Amasya illeri bu oranlarda daha geridedir.

Ülke toplamında elektrik tüketiminin sektörel dağılımı ve bu dağılımın bazı OECD ülkeleriyle mukayesesi tablo 4.2.3.1.4'te görülmektedir. Bu tabloda da görüldüğü gibi sanayide elektrik tüketimi yine birçok gelişmiş ülkenin gerisindedir.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.3.1.4 Bazı OECD Ülkeleri Net Elektrik Tüketimlerinin Sektörel Dağılımı, 2008

	MESKEN	TİCARET VE KAMU HİZMETLERİ	SANAYİ	TARIM	TAŞIMACILIK	ENERJİ	DİĞER	TOPLAM
ABD	1351,5	1299,7	916,7		7,4	94,6	146,9	3816,8
JAPONYA	279,6	360,8	320,6	0,9	19	13		993,9
ALMANYA	141,5	130,3	229,4	8,3	16,3	16,6		542,4
KANADA	148,5	132,2	204,1	9,7	4,5	28,8		527,8
KORE	52,5	119,5	189,5	7,3	2,5			371,4
İTALYA	67,6	78,1	147,4	5,5	10,2	8,8		317,6
FRANSA	147	126,6	138,9	3,4	12,3	16,3	1,7	446,2
İNGİLTERE	116,4	97,4	116,3	4,1	8,5	8,6		351,4
MEKSİKA	48,4	21,6	111,1	8,7	1,2	6,6		197,5
İSPANYA	65,7	65,8	106,8	6	5,4	7,2		256,9
AVUSTRALYA	62,2	49,1	93,9	1,9	2,6	10,1		219,8
TÜRKİYE	34,5	35,3	66,4	4,4	0,8	1,7		143,1
İSVEÇ	41,5	27,1	57,3	2	2,9	2,6		133,4
NORVEÇ	33,5	21,3	49,5	2,1	1,5	3,2		111,1
FİNLANDİYA	21,1	16,1	46,9	0,9	0,7	1		86,7
POLONYA	26	29,5	42,8	1,5	3,6	17,9		121,3
HOLLANDA	24,8	31,2	41,6	6,8	1,6	5,4		111,4
BELÇİKA	22,7	17,1	40,2	0,9	1,6	3,4		86,1
İSVİÇRE	17,7	16,9	19	1	3,1			57,8
PORTEKİZ	13,4	15,2	17,6	1	0,5	0,8		48,5
YENİ ZELANDA	12,3	8,3	14,6	1,5	0,5	0,5	1,2	38,9
YUNANİSTAN	17,7	17,8	14,2	2,7	0,2	2,3		54,9
SLOVAKYA	4,6	6,3	11,8	0,4	0,6	1,3		24,9
DANİMARKA	10,6	10,7	10,4	2	0,4	0,8		34,9
MACARİSTAN	11,5	10,3	9,4	0,9	1,2	3,3		36,6
İRLANDA	8,1	8,1	9	0,6	0,1	0,1		26
								Birim: TWh
OECD	2814,1	2780,4	3085,2	87,3	114,7	258,6	151,6	9292

Kaynak: International Energy Agency, 2010

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

4.2.3.2 Doğalgaz

Enerji altyapısı içerisinde değerlendirilen bir diğer bölüm doğalgaz altyapısıdır. Bölge içerisinde doğalgaz ihtiyacını karşılayan en önemli altyapı unsuru, bölgeden geçen Mavi Akım doğalgaz boru hattıdır.

Şekil 4.2.3.2.1 Mavi Akım Doğalgaz Ana İletim Hattı

Kaynak: GAZPROM, 2012

Rusya'da İzobilnoye-Djubga arasında 56-inç çapında 307 km ve 48-inç çapında 65 km uzunluğundaki Boru Hattı Sistemi, Karadeniz'i 392 km. uzunluğunda bir hatla geçerek Türkiye'ye Samsun üzerinden giriş yaparak Amasya, Çorum, Kırıkkale üzerinden Ankara'ya ulaşmaktadır.

Hattın yapım çalışmaları tamamlanmış ve 20 Ekim 2002 tarihinde Samsun-Durusu ölçüm istasyonunda düzenlenen "Altın Kaynak" töreni ile Karadeniz'den gelen boru hattı Samsun'daki hat ile birleştirilmiştir. Gerekli test işlemlerinin tamamlanmasının ardından 20 Şubat 2003 tarihinde Sistem devreye alınmış ve Rusya'dan gaz sevkiyatı başlamıştır.

Türkiye'nin sahip olduğu doğalgaz ve petrol hatlarıyla birlikte dâhil olduğu diğer uluslararası projeler aşağıda verilmiştir.

Şekil 4.2.3.2.2. Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları

BOTAŞ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ DOĞAL GAZ VE PETROL BORU HATLARI

Kaynak: www.botas.gov.tr, 2010

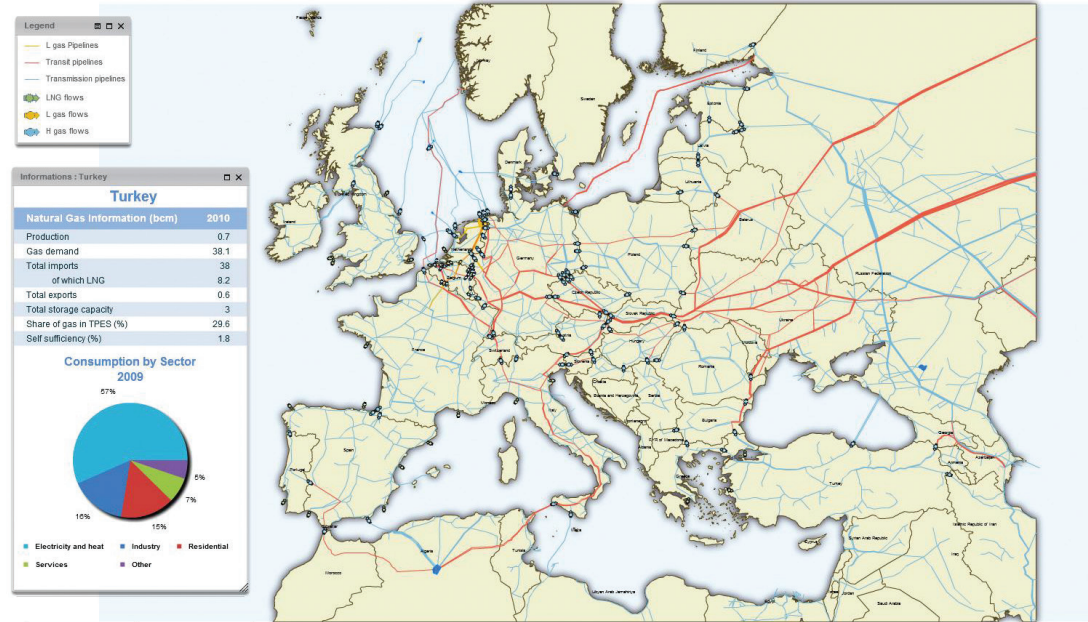
4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Şekil 4.2.3.2.3 Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları Projeleri

Kaynak: BOTAŞ, 2010

Şekil 4.2.3.2.4 Uluslararası Doğalgaz Ticaret Hatları

Kaynak: International Energy Agency, 2012

Şekil 4.2.3.2.2'de görüldüğü gibi bölge illerinin tamamında doğalgaz temini edilmektedir. Ancak kullanım oranları henüz istenilen düzeyde değildir. Bölge illerinde konut alanlarında henüz tamamen doğalgaza geçiş sağlanmamıştır. Bu durum hala ciddi bir hava kirliliği nedeni olarak dikkat çekmektedir.

4.2.4 ULAŞIM ALTYAPISI

Bu bölümde amaçlanan TR83 Bölgesi içerisinde var olan karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu altyapısını incelemek ve mevcut durumunu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında Karayolları Bölge Müdürlüğü ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır.

4.2.4.1 Bölge Karayolu Ağı

TR83 Bölgesi Karayolları Genel Müdürlüğü 7. Bölge sınırları içerisinde kalmaktadır. Buradan alınan verilere göre bölgede il ve devlet yolları birlikte olmak üzere toplam karayolu uzunluğu 3.035 km'dir. Toplam köy yolları ise 20.875 km'dir. TR83 Bölgesi'ndeki karayollarının bir bölümü aynı zamanda uluslararası ağların da bir parçasıdır. Osmancık'tan başlayıp Merzifon, Samsun ve Terme'yi de içine alan, bölge dışında Gürcistan sınırına kadar devam eden hat TEM (Trans-European Motorways) Ağı üzerinde yer almaktadır.

Tablo 4.2.4.1.1 TR83 Bölgesi Toplam Yol Uzunlukları

BÖLGE ADI	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
İl ve devlet yolu (km)	62785	3042	805	700	1043	494
Otoyol (km)	2080	-	-	-	-	-
Köy yolu (km)	302398	20875	8200	4509	4855	3311
Demir yolu (km)	9594	354	148	137	-	69

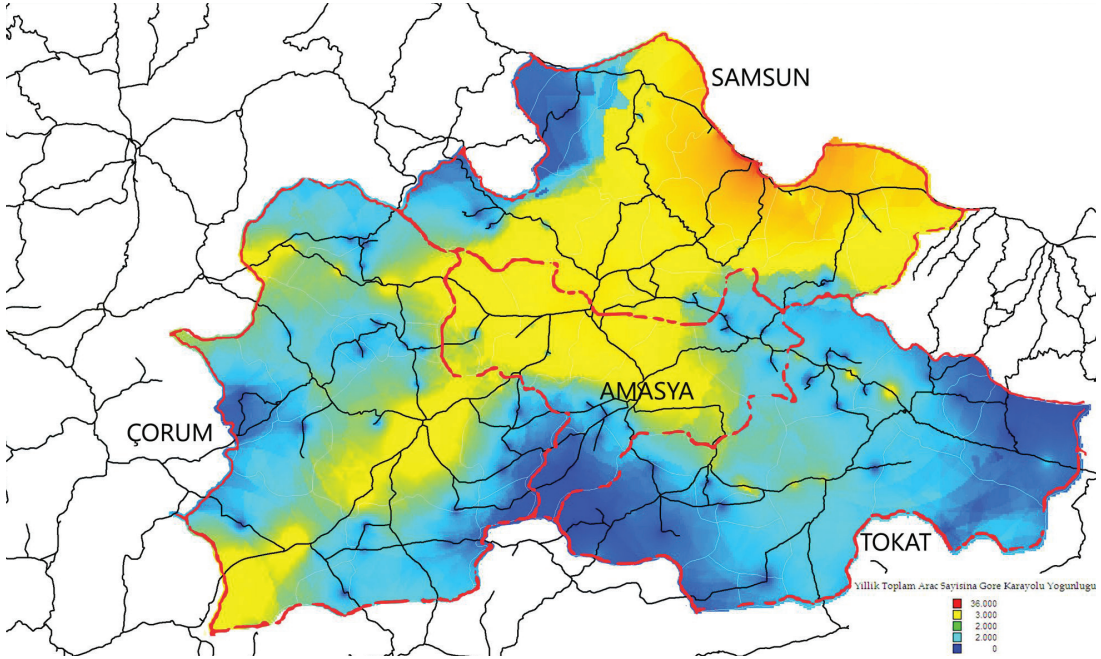
Kaynak: TÜİK,2012

Karayolları Genel Müdürlüğüne yapılan devlet yolları toplam trafik hacim çalışmasına göre bölgede en yoğun trafik hacminin yaşandığı yönler Samsun'dan Doğu Karadeniz'e uzanan istikamet ve yine Samsun'u Ankara'ya bağlayan ve Merzifon ve Çorum üzerinden geçen yoldur.

Karayollarında gerek mal gerekse insan taşımacılığının dağılımı incelendiğinde Samsun'un bölgede en önemli çekim merkezi olduğu görülmektedir. Yük taşımacılığında trafiğin başlangıç noktasını göz önünde bulundurduğumuzda, Samsun'un önemli bir üretim merkezi olduğu ve birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Yük taşımacılığının başlangıç noktası olarak ikinci sırada ise Çorum gelmektedir. Bu iki ili sırasıyla Amasya ve Tokat izlemektedir. Bu ilişki doğal olarak illerin üretim kapasiteleriyle paralellik göstermektedir. Yük trafiğinde varış noktalarında da benzer bir ilişkinin görüldüğü söylenebilir. Varış noktaları ise sırasıyla Samsun, Çorum, Tokat ve Amasya şeklindedir. TR83 Bölgesi dışındaki yük taşımacılığında İstanbul hem bir varış noktası hem de başlangıç noktası olarak birinci sıradadır. Başlangıç noktası olarak İstanbul'u Ordu, Ankara ve Rize varış yerlerinde ise Rize ve Ankara takip etmektedir (YHGP, 2006).

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Şekil 4.2.4.1.1 Bölge Karayolları Trafik Hacmi

Kaynak: Altılık Veriler Karayolları Genel Müdürlüğü, 2012

Şekil 4.2.4.1.1 de görüldüğü üzere bölgenin trafik hacmi bölgenin önemli merkezlerini ve bölgeyi ulusal ölçekteki önemli noktalarla bağlayan ağ üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yapı aynı zamanda yukarıda taşımacılıkta başlangıç ve varış noktaları arasındaki ilişkiyi de teyit eder niteliktedir. Samsun kent merkezi sahip olduğu lojistik potansiyelin de etkisiyle yük ve insan taşımacılığında bölge kapasitesinin önemli bir merkezidir.

Özetle söylemek gerekirse Samsun bölgenin diğer tüm illeriyle doğrudan ilişkisi olan üst kademe bir yerleşim merkezidir. Diğer illerden ve birçok ilçeden Samsun'a yolcu taşınmaktadır. Şekil 4.2.4.1.2'de bu ilişki daha net görülmektedir. Gerek taşımacılık anlamında bölgenin merkezi gerekse bölgenin en kalabalık ili olması nedeniyle motorlu taşıtlarda en yüksek rakamlar yine Samsun ilindedir.

Tablo 4.2.4.1.2 Motorlu Taşıtlar Sayıları

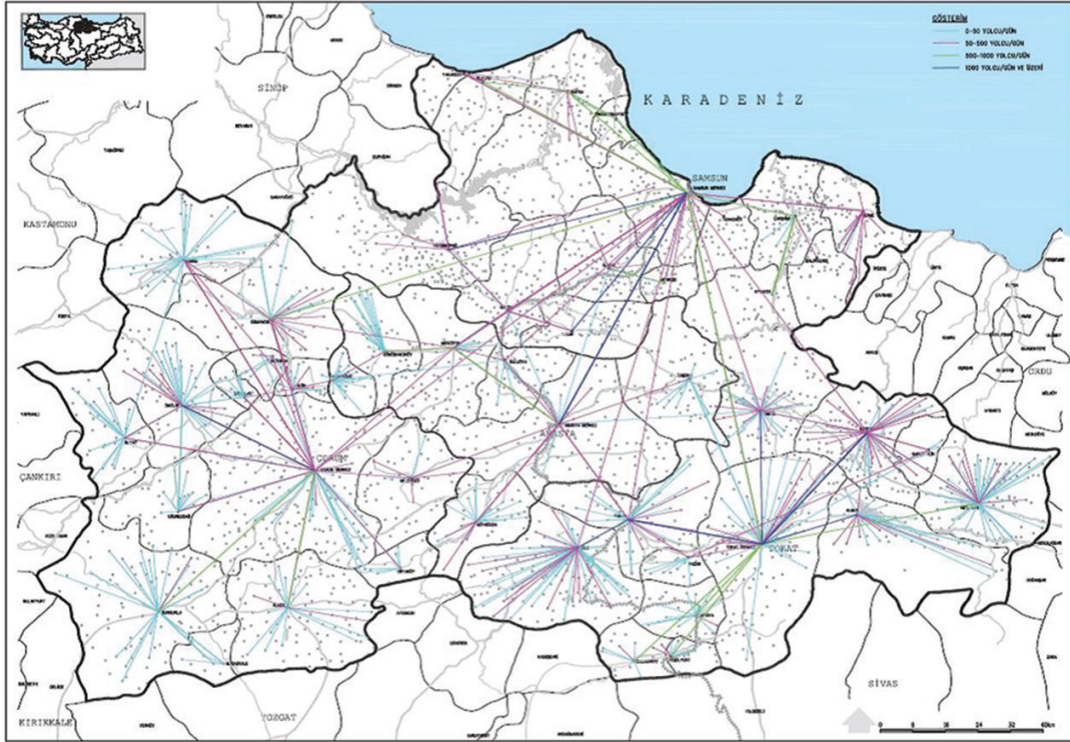
	Türkiye	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
Otomobil	8113111	249139	105320	50812	56504	36503
Minibüs	389435	20439	11280	3717	2670	2772
Otobüs	219906	4423	1363	1370	1120	570
Kamyonet	2611104	87374	45794	16544	13916	11120
Kamyon	728458	20621	8500	4027	5155	2939
Motosiklet	2527190	69260	27037	15597	16615	10011
Özel amaçlı taşıtlar	341116	1122	379	312	246	185
Traktör	1466208	129180	44569	34976	33465	16170
Bin kişi başına otomobil sayısı	109	92	84	84	106	113

Kaynak: TÜİK, 2012

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Şekil 4.2.4.1.2 Bölge Ulaşım İlişkisi

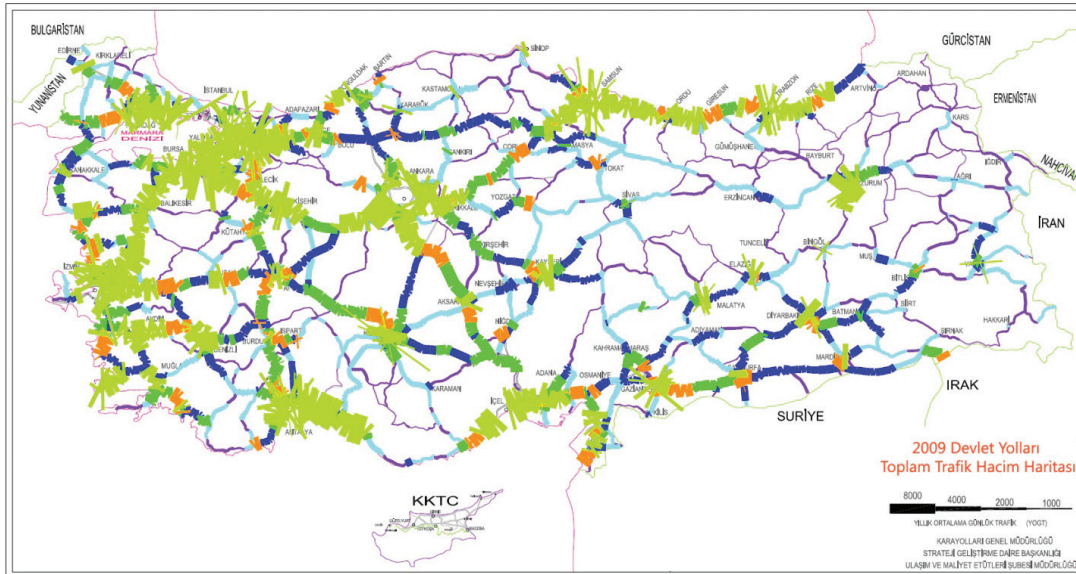

Kaynak: YHGP, 2006

316

Şekil 4.2.4.1.2 de açıklanmaya çalışılan ulaşım yapısının ortaya koyduğu bir başka nokta ise kent merkezlerinin ilçeleriyle olan ilişkileridir. Örneğin Tokat kent merkezinin ilçeleriyle olan ilişkisi ve ilçelerin yarattığı trafik hacimleri bölgenin diğer kentlerinin ilçeleriyle olan ilişkilerinden daha fazladır. Bu mekânsal yapıda Tokat'ın ilçeleriyle önemli ilişkiler kurarken Samsun'un bölgenin önemli merkezleriyle daha yoğun bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

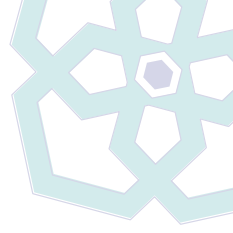
Şekil 4.2.4.1.3 Devlet Yolları Toplam Trafik Hacimleri

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, 2010

Bölgenin sahip olduğu ulaşım altyapısını incelerken ulusal ölçekte nerede konumlandığının da üzerinde durmak gerekmektedir. Şekil 4.2.4.1.4'te Türkiye'nin önemli karayolları ağları ve trafik

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

hacimleri görülmektedir. Bu bakımdan TR83 Bölgesi'nin aynı zamanda ülkenin önemli trafik noktalarından biri olduğu da fark edilmektedir. Özellikle Karadeniz Bölgesinin trafiği için bir merkez ve başlangıç noktası olduğu görülmektedir.

4.2.4.2 Deniz Yolu Altyapısı

TR83 Bölgesi'nde yalnızca Samsun ili denizyolu ulaşım imkânlarına sahiptir. Karadeniz'deki en büyük limanlardan biri olan Samsun limanı önemli bir ticaret kapısıdır. 2008 yılında özelleştirme ihalesi sonuçlanan bu limanın, 2010 Nisan ayında devri gerçekleştirilerek özelleştirme süreci nihayete ermiştir. Limanın demiryolu, karayolu ve havayolu ulaşım olanaklarının kesişim noktasında olması sebebiyle Samsun ekonomisi için lojistik çok önemli bir yer tutma olanağına sahiptir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi örgütlenmelerle ve son dönemde Rusya ile artan ticari ilişkiler ve karşılıklı imzalanan antlaşmalar ile bu potansiyel daha da artırılabilir.

Samsun Lojistik Gelişme Raporu'ndan derlenen verilere göre Samsun ilinde hâlihazırda bulunan liman altyapısı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Şekil 4.2.4.2.1 Samsun'un Lojistik Açısından Konumu

Kaynak: Samsun Lojistik Gelişme Raporu, 2009

Samsun Limanı: 1953–1963 yılları arasında limanın inşası yapılmıştır. Limanda toplam 4.756 m mendirek ve -10.5 m su derinliğine sahip 776 m uzunluğundaki ana rıhtım ile - 5, -6 m su derinliğine sahip 180 metrelik rıhtım bulunmaktadır. 400 m'lik sanayi rıhtımının 1990 yılında geçici kabulü yapılmış olup, -12 m. rafta sahiptir. Liman elleçleme ekipmanları arasında 25-42 tonluk 3 adet dolu ve 8 tonluk 2 adet boş konteynır forklifti, 3-35 tonluk 19 adet rıhtım vinci, 10 tonluk 2 adet saha vinci, 5-25 tonluk 6 adet mobil vinci, 5 adet standart ve 7 adet kısa mestli forklift ile 2 adet 1,6 tonluk mini lider yer almaktadır. Limanda konteynerize yük için boş alan mevcut olup 35 tonluk genel amaçlı bir vinçle yükleme ve boşaltma yapılmaktadır. Limanda Toprak Mahsulleri Ofisi'ne ait 30.000 ton kapasiteli bir hububat silosu mevcuttur. Liman, Kuzey Avrupa, BDT ve Ortadoğu ülkeleri arasında demir-kara-denizyolu kombine taşımacılığına hizmet veren feribot köprü sistemine sahiptir. Yanaşma rampasının boyu 184,5 m, genişliği 26,5 metredir ve 7,4 m su çekimine sahip olup, 12.000 dit ağırlığındaki tren ferilerinin yanaşmasına uygundur. Kara-gemi yükseklik ayarı hidrolik olarak yapılmakta, köprünün gelecekteki trafik göz önüne alınarak 3 veya 5 hatta çıkabilme imkânı bulunmaktadır. Özelleştirilmesi tamamlanan Samsun Limanı'nın işletme hakkını devralan CEY-NAK firması önümüzdeki döneme ilişkin limanla ilgili yatırımlarını şöyle

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

özetlemektedir:

- 50.000 metrik ton kapasiteli tahıl siloları
- 25.000 m² kapalı yatay depo
- 5.000 m² soğuk hava deposu
- 200.000 m² saha betonu
- 20.000 m³ sıvı ürün tankı

Makine donanımını yenilemek amacıyla planlanan yatırım ise şu şekildedir:

- 1 adet 270 ton/saat kapasiteli dökme katı yük vinci
- 1 adet 400 ton/saat kapasiteli dökme katı yük vinci
- 1 adet 20 TEU/saat kapasiteli konteynır vinci
- 3 adet konteynır stacker
- 2 adet loder
- 5 adet forklift

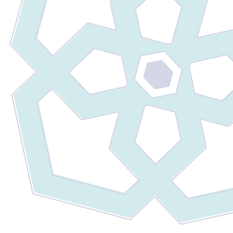
Yeşilyurt Limanı: Yeşilyurt Limanı Samsun-Ordu karayolu üzerindeki Samsun Organize Sanayi Bölgesi içerisinde, şehir merkezine 15 km mesafede olup demiryolu güzergâhında, havaalanına 10 km, anayola 2 km mesafededir. Toplam liman sahası 73.875 m², yük elleçleme kapasitesi 5 milyon ton/yıl, dökme katı depolama alanı 50.000 m²'dir. Üç iskelesi bulunan liman (1 no'lu iskele; boy 270m, en 30 m, derinlik 17–12 m, 2 no'lu iskele; boy 270m, en 30 m, derinlik 17–12 m, 3 no'lu iskele; boy 108 m, en 12 m, derinlik 9–5 m) yeni genişleme alanıyla birlikte hizmet kapasitesini artıracaktır.

Toros Tarım Sanayi Samsun Liman İşletmesi: Dökme katı sıvı yükler ve genel kargolar konusunda faaliyetlerini yürütmekte olan liman işletmesi; 137.000 m² liman sahası, 408 m yanaşma yeri uzunluğu ve 19 m derinliğe sahip bir işletmedir.

Tekkeköy Tersane ve Liman Projesi: Proje, Samsun Tekkeköy'de Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından tersane alanı olarak ilan edilen Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne ait 1000 dönümlük arazi ile 1.800 m uzunluğunda ana dalgakıran, 200 m uzunluğunda tali dalgakıran, 400 m uzunluğunda, 10 m derinlikli rıhtım islerinin yapılmasını kapsamaktadır. Bu sayede "Tersane Alanı" olarak planlanan saha ileride 480.000 m² korunaklı su alanı oluşturulacaktır.

4.2.4.3 Hava Yolu Altyapısı

Bölgede en büyüğü Samsun Çarşamba Havaalanı olmak üzere toplam 3 adet havaalanı bulunmaktadır. Diğer havaalanları ise Tokat ve Merzifon Havaalanları'dır. Bu havaalanlarında sivil ulaşımında çeşitli sorunlar yaşanmış olsa da şu an sivil hava trafiğinde iki havaalanı için de hiçbir sorun yoktur.

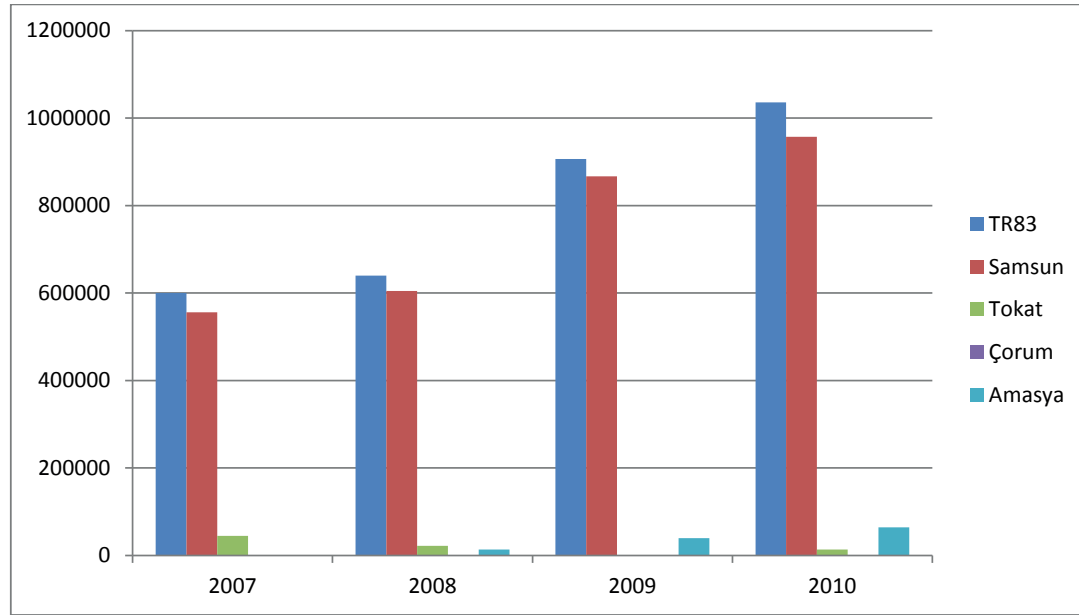
4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.2.4.3.1 Hat Kesimlerine Göre Tren-Kilometre, 2009

	TR83	Samsun	Tokat	Çorum	Amasya
İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Toplam	10467	9317	496	-	654
İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Türk	9949	8803	494	-	652
İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Yabancı	518	514	2	-	2
Yolcu sayısı / Toplam	1035507	957391	13723	-	64393
Yolcu sayısı / İç hat gelen	491603	453836	6452	-	31315
Yolcu sayısı / İç hat giden	477619	437656	7271	-	32692
Yolcu sayısı / Dış hat gelen	33794	33601	-	-	193
Yolcu sayısı / Dış hat giden	32491	32298	-	-	193
Taşınan yük / Toplam	10573	9918	117	-	538
Taşınan yük / İç hat gelen	4192	3871	51	-	270
Taşınan yük / İç hat giden	4363	4038	66	-	259
Taşınan yük / Dış hat gelen	1101	1095	-	-	6
Taşınan yük / Dış hat giden	917	914	-	-	3

Kaynak: TÜİK,2012

Şekil 4.2.4.3.1 TR83 Bölgesi Havaalanlarına İniş-Kalkış Yapan Yolcu Sayısı Eğilimleri

Kaynak: TÜİK,2012

Tablolardan görüleceği üzere bölgenin en büyük havaalanı olan Samsun Çarşamba Havaalanı yolcu sayısında yıllar bazında düzenli bir artış görülmektedir. Ancak diğer havaalanlarında yıllar itibariyle yolcu sayısında düzensizlik bulunmaktadır. Bu durum özellikle Tokat Havaalanı için teknik şartların uygunsuz olmasından kaynaklanmaktadır.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERIŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

4.2.4.4 Demiryolu Altyapısı

TR83 Bölgesi demiryolu ağı, ülkedeki duruma paralel olarak çok kapsamlı ve bütün illere ulaşan bir yapıya sahip değildir. Şekil 4.2.4.4.1'de de görüldüğü gibi bölgedeki demiryolu ağı iki önemli hattın oluşmaktadır, bunlar Samsun Limanını güneyde Sivas ve Kayseri'ye bağlayan 382,5 km uzunluğundaki ana hat (Samsun-Kalın) ve Samsun-Çarşamba arasındaki 35,9 km'lik ikincil hattır. Bu iki hat aynı zamanda Trans Avrupa Demiryolları ağının da parçasıdır.

Tablo 4.2.4.4.1 Hat Kesimlerine Göre Tren-Kilometre, 2009

Hat Kesimleri	Hat Uzunluğu	Banliyö	Anahat Yolcu	Toplam Yolcu	Karma Tren	Yük	İşTreni	Toplam
Samsun- Kalın	382,5	-	530.372	530.372	0	1.232.131	756	1.763.619
Samsun-Çarşamba	35,9	-	0	-	-	-	-	-
Samsun-Gelemen	11,6	-	0	0	0	6.048	12	6.060

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları, 2012

Tablo 4.2.4.4.1'de görüldüğü gibi bölgedeki mevcut 3 hattın kullanım oranları çok yüksek değildir. Yolcu taşımacılığında kullanılan tek hat olan Samsun-Kalın hattı da uzun yolculuk süreleri sebebiyle çok tercih edilen bir ulaşım türü değildir.

Bölgedeki demiryolu ağının en önemli problemi batıyla olan zayıf ilişkisidir. Bölgenin batıyla olan demiryolu bağlantısının Kayseri üzerinden sağlanıyor olması yolcu ve yük taşınması açısından önemli olumsuzluklar yaratmaktadır. Gerek maliyet gerekse zaman kaybı anlamına gelen bu bağlantı eksikliği bölge adına bir dezavantajdır. Ancak TCDD'nin uzun vadeli programları arasında (2023 ve 2035 hedefleri) bu demiryolu bağlantısının, Samsun'un Çorum üzerinden Ankara'ya bağlanan hattın, inşa edileceği belirtilmektedir.

Ayrıca bölge metropolü olan Samsun'da inşaatı tamamlanan hafif raylı sistem 2010 yılı Ekim ayında

Şekil 4.2.4.4.1 Türkiye Demir Yolu Ağları

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları, 2010

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

yolcu taşımaya başlamıştır. Toplam da 17,2 km boyunca sahil şeridinde paralel seyreden hat kentin önemli noktalarını birbirine bağlamaktadır. Kentte toplu taşıt kullanım oranını önemli ölçüde artıracak olan projeye birlikte kentsel yaşam kalitesinin de artması beklenmektedir.

Şekil 4.2.4.4.2 Samsun Hafif Raylı Sistemi

Kaynak: Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2012

4.2.4.5 TR83 Bölgesi'nin Dâhil Olduğu Uluslararası Projeler

4.2.4.5.1 TINA Projesi

TINA (Transport Infrastructure Needs Assessment) projesi AB'ye aday ülkelerin Trans Avrupa Ağlarına (TEN-Trans European Network) bağlanabilmesini sağlamak üzere yürütülen ulaşım ihtiyacı değerlendirme çalışmasıdır. Türkiye'yi bu güzergâhlara bağlayacak ulaştırma ağları ve bağlantı noktalarının ortaya koyulduğu ulaşım altyapı ihtiyaç değerlendirme çalışması tamamlanmıştır. Bu çalışmada TR83 Bölgesi'ni ilgilendiren başlıca konular şunlardır:

-Samsun-Kalın hattının da dâhil olduğu 6 tane demiryolu projesi ülkenin başlıca limanlarındaki ulaşımı geliştirecek ve koordine bir çok modlu taşımacılığın önemli bir unsurunu teşkil edecektir. Bu projeler ile demiryolları ile Akdeniz ve Karadeniz'deki ana limanların bağlantısı sağlanacaktır.

Ulaştırma Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen "Üst Düzey Çalışma Grubu" (Wider Europe for Transport) toplantısında, TEN'lerin Türkiye ile bütünleştirilmesi ile ilgili olarak bazı öneriler getirilmiş ve kabul edilen hatların denizle bağlantısını sağlayabilmek ve AB'nin bu proje kapsamında geliştirdiği "Motorways of the Sea" (MoS) kavramına dahil olabilmek amacıyla İzmir, Mersin, İstanbul ve Samsun limanlarının önerilmesi konusunda karar alınmıştır. Önerilen projelerden Samsun ve Mersin limanları Türkiye'den "Motorways of the Sea" yani "kısa mesafe deniz taşımacılığı" limanları olarak belirlenmiştir. Çalışmada bu kavrama dâhil olan limanlar için bazı öneriler getirilmiştir. Bu öneriler şu şekildedir:

-Bu limanların deniz emniyeti ve güvenliği ile ilgili uluslararası IMO (International Maritime Organization) ve ILO (International Labor Organization) kurallarını tam olarak uygulamaları gerekmektedir.

-Bu limanlar altyapı ve verilen hizmetler, idari usul ve denetimlerin koordinasyonu, deniz ve çok modlu hizmetler ile ilgili belirli kalite kıstaslarını sağlamalıdır.

4.2.4.5.2 Samsun-Kavkaz Tren Ferry Taşımacılığı

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Samsun'dan Kavkaz'a doğrudan taşımacılığı geliştirecek proje kapsamında trenlerin doğrudan deniz üzerinden feribotla taşınması amaçlanmaktadır. Mevcut güzergahlarda boş vagon temininin zor olması, taşıma süresinin uzun olması, taşıma güvenliğinin olmaması, vagonun vagona mal aktarımının riskli olması ve navlun fiyatlarının yüksek olması gibi sorunlara karşı Samsun-Kavkaz demiryolu ferry projesi kapsamında yapılacak Aks (Boji) değiştirme istasyonu ile Anadolu'dan Rusya ve Türk Cumhuriyetlerine vagonun vagona aktarma olmadan Rus vagonları ile taşıma yapılabilecektir. Türkiye ile Rusya arasında direkt bağlantı olmaması ve farklı ray açıklıkları taşımayı zorlaştırmaktadır. Samsun'da kurulacak aks (boji) değiştirme tesisi sayesinde gabarisi uygun Rus vagonları, aksları Samsun'da değiştirilerek Anadolu'daki istasyonlara gönderilebilecektir. Samsun – Kavkaz feribot hattı projesinin avantajları şu şekilde sıralanabilir:

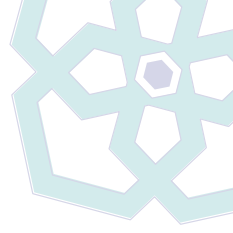
- Vagon temini ile ilgili sorunların sona ermesi
- Rusya ve Orta Asya ülkelerine taşıma güzergâhı uzunluğu kısalması ve taşıma süresi düşmesi
- Taşınma süresinin düşmesiyle daha az sayıda ülkeden geçiş yapılacak olması ve böylece taşıma güvenliğinin artması
- Taşıma güzergâh uzunluğu kıaldığı için navlun fiyatlarının düşmesi
- Rusya'dan Türkiye üzeri Ortadoğu ve Akdeniz ülkelerine rahat ulaşım sağlanması
- Yükleme Boşaltma Süresinin 2 saat olması

Başlangıçta bir feribotun haftada 2 sefer yapılması planlanmaktadır ve yıllık taşıma hedefi 1.000.000 tondur.

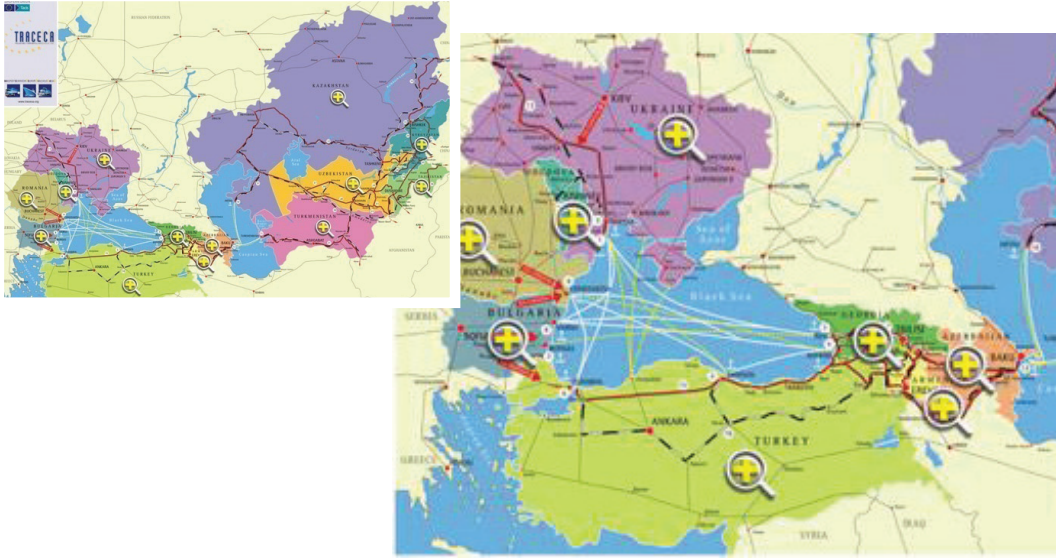
4.2.4.5.3 TRACECA Programı

AB Tacis-TRACECA, Karadeniz bölgesinde, Kafkasya'da ve Orta Asya'da uluslararası ulaştırmayı geliştirmek için siyasi ve ekonomik gelişmeyi desteklemeyi amaçlayan hükümetler arası bir programdır. 1993 yılında ilk tohumları atılan bu programa 1996 ve 1998 yılları arasında Ukrayna ve Moldova da dâhil olmuştur. 2000 yılında Bulgaristan, Romanya ve Türkiye, Avrupa Komisyonuna TRACECA programında dâhil olma istekleri ile resmi olarak başvurmuşlardır. Bugün, bu ülkeler de TRACECA programına üyedirler.

Üye ülkeler çok modlu TRACECA rotasına, Avrupa pazarına açılmada ilave bir bağlantı olması ve küresel ticarete uyum sağlama açısından stratejik bir önem vermektedir. Ayrıca TRACECA Programı anlaşmalarda transit ücretlerini rekabetçi seviyede tutarak, hükümetler ve ulaştırma sektörü arasında yakın bir işbirliği yaratmış, aynı zamanda sınır geçişleri prosedürlerini kolaylaştırmıştır. TRACECA koridorundaki, batı-doğu yönünde en kısa, potansiyel en hızlı ve en ucuz kara ulaştırması bağlantısı olmasından dolayı, yük taşımacılığındaki artış nakliyecilerin bu rotaya ilgisini göstermektedir. TR83 Bölgesi'nde Samsun Limanının proje dâhil olmasıyla birlikte bu limanın uluslararası taşımacılıktaki ve Karadeniz taşımacılığındaki önemi artmaktadır.

Şekil 4.2.4.5.3. I TRACECA Güzergâhları

Kaynak: <http://www.traceca.org.tr/>, 2010

4.2.5 SONUÇ

Türkiye'nin iki önemli nehri olan Yeşilirmak ve Kızılırmak'ın bölgeden geçmesiyle TR83 Bölgesi su kaynaklarının temininde önemli bir avantaj elde etmektedir. Bölge genelinde hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusu içerisinde oranı yüzde 99 iken, bu oran Amasya ve Çorum illerinde yüzde 100'e çıkmaktadır. Bölge genelinde kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da bu oran yüzde 99 civarındadır. Bunda önemli bir etken KÖY-DES projelerinin başlatılması olmuştur. Yeşilirmak ve Kızılırmak Havzaları aynı zamanda termal ve hidroelektrik enerji potansiyeli de sunmaktadır. Bununla birlikte, bölge Rusya'dan gelen doğalgaz için önemli bir transfer noktasıdır.

Bölgenin ulaşım altyapısı incelendiğinde ise karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu ve boru hatları olmak üzere Türkiye'de bulunan tüm ulaşım türlerinin bölgede de bulunduğu görülmektedir. Dünyada olduğu gibi bölgede de en yaygın ulaşım türü karayollarıdır. Bölge karayollarının toplam uzunluğu 3.035 km olup, bölge karayollarının bir bölümü aynı zamanda uluslararası ağların da bir parçasıdır. Bölgede en yoğun trafik hacmi ise Samsun'dan Doğu Karadeniz'e ulaşan istikamette ve Samsun-Ankara hattı üzerindedir. Demiryolu hattının ise yolcu ve yük taşımacılığında payı daha sınırlı kalmaktadır. Bölgede havayollarının en gelişmiş olduğu il Samsun olmakla birlikte, Amasya-Merzifon havaalanı sivil havacılığa açılmış, aynı zamanda Tokat'ta bulunan havaalanı da tekrar çalışmaya başlamıştır. Bölgede limana sahip olan tek il Samsun'dur. Samsun limanlarının ulusal ve uluslararası taşımacılıkta etkinliğini artırması gerekmektedir. Bölgedeki tüm ulaşım modlarına sahip olan Samsun bu özelliği ile bir lojistik merkez konumunda bulunmaktadır. Samsun'un bu konumunu TINA, Samsun-Kavkaz Tren Ferry Taşımacılığı ve TRACECA gibi projelerde yer alması daha da güçlendirmektedir. Bu alanda yapılacak yeni ve farklı projelerle Samsun'un bu konumu daha da güçlendirilmeli ve bölgenin diğer illerle olan bağlantısı göz önüne alınarak planlar yapılmalıdır.

4.3 KENTLEŞME VE YERLEŞME

4.3.1 GİRİŞ

Kentler çok genel bir ifadeyle belirli bir coğrafi alanda, asgari düzeyde nüfusun ve üretim araçlarının yığıldığı alanlardır. Ortaya çıkan bu yığılmaların, insanların ve üretim birimlerinin ya da genel bir ifadeyle iktisadi faaliyetlerin fiziksel mekânda nasıl örgütlendiği ise kentleşme kavramının merkezinde yer almaktadır. Bu mekânsal örgütlenme aynı zamanda insanların toplumsal hayatlarının nasıl biçimlendiğinin bir ürünüdür. Dolayısıyla bu yapıyı anlamak toplumların sosyal ilişkilerini kavramak ve ileriye dönük kararlar vermekte önemli bir belirleyici olabilir. Çalışmanın bu bölümünde TR83 Bölgesi'ndeki kentleşme yapısını ve mekânsal örgütlenmeyi açıklamak amaçlanmaktadır.

4.3.2 BÖLGEDE KENTLEŞME

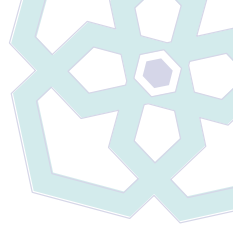
TR83 Bölgesi'nde kentleşme büyük oranda coğrafya ve fiziksel şartların elverdiği biçimde şekillenmiştir. Karadeniz'e paralel uzanan dağlar ve bölgeden geçen iki önemli akarsu ile bunların oluşturduğu havzalar, ovalar ve vadiler yerleşme deseninin oluşmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte bölgenin gelişmesinde etkili olan bir diğer faktör, bölgenin dışarıyla olan ilişkisini belirleyen ve mekânsal organizasyonu da büyük ölçüde belirleyen ulaşım altyapısıdır. Bu çerçevede önemli ulaşım koridorlarının bölgeye etkisi oldukça fazladır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1982 yılında yaptığı "Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışmasına göre bölgede 5 kademe yerleşim merkezi bulunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre bölge metropolü kimliğine sahip Samsun ili 5. kademe yerleşim merkezidir. Samsun sahip olduğu fonksiyonlar ve hizmet çeşitliliği sayesinde bölgenin merkezi konumundadır ve sahip olduğu liman ve uluslararası havaalanı ile birlikte bölgenin dışı açılan kapısıdır. Bu kademelenmeye göre Samsun merkezi, Amasya, Çorum ve Tokat il merkezleri ile birlikte Merzifon ve Bafra ilçe merkezleri 4. kademe yerleşim merkezi olarak izlemektedir. Diğer taraftan bölgedeki diğer ilçe merkezleri 3. kademe yerleşim merkezi özelliklerine sahiptir.

TR83 Bölgesi'nde yerleşmeler coğrafyada bir kentsel bölge/koridor oluşturacak biçimde yer almaktadır. Sahil kesiminde Bafra, Samsun, Çarşamba ve Terme kentlerindeki yığılmalar özellikle bu yapının oluşmasında etkilidir. Bölgedeki kentli nüfusun önemli bir bölümü bu koridor üzerinde bulunmaktadır.

Diğer yandan bölge kentleşmesinin tarihsel gelişmesine bakıldığında Türkiye'deki duruma benzer olarak 1950 sonrası göç dalgası neticesinde kentlerde hızlı bir nüfus birikimi yaşanmıştır. Bu dönemde kırsal alandan ciddi kopuşlar yaşanmıştır ancak bu süreç 1990'lı yıllarda bölge kentlerinden ülkenin büyük metropollerine doğru bir göç hareketiyle ve dolayısıyla kentleşme hızında bir düşüşle sonlanmıştır. Bu dönemlerde tarımsal gelirlerin önemli derecede düşmesinden ve sanayinin yeterince istihdam yaratamamasından dolayı bölgedeki merkez yerleşimler de göç hareketlerinde tutucu bir unsur oluşturamamıştır.

TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden alınan 2011 yılı verilerine göre bölge illerinin nüfus artış hızları negatiftir. Kentleşme oranlarına bakıldığında Çorum'un en yüksek kentleşme oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda Çorum'un sanayisinin ön planda olması etkili olmuştur. Samsun ise İlkadım ve Bafra gibi kentleşme oranı yüksek olan ilçelere sahip olması ve bölgenin hizmet merkezi olmasından kaynaklı olarak yüksek kentleşme oranına sahiptir. Diğer taraftan Tokat ekonomisinde tarımın baskın olması nedeniyle kırsal nüfusun daha baskın olduğu görülmektedir bu da düşük kentleşme oranlarına neden olmaktadır.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Tablo 4.3.2.1 Bölge Nüfus Yoğunluğu, Kentleşme Oranı ve Nüfus Artış Hızı, 2010-2011

	Nüfus Yoğunluğu kişi/km ²	Kentleşme Oranı	Yıllık Nüfus Artış Hızı Binde
Amasya	57	65,29	-35,59
Çorum	42	67,58	-1,55
Samsun	138	66,13	-0,73
Tokat	61	59	-15,50
TR83	72	64,72	-8,41
Türkiye	97	76,8	13,49

Kaynak: TÜİK, 2012

Bölgedeki kentlerin gelişim süreçlerine bakıldığında ise bu süreçleri etkileyen belli başlı faktörler görülmektedir. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi verileri doğrultusunda bu etkenler şöyle sıralanabilir;

1. Kentin; tarımsal artı ürünü kontrol eden, pazarlayan ve kırsal alana hizmet sunan bir merkez konumundan, zamanla çevresindeki nüfus için bir çekim merkezi haline gelmesi ve nüfus artışı ile birlikte hizmet sektörünün gelişmesi,
2. Büyük nüfus gruplarına istihdam sağlayan (ve genellikle bölge dışında alınmış) yatırım kararlarının bölgedeki bazı kentlerin gelişmesinde büyük etkiye sahip olması,
3. Ulaşım eksenini üzerinde bulunan kentlerin görece önemini;
  - ya mevcut ulaşım ekseninin görece önemini değiştirmesi,
  - ya da çevresinden yeni bir ulaşım eksenini geçmesi, nedeniyle değişmesidir.

Tablo 4.3.2.2 Bölge Kentsel ve Kırsal Nüfusları

	İl/ilçe merkezleri			Belde/köyler			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	54.807.219	27.589.487	27.217.732	17.754.093	8.872.983	8.881.110	72.561.312	36.462.470	36.098.842
TR83	1.714.044	852.749	861.295	1.025.443	508.084	517.359	2.739.487	1.360.833	1.378.654

Kaynak: TÜİK, 2010

Bu faktörlerden birincisi tüm kentlerin gelişiminde etkili olsa da en baskın görüldüğü yerleşim alanları; Alaca, Osmaniye, Bafra, Çarşamba, Erbaa, Niksar ve Zile'dir. İkinci etken ise daha çok kamu yatırımlarının gerçekleştirildiği ve büyük bir kitleye istihdam yarattığı Turhal ve Suluova kentleridir. Son olarak ulaşım koridorları boyunca gelişme yaşamış kentler ise özellikle Merzifon ve Sungurlu olarak görülebilir (YHGP, 2006).

4.3.3 YERLEŞİM KADEMELENMESİ VE BÖLGE MERKEZLERİ

Yukarıda da bahsedildiği gibi bölgenin en önemli merkezi 5. kademe yerleşim yeri olan Samsun ildir. Yaklaşık 1,3 milyon nüfusu olan Samsun bölgenin gelişmiş sanayi merkezi olmasının yanı sıra sahip olduğu nüfusla birlikte tüm bölgeye hizmet eden bir bölgesel hizmet merkezi niteliğindedir. Bu açıdan bölgede hizmet sektörünün en gelişmiş olduğu ildir. Bölgedeki diğer il merkezleri, Amasya, Çorum, Tokat ve büyük ilçelerden Merzifon ve Bafra Samsun'dan sonra gelen alt bölgesel hizmet merkezleri olarak sınıflandırılabilir. 4. kademe merkezler olan bu alanlar Samsun'dan sonra gelen en büyük çekim alanlarıdır.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Sınıflandırmada bir alt kademede ise Suluova, Alaca, Sungurlu, Osmancık, Çarşamba, Terme, Vezirköprü, Erbaa, Niksar, Turhal ve Zile kentleri gelmektedir. 3. kademe hizmet merkezleri olan bu yerleşim alanları bölgedeki yerel hizmet merkezleri olarak adlandırılabilir. Temel hizmetleri yakın çevresine ve kırsal alana sunabilen bu merkezler özelleşmiş servis hizmetlerinde kendilerinden büyük merkezlere bağımlıdırlar.

Sınıflandırmada bir alt kademede ise Suluova, Alaca, Sungurlu, Osmancık, Çarşamba, Terme, Vezirköprü, Erbaa, Niksar, Turhal ve Zile kentleri gelmektedir. 3. kademe hizmet merkezleri olan bu yerleşim alanları bölgedeki yerel hizmet merkezleri olarak adlandırılabilir. Temel hizmetleri yakın çevresine ve kırsal alana sunabilen bu merkezler özelleşmiş servis hizmetlerinde kendilerinden büyük merkezlere bağımlıdırlar.

Şekil 4.3.3.1 Amasya Kent Makroformu

TR83 Bölgesi il ölçeğinde incelendiğinde görülmektedir ki, kentlerin tarihsel gelişimlerinin birer neticesi olarak baskın ve ön plana çıkan bazı nitelikler vardır ve kent kimliğinin oluşmasında bu unsurların oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Amasya kenti, yukarıda da bahsedildiği gibi 4. Kademe bir yerleşim merkezidir. Kentin içinden geçen Yeşilirmak ve Amasya'nın bir vadide yer alması kentin fiziksel gelişiminde oldukça ciddi rol oynamıştır. Diğer taraftan kentin ciddi bir göç baskısı ve çok hızlı nüfus artışları yaşamamış olması nedeniyle görece

daha dengeli bir gelişim görülmektedir. Kentin tarihi dokusunun korunmasında ve toplumsal yaşamın şekillenmesinde de bu olguların oldukça ciddi bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

YHGP'de belirtildiği üzere "Amasya kenti, sahip olduğu kentlilik bilinci ve kentsel kurumlara sahip olma ve yaşatma özelliklerinin bulunması, kentteki yüksek okul mezunu oranının bölge ortalamasının üstünde olması ve kentteki işsizlik oranının düşük olması gibi faktörler, kentin güçlü yönlerini oluştururken, kentin sahip olduğu korunmuş tarihi dokusu ve tarihi turistik potansiyelleri, kentin geleceği için fırsat oluşturmaktadır" (2006, 4-56). Özellikle son dönemlerde yerel idarelerin kentin tarihi dokusunu korumaya yönelik olumlu yaklaşımları ve bu konuda kamuoyunda bir bilinç oluşmuş olması Amasya'nın geleceği açısından önemli gelişmelerdir.

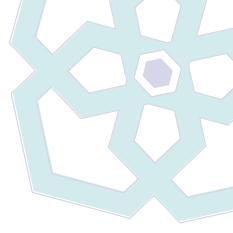
4. kademe yerleşim yeri olan Çorum bir alt bölgesel merkez kategorisindedir. Kentin ticari faaliyetleri Samsun – Ankara yolu boyunca ve eski merkezi boyunca konumlanmıştır. Kentin büyümesinde herhangi bir coğrafi unsurun çok baskın olmamasından dolayı kent eski merkez etrafında bir yağ lekesi biçiminde büyümüştür.

Bölgenin diğer illeriyle kıyaslandığında Çorum'un özellikle sanayi alanında daha

Şekil 4.3.3.2 Çorum Kent Makroformu

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

ileride olduğu söylenebilir. Özellikle gelişmiş makine sanayisi Çorum'un ulusal pazarlara ve kısmen de uluslararası pazarlara eklenmesine önemli katkılar yapmıştır.

Özel sermayenin girişimciliği ve yatırımlarıyla kentte sanayi gelişiminin motor gücü görevi görmektedir. Kentteki gelişimin tarım alanlarına doğru olması Çorum için önemli bir tehdittir. Bununla birlikte yüksek yoğunluklu ve kontrolsüz gelişme Çorum'da kentsel gelişmeyi olumsuz etkileyen bir diğer konudur.

Şekil 4.3.3.3 Samsun Kent Makroformu

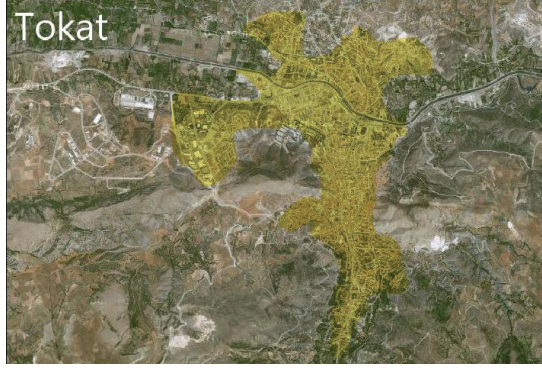
Bölgenin tek büyükşehri olan Samsun 5. Kademe bölge merkezi olup bölgenin tamamına ve bölgenin yakın çevresine de hizmet veren bir konumdadır. 1.5 milyona yaklaşan nüfusa sahip olan Samsun bir kıyı kenti olması sebebiyle kent kıyıya paralel şekilde gelişmiştir. Şekil 4.3.3.3'ten görüldüğü gibi kent merkezinin hemen etrafında yükseltinin artmasının da etkisiyle yeni gelişim alanları kıyıya paraleldir. Bu yeni gelişen kentsel alan içerisinde özellikle prestij alanları ve rekreasyon alanlarının da varlığından bahsetmek mümkündür. Bu gelişimin arkasındaki tek neden elbette ki sadece doğal eşikler değildir. Sinop-Ordu karayolu ekseninde büyüyen kentin bu durumunda sanayi yatırımları ve üniversite gibi çekim unsurlarının yer seçimleri de etkili olmuştur. Ancak kent merkezinde kentsel kalitenin ve yaşanabilirliğin çeperlere göre oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Özellikle yüksek yoğunluklu yapılaşma ile sosyal ve teknik altyapıdaki yetersizlikler kentin merkezinde yaşam kalitesinin ve yaşanabilirliğin önündeki en büyük engellerdir.

Ulaşım altyapısına ilişkin olarak hizmete girmek üzere olan hafif raylı sistemin toplu taşıma kalitesini önemli ölçüde artıracığını söylemek mümkündür. Özellikle kentin önemli noktalarını birbirine bağlayan sistem trafik yükünü de önemli oranda azaltacaktır.

4. YAŞAM KALİTESİ, ERIŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

Şekil 4.3.3.4 Tokat Kent Makroformu

Son olarak bölgenin 4. kademe kentlerinden bir diğeri olan Tokat kenti, altbölgesel bir merkezdir. Kentin gelişme eksenini coğrafi koşulların elverdiği ölçüde biçimlenmiştir. Kent merkezinin doğal eşiklerin sınırladığı alanda kalmasından dolayı, Tokat-Turhal ve Tokat-Niksar yolları boyunca gelişme olanağı bulmuştur. Kentin sahip olduğu tarihsel değerler nispeten korunmuş olsa da, özellikle medrese, çeşme, hanlar ve hamamlar bir bütünlük arz etmekten uzak kent içinde dağınık haldedir.

Kentsel gelişmeyi tetikleyen unsurlara bakıldığında ise özellikle büyük ölçekli kamu fabrikaları yatırımlarının etkisinin fazla olduğu görülmektedir. Tarıma dayalı sanayi kollarının bu ilde gelişmiş olması sanayinin Tokat ekonomisinde ciddi bir istihdam payı elde etmesini sağlamıştır ancak bu fabrikalarının bir kısmının kapanmış olması kentteki ekonomide bir durgunluğa neden olmuştur. Ayrıca, Samsun ve Çorum'da olduğu gibi Tokat kent merkezinde yüksek yoğunluk ve yetersiz altyapı kentteki yaşam kalitesini düşürmektedir.

Son olarak bölge kentlerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve etki alanlarına baktığımızda önemli merkezlerin çevreleriyle olan ilişkilerinde bir yoğunluk görülmektedir. Özellikle Samsun'un etki alanı kimi zaman bölge dışına da çıkmaktadır ve Sinop ve Ordu için bir hizmet merkezi olarak faaliyet gösterebilmektedir.

Şekil 4.3.3.5 TR83 Bölgesi Merkezleri ve Etki Alanları

Kaynak: YHGP, 2006

Özetle, bölge illerinde kentsel gelişim esas olarak büyük ölçekli yatırım kararlarının etkisinde ve doğal eşiklerin olarak kıldığı ölçüde gelişmiştir. Bölge, tarihi bakımından oldukça eski yerleşim

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

alandaki yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Son olarak bölge ekonomisinde önemli bir yer tutan tarım ve tarıma dayalı sanayinin yoğunlaştığı alanlara bakarsak Osmancık'tan başlayıp Tokat'a doğru devam eden ve kuzeyde Taşova, Erbaa ve Niksarı içine alan bir hatta yoğunlaşmanın varlığından söz edilebilmektedir.

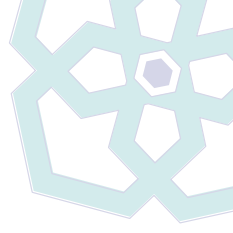
Bu durum bölge içerisinde işlevsel bir ilişkinin kavramsallaştırılmasının yanısıra alınması gereken planlama kararları açısından da önemli ipuçları vermektedir. Alınacak olan altyapı veya yatırım kararları bu ilişkilerin ortaya koyduğu tablodan kopuk olmamalıdır. Özellikle hizmet sunumu fonksiyonel altbölgelerin ortaya koyduğu ekonomik canlılığı devam ettirecek nitelikte olmalıdır. Böylece mevcut durum analizinin ortaya koyduğu bulgular planlama sürecinin bir parçası haline dönüştürülmüş olacaktır.

4.3.5 SONUÇ

1950'lerde hızlanan kentleşme süreciyle Türkiye'de büyük kentlere göç yaşanırken bölge kentleşme hızı ülke ortalamasının gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte, TR83 Bölgesi'nin kentleşme sürecinde coğrafi koşullar belirleyici olmuştur. Kıyı ovalarında denizyolu ulaşım imkânlarının da etkisiyle yoğun bir yerleşme dokusu oluşurken, iç bölgelerde tarımsal üretime uygun olan ova ve vadiler bir yerleşme deseni oluşturmuştur. Bölge yerleşme sistemi içerisinde bulunan 5 kademe içerisinde sadece Samsun 5. kademe merkezken, Amasya, Çorum, Tokat il merkezleri ile Bafra ve Merzifon ilçe merkezleri 4. kademe merkezlerdir. Bölgede kentleşmenin artacağı göz önüne alındığında yapılacak olan kapsamlı planlamalarla fiziki koşulların iyileştirilmesi ve kentteki ekonomik ve sosyal imkânların da geliştirilmesi gerekmektedir. Kentleşmenin sağlıklı sürdürülebilirliği açısından bölge halkı kentleşmenin gereklerine yönelik hazırlanmalıdır. Bu kapsamda örgün eğitimin yanında yaygın eğitime de önem verilmeli bölge halkının kentlilik bilinci geliştirmesi ve kent yaşamına entegrasyonunu sağlayacak yeni bilgi ve beceriler kazanması sağlanmalıdır.

4.4 YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKANSAL ORGANİZASYON: DEĞERLENDİRME

Kentsel ve kırsal alanda altyapının güçlendirilmesi ile tüm nüfusun yararlanabileceği güvenilir içme/kullanma suyu, kanalizasyon, elektrik, ulaşım, haberleşme ağlarının oluşturulmasında ve kırsal alanda üretimi güçlendirmek için yapılan sulama ve drenaj çalışmalarında son yıllarda bölgede önemli gelişmeler olmuştur. Sulama altyapısı Yeşilirmak ve kollarının sulayabileceği ovalarda gelişirken bu altyapı ile kaynaklar ekonomik değere dönüştürülmektedir. Yeşilirmak ve Kızılırmak Havzaları aynı zamanda termal ve hidroelektrik enerji potansiyeli de sunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan yerleşim yerlerinin kademelenmesi çalışmasının gösterdiği üzere TR83 Bölgesi'nde 7 kademe içerisinde 1'den 5'e kadar kademeler mevcuttur ve sadece Samsun 5. kademe merkezdir. Buna karşın kırsal alanın en alt kademesinde yer alan 1. kademe yerleşim yerleri çoktur ve bu bölgeler önemli derecede nüfus kaybetmektedir. Bölgeye yapılacak olan yatırımlar bu çerçevede planlanmalıdır ve bu planlar altyapı hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için gelecekteki yerleşim desenini de göz önüne almalıdırlar. Kentsel alanlarda standartlara uygunluk, bakım ve onarımın düzenli olarak yapılması büyük önem taşımaktadır. Yapılacak olan yeni yatırımlarda ise özellikle kirlenmeyi önleyici altyapıya ve arıtma altyapısının güçlendirilmesine önem verilmelidir. Bölgedeki belediyelerin kanalizasyon ve atık su arıtma tesisleri yeterli değildir. Bölgenin ulaşım altyapısı incelendiğinde ise karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu ve boru hatları olmak üzere Türkiye'de bulunan tüm ulaşım türlerinin bölgede de bulunduğu görülmektedir. Bölgedeki tüm ulaşım modlarına sahip olan Samsun bu özelliği ile bir lojistik merkez konumunda bulunmaktadır. Samsun'un bu konumunu TINA, Samsun-Kavkaz Tren Ferry Taşımacılığı ve TRACECA gibi

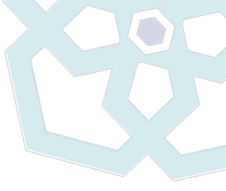

4. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE MEKÂNSAL ORGANİZASYON

projelerde yer almasıyla daha da güçlenmektedir. İncelenen bu veriler ışığında coğrafi koşullar, finansal kaynaklar ve uluslararası politikalar da dikkate alınarak yapılacak olan planlarla sağlıklı ve sürdürülebilir kentsel ve kırsal kalkınmanın sağlanması hedeflenmelidir. ulaşım modlarına sahip olan Samsun bu özelliği ile bir lojistik merkez konumunda bulunmaktadır. Samsun'un bu konumunu TINA, Samsun-Kavkaz Tren Ferry Taşımacılığı ve TRACECA gibi projelerde yer almasıyla daha da güçlenmektedir. İncelenen bu veriler ışığında coğrafi koşullar, finansal kaynaklar ve uluslararası politikalar da dikkate alınarak yapılacak olan planlarla sağlıklı ve sürdürülebilir kentsel ve kırsal kalkınmanın sağlanması hedeflenmelidir.

ÇEVRENİN KORUNMASI VE KORUMA ALANLARI

TR83 BÖLGESİ
MEVCUT DURUM ANALİZİ

5.1 GİRİŞ

Çevre, insanı ve diğer canlı varlıkları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin tümüdür. Çevrenin doğal yapısının ve bileşiminin bozulması, değişmesi ve bunun sonucu olarak insanların olumsuz yönde etkilenmesi çevre kirlenmesi olarak nitelendirilmektedir. Teknolojinin ve sosyal yaşamın gelişmesiyle doğal kaynaklar, daha yoğun kullanılmaya başlanmıştır. Bu kaynakların uygun kullanılmaması, ekolojik dengenin bozulmasına, su ve hava kirliliğinin oluşmasına ve hastalıkların artmasına neden olmaktadır. Bölgede kağıt, demir-çelik, çimento, gübre, şeker, et entegre, deri, taş-toprak ve tekstil sanayileri, çevreye hava ve su kirleticileri (kimyasal ve organik maddeler) bırakmaktadır. Amaç, ekonomiye katkısı büyük olan bu sanayileri oluşturan tesisleri artırmak olsa da çevre önlemleri üst düzeyde alınarak çevre kirliliği de azaltılabilir. Çevre kirliliğini azaltacak çözüm yollarının (atık arıtma tesisleri, vb.) belli bir maliyeti olsa da gelecekte özellikle su kaynaklarının kullanımı yönünden büyük yararlar sağlayacaktır.

Çevre bölümünde bölgedeki hava ve su kirliliği, sıvı ve katı atık maddeler incelenecektir. Daha sonra bölgedeki koruma alanlarından önemli olanlardan ve bu sahaların içlerinde bulunan flora ve faunadan bahsedilecektir. Son olarak bölgedeki çevre sorunları ve tehditleri sayılıp bunların nasıl azaltılabileceği ile ilgili öneriler ile bölüm tamamlanacaktır.

5.2 ÇEVRE KİRLİLİĞİ

5.2.1 SU KİRLİLİĞİ

5.2.1.1 Giriş

Su kirliliği; insan, hayvan ve bitki sağlığını, dolayısıyla çevre sağlığını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bölgenin en önemli çevre sorunlarından biri su kirliliğidir. Bunun nedenleri olarak, hızlı nüfus artışı, kentleşme, endüstriyel ve evsel atıklar, tarımda kullanılan gübre ve ilaç kalıntıları gösterilebilir. Sulara karışan tarım ilaçları ve gübrelerin zehirli etkileri, önce bitki ve hayvanlara, sonra da yine besin zinciri aracılığıyla insanlara geçmektedir. Özellikle deniz ve ırmak gibi turizmde kullanılan suların kirliliği de turizmi olumsuz etkilemektedir.

Bu bölümde TR83 Bölgesi'ndeki Yeşilirmak, Kızılırmak ve Karadeniz'in su kirliliğinden ve su kalitesinden bahsedilecektir. Su kirliliği ile ilgili istatistikî verilerin temininde İl Çevre Durum Raporları ve Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP)'nden yararlanılmıştır. Su kalitesi istatistikleri konusunda, halen Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) tarafından 25 havzada nehir ve göl suyu kalitesi izleme çalışmaları yürütülmektedir. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü (SYGM) 2012 yılından itibaren aylık veya iki aylık olarak su kalitesi ile ilgili veri derlemeye başlayacaktır.

5.2.1.2 TR83 Bölgesi'nde Su Kirliliği

Sağlıklı ve temiz bir akarsuda bitki ve hayvan gelişimiyle ilgili ekolojik bir denge bulunmaktadır. Kirlenici kaynaklar yüzünden oluşan akarsuların kirliliği, akarsuyun debisiyle de ilgilidir. Akarsularda, kirlenmeden önceki durumuna dönmek için bir doğal arıtım sistemi bulunur. Akarsuların hızı ne kadar yüksekse kirlenici maddelerin su üzerinde kalması da o kadar azdır (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

Bölgedeki su kaynaklarının kirliliğine değinmeden önce su kaynakları kirlilik sınıflandırmasını açıklamak uygun olacaktır. Su kalitesi, fiziksel, inorganik, organik, kimyasal ve bakteriyolojik parametrelere göre, 4.9.1998 Tarih ve 19919 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre akarsular 4 sınıfa ayrılmıştır:

I. Sınıf – Yüksek Kaliteli Su; dezenfekte edilerek içme suyu temini, yüzme gibi vücut teması gerektiren rekreasyonel amaçlar, alabalık üretimi ve çiftlik ihtiyacı için kullanılır.

II. Sınıf – Az Kirlenmiş Su; ileri veya uygun bir arıtma ile içme suyu temini, alabalık dışında balık üretimi ve sulama suyu olarak kullanılır.

III. Sınıf – Kirlenmiş Su; gıda, tekstil gibi kaliteli su gerektiren endüstriler hariç olmak üzere uygun arıtmadan sonra endüstriyel su temininde kullanılır.

IV. Sınıf – Çok Kirlenmiş Su; I, II ve III. sınıf suların kullanıldığı aktiviteler dışında daha düşük kalitedeki suların kullanılabildiği aktiviteler içindir.

Yeşılırmak Nehri Kirliliği

Nehir bölgede, Amasya, Samsun ve Tokat illerinden geçmektedir ve Çekerek Irmağı, Tersakan Çayı ve Kelkit Çayı olmak üzere üç ana koldan oluşmaktadır. Nehir, bu üç kolun getirdiği atıkla beraber; Almus Barajı girişinden itibaren Karadeniz'e ulaşıncaya kadar; Tokat ve Amasya illerinin yanında Almus, Pazar, Turhal, Taşova ve Çarşamba ilçelerinin atıklarını da taşımaktadır. Genellikle nehrin suyu I ve II. kalite sınıfına girmekte, ancak Tersakan-Boğazköy çayı gibi IV. sınıf bölümler de bulunmaktadır. Nehrin Karadeniz'e döküldüğü Çarşamba çıkışında debinin yüksek olması dolayısıyla su kalitesi de iyidir.

Özellikle belirli dönemlerde (fabrikaların kampanya dönemleri, vb) su kalitesinde düşmeler görülmektedir. Sülfat parametrelerindeki yüksekliğin tuğla-kiremit fabrikalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Şeker fabrikalarından azot ve fosfor yükü, tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri ile nehrin geçtiği il ve ilçelerin atıklarını arıtmadan bırakması, nehrin kirliliğini artırıcı faktörlerdir (YHGP, 2006; Amasya, Samsun, Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

Kızılırmak Nehri Kirliliği

Kızılırmak Nehri, bölgede Çorum ve Samsun illerinden geçmektedir. Nehrin genelindeki su kalitesi I ve II. sınıftır. Kızılırmak'ın özellikle yukarı ve orta kesimleri (nehrin doğduğu kısım ve devamı), evsel, endüstriyel ve tarımsal atıklardan kirlenmektedir bununla beraber Bafra'ya döküldüğü yerde debisinin yüksek olmasından dolayı bu kısımda suyun kalitesi iyidir.

Karadeniz Kirliliği

Bu bölümde Karadeniz'in yalnızca Samsun sınırları boyunca olan kısmı incelenmiştir.

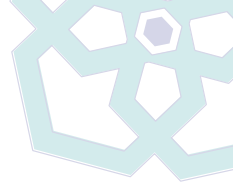
2008 yılında Samsun İl Sağlık Müdürlüğüne turistik tesis ve halk plajlarından kirlilik türlerini ve oranlarını araştırmak üzere, il genelinde deniz suyundan numuneler alınarak bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğünde analizleri yaptırılmaktadır. Bu analizler, suların alındığı noktanın yüzmeye uygun olup olmadığını ölçmektedir. Alınan 162 numuneden 138'i, yani yüzde 85'i uygun çıkmıştır. Uygun olmayan yerlerin çoğunlukta olduğu iki ilçe, sanayinin daha yoğun olduğu Samsun Merkez ve Tekkeköy ilçeleridir. 19 Mayıs, Bafra ve Yakakent ilçelerinden alınana numunelerin hepsi yüzmeye uygun çıkmıştır (Samsun İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

5.2.2 HAVA KİRLİLİĞİ

5.2.2.1 Giriş

Hava kirliliği, herhangi bir atmosferik ortamda, havanın doğal olarak içerdiği madde miktarının çeşitli nedenlerle artarak çevredeki canlı ve cansız varlıklara zarar verecek seviyeye ulaşması durumunda ortaya çıkmaktadır. Hava kirleticilerine uzun süreli maruz kalan kişilerde kronik hastalıklar ortaya çıkmaktadır. TR83 Bölgesi'nde oluşan hava kirliliğinin en önemli nedeni; evsel ısınma amacıyla yakılan kömür ve diğer yakıtların yüksek oranda kükürt içermesidir, yani kalitesiz olmasıdır. Benzer yakıt kullanılan illerde farklı hava kirliliğinin görülmesinin nedenleri olarak; emisyonların kentlerden uzaklaşma hızını belirleyen topografya, meteorolojik koşullar ve kentleşme sonucunda rüzgârların önünün kesilmesi gösterilebilir (YHGP, 2006).

Bu bölümde illerde hava kirliliğini tespit etmek için ölçülen SO₂ (kükürt dioksit) ve PM10 (partiküler madde) değerleri verilecektir. 2007 yılından önce Sağlık Bakanlığı tarafından ölçülen değerler, 2007 yılı itibariyle Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ölçülmektedir. Karşılaştırmaların bütünlük arz etmesi için bu bölümde 2007 yılından itibaren oluşan istatistikler kullanılmıştır. Ayrıca yıllar içinde düzenli bir eğilim olmadığı için 2007-2010 yılları arası ortalama değerler dikkate alınmıştır. Hava kirliliği oranı, Kükürt dioksit (SO₂) ve Partiküler Madde (PM10) bileşimlerinin ölçülmesiyle belirlenmektedir:

Tablo 5.2.3.1 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Kükürt dioksit (SO₂) Miktarı Yıllık ve Kış Ortalamaları, 2007-2010

(µg/m ³) 2007-2010 Ortalama	Kükürt dioksit (SO ₂) Yıllık Ortalamaları	Kükürt dioksit (SO ₂) Kış Ortalamaları
Amasya	33	48
Çorum	24	37
Samsun	13	12
Tokat	19	25
TR83 (Toplam)	89	122
Türkiye(Toplam)	2.285	3.411
TR83 / TR	3,89%	3,58%

Kaynak: TÜİK, 2012

Yıllık ortalamalarda tüm aylardaki verilerin ortalaması alınırken; kış sezonu için Ekim-Mart arası yapılan ölçümlerdeki sonuçlar verilmektedir.

SO₂ kirlilik verilerine bakıldığında bölgedeki en kirli şehir olarak Amasya görülmektedir. Kış sezonunda havaların soğumasından dolayı daha fazla yakıt kullanılmaktadır ve hava kirliliği oranı artmaktadır. Kış sezonunda tüm yıla göre Türkiye'deki hava kirliliği artışı yüzde 50 civarındayken, bölgedeki bu artış yüzde 37 olmuştur. Yılın tümünde bölge Türkiye'deki SO₂ kirliliğinin yüzde 3,89'unu, kışın ise yüzde 3,58'ini oluşturmaktadır. Bu oran da bölgenin Türkiye'nin tamamına kıyaslandığında kış ve tüm yılın sıcaklıkları arasında daha az bir farkın olduğunun bir göstergesidir.

PM10 kirlilik verilerine bakıldığında bölgedeki en kirli il Çorum'dur. Hem Türkiye'de, hem de

Tablo 5.2.3.2 TR83 Bölgesi ve Türkiye; Partiküler Madde (PM10) Miktarı Yıllık ve Kış Ortalamaları, 2007-2010

(µg/m ³) 2007-2009 Ortalama	Partiküler Madde (PM10) Yıllık Ortalamaları	Partiküler Madde (PM10) Kış Ortalamaları
Amasya	71	84
Çorum	111	132
Samsun	48	56
Tokat	58	82
TR83 (Toplam)	288	354
Türkiye(Toplam)	6.623	7.717
TR83 / TR	4,35%	4,59%

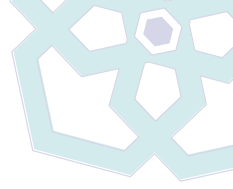
Kaynak: TÜİK, 2012

bölgede kış döneminde yüzde 15-20 civarında kirlilik artışı görülmektedir. Bölgedeki PM10 kirliliği, Türkiye'nin yüzde 4,35'ini oluşturmaktadır.

06.06.2008 tarihli Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğine göre kükürt dioksit ve partiküler madde için sınır değerler ve uyarı eşikleri yeniden düzenlenmiştir. Bu değerler, 05.05.2009 tarihli Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğe göre kademeli olarak azaltılacaktır.

Bu şekil, bölgenin erozyon risk haritasını göstermektedir. Açık renkli bölgeler, daha riskli, daha fazla aşınmış toprakları göstermektedir. Bölge topraklarında eğimli araziler oldukça büyük bir yer kaplamaktadır. Mevcut arazinin 2/3'ü tarım yapılabilmesi için kabul edilen yüzde 12'lik eğimden daha fazla eğime sahiptir. Bu alanlarda tarım yapılması sonucu, erozyon artmakta; Kızılırmak ve Yeşilirmak havzaları olumsuz etkilenmektedir. Yeşilirmak havzasından yılda 0,6 mm üst toprak kaybolmaktadır. 1 mm üst toprağın oluşabilmesi için bir yıldan daha fazla zaman geçmesi gerektiği düşünüldüğünde erozyonun bölge toprakları için ne denli zararlı olduğu görülmektedir (YHGP, 2006).

Tablo 5.2.3.1 Yeşilirmak Havzası, Kızılırmak Havzası ve Türkiye Topraklarının Erozyondan Etkilenme Şiddeti

%	Hiç Etkilenmeyen ya da Az Etkilenen	Orta Şiddette Etkilenen	Şiddetli Etkilenen	Çok Şiddetli Etkilenen
Yeşilirmak Havzası	11,3	23,7	47,7	17,3
Kızılırmak Havzası	15,8	28,7	39,4	16,1
Türkiye	21,3	20	36,4	22,3

Kaynak: YHGP, 2006

Bu tablodan da görüldüğü üzere özellikle Yeşilirmak Havzası'ndaki toprakların şiddetli ve çok şiddetli etkilenen yüzdesi, Türkiye'deki aynı tip toprak yüzdesine göre daha yüksektir.

5.2.4 ATIKLARLA İLGİLİ VERİLEN HİZMETLER

5.2.4.1 Katı Atıklar

Nüfus artışıyla birlikte artan sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte halkın sosyal ve ekonomik durumundaki değişiklikler sonucunda, katı atık üretiminde miktar ve çeşit olarak artışlar olmaktadır. Katı atık miktarındaki bu artış, özellikle şehirlerde önemli çevre problemlerini de beraberinde getirmektedir. Katı atıkların değerlendirilmesi ve bir kısmının da çevreye zarar vermeden bertaraf edilmesi, belediyelerin uygulayacağı entegre bir katı atık yönetimi sistemi ile çözülebilecektir.

Tablo 5.2.4.1.1 TR83 ve Türkiye; Katı Atık Hizmeti Verilen Belediye Sayısı, Nüfusu; Toplanan Atık Miktarı, 2010

İller	Toplam Nüfus	Katı Atık Toplama Hizmeti Verilen			Toplanan Atık	
		Belediye Sayısı	Belediye Nüfusu	Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı	Atık Miktarı (Ton / Yıl)	Kişi Başı Miktar (kg / kişi x gün)
Amasya	334.786	27	244.771	73.11%	123.343	1,38
Çorum	535.405	33	373.084	69.68%	157.832	1,16
Samsun	1.252.693	40	845.170	67.47%	308.518	1,00
Tokat	617.802	75	473.886	76.71%	198.276	1,15
TR83	2.740.686	175	1.936.911	70.67%	787.971	1,11
Türkiye	73.722.988	2879	60.946.131	82.67%	25.276.698	1,14

Kaynak: TÜİK, 2012

Tabloya bakıldığında katı atık toplama hizmeti verilen belediye sınırları içerisinde bu hizmetten faydalanan nüfusun toplam nüfusa oranlarına bakıldığında bölgede yüzde 70,7 gibi bir oran varken, bu oran Türkiye'de yüzde 82,7'dir. Türkiye standartlarına çıkabilmek için daha birçok belediyenin katı atık toplama hizmeti vermeye başlaması gerekmektedir. Bölgede illere baktığımızda da hiçbir il, Türkiye ortalamasını yakalayamamaktadır. Kişi başı toplanan katı atık miktarına bakıldığında ise Türkiye'nin 1,14 kg / kişi x gün miktarına göre TR83'teki 1,11 rakamı çok düşük değildir. Bu da kişi başına atık üretiminde bölgenin Türkiye ortalamasına yakın olduğunu göstermektedir.

5. ÇEVRENİN KORUNMASI VE KORUMA ALANLARI

Bertaraf çeşitlerine bakıldığında Türkiye'de toplanan atıkların yarısından azı belediye çöplüklerinde, büyük bölümü ise düzenli depolama yoluyla bertaraf edilmektedir. TR83 Bölgesine baktığımızda ise yalnızca Samsun'da yüksek oranda düzenli depolama yapıldığı, diğer illerde ise toplanan atıkların tamamının belediye çöplüklerinde bertaraf edildiği görülmektedir. Bu da bölgedeki düzenli depolamanın yüzde 25 civarında kalmasına yol açmıştır. Bu düşük oranları artırmak için düzenli depolama alanları ve kompost tesislerinin bölgede çalışır duruma getirilmesi gerekmektedir.

Tablo 5.2.4.1.2 TR83 ve Türkiye; Katı Atık Bertaraf İstatistikleri, 2010

İller	Toplam		Belediye Çöplükleri		Düzenli Depolama		Kompost Tesisi		Açıkta Yakma		Göle ve Dereye Dökme		Gömme	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Amasya	27	123.344	25	120.270	-	-	-	-	1	534	1	14	-	-
Çorum	33	157.832	28	155.413	-	-	-	-	3	1 210	-	-	1	942
Samsun	40	308.518	14	105.705	11	182.551	-	-	1	1 083	-	-	1	21
Tokat	75	198.277	53	190.054	-	-	-	-	7	2.810	3	842	3	1 963
TR83	175	787.971	120	571.442	11	182.551	-	-	12	5.637	4	856	5	2.926
Türkiye	2.879	25.276.698	1.916	8.754.470	518	13.746.876	11	194.452	146	133.876	43	43.965	50	34.295

Kaynak: TÜİK, 2012 (A: Belediye Sayısı; B: Katı atık miktarı (Ton / Yıl))

5.2.4.2 Atık Sular

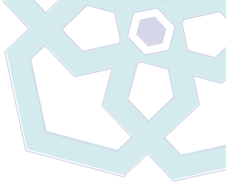
Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre, atık sular, deşarj standartları sağlandıktan sonra doğal ortama verilmelidir. Bu konuda, arıtma tesisleri, bölgedeki ilgili kurumlar tarafından finansal getirisi olmayan kalemler olarak düşünüldüğü için bu çevre probleminin çözümü zorlaşmaktadır.

Tablo 5.2.5.2.1 TR83 ve Türkiye; Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi Verilen Belediyeler, 2008

İller	Kanalizasyon Şebekesi Hizmeti Verilen				Arıtma Tesisi Hizmeti Verilen		
	Toplam Belediye Nüfusu	Toplam Nüfus	Belediye Sayısı	Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	Belediye Nüfusu	Belediye Sayısı	Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
Amasya	246.085	234.637	26	95%	-	-	-
Çorum	381.391	367.318	38	96%	216.855	2	57%
Samsun	865.238	714.944	26	83%	114.386	5	13%
Tokat	482.327	460.090	74	95%	164.532	9	34%
TR83	1.975.041	1.776.989	164	90%	495.773	16	25%
Türkiye	61.571.332	54.017.052	2.235	88%	38.050.717	438	62%

Kaynak: TÜİK, 2012

Kanalizasyon şebekesi verilerine bakıldığında, hizmet verilen belediye nüfuslarının toplam belediye nüfuslarına oranlanarak bulunan veride TR83 bölgesi, yüzde 90'lık oranla yüzde 88 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Samsun, yüzde 83'lük oranıyla bölgede Türkiye ortalamasının altında kalan tek ildir. Ancak, arıtma hizmeti verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfuslarına oranlandığında Türkiye'de ortalama nüfusun yüzde 62'sine ulaşılabilirken bu oran TR83 Bölgesi'nde yüzde 25'te kalmaktadır. Burada da Türkiye ortalamasına yaklaşan Çorum ili de dahil olmak üzere TR83 illerindeki arıtma hizmeti alabilecek nüfus sayısı Türkiye ortalamasının altındadır ve artırmak için çalışmalar yapılmalıdır. Bölgede kanalizasyon hizmeti verilen belediye sayısı Türkiye'ye oranlandığında yüzde 7 çıkarken, arıtma tesisinde bu oran yüzde 4'te kalmıştır.

2000 yılında DİE'nin Sanayi atık sularıyla ilgili TR83 Bölgesi'nde yaptırdığı "Atık Su Arıtma Durumuna Göre Alıcı Ortamlara Deşarj Edilen Atık Su Miktarı" çalışmasının sonuçlarına göre 70 işyerinden yalnızca 16'sının arıtma yaptığı görülmüştür. Diğer yandan sanayi tesisleri için arıtılan su oranı Türkiye'de yüzde 25 civarındayken, TR83'te bu oran yüzde 13,8 ile çok düşük kalmıştır (YHGP, 2006).

5.2.5 SONUÇ

TR83 Bölgesi'nde çevre kirliliği ve atıklarla ilgili olarak şu noktalar dikkat çekmektedir:

Akarsularda ulaşan kirliliğin derecesi, atık konsantrasyonuna ve akarsuyun debisine bağlıdır. Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirlerinin debilerini yüksek olması sebebiyle atıklardan çok fazla etkilenmedikleri ve çoğu noktada I ve II. sınıf su kalitesine sahip oldukları görülmektedir. Ancak, yıllar içerisinde Yeşilirmak nehri boyunca kurulacak yeni yerleşim yerleri, bu alanlarda oluşacak arıtmasız sanayi bölgeleri nehrin kirliliğini artırabilir. Vakit geçirmeden arıtma tesislerinin artırılması ve çalıştırılması, büyük önem arz etmektedir.

Bölgede hava kirliliği konusunda büyük bir problem gözükmemektedir. Erozyon ise bölge için önemli bir tehdit oluşturmakta, özellikle tarım için uygun olmayan eğimli arazilerde yapılan tarım nedeniyle büyük bir toprak kaybı söz konusudur. Yeşilirmak ve Kızılırmak, Türkiye'de Fırat nehrinden sonra en fazla toprak taşıyan nehirlerdir.

Katı atıkların düzensiz, belediye çöplüklerinde depolanması, yeraltı ve yerüstü kirliliği ile koku problemine, haşerelerin artmasına ve bazen metan gazının sıkışması sonucu yangın ve patlamalara neden olmaktadır. Bölgedeki hayvancılık faaliyetleri sonucu oluşan hayvansal atıkların yeraltı ve yerüstü sularına bırakılmasındansa bunların gübre veya yakıt olarak değerlendirilmesi, hem sularımızdaki azot ve fosfor oranını azaltacak, hem de ekonomiye katkı sağlayacaktır. Ayrıca sanayide mümkün olabildiği kadar az atık üretilmesi, yine oluşan atıkların bir sonra oluşacak maddenin hammaddesi olarak kullanılması, kirliliği en aza indirecektir. Yine atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden toplanması, taşınması ve geri kazanılabilir atıkların ayrıştırılması gerekmektedir.

Arıtılmadan deşarj edilen sular, yerüstü ve yeraltı sularına karışarak hem çevre kirliliği oluşturmakta, hem de insan sağlığını etkilemektedir. Bu konuda bölgede yeterli duyarlılığın olmaması, Türkiye'nin en önemli nehirlerinden Yeşilirmak, Kızılırmak ve Samsun sahil şeridini kirletmektedir.

5. ÇEVRENİN KORUNMASI VE KORUMA ALANLARI

5.3 KORUMA ALANLARI, FLORA VE FAUNA

5.3.1 GİRİŞ

Bu bölümde TR83 Bölgesi illerindeki ulusal mevzuata ve uluslararası sözleşmelere göre koruma alanlarına giren sahalardan önemli olanları yer alacaktır. Flora (bitki örtüsü) ve fauna (hayvan varlığı) bölümleri ayrı olarak yer almayıp, bu koruma alanları içinde belirtilecektir. Son olarak ise bu koruma alanlarıyla ilgili tehdit ve sorunlardan bahsedilecektir.

Ulusal mevzuat ve uluslararası anlaşmalarla koruma altına alınan alanların bulunduğu bölgeler ile planlanan bir faaliyetin gerçekleşmesi sırasında fiziksel, biyolojik, sosyal ve ekonomik çevre unsurlarının daha duyarlı olduğu bilim ve eğitim bakımından önemli seçkin örnekleri içeren, mutlak korunması gerekli alanların bulunduğu bölgeler, koruma alanları olarak algılanmaktadır. Bu bölümdeki koruma alanları içerisinde sulak alanlar, tabiat parkları, mesire yerleri gibi alanlar girmektedir.

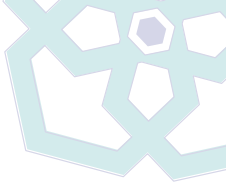
Nüfusun artışıyla beraber, kaynakların yetersizliği ve aşırı tüketim, çevrenin tahribini oluşturan faktörlerdendir. Sulak alanlardaki kirlilik yüzünden oluşabilecek besin zinciri dengesizliğinin sonucu, insanlara kadar oluşan olumsuz bir değişimdir. Geçmişte bu sulak alanların bir kısmı, hem sivrisinekleri barındıran ortamlar olmaları sebebiyle, hem de tarımsal alanları artırma adına bilinçli olarak kurutulmuştur. Özellikle fauna ve flora açısından önemli olan bu bölgelerin korunması, son derece önemlidir.

Bundan sonraki bölümlerde TR83 Bölgesi illeri olan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerindeki koruma alanları ve bu sahaların içerisinde olan flora ve fauna türleri verilecektir. Bu bölümlerde genel olarak illerin 2008 yılı Çevre Durum Raporları'ndan faydalanılmıştır.

Şekil 5.3.1.1 TR83 Bölgesi Koruma Alanları

Kaynak: Atllık Veriler Amasya, Çorum, Samsun, Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008

5.3.2 AMASYA İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI

Yedikır Barajı:

Baraj, RAMSAR²⁰ uyarınca koruma altına alınması için aday olan sahalardan biridir: Amasya ili kuzeyinde ve il merkezine 35 km mesafededir. Ulaşım yolu asfalt kaplamadır. 900 hektarın (ha) 600 ha göl aynası olup, 300 ha sazlık ve ağaçlandırma sahasından oluşmaktadır. Ortalama yükseklik 500 m'dir. Sulak alan ve doğal sit olarak geçmektedir. Bölgede yerleşim yeri olmamakla beraber, halk tarafından piknik amaçlı kullanılmaktadır. Flora olarak söğüt, sazlık ve karaçam bulunmaktadır. Fauna içeriğinde ise birçok kuş çeşidi ve bunun yanında aynalı saz, tatlı su kefal, turna ve kızılkanat bulunmaktadır. DSİ tarafından sulama göleti olarak yapılmakla beraber, su kuşlarını inceleme ve gözletleme imkânı da vermektedir. Avlanma baskısının azaltılması gerekmektedir.

Gökoluk Mesire Yeri:

Mesire yeri, Merzifon ilçesi Tavşan Dağı'nda yer almaktadır. 24 ha.dan oluşan alanda flora olarak kayın, meşe ve karaçam, böğürtlen ve kuşburnu vardır. Fauna olarak ise kurt, tilki, tavşan, keklik, domuz ve ağaçkakan bulunmaktadır.

Kapaklı Mesire Yeri:

Mesire yeri, Suluova ilçesi, Şehitler mevkiinde yer almaktadır. 20 ha.dan oluşan alanda flora içeriği olarak karaçam, meşe, gürgen, ateş dikeni ve kuşburnu bulunmaktadır. Fauna olarak ise sincap, tilki, karaca, kurt, domuz, ağaçkakan ve şahin gibi türler mevcuttur. 1200 metre yüksekliktedir (Amasya İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

5.3.3 ÇORUM İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI

Çatak Tabiat Parkı:

Çatak Tabiat Parkı, Çorum ili merkezine 23 km uzaklıkta olup, 387,5 ha sahada kuruludur. 367,5 ha'sı orman arazisi olup doğal yapısıyla korunmaktadır. Geri kalan özel mülkiyet arazilerinde buğday tarımı yapılmaktadır. Denizden yüksekliği 1100-1500 m arasındadır. Değişik yaylaların ve Kızılırmak Nehri'nin görülebileceği manzara seyir noktalarına sahiptir. Flora bakımından karaçam, sarıçam, ardıç ve orman kavağı gibi ağaç türleri mevcuttur. Fauna içeriğinde yaban domuzu, geyik, karaca, kurt, çakal, tilki, tavşan, keklik, kartal, şahin ve atmaca bulunmaktadır.

Boğazköy-Alacahöyük Tarihi Milli Parkı:

Boğazkale ilçesi hudutları içerisinde yer alan park, 2634 ha alan üzerindedir. Bu alanın 342 ha'sı orman, 23 ha'sı hazine ve 2269 ha'sı özel mülkiyet arazisidir. Park çevresinde nehir vadilerinde ilkel sulama sistemleri ile sebze-meyve yetiştirilmektedir. Tepelerde ise kuru tarım yapılmaktadır. Hitit medeniyetine ait eserlerin çıkarıldığı park alanında, flora olarak meşe, kavak, ardıç, kekik ve nane bulunmaktadır. Fauna içeriği ise tilki, tavşan, akbaba, yılan ve kertenkeleden oluşmaktadır.

Eymir Gölü:

Çorum-Osmancık karayolunun 18.km.sinde bulunan Eymir Gölü, başta su kuşları olmak üzere çok zengin yaban hayatı barındırmaktadır. 265 bin metre kare büyüklüğündedir (Çorum İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

²⁰ 1971 yılında birçok ülke tarafından imzalanan Ramsar Sözleşmesi sulak alanların korunması yönünde atılmış önemli bir adımdır. Tüm sulak alanların korunmasına birincil öncelik sağlanması, sulak alan ekosistemlerindeki biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi yönünde gerekli önlemlerin alınması bu görüşmeler sonucunda karara bağlanmıştır. Ramsar Sözleşmesi'ne Türkiye 1993 yılında imza atmıştır. Türkiye'de 19'u önemli olmak üzere 250'yi aşkın sulak alan sözleşme kapsamına alınmıştır.

5.3.4 SAMSUN İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI

Bafra Kızılırmak Deltası Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (Kuş Cenneti)

Samsun ili Bafra ve 19 Mayıs ilçelerinde bulunan delta, bitki çeşitliliği yönünden zengindir ve ülkenin en büyük deltalarından birisidir. Göl kıyıları, sazlıklar ve bataklıklar, yoğun vejetasyonla kaplıdır. Göllerde su sümbülleri cinsine ait türler hâkimken, kıyılarda ise kamış ve saz bulunmaktadır. Bazı yerlerde nilüferlere rastlanmaktadır. Türkiye'de nadir subasar ormanlarından biri olan Galerîç Ormanı'nın hâkim ağaç türü dişbudaktır. İlkbaharda suların yükselmesiyle geniş alanlar su altında kalmakta, deltanın doğu bölümündeki göllerin tamamına yakını birleşmekte ve tek bir gölü andırmaktadır. Diğer önemli ağaç türleri ise meşe ve söğütür.

Kızılırmak Deltası Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, TR83 bölgesinde, RAMSAR uyarınca uluslararası koruma altına alınmış tek sulak alandır. Fauna kısmına bakılacak olursa deltada bulunan göller, sazlıklar ve bataklıkların plaktonlar ve omurgasız canlılar bakımından zengin oluşu, alanın değişik türde zengin faunaya sahip olmasını sağlamıştır. Toplam 22.000 hektarın 16.000 hektarlık alanı sulak alan olup, burada 100.000 su kuşunun barınması deltanın besin maddesince ve fauna elemanları zenginliğinin en iyi göstergesidir. Deltada bulunan göllerde; sazan ve alabalık türlerine ait balık popülasyonları mevcuttur. Ayrıca bol miktarda kerevit bulunmaktadır. Birçok kurbağa türü, su kaplumbağaları ve su yılanları, deltanın değişmez türlerindedir. Ayrıca yine yörede su samuru, yaban kedisi, çakal, ağaç sansarı, sincap ve yaban domuzu bulunmaktadır.

Deltada bu güne kadar 321 kuş türü saptanmıştır. Bu sayı Türkiye kuş türlerinin yüzde 74' ü olup, Türkiye'de Göksu Deltasından (332 tür) sonra bir alanda tespit edilmiş en yüksek sayıdır. Bölgede görülen türlerden büyük deniz düdükçünü ve kuzey incir kuşu bugüne dek Türkiye' de sadece Kızılırmak Deltasında saptanmıştır. Yine küçük kiraz kuşu ve ak kiraz kuşu son 25 yılda Türkiye' de sadece Kızılırmak deltasında görülmüştür. Deltadaki türlerden tepeli pelikan, cüce karabatak, al boyunlu kaz, dikkuyruk, şah kartal, küçük kerkenez ve toy dünya çapında nesilleri tehlikede olan türlerdir. Bu türlerden tepeli pelikan deltada kuluçkaya yatmaktadır. 1992 yılında yapılan bir araştırmada 140 kuş türünün deltada ürediği tespit edilmiştir.

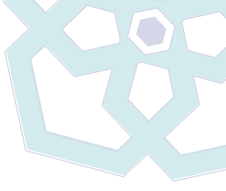
Terme Gölardı Simenlik Yaban Hayatı Koruma Sahası

Terme ilçesinde bulunan koruma sahasında flora olarak kavak, dişbudak, kızılbaş, çam ve karaağaç bulunmaktadır. Terme Çayı ve Yeşilirmak'ın taşıdığı alüvyonlardan meydana gelmiştir, sahada Akgöl ve Simenlik Gölü bulunmaktadır. Yaban hayatı geliştirme sahasının toplam alanı 3.355 ha olup yüzde 59'u orman ve mera alanıdır. Göl ve bataklıklarda sucul bitki türleri ve sazlar bulunmaktadır. Sahada ayrıca birçok yosun ve mantar türü de bulunmaktadır. Saha etrafında köy yolları mevcut olup, sahada büyük oranda kavak işletmeciliği yapılmaktadır. Bölge özellikle kanatlı tür faunası için önemli bir bölgedir. Saha, Yeşilirmak Deltası ÖKA (Önemli Kuş Alanı) içerisinde bulunmaktadır. Bölge, aynı zamanda göç yolu üzerindedir: Kuğu, kaz, Macar ördeği, kadife ördek, bildircin ve turna, bu bölgede gözlenen göçmenlerdendir. Bunların yanında ayrıca domuz, tavşan, sincap ve tilki de görülmektedir. Bölgede avlanma yasaktır. Ancak, yerleşim alanlarının gelişmesi, saz kesimi, göllerdeki balıkçılık doğal ortamı olumsuz etkilemektedir.

Haciosman Ormanı Tabiatı Koruma Alanı

Koruma Alanı, Samsun ilinin 20 km doğusunda Çarşamba ilçesi sınırları içerisinde. Toplam 121,5 Hektarlık alan, subasar orman özelliğine sahiptir. Alanda daha çok rutubetli taban arazi topraklarını seven, dişbudak, karaağaç ve akçaağaç gibi flora çeşidi bulunmaktadır. 12 ağaç, 30 çalı ve 68 ot taksonu (çeşidi) bulunmaktadır. Yine bu alanda 72 mantar türü belirlenmiştir, 20'sine Samsun çevresinde yalnızca bu ormanda rastlanmıştır. Fauna içeriğinde köstebek, kaplumbağa, su yılanı, kurbağa, çeşitli ötücü kuşlar ile balıkçıl kuşlar bulunmaktadır (Samsun İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

5.3.5 TOKAT İLİNİN ÖNEMLİ KORUMA ALANLARI

Kaz Gölü:

Kaz Gölü, Turhal ve Pazar ilçeleri arasında yer almakta olup 540 metre rakımlıdır. Kaz Gölü'nün toplam koruma alanı 1.170 hektar olup bununun 201 hektarı sulak alandır. Gölün tamamına yakını sazlıklarla kaplı olup, göl etrafında geniş bir sulak çayırılık ve mera alanı bulunmaktadır. Göl çevresinde herhangi bir sanayi kuruluşu mevcut olmadığından göl ve çevresinde kaynaklanan bir kirlenme söz konusu değildir. Alan, başta su kuşları olmak üzere birçok canlı türü için üreme, beslenme ve konaklama ortamı sağlayan tatlı su sulak alan ekosistemlerine iyi bir örnektir. Gölde yapılan incelemede 108 kuş türü gözlenmektedir. 2007 yılında kuş gözlemcilerinin hizmetine sunulan 1 adet ziyaretçi ve 2 adet kuş gözetleme kulesi tesis edilmiştir. Kuş türü zenginliği, kuş gözlemcileri ve bilimsel amaçlı çalışmalar için iyi bir kaynak teşkil etmektedir. Ayrıca, göl sularında sazan balığı yaşamaktadır.

Koruma sahası içindeki kuru alanlar, ziraat arazisi olarak kullanılmakta olup, verimi artırmak için kullanılan kimyasal gübreler, yaşama ortamını olumsuz yönde etkilemektedir. Kaz Gölü'ndeki mevcut flora toplulukları; böğürtlen, yaban gölü, tarak otu, deve diken, saz, karnı ve çayır otlarıdır.

Zinav Gölü ve Orman İçi Dinlenme Yeri:

Göl ve dinlenme yeri, Tokat iline 117 km, Reşadiye ilçesine 17 km uzaklıktadır. Piknik sahası içinde alanı 2,9 hektar olan Zinav Gölü bulunmaktadır. Geri kalan 21 hektarlık alan ise mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Gölün suları tatlıdır, ortalama derinlik 10-15 metredir. Gölün etrafı korunmaya alınmış orman alanıdır. Gölde Kızılkanat olarak adlandırılan bir tatlı su balık türü yaşamaktadır. Dinlenme alanı; meşe, gürgen ve kızılcağ ağaçlarıyla kaplıdır. Saha içinde 1 adet kır evi, içme ve kullanma suyu, ahşap piknik masaları ve çocuk oyun sahaları bulunur.

Almus Baraj Gölü:

Göl, Almus ilçesindedir. Göl uzunluğu 22 km, gölün en derin yeri 74 metredir. Gölde yayın, sazan ve alabalık türü tatlı su balıkları vardır. Barajın etrafı ormanlarla kaplıdır ve göl kıyılarında birçok köy bulunmaktadır. Bu özelliği ile Tokat ve çevresinin önemli piknik ve dinlenme yeri olmaktadır.

Niksar Çamiçi Orman İçi Dinlenme Yeri:

Tokat'a 66 km, Niksar ilçesine 16 km uzaklıktadır. Niksar – Akkuş – Ünye karayolu üzerindedir. 100 dönüm büyüklüğünde olup, kızılcağ ve sarıçam ağaçlarıyla kaplıdır. Piknik alanı içerisinde içme ve kullanma suyu, piknik masaları ve çocuk oyun sahaları bulunur (Tokat İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2008).

5.3.6 SONUÇ

TR83 Bölgesi'nde, arıtılmadan sulak alanlara bırakılan kanalizasyon atıkları, sucul canlılar için çok büyük kirlilik kaynaklarıdır. Bu alanlarda tarımsal faaliyetler, şehirleşme, çevre kirlenmesi, baraj yapımı, bölgesel su transferleri gibi müdahaleler yüzünden doğal süreçler kesintiye uğramaktadır. Bu kapsamda yaşanan diğer sorunlar ise kanun dışı avlanma, aşırı otlatma, sazların kontrolsüz kesimidir.

Tarım alanlarında kullanılan ilaç ve gübre, yer altı ve yerüstü sularıyla sulak alanlara karışmaktadır. Gübrelerdeki azot ve fosforlu bileşikler, suda organik kirliliğe neden olmaktadır. İlaçlardaki klor ise sulara birikime neden olmaktadır. Besin zincirinde oluşacak zehir birikimi, son tüketici insana ulaştığında, insan sağlığı için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Su kenarlarından çakıl çıkartılması işlemi, başta balıklar olmak üzere tüm sucul canlılar için olumsuz bir gelişmedir, çünkü bu alanlar, genel olarak balıkların yumurtlamak için seçtikleri alanlardır. Yine

sazların da özellikle yakıt olarak kullanılmak üzere toplanması, su kuşlarının yuvalarının tahrip olmasına yol açmaktadır.

Toplumun ilgisiz tutumu yüzünden koruma alanlarının zarar görmesi, bu alanların değerinin anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Hem bölge, hem de ülke geneli için şu önlemler alınabilir: Koruma alanlarının fayda ve değerleri belirlenmeli ve topluma aşılmalıdır. Bu sahalarla ilgili kalkınma planları, çevre önlemleri göz önüne alınarak planlanmalıdır. Koruma alanlarındaki bitki ve hayvan kullanımı, doğal yaşama zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir.

Toplumun ilgisiz tutumu yüzünden koruma alanlarının zarar görmesi, bu alanların değerinin anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Hem bölge, hem de ülke geneli için şu önlemler alınabilir: Koruma alanlarının fayda ve değerleri belirlenmeli ve topluma aşılmalıdır. Bu sahalarla ilgili kalkınma planları, çevre önlemleri göz önüne alınarak planlanmalıdır. Koruma alanlarındaki bitki ve hayvan kullanımı, doğal yaşama zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir.

5.4 ÇEVRE: DEĞERLENDİRME

Çevre kalitesi ile sağlık ve yaşam kalitesi arasında olumlu ilişki tüm canlılar için geçerlidir; bu yüzden çevrenin korunması, kalkınmanın sürdürülebilirliği için vazgeçilemez bir faktördür. Gelişmeyi sağlarken kullanılan teknolojilerde kirliliği mümkün ölçüde yaratmayan veya yarattığı yerde önleyenlerin tercih edilmesi gerekmektedir.

TR83 Bölgesi'nin geneline bakıldığında erozyon dışında çok büyük bir çevre problemi gözükmemektedir. Yüksek debili akarsulara sahip bölgede su kirliliği önemli derecelerde değildir. Ancak, kurulmuş olan ve gelecekte kurulacak olan sanayi tesislerinin arıtma işlemine önem vermesi ve bununla ilgili tedbirleri alması gerekmektedir. İlk yatırım firmalara belli bir külfet getirirse de gelecekte çevre temizliği için arıtma tesisleri büyük önem taşımaktadır.

Tarım alanlarında kullanılan ilaç ve gübre, yeraltı ve yerüstü sularıyla sulak alanlara karışmaktadır. İlaçlardaki klor ve gübrelerdeki azot ve fosforlu bileşikler sulara karışarak hem suları kirletmekte, hem de besin zincirine zarar vermektedir. Bu alanlardaki kalıntıların sulara karışmaması için azami gayret sarf edilmelidir.

Hava kirliliği konusunda büyük bir problem yoktur. Erozyon ise bölgede çevre için önemli bir tehdittir. Fırat Nehri'nden sonra en fazla toprak taşıyan iki nehir olan Yeşilırmak ve Kızılırmak bu bölgededir. Özellikle eğimli arazilere yapılan tarım, erozyonu artırmaktadır. Katı atıkların çevre kirliliğine daha az yol açması ve aynı zamanda bu atıkların değerlendirilebilmesi açısından atık tesislerinin sayısının artması ve aktif olarak bölgede çalışması gereklidir.

Doğal koruma alanlarının muhafazasına daha fazla dikkat edilmelidir. Bu bölgelerde yapılan kanun dışı avlanma, aşırı otlatma ve sazların kontrolsüz kesimi önlenmelidir. Su kenarlarından çakıl çıkartılması işlemi başta balıklar olmak üzere sucul canlılara zarar vermektedir; çünkü bu bölgeler balıkların yumurtlamak için seçtikleri alanlardır. Su kuşlarının yuvalarının bulunduğu sazlık alanların kontrolsüz tahribatı da yuvalara zarar vermektedir. Bölgenin flora ve faunası açısından bu alanların daha iyi korunması gerekmektedir.

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

OKA ONUNCU KALKINMA PLANI VE BÖLGESEL KALKINMA ULUSAL STRATEJİSİ ÖNERİLERİ

TR83 BÖLGESİ
MEVCUT DURUM ANALİZİ

6. OKA ONUNCU KALKINMA PLANI VE BÖLGESEL KALKINMA ULUSAL STRATEJİSİ ÖNERİLERİ

Bölgesel gelişme politikalarının ve uygulamalarının ulusal düzeyde genel stratejik çerçevesini belirlemesi ve yerel kurum ve kuruluşların ulusal kalkınma vizyonu ile bütünleşecek şekilde kendi vizyonlarını geliştirmelerine zemin hazırlaması öngörülen Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı (OKP) hazırlık çalışmaları bölgemizde Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda Ajansımız tarafından yürütülmüştür.

Hazırlıklar kapsamında ilk olarak Kalkınma Kurulu üyeleri ile gerçekleştirilen anket çalışması ile bölgemiz ve Türkiye için öncelikli tematik alanları belirlenmiştir. İkinci aşamada seçilen tematik alanlara ilişkin öncelik ve stratejilerin belirlenmesi için bölgedeki kurum ve kuruluşların görüşleri yazılı olarak alınmıştır. Toplanan görüşler çerçevesinde Ajansımız tarafından OKP VE BGUS strateji önerilerine ilişkin bir taslak oluşturulmuş ve Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinde düzenlenen çalıştaylar ile tartışmaya açılmıştır. Son aşamada ise 205 kişi/kurumun katılım sağladığı bu anket sonrasında Ajansımız tarafından Kalkınma Bakanlığı'na sunulacak olan OKP ve BGUS tematik alan, öncelik ve strateji önerileri son halini almış olup aşağıda öncelik sırasına göre sunulmuştur.

ONUNCU KALKINMA PLANI ÖNERİLERİ

TEMATİK ALANLAR

1.ENERJİ

2.SANAYİ POLİTİKALARI VE GİRİŞİMCİLİK

3.TARIM

4.AR-GE VE İNOVASYON

5.KIRSAL KALKINMA

6.SOSYAL POLİTİKA: Kadın, gençler, yaşlılar, dezavantajlı gruplar, yoksulluk

I.ENERJİ TEMATİK ALANI

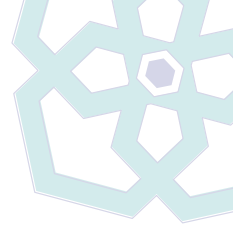
ÖNCELİKLER

1. Petrol Harici Alternatif ve Temiz Enerji Kaynaklarının Kullanılması
2. Enerji Tasarrufu Çalışmalarının Yapılması
3. Enerjide Dışa Bağımlılığın Engellenmesi Adına Çalışmaların Yapılması
4. Alternatif ve Temiz Enerji Kaynakları Hakkında Bilinçlendirme Çalışmaları Yapılması

Öncelik I: Petrol Harici Alternatif ve Temiz Enerji Kaynaklarının Kullanılması

Stratejiler:

1. Bölgesel bazda rüzgâr enerjisi kaynakları haritasının çıkarılması, rüzgâr enerjisi yatırımlarının teşvik edilmesi
2. Rüzgâr türbinlerinin ve güneş pillerinin yerli-ucuz üretimlerinin desteklenmesi
3. Bor, linyit, termal, rüzgâr, güneş gibi enerji kaynakları açısından avantajlı bölgelerde tesisler kurulması
4. Yenilenebilir enerji bakımından ülke potansiyelinin belirlenmesi
5. Elektrik enerjisi ile çalışan araçların üretilmesi ve yaygınlaştırılmasının sağlanması

Öncelik 2: Enerji Tasarrufu Çalışmalarının Yapılması

Stratejiler:

1. Binalarda ısı yalıtımı standartlarının oluşturulması
2. Enerjiyi kaçak kullananların sayısını azaltacak tedbirlerin alınması
3. Akıllı binaların yaygınlaştırılması
4. Düşük enerji harcayan elektronik aletlerin tercih edilmesinin sağlanması
5. Altyapı çalışmaları yapılarak şehir içi bisiklet kullanımının aktif hale getirilmesi

Öncelik 3: Enerjide Dışa Bağımlılığın Engellenmesi Adına Çalışmaların Yapılması

Stratejiler:

1. Yenilenebilir enerji kaynaklarından azami derecede faydalanılması
2. Nükleer enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesi
3. Enerji yatırım ihalelerine giren yabancı firmaların, yerli ortaklarla ihaleye girmelerine şart konulması

Öncelik 4: Alternatif ve Temiz Enerji Kaynakları Hakkında Bilinçlendirme Çalışmaları Yapılması

Stratejiler:

1. Kendi enerjisini üretmek isteyenlere, hangi alternatifleri uygulayabilecekleri, maliyeti ve verimliliği konusunda bilgilendirme yapılması; temiz enerji ile kendi tüketimini yapanlara devlet tarafından teşvik verilmesi
2. Alternatif ve temiz enerji kaynakları hakkında başta karar mercileri olmak üzere halka seminer ve panellerle bilinçlendirmenin artırılması
3. Kendi enerjisini üretmek isteyenler için lisanslı elektrik üretiminin mevzuat değişikliği ile üst sınırının yükseltilmesi

2. SANAYİ POLİTİKALARI VE GİRİŞİMCİLİK TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. AR-GE ve Yenilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi
2. KOBİ'lerin Güçlendirilmesi
3. Girişimcilik Kültürünün Yaygınlaştırılması
4. Sanayi Altyapısının Güçlendirilmesi
5. İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

Öncelik 1: AR-GE ve Yenilik Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. Ar-Ge konusunda Üniversite-Sanayi işbirliğinin teşvik edilmesi
2. Sanayi kuruluşlarına Ar-Ge desteğinin sağlanması
3. Sanayi kuruluşlarının Ar-Ge birimlerinin kurulması ve üretimlerini geliştirmeleri için denetlenip kontrol altında tutulmasının sağlanması
4. Üniversitelerde bölgesel inovasyon merkezlerinin kurulması
5. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın desteklerinin İl Müdürlüklerince verilmesi

Öncelik 2: KOBİ'lerin Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. Yenilikçilik ve Ar-Ge yatırımlarının desteklenmesi
2. KOBİ'lerin ürün piyasasındaki pazarlama etkinliklerini artırıcı tedbirlerin alınması
3. KOBİ'lerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
4. Markalaşma ve patent sisteminin geliştirilmesi
5. Yüksek katma değerli ve teknolojik ürünlerin üretiminin yapılması

Öncelik 3: Girişimcilik Kültürünün Yaygınlaştırılması

Stratejiler:

1. Girişimcilere sağlanan danışmanlık hizmetlerinin ve mali desteklerin etkinleştirilmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması
2. Girişimciliğin önündeki bürokrasinin azaltılması
3. Girişimciliğin arttırılmasına olanak sağlayabilecek eğitimlerin verilmesi
4. Risk sermayesi sisteminin yaygınlaştırılması

Öncelik 4: Sanayi Altyapısının Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. Organize Sanayi Bölgelerinin kurulmasına önem verilmesi, mevcutların altyapılarının geliştirilerek iyileştirilmesi
2. İhtisas Organize Sanayi bölgelerine hızla geçilmesi ve sektörel kümelenmelerin teşvik edilmesi
3. KOBİ'lerin çalışma ortamını iyileştirecek düzenlemelerin yapılması
4. Yeni bir OSB yer seçimi talebinin değerlendirmeye alınabilmesi için, il genelindeki ihtisas OSB'ler hariç, diğer OSB'lerde bulunan toplam sanayi parsellerinin en az %75'inde üretim veya inşaata başlanmış olması" şartının sadece birbirini etkileyecek yerleşim yerleri için uygulanması

Öncelik 5: İş ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

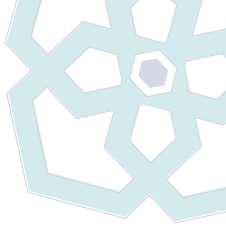
Stratejiler:

1. İşsizlikle mücadele için KOBİ'lere destek verilmesi
2. Sanayi yatırımlarının kalkınmada geri kalmış bölgelerde yapılmasının teşvik edilmesi
3. Girişim sermayesi, iş melekleri ve KOBİ Borsası sistemlerinin geliştirilmesi
4. Yatırımların OSB'lere yönlendirilmesi
5. Ulaşım ağlarının geliştirilmesi

3. TARIM TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Tarımsal Üretimde Verimliliğin Artırılması
2. Tarımsal Sanayi Alt Yapısının Geliştirilmesi
3. Tarım Alanlarının Planlanması
4. Çiftçinin Eğitilmesi ve Mesleki Olarak Geliştirilmesi
5. Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması

Öncelik 1: Tarımsal Üretimde Verimliliğin Artırılması

Stratejiler:

1. AR-GE yatırımlarının artması
2. Arazi kullanım kabiliyetine uygun üretim deseni oluşturulması ve uygun çeşit seçimi
3. Tarım girdilerinin (gübre, ilaç, mazot vb) optimum seviyede kullanılmasının sağlanması
4. Çiftçi eğitimi ve yayım çalışmalarının etkinleştirilmesi
5. Tarımsal araştırmaların çiftçi ihtiyaçlarına yönlendirilmesi

Öncelik 2: Tarımsal Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Tarıma dayalı organize ihtisas sanayi bölgelerinin yaygınlaştırılması
2. Tarım ve gıda işletmelerinin gıda güvenliğine uyumunun sağlanması
3. Tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik yatırımların bölgesel kalkınma ölçeğinde desteklenmesi
4. Tarım teşviklerinin üretime göre verilmesi
5. Yerli teknoloji geliştirme, kullanım ve ihracının teşvik edilmesi

Öncelik 3: Tarım Alanlarının Planlanması

Stratejiler:

1. Tarım arazilerinin toprak özelliklerine göre sınıflandırılması
2. Toprak özellikleri ve sulama olanakları çerçevesinde tarım ürünü alanlarının belirlenmesi (köy veya belde bazlı)
3. Arazi toplulaştırma yatırımlarına ağırlık verilmesi
4. Tarım arazilerinin bölünmesine yönelik tedbirlerin alınması
5. Bitki desenine göre tarım arazilerinin üretim bazlı planlanması

Öncelik 4: Çiftçinin Eğitilmesi ve Mesleki Olarak Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Sektöre teknik bilgi sağlanması açısından üniversite ve üretici örgütleri arasında bağlantı sağlanması
2. Sektör tarafından ihtiyaç duyulan kaliteli iş gücünün temini için eğitici kurs ve eğitim programların düzenlenmesi
3. AR-GE yatırımlarının artırılması
4. Tarım meslek liselerinin yaygınlaştırılması
5. Çiftçi eğitimi ve yayım çalışmalarının etkinleştirilmesi

Öncelik 5: Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması

Stratejiler:

1. Sulu tarım için altyapının geliştirilmesi ve verimliliğinin artırılması
2. Toprak analizinin yaygınlaştırılması çalışmalarında sürdürülebilirliğin sağlanması
3. Toprak ve su kaynaklarını erozyondan korumak için ekonomik ve uygulanabilir toprak muhafaza yöntemlerinin belirlenmesi
4. İyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması
5. Su kaynaklarının yönetimi ve etkin kullanımı ile tarla içi geliştirme hizmetlerinin uygulanması

4. AR-GE VE İNOVASYON TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Ar-Ge ve İnovasyon İnsan Kaynağının Geliştirilmesi
2. Özel Sektörün Ar-Ge ve İnovasyon Kapasitesinin Artırılması
3. Ar-Ge ve İnovasyon Yönetişiminin Güçlendirilmesi

Öncelik 1: Ar-Ge ve İnovasyon İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Kişilere inovasyon becerilerinin kazandırılması için eğitim sisteminde gerekli düzenlemelerin yapılması
2. Toplumda girişimcilik ve inovasyon kültürünün yaygınlaştırılması
3. Özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda Ar-Ge personeli yetiştirilmesine yönelik programlar uygulanması
4. Üniversite, özel sektör ve kamu araştırma merkezlerinde Ar-Ge altyapısının geliştirilmesi ve Ar-Ge personeli istihdamının desteklenmesi

Öncelik 2: Özel Sektörün Ar-Ge ve İnovasyon Kapasitesinin Artırılması

Stratejiler:

1. Ar-Ge ve inovasyona dayalı firma başlangıç desteklerinin artırılması
2. Özel sektörün üniversite ve araştırma kurumlarıyla ortak proje üretme kapasitesinin artırılması
3. KOBİ'lerde Ar-Ge ve inovasyon insan kaynağı istihdamının artırılmasına yönelik desteklerin geliştirilmesi
4. Fikri ve sınai mülkiyet hakları, tasarım, Ar-Ge ve inovasyon destekleri konularında KOBİ'lere yönelik bilinçlendirme faaliyetlerin artırılması
5. Araştırma projelerinin sanayiye aktarımını hızlandıracak mekanizmaların oluşturulması

Öncelik 3: Ar-Ge ve İnovasyon Yönetişiminin Güçlendirilmesi

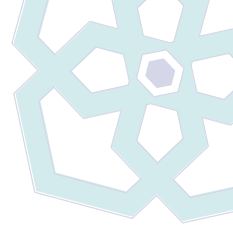
Stratejiler:

1. Özel sektör, üniversite ve kamu kuruluşları arasındaki Ar-Ge temelli işbirliklerinin artırılması
2. Kamu tedarik yönetim sisteminde özel sektör kuruluşlarının yürütecekleri Ar-Ge ve inovasyon projeleriyle geliştirilebilecek ürün ve hizmetlere öncelik verilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması
3. Ar-Ge ve inovasyona ilişkin bölgesel politikaların geliştirilerek uygulamaya konması ve ulusal politikalarla eşgüdümün sağlanması
4. Kamu hizmetlerinin her seviyesinde inovasyonun teşvik edilmesi

5. KIRSAL KALKINMA TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Kırsal Toplumun Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi
2. Kırsal Toplumun Eğitim Düzeylerinin Yükseltilmesi
3. Kırsal Alanda Alt Yapının İyileştirilmesi
4. Kırsal Toplumun İstihdam Oranlarının Artırılması
5. Kırsaldan Göçün Önlenmesi

Öncelik 1: Kırsal Toplumun Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi

Stratejiler:

1. Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması
2. Yerde istihdam için birlik ve kooperatif yapılarının güçlendirilmesi suretiyle planlı üretim yapılması
3. Doğal kaynakların etkin kullanımı ve sürdürülebilir tarım sistemlerine yönelik eğitim çalışmaları
4. Sosyal desteklemenin kırsal için özendirilmesi ve teşvik edilmesi
5. Kırsal alanların sosyal dışlanışlıklarının giderilmesi için kamu, STK ve özel sektörün işbirliği yapmasının desteklenmesi

Öncelik 2: Kırsal Toplumun Eğitim Düzeylerinin Yükseltilmesi

Stratejiler:

1. Kırsal yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için eğitim imkanlarının güçlendirilmesi.
2. Kırsal alanda veli eğitimlerinin verilmesi ve ailelerin bilinçlendirilmesi
3. Kırsalda okuryazarlık oranının artırılması
4. Çocuk ve genç eğitiminin ve sosyo-kültürel gelişiminin desteklenmesi
5. Kırsal alanlarda korumacı ve sürdürülebilir politikaların bölge halkına aktarılması ve bilinçlendirmenin sağlanması

Öncelik 3: Kırsal Alanda Alt Yapının İyileştirilmesi

Stratejiler:

1. Kırsalda yapılan yatırımların özendirilmesi
2. Kırsal alandan genç nüfusun göçünün azaltılmasına yönelik önlemlerin planlanması
3. Kırsal alanda mevcut durumun ortaya konulması ve eksikliklerin giderilmesi
4. Kamu - Özel sektör işbirliği ile planlanan yatırımların uygulanması
5. Kırsal alanda temel aktörlerin belirlenmesi ve temel aktörler arası işbirliklerinin geliştirilmesi ve uygulamaların paylaşılması

Öncelik 4: Kırsal Toplumun İstihdam Oranlarının Artırılması

Stratejiler:

1. Kırsal alanda yaşayan insanlara teknik bilgi akışının sağlanması
2. Kırsal alanlarda kendiliğinden yetişen tıbbi ve aromatik bitkilerin değerlendirilmesine yönelik işleme ve pazarlama tesislerinin kurulması
3. Kırsal alanda tarıma elverişli olmayan yerlerde farklı ekonomik faaliyetlerin yapılması
4. Alternatif iş olanaklarının artırılması
5. Kadın ve gençlerin kırsalda yaşamlarını sürdürebilmeleri için alternatif gelir getirici yöresel kaynakların teşvik edilmesi

Öncelik 5: Kırsaldan Göçün Önlenmesi

Stratejiler:

1. Kırsal yaşam alanlarında ulaşım, eğitim, sağlık, çevre ve sosyo-kültürel faaliyet ile hizmetlerin geliştirilmesi

2. Yerel yönetimlerin, ilçelerini cazibe merkezi haline getirme çalışmalarına destek verilmesi amacıyla geriye göç eden ailelere düşük faizli konut-tadilat-tarım destek kredileri vb. teşviklerin verilmesi
3. Kırsal alanda tarım dışı küçük işletmelerin kurularak iş imkânlarının sağlanması
4. Ailelerin ilçelerine veya köyelerine dönmeleri için teşvik edilmesi.
5. İlçelerde çalışma alanları kazandırılarak dışarı göç eğiliminin düşürülmesi

6. SOSYAL POLİTİKA: KADIN, GENÇLER, YAŞLILAR, DEZAVANTAJLI GRUPLAR, YOKSULLUK TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Yoksulluğun Önlenmesi
2. Kadınların Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katılımlarının Kolaylaştırılması
3. Çocuk, Genç ve Ailelerin Korunmasına Yönelik Tedbirler Alınması
4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinleştirilmesi
5. Sosyal Politika Alanında Hizmet Veren Kurumların Kapasitesinin ve Aralarındaki Eşgüdümün Güçlendirilmesi

Öncelik 1: Yoksulluğun Önlenmesi

Stratejiler:

1. Aktif işgücü politikaları ile yoksulların istihdam edilebilirliğinin artırılması için meslek edindirme kurslarının etkinleştirilmesi, iş garantili ve giderleri karşılayan kursların yaygınlaştırılması ve yoksulların bu kurslara yönlendirilmesi
2. Ailede en az bir kişinin düzenli gelir getirici bir iş kolunda çalışması için destek olunması
3. Alternatif iş alanlarının tespit edilmesi
4. Yoksul ve dışlanmışlara yardımcı olmak ve onların toplumda aktif bir rol oynamaları için yeni yapılar oluşturulması
5. Yoksulluk açısından mevcut durumun sağlıklı olarak ortaya konulmasını sağlayacak araştırmaların artırılması

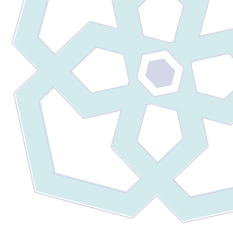
Öncelik 2: Kadınların Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katılımlarının Kolaylaştırılması

Stratejiler:

1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde yerel yönetimler, belediyeler, valilik, özel idareler, kadın kuruluşları, üniversiteler ve STK'ların işbirliği yapması
2. Kadınlara yönelik mesleki eğitim programlarının düzenlenmesi
3. Kadınların işgücüne katılımını artırmak için esnek zamanlı çalışma düzeninin oluşturulması
4. Engelli ve dul kadınların ekonomik bağımsızlığı için destek programları oluşturulması
5. Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili terminolojik kavramların ilköğretimden başlamak üzere eğitimle ilgili tüm metinlere ve uygulamalara yansıtılması

Öncelik 3: Çocuk, Genç ve Ailelerin Korunmasına Yönelik Tedbirler Alınması

Stratejiler:

1. TV, internet gibi yazılı ve görsel basından toplumu, gençliği olumsuz etkileyebilecek, kötü örnek oluşturabilecek haber, film, reklam vb. yayınlara sıkı denetim getirilmesi
2. Korunma altına alınması gereken çocukların kurum bakımından ziyade, öncelikle kendi aile ve akrabası yanında, değilse koruyucu aile yanında ya da ev tipi kuruluşlarda bakımlarının yapılması
3. Yerel yönetimler ve il müdürlükleri tarafından yeni evlenen çiftlere nikah işlemleri sırasında iyi bir anne-baba olma, çocuk yetiştirebilme, aile içi ilişkiler, risk oluşturan durumlar, ihmal ve istismar konuları ile ilgili danışmanlık hizmeti, broşür, kitap vb. verilmesi
4. Çocuk işçiliğinin önlenmesi için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın işbirliği yapması
5. Akraba evliliğine dayalı olarak meydana gelen engelli çocuk doğumlarına karşı evlilik öncesi hizmet veren kurumlar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi ve Orta Öğretim ve Üniversitelerde öğrencilere akraba evliliği-özürlülük arasındaki ilişkinin anlatılmasına yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi

Öncelik 4: Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinleştirilmesi

Stratejiler:

1. Kaliteli, adil, kolay erişilebilir, insan odaklı hizmet veren, aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin yürütülmesi ve geliştirilmesi
2. Kayıt dışı istihdamın azaltılması
3. Sağlık harcamalarının, sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlamadan, etkin ve verimli hale getirilmesi
4. Yersiz ödeme yapılmasının önlenmesi
5. Prim ve prime ilişkin tüm alacakların tahsilât oranının artırılması

Öncelik 5: Sosyal Politika Alanında Hizmet Veren Kurumların Kapasitesinin ve Aralarındaki Eşgüdümün Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. Kaliteli, adil, kolay erişilebilir, insan odaklı hizmet veren, bir sosyal güvenlik sisteminin geliştirmesi
2. Sosyal yardımların habersiz yerinde inceleme sonrasında yapılması ve uzun süreli yardımların çok sıkı bir şekilde denetlenmesi
3. Nitelikli sosyal hizmet uzmanlarının kamu kurumları ve vakıflarda istihdam edilmesinin sağlanması
4. Sosyal yardımların tek bir yerden, şartlı ve süreli olarak yapılması
5. Yerel Yönetimlerin sosyal politika uygulamalarındaki rolünün artırılması

BÖLGESEL GELİŞME ULUSAL STRATEJİSİ ÖNERİLERİ TEMATİK ALANLAR

1. TARIM
2. SANAYİ POLİTİKALARI VE GİRİŞİMCİLİK
3. ALTYAPI/LOJİSTİK
4. SOSYAL POLİTİKA: Kadın, gençler, yaşlılar, dezavantajlı gruplar, yoksulluk
5. AR-GE VE İNOVASYON
6. KIRSAL KALKINMA
7. TURİZM

I. TARIM TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Tarımsal Kaynakların Etkin Kullanımı ve Yönetimi/Tarım Arazilerinin Verimliliğinin Artırılması
2. Hayvancılığın Geliştirilmesi
3. Bölgesel Gelişme Planında Tarım Alanlarının Korunması
4. Tarım Sektöründe Sulu Tarımın Yaygınlaştırılması/ Tarımsal Sulamada Kullanılan Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması
5. İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarımı Geliştirici Projelerin Uygulanması

Öncelik 1: Tarımsal Kaynakların Etkin Kullanımı ve Yönetimi/Tarım Arazilerinin Verimliliğinin Artırılması

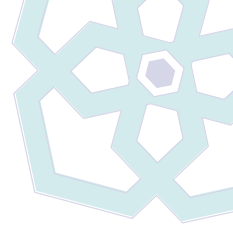
Stratejiler:

1. Tarımsal altyapının iyileştirilmesi
2. Tarım arazilerinin ıslah ve yönetiminin iyileştirilmesi
3. Tarım arazisinin parçalanmasını önleyecek hukuki alt yapının hazırlanması ve tarımda devam edecek kişilere gerekli finansmanı sağlayacak sistemin oluşturulması
4. Tarım Arazilerinin verimini artırmak ve üreticileri bilinçlendirmek için köylerde faaliyet gösteren ziraat mühendisleri ile üretici birlikteliğini güçlendirerek verimliliğin artırılması sağlanmalı
5. Tarım dışı kullanım engellenmeli, buna bağlı olarak ürün deseni çok yıllık olarak seçilmeli

Öncelik 2: Hayvancılığın Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Açık ve yarı açık besi sisteminin yaygınlaştırılması
2. Hayvancılıkta modern yöntemler kullanılması
3. Bölgede yetiştirilebilecek en uygun ve alternatif hayvan türlerinin belirlenmesi
4. Bölgede yem bitkisi yetiştirileceğinin desteklenmesi ve arttırılması
5. Hayvancılık konusunda çiftçilerin eğitilmesi ve doğru hayvancılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması

Öncelik 3: Bölgesel Gelişme Planında Tarım Alanlarının Korunması

Stratejiler:

1. Bölgede üniversite yerleşkesi, OSB Bölgesi ve benzeri büyük yapılaşmada tarımsal alanların daha fazla dikkate alınması
2. Gelecekte genişleme ihtiyacı durumunda verimli araziler üzerinde yapılaşmanın önüne geçilmesi
3. Tarım alanlarının planlanmasında sürdürülebilirlik ve çevre koruma ilkelerinin dikkatle irdelenmesi
4. I. Derece Tarım alanlarının yatırıma açılmaması
5. Kentsel planlamanın kademeli yapılması ve çevrenin sürdürülebilirliğinin gözetilmesi

Öncelik 4: Tarım Sektöründe Sulu Tarımın Yaygınlaştırılması/ Tarımsal Sulamada Kullanılan Su Kaynaklarının Verimli Kullanılması

Stratejiler:

1. Sulu tarımın geliştirilmesiyle nispi avantaja sahip en uygun ürün deseninin oluşturulması ve çeşitliliğinin artırılması
2. Tarımda yeni sulama sistemlerinin geliştirilmesi için Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi
3. Su kaynaklarının yönetimi ve etkin kullanımı ile tarla içi geliştirme hizmetlerinin uygulanması
4. Su kaynaklarının yönetiminin etkinleştirilmesi
5. Geleneksel sulama sistemlerinden modern sulama yöntemlerine geçilmesi (kapalı devre sulama sistemi vb.)

Öncelik 5: İyi Tarım Uygulamaları ve Organik Tarımı Geliştirici Projelerin Uygulanması

Stratejiler:

1. Organik tarım kooperatiflerinin kurulması
2. İyi ve modern tarım uygulamalarını tanıttak çiftçi gezilerinin yapılması ve üretilen ürünlerin yerel basın ve medya ile de tanıtımının yapılmasının sağlanması
3. İyi tarım ve organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması
4. Tüketicilerin organik ürünlere yönlendirilmesi amacıyla organik pazarlar kurulması ve alanda pazarlama kanallarının yaygınlaştırılması
5. Organik tarımın geliştirilmesine yönelik eğitimlerin verilmesi

2.SANAYİ POLİTİKALARI VE GİRİŞİMCİLİK TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

- 1.Bölgenin Ekonomik Yapısına Uygun Sanayi Tesislerinin Desteklenmesi
- 2.Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi
- 3.Girişimcilik Kültürünün Yaygınlaştırılması
- 4.Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi
- 5.Sanayi Altyapısının Güçlendirilmesi

Öncelik 1: Bölgenin Ekonomik Yapısına Uygun Sanayi Tesislerinin Desteklenmesi

Stratejiler:

1. Bölgenin iç ve dış ticaret potansiyeline göre yöreye uygun sanayi kollarının belirlenmesi, teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi

2. Bölgede kolay ve bol yetiştirilen ürünlere dayalı, hammadde yakınlığının ön koşul olduğu tesis ve fabrikaların kurulmasının teşvik edilmesi
3. Bölgede öne çıkan sektörlerin geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilmesi
4. Tarımsal sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi
5. Kurulacağı bölgede hammadde sıkıntısı yaşamayacak üretim ve paketleme tesisleri kurulması

Öncelik 2: Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. İşsiz gençlere ve ilgili branşlarda mesleki eğitim almış kişilere tamamlama eğitimi verilmesi
2. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının mevcut atölye ve laboratuvarlarının modernizasyonu ve yenilerinin kurulması
3. Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının piyasada iş imkanı sağlayan bölümler ile güncellenmesi ve güçlendirilmesi
4. İşgücü verimliliğini artırmak için çalışan eğitimlerinin artırılması
5. Mesleki eğitim kurumlarının mevcut sanayi atölye altyapısının kullanılabilmesi için işbirliklerinin geliştirilmesi

Öncelik 3: Girişimcilik Kültürünün Yaygınlaştırılması

Stratejiler:

1. Girişimcilere sağlanan danışmanlık hizmetleri ve mali desteklerin etkinleştirilmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması
2. Girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve kendi işini kuracak girişimcilere yönelik alternatif destek mekanizmalarının geliştirilmesi
3. Girişimcilere üretmiş oldukları ürünlerin pazarlayacak alanların sağlanması, web sitelerinin kurulmasına destek verilmesi
4. Bölgede her köyün öne çıkabilecek bir ürününü geliştirmek üzere girişimcilerin devlet politikalarıyla desteklenmesi
5. Girişimciliğin önündeki bürokrasinin azaltılması

Öncelik 4: Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi

Stratejiler:

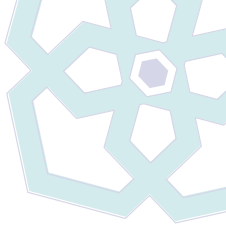
1. Üniversite laboratuvar, altyapı ve insan kaynaklarının daha verimli kullanılması için projelerin geliştirilmesi
2. Sanayi kuruluşları ve üniversitelerin araştırma olanaklarının ortak kullanım koşullarının sağlanması
3. Üniversite-sanayi işbirliği tesis edilerek yeni ürün geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması
4. Üniversitelerde çevre dostu teknolojilerin sanayi işbirliği ile araştırılarak geliştirilmesi
5. Üniversite-sanayi işbirliği merkezlerinin kurulması

Öncelik 5: Sanayi Altyapısının Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. Bölgede bulunan OSB'lerin altyapılarının eksiklerinin giderilerek geliştirilmesi
2. KOBİ'lerin çalışma ortamını iyileştirecek düzenlemelerin yapılması

3. OSB ve KSS'lerde ortak atölye ve laboratuvarların kurulması
4. Bölgede öne çıkan sektörler için ihtisas OSB'lerin kurulması
5. Sanayi kuruluşlarının çevresel etkilerini en aza indirecek altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi

3. ALTYAPI/LOJİSTİK TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Bölge İçi ve Bölgeler Arası Ulaşım ve İletişim Bağlantılarının Güçlendirilmesi
2. Lojistikte Taşıma Türleri Arasında Bütünleşme Sağlayarak; Taşıma Maliyetlerini Asgariye İndirilmesi, Bölge'nin ve Türkiye'nin Dünya Lojistik Ağı ve Pazarında Etkin Bir Konuma Sahip Olmasının Sağlanması
3. Alternatif Ulaşım Araçlarının ve Yeşil Enerjinin Kullanılmasının Yaygınlaştırılması
4. Uluslararası Ulaşım Bağlantılarının Güçlendirilmesi
5. Bölge Kentlerinin Derişik (Kompakt) ve Çok Merkezli Olması ve Böylece Yiğilma Ekonomilerinden Faydalanmaya Olanak Sağlaması

ÖNCELİK 1: Bölge İçi ve Bölgeler Arası Ulaşım ve İletişim Bağlantılarının Güçlendirilmesi

STRATEJİLER

1. İller ve ilçeler arası yol ağının tamamlanması ve kalitesinin artırılması
2. Bölgenin zayıf olan demiryolu bağlantısının güçlendirilmesi
3. Samsun-Ankara Hızlı Tren projesinin 2023 yılına yetiştirilmesi
4. Bölgenin İç Anadolu ve Batı Karadeniz'le daha etkin ulaşım ağlarıyla bağlantısının sağlanması
5. Bilgi ve Bilişim altyapısının geliştirilmesi

ÖNCELİK 2: Lojistikte Taşıma Türleri Arasında Bütünleşme Sağlayarak; Taşıma Maliyetlerini Asgariye İndirilmesi, Bölge'nin ve Türkiye'nin Dünya Lojistik Ağı ve Pazarında Etkin Bir Konuma Sahip Olmasının Sağlanması

STRATEJİLER

1. Demiryolu taşımacılığının yük taşımadaki payının artırılması
2. Kombine taşımacılığın amacı olan ulaştırma türleri arasındaki entegrasyonu sağlamak için teknik ve yasal altyapının sağlanması
3. Uluslararası ağlara ve lojistik merkezlere entegre olmak amaçlı uluslararası standartlarda lojistik altyapısının oluşturulması
4. Üretim merkezleri ve hammadde kaynakları arasında etkin bir ulaşım ağının oluşturulması
5. Bölgenin diğer illerinde etkin bir taşımacılık yapısı oluşturmak amaçlı etkin tedarik zincirleri oluşturması

ÖNCELİK 3: Alternatif Ulaşım Araçlarının ve Yeşil Enerjinin Kullanılmasının Yaygınlaştırılması

STRATEJİLER

1. Şehir içi ulaşım araçlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve sürdürülebilir ulaşım yapısının oturtulması
2. Temiz enerji kaynaklarının tüm şehirlerimizde kullanılması amaçlı yerel yönetimlerin desteklenmesi ve gerekli teşviklerin sağlanması

3. Toplumun şehir içi ve şehirlerarası ulaşımda yeşil enerji kullanımını özendirmek amaçlı bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması
4. Bölge illerinde alternatif ulaşım türlerinden biri olan bisiklet kullanımının yaygınlaştırılması için altyapı ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılması
5. Söz konusu ve hali hazırda kullanılmakta olan ulaşım ağının kentsel hayata yönelik olumsuz etkilerini düşünerek yeşil enerji odaklı kentsel ulaşım planlarının yapılması

ÖNCELİK 4: Uluslararası Ulaşım Bağlantılarının Güçlendirilmesi

STRATEJİLER

1. Bölgeye erişilebilirliğin artması amaçlı ucuz ve konforlu ulaşım araçlarını yaygınlaştırmak; Havayolu şirketleriyle anlaşılıp bölgeye hedef ülkelere direkt uçuşların konması ve bölge illerinin hava alanlarının iyileştirilmelerinin sağlanması
2. Karadeniz sahilindeki ülkeler arasında Samsun merkezli deniz ulaşımının artırılması
3. Deniz yolu taşımacılığının geliştirilmesi ve uluslararası ağlara entegre olunması
4. Bakü-Tiflis-Kars hattının Samsun ve Trabzon limanları ile demiryolu bağlantılarının yapılması

ÖNCELİK 5: Bölge Kentlerinin Derişik (Kompakt) ve Çok Merkezli Olması ve Böylece Yığılma Ekonomilerinden Faydalanmaya Olanak Sağlanması

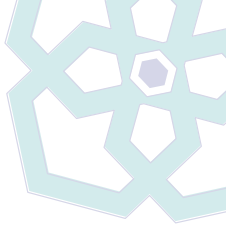
STRATEJİLER

1. Ulaşım altyapısının tüm bölge genelinde ve merkezlerde farklı ulaşım türlerini entegre edecek biçimde geliştirilmesi
2. Göç veren kırsal yerleşimlerin ya da ikincil merkezlerin ekonomik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kentsel yaşam kalitesini iyileştirecek altyapı yatırımlarının uygulanması
3. Kentsel merkezlerde sosyal ve kültürel donatı alanlarının nüfusun tamamına hizmet verecek biçimde geliştirilmesi
4. Alt merkezlerle kırsal alanların bağlantısının güçlendirilmesi ve yolcu ve mal akışının daha etkin hale getirilmesi
5. Bölgemizdeki kırsal yerleşim alanlarının imara uygun projelendirilip daha sağlıklı konut üretiminin teşvikinin sağlanması

4. SOSYAL POLİTİKA: KADIN, GENÇLER, YAŞILAR, DEZAVANTAJLI GRUPLAR, YOKSULLUK TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Kadınların Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katılımlarının Kolaylaştırılması Gençlere Yönelik Sosyal Politikaların Geliştirilmesi
2. Yoksulluğun Önlenmesine Yönelik Politikalar Geliştirilmesi
3. Gençlere Yönelik Sosyal Politikaların Geliştirilmesi
4. Eğitimin Kalitesinin Artırılması, Fırsat Eşitliğinin Sağlanması ve Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi
5. Toplumun Yönetim Mekanizmalarına Katımının Sağlanması Yoluyla Tüm Kesimlerin Sosyal Anlamda Bağ Oluşturması ve Sahiplenmenin Güçlendirilmesi

ÖNCELİK 1: Kadınların Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katılımlarının Kolaylaştırılması STRATEJİLER

1. Kadın istihdamının artırılması için kadınlara mesleki eğitim verilerek sosyal ve mali kazanımlarının artırılması
2. Kız çocuklarının eğitiminin desteklenmesi
3. Bölge illerinde kadınların el emeği ürünlerini satabileceği daimi merkezler oluşturulması
4. Ücretsiz veya düşük ücretli kreşlerin yaygınlaştırılması ve kısa süreli bakım hizmeti verecek yapıların oluşturulması
5. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi için risk haritasının çıkarılması ve gerekli önlemlerin alınması

ÖNCELİK 2: Yoksulluğun Önlenmesine Yönelik Politikalar Geliştirilmesi STRATEJİLER

1. Yoksul ailelere maddi yardımlar yapmak yerine yoksul ailelerde yaşayan ve çalışabilir durumda olanlara iş imkânının sağlanması ya da meslek sahibi olup da iş bulamayanlara işyeri açmaları ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri duruma gelmeleri için destek sağlanması
2. Kırsal nüfusun işgücüne katılımının artırılması
3. Kentlerden köye dönüşlerin teşvik edilmesi için tarıma ve yerel girişime dayalı endüstri üretiminin desteklenmesi
4. İş garantili ve giderleri karşılayan meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması
5. Alternatif gelir imkânlarının oluşturulması

ÖNCELİK 3: Gençlere Yönelik Sosyal Politikaların Geliştirilmesi STRATEJİLER

1. Mesleki eğitime ağırlık veren okullarının çeşitlendirilmesi ve sayısının artırılması
2. Genç kesime yönelik girişimciliği teşvik edici, kişisel becerileri ortaya çıkarabilecek, bölgenin coğrafi ve ekonomik şartlarına uygun iş ve yatırım alanlarının ortaya çıkarılması ve verilen teşviklerin artırılması
3. Üniversite eğitiminin kolaylaştırılması (sınav-yurt-burs-kredi) ve yaygınlaştırılması
4. Gençlerin sosyal hayata katılımının kolaylaştırılması için şehrin dış mahallelerinde sanat ve spor merkezlerinin açılması
5. Suça eğilimli ve madde bağımlısı gençlerin rehabilite edilmesi

ÖNCELİK 4: Eğitimin Kalitesinin Artırılması, Fırsat Eşitliğinin Sağlanması ve Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi STRATEJİLER

1. Derslerinde başarılı fakat maddi imkanları nedeni ile okumayan öğrencilere yurt ve burs imkanları verilerek eğitimlerinin devamlılığının sağlanması
2. Okullarda rehberlik eğitiminin yaygınlaşması ve öğrencilerin ilgi alanlarının tespit edilerek ilgili oldukları okul ve bölümlere yönlendirilmeleri
3. Bölgedeki istihdama dayalı eğitim kurumlarının modernizasyonunun yapılması ve etkililiğinin artırılması
4. Bölgede eğitim veren kurumlarda çalışanların bilgi düzeylerinin yükseltilmesi için kursların ve

seminerlerin düzenlenmesi, yeni bilgiler edinebilecekleri faaliyetlerin desteklenmesi

5. Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması

ÖNCELİK 5: Toplumun Yönetim Mekanizmalarına Katılımının Sağlanması Yoluyla Tüm Kesimlerin Sosyal Anlamda Bağ Oluşturması ve Sahiplenmenin Güçlendirilmesi

STRATEJİLER

1. Toplumun her kesiminin, özellikle yerel yönetimlerde etkin söz sahibi olmasının sağlanması amacıyla bağımsız halk meclislerinin oluşturulması ve güçlendirilmesi

2. Merkezi sosyal politikaların yerele indirgenmesi ve her bölgenin kendi yoksuluna, engellisine vs. sahip çıkması için yetkilerin merkezden bölgelere devredilmesi

3. Her iki cinsiyet grubuna yönelik; yaş grubu, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik durumu farklı grupların aynı payda altında toplanmasına olanak sağlanarak, ortak kullanım alanlarının oluşturulmasına zemin hazırlanması

4. Bölgedeki kurum yöneticilerin bilgi alışverişi yapabilmeleri için platformlar oluşturulması

5. Mahalle derneklerinin yaygınlaştırılması

5.AR-GE VE İNOVASYON TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Özel Sektörün İnovasyon Performansının Yükseltilmesi ve İnovasyona Dayalı Girişimciliğin Artırılması

2. Ar-Ge ve İnovasyon Altyapısının Ve İnsan Kaynağının Güçlendirilmesi

3. Toplumsal İnovasyonun ve Kamuda İnovasyonun Özendirilmesi ve Yaygınlaştırılması

Öncelik 1: Özel Sektörün İnovasyon Performansının Yükseltilmesi ve İnovasyona Dayalı Girişimciliğin Artırılması

Stratejiler:

1. Bölgede stratejik sektörlerde Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin artırılmasına yönelik mali destek programları yürütülmesi

2. İşletmeler arasında Ar-Ge ve inovasyon işbirliklerinin geliştirilmesi için destek mekanizmaları tasarlanması

3. İnovasyona dayalı yeni işletmelerin kurulmasının desteklenmesi

4. Bölge halkının girişimcilğe ve inovasyona özendirilmesi için eğitim, yarışma, vb. faaliyetler yürütülmesi

Öncelik 2: Ar-Ge ve İnovasyon Altyapısının ve İnsan Kaynağının Güçlendirilmesi

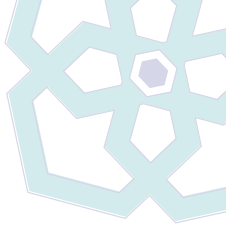
Stratejiler:

1. Bölgede yer alan inkübatör ve teknoparkların geliştirilmesi ve yenilerinin kurulması

2. Bölge illerinde öncelikli olarak stratejik sektörlerde yer alan firmalara hizmet vermek üzere Ar-Ge, inovasyon ve tasarım merkezlerinin kurulması

3. Bölge üniversitelerinin eğitim, araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesi ve toplumsal hizmet alanlarında güçlendirilmesine yönelik adımlar atılması

4. İşletmelere hizmet sunan Organize Sanayi Bölgeleri ve diğer kuruluşların (test, ölçüm,

belgelendirme laboratuvarları, vb.) fiziki altyapıların ve insan kaynaklarının güçlendirilmesi
5. Bölge illerinde başlayan kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi ve yeni kümelerin oluşturulmasının teşvik edilmesi

Öncelik 3: Toplumsal İnovasyonun ve Kamuda İnovasyonun Özendirilmesi ve Yaygınlaştırılması
Stratejiler:

1. Toplumsal sorunların farklı ve yenilikçi yaklaşımlarla çözülmesini sağlayacak projelerin desteklenmesi için Toplumsal İnovasyon Destek Programının tasarlanması
2. Bölge genelinde kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademik dünyanın işbirliğiyle inovasyon uygulamalarının başlatılması ve yaygınlaştırılması
3. Kamu hizmetlerinde etkinlik, verimlilik, performans ve vatandaş memnuniyetinin artırılmasını sağlayacak inovatif uygulamaların tespit edilerek hayata geçirilmesi
4. Bölgede STK'lar, sosyal sorumluluk faaliyetleri yürütmek isteyen vatandaşlar ve her yaşta öğrenciler tarafından geliştirilecek toplumsal inovasyon fikirlerinin hayata geçirilebilmesini sağlayacak bir mikro-finansman programının geliştirilmesi

6. KIRSAL KALKINMA TEMATİK ALANI

ÖNCELİKLER

1. Kırsalda Yaşayan İnsanların Gelir Seviyesinin Yükseltilmesi
2. Kırsal Yerleşim Yerlerinin Eğitim Düzeyinin Yükseltilmesi
3. Kırsal Alanda Sosyal Çevrenin Güçlendirilmesi
4. Kırsal Alanda Alt Yapının İyileştirilmesi
5. Kırsal Tarım ve Turizmin Bölgede Geliştirilmesi

Öncelik 1: Kırsalda Yaşayan İnsanların Gelir Seviyesinin Yükseltilmesi

Stratejiler:

1. Kadın ve gençlerin kırsalda yaşamlarını sürdürebilmeleri için alternatif gelir getirici yöresel kaynakların teşvik edilmesi
2. Kırsal alanda tarıma elverişli olmayan yerlerde farklı ekonomik faaliyetlerin yapılması
3. Alternatif iş olanaklarının artırılması
4. Kırsal alanda yaşayan insanlara teknik bilgi akışının sağlanması
5. Kırsal alanlarda kendiliğinden yetişen tıbbi ve aromatik bitkilerin değerlendirilmesine yönelik işleme ve pazarlama tesislerinin kurulması

Öncelik 2: Kırsal Yerleşim Yerlerinin Eğitim Düzeyinin Yükseltilmesi

Stratejiler:

1. Kırsal yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için eğitim imkanlarının güçlendirilmesi
2. Kırsal alanda veli eğitimlerinin verilmesi ve ailelerin bilinçlendirilmesi
3. Kırsalda okuryazarlık oranının artırılması
4. Çocuk ve genç eğitiminin sosyo-kültürel gelişiminin desteklenmesi
5. Kırsal alanlarda korumacı ve sürdürülebilir politikaların bölge halkına aktarılması ve bilinçlendirmenin sağlanması

Öncelik 3: Kırsal Alanda Sosyal Çevrenin Güçlendirilmesi

Stratejiler:

1. İlçe ve köylerde sosyal ve kültürel çalışmaların desteklenmesi (ilçelere spor salonları, tiyatro sinema salonları, yeşil alanlar, mesire yerleri, orman yürüyüş alanları)
2. Yöresel tanıtım araçlarının üretimi ve sunumu için merkezlerin geliştirilmesi ve desteklenmesi
3. Kültürel ürünlerin geliştirilmesi
4. İş imkânlarının ve el sanatlarının geliştirilmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması

Öncelik 4: Kırsal Alanda Alt Yapının İyileştirilmesi

Stratejiler:

1. Kırsalda yapılan yatırımların özendirilmesi
2. Mevcut durumu ortaya koyacak mikro ve makro düzeydeki verilerin elde edilmesi
3. Kırsal alandan genç nüfusun göçünün azaltılmasına yönelik önlemlerin planlanması
4. Kırsal alanda mevcut durumun ortaya konulması ve eksikliklerin giderilmesi
5. Kamu - Özel sektör işbirliği ile planlanan yatırımların uygulanması

Öncelik 5: Kırsal Tarım ve Turizmin Bölgede Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Kırsal turizmin yörelerin kültürel desenine göre çeşitlendirilerek bölgenin turizm potansiyelinin artırılması
2. Bölgenin turizm gelirlerinden ve teşviklerinden gerekli payı almasının sağlanması
3. Turizm fuarlarının bölgelerde cazibe merkezlerinde yapılmasının sağlanması
4. Kırsal alanda turizm imkanlarının artırılması at çiftliği, yaylacılık, kültür festivalleri, kırsal alan gezileri ve rotaları gibi turizmin çeşitlendirilmesi ve kazandırılması
5. Kırsal turizmin geliştirilmesi

7. TURİZM TEMATİK ALANI

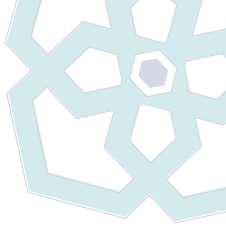
ÖNCELİKLER

1. Bölge Tanıtımının Geliştirilmesi
2. Bölge Altyapısının Turizm İçin Avantajlı Duruma Getirilmesi
3. Yeşilirmak Havzası'nın Doğal Güzelliklerinin Tanıtılması ve Eko-turizm Potansiyelinin Ortaya Çıkarılması
4. Turizm Değerlerinin Bölge İçinde Farkındalığının Artırılması
5. Sağlık ve Termal Turizmin Geliştirilmesi

Öncelik 1: Bölge Tanıtımının Geliştirilmesi

Stratejiler:

1. Bölge turizmini tanıtmaya amaçlı ulusal ve uluslararası fuarlara katılımın devam etmesi
2. Doğa sporları ve turizminin, yaya turizminin, kış turizminin, inanç turizminin ve eko-turizmin yaygınlaştırılması
3. Bölgesel turizm destinasyonunun oluşturularak pazarlanmasının sağlanması
4. Bölgenin panoramik 3 boyutlu filmlerinin hazırlanması
5. TR83 Bölgesinin internet üzerinde sürekli yenilenen iyi bir web sayfasının birkaç dilde hazırlanmasının sağlanması

Öncelik 2: Bölge Altyapısının Turizm İçin Avantajlı Duruma Getirilmesi

Stratejiler:

1. Tarihi ve kültürel varlıkların restore edilmesine devam edilmesi
2. Hızlı tren projesinin bölgede uygulanması
3. Bölge yollarının bakım ve ıslahının yapılmasına devam edilmesi
4. Bölgede özellikle kongre turizmi için beş yıldızlı otel sayısının artırılması
5. Amasya-İzmir karşılıklı havayolu uçuşları için gerekli çalışmaların yapılması

Öncelik 3: Yeşilirmak Havzası'nın Doğal Güzelliklerinin Tanıtılması ve Eko-turizm Potansiyelinin Ortaya Çıkarılması

Stratejiler:

1. Yeşilirmak Havzası habitatlarının (göl, kumul, subasar orman) ve burada yaşayan kuş, bitki ve böceklerin fotoğrafları billboard afişleri haline getirilmesi
2. Delta gezi ve gözlem güzergahlarının planlanması
3. Mesire yeri ve rekreasyon alanlarının planlanması
4. Yeşilirmak temalı bir web sitesinin hazırlanması
5. Yeşilirmak Havzası'nın kuş ve bitki türlerini içeren kitapların ve el kitapçıklarının basılması

Öncelik 4: Turizm Değerlerinin Bölge İçinde Farkındalığının Artırılması

Stratejiler:

1. Turizmin sürdürülebilirliği adına bölgedeki turizm değerlerinin korunması konusunda halkın bilinçlendirilmesi
2. Bölgedeki turizm değeri taşıyan tesislerin çevresinde kirliliği azaltarak bu alanların da turizme kazandırılması
3. Bölgede yaşayanların bölge içerisinde gezmelerinin teşvik edilmesi; belli periyotlarla turizm değerlerinin olduğu alanlara araç kaldırılması

Öncelik 5: Sağlık ve Termal Turizmin Geliştirilmesi

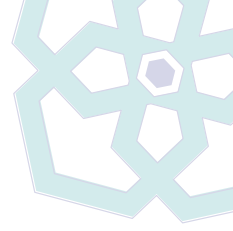
Stratejiler:

1. Sağlık ve Termal Turizmle ilgili Ar-Ge çalışmalarına destek verilmesi
2. Bölgede medikal ve sağlık sektörünü destekleyecek mevcut kaynakların farklı ürün ve hizmetlere dönüştürülmesinin sağlanması, bu amaçla, öncelikli olarak tıbbi ve aromatik bitkiler ile tarım ürünleri alanlarına odaklanması
3. Turizm ve Sağlık Fuarının Düzenlenmesi
4. Sağlık ve Termal Turizm ruhsat belgelendirilmesinin yapılması
5. TR83 Bölgesi'ndeki sağlık okullarında Hidroterapi bölümünün açılması

KAYNAKÇA

- Amasya Belediyesi .(2010). 2009 Belediye Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Amasya İl Dernekler Müdürlüğü. (2010). Dernekler Listesi (Basılmamış Doküman).
- Amasya İl Tarım Müdürlüğü. (2010). İl Tarım İstatistikleri (Basılmamış Doküman).
- Amasya İl Özel İdaresi. (2010). 2009 İl Özel İdaresi Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Amasya İl Sağlık Müdürlüğü. (2012). 2010 Sağlık Verileri (Basılmamış Doküman).
- Amasya Orman Bölge Müdürlüğü. (2010). 2009 Ormanlık Verileri (Basılmamış Doküman).
- Amasya Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. (2009). Sanayi ve Ticaret Durum Raporu (Basılmamış Doküman).
- Amasya Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. (2009). Sanayi ve Ticaret Durum Raporu (Basılmamış Doküman).
- Amasya Üniversitesi. (2010). www.amasya.edu.tr
- Arslaner F. & Polatkan T. (2009), "Bileşik Endekle Tarım Sektörünün Gelişim Düzeyinin AB Ülkeleri Karşılaştırmalı Ölçümü", TÜİK 18. İstatistik Araştırma Sempozyumu 2009, www.tuik.gov.tr, (12.09.2010)
- ASHRP. (2010). www2.agm.gov.tr/ashrp, (15.08.2010)
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2012). <http://ebulten.bddk.org.tr/haritalama/harita.aspx>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2010). İnsani Gelişmişlik İndeksi, www.hdr.undp.org/en/statistics, (23.07.2010).
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2010). <http://www.btk.gov.tr/Yayin/istatistikler/istatistikler.htm>
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2012). <http://www.btk.gov.tr/Yayin/istatistikler/istatistikler.htm>
- BOTAŞ. (2010), www.botas.gov.tr, (28.07.2010)
- Bülent Dinçer, Metin Özasan ve Taner Kavasoglu (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Cansız, M. (2010), Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları, DPT Uzmanlık Tezi, Cornell University, Department of City and Regional Planning, <http://www.nyecon.cornell.edu/planning/concepts/shift-share.mgi>, (06.08.2010)
- Çorum Belediyesi. (2010). 2009 Belediye Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Çorum İl Dernekler Müdürlüğü. (2010). Dernekler Listesi .(Basılmamış Doküman).
- Çorum İl Özel İdaresi. (2010). 2009 İl Özel İdaresi Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Çorum İl Sağlık Müdürlüğü. (2012). 2010 Sağlık Verileri (Basılmamış Doküman).
- Çorum İl Tarım Müdürlüğü. (2010), İl Tarım İstatistikleri. (Basılmamış Doküman).
- Çorum İl ve Çevre Orman Müdürlüğü. (2008). Çorum Çevre Durum Raporu, www.corum.cevreorman.gov.tr (01.06.2010)
- Çorum Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. (2009). Sanayi ve Ticaret Durum Raporu (Basılmamış Doküman).

- Dernek, Z. (1998). "Türkiye'de Tarımsal İşgücü Talebi", Türkiye'de Tarımsal Yapı ve İstihdam, www.tuik.gov.tr (12.09.2010)
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006-1). Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Alt Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006-2). İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri, www.dpt.gov.tr, (25.08.2010)
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-1). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-2) Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerleşme-Şehirleşme, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-3). Dokuzuncu Kalkınma Planı Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-4). Dokuzuncu Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-5). Dokuzuncu Kalkınma Planı Balıkçılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007-6). Dokuzuncu Kalkınma Planı Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007-7). Dokuzuncu Kalkınma Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT
- Devlet Planlama Teşkilatı (2010). www.dpt.gov.tr
- DiE. (1994). 1991 Genel Tarım Sayımı. www.tuik.gov.tr, (26.08.2010)
- DiE. (2004-1). 2001 Genel Tarım Sayımı. www.tuik.gov.tr, (26.08.2010)
- DiE. (2004-2). Köy Envanteri Türkiye 1997, www.tuik.gov.tr, (26.08.2010)
- DSİ. (2010). Sulama İstatistikleri. (Basılmamış Doküman)
- DSİ. (2012). www.dsi.gov.tr
- Dünya Bankası. (1992). Women in Development Report. Washington D.C.: Dünya Bankası
- Dünya Bankası. (2010). Türkiye: Gelecek Nesiller için Fırsatların Çoğaltılması "Yaşam Fırsatları" Konulu Rapor. Washington D.C.: Dünya Bankası
- Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü. (2010). www.eie.gov.tr
- Elvan L., Sorguç N., Kazancık L. B. ve Öztürk A. (2005). Bölgesel Gelişme ve Bölge Sektör Yığınlaşmaları, www.sabek.com.tr (29.09.2010)
- FAO. (2012), http://faostat.fao.org, (29.09.2012)
- Gaziosmanpaşa Üniversitesi. (2010). www.gop.edu.tr
- GAZPROM. (2012). http://gazprom.com/f/posts/65/395913/img30726.jpeg
- Gelir İdaresi Başkanlığı.(2012) . www.gib.gov.tr
- Gökyurt, F., (2010). Kamu Yatırımlarının Programlama Ve İzleme Sürecine Yerelin Katılımı,

www.dpt.gov.tr, (16.08.2010)

• Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2009). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, www.hips.hacettepe.edu.tr, (22.07.2010).

• Hitit Üniversitesi. (2010). www.hitit.edu.tr

• International Energy Agency. (2010). www.iea.org

• International Energy Agency. (2012). www.iea.org

• Kabalcı, M., Üyetürk, A. ve Bilgel Aşıcı T. (2009). İllerin Gelişmişlik Sıralaması Üzere Nüfus Verileri ile Yaklaşımlar, www.tuik.gov.tr/ias7, (26.08.2010)

• Karakaya, M. D. (2009). Provincial and Regional Population Projections for the Centenary of the Republic, www.yok.gov.tr (27.08.2010).

• Karayolları Genel Müdürlüğü. (2010). www.kgm.gov.tr, (01.08.2010)

• Karayolları Genel Müdürlüğü. (2012). www.kgm.gov.tr, (07.09.2012)

• Kaya, Y. K. (1984). İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika, Eğitim, Kalkınma. Ankara: Hacettepe Sosyal ve İdarî Bilimler Yayınları.

• Kocaman, T. (2008). Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000), www.dpt.gov.tr, (26.08.2010).

• Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2010). Köy Hizmetleri Su Envanteri, www.khgm.gov.tr, (10.06.2010)

• KOSGEB. (2005). Saha Araştırma Çalışması, Amasya-Çorum-Samsun-Tokat Değerlendirme Raporları, www.kosgeb.gov.tr, (01.06.2010).

• KOSGEB. (2010). 2009 Yılı Faaliyet Raporu, www.kosgeb.gov.tr, (22.09.2010).

• Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, İl Maden Potansiyelleri, www.mta.gov.tr, (19.08.2010)

• Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. (2010).

<http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Yayinlar/Yayinlar.aspx>

• Sami, Z. (2003). Eğitimin İşlevinin Kalkınma Olduğu Unutuluyor mu? Milli Eğitim Dergisi, Sayı 159.

• OECD. (2010). Health Data How Does Turkey Compare, www.oecd.org (03.08.2010)

• Ondokuz Mayıs Üniversitesi. (2010). www.omu.edu.tr

• ORKÖY. (2010). www.orkoy.gov.tr, (05.09.2010)

• Orman Genel Müdürlüğü. (2012). Orman Varlığımız, www.ogm.gov.tr, (18.09.2012)

• Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Dünya Bankası Türkiye Ofisi (2010). İş(te) Kadın Konferansı

• Oruç, N., (2008). Şeker Pancarından Alternatif Yakıt Kaynağı Olarak Biyoetanol Üretimi: Eskişehir Şeker-Alkol Fabrikası Örneği, Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu (UTES'2008).

• Samsun Balık Hali. (2010). <http://samsunbalikhali.com>, (26.08.2010)

• Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2012), <http://www.samsun.bel.tr/proje-detay.asp?Sayfald=15>

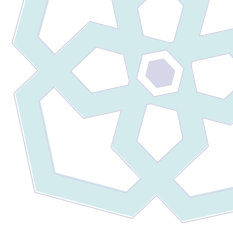
• Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2010). 2009 Belediye Bilgileri (Basılmamış Doküman).

• Samsun İl Dernekler Müdürlüğü. (2010). Dernekler Listesi (Basılmamış Doküman).

• Samsun İl Özel İdaresi. (2010). 2009 İl Özel İdaresi Bilgileri (Basılmamış Doküman).

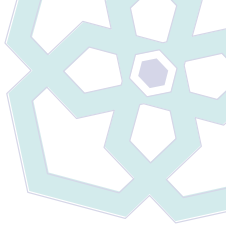
• Samsun İl Sağlık Müdürlüğü. (2012). 2010 Sağlık Verileri (Basılmamış Doküman).

• Samsun İl Tarım Müdürlüğü. (2012), İl Tarım İstatistikleri (Basılmamış Doküman).

- Samsun İl Tarım Müdürlüğü. (2006), TR83 Samsun Alt Bölge Tarım Master Planı, www.samsuntarim.gov.tr (22.07.2010)
- Samsun İl ve Çevre Orman Müdürlüğü. (2008). Samsun Çevre Durum Raporu www.samsun.cevreorman.gov.tr (01.06.2010)
- Samsun Ticaret ve Sanayi Odası .(2010). İktisadi Rapor 2010, www.samsuntso.org.tr/Raporlar/2010_IR.pdf (30.09.2010)
- Samsun Vakıflar Bölge Müdürlüğü. (2010). Vakıf Sayıları (Basılmamış Doküman).
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2010). www.shcek.gov.tr
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2010). 2008 Yılı İstatistikleri, www.sgk.gov.tr
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2012). 2010 Yılı İstatistikleri, www.sgk.gov.tr (17.09. 2012)
- T.C. Amasya Valiliği Emniyet Müdürlüğü. (2010). Memur ve İşçi Sendikaları. (Basılmamış Doküman).
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2009). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2008, Ankara: Çalışma Genel Müdürlüğü
- T.C. Çorum Valiliği Emniyet Müdürlüğü. (2010). Memur ve İşçi Sendikaları (Basılmamış Doküman).
- T.C. Devlet Demiryolları. (2012), www.tcdd.gov.tr
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2012). www.ekonomi.gov.tr
- T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2010). www.epdk.gov.tr
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2012). <http://dernekler.icisleri.gov.tr>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2012). www.kalkinma.gov.tr
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2010). www.kulturvarliklari.gov.tr
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). www.kultur.gov.tr
- T.C. Merkez Bankası. (2009). Türkiye İmalat Sanayinin İthalat Yapısı, www.tcmb.gov.tr (23.08.2010)
- T.C. Merkez Bankası. (2012). <http://www.tcmb.gov.tr>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Milli Eğitim Yaygın Eğitim İstatistikleri 2009-2010
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012), Ormanlık İstatistikleri, www.ormansu.gov.tr, (24.09.2012)
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2010). <http://www.ailehekimligi.gov.tr/>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012-1). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2010, www.saglik.gov.tr, (18.09. 2012).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012-2). sbu.saglik.gov.tr/yesil/ (19.09. 2012)
- T.C. Samsun Valiliği Emniyet Müdürlüğü (2010). Memur ve İşçi Sendikaları (Basılmamış Doküman).
- T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. (2004). Türkiye Biyoyakıt Raporu , www.tkib.gov.tr (20.09.2010)
- T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. (2010). www.tarim.gov.tr
- T.C. Tokat Valiliği Emniyet Müdürlüğü (2010). Memur ve işçi Sendikaları .(Basılmamış Doküman).
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2012). www.ubak.gov.tr
- TEDAŞ. (2010). Elektrik Verileri. (Basılmamış Doküman).
- TEDAŞ. (2011). www.tedas.gov.tr

- Tokat Belediyesi. (2010). 2009 Belediye Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Tokat İl Dernekler Müdürlüğü. (2010). Dernekler Listesi .(Basılmamış Doküman).
- Tokat İl Özel İdaresi. (2010). 2009 İl Özel İdaresi Bilgileri (Basılmamış Doküman).
- Tokat İl Sağlık Müdürlüğü. (2012). 2010 Sağlık Verileri (Basılmamış Doküman).
- Tokat İl Tarım Müdürlüğü. (2010), İl Tarım İstatistikleri. (Basılmamış Doküman).
- Tokat İl ve Çevre Orman Müdürlüğü. (2008). Tokat Çevre Durum Raporu, www.tokat-cevreorman.gov.tr (01.06.2010)
- Tokat Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü. (2009). Sanayi ve Ticaret Durum Raporu (Basılmamış Doküman).
- Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü. (2010). Vakıf Sayıları .(Basılmamış Doküman).
- TRACECA. (2010). www.traceca.org.tr, (06.08.2010)
- TÜİK. (2009). Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi, Ankara: TÜİK
- TÜİK. (2010). www.tuik.gov.tr
- TÜİK. (2012). www.tuik.gov.tr
- Türk Patent Enstitüsü. (2012). www.tpe.gov.tr
- Türkiye Bankalar Birliği. (2012). www.tbb.org.tr
- Türkiye Çevre Atlası. (2004). www.cedgm.gov.tr
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu. (2012). www.tesk.org.tr
- Türkiye Kalkınma Bankası. (2006), Dış Ticarettteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi, www.kalkinma.com.tr (27.08.2010)
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2010). <http://tobb.org.tr/haberlerarsiv.php>
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2012). www.tobb.org.tr
- Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı. (2010), Türkiye Sağlık Sektörü Raporu, www.invest.gov.tr (24.08.2010)
- TÜSİAD. (2008). Türkiye Sanayine Sektörel Bakış, www.tusiad.org.tr (16. 08.2010)
- University of Minnesota. (1995). Twin Cities Industry Cluster Study, www.hhh.umn.edu, (14.09.2010)
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2010). <http://www.vgm.gov.tr>
- Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Mevcut Durum ve Analizi (2006). Ankara: Dolsar.
- Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, SKE Düzey 2 Bölgeleri Kapsamında TR83 Bölgesi.
- Yükseköğretim Kurulu. (2010). www.yok.gov.tr

OKA

ORTA KARADENİZ KALKINMA AJANSI
MIDDLE BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

Kale Mh. Şükrüefendi Sk. No:2 Kat:3 İlkadım/SAMSUN

Tel: +90 362 431 24 00

Faks: +90 362 431 24 09

e-posta: info@oka.org.tr

www.oka.org.tr